

DE KERK OP MARS

P. A. D E R O V E R

DE KERK OP MARS

*vertel- en voorleesboek van
de geschiedenis der zending*

J A N H A A N N. V.

1958

G R O N I N G E N

De zendingsgeschiedenis is, naar de menselijke kant bezien, een weg van eindeloze verwarring, ontmoediging, verdwaling, verslapping en tegenspoed. En dat benauwende van de zendingsgeschiedenis is juist haar schoonheid. Dat opent immers de ogen er voor, dat het God en ook niemand anders dan God geweest is, Die dat grote werk gedaan heeft.

Dr. J. H. Bavinck :

"Inleiding in de zendingswetenschap."

Overal en altijd in de wereld is de waarachtigheid, de getrouwheid en de eenvoudigheid van het onwrikbaar gelovig getuigen, het echte begin geweest van blijvend zendingswerk. Het bestuderen van grote zendingslevens leert de betrekkelijkheid van zendingsmethode begrijpen en doet zien, wat tenslotte de overwinnende kracht van de zending is geweest en nog altijd is.

Dr. H. Kraemer.

VOORWOORD

Het valt me niet moeilijk een enkel woord van aanbeveling te schrijven voor dit boek, dat ons vertelt van „de kerk op mars”.

De auteur is onder ons genoegzaam bekend als boeiend verteller. Bovendien heeft hij in zijn Bijbelse geschiedenis „Naar 't heilig Blad” en zijn Kerkgeschiedenis „De Strijdende Kerk” bewezen, niet tot schrijven over te gaan, alvorens gedegen voorstudie gemaakt te hebben. Ook in „De kerk op mars” komt dit tot uitdrukking.

Dit boek bevat niet een aantal losse vertellingen, maar het is èn vertel- en voorleesboek èn wereldzendingsgeschiedenis. Blijkens enkele mededelingen in de aantekeningen, die met een schat van gegevens iedere vertelling aanvullen, is de auteur er van overtuigd, dat zijn werk niet volledig is. Hoe kan dit ook, waar het een geschiedenis betreft. Maar bij voldoende belangstelling stelt hij een aanvullend werk in het vooruitzicht, waarin hij over meer personen en feiten uit de nieuwere en nieuwste zendingsgeschiedenis wil vertellen en waarin ook bij de zending onder de moslims uitvoeriger zal worden stilgestaan.

Er is grote behoefte aan goede zendingsverhalen. Dit boek voorziet m. i. in die behoefte. Het moge gebruikt worden in onze gezinnen, op de scholen, op zendingsverenigingen, op jeugdclubs en op de catechisatie, opdat de belangstelling voor Gods grote daden onder hen, die Hem nog niet kenden en kennen bij ons verlevendigd worde. Weinig dingen zijn in onze tijd van zoveel teleurstellingen en moedeloosheid verheffender, dan een blik in de geschiedenis van de verbreiding van het evangelie. Christus heeft mensen, doodgewone mensen, tot helden gemaakt en hen onder de moeilijkste omstandigheden bewaard. De talrijke boeiende verhalen over wat deze „doodgewone” mensen als slaven van hun Koning hebben verricht, maken dit boek tot een sterke stimulans om in alles en ondanks alles vertrouwend voort te gaan.

Een volk, dat leeft uit de liefde van en tot Christus, is een volk, dat uit liefde zending drijven móét. Wie door Christus is aangeraakt, móét getuigen.

Een volk, welks geloof levend is, zál getuigen, hoe en waar dan ook.

Dr. J. H. Bavinck.

Amsterdam, april 1958.

TEN GELEIDE

Kerkgeschiedenis is zendingsgeschiedenis.

Toen ik het vertelboek der kerkgeschiedenis: *DE STRIJDENDE KERK* (Jan Haan, Groningen) schreef, was ik mij hiervan bewust. Daarom wil ik in dit boek vertellen over wat we zouden kunnen noemen: de kerkgeschiedenis in ruimere zin. Hier is de kerk op mars, de kerk in de aanval. Zo is dit boek a.h.w. een aanvulling op mijn hierboven genoemde kerkgeschiedenis.

Daar over sommige onderwerpen in dit boek ook reeds, en uitvoeriger, is verteld in *De Strijdende Kerk*, moge ik de lezer voor die onderwerpen daarnaar verwijzen.

In dit werk is geen literatuurlijst opgenomen. Bij de aantekeningen onder de meeste vertellingen staat een (bescheiden) literatuur-opgave. Wie meer literatuur over een bepaald onderwerp wenst, wende zich o.a. tot de bibliotheken van het Zendingsbureau te Oegstgeest, het Zendingscentrum te Baarn, de Ned. Zendingsraad te Amsterdam, de Internationale Zendingsraad te Londen en de Evangelische Broedergemeente te Zeist, waarvan ook ik een dankbaar gebruik heb gemaakt. De bibliothekarissen mijn hartelijke dank voor hun vlotte en prettige medewerking.

De vertellingen zijn zo eenvoudig gehouden, dat ze ook aan kinderen voorgelezen kunnen worden. Enkele zijn voor oudere kinderen. In de aantekeningen wordt op sommige zaken dieper ingegaan en worden ook meer personen genoemd. Zo kan de verteller zelf, indien nodig, de vertelling aanvullen.

Omdat de stof voor deze vertellingen zeer verspreid ligt, is het samenstellen van dit werk niet gemakkelijk geweest. Maar moeilijker was het te voldoen aan de eis van beperking, mij opgelegd. Daardoor moest ik uit het vele materiaal een keus doen en wordt er vaak maar over één hoofdpersoon, die zendeling was in een bepaalde tijd in een bepaald gebied, verteld. Het aantal vertellingen zou gemakkelijk te verveelvoudigen zijn, maar de aantekeningen geven dan weer aanvulling.

In een vervolg op dit werk hoop ik over andere zendelingen te mogen vertellen.

Boven iedere vertelling vindt de lezer een toepasselijk lied. Ik weet uit ervaring, dat zulk een lied aan het begin sfeer kan scheppen, of aan het eind die sfeer kan vasthouden.

Allerwegen, door scholen, jeugdclubs en zendingsverenigingen wordt om zendingsvertellingen gevraagd. Moge dit werk, dat niet bestaat uit een aantal willekeurige onderwerpen, maar een geschiedenis van de wereldzending in vertelvorm wil zijn, strekken tot eer van Hem, Die ons roept tot de daad.

P. A. de Rover.

INDELING DER ZENDINGSGESCHIEDENIS

De zendingsgeschiedenis kan worden ingedeeld in vijf perioden:¹⁾

- A. de *oudste periode*, die van de na-apostolische tijd tot ± 500 .
Zending rust in het spontane getuigenis van alle gemeenteleden.
- B. de periode van *het christelijk rijk en zijn expansie* tot ± 1650 .
In deze periode gaat het om de inlijving in het corpus christianum. Zij begint met de erkenning van het Christendom als staatsgodsdienst. De politiek gaat meespreken.
- C. de periode van *het zich terugtrekken op het korte front*: ± 1650 — ± 1800 . De zending breekt los uit de politieke en culturele omklemming. Zending is: het winnen van „Seelen für das Lamm”. (Piëtisme). Door het nationalisme zijn de kerken onmachtig.
- D. de periode van *het tasten naar een nieuwe totalitaire visie*: ± 1800 — ± 1918 . De 19e eeuw wordt de „zendings eeuw” genoemd. De zending wordt gedragen door genootschappen en verenigingen. Het cultuurvraagstuk komt meer naar voren: stichting van hospitalen en scholen. Het zendingsbevel komt weer op de voorgrond. Het is de periode van grote, persoonlijke offers.
- E. de periode van *het deelgenootschap van oude en jonge kerken* in dezelfde verantwoordelijkheid: ± 1918 —heden.
Zending is een daad van „oude” en „jonge” kerken samen. Het is de periode van oecumenische belangstelling. De kerken zijn zich bewust tot zending geroepen te zijn.
Dit is ook de periode van oprijzend nationalisme, hetgeen de zending voor geheel nieuwe problemen stelt.

¹ We volgen hier de indeling van prof. dr. J. H. Bavinck, zoals die voorkomt in zijn werk: „Inleiding in de zendingswetenschap,” Kampen 1954. Ook Scott-Latourette in zijn „A history of the expansion of christianity,” Harper, New York en Londen, 1938 v.v., geeft hoofdzakelijk deze indeling.

A. DE PERIODE VAN DE SPONTANE VERBREIDING
TOT ± 500

INLEIDING

Het is geen gemakkelijke opdracht, waarmee de scheidende Heiland zijn discipelen de wereld in zendt: „Gaat dan henen, maakt al de volken tot mijn discipelen en doopt hen in de naam des Vaders, des Zoons en des Heiligen Geestes”.

Nee, het zendingsbevel is geen gemakkelijke opdracht.

Zij, de eenvoudigen, de ongeletterden, moeten een wereld in gaan, die tot berstens toe gevuld is met afgoden, die zij zelf demonen, duivels, noemen. Zij, met hun onzichtbare God, zonder enig beeld, zonder enig zichtbaar houvast.

Zij moeten een wereld in trekken, waarin het denken uiterst verijnd is; zij, met niets dan hun geloof. Zij moeten gaan prediken een Kurios, een Heer, Die opgestaan is uit de doden. Wie kan dit vatten met zijn verstand, hoezeer veredeld zijn denken ook moge zijn?

Belachelijk, zegt het verstand: mensen, ga naar huis, ga vissen en houd je bij een kolenvuurtje met wat vis daarop en brood. Zelfs een diepe denker, een groot geleerde als Paulus, haalt zich slechts de spotlust van het intellect op de hals.

Het lijkt een dwaasheid.

En toch....

Toch heeft het evangelie van de onzichtbare God de antieke wereld radicaal overwonnen.

Want bij het zendingsbevel geeft de Heiland zijn belofte: „Ik ben met u al de dagen, tot aan de voleinding der wereld.”

Niets is onweerstaanbaar dan God alleen. En deze onweerstaanbaarheid vernietigt het veelkoppig heidendom der antieke wereld.

In wat voor een wereld moesten de eerste zendelingen hun blijde boodschap uitdragen?

De volken van het Romeinse imperium leefden in de bloei van het Hellenisme, de samensmelting van Griekse en Oosterse beschavingselementen. Met Alexander de Grote, drie eeuwen vóór Christus, besteede het oosters denken als triumfator de zegewagen en het was doorgedrongen in de ganse toenmaals bekende wereld. De taal van Hellas veroverde als „koinè, d. i. gemeenschappelijke taal”, de meeste en belangrijkste delen van het rijk. Het streven van Alexander de Grote, het ideaal der oïkoemenè, (de bewoonde wereld als één groot geheel), was verwerkelijkt toen de eerste zendelingen de wereld in gingen.

De voornaamste denkrichtingen in deze tijd waren het Stoïcisme en het Epicureïsme. Beide richtingen legden de nadruk op het betrachten van de deugd. De ware deugd te bereiken was hun ideaal. Beide stonden onverschillig ten opzichte van de goden. Vooral het Stoïcisme betekende een sterke ondermijning van het veelgodendom.

Op de grote massa hadden Stoïcisme en Epicureïsme weinig vat. Zij had besef van schuld. Zij zocht loutering en verlossing. Zij leefde in angst voor boze geesten en zocht uitzicht op onsterfelijkheid en een gelukkig leven na de dood. Moeten we hier niet denken aan Romeinen 8 : 22, waar Paulus zegt, dat de ganse schepping in barensnood is? Men zocht loutering van schuld in de mysteriën, de hellenistische erediensten.

De voornaamste erediensten waren:

1. die van Cybele, de grote moeder der goden, afkomstig uit Klein-Azië;
2. die van Isis, afkomstig uit Egypte en
3. die van Mitra, afkomstig uit Perzië.

Cybele was een natuurgodin, die verblijf hield in de oerbossen op de toppen der bergen. Zij werd vereerd als moeder aarde, die vruchtbaarheid schonk. Haar geliefde was Attis, die stierf, maar uit de dood herrees. Haar priesters waren eunuchen. Zij droegen een vrouwelijk gewaad en hadden lange haarlokken.

Keizer Claudius (41—54), een zwakzinnige, die stotterde en kwijlde, voerde luisterrijke Cybelefeesten in. Men hield gewijde maaltijden en werd gedoopt met het bloed van een stier of een ram. De bedoeeling was reiniging van schuld, verlossing en wedergeboorte der ziel. Isis was oorspronkelijk de godin des hemels en moeder van de zon. Haar gemaal heette Osiris en was de god van de vruchtbaarheid der aarde. Hij werd door zijn broeder Seth gedood en hield toen met de zaligen in het dodenrijk luisterrijke feestmalen.

Isis-processies werden vooral in de havensteden gehouden, o.a. ook in Korinthe. Ook in deze dienst had men ceremoniën, waarbij men sprak van de dood, die men vrijwillig moest ingaan en van de opstanding, de wedergeboorte, die daarop zou volgen.

Mitra was oorspronkelijk de god van het licht in Perzië. Zijn eredienst veroverde in de keizertijd stormenderhand het Romeinse westen. Mitra was nl. de soldatengod. Hij werd enkel door mannen vereerd, Cybele meer door vrouwen. Vele Romeinse keizers behoorden tot zijn aanhangers. Hij werd de zonnegod en trad op als schepper der wereld. De eredienst van Mitra bracht reinheid en verlossing door de doop met stierenbloed en gaf de belofte van een gelukkig leven hiernamaals.

Juist de Mitradienst vormde een ernstige bedreiging voor het jonge Christendom. Ook zij kende doop, onderdompeling en avondmaal, de viering van de zondag, terwijl op 25 december, de geboortedag van Mitra, het kerstfeest werd gedateerd¹). Evenals Christus werd ook Mitra gehuldigd als het licht der wereld.

De eerste zendelingen hebben het vooral met de Mitradienst moeilijk gehad. Er waren zoveel punten van overeenkomst. Maar tenslotte overwon het Christendom. Dit stond nu eenmaal van de aanvang af sterker. Een zwak punt in de Mitradienst was, dat er geen vrouwen aan konden deelnemen. Tenslotte versmolt de Mitradienst met andere religies (syncretisme), waardoor verwarring ontstond.

¹ Ons woord "mijter" komt van Mitra. Deze god, die als een jongeling werd voorgesteld, droeg een frygische muts, een puntmuts.

Het Christendom wilde van geen syncretisme weten en stond daarvoor van de aanvang af sterker.

Zo zien we, dat de eerste zendelingen optraden in een wereld, waarin men algemeen hunkerde naar loutering, verlossing en een gelukkig voortleven na de dood. Men leefde in de verwachting van een heiland, een soter. Hierin baande God de weg voor zijn zendelingen. Deze heiland zou een heilstijdperk doen aanbreken. De Romeinse dichter Vergilius, die kort voor de geboorte van Christus leefde, profeteert in een van zijn herderszangen de geboorte van een goddelijk kind, dat een periode van geluk en vrede zal doen aanbreken. Men geloofde ook aan incarnatie, d. i. de nederdaling van de godheid in de mens. Merkwaardig is ook, dat er een duidelijke tendens was naar monoteïsme. De astrologie (sterrenwichelarij), die uit Babylon stamde, werd druk beoefend. De eerste zendelingen bonden daartegen een strijd aan op leven en dood, evenals tegen de magie (tovenarij).

De eerste bekeerlingen leefden a.h.w. in de schaduw van het Jodendom. Men beschouwde hen aanvankelijk als een Joodse secte. Dit was voor hen van onschatbare waarde, want de Joden behoefden niet mee te doen met de keizerverering. En juist de weigering daaraan mee te doen, maakte later de christenen tot martelaars. De Joden woonden verspreid door het gehele Romeinse rijk.

We zagen reeds, dat er eenheid van taal was. Er waren goede heerwegen, zeer geschikt om het evangelie snel te verbreiden. Er heersten vrede en orde. Het leven werd beheerst door het bondgenootschap tussen Griekse cultuur en Romeinse staatkunde. Naar de mens gesproken had het evangelie nu zijn grote kans. Deze kans hebben de eerste zendelingen ten volle benut. Het is de Here, die aldus uiterlijk zowel als innerlijk, de wereld had toe bereid voor de komst van het koninkrijk der hemelen.

Zo zien we ze dan gaan, de eerste zendelingen, met hun geloof in en de belofte van hun Heiland. Ze gaan als schapen onder wolven. Die wolven hebben velen van hen verscheurd, maar naar het woord van Tertullianus was hun bloed een zaad. Ze gaan de wijde, politeïstische, panteïstische wereld in met hun prediking van monoteïsme (en dat niet één god met vele namen, zoals het heidendom dat wilde).

In het begin heeft de hellenistische wereld slechts spot voor hen. Maar de spot maakt plaats voor ernstige bestrijding en de strijd eindigt, door bloed en tranen heen, met de nederlaag van het heidendom. De Mitradienst heeft het het langst volgehouden, maar ook die is ondergegaan.

Cybele, Isis, Mitra, Baäl zijn vergaan. Het monoteïsme van de Drieënige God, Die was, Die is en Die zijn zal, heeft het gewonnen.

Het begin? Een paar eenvoudige vissers en een door God gegrepen farizeër.

Het einde? Gods realiteit, die de myte van het heidendom overwon!

AANTEKENINGEN:

1. Men zie de aanvulling op dit onderwerp in mijn 'Naar 't Heilig Blad,' begin N.T. en "De Strijdende Kerk," dl. 1, waarin andere aspecten naar voren worden gebracht. (Veenman, Wageningen en Jan Haan, Groningen).
2. Het Grieks was de wereldtaal, maar niet voor het recht. Het bleef de voertaal tot in de 3e eeuw. Tertullianus, $\pm$ 20, was de eerste christelijke auteur, die Latijn schreef.
3. De christenen beschouwden de heidense goden als duivels, dus als werkelijke wezens en niet als inhoudloze fantasieën.
4. In "De godsdienst van het hellenisme" (Van der Leeuw e.a.: "De godsdiensten der wereld II, A'dam 1956) noemt dr. H. Wagenvoort „de humaniteitsgedachte de schoonste vrucht van het hellenistisch denken."
5. Het woord "stoa" betekent "zuilenhal", d.i. een met fresco's versierde zuilen-galerij te Athene, waar de volgelingen van Zeno ($\pm$ 336—262 v. Chr.) hun bijeenkomsten hielden.
6. De oosterse mysteriën beschikten over vele middelen om extase te wekken (voorwaarde voor vereniging met de godheid), bijv. opwindende muziek, wervelende dans, langdurig vasten, gewijde roes, gewijde prostitutie, zelfverminking, ontmanning e.d.
Deze mysteriën hebben zich rond 1000 jaar gehandhaafd. Ze hadden drie hoofdbestanddelen:
 - a. de myten: verhalen over liefde en lijden, strijd, dood en herleven der goden.
 - b. de symbolen, voorstellingen van mannelijke ledematen, en
 - c. de passiespelen: drama's, die het lijden en sterven der godheid verbeelden; zij werden door de priesters en ingewijden (mystes) opgevoerd.
7. De christenen beschuldigden de heidenen, dat de mysteriën nabootsingen waren van hun leer, de heidenen deden dit omgekeerd de christenen.
Maar dan zijn we in de tijd der apologeten, $\pm$ 175,
8. "In ver uiteenliggende streken van Europa zijn een groot aantal Mitra-kapellen gevonden. Men koos daarvoor een grot, of bootste een grot na. (Overeenkomst met Bethlehem? Men heeft er ook in de catacomben gevonden). Het gewelf werd met sterren beschilderd. Langs de muren aan weerskanten waren banken, waarop de broederschap der gelovigen de gewijde maaltijden placht gebruiken. Voor de achterwand stond een beeld van Mitra. Voorts vond men een altaar en een doopbassin in de bodem."
(Dr. Van Wagenvoort, als boven bl. 109 en 110).
9. Men trachtte de kloof tussen godheid en mensheid te overbruggen door:
 - a. epifanie: de god verschijnt onder de mensen.
 - b. apoteose: de mens verschijnt onder de goden.
 - c. incarnatie: de godheid verschijnt in de mens.
 Van de epifanie hebben we een voorbeeld in Hand. 15:12: Paulus en Barnabas te Lystra. De apoteose leidde tot de keizercultus. (Augustus).
10. Tenslotte: wie over al deze dingen meer wil weten leze: Bakhuizen van de Brink en Lindeboom, Handboek der kerkgeschiedenis, dl. I, Den Haag, 1946; Van der Leeuw e.a.: De godsdiensten der wereld, dl. II Amst. 1956; Sizoo: Christen in de antieke wereld, Kampen 1953; Sizoo: Herleefd verleden, Kampen; Berkhof: De kerk en de keizer, Amst. 1946; E. Visser, Het hellenisme, Den Haag; W. A. Sanders: De oer-christelijke gemeente, Groningen; De Rover: Naar 't Heilig Blad N.T., Wageningen; idem: De Strijdende kerk, dl. I, Groningen; e.a.
Er is een schat van lectuur over dit onderwerp.

OUDE TEMPELRUINES BIJ SMYRNA

Arch. Republiek Turkije

1. ZENDELING ZIJN IS VERDRUKKING LIJDEN

DE EERSTE ZENDELINGEN.

Gez. 132 : 3.

E.G. 23 : 3.

„In de wereld zult gij verdrukking hebben”.
Dat heeft de Here Jezus zelf gezegd.

„Heer, waarheen gaat Gij?”

Ten zuiden van Rome, de machtige wereldstad met zijn schitterende paleizen, zijn amfiteaters en heidense tempels, gaat een man.

Hij loopt voorovergebogen, als iemand, die verslagen is. Hij gaat als een vluchteling. In zijn ogen is angst, is verdriet. Hij vlucht, vlucht uit Rome. Waarheen? Hij weet het zelf niet. Maar hij moet weg uit Rome, de vreselijke stad. Waarom?

Vol moed is hij er heen gegaan, hij, Petrus, de zending van de Here Jezus. Hij is er gaan prediken. O, 't leek een onbegonnen werk. Maar hij ging in Gods kracht. Had de Heiland dan niet zelf gezegd, toen Hij weg ging naar de hemel, dat Hij met hem zou zijn, altijd?

Hij is gaan prediken, Petrus. En er waren mensen in Rome, die naar hem luisterden: slaven, handwerkslieden en.... enkele rijken. En niemand deed hem kwaad. Hij kon vrij prediken. O, het was alles zo mooi, in 't begin.

Totdat.... Nero, de wrede keizer, op de troon kwam in Rome. Hij had een hekel aan de christenen en hij beschuldigde hen van brandstichting. Hij had zelf Rome in brand gestoken en beschuldigde de christenen er van.

En toen.... toen was het vreselijke gekomen. Toen werden de christenen naar de arena gesleurd en daar werden ze door wilde dieren, door leeuwen en tijgers, verscheurd. Daar werden ze aan palen gebonden en verbrand, jongens en meisjes, mannen en vrouwen. En toen.... toen ontzonk Petrus de moed. Toen durfde hij, de zending, niet langer in Rome blijven. Hij vluchtte de stad uit.

En nu.... nu gaat hij daar op de beroemde weg, die naar het zuiden voert, de Via Appia. Waarheen? Hij weet het niet.

Even heft hij het hoofd op. Dan ziet hij.... een man, die hem tegemoet komt.

Er lopen vele reizigers op de Via Appia. Maar deze man.... Hij draagt een kruis op de rug. Herkent hij hem? Ja, hij heeft hem vaker gezien. Er gaat een schok door Petrus heen.

Nu is de man vlakbij. Hij wil Petrus voorbij gaan. Maar dat mag niet. Hij ziet in de donkere ernstige ogen van de man. In die ogen

is een oneindige liefde, maar ook... een diep verdriet. Waarom? Petrus heeft opeens de man herkend. Hij houdt hem staande en vraagt bevend:

„Heer, waarheen gaat Gij?”

De Heer antwoordt: „Ik ga naar Rome, om Mij opnieuw te laten kruisigen. Mijn broeders en zusters zijn er als schapen zonder herder.”

Nu is er opeens een groot verwijt in Petrus. Hij was immers die herder? En hij, de zending van de Here Jezus, hij is gevlucht. Hij heeft de schapen in de steek gelaten. Hij heeft zijn Heiland opnieuw verloochend. En nu gaat Jezus zelf naar Rome. Maar dat mag niet. Petrus valt voor de Heiland neer en stamelt: „Heer, vergeef... vergeef. Niet U moet gaan. Ik zal het doen.”

De Here Jezus legt zijn hand op Petrus' hoofd en zegt: „Ga, Petrus. Ga terug naar Rome. Je zult er gekruisigd worden, maar... dan zul je met Mij in het paradijs zijn.”

Die stem, die hand....!

Petrus staat op. Hij ziet de Heiland niet meer. Maar de moed is weergekeerd in hem. Hij gaat terug. Zijn hoofd is niet meer gebogen. Zo komt hij weer in Rome.

En daar.... Op bevel van Nero wordt hij in boeien geklonken. Negen maanden brengt hij door in een diepe, donkere gevangenis. Dan....

„Wilt gij de keizer vereren als god?” vraagt hem de rechter.

„Ik vereer maar één God, Die hemel en aarde geschapen heeft”, antwoordt Petrus moedig.

„Zijt gij dan een christen?” vraagt de rechter weer.

„Ik ben een christen”, antwoordt Petrus.

„Dan zult gij gekruisigd worden als uw God”, zegt de rechter.

„Sta mij toe, dat ik niet gekruisigd word als mijn Heer,” zegt Petrus. „Dat is te veel eer voor mij, die Hem eens heeft verloochend en eens is gevlucht. Laat mij gekruisigd worden met het hoofd naar beneden....”

Even schudt de rechter het hoofd. Hij kijkt Petrus aan. Er is bewondering in zijn ogen om zoveel moed. Dan zegt hij zachter: „Gij weet niet, wat gij vraagt. Maar aan uw verzoek zal worden voldaan.”

En in de arena van het geweldige circus in Rome, sterft Petrus, Gods zending, een vreselijke marteldood onder de kreten der tienduizenden....

Het is avond.

Enkele mannen sluipen door het donker naar de arena, die nu geheel verlaten is.

Zij vinden het lichaam van hun geliefde zending en nemen het af van het kruis.

Door het duister dragen zij het naar de catacomben, de onderaardse gangen, waar duizenden christenen begraven zijn.

Daar leggen zij zijn lichaam in een nis en metselen die dicht.

Vele eeuwen later wordt zijn gebeente daar gevonden.

En nu...?

Wie naar Rome gaat, bezoekt de beroemde, machtige kerk van Sint Pieter in het Vaticaan. Daar staat hij bij de plek, waar altijd vijf-en-negentig lampen branden. En een gids zegt: „Hier rust nu het gebeente van Petrus.”

Wie zal zeggen, of dit zo is?

Zendingen zijn is verdrukking lijden.

We willen zien, wat er met de andere zendingen van Jezus is gebeurd.

Johannes, de discipel, van wie de Heiland het meest hield, predikt het evangelie in Klein-Azië. Hij wordt er gemarteld, men werpt hem in kokende olie, hij moet vergif drinken, maar de hitte en het vergif deren hem niet.

Hij wordt verbannen naar het eiland Patmos, waar de Heiland hem in verre toekomst laat zien. Hij mag weer terugkeren naar Klein-Azië en sterft er heel oud te Efeze.

Andreas, de broer van Petrus, is zendingen in Klein-Azië en Griekenland. Daar wordt hij, evenals zijn broer, gekruisigd.

Bartholomeus verkondigt de blijde boodschap in Syrië, India en Armenië. Daar wordt hij op gruwelijke wijze gepijnigd, met het hoofd naar beneden aan een kruis gehangen en levend gevild.

Thomas, die eerst zo moeilijk kon geloven, trekt predikend naar India. Daar, in de buurt van Madras, wordt hij door heidense priesters met gloeiende platen gepijnigd en tenslotte in een brandende oven geworpen. Maar de gloed van het vuur deert hem niet. Dan steken ze hem met speren dood. Ook deze zendingen van Jezus wordt martelaar. Maar zijn prediking draagt rijke vrucht. Zelfs nu nog zijn er christenen in India, die zich naar hem: Thomas-christenen noemen.

Mattheus predikt in Abessinië. Hij wordt er onthoofd.

Simon Zelotes en Alfeus getuigen van hun Heiland in Egypte en Noord-Afrika. Ook zij sterven de marteldood.

Matthias gaat naar de wildste streken van Abessinië. Hij moet offeren aan de heidense afgoden, maar hij doet het niet. Dan wordt hij door heidense priesters vermoord.

Barnabas wordt zendingen op Cyprus. De Heiland zegent zijn prediking, maar in een oproer wordt hij gevangen genomen. De heidenen doen hem een touw om de hals, slepen hem buiten de stad en verbranden hem.

Marcus wordt door Petrus naar Alexandrië in Egypte gezonden. Op het Paasfeest van het jaar 64 overvallen hem daar de heidense priesters. Zij slaan haken in zijn lichaam, ze slaan touwen om hem heen en slepen hem honend door de straten tot buiten de stad. Maar als hij daar aankomt, is hij de marteldood reeds gestorven.

Filippus wordt zendingen in de Kaukasus. Daar wordt hij gevangen genomen, met het hoofd aan een pilaar van een heidense tempel vastgemaakt en gestenigd.

Timotheus predikt te Efeze. Daar wordt hij door de heidenen gestenigd.

De eerste zendingen. De eerste martelaars.

Hebben zij het verloren? Wie zendeling wordt, verliest het nooit. Zending zijn is heel vaak verdrukking lijden, pijn lijden. Het is vechten, vechten tegen mensen, die nog niet geloven en. . . tegen je zelf. Maar. . . wie in Jezus' naam volhoudt tot het eind, die zal zalig worden.

AANTEKENINGEN:

1. Veel van wat in bovenstaande vertelling staat is legende. Ik heb echter, omdat het voor jonge mensen verteld is, niet in de waarschijnlijkheidsvorm geschreven. Wie voorleest of vertelt, zal, al naar de omstandigheden, op deze dingen wijzen.

2. Over bovenstaand onderwerp heb ik uitvoeriger verteld in mijn vertelboek der kerkgeschiedenis: "De Strijdende Kerk", Jan Haan, Groningen. Men zie deel I.

3. Het type van *Petrus*: Hij wordt voorgesteld als vrij klein van gestalte, heeft een rond gezicht en een korte, gekroesde baard; hij heeft een kale plek op de kruin (tonsuur), ofwel een kale schedel met slechts haren opzij en van achteren en een afzonderlijk bosje midden boven het voorhoofd. Zijn attributen zijn: het boek en de sleutels (de sleutelen des hemelrijks).

4. De *Mar Thomas kerk* of de *Thomaschristenen*: Oosterse christenen in Zuid-Voor-India. De naam wordt gebezigd vanwege het legendaire verband tussen de apostel Thomas en deze groep. Het zijn er een paar honderd duizend. Zij kunnen historisch in verband gezien worden met de missionaire geestdrift der oude Syrische (Nestoriaanse: zie "De Strijdende Kerk", dl. II, pag. 44 v.v.) kerk, die zelfs tot in China een tijdlang wortel sloeg. Op de synode van Diamper (1599) ging een deel over tot de R.K. Kerk (geuniëerde Thomaschristenen), vooral onder invloed van Jezuïeten-zendingen, o.a. Xaverius. De overigen sloten zich sedert 1663 aan bij het monofysietisch patriarchaat van Mardin (De Str. K. dl. II pag. 50). Hun geestelijk hoofd voert de titel van "bisschop en poort tot gans India" en resideert te Tiroevalla in Travancore (zuidoostpunt van India).

"Overal in India vindt men tal van Thomaschristenen op vooraanstaande plaatsen als predikanten, onderwijzers en doktoren in de christelijke kerken. Tot voor kort waren zij te herkennen aan hun namen, want zij droegen bijna allen een bijbelse naam en aan het witte kleed met gouden rand van de vrouwen. Niet-tegenstaande hun verdeeldheid vormen zij een belangrijk deel der kerk, vooral sedert het zendingsbesef is ontwaakt." (Jkvr. Van Asch Van Wijck: "Gods werk gaat door," A'dam, 1952).

Zie verder over de Thomaschristenen: Berkhof: *Gesch. der Kerk*, Kampen, pag. 75 v.v.; *Gesch. der Kerk*, Kampen, dl I, hfdst. V; Bakh. v. d. Brink en Lindeboom, *Handb. der Kerkgesch.* dl. 1. pag. 147, Den Haag, 1946 en De Mar Thomaskerk in India door J. H. Bavinck in *Geref. Weekblad*, 7 sept. 1956, Kampen.

Zie ook: Scott Latourette: "A history of the expansion of christianity", Londen-New York, 1937, dl. I, pag. 107 v.v. Hij schrijft: "Een grote hoeveelheid inkt is al verbruikt in de pogingen om te bewijzen, dat Thomas werkelijk bekeerlingen gemaakt heeft in India. We kunnen het bestaan van christenen in India in de eerste drie eeuwen niet bewijzen, noch ontkennen."

Verder o.a. Leonhardi: "Die Missionsgeschichte der christlichen Kirche", Leipzig, erster Band, S. 99 v.v.

5. Voor de apocriefe Handelingen der apostelen geeft Bakhuizen van den Brink en Lindeboom, dl. I, pag. 48 v.v. een uitgebreide literatuuropgave. (*Handb. der K.G.*, Den Haag, 1946).

2. DE GROOTSTE ZENDELING, DIE OOIT GELEefd HEEFT: PAULUS

Gez. 244 : 3.

„Grijpt hem! Doodt hem! De bedrieger! De vijand van onze goden!”
Wilde kreten klinken op te Lystra, een stad in Klein-Azië.

Midden in een woeste volksmenigte bevindt zich een man van ruim vijftig jaar. Hij wordt gegrepen, gestompt en geslagen. Men sleept hem buiten de stad. En daar . . .

Een steen suist door de lucht. En nog een en nog een. De stenen vallen neer op de man. Ze raken zijn hoofd, zijn lichaam, zijn armen en benen, ze raken hem overal. Hij zinkt neer in hevige pijn. En al maar regent het stenen op hem . . .

O, nu zal hij wel spoedig sterven . . .

Als hij bijna onder de stenen bedolven is, houden de woestelingen op.

„Ziezo, hij is dood,” zeggen ze. „De goden hebben zich gewroken.”

Ze keren naar de stad terug.

De man onder de steenhoop blijft eenzaam achter . . .

De zon zinkt achter de bergen in het westen.

De schemering komt.

Het wordt donker. En eenzaam ligt de man onder de hoop stenen, verminkt, dood. Of?

Kijk, door het donker naderen enkele mannen.

Als ze bij de steenhoop komen, steken ze een fakkel aan.

„Is hij dood?” vraagt één van hen

Een ander buigt zich voorover, neemt enige stenen weg bij het hoofd van de man.

Hij luistert met het oor bij zijn mond. Dan staat hij op.

„Hij is niet dood. Hij ademt nog. Gauw de stenen weg!” zegt hij en er is een blijde klank in zijn stem.

De vrienden van de man ruimen snel de stenen weg. Ze zijn blij. Ze kwamen om de man te begraven. Ze dachten vast dat hij dood was en nu . . . hij leeft nog.

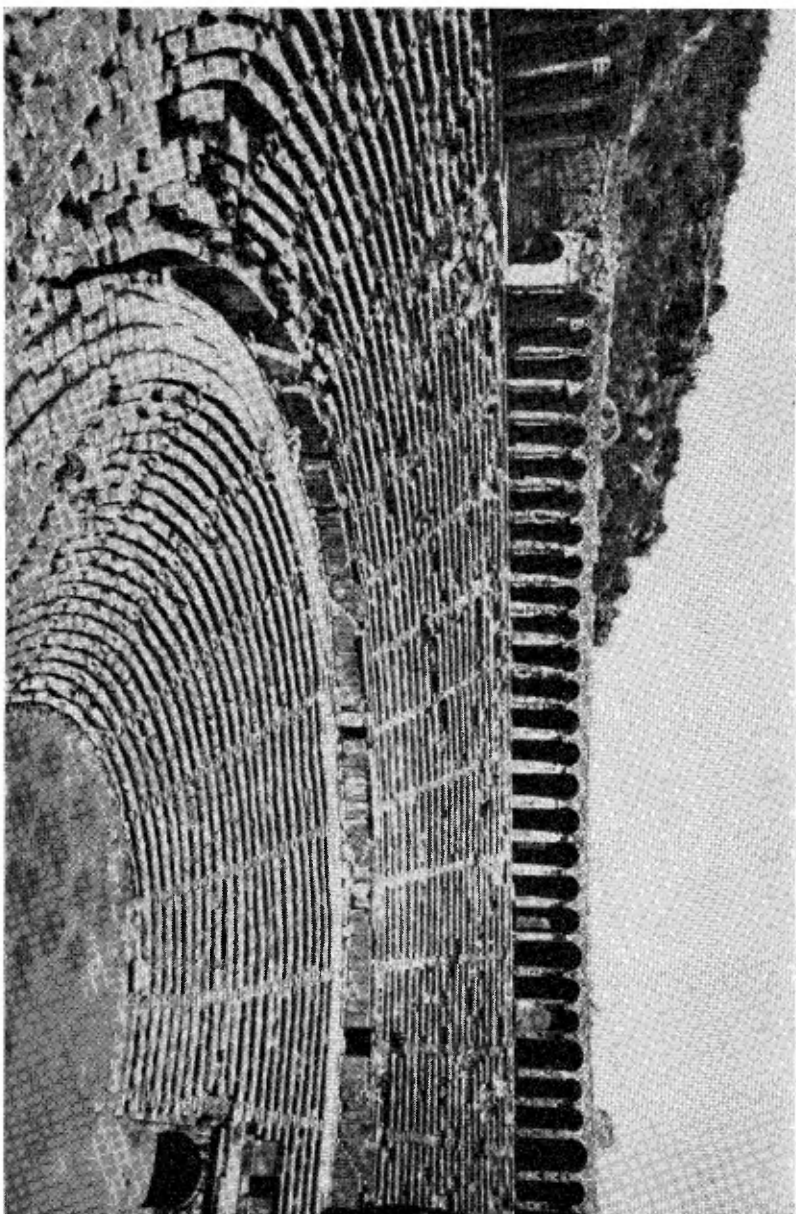
Voorzichtig dragen ze de man weer naar de stad. Hoe durven ze!

Ze verbinden zijn wonden. Nu zal hij wel gauw weer beter worden.

Wie is toch deze man en waarom waren de mensen in Lystra zo boos op hem?

Niet ver van Lystra, in Tarsen, is hij geboren. Toen hij acht dagen oud was, kreeg hij van zijn vader de naam Saulus. Dat betekent, dat zijn vader en moeder hem van de Heer hebben afgesmeekt. Ze hadden veel om een zoon gebeden.

Toen Saulus opgroeide, ging hij studeren. Hij trok naar Jeruzalem,

AMFITEATER IN KLEIN-AZIE

Arch. Republiek Turkije

waar de knapste professoren woonden: rabbijnen noemde men die toen.

Zijn vader en moeder waren trots op hem. Hij zou later een groot geleerde worden. Hij zou beroemd worden.

Saulus is ook beroemd geworden, zo beroemd, dat zeshonderd miljoen mensen hem nu nog kennen en dagelijks lezen, wat hij geschreven heeft, nu, bijna twee duizend jaar later.

Maar hij is anders beroemd geworden dan zijn vader en moeder dachten. Hij is namelijk de grootste zending van alle tijden geworden. Maar daaraan dacht Saulus voor zijn veertigste jaar ook niet.

Saulus werd een groot geleerde. Ja, maar ook een vijand van de christenen. Hij haatte hen zo, dat hij ze allemaal wou doden. Hij reisde daarvoor zelfs naar Damascus, ver van Jeruzalem, in een ander land, om daar de christenen te gaan vangen en geboeid naar Jeruzalem te brengen....

Totdat....

Maar dat is een wonder. Daar, op de weg, dicht bij Damascus, zag hij opeens een verblindend wit licht, zo wit, zo stralend, dat hij de handen voor de ogen deed en op de grond viel. En hij hoorde een wondere stem, die hem vroeg: „Saul, Saul, waarom vervolgt je Mij?”

Saulus wist opeens wie het was, die dit tot hem zei. Het was niet een christen, die dit vroeg. Het was de Heer der christenen zelf, de Here Jezus. En nu wist hij, dat het volkomen fout was, wat hij had gedaan. Hij is naar Damascus gestrompeld, blind, hulpeloos. En daar is een oude christen bij hem gekomen. Die heeft hem „broeder” genoemd en gezegd, dat de Here Jezus hem alles wilde vergeven. Dat heeft hem blij gemaakt en toen kon hij weer zien.

Nu wilde hij geen christenen meer vervolgen en doden. Nu was hij zelf een christen geworden.

Hij is naar Jeruzalem teruggekeerd. En daar, in de tempel, is de Here Jezus hem weer verschenen en heeft Hij hem gezegd, dat hij zending moest worden.

Zo is de geleerde Paulus, die eens de kinderen van God wilde doden, zending geworden. Toen was hij al ruim vijftig jaar. Toen noemde men hem niet meer Saulus, maar Paulus.

Hij is gaan reizen, Paulus.

Hij trok naar het eiland Cyprus en stak vandaar over naar Klein-Azië. Hij liep over smalle, steenachtige wegen, die zo ruw waren, dat de voeten hem pijn deden. Hij was niet sterk en het klimaat was ruw.

Over steile passen klom hij, waar rovers waren en gevaarlijke ziekten zijn krachten sloopten.

Hij sliep in koude nachten onder de blote hemel of in vuile herbergen. De wilde honden der herders dreigden hem te verscheuren. Maar hij was niet bang, want de Here Jezus was bij hem.

Zo kwam hij te Lystra, waar hij gestenigd werd, omdat hij zei, dat de heidense afgoden niets waren dan stukken steen.

Maar de Here Jezus wilde niet, dat de woestelingen van Lystra hem doodden. Zijn wonden genazen. Hij werd weer beter. En hij reisde verder, al maar lopend, honderden kilometers.

Totdat hij aan de zee kwam, die Europa van Azië scheidt.

En daar, op een nacht, heeft hij een wonderlijke droom: aan de andere

oever van de zee staat een man, die roept: „Kom hierheen! Kom naar ons en help ons!”

Paulus wordt wakker. En opeens weet hij, wat die droom betekent. Hij moet naar Europa gaan en ook daar het evangelie verkondigen.

Hij vaart naar Europa en komt in de grote stad Filippi.

Daar predikt hij, maar ook daar wordt hij gegrepen. Daar rukt men hem de kleren van het lichaam en daar wordt hij met een gesel op zijn blote rug geslagen. Dat doet ontzettend pijn. Zijn hele rug is bebloed. En dan. . . . Dan wordt hij in de gevangenis geworpen, een diepe, donkere gevangenis, waar een vreselijk benauwde lucht hangt. En er is niemand om de pijn in zijn rug te verzachten. Zal hij nu niet kermen van de pijn?

In deze gevangenis gebeurt weer een wonder.

Paulus, de zendeling, kermt niet van de pijn. Integendeel. Midden in de nacht, midden in de pijn, die brandt in zijn rug, begint hij te zingen. En het is geen klaagzang. Nee, het is een lofzang, het is een blij lied.

En dan gebeurt het wonder: een aardbeving doet de gevangenis schud-den op zijn fundamenten. De deuren, de zware ijzeren deuren, springen zomaar open. En Paulus is vrij! Vrij! Nu kan hij zomaar weglopen.

Maar hij loopt niet weg.

De gevangenenbewaarder, de cipier, die boven de gevangenis woont, holt naar beneden. Als hij ziet, dat de deuren van de gevangenis wagenwijd open staan, wil hij zichzelf doden. Want hij denkt, dat Paulus en de andere gevangenen ontsnapt zijn.

Maar Paulus roept: „Doe jezelf geen kwaad. Want wij zijn allemaal hier!”

Bevend komt de cipier naar hem toe.

„Wat moet ik doen om behouden te worden?” vraagt hij.

„Je moet geloven in de Here Jezus,” zegt Paulus, „en dan zul je behouden worden.”

De cipier begrijpt dit niet goed.

„Kom mee naar boven,” zegt hij, „en vertel me van de Here Jezus.”

Paulus gaat mee naar boven.

De cipier verbindt zijn wonden, strijkt er zachte zalf op en Paulus vertelt, vertelt van zijn Heiland.

Dan gebeurt het grootste wonder. In die nacht wordt de cipier een christen en zijn vrouw en kinderen worden het ook. Ze laten zich allen dopen.

Nog enkele dagen blijft Paulus bij hen, enkele dagen, waarin hij weer geheel beter wordt.

Dan reist hij verder.

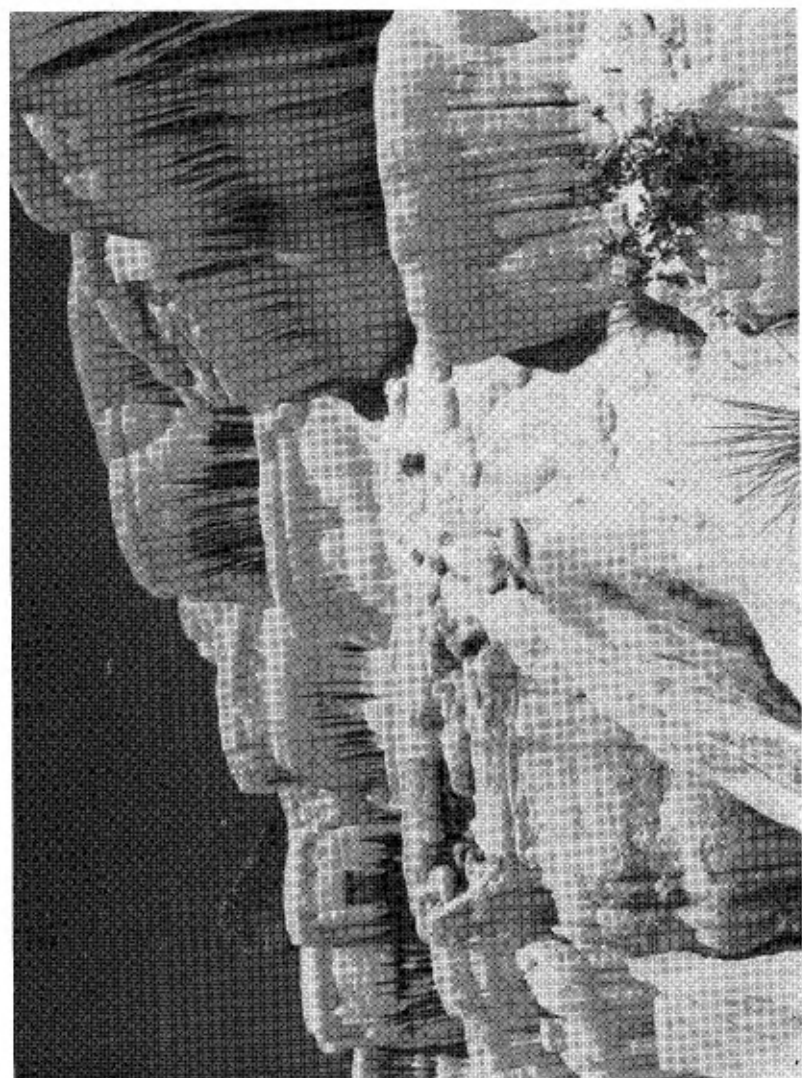
Het wordt een lange tocht. Wel zevenhonderd kilometer loopt hij.

Dan komt hij in Athene, de hoofdstad van Griekenland.

Hier wonen de geleerden, de professoren, de wijsgeren. Hier zijn ook. . . . veel afgodsbeelden en heidense tempels. De stad is er vol van. Paulus predikt voor de professoren.

Eerst luisteren ze stil, dan glimlachen ze.

Nee, van zo'n prediking, daar begrijpen ze niets van. Ze willen alles begrijpen, die geleerden, maar dat kan immers niet.

MERKWAARDIGE CALCIUM - CARBONAAAT - STRUCTUREN BIJ SMYRNA
Arch. Republiek Turkije

„Hou maar op,” zeggen ze tegen Paulus, „je bent maar een praatjes-maker.”

Paulus houdt op. En hij verlaat de geleerden. O nee, niet ontmoedigd, maar wel bedroefd.

Is er dan niemand in Athene, die christen wil worden? Ja toch, er zijn er enkelen. Er is zelfs één professor bij. En ook een heel aanzienlijke dame.

Paulus reist weer verder en komt in Korinthe. Hier luisteren de ruwe havenarbeiders naar hem. Zij zijn geen geleerden, die alles willen begrijpen. Zij gelóven, wat Paulus zegt.

Hier in Korinthe is Paulus' leven weer in gevaar. De Joden zijn boos, omdat hij de Here Jezus verkondigt. Dat mag niet van hen. Ze grijpen Paulus en slepen hem voor de rechter.

Wat zal de rechter doen? Zal hij Paulus laten geselen, of misschien hem doden?

Nee, gelukkig. Hij doet het niet. Hij jaagt zelfs de Joden weg en laat Paulus vrij gaan.

Nu kan Paulus hier het evangelie verkondigen. En hij doet het wel twee jaar.

Paulus, de zendeling. Hij moet weer verder en komt te Efeze.

Ook hier is hij weer in groot gevaar. Zendeling zijn is immers vaak verdrukking lijden?

Hier in Efeze wordt hij weer in een donkere gevangenis geworpen. Het is er vochtig en benauwd.

Paulus wordt ernstig ziek, zo ziek, dat het lijkt of hij sterven zal. Maar hij wordt toch weer beter.

Nauwelijks echter is hij hersteld, of hij moet met de leeuwen vechten in de arena. Nu zullen de wilde dieren hem verscheuren.

Maar de wilde dieren kunnen het niet. De Here Jezus waakt over hem. Is het niet een wonder?

Zo is het leven van Paulus, de grote zendeling, telkens in gevaar. Aan het eind van zijn leven — hij is dan al zeventig jaar — vertelt hij, hoe hij als zendeling geleden heeft.

„Menigmaal was ik in doodsgevaar,” zegt hij. „Acht maal ben ik gezeseld, eens ben ik gestenigd, driemaal heb ik schipbreuk geleden; ik ben door rovers overvallen; ik was in gevaar, overal: in steden en woestijnen; vele nachten heb ik zonder slaap doorgebracht; ik heb honger geleden en dorst en kou.”

En dit alles om de verkondiging van het evangelie, de blijde boodschap.

Paulus, de zendeling, die altijd op reis is. Hij reist zelfs naar Spanje. En dan . . . dan komt hij te Rome, de stad van de wrede keizer Nero. Daar wordt hij gevangen genomen. En daar wordt hij tenslotte . . . onthoofd.

Nu laat de Here Jezus het toe. Want nu wil Hij Paulus opnemen in zijn heerlijke hemel, waar nooit meer pijn of verdrukking is.

En nu. . . negentien eeuwen later? In Rome staat een prachtige kerk, die naar Paulus genoemd is. „Daar,” zegt men, „rust nu zijn gebeente.”

Paulus, de zendeling, van hem willen we onthouden:
 dat hij de grootste zendeling was, die ooit heeft geleefd;
 dat hij zendeling was uit zuivere liefde voor zijn Heer. Hij werd er
 nooit voor betaald. Hij verdiende zijn brood met werken overdag;
 dat hij veel brieven heeft geschreven, die nu nog dagelijks gelezen
 worden, omdat ze in onze bijbel staan;
 dat hij aan het eind van zijn leven kon uitroepen: „Ik heb de goede
 strijd gestreden. Ik heb het geloof behouden. De Here Jezus zal mij
 geven de erekrans der overwinning!”

Heeft Paulus het verloren, toen hij werd onthoofd?

Nee, want wie zendeling wordt voor de Here Jezus, verliest het nooit,
 ook al wordt hij door leeuwen en tijgers verscheurd, al wordt hij ver-
 brand, of doodgeschoten of onthoofd, of sterft hij weg in een donkere,
 vunze gevangenis....

AANTEKENINGEN:

1. We hebben, in verband met de omvang van dit boek, het leven van Paulus maar in het kort verteld. Wil men meer stof, de verteller vindt die overvloedig in Gods Woord, in „De Strijdende Kerk”, in „Naar 't Heilig Blad” en in zovele andere werken.
2. In de christelijke *iconografie* wordt Paulus afgebeeld als een krachtige figuur met een kale schedel en een lange baard. Merkwaardig: zijn naam betekent „de kleine” en hijzelf vestigt in de Korintherbrief (2 Kor. 10 : 10) ook die indruk. Ook het verhaal in Hand. 14 wijst erop.
3. Volgens Ovidius waren Zeus en Mercurius in Lystra onvriendelijk ontvangen.
4. „Een Romeins burger (en dat was Paulus) te binden,” zegt Cicero, „is een vergrijp, hem te geselen een misdaad, hem ter dood te brengen een vadermoord.”
5. Prof. Sizoo berekent in zijn „De antieke wereld en het N.T.”, dat Paulus te land $\pm$ 7800 km heeft afgelegd en ter zee 9000 km. Tel daarbij de gevaren, die Paulus opsomt in 2 Kor. 11 : 23 v.v.
6. Het is goed bij deze vertelling ook de Inleiding in dit werk over het Hellenisme nog eens na te lezen. Zie over de Epicureeërs en Stoicijnen ook aldaar. Voorts het werkje: „Het Hellenisme” door dr. E. Visser (Servire, Den Haag).
7. Paulus' tweede zendingsreis is van 48—52.
8. *Gallio* biedt het enige vaste punt voor de chronologie van Paulus' leven, namelijk door een Delfische inscriptie over hem (Gallio).
9. In de buurt van Korinthe werden beroemde spelen gehouden.
10. Zie over de oer-christelijke gemeente te Efeze: dr. W. Aalders: „De Oer-christelijke gemeente”, Niemeyer, Groningen.
11. De Efeziërs hadden van nature een afkeer van geweld. Er waren geen Romeinse soldaten.
12. Voor de wintertijd koos Paulus bij voorkeur de steden aan de Middellandse Zee. Hij kon blijkbaar niet goed tegen het ruwe klimaat van het binnenland.
13. De *ceremoniën* van de dienst van Diana gingen gepaard met razernij en woeste uitpattingen.
14. De Alexandrijnse korenschepen waren de grootste zeeschepen. Van 600—1000 ton.
15. De Via Appia (de tegenwoordige Via Appia Antica) was zo breed, dat twee wagens elkaar konden passeren (nu kunnen twee auto's het nauwelijks). Ze was geplaveid met stukken veelhoekige vulkanische steen, die hier en daar nog te zien zijn. Het laatste gedeelte was kilometers ver aan weerskanten bezet met de graf-tomben van duizenden doden. Men vindt er nu nog het kolossale mausoleum van Metella.

3. DE EERSTE WETENSCHAPPELIJKE OPLEIDING TOT ZENDELING¹⁾

DE SCHOOL VAN PANTENUS: ± 150—± 200

Gez. 211 : 1.

Wanneer we de vroegste zendingsgeschiedenis bestuderen, dan stuiten we op het bestaan van een *zendelingenschool* in Alexandrië, die op het laatst van de tweede eeuw gesticht werd.

Een zendelingenschool! Dan reeds?

De stichter der school is een zekere *Pantenus*, een man van wie we in de bronnen weinig vermeld vinden. Waar hij geboren is, weten we niet. Of in Europa of in Klein-Azië. Wel weten we, dat hij aanvankelijk stoïcijn was, een volgeling van hen, die leerden, dat de wereld ontstaan is uit oerstof onder inwerking van een oerkracht; dat aan het einde aller dingen een wereldbrand zou komen en dat dan alles weer tot oerstof terug zou keren. Tot zolang zou de ziel onsterfelijk zijn en zich telkens weer in andere vorm openbaren. Het hoogste geluk, dat de ziel kon bereiken, was stille gelatenheid, zelfs betoond in de hevigste smarten.

Deze leer echter bevredigt Pantenus niet. Er moet iets hogers, iets beters zijn en hij vindt dit aan de voet van het Kruis. Hoe? Ook dat weten we niet.

Maar ieder, die christen werd, werd zending. En zo maakt Pantenus een zendingsreis naar „Indië“ (Zuid-Arabië?).

Als wetenschappelijk gevormd man komt hij tot de overtuiging, dat het heidendom het best bestreden kan worden en dus Christus' kerk het best kan worden uitgebreid, door wetenschappelijk gevormde zendingen.

Zo sticht hij te Alexandrië, dé grote stad van het Oosten, waar praktisch alle heidense erediensten onderhouden worden, een zendelingenschool, waar jonge mannen (catechumenen) en ook jonge vrouwen onderwezen worden in de vakken van de toenmalige wetenschap.

Tot die vakken behoren: spraakkunst, redeneerkunst (logica), redeskunst (retorika), rekenkunde, meetkunde, muziek- en sterrenkunde, wijsbegeerte, bevordering van de tekst der Heilige Schrift, uitlegkunde, dogmatiek, zedekunde, weerleggende godgeleerdheid, christelijke verweerkunde (apologetiek) en een planmatige oefening in de godzaligheid (ascetiek).

Wie in al deze vakken onderwezen is, is een geharnast strijder voor

¹ Deze vertelling is voor ouderen, maar in het geheel der zendingsgeschiedenis menen we haar niet te kunnen missen.

Koning Jezus, een wel onderlegd zendeling. Hij kan het opnemen tegen wijsgerige Grieken en beschaafde Romeinen.

Tot degenen, die uit deze zendelingenschool zijn voortgekomen, behoren mannen als Clemens en Origenes en een vrouw als Pontamiëna. Over hen willen we iets meer vertellen.

Clemens, de zachtmoedige, is een der hoofdfiguren der *Alexandrijnse school*, een der uitmuntendste leraren van de kerk te Alexandrië. Hij stierf omstreeks 150.

Van heidense afkomst, kwam hij eerst later tot het Christendom. Hoewel uitnemend bekend met de heidense filosofie, vond hij hierin toch geen vrede voor zijn hart. Hij zocht christelijke leraars op en werd het meest geboeid door Pantenus, wiens opvolger hij werd. Van Pantenus zegt hij, dat deze „gelijk de Siciliaanse bijen honing puurde van het apostolische en profetische bloembed”.

Alexandrië is in deze tijd het brandpunt der wijsgerige cultuur. De ontwikkelde christenen daar zochten naar de verzoening van de bijbel-inhoud met de nieuwere filosofie (*gnostiek*).

Bij hen vond men een scheiding tussen gelovenden en wetenden. De gelovenden legden zich neer bij het geopenbaarde, de wetenden stegen, in navolging van Christus, tot de volkomen vrijheid van de vleselijke banden en de zalige gemeenschap met God. Zo zocht men eenheid van openbaring en wijsbegeerte. *Plato* was voor Clemens niet anders dan een vergriekste Christus.

Veel martelaarsbloed heeft in Alexandrië gevloeid.

De kerkgeschiedenis-schrijver *Eusebius* schreef: „Uit heel Egypte werden naar Alexandrië diegenen samengebracht, die men als het ware uitgekozen had als de flinkste strijders, welke in hun lijden en sterven getuigenis van de heerlijkheid van hun Heiland Jezus Christus zouden afleggen.”

En Clemens zeide: „Dagelijks vloeien onder onze ogen de stromen martelaarsbloed.”

En *Eusebius* weer: „Op vele plaatsen bereikten de vervolgingen zulk een hoogte, dat de christenen geloofden, dat dit de aan Christus' wederkomst voorafgaande laatste gerichtstijd was en met verlangen de verschijning des Heren tot hun verlossing verwachtten.”

Hier komen we vanzelf tot de tweede grote figuur uit de zendelingenschool van Pantenus: *Origenes*, de opvolger van Clemens.

Origenes (= Oosterling) was de zoon van de martelaar Leonidas. Ook hij wenste niets liever dan de marteldood. Zijn moeder moest eens zijn kleren verbergen, toen hij zich als christen bij de overheid wilde gaan aangeven.

Toen zijn vader onthoofd werd en diens goederen verbeurd werden verklaard, bleef zijn moeder met zeven kinderen in behoeftige omstandigheden achter. Van 's morgens vroeg tot laat in de nacht werkte hij voor zich en de zijnen door het overschrijven van klassieken, waarvoor hij dagelijks vier penningen kreeg. Op achttienjarige leeftijd volgde hij Clemens, die gevlucht was, als leider der zendelingenschool op.

Origenes was een man van enorme geleerdheid en werkkraft. Hij vatte de christelijke theologie voor het eerst in een groot systeem samen.

Hij heeft ontzaglijk veel geschreven. Men noemt een getal van twee duizend werken. Hij werkte met zeven stenografen. Zijn machtige geest, gestuwd door stalen werkkraft, heeft lange tijd de ontwikkeling der theologie in het Oosten beheerst.

Naast Augustinus is hij het grootste genie der oude kerk.

Zijn leefwijze was uiterst sober. Hij had een neiging tot strenge ascese. Hij ondernam verscheidene reizen naar Rome, Arabië, Palestina en Griekenland.

Op twee synodes werd hij wegens dwaalleer en verachting der kerkelijke wetten (!) uit zijn ambt ontzet. Op 69-jarige leeftijd stierf hij te Tyrus tengevolge van mishandelingen.

Origenes trachtte de Griekse wijsheid dienstbaar te stellen aan de christelijke leer, maar meer dan eens heeft hij de Griekse denkebeelden met een christelijk saus overgoten en is daardoor van de orthodoxe leer der kerk afgeweken.

Uit de catechetenschool van Origenes zijn veel martelaars voortgekomen. De eerste martelaar uit deze school was *Plutarchus*.

Origenes, die reeds door diens heidense familieleden met de dood bedreigd was — men wilde hem stenigen — bleef bij hem tot zijn laatste ademtocht en sterkte hem met het Woord Gods. Hij telde eigen gevaar niet. Ettelijke malen werd hij gevangen genomen en onder slagen en hoon door de straten der stad gesleept. Het huis, waar hij woonde, was door spionnen omgeven.

Eens werd hij gegrepen en schoor men hem het hoofd op de wijze van een afgodspriester. Hij moest op de trap van een grote tempel gaan staan en daar, zoals de heidense priesters deden, palmtakken uitdelen. Hij bezon zich niet lang en deed het, maar bij het uitdelen riep hij met luider stem: „Komt, neemt de takken niet uit de hand van een afgod, maar uit de hand van Jezus Christus!”

Een leerlinge van Origenes was o.a. *Pontamiëna*, een meisje van buitengewone schoonheid. Haar grootste vijand was haar heer, in wiens dienst zij was. Hij wilde haar telkens tot zonde verleiden, maar zij was doof voor zijn lokkende stem. Daarom gaf haar heer haar over aan de stadhouder van Alexandrië. Deze liet haar folteren, maar zij bleef standvastig. Toen liet hij een grote ketel met pek vullen en die aansteken. Toen het pek in de ketel hevig brandde, zei hij tot Pontamiëna: „Ga en onderwerp je aan de wil van je heer, anders laat ik je in de ketel werpen.”

Pontamiëna antwoordde echter: „Wanneer gij besloten hebt mij terecht te stellen, laat mij dan niet ontkleden, maar beveel, dat ik langzaam in de brandende pek neergelaten worde, opdat gij ziet, welk een grote standvastigheid Christus, Die gij niet kent, mij gegeven heeft.” Nadat zij in de loop van een uur langzaam in de ketel neergelaten werd, gaf zij de geest en werd van haar pijnen verlost. Een soldaat, die haar ter dood gebracht had, werd door de blijdschap van haar geloof zo aangegrepen, dat ook hij christen werd. Hij werd in de gevangenis

geworpen en de christenen doopten hem daar. Kort daarop werd hij onthoofd.

Vraagt men, wat dit alles met zending te maken heeft, dan luidt het antwoord: Iedere leerling uit de zendelingenschool van Pantenus, Clemens en Origenes werd zendeling en bracht door zijn marteldood velen tot bekering. En zo was het bloed der martelaren een zaad, volgens het woord van Tertullianus.

De uitbreiding der kerk werd ten eerste bevorderd door het heilige, zelfverloochenende leven der eerste christenen. Hun innige broederliefde, hun standvastigheid, hun geloofsvertrouwen en blijmoedigheid maakten een overweldigende indruk op de heidenen. De beul van menig martelaar werd meer dan eens diens naaste opvolger in de dood, ter wille van de goede belijdenis.

AANTEKENINGEN:

1. Aan het einde van de tweede eeuw waren er naar schatting een half miljoen christenen. Aan het einde van de derde eeuw tien miljoen. Als oorzaken van deze grote uitbreiding kunnen we noemen: a. de zinledigheid van het heidendom, dat verstand noch hart bevredigde, maar metterdaad had bewezen, dat het zedelijk bankroet was; b. het algemeen verlangen naar een soter, een verlosser; c. het echt-christelijke leven der eerste christenen, hun standvastigheid, hun geloofsvertrouwen en — blijmoedigheid; d. de voortreffelijke opleiding der zendingen; e. het verspreiden van bijbelvertalingen; f. en dit bovenal: de zegen des Heren.
2. Behalve de Alexandrijnse school kennen we de *Kleinaziatische school* met als hoofdfiguren *Ireneus* en *Hyppolitus* en de *Noordafrikaanse school* met als hoofdfiguren *Tertullianus* en *Cyprianus*. Over deze scholen weer uitvoeriger in „De Strijdende Kerk” dl. I, vert. 22.
3. In deze tijd had de kerk reeds te strijden tegen de *Gnostiek*, de „wonderlijke, geheimzinnige, fantastische wereld van religieuze voorstellingen”, die als een aanstormende stroom uit het oosten het jonge Christendom dreigde te verzwelgen. Zie hierover: „De Strijdende Kerk”, dl. I, vert. 19.
4. *Tertullianus* is de eerste grote Latijn-schrijvende theoloog, de man, die het Latijn gemaakt heeft tot de taal der theologie.
5. *Origenes* is de grondlegger van het *Arianisme*. Hij leerde, dat de Zoon en de heilige Geest ondergeschikt waren aan de Vader. Naast God bestaan er geestelijke wezens, die door de Zoon geschapen zijn. Toen deze vielen schiep God de stof, waaraan Hij tot straf de gevallen geesten, zowel engelen als mensen, bond. De Zoon (Logos) verwerkelijkt de verlossing door zijn menswording. Die verlossing is vóór alles een uitstijgen boven de materie, God tegemoet. Na deze wereld ontstaan nieuwe werelden, tot tenslotte allen, ook de duivelen, de zaligheid verkrijgen. De hel is slechts een tijdelijke louteringsplaats (vagevuur!). Het werelddrama van val en verlossing herhaalt zich in eeuwige wederkeer.
6. Over de zending door Pantenus en zijn school zegt Latourette, dl. I, blz. 107 v.v.: „Indien het gebied, dat Pantenus bereikte, werkelijk India en niet Zuid-Arabië was, dan waren daar op het einde van de tweede eeuw christenen, die de eerste zending in hun land toeschreven aan de apostel Bartholomeus.” (L. grondt dit op Eusebius.) En op blz. 116: „We lezen van een andere zendeling, Pantenus, die naar de volken in het Oosten gezonden werd.” En op blz. 234: „Indien het „India”, dat door Pantenus bereikt werd, Zuid-Arabië was, dan werden daar op het eind van de tweede eeuw christenen gevonden, die het evangelie van Mattheus in het Hebreeuws bezaten.” Uit deze citaten blijkt toch wel, hoe belangrijk de school van Pantenus was. En dit niet alleen voor verre gewesten, maar ook voor dichterbij.
7. We behandelen in dit werk niet de vervolgingen in Noord-Afrika. Men zie hiervoor „De Strijdende Kerk”. De vervolgingen, de Vandalen en de pest hebben de kerk in Noord-Afrika schier verwoest. De moslims deden de rest. Zo bleef er van de bloeiende kerken in Noord-Afrika weinig meer over.
8. Zie over de gemeenten in de Oriënt het werk van Sizoo: „Christenen in de antieke wereld”, Kampen 1953.

4. EEN ARMENISCH MEISJE WORDT ZENDELINGE

NUNIA, DE SLAVIN: ± 300

Ps. 138 : 2 en 3.

„Daar komen ze weer! Daar komen ze! Vlucht! Vlucht!”

Angstige kreten vervullen de lucht.

„Daar komen ze weer! Vlucht!”

Het zijn de woeste ruiters uit de Kaukasus. Ze overvallen het weerloze dorpje in Armenië.

De bewoners vluchten. Maar de ruiters op de snelle paarden, de wilde ruiters achterhalen ze.

Ze grijpen hen en binden ze en dan moeten ze mee naar het verre, vreemde land.

De weg is lang. De dagen zijn guur, de nachten koud. En al maar lopen moeten ze, dagenlang. Ze worden weggevoerd als slaven.

Ook *Nunia*, het meisje van achttien jaar, moet mee. Haar vader en moeder zijn gedood door de woeste ruiters. Zij moet mee, alleen. O, er is een groot verdriet in haar hart. En ze heeft niemand, aan wie ze haar groot verdriet klagen kan.

Niemand? Ja toch! En... nee, helemaal alleen is ze niet. Er gaat iemand met haar mee. Ze kan Hem niet zien. Maar Hij is er wel. En *Nunia* weet dat Hij met haar mee gaat. *Nunia* is een christin. En nu is ze toch niet alleen. Ze kan haar grote verdriet klagen aan de Here Jezus.

O, ze begrijpt niet, waarom de Here Jezus, Die toch haar grote Vriend is, het toeliet, dat zij door de woeste ruiters werd geroofd uit haar dorp. Eerst later zal ze het begrijpen. Want de Here Jezus wilde, dat zij zendeling werd. Hoe dat kon, ga ik je vertellen.

Nunia komt in het verre, vreemde land. Ze komt er op de slavenmarkt. Daar wordt ze gekocht door een aanzienlijk heer. Die neemt haar mee naar zijn huis. Daar mag ze zijn vrouw dienen.

Ze heeft het niet slecht in het huis, al is ze slavin. Haar mevrouw is vriendelijk voor haar en haar heer ook. En toch... het verdriet, het grote verdriet blijft wonen in haar hart... In de donkere nachten, als ze alleen is, schreit ze. Dan is het heimwee groot in haar. O, waarom is ze weggevoerd? O, Heer, waarom? De Heiland geeft haar een antwoord op wondere wijze.

Op zekere dag wordt er op de deur geklopt. *Nunia* doet open, als gewoonlijk. Er staat een vrouw aan de deur. In haar armen draagt ze een kind.

Nunia schrikt.

„Mijn kind is heel erg ziek”, klaagt de vrouw, „en ik heb geen medicijn om het beter te maken. Is hier iemand, die het kan?”

„Ik ben maar alleen thuis”, zegt Nunia, „en ik, nee, ik kan het niet. Maar . . . ik ken Iemand, Die het wel kan.”

„Wie is dat dan? En waar woont hij?” vraagt de moeder hoopvol.

„Hij is een groot en machtig Heer. En Hij woont hoog hierboven in de hemel. Maar Hij ziet alles en hoort alles en weet alles en . . . Hij luistert naar je, als je Hem iets vraagt.”

De vrouw begrijpt het niet goed. „Ga Hem dan eens halen om mijn kind beter te maken”, smeekt ze.

„Ik zal het Hem gaan vragen”, zegt Nunia en ze gaat naar binnen.

Ze gaat naar haar kamertje, valt op haar knieën en bidt: „Here Jezus, U kan het kind beter maken. Ik weet, dat U het kan. O, wil het dan doen, opdat de mensen hier zien dat U het kan en in U geloven!”

Ze staat op, Nunia, ze gaat naar beneden, naar de vrouw. „Ik heb het gevraagd,” zegt ze. . . . Maar verder komt ze niet.

Kijk, het kind opent de oogjes, het licht het hoofdje op, het kijkt rond. De oogjes worden helder, het gezichtje dat rood was van de koorts, wordt weer gewoon. . . .

Vol verwondering ziet de moeder, dat haar lieveling genezen is.

„Mijn kind is weer beter,” stamelt ze in overgrote vreugde. „Zeg, hoe kan ik de machtige Heer bedanken? Wat kan ik Hem geven?”

„Je hoeft Hem geen geschenken te geven,” zegt Nunia. „Hij is zelf schatrijk.” En nu vertelt ze de vrouw van de Here Jezus.

De vrouw gaat weg, maar ze vertelt aan iedereen, dat Nunia haar kind heeft genezen. En iedereen denkt, dat Nunia een wonderdoenster is.

Niet lang daarna wordt de koningin ziek, zo ziek, dat niemand haar beter maken kan. De koning is zeer bedroefd, omdat de koningin spoedig sterven zal.

Dan zegt één van de hovelingen: „Er is iemand in het land, die de koningin misschien beter kan maken. Zij heeft een kind, dat heel erg ziek was, beter gemaakt. Het is een meisje, een slavin uit Armenië.”

De koningin hoort het. „Ga ze halen,” fluistert ze met zwakke stem.

De hovelingen gaan naar Nunia. „Kom, je moet mee,” zeggen ze. „De koningin is ziek en je moet haar beter maken.”

„Nee,” zegt Nunia, „ik ga niet mee. Ik wil niet, dat men mij als een wonderdoenster beschouwt. Alleen mijn God kan de koningin beter maken. Ik kan het niet.”

De hovelingen gaan weer naar het paleis terug. Ze vertellen de koningin wat Nunia gezegd heeft. Wat zal de koningin doen? Zal ze de koning vragen om Nunia te straffen?

Nee, dat doet ze niet. „Breng me bij het meisje,” zegt ze.

De koningin wordt bij Nunia gebracht.

„Kun je me beter maken?” vraagt ze.

„Nee,” antwoordt Nunia, „ik kan het niet. Maar mijn God kan het wel. Ik zal Hem vragen, of Hij het wil doen.”

Nunia gaat naar haar kamertje. En weer bidt ze vurig tot de Here Jezus. De Heer verhoort ook nu haar gebed. De koningin wordt beter.

„Hoe kan ik je belonen?” vraagt de koningin.

„Ik wil geen geschenken,” zegt Nunia, „ik wil alleen maar dat u met mij de knieën buigt en bidt.”

De koningin doet het. Dan vraagt Nunia aan de Here Jezus of ook zij christin mag worden.

Het is enige maanden later.

De koning is op jacht gegaan. Hij achtervolgt een beer en geraakt in een donker woud. Zijn hovelingen kunnen hem niet bijhouden en tenslotte is hij alleen in het dichte woud. Een zware nevel zinkt neer tussen de bomen. De koning raakt het spoor van de beer kwijt en ook zijn hovelingen ziet hij niet meer. Hij verdwaalt in het donkere bos. Hij blaast op zijn horen. Maar er is geen antwoord.

Een grote ongerustheid komt op in zijn hart. Hij is alleen, helemaal alleen in het zwijgende woud. En hoe zal hij er weer uitkomen? De nevel is dicht, de bomen zwijgen grimmig. En straks komt de nacht. En dan....?

Wat moet hij doen?

Hij denkt opeens aan het vreemde meisje, dat de koningin beter gemaakt heeft. Die had gesproken van haar God, Die alles kon, als je het Hem vroeg. Dan moest je de knieën buigen en.... Zou Hij het doen?

En de koning? In de grote, zwijgende eenzaamheid, in het grimmige woud buigt hij de knieën en hij zegt: „U, die het vreemde meisje haar God noemt, bent U almachtig? Wilt U me helpen om uit dit donkere woud te komen? Als U me helpt, dan zal ik U dienen.”

De koning opent de ogen. Hij staat op en.... Maar dat is een wonder! De nevel trekt op tussen de bomen. Hoger, al hoger, net of er een zwaar gordijn opgetrokken wordt en.... o, kijk dan, de hemel boven de bomen is blauw en daar ver tussen de bomen is licht. Daar moet de rand van het bos zijn!

Vlug gaat de koning er heen. Weg is de onrust uit zijn hart. Een grote blijheid is er opeens in hem, een grote blijheid en.... dankbaarheid. Hij komt uit het bos en nu weet hij opeens de weg weer naar het paleis. Hij komt bij de koningin en vertelt haar wat er gebeurd is. „Nu geloof ik ook, dat de God van het meisje de enige ware God is,” zegt hij.

De volgende morgen gaan de koning en de koningin samen naar Nunia. „We willen in je God geloven,” zeggen ze, „en nu moet je ons meer van Hem vertellen.”

Dat doet Nunia graag. Blij vertelt ze wat ze weet van de Here Jezus. En nu? Nu begrijpt ze, waarom de Here Jezus het toeliet, dat zij door de wilde ruiters werd meegevoerd. Ze moest zendelinge worden onder het woeste volk der Kaukasiërs.

En dan? Dan gebeurt er weer een wonder.

Dan worden ook de koning en de koningin zendelingen. De koning gaat prediken voor de mannen van de stam en de koningin voor de vrouwen. Ze luisteren, de woeste ruiters. Ze luisteren, de heidense vrouwen. En ze zeggen: „Wij zullen de God van onze koning en onze koningin ook dienen.”

Dan wordt het feest in het land der Kaukasiërs, dan wordt het feest in hun harten.

Dan vernielen ze hun heidense altaren en ze bouwen er kerkjes....

En Nunia? In haar hart is het feest het grootst. Nu is haar heimwee weg. Nu schreit ze niet meer in stille nachten. Nu kan ze alleen maar danken, danken voor Gods wonderen.

Zo zijn de Kaukasiërs christenen geworden. En.... zendingen! Want zij vertellen het evangelie weer aan de andere heidense stammen in de Kaukasus. En ook die nemen het Christendom aan.

En dit alles door Nunia, het Armenische meisje, dat door woeste ruiters weggevoerd werd.

Of? Nee, toch niet door haar. Door de Here Jezus, Die wilde, dat ook het woeste volk der Kaukasiërs christen zou worden.

Dit alles is meer dan vijftien honderd jaar geleden gebeurd.

En nu nog kennen de mensen in Armenië en Kaukasië haar. Ze zijn haar nog niet vergeten. Alleen maar, ze noemen haar nu niet meer Nunia, maar.... *Christine*: christin. Waarom? Omdat zij, toen ze weggevoerd werd en bitter bedroefd was, haar Heiland niet vergat.... maar in Hem bleef geloven.

AANTEKENINGEN:

Deze vertelling kan, indien nodig, aangevuld worden met de volgende aantekeningen:

1. Azië, de wieg van het Christendom, is ook het eerste zendingsveld.
2. Van de gemeente te Jeruzalem (na de verwoesting hoofdzakelijk uit bekeerde heidenen bestaande) ging niet veel zendingskracht uit.
3. In Caesarea was de bekende geschiedschrijver *Eusebius* in de 4e eeuw bisschop.
4. *Chrisostomus* (± 375) heeft veel gedaan voor de uitbreiding van het Christendom in *Fenicië*. Een Feniciër (Abraham) ging als koopman verkleed als zending naar de *Libanon*. Daar wilde men hem doden. Op dit ogenblik kwamen keizerlijke belastingambtenaren. De arme dorpelingen konden de belasting niet betalen. De soldaten van de keizer wilden hen deswege martelen. Toen stelde Abraham zich borg voor hen. De woede der dorpelingen veranderde in dankbaarheid en verering. Hij werd de hoofdman van het dorp en de dorpelingen bouwden een kerk voor hem. Na drie jaar heeft hij er een gemeente gesticht.
5. Een bekend zending in *Syrië* en *Mesopotamië* is *Efraïm de Syriër*, „de grote exegeet, prediker, dichter en polemicus der Syrische christenheid, de citharist des Heiligen Geestes” (Bakh. v. d. Brink), † 373. Eens bracht hij de nacht door in een afgelegen herdershut. Hij werd door een bende soldaten gegrepen, en als rover aangeklaagd. Men folterde hem om hem tot bekentenis te dwingen. Zijn houding tijdens de marteling maakte zulk een indruk op zijn beulen, dat hij vrijgelaten werd.
6. Een mooi verhaal is ontleend aan de worsteling tussen heidendom en Christendom in *Antiochië* (aan de Orontes in Syrië: zie hierover o.a. Peter Bamm: „Kleurig tapijt van oude historie”, Amst. 1956.) Daar werd in de 5e eeuw een kerkvergadering gehouden. Bij deze gelegenheid wilde het heidendom zich in al zijn macht tonen. Spelen, afgodische feesten en schitterende weelderige optochten werden gehouden. In een dezer optochten reed *Pelagia*, de beroemdste en schoonste toneelspeelster, getooid met paarden en edelstenen op een prachtige muilezel door de stad. Met ontbloot hoofd en ontblote schouders reed *Pelagia* langs de bisschoppen, toen die even pauzeerden voor de kerk, waar de vergadering gehouden werd. Bisschop *Nonnus* keek haar streng aan, toen ging hij naar huis, viel op zijn knieën en bad God om genade en vergeving voor zijn eigen traagheid om het evangelie te verkondigen. De volgende morgen hield hij een geweldige predikatie. In de kerk was ook.... *Pelagia*. Zij werd zozeer door de prediking getroffen, dat zij bisschop *Nonnus* verzocht haar te dopen. Dit geschiedde en zo werd het heidendom in Antiochië een grote slag toegebracht. (Een mooi, oud verhaal, waarvan wij de bijzonderheden, om de beperking ons opgelegd, helaas niet kunnen uitwerken).
7. In Klein-Azië bleek de werfkracht van het evangelie, ook ten plattelande, groot. Ook aan de kusten der Zwarte Zee en in de Donauprovincies, waren er op het eind der 3e eeuw gemeenten. *Edessa* werd ± 200 gekerstend.

8. De man, die op het eind van de 3e eeuw in *Armenië* zegenrijk werkte, was *Gregorius Illuminator*. Hij werd geboren in 254 als zoon van een Partische vorst. In Caesarea werd hij gedoopt en in de christelijke leer opgevoed. Aan het hof van de koning der Armeniërs, die vuuraanbidders waren, weigerde hij aan een der goden te offeren. Hij werd deswege in een diepe kuil geworpen, waarin giftige slangen waren. Maar de slangen deerden hem niet en een vrome weduwe bracht hem iedere dag voedsel. Hij werd weer uit de kuil gehaald en genas de koning, die ziek geworden was (gebedsgenezing). De koning werd christen, reisde met Gregorius door het land om het evangelie te prediken. Het volk der Armeniërs ging over tot het Christendom en Gregorius werd door de bisschop van Caesarea tot eerste bisschop der Armeniërs gewijd. Hij drong op zijn zendingsreizen door tot de ruwe volken van de Kaspische zee en de Kaukasus. Op 80-jarige leeftijd stierf hij in Armenië.

Armenië is de eerste staat in de geschiedenis, die nog vóór Constantijn de Grote het Christendom tot staatsgodsdienst verhief.

Miesrob, leerling van een Armenische school, die zijn opleiding in Athene voltooide, vertaalde de Bijbel in het Armenisch. Hij stichtte veel scholen o.a. in de *Kaukasus* en in *Albanië*. De Bijbelvertaling van Miesrob is in Armenië in gebruik gebleven.

9. In 455 had een geweldige opstand van de Armeniërs tegen de Perzen plaats, die het Christendom wilden vervangen door het *Mazdeïsme*.

10. Het Armenische alfabet heeft 36 lettertekens. In Amsterdam is o.a. een drukkerij voor de Armenische nationale werken.

11. Volgens Latourette hebben de volgende factoren geleid tot de kerstening van *Georgië*:

- a. het eenvoudig geloof van een christen-slavin (*Nunia*).
- b. het wijd verspreide geloof in wonderen.
- c. het verlangen van de koning naar culturele en politieke contacten met het Romeinse Rijk (tegen de dreiging van *Perzië*).
- d. de actieve steun door de koning bij de kerstening.

In de tweede helft van de 5e eeuw zuiverde koning *Vakthang I* het land van de vuurcultus. Hij bouwde veel kerken en stelde veel bisschoppen aan. Tijdens zijn regering werd de kerk van *Georgië* onafhankelijk van *Konstantinopel*.

12. Omstréeks 350 breekt er een grote en langdurige vervolging in *Perzië* tegen de christenen los. Het hoofd der Perzische kerk *Symeon* verklaarde zich moedig tegen deze onderdrukking. De koning beschouwde deze verklaring als majesteitsschennis en wilde *Symeon* dwingen de zon te vereren. *Symeon* weigerde. Met 100 andere geestelijken werd hij ter dood veroordeeld.

Deze vervolging duurde 40 jaar. Een ogenblik hadden de christenen verademing, maar toen brak weer een vervolging uit, die 30 jaar duurde. Vele christenen werden op vreselijke wijze gedood. Het einde dezer vervolging kwam door een oorlog tussen de Perzen en de Romeinen. In *Perzië* was de leer van *Zoroaster* (*Ormoezd*—*Ariman*) staatsgodsdienst. De eredienst werd onderhouden in tempels, waar op een altaar het heilige vuur brandde. Een tak van de Iraanse godsdienst was de *Mitra*-dienst. De leer van *Zoroaster*, het *Mazdeïsme*, bestaat nu nog onder de naam *Mazdaznan* (zie *Ds. Kok*: „Verleidende geesten”, *Kampen*). Zie over deze godsdienst verder: „De godsdiensten van Iran” in *Van der Leeuw* e.a.: *De godsdiensten der wereld I*, *Amsterdam*.

13. In de 5e eeuw vonden Nestoriaanse christenen een gastvrij onthaal in *Perzië*.

14. Via *Perzië* breidde het Christendom zich oostwaarts uit tot in *India* en *China*.

5. „ZIJ WERDEN SLAVEN VAN DE KONING!"

FRUMENTIUS, DE APOSTEL DER ABESSINIERS: ± 300

Gez. 130 : 1.

E.G. 41 : 1.

In het zuiden van de Rode Zee, langs de kust van Abessinië, vaart een Romeins schip. Het heeft al een lange reis achter de rug. Nu gaat het naar huis.

De bemanning heeft niet veel te doen. Er is haast geen wind. Het zeil hangt slap en het is erg warm. Waarom zou je je dan druk maken?

De passagiers zitten loom op het dek onder een zonnescerm. Onder hen bevinden zich twee jongens van ongeveer zestien jaar: *Frumentius* en *Aedesius*, die met hun leermeester deze reis mee mogen maken. Ze waren blij toen ze het hoorden. Wat zouden ze veel zien! Vreemde landen, vreemde mensen, vreemde dieren en planten! En wat zouden ze veel kunnen vertellen, als ze terug waren.

Ze zijn blij, Frumentius en Aedesius. In hun hart is de dankbaarheid, omdat de Heer hun reis zo voorspoedig gemaakt heeft. Hun leermeester is een christen en ook zij zijn opgevoed in de christelijke leer. Ze weten aan Wie ze hun dankbaarheid mogen zeggen.

De kapitein komt van de brug. „Mannen," zegt hij, „we varen naar het land. Het water raakt op. We gaan water innemen."

Frumentius en Aedesius horen het. Ah! Dat is wat voor hen! Ze springen op en schudden de loomheid van zich af. Naar het land! Dat betekent: vreemde mensen zien en vreemde dieren. En... misschien wel avonturen beleven. Daar moeten ze bij zijn.

„Mogen wij ook mee?" vragen ze aan hun leermeester.

„Dat mag," zegt hij, „maar je moet bij mij blijven."

Langzaam draait het schip naar de wal, veel te langzaam naar de zin van de jongens.

Maar ze komen er en gelijk met de andere schepelingen gaan ze aan land, op zoek naar water en... avontuur.

Dan gebeurt het vreselijke.

Nauwelijks hebben ze voet aan wal gezet of een bende inboorlingen komt op hen af. Er ontstaat een verbitterd gevecht. De schepelingen trachten zich al vechtend een weg te banen terug naar hun schip. Maar de inboorlingen zijn opeens overal.

De schepelingen vechten als leeuwen, ook Frumentius en Aedesius. Maar de knotsen der inboorlingen vellen de schepelingen neer, de een na de ander. Ze hebben geen kans meer om naar hun schip terug te keren. Allen worden neergeslagen, gedood. Tot tenslotte Frumentius en Aedesius overblijven. Als de inboorlingen ook hen doden willen,

roept de aanvoerder: „Doodt ze niet! Zij worden slaven van de koning!”

De inboorlingen grijpen hen en voeren hen weg.

In hun hart is een groot verdriet. Alle schepelingen zijn gedood, allemaal, ook hun leermeester.

En zij, wat zal er met hen gebeuren? En zullen ze ooit hun ouders weerzien? Weg is opeens de zon uit hun leven. Het is nacht, donkere nacht geworden.

Vele dagen moeten ze lopen. Hun handen zijn vastgebonden. Ze mogen niet ontsnappen. En al zouden ze kunnen vluchten, zouden ze dan niet omkomen in dit onherbergzame land van rovers en moordenaars? Eindelijk komen ze in de hoofdstad Aksoem. Daar wonen de koning en de koningin.

„We hebben een mooie buit voor u meegebracht, o koning: twee jongens, die u als slaven kunnen dienen,” zeggen de rovers.

„Dat is goed,” zegt de koning, „ze zullen mijn slaven zijn en jullie krijgen een goede beloning.”

De rovers trekken af en Frumentius en Aedesius blijven als slaven in het paleis van de koning van Abessinië.

O, ze hebben het moeilijk, vooral de eerste tijd. Ze moeten zwaar werk doen en als ze des avonds doodmoe neervallen op wat stro, dan gaan hun gedachten ver weg naar hun vader en moeder, naar hun vaderland. Dan wordt het verdriet weer heel groot in hen en dan . . . dan voelen ze zich zo ontzettend eenzaam. Dan kunnen ze alleen nog maar bidden, bidden of de Here Jezus hen wil verlossen uit deze slavernij. Ze hebben immers bidden geleerd!

De dagen worden maanden, de maanden worden jaren. En 't lijkt wel, of de Heer hun gebed niet verhoeren wil.

Ja, zo lijkt het. Maar zo is het niet. De Here Jezus zal hun gebed verhoeren, maar op een heel andere manier dan zij denken. Want Hij wil, dat zij zendingen worden, zendingen onder de heidense Abessiniërs.

In 't begin spotten de heidenen met hen, als ze de handen vouwen en de knieën buigen. Maar het spotten wordt minder en ze vertellen aan de koning, dat de jonge slaven een vreemde God aanroepen.

„Vertel me eens van jullie God?” vraagt de koning op zekere dag.

En als ze vertellen van de Here Jezus, Die geboren werd in de stal van Bethlehem en Die niemand ooit kwaad deed, maar altijd de zieken genas en Die zelfs doden weer kon opwekken, dan luistert de koning aandachtig.

„Dat is onze grote Vriend,” zeggen Frumentius en Aedesius. „Die is altijd bij ons en Die heeft ons gered.”

En . . . vreemd is dat: langzamerhand gaat de koning van hen houden en ook de koningin wordt vriendelijk voor hen. Dat verzacht wel het leed, maar het heimwee, diep in hen, blijft . . .

Zo gaan de jaren voorbij.

Frumentius en Aedesius worden mannen. Nauwgezet en trouw doen zij hun werk. De koning ziet, dat hij volkomen op hen vertrouwen kan en stelt Frumentius aan tot zijn secretaris en minister van financiën en Aedesius tot zijn schenker. Nu behoeven zij geen slavenwerk meer te verrichten. Maar vrij zijn ze nog niet.

Op zekere dag wordt de koning ernstig ziek. Frumentius en Aedesius bidden de Here Jezus of Hij de koning beter wil maken. Maar dat is niet naar Gods wil. De koning voelt dat hij weldra sterven zal. Dan roept hij de twee mannen bij zich en zegt tot hen: „Frumentius en Aedesius, jullie zijn beiden vrij. Je kunt naar je vaderland terugkeren....”

Een stille vreugde gaat door de beide mannen heen. Eindelijk, eindelijk komt de verhoring van hun gebed. Ze zijn weer vrij! Ze kunnen gaan, waarheen ze willen!

Maar dan....

Dan wendt de koning zich tot Frumentius. En hij zegt: „Frumentius, je hebt mij altijd trouw gediend. Je hebt mij vaak verteld van je God. Ik wil dat je na mijn dood mijn zoon onderricht in je godsdienst en zijn opvoeding op je neemt. Dat is ook de wens van de koningin.”

O, nu wordt 't opeens heel moeilijk voor Frumentius. Een hevige strijd ontbrandt in zijn hart. Zijn heimwee, dat nooit gedoofd is, zegt: „Ga terug naar je vaderland, je vaderstad Alexandrië, naar je ouders!” Maar een andere stem zegt: „Nu kun je tot grote zegen worden voor de heidense Abessiniërs, nu kun je eerst goed hun zendeling worden!” En deze stem overwint tenslotte. Laten we niet denken, dat dit een gemakkelijke overwinning wordt. Niettegenstaande er iets schreit in zijn ziel, zegt hij de volgende dag tegen de koning: „Majesteit, ik zal hier blijven en uw zoon opvoeden in de leer van Jezus Christus.” Het klinkt niet als een overwinningskreet. Hij heeft geworsteld in het gebed, Frumentius. Hij heeft met Jezus overwonnen. Nu moet de stem van zijn heimwee zwijgen. Heeft zijn Heiland niet zelf gezegd: „Wie vader of moeder liefheeft boven Mij, is Mij niet waardig”?

Vader of moeder. Niet lang nadat de koning gestorven is, komen kooplieden uit Alexandrië aan het hof. Zij worden niet beroofd door de Abessiniërs. Deze zijn al veranderd in de loop der jaren, door de invloed die van Frumentius en Aedesius uitging.

Zij vertellen, dat Frumentius' ouders niet meer leven. Dan wordt door de smart om deze tijding heen, de stem van zijn verlangen nog zachter. Dan wordt hij ten volle de zendeling der Abessiniërs.

Hij sticht een kerk in de hoofdstad en gaat godsdienstoefeningen houden. Van tijd tot tijd trekt hij door het land. Hij predikt het evangelie aan de inboorlingen, die hem nu al kennen als de man, die voor hun jonge koning zorgen moet. Zij luisteren naar hem, en hier en daar kan hij weer een kerk stichten.

De Heiland geeft rijke vrucht op zijn prediking, waaraan ook Aedesius deelneemt. Zij onderwijzen het volk, dat allengs geen volk van rovers en moordenaars meer is.

Dit duurt zo totdat de jonge koning groot geworden is.

Nu komt de dag dat Ezana, de koningszoon, zelf koning wordt.

En dan.... dan lijkt het, alsof al het zendingswerk in Abessinië weer te niet zal gaan.

Want dan, dan heeft Frumentius zijn belofte aan de oude koning vervuld. Nu is hij geheel vrij. En nu.... nu gaat de stem van zijn verlangen naar zijn vaderstad, de stem, die nooit geheel gestorven is in hem, weer luider spreken. Het verlangen groeit. Frumentius kan die

stem niet langer weerstand bieden. Hij gaat met Aedesius naar de jonge koning en de koningin-moeder en zij zeggen: „Ons verlangen naar ons vaderland is zo groot, dat wij het niet langer kunnen weerstaan. Wij willen terugkeren naar het land, waar wij geboren zijn.” De jonge koning en de koningin-moeder smeken hen te blijven. Maar hun besluit staat vast. En hun zendingsarbeid in Abessinië dan? Zal het volk der Abessiniërs weer terugvallen in het heidendom? Dat zal God zelf verhoeden.

Aedesius gaat naar zijn geboortestad Tyrus terug. Daar blijft hij. Hij wordt er leraar der christelijke gemeente.

En Frumentius? Hij gaat naar Alexandrië, zijn vaderstad. Maar de arbeid in Abessinië laat hem niet los. Jezus laat zijn zending niet los. *Frumentius* gaat naar *Athanasius*, de beroemde bisschop van Alexandrië. Hij vertelt hem van het zendingswerk in Abessinië. *Athanasius* luistert, luistert gespannen. In zijn hart is vreugde om wat de Heer in Abessinië gedaan heeft.

En dan. . . als *Frumentius* eindigt met het verzoek om daar een waardige man als bisschop heen te zenden, dan zegt *Athanasius* met bewogen stem: „En wie is er beter geschikt om weer daarheen te gaan dan jij, *Frumentius*?”

Frumentius schrikt. Deze vraag heeft hij niet verwacht. Hij wilde in Alexandrië blijven en daar de gemeente dienen.

En nu. . . nu is de strijd ten derde male in hem ontbrand. Is dit Gods stem? Wil de Heiland, dat hij zijn verdere leven ver van zijn vaderstad in Abessinië zal doorbrengen? Is dit Gods wil?

Athanasius ziet hem aan. Hij ziet op *Frumentius*' gezicht de spanning om wat er omgaat in zijn hart.

„*Frumentius*”, zegt hij, „het is God, Die je roept om in Abessinië het werk te voltooien, dat Hij je daar liet beginnen. . . .”

Even aarzelt *Frumentius* nog. Dan zegt hij zacht: „Eerwaarde vader, als God mij roept, zal ik gaan. . . .” En weer is het geen overwinningskreet.

Enkele dagen later wordt *Frumentius* in de kerk van Alexandrië tot bisschop van Abessinië gewijd.

En weer enkele dagen later reist hij weg uit zijn vaderstad naar het land, waar hij eens als jongen van zestien jaar op zo wondere wijze binnenkwam. Hij gaat er heen, voorgoed. Het verlangen naar zijn vaderstad is gedooft, voorgoed.

Hij gaat naar Aksoem, de hoofdstad.

Daar ontvangen hem de jonge koning Ezana en de koningin-moeder met blijdschap.

Het vuur van de zendingsijver laait hoog op in *Frumentius*' hart en. . . de velden zijn wit om te oogsten.

In korte tijd worden hele scharen van Abessiniërs tot het Christendom bekeerd en overal ontstaan christelijke gemeenten en verrijzen kerken.

De jonge koning Ezana laat zich dopen en wordt nu zelf zending.

Zo wordt het volk der Abessiniërs gewonnen voor Christus door de man, die eens als jonge slaaf kwam aan het koninklijk hof.

Frumentius, hij heeft begrepen, waarom de Heer hem in het leven spaarde, toen alle schepelingen gedood werden. En waarom God zijn

gebed om weer naar zijn vaderstad te mogen terugkeren, aanvankelijk niet verhoorde.

In de geschiedenis der zending wordt *Frumentius* genoemd de *apostel der Abessiniërs* en de eeuwigheid heeft ook hem verklaard, hoe groot Gods zegen op zijn arbeid is geweest.

AANTEKENINGEN:

1. In 330 wordt *Frumentius* tot bisschop van Abessinië gewijd. Het is niet bekend wanneer het Christendom voor het eerst in Abessinië kwam. Onze vroegste kennis ervan is verbonden aan de naam *Frumentius*, zegt Latourette.

2. De munten van de jonge koning Ezana droegen eerste heidense symbolen, later het kruis. Ezana verhiel het Christendom tot staatsgodsdienst. Door de veroveringen der moslims in de 7e eeuw wordt het christelijk Abessinië van de overige christenheid afgesloten. Eerst in de 16e eeuw komt het land weer in betrekking tot de buitenwereld. De Jezuïeten gaan er dan zending drijven, maar ondervinden zoveel tegenstand, dat ze in 1633 het land weer moeten verlaten.

3. De kusten van Arabië en India (of wordt er met Indië in de vroegste berichten Arabië bedoeld?) zijn reeds vroeg met het evangelie in aanraking gekomen, wellicht door kooplieden en soldaten. Een zendeling, die hier zeer vruchtbaar gewerkt heeft is *Theofilus*, bijgenaamd de Indiër. Door Constantius, de opvolger van Constantijn de Grote, werd hij als hoofd van een gezantschap naar Arabië gestuurd. Hij stichtte er enkele kerken o.a. in Aden.

Omstreeks het jaar 370 hoorde *Maria*, de koningin der Arabieren, van een „Saraaceense“ monnik *Mozes* geheten. Deze monnik werd er zendeling.

Ook van de pilaarheiligen, zoals *Symeon*, *Hilarion* en *Antonius* ging in het begin van de 5e eeuw grote invloed uit op de Arabieren. Door de heerschappij van de Islam ging echter 200 jaar later dit begin der zending in Arabië weer te niet.

In de zesde eeuw schrijft *Kosmas*, een reizend koopman, die een christen is, dat hij christenen heeft aangetroffen op het eiland Taprobana (Ceylon), in de binnenlanden van India en in Mala (Malabar). Hij schrijft ook dat er in Kalliana (Calicoet) een bisschop was, die vanuit Perzië was gekomen.

4. Tijdens de regering van keizer *Jovianus* (363—364) horen we al van een „bisschop der Arabieren“.

5. Tegen het einde van de 4e eeuw werd *Hira*, ten z.w. van Babylon, een centrum van het Christendom. De grote vervolgingen der christenen onder de Sassaniden in Perzië hebben er toe bijgedragen, dat vele christenen zich in Arabië en India vestigden.

6. Omstreeks 500 waren er in het koninkrijk *Jemen* reeds ruim 200 jaar oude gemeenten.

7. Resumerend zien we, dat het Christendom in Arabië en India (Ceylon) gekomen is vanuit Perzië, Palestina en Egypte. De Romeinse keizers hadden een groot aandeel in de zending. Interessante gegevens staan in *Peter Bamm*: „Kleurig tapijt van oude historie,“ A'dam 1956.

8. In 388 wordt de christelijke kerk staatskerk in het Romeinse Rijk (door Theodosius de Grote). In 324 was negen-tiende deel van de bevolking van Rome nog heidens.

9. Waardoor overwon het Christendom het heidendom?

1e door de grote *dynamiek* der christenen.

2e door de verwording van de maatschappij.

3e door zijn organisatie.

4e doordat het alle rangen en standen insloot.

5e doordat het niet transigerend was en toch plooibaar.

6e doordat het voldeed aan wat de Grieks-Romeinse wereld vroeg van geloof en wijsbegeerte.

7e door de wonderen, die het deed (bijv. het uitwerpen van duivelen).

8e door zijn hoogstaande zedelijkheid.

9e door de steun der christen-keizers (Constantijn).

Nog tot ver in de 5e eeuw leefden Christendom en heidendom gemengd.

10. We geven hier geen vertelling over Constantijn de Grote. Zie De Str. Kerk, dl. 2.

11. Van grote betekenis voor de zending, vooral in Noord-Afrika, was *Augustinus*. (De Str. Kerk, dl. 2) en voor die in de Orient: Gregorius de Grote (± 600).

B. HET CHRISTELIJK RIJK EN ZIJN EXPANSIE:
± 500 TOT ± 1650

**De kerk is de vooruitgang van de wereldgeschiedenis van
de duisternis tot het Licht.**

Ambrosius

6. DE EREDIENST DER GERMANEN¹⁾

Ps. 72 : 6.

In wat voor een wereld kwamen de zendelingen, die het Woord Gods onder de Germanen uitdroegen? Het is geen gemakkelijke taak om in kort bestek iets te vertellen over de Germaanse godsdienst. Prof. dr. J. de Vries zegt²⁾: „Men zou met reden kunnen beweren: er bestaat geen Germaanse godsdienst, althans in deze zin, dat die een gelijkelijk bij alle stammen voorkomend systeem van religieuze voorstellingen zou zijn.”

Het gebied der Germanen was zeer groot. Het reikte van IJsland in het noorden tot Lombardije, van de Goten aan de Zwarte Zee tot aan de Angelsaksen in Brittannië. Deze volken zijn niet alle gelijktijdig gekerstend. Terwijl de Goten reeds in de vierde eeuw voor een belangrijk deel voor het Christendom gewonnen zijn, kreeg de bekering in Zweden bijvoorbeeld pas zeven eeuwen later haar beslag.

Het bronnenmateriaal is moeilijk op zijn juistheid te taxeren. De Romeinen beschouwden de Germanen als barbaren; óf zij verachtten hen, óf zij idealiseerden hen als onbedorven natuurkinderen, al naar 't in hun kraam te pas kwam (Caesar, Tacitus). Voor de zendelingen was het heidense geloof een monsterlijke verering van de duivel (zoals voor hen ook de goden van het Hellenisme demonen waren). Ook de literatuur uit Scandinavië en IJsland (Edda) geeft geen zuiver beeld. De oude heldenzangen hebben een te duidelijk literair karakter.

Toch willen we trachten aan het begin van onze vertellingen over de zendingsarbeid, die ten slotte leidde tot de kerstening der Germanen, iets te verstaan van hun cultus. We zien dan welke weerstanden die zendelingen moesten overwinnen, hoe enerzijds volkomen andersoortig de leer van Jezus Christus was en hoe er anderzijds toch ook aanknopingspunten waren.

De kern van het maatschappelijk systeem der Germanen was de familie, de sibbe. Die familie was een gewijde plaats van vrede binnen een hechte palissadenwand, gevormd door haar levende leden. Daarom stelt zich ook niet de enkeling te weer, maar de familie. Hier ligt de oorzaak der talloze bloedveten. Het moest dus bij de bekering van

¹ Voor oudere kinderen.

² In „De Godsdienst der Germanen” (opstel in „De Godsdiensten der wereld” door prof. dr. G. van der Leeuw e.a., Amst. 1948.

de Germanen niet gaan om de enkeling, maar om de sibbe, in wijder verband de clan. Als het hoofd der familie, als de vorst van de stam overging, ging de gehele groep over. We zullen dit in de volgende vertellingen duidelijk gedemonstreerd zien. In deze hechte ring der familie waren niet alleen de levenden opgenomen, maar ook de doden. Zij hielpen door raad en droomgezicht hun levende verwanten. Dus had de cultus van de doden een grote plaats in het leven der Germanen. De rijping van kind tot man werd als een gewichtige overgang beschouwd. Het opnemen als volwaardig lid in de gemeenschap geschiedde door rituele handelingen, soms zeer wrede. Deze handelingen dienden ook om hem bekend te maken met de godsdienstige mysteriën van de stam.

Van een persoonlijke verhouding van de Germaan tot zijn goden merken we weinig. Het gaat bij hem niet om het zieleheil van de mens persoonlijk, maar om het welzijn van de groep. Hij is materialist in zijn godsdienst. Hij heeft geen verlangen om uit het aardse lijden verlost te worden en kent ook geen vrees voor de dood. Hij heeft geen behoefte om zijn hart uit te storten, zijn leed te klagen aan een hogere Macht, die helpen en troosten kan.

Materialistisch waren zijn offerfeesten. Het ging slechts om regen of zonneschijn, om gezondheid of overwinning in de strijd. Daardoor waren die offerfeesten het belangrijkste deel van de cultus. Het was voor de zendelingen geen gemakkelijke taak die offerhandelingen aan te tasten. Daarmee stond of viel het heidendom.

Een algemeen dodenrijk was er oorspronkelijk niet. Thor verzamelde de afgestorven slaven, Odin de krijgers, maar ook Freya koos zich daarvan de helft; godin Rân degenen die verdronken. Eerst later kwam de gedachte aan een algemeen dodenrijk op, waar de godin Hel heerste. Aanvankelijk was dit geen oord van kwelling en straf.

Voor de kring van het koninklijk gevolg was het *Walhall* (= de hal der gesneuvelden). Daar zaten de Einherjar (de gevallen helden) aan de feestdis. Ze werden door de *Walkuren* (= zij, die de gesneuvelden kiezen) bediend. Lieflijke jonkvrouwen waren het, die mede (= honingdrank) schenkend langs de tafels der Einherjar gingen. Op deze wijze van voorstelling hebben dichters en zieners een grote invloed gehad.

Strijd was het levenselement der Germanen, strijd tot zelfhandhaving, dus niet een strijd tussen goed en kwaad. Diametraal hiertegenover stond de leer der zelfvernietiging van de zendelingen!

Men viel als het zijn tijd was en men berustte hierin: de *noodlots-gedachte*. De drie Nornen (verleden, heden en toekomst) bepaalden het leven der mensen. Het *Oerd*, het noodlot, was een onherroepelijke macht, waaraan mensen, maar ook goden, zelfs ook Odin, onderworpen waren. De Germaan overwon dit noodlot, door het als zijn levensbestemming te aanvaarden. Daardoor had het ook geen verschrikking voor hem.

De wereld (een plat vlak), *Midgaard* geheten¹), werd geschraagd door een geweldige boom, de wereldes *Yggdrasil*. De wortels reikten tot in Hel, de takken tot in Walhall. (We denken hier aan de *Irminsûl*,

¹ Daaromheen zijn ergens demonen en duistere machten.

die Karel de Grote bij de onderwerping der Saksen zou hebben gevelde.)

De Germanen vereerden hun goden in heilige wouden, maar ook in tempels, althans in Scandinavië en op IJsland. Er was geen aparte priesterstand. De wijding van de priester begon als hij de heilige ring op het altaar om de arm wond en eindigde als hij de offerplechtigheid gesloten had. Aanvankelijk werden alleen dieren geofferd: het paard aan Odin, het varken en de stier aan Freyr, de bok aan Thor. Later werden ook mensen geofferd (slaven, misdadigers, krijgsgevangenen: Varus!). Hart en ingewanden waren voor de goden, het vlees werd gekookt en tezamen met het vleesnat uit de offerketel aan de aanwezigen rondgereikt. De heilige drank was de mede (gegist honingdrank, dus met alcohol). Het bloed werd over de wanden van de tempel en over de aanwezigen gesprengd. Drie dronken waren gewijd aan Odin, Freyr en Njord. Van gebed en hymne is weinig bekend.

De goden waren bovennatuurlijke wezens, die zich geheel gedroegen als menselijke wezens. Daarvoor was er een verering van natuurmachten, als zon en onweer. Bekend is de zonnwagen uit het begin van de bronstijd, ongeveer 1500 v. Chr., de zonnwagen van Trundholm, gevonden in Denemarken.

De godsdienst der Germanen was polytheïstisch. De hoofdgoden waren Odin en Thor. Als de strijd met het Christendom begint, blijkt de weerstand van het heidendom zich samen te trekken in de cultus van deze twee goden.

We moeten deze cultus vooral niet idealiseren. Vooral die van de goden en godinnen der vruchtbaarheid waren zeer onzedelijk. Ook hiertegen zullen de zendelingen een moeilijke strijd hebben moeten strijden.

We kunnen de Germaanse goden in twee groepen verdelen: de *Wanen* en de *Azen*. De *Azen* waren de voornaamste. Tot hen behoorden Odin en Thor, tot de laatsten Njord, Freya en Freyr. Zij waren in de eerste plaats goden (godinnen) der vruchtbaarheid. Aan de cultus van Freyr was de ever verbonden. Op de borstels van een ever werden bij het Joelfeest (mid-winter) heilige geloften afgelegd.

Een merkwaardigheid in het Germaanse pantheon is *Baldr*, de zoon van Odin en Frigg en de broer van Thor. Hij is namelijk een god, die sterft. Kwade dromen hebben hem gekweld. De *Azen* besluiten hem tegen dreigend gevaar te beschermen en dragen Frigg op alle dieren, planten en dingen door een eed te verplichten hem geen schade toe te brengen. Alleen de maretak, die zwak en ongevaarlijk is, wordt er buiten gelaten. De goden, die verheugd zijn dat het gevaar afgewend is, beramen een spel. Ze zetten Baldr in het midden en werpen naar hem met allerlei voorwerpen. Maar niets deert hem. Dat verdriet *Loki*, de boze god, die als oude vrouw verkleed aan Frigg het geheim van Baldr's onkwetsbaarheid ontlokt en tevens verneemt dat de maretak geen eed afgelegd heeft. Met deze plant begeeft hij zich naar de plek, waar de goden zich onschuldig vermaken. Hier wendt hij zich tot de blinde god Höd (Hödur, de god van de winter), die niet aan het spel deelneemt. Hij drukt Höd de maretak in de hand, richt zijn worp

en. . . . Baldr stort dodelijk getroffen neer. De goden zijn ontzet. Het lijk van Baldr wordt op een brandend schip aan de zee overgegeven. Het lukt niet hem uit de onderwereld te bevrijden.¹⁾

In deze sage waren aanrakingspunten met het Christendom. Hierop konden de zendelingen aansluiten. Baldr is de god, die schuldloos en weerloos sterft. Hij is goed en hulpvaardig en zo licht, dat er een glans van hem uitgaat. Maar — en dit is het kernverschil — er is voor hem geen opstanding. Hij gaat onder. Hier konden de zendelingen inhaken met hun prediking van Pasen.

De voornaamste god in het pantheon der Germanen is wel: *Odin*, of *Wodan*. Hij is de god zowel van het maatschappelijk als van het geestelijk leven, de god van de krijgers, maar ook van de dichters, de god van de zeeschuimende vikingen, zowel als van de magiërs. De sage vertelt dat hij negen nachten lang aan een boom hing, die door de wind geschud werd; geen spijs of drank werd hem gereikt, met een speer werd hij gewond; tenslotte viel hij omlaag en riep luide, dat hij nu gegroeid was en wijs geworden. Hij is een god van onbegrijpelijke samengesteldheid: een demon der duisternis en een god van hoge majesteit. Hij berijdt het achtvoetige paard *Sleipnir* en is de vorst van Walhalla. Hij is de „Alvader“, die het gehele brede terrein van het leven bestrijkt en die toch onberekenbaar is.

Naast hem vinden we *Donar* of *Thor*¹⁾, oorspronkelijk de dondergod, gewapend met zijn hamer *Mjollnir*. Hij is geworden tot de geweldige bevechter van demonen, die een enorme eet- en drinklust heeft. Hij werd het goddelijk oerbeeld van lichamelijke kracht, de dolende reus in de oudnoorse godenwereld. Als de gevaren zich donker samenvakken is Thor de redder. In de geweldige strijd tussen Christendom en heidendom zoeken de heidenen steun bij hem. Hij is het laatste plechtanker van het heidendom.

Voorts treffen we als hoofdgod aan *Loki*, de listige, die altijd een of ander kwaad sticht. Hij roofte de godin *Idunn* met de verjongende appels, zodat de goden oud en grijs worden. Hij maakt de bokken van Thor lam. Hij is de Mephisto in het pantheon en in de ondergang der wereld voert hij een der reuzenscharen aan, die het erf der goden aanvallen.

Het begrip eeuwigheid treffen we niet aan in de Germaanse mythologie. Goden en mensen moeten sterven. De laatste beslissende strijd bij de uiteindelijke ondergang heet *Ragnarök* (= der goden ondergang). Van alle zijden belagen de demonische machten de godenwereld: *Loki*, de reuzen, de wereldslang, de vuurreus *Surtur*, de wolf *Fenrir*. Het komt tot een gevecht, waarbij alle goden gedood worden. Ook de aarde gaat onder. „Water en vuur voltooiën de laatste catastrofe. Het vuur verteert de oppervlakte der aarde, terwijl de vlammen ten hemel slaan; zon, maan en sterren verduisteren of worden door demonische monsters verslonden. Eindelijk zinkt de aarde in de werelddoceaan weg en zwijgt een onmetelijk watervlak onder een

¹⁾ Dit laatste komt ook in andere mythologieën voor: Tammoez, Adonis - Attis, Osiris, Demeter - Persephone, Orpheus.

¹⁾ De Westgermanen noemden hem *Donar*, de Skandinaviërs *Thor*.

duister hemelgewelf." Ook in deze mythe konden de zendelingen aanknopingspunten vinden.

De kerstening der Germanen is bij de verschillende stammen op verschillende wijze verlopen. De Goten aan de Zwarte Zee gingen geleidelijk over naar het Christendom. Zij namen a.h.w. vanzelf de religie van het Christendom aan, omdat dit op zo veel hoger ethisch niveau stond. De Franken hielden verbeten vast aan hun eigen Germaanse wezen. Hier sprak de politiek ook een woordje mee. De Angelsaksen werden door 'n doelmatige missionering van Rome uit langzamerhand gewonnen. De Friezen en Saksen zijn op gewelddadige wijze gekerstend. Het langst hebben de Scandinavische landen weerstand geboden. Ook hier was veel gedwongen, bijvoorbeeld in Noorwegen, waar vorst Olaf met de scherpste middelen en onder de heftigste bedreigingen de kerstening doorzette.

Het Germaanse heidendom heeft niet zonder tegenweer de wapens gestrekt. Hieruit blijkt dat het toch over een flinke, innerlijke kracht beschikte. Toch had het verzet tegen het Christendom geen kans van slagen. Het Christendom stond moreel en dogmatisch ver boven dit heidendom. „Het Germaanse geloof is niet als een vermolmd en overleefd systeem ineengestort” (prof. dr. J. de Vries). Het heeft moeten wijken, omdat God het wilde. En . . . de Ruiter op het witte paard, Jezus Christus, gaat overwinnend door de eeuwen en Hij behaalt de eindzege over alle boze machten. En hoeveel troostrijker en heerlijker is zijn evangelie, dat tegenover het liefdeloze, koude noodlots-heidendom, dat tenslotte ondergaat, zet de grote Liefde, en het leven in eeuwige, ongestoorde vreugde. Ver, hemelver boven iedere harteloze natuurgodsdienst, gaat uit de godsdienst van de dienende liefde, de Goddelijke genade, het Christendom!

AANTEKENINGEN:

1. Ook over bovenstaand onderwerp kan men in ons werk „De Strijdende Kerk” meer vinden. Hieruit zal tevens blijken, dat de geleerden het, ook wat betreft de Germaanse mythologie, niet met elkaar eens zijn. Vergelijk Aant. 1 (bl. 190. dl. II, „De Strijdende Kerk”) met bovenstaande vertelling.
2. Hier volgt, in het kort, nog de scheppingsmythe der Germanen: In de aanvang was er een lege ruimte, geen chaos, maar een afgrond. IJs en vuur vermengden zich daar met elkaar. Daardoor kwam er leven. De oerreus Ymir ontstond. Hij werd gevoed met de uiers van de koe Audhumbla. Uit hem werden wezens geboren, die de stamvaders der reuzen werden. De koe likte van zilte stenen en zodoende ontstonden de eerste, goddelijke wezens. De oerreus Ymir werd gedood en uit zijn lichaam ontstaat de wereld: zijn beenderen vormden de rotsen, zijn bloed werd zee, zijn vlees aarde. Uit boomstammen werden nu de eerste mensen Askar (= es) en Embla (olm) gevormd door de goden.

7. VAN EEN WOLFJE, DAT WOESTE WOLVEN TOT LAMMEREN MAAKT

ULFILAS, DE ZENDELING DER GOTEN: 311—388

Gez. 136 : 5.

E.G. 44 : 4.

Langzaam rolt de wagen, getrokken door een fraai paard, het dorp binnen. Naast de wagen rijden ruiters, gewapend met speer en boog en pijlen. Het zijn ruwe soldaten.

Op de wagen staat een wonderlijk ding, een houten beeld, dat een man voorstelt: een afgodsbeeld.

Wat willen die ruiters met die wagen en dat afgodsbeeld?

Kijk, de wagen rolt tussen de armelijke hutten van het dorp door. Nu komen ze voor de hut van *Sabas*, de wagenmaker. Hier blijven ze staan.

„Nu zullen we eens kijken, wat zijn God voor hem doet,” zeggen de soldaten en ze dringen de hut binnen. . . .

Even later komen ze met *Sabas* naar buiten.

„Kniel voor onze god!” gebieden ze. „Als je 't niet doet, dan steken we je dood.”

Dreigend zwaaien ze met hun speren.

Even is er angst in *Sabas*. Geen wonder! Hij weet, wat dit betekent. Hij heeft gehoord dat in andere dorpen christenen in hun woningen verbrand zijn, omdat ze weigerden de afgod op de wagen te aanbidden. Hij heeft gehoord, dat in een dorp, dat bijna geheel uit christenen bestond, honderden mannen en vrouwen, moeders met hun kinderen op de arm naar de kerk vluchtten en daar allen wreed vermoord werden door de ruwe ruiters.

Nu is hij aan de beurt. Is het wonder, dat hij even aarzelt! Ze kennen immers geen genade, de ruwe, heidense Goten.

Sabas' aarzeling duurt niet lang. Nee, hij knielt niet. Fier rechtop staat hij en zegt: „Ik zal niet knielen voor jullie afgod. Ik kniel slechts voor de Heer van hemel en aarde, voor de Here Jezus Christus.”

„Jullie, christenen, maakt zwakke vrouwen van ons,” gromt de aanvoerder der ruiters. „Jullie maakt, dat we niet meer kunnen jagen en vechten en drinken. Als jullie de baas worden, dan worden wij allemaal slaven van onze vijanden. En daarom: dood aan jullie, allemaal!” De soldaten schreeuwen hun aanvoerder na.

„Grijpt hem, mannen,” beveelt deze. „Bindt zijn handen en voeten en bindt hem dan aan de wagen vast. We zullen zien, of zijn God hem redt!”

Sabas wordt aan handen en voeten gebonden.

De hoofdman loopt de hut binnen en komt terug met een wagenrad, dat Sabas pas gemaakt heeft. Hij legt het rad op de wagen.

De soldaten hebben Sabas intussen aan de wagen vastgebonden. De wagen gaat rijden en Sabas moet mee. Lopen kan hij niet. Hij wordt meegesleurd over de ruwe weg en door struiken met scherpe dorens. De kleren worden van zijn lijf gescheurd; de dorens striemen en schrijnen en steken hem. O, het doet ontzettend pijn.

Zo gaat het naar de rivier, de Donau.

Daar aangekomen wordt Sabas door de soldaten op het rad vastgebonden. Hij klaagt niet, hij kreunt niet van pijn. 't Is vreemd, maar er is een blijde glans op zijn gezicht. Hij is blij, Sabas, alsof hij naar een feest gaat. De hoofdman ziet het. Wat is dat nu? Hoe kan dat nu?

Hij is van plan om Sabas aan het rad gebonden in de rivier te laten werpen; dan zal hij verdrinken. Maar hij aarzelt. . . .

Sabas ziet die aarzeling. In hem is geen vrees meer.

„Waarom doe je niet, wat je bevolen is,” zegt hij. „Ik zie voor mij, wat jullie niet kunt zien. Hier bij mij zijn engelen, die mij naar de hemel zullen brengen.”

De aarzeling der soldaten is voorbij. „Smijt hem in de rivier,” beveelt de hoofdman.

Het rad met Sabas er aan gebonden, rolt langs de helling naar beneden. Hoog spat het water op, als het rad in de rivier komt. De stroom grijpt het en sleurt het mee van de oever. Even blijft het drijven. Dan zinkt het langzaam weg. . . . Sabas, Gods knecht, is niet meer. Zijn ziel wordt door Gods engelen gedragen naar de woning in de gouden stad met de paarden poorten hierboven. . . .

Sabas. . . . en met hem honderden christenen, worden door de heidense Goten gedood, verbrand, verdronken.

En toch. . . . de komst van Christus onder de heidense Goten, die ten noorden van de Donau wonen, is niet tegen te houden.

Waar Jezus komen wil, daar komt Hij. En wonderlijk is dat: de Goten zelf werken mee aan zijn komst. Ze zijn niet tevreden met het gebied, dat ze bewonen, het tegenwoordige Zuid-Rusland en Hongarije. Ze moeten roven en plunderen.

En rovend en plunderend trekken ze naar het zuiden, tot in Klein-Azië. En daar. . . . wonen christenen. Ze voeren hen mee als slaven. En onder die slaven bevindt zich een kleine jongen, die later als man de apostel der Goten genoemd zal worden en die, als hij op zeventigjarige leeftijd sterft, het nog gezien heeft, dat de Goten christenen geworden zijn. Deze man heet *Ulfilas*.

Als hij geroofd wordt door de Goten, is hij nog zo jong, dat hij zijn vaderland nauwelijks kent. Hij groeit op met de jongens van de stam. Hij vecht met hen en hij is een moedig vechter. Hij geeft de strijd nooit op. Hij gaat met hen op jacht. Hij jaagt met hen achter everzwijnen en beren in de diepe, donkere wouden. En hij is onvermoeibaar. Hij rust niet voor hij het wild gedood heeft.

En in de lange koude winter zit hij met hen aan het vuur. Hij luistert naar de verhalen van hun helden, naar de verhalen van krijgstochten en verre vreemde landen; hij luistert naar hun heldenzangen, waarin zij de grote daden van moedige makkers bezingen.

Hij wordt een Goot net als de andere Goten, Ulfilas, de wolf, want dat betekent zijn naam. Hij spreekt hun taal; hij werpt de speer als zij en de pijl, die van zijn boog snort, treft zijn doel. . . .

En toch. . . . toch is hij anders dan de andere Goten. Hij wil meer dan zij. Hij wil leren, Ulfilas. Hij wil lezen leren en hij leert het. Hij leert Grieks en Latijn. En nu kan hij ook de Bijbel lezen. Zijn ouders hebben hem leren bidden. Nu kan hij zelf lezen in het grote Boek van God. Hij wordt een christen, Ulfilas. In deze tijd, hij is dan ongeveer vijfentwintig jaar, wordt hij ook vrij. Hij is dan geen slaaf meer.

In deze tijd groeit in hem het verlangen om zendeling te worden. Hij trekt door het land der Goten; hij trekt door de dichte bossen, waar de beren en wolven hun holen hebben; hij is niet bang, Ulfilas. Hij heeft geleerd tegen beren en wolven te vechten. Hij bezoekt de dorpen der Goten en getuigt van zijn Heiland.

Meer dan eens is hij in levensgevaar. Hij verdraagt honger en kou. Maar Jezus is bij hem en redt hem uit alle gevaren.

Verscheidene stammen der Goten luisteren naar zijn woorden. Hij spreekt hun taal, hij kent hun strijd. Hij sticht kerkjes in de dorpen der Goten. Hij sticht zelfs een school, waarin hij jonge Goten opleidt tot zendeling.

't Gaat prachtig. Ulfilas ontmoet weinig tegenstand bij de Goten.

Totdat. . . . totdat er een geweldige vervolging losbreekt tegen de christenen. Een vervolging, waarin velen de marteldood sterven, mannen, vrouwen en kinderen. Ook Sabas, de wagenmaker!

Jaren duurt deze vervolging en het lijkt wel of al het zendingswerk van Ulfilas en zijn volgelingen vernietigd zal worden.

Maar dit laat Jezus niet toe.

Want van het oosten komen ze, de Hunnen, de kleine, taaie kerels op de snelle paarden; de Hunnen met hun boog en pijlen, de Hunnen met de zware bijlen, de Hunnen met de lange speren. Zij zijn nog nooit verslagen. Zij dringen op en de ene stam der Goten na de andere wordt door hen vernietigd. Niemand kan hen en hun aanvoerder *Attila* verslaan.

Een groot gedeelte der Goten trekt over de Donau. Ze komen in het rijk der Romeinen, dat reeds een christelijk rijk is. En met hen gaat Ulfilas. Hier is geen vervolging. Hier zijn kerken, hier zijn veel christenen. En hier wordt het voor Ulfilas gemakkelijker om zendeling te zijn onder zijn Goten.

En hier gaat Ulfilas iets doen, dat voor de zending onder de Goten zeer grote en zegenrijke gevolgen gehad heeft.

De Goten kunnen nog niet lezen of schrijven. Ze hebben niet eens een alfabet. Ulfilas maakt een *alfabet* voor hen en in dit alfabet *vertaalt hij de Bijbel*. Nu kunnen zijn Goten het alfabet leren en dan kunnen ze Gods Woord lezen in hun eigen taal.

Dat is de grootste schat, die Ulfilas aan zijn Goten gegeven heeft. Wie zal zeggen hoeveel Goten door deze papieren zendeling tot Jezus gekomen zijn?!

Van nu aan is de zending onder de Goten zeer voorspoedig. Vele stamhoofden laten zich dopen. En als het stamhoofd christen wordt, dan worden met hem alle leden van de stam christen.

Zo voltrekt zich het wonder der zending onder de Goten.

God gebruikt de woeste Hunnen, voor wie heel West-Europa sidderde, en die pas in het hart van Frankrijk verslagen werden, om de Goten spoediger tot het Christendom te brengen. Hij gebruikt ook Ulfilas, de man, die als kleine jongen uit Klein-Azië geroofd werd en het grote werk, dat hij deed, door zijn Woord te vertellen. Hij gebruikt ook het bloed der martelaren, het moedig en blijmoedig getuigenis van Sabas, de wagenmaker.

Jezus' eerste voetstappen in het grote gebied der Germanen gaan door het land der Goten.

Waar Jezus komen wil, daar is Hij niet tegen te houden. Daar moet de duivel van het heidendom opzij....

AANTEKENINGEN:

1. De Bijbelvertaling van Ulfilas noemen we de *codex argenteus*, omdat ze in zilver (en goud) op purper perkament is geschreven. Deze codex bevat nu nog slechts evangeliefragmenten (187 van de 330 bladen). De c.a. is vervaardigd naar een ouder handschrift (Gotisch en Latijn) in Noord-Italië in de 6e eeuw, dus na Ulfilas. In de 16e eeuw werd hij ontdekt in de abdij van Werden bij Bremen.

Keizer Rudolf II liet hem overbrengen naar Praag. De Zweden maakten hem in 1648 buit en het volgende jaar nam koningin Christina hem op in haar boekerij. Toen zij afstand deed van de troon, liet zij aan Isaäc Vossius, ter betaling van het aan hem verschuldigde honorarium, een deel van haar boekenbezit over en zo kwam de c.a. in 1655 naar Holland. Vossius verkocht de c.a. weer voor de luttele som van 500 rijksdaalders aan de Zweedse rijkskanselier. In 1669 schonk deze hem aan de Universiteit van Upsala, waar hij nu nog is.

Het nieuwe testament bewerkte Ulfilas naar de Griekse grondtekst. Van het oude testament liet hij de boeken der koningen (anderen zeggen: de boeken van Samuël) weg. Hij was van mening dat de Goten al oorlogszuchtig genoeg waren en vreesde dat zij door het lezen dezer boeken nog vechtlustiger zouden worden.

Door deze vroegtijdige Bijbelvertaling kregen de Goten een machtige voorsprong op de andere Germaanse stammen. Haar invloed bleek al spoedig niet alleen hierin, dat het Christendom veel sterker verbreid werd, maar ook in een langzaam opbloeien van Christelijke wetenschap. Men onderzocht Gods Woord. Reeds in de tweede helft der vierde eeuw hielden Gotische geestelijken zich met geleerde Bijbelstudien bezig. En zo kon de kerkvader Hieronymus te Bethlehem aangenaam verrast zijn, toen hij van twee Gotische christen-leraars een brief ontving, waarin zij hem opheldering vroegen over verscheidene afwijkingen in de Psalmen tussen de gewone latijnse vertaling en de Septuaginta.

2. *Ulfilas* stierf in 388 te Konstantinopel.

3. De kerkvader, die zich in het bijzonder voor de zending onder de Goten interesseerde was *Chrysostomus* (344—407). Hij vierde in Konstantinopel *het eerste zendingseest* (398) waarbij Goten tegenwoordig waren. Hij liet op een zondag de liturgie en de preek door Gotische geestelijken in de Gotische taal houden. Kort daarop zegt hij zelf in een preek over Jesaja 65 : 25: „De wolf en het lam zullen tezamen weiden en de leeuw zal stro eten als het rund. Dat hebt gij heden gezien: de wildsten onder alle mensen samen met de lammeren der kerk: één weide, één kudde, één tafel voor allen.”

4. Toen de *Westgoten* in 410 onder Alarik Rome plunderden waren de Petrus- en Pauluskerk en de martelaarskapellen algemene toevluchtsoorden voor de bevolking. Zij bleven te midden der gruwelijke verwoesting gespaard met alle mensen en alle schatten die er in waren. Zegenrijke werking van het Christendom!

5. Ook in het land der Goten werden *zendingsscholen* gesticht. O.a. door Ulfilas. Een der leerlingen: *Auxentius* heeft het leven van Ulfilas beschreven.

6. *Ulfilas* was niet de eerste zending onder de Goten. Vóór hem predikten reeds Theodosius, Eutychius en Epiphanius. Aldus bericht *Basilius* (330—379) één der drie grote Cappadociërs. *Theodosius* was tegenwoordig op de kerkvergadering van Nicea (325). Ulfilas was *Ariaan*, hoewel hij beleden had: „Ik, Ulfilas, bisschop en

confessor, belijd, dat er één God is, ongeboren en dus zonder lichaam. Hij noemde de H. Geest een dienstknecht van Christus.

7. Keizer Valens (328—378) stond de West-Goten toe zich in zijn rijk te vestigen, op voorwaarde dat zij Ariaans werden.

8. Niet alle Goten werden Arianen. Sommigen in het tegenwoordige Zuid-Rusland hebben nooit iets anders aangenomen dan de orthodoxe vorm van het Christendom (Latourette, Vol I, pag. 215).

9. Latourette zegt ook: „De Goten bezaten een alfabet vóór de tijd van Ulfilas, maar hij schijnt een nieuw ontworpen te hebben, onder invloed van het Grieks (Vol. I, 214, noot 236).

10. De *Septuaginta* was de Bijbel der Joden in de Diaspora. Volgens de legende is deze vertaling op verzoek van de Egyptische koning Ptolemaüs II Philadelfus (285—246 v. Chr.) door 72 Joodse geleerden in 72 dagen tot stand gekomen op het eiland Pharos (= vuurtoren) te Alexandrië. Zij bevat ook de apocriefe boeken.

11. Tot slot nog twee uitspraken van Latourette (Vol. I, 213 en 214): „Waarschijnlijk was Ulfilas zelf een Goot. Het bericht, dat hij uit Cappadocië was geroofd, is dubieus.”

„Het verband tussen het werk van Ulfilas en de bekering van het grootste deel der Goten is helemaal niet duidelijk; het is niet beslist zeker, dat het bestond.”

12. Over het *Arianisme* zie „De Strijdende Kerk”, II, 24—54.

8. EEN OFFICIER, DIE ZENDELING WORDT

MARTINUS VAN TOURS: 316—397

Gez. 217 : 2.

E.G. 57 : 2.

De veldheer van het Romeinse leger in Frankrijk monstert zijn troepen. Weldra zal de slag tegen de Galliërs, zo heetten de bewoners van Frankrijk toen, beginnen. Om de soldaten aan te vuren laat hij geschenken uitdelen.

Daar treedt uit de rij der officieren een jonge man naar voren, recht naar de generaal toe. Wat wil hij? Wil hij zeggen, dat hij dapper vechten zal? Of? Hoor, hij zegt tegen de generaal:

„Tot nu toe heb ik u gediend. Maar nu wil ik in de dienst van God treden. Ik ben een christen. Ik wil en mag niet meer vechten.”

Ontzet horen zijn mede-officieren wat hij zegt. Maar dat is ongehoord en levensgevaarlijk. Is Martinus, de jonge officier, krankzinnig geworden? Hij die altijd zo dapper vocht en nooit bang was. Hij, die altijd vooraan ging in de strijd. Weet hij wel wat hij zegt en tegen wie hij het zegt?

Weet hij niet, dat de generaal, Juliaan, de christenen haat? Dat hij een heiden is en dat hij nog niet lang geleden een aantal soldaten heeft laten onthoofden, omdat zij vóór de slag niet offeren wilden aan de god der soldaten? Weet Martinus dit niet?

O ja, Martinus weet het alles. En toch. . . .

Juliaan, de veldheer, wordt woedend. Wat wil die vermetele officier? Wat zijn dit voor woorden, vlak vóór de slag? Hij moet gedood worden, deze christen, deze oproermaker. En toch. . . . nee, Martinus wordt niet gedood.

„Je bent bang om te vechten,” zegt Juliaan, „en nu doe je maar net of het niet mag van je God.”

„Ik ben niet bang om te vechten, dat weet u,” antwoordt Martinus.

„Ik heb veel vijanden verslagen. En om u te tonen, dat ik niet bang ben, zal ik morgen, als de slag begint, zonder wapens, alleen in de Naam van Jezus Christus, de vijand tegemoet gaan.”

Even is er bewondering in het hart van de veldheer. Maar dan. . . . neen, dit mag hij niet toelaten. Wie weet wat de andere officieren doen, als hij dit toelaat. Dan zal hij de slag verliezen.

„Je bent een dwaas,” zegt hij tegen Martinus. En dan tegen de andere officieren: „Werpt hem in de gevangenis. Daar kan hij over zijn dwaasheid nadenken.”

Martinus wordt in de gevangenis geworpen.

En de volgende dag? Dan komen er gezanten van de vijand en die smeken de veldheer om vrede. En Martinus wordt vrijgelaten. Hoe is

het mogelijk?! Maar wie weet ook, wat God met Martinus voor heeft? Wie weet ook, dat God hem bestemd heeft, om de grote zendeling van Frankrijk te worden?

Wie is deze Martinus?

Omstreeks het jaar 316 is hij geboren. Zijn vader was een Romeins officier en . . . een heiden. Ook zijn moeder was een heidense vrouw. Martinus wordt opgevoed in Italië en daar leert hij Jezus Christus, de God der christenen, kennen. Als hij vijftien jaar is, wordt hij soldaat. Vijf jaar later is hij reeds officier; hij moet wel een dapper soldaat geweest zijn. Onder de veldheer Juliaan, die later als keizer de bijnaam „de Afvallige” krijgt, gaat hij naar Frankrijk. Juliaan is een bekwaam generaal en Martinus is een dapper officier en zo behalen de Romeinen de ene overwinning na de andere.

Zo komt Martinus aan het hoofd van zijn ruitery voor de poorten van Amiens. Het is winter en grimmig koud. En nu blijkt, dat Martinus niet alleen een soldaat van de Romeinse keizer is, maar ook reeds een soldaat van de Here Jezus. Want . . . in de poort ziet hij een halfnaakte man. Hij krijgt diep medelijden met de arme stakker. En dan . . . dan rukt hij zijn officiersmantel af, grijpt zijn zwaard, snijdt de mantel in tweeën en geeft de ene helft aan de arme man. Hij is een christen van de daad.

Als hij na zijn moedige woorden tegen Juliaan de veldheer, uit het leger ontslagen wordt, wil hij zich als zendeling geheel aan de dienst van Jezus wijden. Maar eerst wil hij daartoe verlof hebben van zijn ouders.

In een groot woud, ergens in het zuiden van Frankrijk, wordt hij door rovers overvallen. Hij wordt bij de hoofdman gebracht. Wat zal er met hem gebeuren?

De hoofdman denkt niet lang na. „Hang hem op,” zegt hij bars. Hij denkt dat Martinus hem te voet zal vallen en om genade smeken. Maar Martinus doet dit niet.

Met opgeheven hoofd en geen spoor van vrees op zijn gezicht gaat hij naar de gerichtsplaats. De hoofdman ziet het en er rijst bewondering in zijn hart. Wat is dat voor een man, die de dood niet vreest?

Hij roept Martinus terug. „Wie zijt gij, vreemdeling, dat gij de dood niet vreest?” vraagt hij.

„Ik ben een christen,” antwoordt Martinus, „en als ik sterf, ga ik naar een gouden paleis. Daarom vrees ik de dood niet. Maar het doet mij leed, dat gij de Heiland der zondaars niet kent.”

„Wie is dat, die Heiland?” vraagt de hoofdman.

En nu mag Martinus van zijn Heiland vertellen. Nu mag hij zending zijn.

De hoofdman hoort hem zwijgend aan. En als Martinus uitgesproken is, zegt hij: „Ga heen, vreemdeling, gij zijt vrij.”

Blij gaat Martinus weer op reis en behouden komt hij bij zijn ouders aan. Hij spreekt lang met hen en groot is zijn vreugde als zijn moeder christin wordt.

Dan gaat hij prediken. Maar zendeling zijn is vaak verdrukking lijden. Zijn landgenoten willen zich niet bekeren. Zij haten hem en zó groot wordt de haat, dat zij hem het land uit slaan.

Hij gaat weer naar Frankrijk. Daar bouwt hij op een eiland in de Loire een hut, waar hij als kluizenaar wil leven. Is hij moedeloos geworden? Is zijn geloof verdwenen?

Nee, toch niet, want van alle kanten komen de heidenen naar hem toe. Hij onderwijst hen en velen van hen worden christen. En velen van hen worden zendeling.

Nu kan hij ook niet langer op zijn eiland blijven. Hij gaat weer op reis om het evangelie te prediken.

Op een van zijn reizen komt hij in een dorp, dat geheel door heidenen wordt bewoond. Hij predikt er en de heidenen luisteren naar hem. En dan . . . dan gebeurt er iets wonderlijks.

Onder hen die luisteren is een vrouw. In haar hart is een groot verdriet. Haar kind, haar enig kind, is gestorven. De heidense priester heeft er niets aan kunnen doen.

Ze luistert naar Martinus, de droeve moeder. Wat zegt hij nu? Hoort zij het goed? Hij vertelt van zijn God, die zo machtig was, dat Hij een meisje, dat gestorven was, weer levend kon maken. En opeens roept ze: „Wilt u, vriend van God, ook mijn kind weer levend maken?”

Martinus schrikt. Het wordt doodstil om hem heen. Gespannen zien de heidenen hem aan. Het is of ze zeggen willen: Als het waar is, wat je zegt, dan moet je het kind van deze vrouw weer levend kunnen maken.

„Ik zal mijn God vragen, of Hij het wil,” zegt Martinus. Hij valt op de knieën en bidt lang en vurig. De heidenen horen zijn smeken. Dan . . . o, het lijkt wel of hij niet meer opstaan zal — dan doet hij de ogen open. Er is een wonderlijke glans op zijn gezicht, een wonderlijke gloed in zijn ogen. En met een stem, die vreemd klinkt van ontroering, zegt hij tegen de vrouw: „Ga naar je hut en zie of het kind leeft.”

Ze gaat, de moeder, vol verwachting. En . . . maar dat is een wonder, het kind ademt, het leeft. Het is of het uit een heel ver, vreemd land terugkeert. En de moeder weent van blijdschap.

Men heeft gezegd, dat dit een legende is. Maar heeft Jezus zelf niet gezegd, dat zijn kinderen in het geloof wonderen kunnen doen? En is het eigenlijk niet een veel groter wonder, wanneer een mens bekeerd wordt uit de macht van satan?!

En nu gebeurt in het dorp het grootste wonder. De heidenen willen christen worden en ze vragen Martinus nog wat bij hen te blijven om hen te onderwijzen in zijn geloof en hen te dopen.

Martinus doet het, maar lang kan hij niet bij hen blijven. De liefde tot zijn Heiland drijft hem voort. Hij reist, hij bezoekt vele dorpen en steden en predikt. Nooit wordt hij het moe om over zijn Heiland te spreken.

Totdat . . . zijn Heiland hem oproept om nu tot in eeuwigheid te wonen in het gouden paleis.

Maar zijn werk wordt voortgezet. Als Martinus, de apostel van Frankrijk, er niet meer is, zetten zijn leerlingen de zendingsarbeid voort. Over twee van hen, *Germanus* en *Lupus*, willen we nog iets vertellen.

Germanus gaat naar Engeland, om daar het evangelie te prediken onder de heidense Picten en Scoten.

Eens willen de heidense Picten hem overvallen. Germanus hoort van hun plannen en trekt zich met een klein aantal christenen terug in een dal, dat aan alle kanten door steile bergen omgeven is. Zijn metgezellen, die nog niet lang christen zijn, worden bang. „Nu zullen de Picten ons allen doden,” zeggen ze. „We kunnen immers niet meer vluchten.” „Jullie moeten niet bang zijn,” antwoordt Germanus, „maar als de Picten komen moet je uit alle macht Halleluja roepen.”

Ze doen het! De roep wordt duizendvoudig teruggekaatst door de rots- wanden en . . . de Picten slaan op de vlucht. Germanus en zijn christenen zijn gered.

In Frankrijk teruggekeerd komen de inwoners van Bretagne tot hem, om hem te vragen hen te helpen in de strijd tegen een woeste volks- stam. Onverschrokken gaat hij naar de koning van de heidense volks- stam en vraagt hem de bewoners van Bretagne met rust te laten. De koning wil niet naar hem luisteren en geeft zijn paard de sporen. Ger- manus grijpt het paard bij de teugel en brengt het tot staan. De koning wordt zo getroffen door de moed van de evangelieprediker, dat hij belooft Bretagne te sparen. Er is een deur geopend voor het evange- lie. Op een reis naar Italië sluit hij zich aan bij een groep hand- werkslieden, die naar hun vaderland teruggaan. Onder hen is een lamme grijsaard, die bovendien nog een zware last te dragen heeft. Op hun weg moeten ze door een stroom waden. De grijsaard kan dit niet. Germanus draagt eerst het pak naar de andere oever en dan de grijsaard zelf.

Aan het keizerlijk hof te Ravenna vindt Germanus grote waardering. De keizerin stuurt hem op zekere dag een grote zilveren schaal vol kostbare spijzen. Germanus deelt de spijzen uit aan de armen en behoudt de schaal om die te verkopen en ook de opbrengst daarvan onder de armen te verdelen. Als tegengescchenk stuurt hij de keizerin een houten schotel met gewoon brood, zoals hij dit zelf pleegt te eten. De keizerin vindt dit echter zo'n waardevol geschenk, dat zij de schotel met goud laat bekleden.

Als hij eens in Ravenna met de bisschoppen over de dingen van de kerk spreekt, zegt hij tot hen: „Broeders, ik zal spoedig afscheid nemen van deze wereld. Vannacht is de Heer mij in de droom verschenen. Hij gaf mij reisgeld. Toen ik naar het doel van de reis vroeg, ant- woordde hij: „Vrees niet. Ik stuur u niet meer naar vreemde landen, maar naar uw vaderland, waar gij de eeuwige rust zult vinden.” Spoed- dig daarop sterft hij.

Voor Frankrijk breken zware tijden aan. Van het oosten komt Attila, de Hunnenkoning, met zijn horden opzetten. Waar zij voorbijgetrok- ken zijn, blijven slechts puinhopen achter. Verscheidene steden in Frankrijk zijn reeds door de Hunnen in de as gelegd, als zij voor de poorten van Troyes komen.

Hier werkt *Lupus*, de andere leerling van Martinus. Als Attila voor de poorten komt, gaat *Lupus* met het kruis in de hand hem tegemoet.

„Wie zijt gij?” vraagt *Lupus* aan Attila.

„Ik ben Attila, Gods gesel,” is het antwoord.

„Wij buigen ons voor wie van God komt,” zegt *Lupus*, „maar wanneer

gij de gesel zijt, waarmee God ons tuchtigt, vergeet dan niet, dat gij slechts moogt doen, wat de almachtige God u toestaat, want Hij regeert ook over u."

Attila spaart de stad. Hij trekt weg en neemt Lupus mee. Met het verzoek of hij voor hem wil bidden laat hij hem tenslotte gaan.¹⁾

Zo breekt door mannen als Martinus, Germanus en Lupus het evangelie baan in het heidense Frankrijk. Ook zij zijn werktuigen in Gods hand om zijn plan te volvoeren. In dit plan gaat het nooit om mensen, maar slechts om de uitbreiding van zijn rijk, dus om Hemzelf.

AANTEKENINGEN:

1. Naar *Martinus* van Tours is later Maarten Luther genoemd. Deze werd nl. op zijn naamdag geboren.

2. In deze tijd boet de Romeinse keizerstroon veel van zijn betekenis in. Van alle kanten dringen half-wilde stammen op. Juist in deze tijd van verval krijgt het Christendom een vaste *kerkorganisatie*. De bisschoppen gaan leiding geven aan de wereld, waar het wereldse gezag vlucht. Het Christendom past zich op de duur aan bij de grove en lage begrippen van de overwinnaars en wordt door deze aanpassing hun beheerseres en opvoedster. Het krijgt een kans als nooit tevoren. Van indringster in het oude rijk wordt het leidster der nieuwe volken. Het heeft deze kans gebruikt.

3. *Martinus'* levensbeschrijver (Severus) zegt van hem: „Niemand zag hem ooit boos of bedroefd of lachen. Hij was altijd dezelfde. Er was niets in zijn mond dan Christus, niets in zijn hart dan geloof, vrede en medelijden."

4. Onder de Romeinse soldaten moeten ook vóór Constantijn de Grote talrijke christenen geweest zijn. De sage spreekt zelfs van een „*donderlegioen*". Toen nl. keizer Marcus Aurelius (161—180) tegen de Marcomannen aan de Donau streed, bevond zich het Romeinse leger wegens gebrek aan water in grote nood. Een kohorte van het 12e legioen bestond grotendeels uit christenen. Deze vielen op de knieën en smeekten God om hulp. Er kwam een zware donderbui. Het leger had water en „een regen van vuur trof de vijanden" (naar de dichter Claudius). Het 12e legioen werd voortaan het „*donderlegioen*" genoemd.

5. De eerste zendeling in Zwitserland was *Beatus*. Hij moet in 112 in de Beatushöhle aan het Thunermeer (niet ver van Interlaken) gestorven zijn. Zijn speciaal attriboot is een draak aan zijn voeten. Volgens de overlevering heeft hij de bewoners van de streek om het Thunermeer van een vreselijke draak verlost. Hij was een Schot van geboorte, die kennis maakte met Barnabas, de hulp van Paulus op de eerste zendingsreis. In de Beatushöhle (aan ieder, die in de buurt van Interlaken geweest is, bekend) leefde hij van kruiden en wortelen.

9. Een ander prediker in Zwitserland is ex-koning *Lucius* van Engeland. Hij hoorde van het „*donderlegioen*" en liet de bisschop van Rome om twee christelijke leraars vragen. Zij doopten de koning Lucius en zijn volk. Daarop legde Lucius de kroon neer. Hij ging prediken in Duitsland en in Zwitserland (Graubünden). In Augsburg werd hij in een waterput geworpen, maar weer gered. In Graubünden toont men nog het Luciushol, waar hij zeven dagen vastte en bad. Hij is in deze streek de marteldood gestorven, evenals zijn zuster *Eremita*, die door de heidenen werd verbrand. Reeds in de 5e eeuw bestond er te Chur een Luciusklooster.

¹ Lees hierover het mooie gedicht van dr. Marie Koenen: „Een legende" in „Verzen". Bussum 1914.

OVERBlijfsel van een christelijke kerk in Ierland
uit de 11de eeuw

Arch. Dep. of Internal Affairs, Dublin

9. EEN ZENDELING MET EEN TROM

PATRICK, DE APOSTEL VAN IERLAND: 389—493

Ps. 150 : 2.

Over het dorpje Bonaven in Schotland gaat de nacht. De mensen in het dorpje slapen. Ze hebben hard gewerkt, de hele, lange dag. De grond om het dorp is schraal.

Nu rusten ze uit in de grote, zwijgende nacht. Straks, als het morgenlicht aarzeland komt van het oosten, moeten ze weer opstaan en werken.

Er is één man in het dorpje, die niet slaapt. Hij ligt op zijn eenvoudig bed en kijkt in het donker. Enkele uren heeft hij geslapen, maar nu. . . . nee, hij kan de slaap niet meer vatten. Het was ook zo vreemd, zo wonderlijk, wat hij droomde. Een man kwam tot hem, een man uit Ierland, het grote, groene eiland niet ver van de Schotse kust. En die man gaf hem een brief, waarop stond: „Woorden der Ieren“. En toen hij de brief wilde gaan lezen, toen zag hij opeens vele Ieren naar het strand komen en ze riepen: „Wij smeken u, kind van God, kom en woon weer onder ons!“

Een wonderlijke droom was dat. Hij moet er al maar aan denken en kan de slaap niet meer vatten. Maar als de morgen komt en Patricius, zo heet de man, weer aan het werk gaat, vergeet hij allengs de droom. Dromen zijn immers bedrog! 't Zal wel komen, denkt hij, omdat hij vroeger jarenlang als slaaf in Ierland geweest is. Hij was door de heidense Ieren geroofd en eerst na jaren weer vrijgelaten. Dat was een nare tijd geweest. Maar nu was hij weer vrij. En die droom? Nou ja, dat was maar een droom.

Maar de volgende nacht droomt hij weer. Hij hoort een stem uit de hemel, die zegt: „Hij, Die voor jou zijn leven gegeven heeft, Hij zegt: Ga naar de Ieren en predik hun het evangelie.“

En nu kan hij de droom niet meer vergeten. Was het God, die hem riep? Hij is een christen, Patricius. Als God hem riep, moest hij dan niet gaan? Wie zou God beter kunnen gebruiken als zending onder de heidense Ieren dan hem? Hij kent de Ieren immers? Hij kent hun heidense godsdienst. Hij kent hun gewoonten. Hij weet in welk een zwarte nacht van heidendom zij leven. Hij moet er al maar aan denken, overdag onder zijn werk, des nachts op zijn harde bed. En langzamerhand komt hij tot de overtuiging: Ja, het was God, die hem riep. En dan moet hij gaan.

O nee, het zal geen plezierreis worden. Dat weet Patricius heel goed. Hij gaat een leven vol gevaren tegemoet. Maar hij weet, dat hij niet alleen gaat. Jezus zal met hem meegaan. Wie denkt dan aan gevaren?! Hij praat er over met zijn vader en moeder. Die zijn al oud, want

Patricius zelf is al 42 jaar. Zij smeken hem met tranen in de ogen om niet te gaan. „We zijn oud, we zullen je nooit weerzien,” zeggen ze. „De heidense Ieren zullen je vermoorden.” Maar Patricius zegt: „Wie vader of moeder liefheeft boven de Here Jezus, is niet waard een discipel van Hem te zijn.” En hij gaat naar Ierland — voor de tweede keer, nu vrijwillig, omdat hij Gods stem wil volgen. . . .

Hoor, trommelslag!

Doordringend dreunt de zware slag op een trom.

De mensen komen nieuwsgierig aanlopen. Wie maakt dat vreemde geluid en wat komt die man met de grote trom hier doen?

De man is Patricius en als hij genoeg Ieren om zich heen verzameld heeft, gaat hij spreken. „Jullie behoeven niet bang te zijn voor de geesten van de natuur,” zegt hij, „want die bestaan niet. Je hoeft niet bang te zijn voor Bran de raaf en Morrigan de kraai, want dat zijn maar gewone vogels. En jullie Druïden, jullie priesters, bedriegen je. Er zijn geen natuurgeesten. Er is maar één grote Geest. Die heeft zijn Zoon naar de aarde gezonden om je te verlossen van je angst. Hij wil je blij en gelukkig maken.”

Zo spreekt Patricius en om te bewijzen, dat een afgod niets kan, hakt hij het enige afgodsbeeld, dat de Ieren bezitten, in stukken. En er gebeurt niets met hem.

„Zijn God is sterker dan onze geesten,” zeggen de Ieren en geen Druïde waagt het hem aan te raken.

Of hij dan nooit in gevaar is?

De heidense priesters ruïen het volk tegen hem op. Hij wordt beroofd en in de gevangenis geworpen. Men tracht zelfs hem te doden, maar de aanslag mislukt.

Hij komt weer vrij en hij predikt verder. En zijn trom gaat met hem mee.

De Heer zegent zijn prediking. Hij doopt vorsten en . . . minstrelen, de zangers, die een grote invloed hebben op het volk. Want zij zingen de oude heldenzangen. En als die christen worden, gaan ze andere liederen zingen voor het volk.

Patricius zelf is ook een zingende zendeling. Een door hem bekeerde zanger zegt, dat hij dagelijks geestelijke liederen en psalmen zingt.

Hij sticht kerken en vooral ook scholen. „Want,” zegt hij, „als ik straks heenga, moeten mijn leerlingen mij opvolgen als zendeling.”

Men brengt hem geschenken, gouden en zilveren sieraden, maar hij houdt die niet voor zichzelf. Hij koopt er slaven mee vrij; hij sticht er kerken en scholen mee.

Dit alles is heel mooi. Maar toch. . . .

Toch verwacht hij dagelijks overvallen, in slavernij gesleept of gedood te worden. Hij is er echter niet bang voor. Onvermoed werkt hij door. Hij verlangt zelfs naar de martelaarskroon, hoewel de Heer die niet voor hem weggelegd heeft. „En wanneer ik getracht heb iets goeds te doen voor mijn God, Die ik liefheb,” zegt hij zelf, „dan vraag ik Hem, met mijn christenen, die in de gevangenis zijn, voor zijn Naam mijn bloed te mogen vergieten. Ik geloof vast, wanneer dat mij zou treffen, dat ik dan mijn ziel en mijn lichaam gewonnen had; want zonder twijfel

zullen wij in die dag opstaan in de glans der zon, dat wil zeggen, in de heerlijkheid van onze Verlosser Jezus Christus."

Wie zulk een geloof bezit, diens woorden moeten vrucht dragen. En vele zijn de vruchten, die hij op zijn arbeid heeft gezien. Gaarne zou hij nog eens naar zijn geboorteland gegaan zijn, om familie en kennissen te bezoeken, maar hij doet het niet. „Als ik het deed, zou de heilige Geest mij schuldig verklaren," zegt hij.

Hij heeft zijn ouders nooit meer gezien.

God geeft hem een lang leven. Meer dan zestig jaar mag hij in Ierland werken, dwars door alle gevaren heen, en als hij sterft heeft hij bijna het ganse eiland voor het Christendom gewonnen.

Zijn leerlingen zetten zijn arbeid voort. Onder hen is een roverhoofdman, die hij voor Christus gewonnen heeft. Hij gaat naar het eiland Man in de Ierse Zee en brengt vele heidenen tot het geloof.

Andere leerlingen van Patricius (Patrick) steken over naar *Wales*, dat door de Britten bewoond wordt.

Een vorstenzoon, David, gaat naar het eiland *Wight* en werkt er met grote zegen.

In Noord-Wales stichten de zendelingen het klooster *Bangor*, van waaruit vele beroemde zendelingen, o.a. *Columbanus* en *Gallus*, de heidenwereld zijn ingetrokken.

In de Schotse hooglanden, onder de woeste Picten, prediken *Ninian* en *Columba* (de oudere), die het beroemde klooster *Hi* of *Jona* sticht. Een klooster dat de pleegmoeder van meer dan 300 christengemeenten wordt. *Columba* schrijft vele afschriften van de Bijbel en zo werkt hij mee tot verbreiding van het evangelie (de papieren zendeling!).

Dertig jaar werkt *Columba* in de Schotse hooglanden. Hij sterft op zondag, de 9e juni van het jaar 597 op zevenenzeventigjarige leeftijd. Hij is de stichter van de kerk in Schotland.

Patricius, *Columba* en zovele anderen, zij zijn Gods werktuigen om zijn kerk onder de heidense Ieren, Scoten en Picten te vestigen. Hun naam leeft voort in de zendingsgeschiedenis, en... tot in eeuwigheid in de hemelen.

AANTEKENINGEN:

1. Patricius' vader was een boer en tevens diaken van de dorpskerk.

2. In de *voor-Keltische tijd* kende men de goden *Cocidius*, een oorlogsgod, *Brigantia*, de godin der vruchtbaarheid, en *Sulis*, een godin der zon (*Sulis* = zon). In de *Keltische tijd* werd alles in de natuur gedacht als begaafd met een eigenmachtige, goddelijke kracht, of beter nog magisch vermogen. Men heeft in Ierland geen godenbeelden en ook geen wij-altaren gevonden. Er zijn geen sporen van tempel- en beeldendienst, behalve dan de Cromm Cruach, die Patrick vernietigd heeft. Wel hebben de natuurgeesten een menselijke gedaante, maar de verhouding van een mens tot zijn god ontbreekt. Door strenge inachtneming der taboe's tracht men de natuurkrachten binnen de perken te houden en zoveel mogelijk goeds van ze te krijgen. Alles wat daar bovenuit gaat, hoort thuis bij de *Druïden*, de tovenaars. De natuur is een magisch complex, waarmee men voorzichtig moet omgaan.

Men houdt zich streng aan zijn *geiss*, een magische dwang of een verbod om bepaalde dingen te doen of na te laten. Overtreding heeft rampzalige gevolgen. Zulk een magisch verbod vinden we bijv. bij de Ierse held *Cú-Chulainn*, die voedsel moet weigeren als hij langs een kookplaats komt. Ook is hondenvlees taboe voor hem.

Een andere *geiss* is bijv., dat het aan jongelieden en jonkvrouwen van een bepaalde

stam verboden is met elkander te trouwen. De koningen der vijf provincies van Ierland hebben ieder vijf geissi, de opperkoning heeft er zeven, waarvan de eerste is, dat de zon hem 'smorgens niet op bed mag vinden.

De gekozen koning voert een ritueel huwelijk met een merrie uit, waarna het dier gedood en het vlees gekookt wordt en de koning zich in het sop baadt. In de konings-burcht mogen na zonsondergang geen wapens binnenkomen, om de geesten niet te verontrusten. Zo zijn er vele geissi. Door ze te houden bewaart men vrede met de natuur. De goede geesten der natuur heten Sidhe = Feeën. De moedergodin van het hele Ierse pantheon heet *Danu*.

Wanneer de natuurgeesten ingrijpen in het leven der mensen, treden zij op als tovenaars. De kern der Ierse religiositeit is gelegen in de eerbied voor de geissi. Het veelal tragische lot der Ieren in de historie hangt met deze diepste levensopvattingen samen. Tegen dit natuurpantheïsme, dat neerdrukkend was, moest Patrick de strijd aanbinden.

3. Het evangelie is het eerst in Engeland bekend geworden door Romeinse soldaten.

4. *Patrick* heeft zijn leven beschreven in zijn „Belijdenissen”.

5. Het klooster te *Bangor* heeft in zijn grootste uitbreiding 3000 monniken geherbergd. De kloosters waren een aantal houten hutten rondom een kerk.

6. „De kerk in Ierland bestond reeds vóór de komst van de nationale heilige, *Patricius*, of *St. Patrick*,” zegt prof. Bakhuizen van den Brink. „Zij onderscheidde zich o.a. door een strenge ascese. Als een uitvloeisel daarvan is te beschouwen de „ascetische vaderlandloosheid”, waardoor haar monniken zendeling werden, die tot in IJsland en Noord-Italië kwamen.”

7. Niet alle kloosterlingen werden zendeling. Velen hielden zich bezig met het overschrijven van de Bijbel en de kerkvaders. Ook deden zij aan landontginning.

8. Paus *Gregorius de Grote*, 590—604, heeft ook het zendingswerk bevorderd. In 596 zond hij *Abt Augustinus* met 40 monniken naar Engeland. Dan begint de strijd tussen de *Iro-Schotse kerk* en de Romeinse, die eindigt met een overwinning voor de laatste. Ierland ging in 630 over naar de Roomse kerk, Schotland in 685 en Engeland in 716.

9. Om organisatie bekommerden de Ierse zendelingen zich niet. Dat werk was voor de Engelse kerk weggelegd.

De *Iro-Schotse* en de *Engelse kerken* worden de belangrijkste zendingskerken voor het vasteland.

10. De *Iro-Schotse kerk* kende *niet* het coelibaat. Het priesterhuwelijk was geoorloofd, ook voor bisschoppen.

11. *Ierland* kreeg de naam *Insula Sanctorum*, het heilige eiland.

12. Zie over het Keltische heidendom: Art. „De godsdienst der Kelten” in prof. Van der Leeuw e.a.: „De godsdiensten der wereld II”.

13. Zie over de Engelse en Iro-Schotse kerk uitvoeriger mijn „De Strijdende Kerk”, dl. II, Jan Haan, Gron.

14. *Latourette* trekt het in twijfel of *Patrick* ooit in Italië is geweest. Andere schrijvers (*Bury*) menen van wel.

10. MOEDER, LAAT ME GAAN....!"

COLUMBA, GALLUS e.a. ± 600

Ps. 86 : 5.

„Mijn jongen, ga niet. De tocht is vol gevaren. Ik zal je nooit terugzien." Ze smeekt het, de moeder van Columba.

„Ik moet gaan, moeder, om Christus' wil. Houd me niet tegen." Columba spreekt zacht, maar beslist. O, hij wil moeder geen verdriet doen. Maar hij moet gaan, omdat God het wil.

„Mijn jongen, blijf hier," smeekt ze weer. „Ik ben oud. Ik zal spoedig sterven. En als ik er niet meer ben, dan kun je gaan. Maar nu niet."

Tranen wellen in haar ogen. Columba ziet het. Het doet hem diep verdriet. Maar hij mag niet zwak zijn. Het mag niet.

Moeder voelt dat zijn besluit vast staat. Ze grijpt de deurposten, opdat hij niet naar buiten kan gaan. Even aarzelt Columba. O, wat maakt moeder het hem moeilijk. Hij wil als zendeling naar Frankrijk. Hij heeft gestudeerd in het klooster Bangor in Ierland. Nu wil hij het evangelie prediken overzee. En nu.... nu wil moeder hem tegenhouden. Maar dat mag toch niet. Als de Heiland hem roept, dan moet hij toch gaan? Dan mag hij toch niet weigeren? Nee, het mag niet. Hij moet gaan. Hij weet wel dat het een reis vol gevaren zal worden. Maar heeft de Here Jezus zijn zendingen een plezierreis beloofd?!

„Moeder, laat me gaan," smeekt hij. „Jezus heeft me geroepen en Jezus gaat met me mee."

Maar moeder wil niet naar hem luisteren. Haar verdriet is zo groot, dat ze niet luisteren kan. Ze werpt zich neer, gaat op de drempel liggen en zegt: „Als je dan toch wilt gaan, dan moet het over mijn lichaam heen."

Dit is wel het zwaarste voor Columba, die zoveel houdt van zijn moeder. Groot is de strijd die hij voert in zijn hart. De strijd om te kiezen tussen moeder en de Heiland.

Maar hij kiest, Columba. Hij kiest.... voor Jezus. En als hij gekozen heeft, stapt hij over moeder heen, voorzichtig maar beslist.

„Mijn jongen, denk aan het vijfde gebod," zegt moeder wenend.

Nog eenmaal keert Columba zich om. Zijn hart is boordevol verdriet om moeder, die eenzaam achterblijft. Moeders laatste woorden doen hem hevige pijn.

„Vaarwel, moeder," zegt hij. „Ik moet gaan. Jezus heeft gezegd: wie vader of moeder liefheeft boven Mij, is Mijns niet waardig. En als ik u hier op aarde niet meer zie, in de hemel zien we elkaar weer."

Columba gaat. Moeder is opgestaan. Nog even wuift ze hem na. Dan gaat ze naar binnen.

Columba gaat. Hij wordt een zwerver om Christus' wil. Met twaalf

reisgezellen scheept hij zich in naar Frankrijk. Het grote avontuur, het heilig avontuur is begonnen....

Het heilig avontuur.

Predikend trekt hij door Frankrijk.

Hij is een man die veel bidt en door zijn gebed weet hij Jezus heel dicht bij zich. Hij ontmoet een blinde en maakt hem ziende.... op het gebed.

Hij ontmoet een zieke vrouw en geneest haar.... op het gebed.

Een weduwe die hem herbergt, wordt rijk gezegend.... op zijn gebed. Beren en wolven laten hem met rust.... op het gebed.

Wonderen? Ja, maar gebeuren er dan geen wonderen meer, als we maar echt bidden?

Predikend en biddend trekt Columba door Frankrijk. Hij komt in een klooster, waar de monniken allemaal ziek zijn. Het is een boosaardige ziekte en hij ziet de zieken liggen in lange rijen. Hij valt op de knieën en bidt vurig om hun genezing.

Dan beveelt hij de monniken op te staan. „Sta op, broeders, en ga weer dorsen,” zegt hij.

Ze staan op en gaan aan het werk. En als ze een poos gedorst hebben, zegt hij: „Stop nu maar, broeders, en ga eerst wat eten!”

De monniken gaan eten en ze voelen zich veel beter.

Het heilig avontuur.

Columba komt aan het hof van Theodorik, de koning van Bourgondië. Hij hoort dat de koning zijn vrouw heeft verstoten en een andere vrouw heeft genomen. En dat er uit dit verboden huwelijk twee zonen zijn geboren. Hij vermaant de koning en bestraft hem. Hij is niet bang, Columba, ook niet voor Brunhilde, de moeder van de koning, die er bij zit en hem haat. Hij ziet die haat opvlammen in Brunhildes donkere ogen. Het is of haar felle blikken hem willen doorsteken. Hij weet dat Brunhilde voor niets terugdeinst, dat ze een tweede Izebel genoemd wordt.

„Gij moet de twee zonen van de koning dopen,” zegt Brunhilde.

„Ik zal de twee zonen van de koning pas dopen, als hij schuld heeft beleden en de vreemde vrouw heeft weggestuurd,” zegt Columba moedig.

De hovelingen sidderen. Ze weten dat er door de boze Brunhilde al veel bloed gevloeid heeft aan het Bourgondische hof. Columba weet het ook, maar hij siddert niet. Onbevreesd ziet hij de boze koningin aan.

„Grijpt hem!” zegt ze tegen de hovelingen, „en jaagt hem weg uit het land!”

Nee, ze zegt niet: Doodt hem. De Here Jezus beschermt Columba.

De hovelingen brengen hem op een schip. „Ga naar je land terug,” zeggen ze, „want als je hier blijft ben je een man des doods.”

Het schip gaat van wal. Maar als het goed en wel op zee is, steekt er een hevige storm op, die de kapitein noodzaakt weer terug te keren.

„Mijn Heer wil niet, dat ik naar mijn land terug ga,” zegt Columba en hij stapt weer aan land.

Hij zwerft langs de Rijn en komt in Zwitserland. Daar, in de buurt van

Zürich, wordt een heidens offerfeest gevierd. Columba hoort het en gaat er heen. Met zijn jongere vriend *Gallus*, die hem op al zijn zendingstochten vergezelt, grijpt hij de offerketel, waarin het offervlees gekookt wordt en gooit die voor de ogen der heidenen omver. Hij slaat de afgodsbeelden, die erbij staan, kapot en smijt de stukken in het meer. Dit is heel gevaarlijk, maar de heidenen durven hem niet aanraken. Jezus beschermt hem.

Het heilig avontuur.

In de stad Bregenz aan het Bodenmeer staat alleen de kerk nog. De stad zelf ligt in puin. Tijdens de grote volksverhuizing is de stad door heidense volkstammen in vlammen opgegaan. Ze is nooit opgebouwd. En de heidense Zwaben, die in de omgeving wonen, gebruiken de kerk als . . . afgodstempel.

Columba hoort ervan. Dit kan hij niet verdragen. Met *Gallus* gaat hij er heen. Hij ziet hoe er in de kerk geofferd wordt aan de afgodsbeelden, die er in staan.

Dit kan hij niet aanzien. Een heilig vuur ontbrandt in hem, het gloeit in zijn ogen. Hij treedt op de afgodsbeelden toe. De priesters deinzen terug. Hij grijpt de beelden, en slingert ze in stukken op de grond.

De priesters worden woedend. „Grijpt hem, de vijand van onze goden!” schreeuwen ze. Maar niemand steekt de hand naar Columba uit. Niemand durft hem aan te raken. Dan gaat hij op de plaats van de afgodsbeelden staan en predikt het evangelie, zo vurig als hij het nog nooit gedaan heeft. Ontzet staren de afgodendienaars hem aan. Ze zien het heilig vuur gloeien in zijn ogen, ze horen de heilige verontwaardiging in zijn stem. Zijn machtige woorden gaan als donderslagen door de kerk. Het is of zijn gestalte groeit. Wie durft hem aanraken! Wie durft de knots opheffen, om zijn hoofd te verbrijzelen?!

Nee, de heidense Zwaben laten hem ongemoeid. Maar wie hem niet ongemoeid laat is . . . Brunhilde, de oude koningin, die de zendelingen Izebel genoemd hebben. Ze stuurt haar soldaten om Columba en *Gallus* te doden. Ze durven het niet, want Jezus beschermt hen. Ze durven hen wel uit Bregenz te verjagen. Dan trekken de zendelingen dieper Zwitserland in. Zij willen niet van geschenken leven. Met harde landarbeid trachten zij zich het allernodigste te verschaffen. Vaak lijden zij gebrek. Eens moeten zij drie dagen leven van boomschors en kruiden. Dan komt er, op hun gebed, een man met enige paarden, die hun levensmiddelen brengt.

Het heilig avontuur.

Columba, een leven lang predikt hij in het hart van Europa. Hij trekt zelfs de Alpen over en komt in Italië. In de buurt van Genua sticht hij een klooster, dat later vele zendelingen heeft uitgezonden. In dit klooster sterft hij. Zijn moeder, die hem eens tevergeefs trachtte tegen te houden, heeft hij op aarde niet meer gezien.

Ook Columba, de zwerver om Christus' wil, wachtte een haven na het zwerven.

En latere geslachten hebben hem „de apostel van Zwitserland” genoemd. Dit is zijn erenaam in de geschiedenis der zending.

AANTEKENINGEN:

1. Toen Columba naar Italië trok, bleef *Gallus* in Zwitserland ernstig ziek achter. Ten noorden van Zürich kon hij niet verder. Hij sneed een tak van een hazelaar (een geiss bij de Ieren), maakte er een kruis van, stak dit in de grond, hing er zijn reistas aan en sprak: „Deze grond wil ik U wijden, o God. Hier wil ik blijven en hier wil ik arbeiden naar uw wil.” Dit is het begin van het beroemde klooster *St. Gallen*, dat de eeuwen verduurd heeft.

Niet lang daarna geneest de dochter van hertog Gunzo daar in de buurt op Gallus' gebed. De hertog biedt hem als beloning de bisschopszetel van Konstanz aan. Gallus weigert. Laat zijn helper bisschop worden.

Dan moet Gallus de intreepredikatie houden. Maar ook dit weigert hij. Er ontstaat echter een moeilijkheid. De nieuw benoemde bisschop kent geen Latijn en de intreepredikatie moet in het Latijn gehouden worden.

Gallus weet raad. Hij maakt de preek, gaat naast de nieuwbenoemde bisschop op de preekstoel staan en zegt hem de preek zin voor zin voor. Een merkwaardige intreepredikatie, die tot op heden in het klooster *St. Gallen* bewaard wordt.

Gallus keert weer naar zijn klooster terug en werkt er nog vele jaren. Hij sterft op 90-jarige leeftijd. De eerste, die zijn geschiedenis schreef (*Strabo*), besluit zijn biografie aldus: „Zijn sterfdag vieren nu bergen en heuvels en alle wouden met hun verschillende levende wezens, daar de menigte van wonderen, die op deze dag geschieden en de massa mensen dat daar samenstroonden, ontelbaar was.”

Na Gallus' dood wordt zijn klooster door de heidenen uitgeplunderd en verwoest.

2. Een andere bekende Ierse zendeling is *Kiliaan*. Hij werkt in Thüringen. Hertog Gozbert en zijn vrouw *Geilana* laten zich daar dopen. Dan hoort Kiliaan dat *Geilana* de vrouw is van Gozberts broer. Als eens Johannes de Doper Herodes vermaande, zo vermaant hij Gozbert. *Geilana* wordt woedend en zint op wraak. Als Gozbert op reis is, laat zij Kiliaan doden. God wreekt de dood van zijn kind. De gehuurde moordenaars doden zichzelf, *Geilana* wordt krankzinnig en Gozbert wordt door zijn onderdanen verdreven.

3. Als eerste apostel der Alemannen wordt genoemd *Fridolinus* (± 520). Hij stichtte een vrouwenklooster te Säskingen aan de Rijn (boven Basel). Hij was geen Ier, maar een Aleman of een Frank. De legende verhaalt, dat een zekere Ursus zijn goederen aan hem vermaakte. Toen de erven zich daartegen verzetten, riep Fridolinus de dode uit het graf en bracht hem voor het gerecht als getuige.

4. Een bekend leerling van Gallus was *Magnus*. Hij werkte eerst in Kempten bij Bingen en later in Allgau (Noord-Tirol ten W. van Innsbruck). Hij wordt „de apostel van Allgau” genoemd.

Een andere leerling van Gallus was *Otmar*, die de Bijbel in het Duits vertaalde. Hij wordt de „vader der armen” genoemd. Hij stierf in 758.

In de Paltz werkte *Pirmin*, een Frank. Naar hem is de stad Pirmasens genoemd (ten zuiden van Kaiserslautern).

De apostel der Beieren is *Rupert*. In Regensburg staat nog de „alte kapelle”, waar hij hertog Theodo van Beieren doopte (± 650).

Het bestek van dit werk laat helaas niet toe meer over hen te vertellen. We zijn nu in de tijd van Willibrord en Bonifacius aangekomen.

11. EEN ZACHTMOEDIG ZENDELING TEGENOVER „DE GRIMMIGE LEEUW UIT HET NOORDEN”

WILLIBRORD, „DE APOSTEL DER NEDERLANDEN”: 658—739¹⁾

Ps. 17 : 6 en 4.

Steil rijst de rode kust van Helgoland op uit de zee.

Machtig vallen ze aan, de grimmige golven van de Noordzee, opgezweept door de westerstormen. Maar het eiland lacht om de hoogste golven. Onwrikbaar ligt het in de onmetelijke watervlakte, rustig, onbewogen.

Op de rotsen aan de kust staat een man. Zijn harde, grijze ogen kijken over de woelige zee naar het zuiden. In die ogen is haat. Hij, *Radbod*, de vorst der Friezen, hij hoort hier niet. Daar, ver in het zuiden, achter de zee, is zijn vaderland. Daar is hij geboren. Daar heeft hij geregeerd als vorst. Daar heeft hij gevochten op leven en dood. Daar heeft hij gevochten voor de goden der vaderen tegen de God van de christenen. Want met de God der christenen kwamen de Franken, zijn aartsvijanden.

Zijn hele leven is strijd geweest.

Karel Martel is gekomen, de jonge veldheer der Franken. Hij heeft de grimmige leeuw uit het noorden opgezocht in zijn hol. Hij heeft hem verjaagd. En hier op dit eiland, waar Fosite, de god van de vriendschap, heerst en wordt vereerd, hier is hij veilig. Geen christen-Frank zal het wagen hier een voet te zetten, hier in het hol van de leeuw. De goden der vaderen zullen hem verpletteren. Zo meent Radbod, Gods vijand.

En toch... één is er, die het wel durft. Maar dat moet dan een man zijn, die wel heel moedig is. Die één is geen Frank, maar wel een christen. Die een is *Willibrord*, die de zachtmoedige genoemd wordt. Hij heeft geen zwaard bij zich, geen knots, geen boog en pijl; zijn enige wapen is een kruis.

Radbod hoort stappen achter zich. Hij keert zich om en ziet een van zijn getrouwe Friezen snel nader komen.

De man blijft voor hem staan. Er is ontzetting op zijn gezicht.

„O, mijn vorst, er is iets vreselijks gebeurd. De christen uit het zuiden heeft drie jonge mannen gedoopt in de heilige bron en hij heeft een gewijde os geslacht voor zijn maaltijd. Nu zullen de goden ons allen verdelgen. Kom, o vorst, en geef bevel dat wij hem doden. Alleen zijn bloed kan Fosite verzoenen.”

„De vermetele, hoe durft hij,” gromt Radbod en zijn stem klinkt donker-dreigend als het grommen van een naderend onweer.

¹ Deze bijnaam is van Latourette.

Hij gaat met de man mee en ziet Willibrord, de zendeling, zitten bij de heilige bron. Hij is aan de maaltijd met zijn gezellen en . . . de drie gedoopte jonge mannen, die een wit doopkleed dragen. Een trek van verachting gaat over zijn gezicht als hij de drie jonge mannen ziet. Slaven zijn het. Geen vrije Fries zal zich hier laten dopen.

Maar dan vlamt de woede op in zijn ogen. Hoe durft hij, de vermetele! „Hij heeft de heilige bron ontwijd, o vorst, hij heeft een heilige os geslacht. Wij eisen zijn bloed!” zegt een der Friezen, die rondom staan. „Hoe durft gij, vermetele, uw hand uitsteken naar wat heilig is?” vraagt Radbod.

„Er is geen heilige bron,” antwoordt Willibrord rustig, „en er zijn geen heilige ossen. Deze bron is als alle andere bronnen en deze ossen zijn als alle andere.”

„De wraak van Fosite zal u treffen,” herneemt Radbod.

„Fosite is uw god van de vriendschap. Mijn God van de vriendschap, de vrede, is Jezus Christus, de Zoon van de enige God, Die hemel en aarde geschapen heeft, ook dit eiland, ook deze bron. En Hij is sterker dan Fosite.”

„Gij zijt een dienaar der Franken,” zegt Radbod.

„Ik ben geen dienaar der Franken. Ik ben slechts een dienaar van de almachtige God,” antwoordt Willibrord.

„Waarom langer praten, o koning,” zegt een der Friezen. „Beveel en wij slaan hem neer.”

Ook de andere Friezen eisen Willibrords dood.

Maar Radbod, de grimmige leeuw, de verwoester van kerken en kloosters, de moordenaar van honderden christenen, hij aarzelt. Hij is onder de indruk gekomen van Willibrords rustige moed.

„Nee,” zegt hij, „Fosite zelf zal beslissen. Wij zullen het lot werpen. Dat beslist.”

Het lot wordt geworpen, tot driemaal toe: leven of dood. Willibrord staat er bij. Op zijn gelaat is een glimlach. Gods antwoord is: leven, tot driemaal toe.

Radbod aarzelt. Het lot heeft gesproken. Maar een der Friezen aarzelt niet. Hij heft zijn knots en slaat een van Willibrords metgezellen op het hoofd. Die zinkt ter aarde, dood.

Willibrord keert zich naar Radbod. „Aan uw handen kleeft dit bloed,” zegt hij toornig. „Gij hebt reeds zovelen van Gods kinderen gedood. Als gij hiermee niet ophoudt, zal Gods toorn u treffen tot in alle eeuwigheid.”

„Matig uw toon, vreemdeling,” zegt Radbod, „of gij en uw metgezellen worden allen gedood.”

„Ik zal niet gedood worden. Uw lot heeft gesproken. Mijn God heeft gesproken!” antwoordt Willibrord onverschrokken.

Zijn woorden maken indruk op Radbod. „Ga heen,” zegt hij, „ik zie dat gij mijn bedreigingen niet vreest, dat gij ook de dood niet vreest en dat uw daden in overeenstemming zijn met uw woorden.” Een prachtig getuigenis.

„Ik zal niet heengaan,” zegt Willibrord. „tenzij ik deze drie jongelingen heb losgekocht uit de slavernij.” En dit gelukt hem.

Geen der Friezen waagt het zijn knots tegen Gods zendeling op te heffen.

Wie is deze moedige zendeling? En wat heeft hij in Gods dienst verricht?

De geschiedenis der zending onder de Friezen is met bloed geschreven en met tranen gedrenkt. Het is een geschiedenis van moord en verwoesting, een geschiedenis ook van opbouw. De wilde krachten van het harde heidendom tegen de zachte krachten van het kruis. En die zachte krachten overwinnen.

Een der grootste zendelingen, die deze strijd streed, en wel meer dan veertig jaar, is *Willibrord*, de man die met taaie volharding en grenzenloze moed, gepaard aan grote bedachtzaamheid, Radbod achtervolgde tot in de uiterste schuilhoeken van het heidendom. Willibrord, die volhardt tot het einde en de ere naam Apostel der Nederlanden, ook wel Apostel der Friezen, verwierf.

In Northumberland, aan de oostkust van Engeland, is hij geboren in 658. Zijn moeder heeft hij nauwelijks gekend. Zijn vader stichtte aan de mond van de Humber een kapel, omdat hij afgezonderd van de wereld wilde leven.

Willibrord wil zendeling worden en daartoe gaat hij op twintigjarige leeftijd naar het beroemde klooster Bangor in Ierland, waar een zendelingenschool is.

Tien jaar blijft hij op deze zendelingenschool. Dan zoekt hij elf helpers uit en trekt met hen de Noordzee over. Hij landt in de mond van de Rijn en vaart die op tot Wiltenburg, d.i. Utrecht.

Radbod, de geweldige, is vorst der Friezen.

Aanvankelijk kan Willibrord niet tegen hem op. Hij moet de wijk nemen en gaat naar Pippijn II, de rijksbestuurder van het Frankenland, en . . . naar de paus. Met relikwieën van heiligen en martelaars komt hij uit Rome terug.

Hij werkt nu geruime tijd in Brabant en Limburg, hij laat een klooster bouwen te Susteren en sticht er vele kerken. De bodem daar was voorbereid door Eligius.

Willibrords hart trekt naar Friesland. Met een gewapend geleide van Pippijn gaat hij in 692 weer naar Utrecht. Pippijn wil hem bisschop van Utrecht maken, maar Willibrord weigert. Hij wil daarvoor de wijding van de paus ontvangen. En voor de tweede maal trekt hij naar Rome.

Het is 22 november van het jaar 696. De kerk van St. Cecilia te Rome is prachtig versierd. Een grote menigte vult het gebouw. Daar bij het altaar staat Willibrord. Paus Sergius II zal hem plechtig wijden tot bisschop.

Nadat Willibrord zijn geloof heeft beleden en de gelofte van gehoorzaamheid aan de kerk heeft afgelegd, zalft de paus hem met de heilige olie en legt hij hem het geopende evangelie met de letters omlaag op het hoofd. Na het gebed der wijding legt de paus zijn rechterhand op Willibrords hoofd en noemt hij hem bij zijn nieuwe naam: *Clemens*, de zachtmoedige, aartsbisschop der Friezen. Clemens ontvangt de bisschopsmuts en de bisschopsmantel. Dan, staande te midden der gelovigen, reikt men hem de kromstaf en geeft hij de gelovigen zijn eerste bisschoppelijke zegen.

Reeds de volgende dag spoedt Willibrord zich naar het noorden. Hij

komt weer te Utrecht en herbouwt er de door Radbod verwoeste kapel. Dan gaat hij op reis. Hij komt op het eiland der Sueven: Walcheren. Te West-Kapelle, op de duinrand, staat een afgodsbeeld, gewijd aan Wodan. Het heidense volk wendt zich daarheen ter bedevaart. Onverschrokken slaat hij het beeld van zijn voetstuk. Wodan zwijgt. Maar een der heidenen zal zijn god wreken. Hij valt op Willibrord aan en verwondt hem. De verwonding is niet ernstig en spoedig kan de zendeling verder trekken.

Willibrord op reis. Hij komt in de dorre duinstreek bij Alkmaar. Men zoekt er water, maar vindt het niet. Zal men dan van dorst moeten sterven? Willibrord beveelt te graven. Hij zelf bidt een vurig gebed. Zijn gebed wordt verhoord. Het water borrelt omhoog in de gegraven put. Gretig wordt het geschept en . . . het water is zoet.¹) Een wonder van gebedsverhoring. Ontroerd noemt de zendeling-bisschop deze plaats Heiligeloo (= heilige hoogte). En nu nog heet deze plaats Heiloo.

Willibrord op reis. Als Radbod vlucht naar het land der Denen, reist hij hem na. Maar deze reis is geen succes. Willibrord kan niet arbeiden in het land der Denen. Toch koopt hij er dertig knapen, om hen tot zendeling te doen opleiden in zijn kloosters en dan later naar hun land te doen terugkeren.

Hij komt op het eiland Helgoland, waarvan wij aan het begin van dit verhaal reeds vertelden.

Dan gaat hij weer naar het zuiden. Terwijl hij predikt in de buurt van Echternach, gaat de grimmige leeuw uit het noorden weer verwoestend door Friesland. Hij komt tot de Rijn, zelfs tot Keulen toe. De christelijke kerken en kapellen gaan in vlammen op. Het bloed der gedoopten vloeit.

Bonifacius, Willibrords helper, tracht de verwoesting te stuiten. Hij gaat naar Radbod en spreekt met hem. Maar het is tevergeefs. Zegevierend trekt Radbod naar het zuiden en verwoest de kapel te Utrecht. Hij trekt door. Het schijnt gedaan met het Christendom in het land der Friezen.

Totdat . . . Karel Martel, de opvolger van Pippijn, hem terugdrijft naar het noorden: de jonge veldheer der Franken tegen de oude, grimmige leeuw uit het noorden. Aan de Boorne, in het hart van Radbods rijk, wordt deze door Karel Martel beslissend geslagen. Karel Martel, de strijdhamer, die twaalf jaar later West-Europa redt van de macht der Saracenen, door hen beslissend te verslaan bij Poitiers (732).

Radbod, de oude, heeft in Karel Martel, de jonge veldheer, een tegenstander van formaat gevonden. Gods vijand sterft in 719. Zijn zoon Adgild II volgt hem op. Hij is het Christendom gunstig gezind.

Willibrord keert terug naar Utrecht. Hij is reeds meer dan zestig jaar. De kerken worden hersteld. De zendingen weer overal toegelaten. Radbod kan Gods werk niet vernietigen. Wel blijft het onrustig in het land der Friezen, maar Willibrord mag het nog beleven, dat de rust er komt.

In 739 sterft hij na een gezegende arbeid van een halve eeuw. Een veelbewogen leven heeft hij gehad in dienst van zijn Zender. Maar

¹ Men had er reeds gegraven, maar er kwam brak water.

onwrikbaar is zijn geloof geweest in de uiteindelijke overwinning van Christus' vrede-rijk. Met taaië volharding en grote moed, maar bezadigd en bedachtzaam, heeft hij Gods kerk gebouwd.

Willibrords werk is van onschatbare waarde geweest voor de vestiging van het Christendom in onze lage landen. Zijn geestelijke nalatenschap is voor Nederland, ja verder, voor een groot deel van Europa van blijvende waarde.

AANTEKENINGEN:

1. *Willibrords* levensbeschrijver is *Alcuinus*. Hij stond aan het hoofd van de abdij, die door Willibrords vader Wilgils, is gesticht. Hij tekent Willibrord als een man met een opgeruimd gemoed, krachtig waar hij wandelen moest, geduldig in teleurstelling en beproeving, vroom van hart, zachtmoedig en vriendelijk voor de nederige, gestreng tegenover de trotse, een vertrooster van ongelukkigen, karig voor zichzelf, rijk voor behoeftigen.
2. Aan het klooster te *Echternach* vermaakte Willibrord rijke goederen, „tot uitwissing zijner zonden”, zoals hij in zijn testament schreef.
3. *Latourette* noemt Willibrord de „apostel der Nederlanden”. Over de verhouding van Willibrord tot de Frankische hofmeiers zegt hij: „Pippijn (van Herstal) begroette de Engelse zendelingen als welkome bondgenoten. Willibrord, op zijn beurt, vond de steun van Pippijn van essentieel belang voor de uitbreiding van de grenzen der kerk.” (Vol. II, page 83).
4. *Willibrord* heeft het niet mogen beleven, dat al de Friezen christenen werden. In het noord-oosten bleven zij nog tientallen jaren heidenen. Denk aan de moord op Bonifatius. Alleen in het zuidelijke deel van Friesland werd het Christendom gevestigd. We weten weinig bijzonderheden uit Willibrords leven als zending. We weten weinig van zijn methode. (*Latourette*).
5. Enkele medewerkers van Willibrord waren:
 - a. *Switbert*: In Engeland door Wilfrid gewijd tot bisschop der Saksen. Hij werkte in de Betuwe en stichtte kerken te Duurstede, Hagestein, Schoonrewoerd, Arkel, Woudrichem en Heusden. Later werkte hij onder de Bructeren, ten oosten van de Friezen, maar werd door de Saksen verdreven. Hij trok zich terug op een eiland in de Rijn, hem aangewezen door Pippijn.
 - b. *Adalbert*: Werkte in Kennemerland. Stichtte de kerk te Egmond.
 - c. *Werenfrid*: Werkte te Elst in de Betuwe, Westervoort en Medemblik.
 - d. de *Ewaldussen*: werkten in Twente. Om de kleur van hun haar heette de een de „witte”, de ander de „zwarte”. Zij stierven de marteldood in de woning van een Westfaalse herder.
 - e. *Engelmund*: werkte te Velzen. Hij werd als patroon van Velsen geëerd.
 - f. *Bonifacius*: Over hem in de volgende vertelling.
6. *Forsete*, of *Fosite* (Fries) was de zoon van Balder en Nanna. Hij is de god van de verdraagzaamheid en de vriendschap en verzoent de bitterste vijanden. Het is niet zeker of met Helgoland Fositen-eiland bedoeld is.
7. Omstreeks 500 is *Clovis* (Clodovech), koning der Franken. Hij trouwt met Clotilde, een christin. In het jaar 496 (of 506) laat hij zich dopen in de kathedraal van Reims. Van de paus ontvangt hij de titel: „Allerchristelijkste koning”. Door zijn doop openen zich nieuwe wegen voor de zending onder de Germaanse volkeren. Hij stierf op 50-jarige leeftijd. Zijn lijkst is in 1807 gevonden in een abdij te Parijs. *Latourette* noemt de bekering der Franken een belangrijk keerpunt in de geschiedenis der zending.
8. *Baarslag* (De grote historie van een klein land) zegt van Clovis en zijn opvolgers: „Weinig tijdperken zijn zo stuitend van valsheid en moordzucht, als de historie van dit gedoopte koningshuis der Franken in de 2e helft der 6e eeuw.” Onder zulke omstandigheden breidt God zijn kerk uit.
9. *Eligius*, de edelsmid, ± 625, wordt wel de „eerste apostel der Nederlanden” genoemd. Hij was een Frank. Hij kocht slaven los, soms wel vijftig tegelijk, en leidde hen op tot zendelingen. Hij werd bisschop van Noyon (geboorteplaats van Calvijn) en predikte onder de Zeeuwen en Friezen. Hij stichtte kerken te Brugge, Aardenburg en Oostburg. Hij stierf op 78-jarige leeftijd.

9. Andere zendelingen in deze tijden zijn:
 - a. *Honoratus*, ± 400: predikt aan de Riviera.
 - b. *St. Goar*, ± 550: de straatprediker aan de Rijn.
 - c. *Severinus*, ± 500: predikt in de omgeving van Wenen.
 - d. *Amandus*, ± 650: de apostel der Belgen. Zijn optreden had niet veel succes, omdat het te rigoreus was. Hij wilde kerstenen met geweld. De Friezen haatten hem en gooiden hem zelfs enige malen in de Schelde. Hij predikte daarna onder de Basken en de Slaven aan de Donau. In 647 werd hij bisschop van Maastricht.
10. De Frankische zendelingen kwamen met lastbrieven van hun koning. Dat was een handicap voor de verbreiding van het evangelie.
11. De eerste bisschop van Maastricht was *Servatius*: † 384. In België was er ± 100 al een bisdom *Tongeren*.
12. De zendelingen onder de Germanen stonden tegenover kamp- en zwaard-gerechten, galg en worgpaal, mangeld en bloedwraak, mensenoffer en kinderdood-slag, drankzucht, kannibalisme en dobbelspel. Bij de Germanen was het geen heil-staat, ondanks Tacitus.
13. In de 6e eeuw bezat de Gallische kerk tweederde van de Gallische bodem.
14. Enkele andere zendelingen onder de Friezen zijn:
 - a. *Wilfrid*, bisschop van York; hij predikt onder Adgild, de vader van Radbod. Hij bracht de heiligen- en relikwieënverering naar Engeland en de tonsuur. Hij heeft de grond gelegd voor de Roomse hiërarchie in Engeland. Ook Willibrord droeg de tonsuur.
 - b. *Vulfran*, een Frank. Bekend is het verhaal hoe hij bijna Radbod gedoopt heeft te Medemblik (een legende? Er zijn er zoveel in deze tijden!) In 700 wordt hij aartsbisschop van Sens in Champagne.
 - c. *Wigbert*, een edelman uit Ierland. Hij spoort Willibrord aan naar Friesland te gaan.

12. DE GROOTSTE ZENDELING VAN WEST-EUROPA

BONIFATIUS: 680—754

Gez. 30.

„Sla dood! Sla dood! Sla hem dood, de vijand onzer goden!”

Het donkere woud weergalmt van woeste kreten.

Van alle kanten dringen ze op, de heidense Thüringers. Zij zullen Fortane, hun godin die geluk brengt, wreken. Wat wil die vreemdeling hier? Waarom is hij hier gekomen om hun geluk te verstoren? Waarom heeft hij hun godin, die trots op haar zonnerad troonde, daar afgeslagen? Wie heeft ooit zijn vermetele hand naar haar uitgestoken? Sla hem dood!

Winfried, de moedige zending, is op zijn reizen doorgedrongen in dit Thüringse woud. Hij heeft het afgodsbeeld gezien. Hij heeft gezien, hoe de heidense Thüringers het vereerden. En met één slag heeft hij het van zijn voetstuk geslagen, hij, *Winfried*, de forse, sterke kerel. De Thüringers moesten zien, dat het houten ding niets kon.

Maar zè zullen hun godin wreken. En met hun bijlen dringen ze op.

Winfried staat daar, het beeld aan zijn voeten. Hij ziet ze komen, de woestelingen. Maar hij is niet bang. Als zijn helpers rondom hem willen gaan staan om hem te beschermen, wijst hij hen terug.

Moedig ziet hij de woestelingen in het gezicht. Hoe vaak heeft hij zulke woeste kreten gehoord! Hoe vaak heeft hij de dood voor ogen gehad! En altijd weer heeft zijn God, wiens afgezant hij is, hem gered. En mocht zijn uur gekomen zijn, ook de dood vreest hij niet.

Maar zijn uur is nog niet gekomen. Ook nu nog niet. Hij houdt een machtige rede tegen de woestelingen. De kreten verstommen. Niet Fortane is het, die geluk brengt. Maar de God van hemel en aarde, *die* geeft het waarachtige geluk.

De bijlen zinken. De haat maakt plaats voor bewondering. Ze krijgen eerbied voor deze vreemdeling, wiens geweldige woorden echoën door het woud. En het beeld van Fortane wordt niet meer op het zonnerad gezet. Op deze plaats verrijst straks een kleine kapel, waarin de Naam van God wordt aangeroepen.

En *Winfried* trekt verder door de donkere wouden der Thüringers. . . .

Wie is deze *Winfried*?

In Engeland is hij geboren in het jaar 680 uit een adellijk geslacht.

Als hij zeven jaar is, gaat hij naar een klooster om opgeleid te worden tot een hoog ambt. Zo wil het zijn vader.

Hij moet veel leren. Hij moet een beroemd man worden. Zo wil het zijn vader.

Maar al spoedig blijkt dat *Winfried* een ander verlangen heeft. Hij

wil geestelijke worden. Neen, zegt zijn vader, geen geleerde binnen kloostermuren. Geen dromend leven.

Gods wil is anders. Winfrieds vader wordt ernstig ziek. En dan . . . geeft hij toe. Winfried mag geestelijke worden. En hij mag ook worden, wat de vader niet heeft kunnen dromen: de grootste zendeling van West-Europa, de man die de kerstening van geheel West-Europa zal organiseren.

Hij studeert ijverig. Hij wordt een groot geleerde. Maar dat bevredigt hem niet. Ook in hem leeft de drang naar verre streken te gaan, waar men de naam van Jezus niet kent. Hij moet Gods stem volgen. . . .

Als hij zes en dertig jaar is, scheept hij zich in te Londen om naar Friesland te gaan, het land dat zulk een geheimzinnige aantrekkingskracht heeft op het Engelse zendingshart. Is het omdat daar de woeste Radbod, Gods vijand, regeert?

Winfried gaat naar Duurstede. Radbod weigert hem verlof om te prediken. Radbod is aan de winnende hand. Toch jaagt hij Winfried niet het land uit. Maar na enige tijd gaat Winfried toch weer naar Engeland terug. Het begin van zijn zendingsarbeid is teleurstellend. Maar hij is niet ontmoedigd.

Men biedt hem aan abt te worden van het beroemde klooster Nuth-celle, een zeer invloedrijke post. Hij weigert. De verten roepen. Zendeling wil hij zijn. Maar . . . zendeling met het gezag van de paus.

Daartoe reist hij in 719 naar Rome. Hij blijft er een heel jaar. Dan wijdt paus Gregorius II hem tot „zendeling van Petrus onder de heidense volken ten oosten van de Rijn“.

Hij krijgt een zeer uitgebreid zendingsgebied. Wel hebben vóór hem hier zendelingen gewerkt, maar de resultaten van hun werk zijn gering. Zij erkenden niet het oppergezag van Rome. Winfried is de organisator. Hij zal trachten van dit gehele gebied één geheel te maken onder de opperheerschappij van de paus.

Zo trekt hij naar het noorden. De paus heeft hem kostbare relikwieën meegegeven.

Alvorens naar zijn eigen zendingsgebied te gaan, reist hij naar Utrecht. Radbod is gestorven en Willibrord is naar zijn bisschopsstad Utrecht teruggekeerd. Daar werkt Winfried drie jaar onder de grijze bisschop. Dan vraagt Willibrord hem op te volgen in de arbeid onder de Friezen. Winfried moet weigeren, maar het valt hem moeilijk. „Ik voel mij te jong,” zegt hij tegen Willibrord¹), „om deze zware taak op mij te nemen en . . . hoe zou ik het wagen, tegen het pauselijk bevel in de herdersstaf van een land te nemen en de verkondiging van Gods Woord in andere landen op te geven?”

Willibrord houdt niet langer aan en Winfried reist naar het land der Hessen aan de Lahn. Het zijn woeste volksstammen, de Hessen, maar Winfried predikt er met succes en velen laten zich dopen.

Dan gaat hij naar Thüringen, waar hij in een woud het beeld van Fortane van het zonnerad slaat. De dood dreigt er van alle kanten, niet alleen door de hand van heidenen, die hun godin willen verdedigen, maar ook door rovers en wilde dieren.

Maar God zegent zijn arbeid. Onverschrokken predikt hij en waar een

¹ Om bisschop te worden moest men minstens 50 jaar zijn.

stamhoofd zich laat dopen, daar neemt de gehele stam de nieuwe godsdienst aan. Zo doopt hij vele Hessen en Thüringers.

In 723 ontbiedt de paus hem naar Rome. Hij moet vertellen van zijn zegenrijke arbeid daar in het woeste noorden. Dan, op 30 november, wijdt de paus hem tot bisschop. Hij krijgt een nieuwe naam: *Bonifacius* (= Weldoener) en . . . zweert op het graf van *Petrus* een eed van trouw aan de Roomse kerk en aan de stoel van *Petrus*. Zo verbindt hij zich aan de paus, die in Duitsland niets te zeggen heeft. Zo erkent hij, en hij is de eerste zendeling, die dit doet, de *oppermacht van Rome's bisschop*. En met een eed verbindt hij zich om Rome's bisschop blindelings te gehoorzamen.

Hij keert terug, maar nu als hoofd van de Frankisch-Duitse Kerk. Hij organiseert de kerken en zendt nu zelf zendingen uit: *Gregorius*, zijn pleegzoon, die reeds op vijftienjarige leeftijd met hem meetrekt, *Willibald*, zijn levensbeschrijver, en *Lioba* en *Walpurga*, twee vrouwen, die zijn ijverige helpsters zijn.

Hij is nu bisschop Bonifacius, straks aartsbisschop, maar hij blijft de zendeling. Hij wil niet — en mag ook niet van de paus — aan één plaats gebonden zijn.

Hij reist door het land der Franken, maar de Frankische geestelijken haten hem. Hij is te streng in zijn opvattingen en de Frankische geestelijken zijn laag gezonken. „Wat ik zaai, verstikken zij,” schrijft hij in een brief naar Engeland. „Er zijn moordenaars en echtbrekers onder en toch willen zij het heilig avondmaal gebruiken.”

Hij verlaat het land der Franken, waar ook Karel Martel hem maar matig steunt, en reist weer naar het land der Hessen. Vele gedoopten daar zijn weer in het heidendom teruggevallen. Anderen weifelen en het heidendom heerst er nog oppermachtig. Dwars door vele gevaren heen, gaat hij zijn weg.

Te *Geismar* staat een grote eik, die aan Wodan is gewijd. Hij hakt de eik om voor de ogen der heidenen. Geen wrekende hand der goden treft hem. Geen bliksem van Donar slaat hem neer. Hij houdt er een machtige preek tot de verzamelde heidenen en op de plaats waar de eik stond wordt van het hout een kapel gebouwd.¹⁾

Op een andere plaats staat een kolossaal beeld voor de afgod *Stuffo*. Volgens het volksgeloof woont een boze geest daarin. Zonder vrees trekt op een zondag Bonifacius met zijn leerlingen en een menigte volk in plechtige processie onder gezang en gebed naar de berg, waarop het afgodsbeeld is geplaatst. Hier houdt hij een geweldige predikatie tegen de afgod en de vorst der duisternis, die op deze berg vereerd wordt; dan vraagt hij zijn helpers en de christenen, die om hem heen staan, te bidden en als allen op de knieën liggen. . . . splijt de top van de berg en de afgod zinkt met ontzettend gekraak in de ontstane kloof. Ook hier verrijst een kerk.

In de Harz staat op een berghelling het beroemde afgodsbeeld voor Biel. Bonifacius werpt het afgodsbeeld van de helling naar beneden. Hier nemen de heidenen zulk een dreigende houding aan, dat Bonifacius' lot bezegeld schijnt. Maar nu is het de graaf van de Harz, door

¹ Zie hierover uitvoeriger mijn vertelling in „De Strijdende Kerk” II, pag. 235 v.v.

wie zijn leven gered wordt. Als de heidenen op het punt staan Bonifacius te doden, komt de graaf in hun midden en belijdt hij voor al het volk, dat hij een christen is. De heidenen durven Bonifacius nu niet te doden, maar woedend slepen zij hun beeld weg en plaatsen het diep in het woud. Echter, ook daar weet Bonifacius het te vinden en hij slaat het in stukken.

Zo gaat Bonifacius zijn weg door het land der Thüringers. Hij voorziet in zijn onderhoud met handenarbeid en slaapt in een tent. Zijn levensbeschrijver zegt dat hij alleen in het jaar 724 honderdduizend bekeerlingen maakte.

Op een van zijn reizen komt hij aan een riviertje, de Oraha geheten. Als de nacht gekomen is, verschijnt er aan de hemel een licht, dat zich uitbreidt en de plaats waar Bonifacius rust, omstraalt. In de glans van dit licht verschijnt hem de aartsengel Michael, die met hem spreekt en hem sterkt in het geloof. Als hij de volgende morgen wakker wordt, is er geen eten. Toch laat hij de tafel klaar zetten en dan . . . dan komt er een vogel aanvliegen, die een grote vis laat vallen vlak bij de tafel. Bonifacius dankt God, laat de vis klaarmaken en heeft genoeg voedsel voor zich en zijn helpers. Ook hier verrijst een kapel. Een legende?

In de zomer van 739 maakt hij voor de derde maal een reis naar Rome. Als een vader der Duitse Kerk wordt hij daar opgenomen en na een jaar keert hij terug met aanbevelingsbrieven van de paus en met volmachten om synodes te houden en bisdommen te stichten. Hij doet dit o.a. in Salzburg, Regensburg, Passau en Erfurt. Zo organiseert hij de jonge kerk in Duitsland. En overal stelt hij de Roomse eredienst in. Hij verordent een strenge kerkelijke tucht, verbiedt de geestelijken de deelname aan jacht, oorlog, het dragen van wapenen en het zich bezig houden met honden, haviken en valken. Hij verbiedt tovenarijen, dodenoffers, lijkverbranding en offermaaltijden.

De overtreders worden streng gestraft. Op een synode in 744 laat hij een bisschop afzetten, die zich schuldig gemaakt heeft aan sluipmoord in een veldtocht tegen de Saksen. En straks zal Pippijn de Korte door Bonifacius gezalfd worden tot koning.

In Friesland is Adgild II, de opvolger van Radbod, gestorven. Hij wordt opgevolgd door weer een Radbod in 753. Ook deze is een vijand der christenen. Ook deze is een verwoester van kerken en kloosters. Bonifacius hoort ervan. Hoewel reeds 74 jaar oud, besluit hij nog eenmaal naar Friesland te gaan.

Het is of hij voelt, dat hij van deze tocht niet terug zal keren. Hij stelt een opvolger aan. Zijn lijkkleed voert hij mee in een boekenkist. Hij dringt in Friesland door tot Murmurwoude bij Dokkum.

Het is Pinksteren van het jaar 754. Op deze dag zal hij vele gedoopten zalven met de heilige olie, opdat zij de heilige Geest ontvangen.

En op deze pinkstermorgen, deze morgen vol beloften, nu de natuur is opengebloeid en zich gereed maakt voor het feest van de nabije zomer, nu het feest is in Bonifatius' hart, wordt hij door een bende woestelingen vermoord. Zijn laatste woorden zijn: „Vecht niet, mijn kinderen. De dag is gekomen, waarnaar ik reeds lang heb uitgezien.

Het is heden de dag, waarop onze zielen geoogst worden voor de hemelse graanschuren. Weest dapper en vreest niet...."

Een bijls slag velt hem, de moedige, die zo vaak de dood door de handen van woeste heidenen heeft getrotseerd.

Zijn lichaam wordt gebracht naar de abdij van Fulda, de stichting van een zijner leerlingen; de abdij, die hijzelf met grote vreugde ingezegend heeft.

AANTEKENINGEN:

1. *Bonifacius* was geen groot theoloog. Maar groot waren zijn bezieling, zijn doorzettingsvermogen. Hij is de vertegenwoordiger van de doorbrekende kerkelijk-hiërarchistische geest van zijn tijd. Hij verbond al zijn streven aan de Roomse stoel, waarvoor hij een diepe eerbied koesterde. Hij ondernam niets zonder het advies of de toestemming van de paus. Hij leed onrecht en vervolging van valse priesters. Toch was de Roomse hiërarchie voor hem geen doel, maar middel. Doel was de prediking van de levende Christus aan de heidenen. Organisatie was bij hem het middel tot bevestiging der kerk. En hij was een groot *organisator*. Dat was bijv. Willibrord niet.

2. Reeds een eeuw lang vóór Bonifacius werkten er zendelingen in Thüringen. Het waren leerlingen van Keltische zendelingen, die niets wilden weten van een kloosterbestaan. Zij hadden er geen bezwaar tegen een huwelijk aan te gaan. Hun voedsel bestond uit melk en honing; brood aten ze niet. Zij predikten in de volkstaal. Zij leefden zuiver volgens de Bijbel. Zij wilden niets van de paus als stedehouder van Christus weten. Bonifacius was hun felle vijand. Hij noemt hen voorlopers van de antichrist en dienaren van de duivel. In Bonifacius' leven is er dit dualisme: „In zijn innerlijk dongen de organisatiezucht onder pauselijke voorgang en de evangelieverkondiging uit liefde tot Christus levenslang om de voorrang.” (Dr. Beekenkamp in „Bonifatius”, Den Haag 1954).

3. Over *Lioba*: zie volgende vertelling.

4. Tijdens *Pippijn de Korte* kreeg Bonifacius de kans de Frankische rijkskerk te binden aan Rome.

5. De *simonie*, de handel in kerkelijke ambten, was in deze tijden groot. Ook hier tegen verhief Bonifacius zijn stem. Hij heeft er zelfs eens een paus voor berispt.

6. *Gregorius*, die als knaap met Bonifacius meeging, werd herder der Utrechtse kerk. Leerlingen van hem waren: *Lebuinus* (Deventer) en *Liudger*. Hij heeft veel zendelingen gevormd.

7. Op het eind van zijn leven had Bonifacius met de aartsbisschop van *Keulen* een kwestie over het bisdom Utrecht. Beiden eisten het voor zich op. Bonifacius werd vermoord en het bisdom kwam aan Keulen (—1558).

8. We moeten vooral niet denken, dat de bekeerlingen in Duitsland meteen volbloed christenen waren. „In het begin vocht men voor de eer van Christus als voor een nieuwe oorlogsgod, zonder begrip voor het evangelie der genade” (Baarslag, die zich vaak nog al sterk uitsprekt).

9. De stammen in Duitsland waren weinig meer dan wilden. Er kwamen *mensenoffers* voor en op verschillende plaatsen is sprake van *kannibalisme*. In de 8e eeuw moest Karel de Grote nog wetten tegen de menseneterij afkondigen. (ds. O. L. van der Veen in „Het Christendom marcheert”, Amst.).

10. Een bekend leerling van Bonifacius was de Beier *Sturm*. Hij stichtte het klooster te Fulda, waar Bonifacius ieder jaar kwam. Hij is ook hofprediker van Pippijn de Korte geweest en ging met Karel de Grote mee op zijn krijgstochten tegen de Saksen om de heidenen te bekeren. De Saksen haatten hem en zijn klooster en trachtten herhaaldelijk het te verwoesten. Hij stierf in 779 in zijn klooster te Fulda.

11. Wie de zendingsgeschiedenis bestudeert komt veel meer namen van zendelingen tegen dan die welke gewoonlijk vermeld worden. Het bestek van dit werk laat niet toe, dat we over hen allen vertellen. Doordat het licht over enkele groten valt, worden de anderen niet genoemd. We mogen echter nooit vergeten, dat de verschillende kloosters honderden mannen (en vrouwen) hebben gevormd, die als zending door de heidense gebieden van West-Europa trokken. En wat zou het

werk van Bonifacius zonder die honderden naamlozen geweest zijn? Zij mochten voortzetten wat hij begon. En voor God zijn ze niet vergeten!

12. Latourette zegt van Bonifacius: Van het standpunt van karakter en prestaties verdient hij genoemd te worden onder de grootsten, die hun leven gaven voor de uitbreiding van het geloof. (Vol. II, page 85—99).

13. Alvorens de heidenen gedoopt werden, moesten zij op de volgende vragen, opgesteld door Bonifacius, bevestigend antwoorden:

- a. Zwerft gij de duivel af?
- b. En alle werktuigen des duivels? (Donar, Wodan, Saxnot e.a.)
- c. Geloof gij in God, de almachtige Vader?
- d. Geloof gij in Christus, Gods Zoon?
- e. Geloof gij in de heilige Geest?

(Opera Bonif. ed. Giles Vol. II, P. 11 v.v.)

14. Over de schrijfwijze van de naam „Bonifacius” zijn de geleerden het niet eens. Met een c betekent hij: „weldoener”. Met een t: „brenger van goede tijding” (Dr. Beekenkamp: „Bonifatius”).

13. LIOBA, BONIFACIUS' ZUSTER IN CHRISTUS:

± 740

DE VROUW IN DE ACHTERHOEDE

Ps. 68 : 6.

Met veel vreugde, met vele goede wensen zijn ze hun huwelijk begonnen, Dimo en Ebba. En veel wensen zijn in vervulling gegaan in hun lange huwelijksleven, maar . . . één wens niet. Hun huwelijk is kinderloos gebleven. Hoe vaak hebben zij de Heer gesmeekt om een kind. Maar hun bede bleef onverhoord. Ach, en nu ze ouder geworden zijn, nu zal hun gebed ook wel niet meer verhoord worden. Zo denken ze . . . Maar wat bij de mensen onmogelijk schijnt, is mogelijk bij God. Want . . . wat zij voor onmogelijk gehouden hebben, gaat toch gebeuren: Ebba verwacht een kind, een kind in haar ouderdom. In de harten van Dimo en Ebba is de vreugde groot. Een kind, wie had het nog durven verwachten!

Als het jonge leven aarzelend zijn komst aankondigt, droomt Ebba een mooie droom. Zij droomt, dat zij een kerkklok in haar schoot draagt, die luidt met een wondermooie, zilveren klank. Zij vertelt de droom aan Dimo en beiden besluiten: het kind, dat hun geboren zal worden, zal de Heer gewijd zijn.

Enige tijd later wordt het kind geboren. Het is een meisje en de blijde ouders noemen haar: *Lioba*, de geliefde. Nu is beider vreugde volkomen. En samen danken ze de Heer voor de verhoring van hun gebed. *Lioba*, haar prille jeugd is zorgeloos en zonnig. Vader Dimo en moeder Ebba zijn uit een oud-adellijk geslacht in Engeland. Ze kunnen hun dochtertje geven wat het begeert. Maar bovenal geven zij haar de grootste schat, die vader en moeder hun kind geven kunnen: zij leren haar vroeg de knieën buigen voor de Here Jezus, die de grote Vriend wil zijn, ook van *Lioba*.

Dimo en Ebba doen hun gelofte gestand. Reeds vroeg brengen zij haar naar een klooster, waar zij onder de moederlijke leiding van een voortreffelijke abdis opbloeit als een lieflijke roos. En als Dimo en Ebba het moede hoofd neerleggen, oud en welbedaagd, dan weten zij dat hun meisje welverzorgd is.

Ze wordt een ernstig meisje, *Lioba*. In haar hart is een groot verlangen naar Jezus en ze stilt dit verlangen door gebed en het lezen in de Heilige Schrift.

Ze beschikt over een helder verstand. Ze leert vlug en veel en dicht bij tijd en wijle Latijnse verzen. Ze is deemoedig en bescheiden en wint veler hart.

Ze is reeds een jonge vrouw geworden met veel kennis en wijsheid, als het grote ogenblik komt in haar leven, het ogenblik, dat haar reeds

in een droom is voorzeggd. Ze zal haar leven niet slijten in een klooster in Engeland, maar ze zal de wereld ingaan naar de zendingsvelden. . . .

Op zekere dag komen er brieven van Bonifacius, de grote zendeling van Duitsland. Hij vraagt helpers en. . . . *helpsters*. Dit laatste is iets geheel nieuws. Geen zendeling heeft nog om helpsters gevraagd. Maar Bonifacius ziet het grote belang van vrouwelijke medewerkers in de zending onder de Thüringers.

Bonifacius heeft gehoord van Lioba en haar vrome leven en haar vraagt hij naar Duitsland te komen, om hem ter zijde te staan in zijn omvangrijke werk.

Dit is het grote ogenblik in Lioba's leven. Nu zal haar droom in vervulling gaan.

Vol verwachting, vol vreugde verlaat zij haar geboorteland met enkele vriendinnen om de Heer in Duitsland te gaan dienen.

Als zij bij Bonifacius komt, wijst hij haar het klooster Bisschopsheim aan de Tauber aan als de plaats van haar werkzaamheid. Hier mag zij meisjes en jonge vrouwen winnen en vormen voor de dienst van haar Heer.

En het gelukt haar wonderwel. Haar verschijning heeft iets lieflijks, haar spreken is vriendelijk en overredend, haar raad getuigt van veel wijsheid; ze is geduldig in de hoop, ernstig in het geloof, liefdevol voor ieder. Zij kent niet alleen de Heilige Schrift, maar ook de kerkvaders en ze is bedreven in het kerkrecht. Geen wonder dat vorsten weldra haar raad vragen en dat een man als Karel de Grote haar hoog acht. Ze wordt de vriendin van Karels vrouw Hildegard.

En Bonifacius? In de spanningsvolle ogenblikken van zijn leven — en hoeveel spanningen waren er in dit hoog-actieve leven — zoekt hij haar steun en voorbede. Hij noemt haar zijn geliefde vriendin en zij noemt hem: „haar geliefde in Christus, haar dierbare broeder”. Zo ontstaat tussen beiden een hechte vriendschap, die gebleven is tot in de dood.

Met wijsheid en. . . . als 't moet met gestrengheid, regeert Lioba haar klooster. Voor alles moet de reinheid van de meisjes en vrouwen, die aan haar zorgen zijn toevertrouwd, onaantastbaar zijn. Ook in dit opzicht gaat een grote roep van haar uit. . . .

Totdat. . . . het grote verdriet komt in haar leven. Op zekere dag wordt er bij de muur van het klooster een pasgeboren kind gevonden. Lioba schrikt als zij het hoort.

Zou de verleiding doorgedrongen zijn tot binnen de muren van haar klooster? Zou een van haar meisjes of vrouwen bezweken zijn voor de verleiding? Dit is een zeer zware slag voor haar. Het gerucht verspreidt zich snel en haar klooster komt onder verdenking. Nacht en dag bidt zij God om de smaad weg te nemen en de schuldige aan te wijzen, maar God antwoordt niet.

Dan verzamelt ze alle vrouwen en meisjes in de kapel van het klooster. Ze laat hen driemaal per dag met uitgespreide armen psalmzingend door de gangen van het klooster gaan. En als de tweede omgang gedaan is, gaat ze naar het altaar, valt neer voor het kruis, heft de handen ten hemel en smeekt God nogmaals de smaad weg te nemen.

Terwijl ze daar smekend ligt, komt de verhoring van haar gebed. Een bedelares meldt zich aan de poort van het klooster en zegt, dat zij het kind bij de muur te vondeling heeft gelegd. De smaad is weggenomen, een grote vreugde doortrilt Lioba's hart, de Heer heeft haar gebeden verhoord.

Er gaat een grote roep uit van haar klooster. Vorsten en edelen geven haar hun dochters om opgeleid te worden in de dienst des Heren. Bisschopsheim wordt het moederklooster van veel kloosters in het land der Thüringers.

De legende heeft om haar hoofd haar lichtkransen geweven. Door haar gebed zijn vlammen geblust, zijn stormen gestild en vele zieken genezen. Maar groter dan deze stralenkrans is de achting, die haar van haar tijdgenoten ten deel valt.

Bonifacius schat haar zo hoog, dat zij onder alle vrouwen de enige is, die het recht heeft, van tijd tot tijd in zijn klooster te Fulda te komen. Zij staat regelmatig met hem in briefwisseling en hij beveelt dat het lichaam van Lioba eens naast het zijne moet rusten in de kerk te Fulda. Vóór Bonifacius zijn laatste reis naar het land der Friezen onderneemt, laat hij Lioba bij zich komen. Hij vertelt haar, dat zijn voor gevoel hem zegt, dat hij niet levend van deze reis terug zal keren en vermaant haar ernstig het land van haar vreemdelingschap niet te verlaten en niet naar Engeland terug te keren. Zij belooft het hem en ze heeft haar belofte gehouden. Nooit heeft zij haar vaderland weergezien.

Als zij oud geworden is, trekt zij zich terug in het klooster Schonnersheim om daar de laatste tijd van haar leven in stille overpeinzing en aanhoudend gebed door te brengen.

Nog eenmaal moet zij het klooster verlaten. Hildegard zal spoedig sterven en zij vraagt Lioba naar Aken te komen, om met haar te spreken voor haar dood. Lioba gaat, hoewel niet graag. Ze is oud, het reizen is moeilijk en . . . ze heeft nooit van het hof te Aken gehouden. Als zij afscheid neemt van Hildegard, omhelst zij haar en kust haar op de mond, het voorhoofd en de ogen. Dan zegt ze: „Vaarwel in eeuwigheid, mijn lieve koningin en zuster, vaarwel! Christus, onze Schepper en Verlosser, zal ons vergunnen, dat wij op zijn dag elkaar weerzien! In dit licht hier beneden zal het niet meer zijn!”

Dan keert zij naar haar klooster terug. Enige dagen nadat zij daar aangekomen is, wordt zij ziek. Als zij voelt, dat haar einde nadert, laat zij een geestelijke roepen, om door het ontvangen van het heilig avondmaal gesterkt te worden voor de laatste moeilijke strijd. . . .

Ze sterft op 28 september van het jaar 779.

Haar lichaam wordt begraven in het klooster te Fulda volgens de wil van Bonifacius.

Lioba, zij heeft bij de kerstening van Europa gestreden in de achterhoede van het leger van Christus. Wie zal zeggen hoe groot haar invloed en die van haar vriendinnen geweest is in de vreedzame strijd van Christus tegen het heidendom.

De eeuwigheid zal het openbaren. . . .

AANTEKENINGEN:

1. Aan het aandeel der vrouwen bij de kerstening van Europa wordt in de regel weinig of geen aandacht besteed. Zij treden ook niet op de voorgrond. Zij doen geen heldendaden als omwerpen van afgodsbeelden, omhakken van een heilige eik e.d. Hun taak was die van dienende liefde. En zij konden doordringen daar waar mannen moeilijk komen konden. Wie zal zeggen hoeveel vrouwen door Lioba en haar vriendinnen gevormd zijn om mee te helpen in de vreedzame penetratie van het Christendom! Hun aantal is ongetwijfeld zeer belangrijk geweest. Wat Clara voor Franciscus van Assisi geweest is, dat was Lioba voor Bonifacius. Daarom hebben we deze vertelling hier ingevoegd.

2. Latourette noemt Lioba een familielid van Bonifacius. Omtrent dit werk van vrouwen in de zending zegt hij verder: Voor het eerst sedert eeuwen vinden we vrouwen, die een actief aandeel hebben in de zending. En het zal tot de 19e eeuw duren, voor we hen weer zulk een actief aandeel zien krijgen. (Behalve dan bij de Moravische broeder in de 18e eeuw). Vol. II, page 95.

3. Bisschopsheim ligt bij Würzburg a. d. Main.

4. *Walpurga*, een vriendin van Lioba, ging met haar twee broers *Willibald* en *Wunnibald* naar Duitsland. Zij nam in 763 de leiding van het klooster *Heidenheim*, zuidoostelijk van Neurenberg, van haar stervende broer *Wunnibald* over. Zij stierf er de 25e februari 779.

Zij wordt afgebeeld met een oliekruijke in de rechterhand, een gebedenboek in de linker, voor zich in 't venster een lamp, symbool van de waakzaamheid der maagden. Het oliekruijke is het symbool der barmhartigheid (de Barmhartige Samaritaan).

14. WEGBEREIDERS VOOR DE ZENDING ONDER DE SAKSEN

GREGORIUS, LEBUINUS, WILLEHAD, LUDGER: ± 750

Gez. 110 : 1.

„Laat mij meegaan met Bonifacius, grootmoeder?”

„Nee, jongen, je bent nog niet oud genoeg. Je bent nog maar vijftien jaar. En het reizen met Bonifacius is vol gevaren. Hij gaat door grote wouden, waar wolven en beren zijn. Hij gaat naar woeste heidenen, die mensenoffers brengen en mensen eten. Ieder ogenblik kan hij door een wild dier verscheurd worden of door de woeste Thüringers worden vermoord en opgegeten. Des nachts slaapt hij in een tent, zelfs in de barre kou. Nee, Gregorius, je gaat niet mee, nu nog niet. Later misschien.”

Vol liefde kijkt de abdis van het klooster te Trier haar kleinzoon aan. Hij is een flinke opgeschoten jongen. Ja, maar hij is niet sterk. En zou hij opgewassen zijn tegen de vele gevaren? Nee, hij mag niet mee. Nu nog niet.

Gregorius hoort de besliste toon in grootmoeders stem. En zij is de abdis. Hij moet haar gehoorzamen.

En toch. . . .

„Grootmoeder, ik wil met Bonifacius mee. Geef me een paard en een knecht en ik zal hem volgen op al zijn reizen. Evenals Bonifacius niet bang is, ben ook ik niet bang. We gaan toch in Jezus' naam?”

Nu wordt het moeilijk voor grootmoeder. In Jezus' naam, ja, mag zij haar Gregorius dan terug houden? Of?

„Nee, Gregorius, nu nog niet, later,” zegt ze zachter en minder beslist. Gregorius voelt, dat ze aarzelt. „Grootmoeder, als u me geen paard wilt geven om met hem mee te rijden, dan ga ik te voet mee,” zegt hij. Grootmoeder praat er over met Bonifacius. En als deze weer uit het klooster vertrekt, gaat Gregorius met hem mee. Hij was ook zo vriendelijk voor de vijftienjarige jongen. Toen Bonifacius in het klooster kwam, om daar de nacht door te brengen, mocht Gregorius aan tafel uit de Bijbel lezen. Hij deed het in 't Latijn en hij spande zich in om het heel mooi te doen. Toen hij klaar was met lezen had de grote zending gezegd: „Je hebt mooi gelezen, Gregorius, maar heb je nu ook begrepen, wat je gelezen hebt? Kun je het ook in het Duits vertalen?” Nee, dat kon Gregorius niet. Toen had Bonifacius het gedaan en toen had hij een prachtige preek er over gehouden. En toen. . . . toen stond Gregorius' besluit opeens vast: ik ga met Bonifacius mee.

En toen is hij meegegaan en hij is bij Bonifacius gebleven tot diens dood toe. Hij is niet meer bij grootmoeder in het klooster teruggekeerd. Toen Bonifacius vermoord werd, was Gregorius al een man en kort daarna werd hij hoofd van een klooster te Utrecht. Hij ging niet reizen,

zoals Bonifacius, maar hij deed iets, dat van evenveel belang was voor de zending: hij stichtte een *zendelingenschool*. En die school werd zo beroemd, dat er jonge mannen uit alle hoeken van West-Europa kwamen, om hier opgeleid te worden tot zending.

Gregorius was wel echt een christen. Op zekere dag worden twee broers van hem op gruwelijke wijze vermoord. De moordenaars worden gegrepen en voor hem gebracht. Volgens de gewoonte van zijn tijd moet Gregorius hen doden. We noemen dat bloedwraak. Maar Gregorius doodt hen niet. Hij kijkt hen ernstig aan en zegt: „Ga heen, zondigt niet meer, opdat je niet iets ergers overkomt.” Kijk, hiervoor is meer moed nodig dan voor de bloedwraak.

En nu wil ik nog iets vertellen van enkele zendelingen uit de school van Gregorius.

Op zekere dag komt een vreemdeling aan de school. Zijn naam is *Lebuīnus*; hij is gekomen uit Engeland en hij wil als zending gaan werken onder de Saksen. „Dat is goed,” zegt Gregorius.

De vreemdeling blijft geruime tijd in de school en dan wijst Gregorius hem het gebied ten oosten van de IJssel als zendingsterrein aan. Hij geeft Lebuīnus een van zijn leerlingen mee en samen gaan de twee mannen op weg. Hun werk wordt gezegend. Er zijn Saksen, die naar hun prediking luisteren en Lebuīnus sticht een kapel te Wilp bij Deventer. Het aantal gelovige Saksen groeit en Lebuīnus sticht een nog groter bedehuis op de oostelijke oever van de IJssel. Maar de heidense Saksen verbranden dit houten kerkgebouw en jagen Lebuīnus weg.

Hij is echter een onverschrokken prediker. Hij laat zich door tegen-slag niet ontmoedigen.

In Markloh, aan de Wezer, zal een volksvergadering gehouden worden. Van alle kanten trekken de afgevaardigden der Saksische stammen er heen. Ook Lebuīnus, maar hij gaat als afgevaardigde van Jezus Christus, zoals hij zelf zegt. Een daad van grote moed, want hij gaat naar het hol van de leeuw. Op de landdag heerst het heidendom oppermachtig en . . . wreed.

Lebuīnus treedt in de rijen der afgevaardigden. Men herkent hem direct aan zijn priesterkleren, zijn kruis en zijn Bijbel. In het eerst laat men hem met rust; als echter bij de aanvang der vergadering de Saksen de gebruikelijke geloften aan de goden zullen doen, staat Lebuīnus op.

„Hoort mij aan, mannen der Saksen,” zegt hij, „en niet zozeer mij, maar Hem, die door mij tot u spreekt. Ik breng u hier de bevelen over van een Heer, Wien alles gehoorzamen moet in hemel en op aarde.” Het is doodstil op de vergaderplaats. Verbaasd luisteren de Saksen als hij verder tot hen zegt, dat hun goden van steen en hout niets kunnen. Zij leven niet en voelen niets. Hij wekt hen op om boete te doen en vermaant hen zich te laten dopen en zegt, dat, als zij niet naar hem luisteren, hun land verwoest zal worden, hun krijgers gedood en hun vrouwen en kinderen als slaven weggevoerd zullen worden.

Een woest geschreeuw stijgt op uit de verzamelde menigte. De Saksen grijpen stenen om hem te doden, en slechts het vermanende woord van een der aanzienlijkste stamhoofden, Buto genaamd, voorkomt dat hij gestenigd wordt. Men besluit dat hij ongedeerd naar Friesland terug mag keren. God heeft zijn moedige getuige beschermd.

Lebuïnus gaat terug naar zijn arbeidsveld aan de IJssel. Hij bouwt de verwoeste kerk bij Deventer weer op en werkt daar tot aan zijn vroege dood (in 775) onder de Saksen.

In deze tijd komt *Willehad* uit Northumberland in Friesland aan. Hij begint met de moord op Bonifacius vreedzaam te wreken. Hij reist naar Dockinchirica (Dokkum) en predikt er het evangelie. Hij heeft succes en blijft er lange tijd. Vele edelen geven hem hun kinderen om die te onderrichten in de christelijke godsdienst en hij doopt er velen. Vandaar reist hij over de Loveke (Lauwers) om er te prediken. De heidenen verzetten zich hevig en willen hem doden. Maar op voorpraak van enige invloedrijke Friezen wordt besloten om over hem het lot te werpen: leven of dood. Het lot beslist ten gunste van Willehad en hij kan ongedeerd verder trekken.

Hij reist nu naar Thrianta (Drente), waar hij afgodsbeelden vernietigt.¹) De heidenen worden hierover zo woedend, dat zij hem met knuppels aanvallen. Een hunner wil hem met een zwaard het hoofd afslaan, maar het zwaard treft de leren riem van een relikwieënkastje; de riem wordt doorgesneden, maar Willehad blijft ongedeerd.

Willehad gaat nu naar het land der Saksen, waar Karel de Grote reeds tegen hen strijdt. Karel laat hem bij zich roepen, om met hem over de bekering der Saksen te spreken. Hij draagt hem op in Wigmodië, het gebied rond de stad *Bremen*, te gaan prediken. Willehad gaat en kan hier verscheidene jaren ongestoord werken. Maar als de Saks *Wittekind* de Franken verslaat, moet Willehad vluchten naar Friesland. De Saksen koelen hun woede op enigen van zijn medewerkers, die met het zwaard vermoord worden. De bodem van Saksen heeft veel zendingenbloed gedronken.

Willehad gaat ter versterking van zijn geloof naar Rome (was ook hij ontmoedigd?); dan reist hij naar Echternach, waar hij blijft tot de krijgskans keert. Dit geschiedt, wanneer Karel de Grote de Saksen weer verslaat en hun aanvoerders Wittekind en Albion zich laten dopen.

Nu keert Willehad terug naar zijn zendingsveld Wigmodië als bisschop van Bremen. Hij bouwt er een prachtige kerk en predikt onvermoeid in de omgeving. Hij wordt ernstig ziek en sterft op de achtste november van het jaar 789. In de Dom te Bremen wordt hij begraven. Ook zijn werk is niet vruchteloos geweest. Het werk in Gods koninkrijk is immers nooit vruchteloos!

Een derde zendeling, die in deze tijd in het land der Saksen werkt, is *Ludger*. Hij is afkomstig uit Friesland, waar reeds zijn grootvader voor Radbod moest vluchten. Ludger komt op de zendelingenschool van Gregorius te Utrecht. Zijn dorst naar kennis voert hem later naar de beroemdste geleerde van zijn tijd, naar *Alcuin* te York, de man, die de raadsman van Karel de Grote geworden is.

Als zendeling gaat hij naar Friesland, waar hij predikt te Dokkum. Van hier uit reist hij rond.

Zes jaar werkt Ludger met grote zegen in Friesland. Hij ontmoet een blinde zanger van oude heidense heldenliederen, *Bernlef*, en geneest hem van zijn blindheid. Dan laat Bernlef zich dopen. Waar vroeger

¹ Dit moet gebeurd zijn te Vries.

zijn van bloed druipende liederen schalden, daar klinken nu zijn liederen voor Jezus Christus, de Redder van allen, die zich willen laten redden.

Bernlef, de moedige, ziende zanger. De woeste Saksen komen onder de woeste Wittekind. Ze moorden en branden in Friesland. Weer drinkt de Friese bodem het bloed der christenen. Weer is de hemel roodgekleurd van de gloed der vlammen, die de kapellen der christenen verteren. Ludger vlucht. Maar Bernlef niet. Ludger gaat naar Rome en verwerft er een ere-titel. Maar Bernlef blijft in Friesland om de christenen te bemoedigen en te vertroosten.

De Saksen worden verslagen en Ludger keert naar Friesland terug. Hij heeft relikwieën meegekregen tot bemoediging op de reis.

En toch ontbreekt het Ludger niet aan moed. Hij dringt door tot op Fositen-eiland, het brandpunt van het heidendom (Willibrord). Fositen-eiland wordt Helgoland (heilig land).

Dan gaat hij naar Westfalen. Te Werden aan de Ruhr bouwt hij een klooster tot opleiding van zendelingen. In 804 wordt hij gewijd tot bisschop van Münster. Het Christendom is al ver in het land der Saksen doorgedrongen.

Slechts vijf jaar is hij bisschop. Dan roept de Heer ook hem op om te delen in de eeuwige vreugde. Hij sterft in de nacht van zondag op maandag, 27 maart 809, nadat hij des zondags nog tweemaal heeft gepreekt, niettegenstaande hij ernstig ziek was en veel pijn leed.

Ook in hem en door hem overwon de God der liefde de satan van het harde, liefdeloze heidendom. Ludger wordt begraven te Werden.

AANTEKENINGEN:

1. De weg van het evangelie naar het noorden van Duitsland is een lange en moeilijke weg. Toen Herman, de vorst der Cherusken de Romeinen in het Teutoburgerwoud versloeg, werd dit gebied voor hen en dus ook voor het Christendom afgesloten. Later gaat het er in Midden- en Noord-Duitsland om, wat er heersen zal: het Romeinse Christendom waarvan de Franken de dragers zijn of het Noordse heidendom, belichaamd in de Saksen. Zo ontstaat er een eeuwenlange strijd tussen de Franken en de Saksen, die ten slotte beslist wordt in het voordeel der Franken door Karel de Grote. Christendom en politiek gingen samen. De Saksen wilden niet buigen voor de Franken en dus ook niet voor het Christendom. Zij beschouwden iedere zendeling als een knecht der Franken.

Willibrord is doorgedrongen tot in Denemarken, maar met weinig succes.

Bonifacius heeft zich hoofdzakelijk bezig gehouden met de Thüringers en de Beieren. Enkele zendelingen zijn al vroeg het gebied der Saksen binnengedrongen, maar zij stierven de marteldood (de Ewaldussen), of zij trokken zich ontmoedigd terug in een klooster (Suitbert).

Eerst in de achtste eeuw dringen enkele zendelingen dieper door in het land der Saksen.

De legende zegt dat de lichamen van de *Ewaldussen* in de Rijn geworpen werden door de moordenaars. De lichamen dreven stroomopwaarts en werden door een wonderlijk licht dat zij afstraalden gevonden. Hun reisgenoot *Tilman* vond en begroef ze. Door Pippijn de Korte werden ze naar Keulen gebracht en in de kerk van „Maria in het Capitool” bijgezet.

2. De biograaf van *Gregorius* is Ludger. Toen Gregorius stierf was hij geheel verlamd.

3. *Suitbert* trok zich ontmoedigd terug op een eiland tussen Duisburg en Dusseldorf, genaamd *Kaiserswörth*. Dit werd hem geschonken door Pippijn de Korte.

4. *Ludgers* heidense grootmoeder wilde hem offeren aan *Stavo* (Odin), maar een buurvrouw voorkwam dit door hem honing in het mondje te steken. Toen mocht hij niet geofferd worden. Zijn biograaf is Altfried.
5. Men zegt, dat *Lebuinus* bij een tweede verwoesting van zijn kerk te Deventer door de Saksen de marteldood gestorven is. Ludger heeft zijn lijk toen gevonden en begraven.
6. *Gregorius* was van koninklijke bloede, nl. uit het geslacht der Merovingers. Misschien daarom heeft hij van Karel de Grote niet de steun ontvangen, die hij verdiende. Zo meent prof. Walch: „*Karolus Magnus*“, Amst. 1947.
7. *Willehads* biograaf is *Ansgar*, de apostel van het Noorden.
8. *Marcellinus*, een leerling van Willibrord, is maar kort bij Lebuinus gebleven. Hij ging werken in Twente, in de omgeving van Oldenzaal. Vijf plaatsen werden hier tot het Christendom bekeerd. Hij stierf in hoge ouderdom en werd begraven in Deventer. Hij is ook zendeling geweest in het land der Hessen.
9. *Ludger* vroeg(!) aan Karel de Grote, of hij een zendingstocht naar het noorden mocht maken. Karel weigerde dit toe te staan. Later ging *Ansgar*. We lezen van meer zendelingen in deze tijd, die verlof vroegen aan de koning. (zending en politiek).
10. Terwijl Ludger in Rome was doopte *Bernlef* kinderen. (Latourette).
11. Op *Helgoland* doopte Ludger in dezelfde heilige bron, waarin Willibrord doopte. *Ludger* was een zeer eenvoudig man. Tot het eind van zijn leven droeg hij een ruig, haren kleed op zijn blote lichaam. De legende zegt van hem, dat hij een door Witte-kind gedode paardendief weer in het leven riep.

15. EEN ZENDELING MET HET ZWAARD

KAREL DE GROTE, DE SCHEPPER ENER
NIEUWE WERELD¹): 742—814

Gez. 1 : 1.

Kerstavond van het jaar 785.

Over de zacht-glooiende heuvels van Noord-Frankrijk heerst de winter.

Het hoog-jubelend zonnelied van de zomer is verklonken.

Het kleurenlied van de herfst is voorbij.

Nu is er de stilte, de ingehouden adem van de winter. Een sneeuwkleed dekt de heuvels en de dalen. De grijze dag is weggezonden in de stille avond....

Hoor, klokkeklanken over de velden. De kerk van Reims nodigt: kom! kom binnen mijn gewijde muren vieren het feest van Jezus' geboorte....

En ze komen, de mannen, de vrouwen en de kinderen.

Onder de velen, die luisteren naar de stem der klokken, is de vorst der Franken, wiens kasteel niet ver van hier staat. Rechtop te paard gezeten, gaat hij door de stille avond. Ook hij, Karel, de man die de scepter zwaait over bijna geheel West-Europa, en wien latere geslachten „de Grote” noemen, ook hij wil met zijn onderdanen vieren het feest van Christus' geboorte.

Hij is een man in de kracht van zijn leven. Veel oorlogen heeft hij reeds gevoerd, veel veldslagen gewonnen. Velen hebben de knie voor hem gebogen, om hem te huldigen als hun heer. En velen hebben zich op zijn bevel laten dopen en hun afgoden afgezworen. Want het doel van zijn leven is niet alleen het stichten van een groot rijk, maar ook de uitbreiding van het Christendom. Daarom dwingt hij ieder volk, dat zich aan hem onderwierp, de afgoden vaarwel te zeggen en Christus aan te nemen als hun enige God.

Maar er is één volk, dat nu reeds twintig jaar zich tegen hem verzet heeft. Eén volk, dat zich niet voor hem wilde buigen, dat trouw wilde blijven aan de goden der vaders: de Saksen in Duitsland. Onder hun aanvoerder Widukind (woudkind) stonden zij telkens weer tegen hem op. En nog is hun tegenstand niet gebroken.

Widukind: telkens heeft hij zijn Saksen weer opgeroepen tot de strijd, de heilige strijd voor hun goden: Irmin en Saxnôt. En telkens hebben ze aan die oproep gehoor gegeven. Het was een strijd op leven en dood, een strijd, waarin christelijke kerken en kapellen in vlammen opgingen, waarin zendelingen werden gedood of verjaagd. De Saksische bodem is roodgekleurd met het bloed van christenen en heidenen.

¹ Prof. Blok.

En nu? O, het schijnt of de jarenlange strijd ten einde loopt. Of eindelijk de vrede wonen zal in het land der Saksen. Widukind, de onverzettelijke, de held, die steeds weer zijn Saksen opriep tot verzet, heeft Karel beloofd, dat hij nog voor het jaar ten einde gaat, naar Frankensland zal komen, om zich te laten dopen.

En nu. . . . het jaar is bijna om. En nog is Widukind niet verschenen. Zal hij niet komen? Zal hij zijn woord breken? Deze gedachten werpen een donkere schaduw op Karels gang naar het Licht.

In de kerk van Reims zingt de gemeente haar vreugde uit voor de komst van de Heer van het heelal in de kribbe van Bethlehem. Zij zingt haar „Gloria in Excelsis Deo" tot eer van Hem, die miljoenen zaligen zal. En ook Karel zingt mee in het vreugdekoor om de komst van de Verlosser. . . .

De dienst is geëindigd.

De kerkgangers verlaten het kerkgebouw. Onder hen is Karel.

Bij de uitgang staan enkele bedelaars. Dat is niets ongewoons. Er zijn veel bedelaars in het land. Zij houden de hand op om een aalmoes te ontvangen van de grote vorst der Franken. Het zal een koninklijke aalmoes zijn.

Karel staat stil. Hij ziet de bedelaars aan.

Dan, opeens, schiet een wondere gedachte door hem heen.

Een van die bedelaars is geen Frank. Het is een Saks. Het is. . . . scherp kijkt Karel hem aan. Bij het walmend licht der flambouwen herkent hij hem. Hij herkent die helder-blauwe ogen, die lange, golvende baard. Hij heeft hem nooit eer gezien. Hij herkent hem alleen maar, omdat men hem zo vaak beschreven heeft, de geweldige uit het land der Saksen. . . .

„Gij zijt geen zoon der Franken," zegt Karel!

„Neen, heer," antwoordt de Saks.

„Wie zijt gij dan, vreemdeling?"

Even aarzelt de Saks. Hij voelt zich ontdekt. Hij ziet in Karels ogen dat deze hem ontdekt heeft. Dan zegt hij:

„Ik ben de zoon van het woud. Ik ben de aanvoerder der Saksen. Ik ben. . . . Widukind, uw tegenstander."

Een schok gaat door Karel heen, op het horen van deze naam. Een schok van vreugde. Maar hij laat deze vreugde niet merken.

„De grote hoofdman der Saksen komt hier in bedelaarskleed?" vraagt hij.

„Widukind heeft u beloofd zich te laten dopen nog dit jaar. Hij houdt zijn belofte. Maar eerst wilde hij zien, hoe gij uw God vereert. Daartoe trok hij een bedelaarskleed aan, opdat gij hem niet herkennen zoudt. En opdat hij uw geloof zou zien. En nu. . . . ik heb het gezien."

„Het bedelaarskleed staat de grote hoofdman der Saksen niet," zegt Karel. „Ik nodig u uit het kerstfeest, het feest van Christus' geboorte, met mij te vieren op mijn kasteel te Attigny. En u daar te laten dopen in deze nacht."

„Zal ik daar veilig zijn?" vraagt Widukind.

„Heeft de vorst der Franken ooit zijn woord ten opzichte van de Saksen gebroken? En. . . . deze nacht is een heilige nacht. Een nacht van vrede. Christus wil dat de wapenen rusten."

„En de 4500 Saksen, die gij te Werden liet onthoofden?” vraagt Widukind.

Even gaat het als een steek door Karel heen. Dit is de bloedigste daad, die hij ooit gedaan heeft. Dan antwoordt hij:

„Zij waren mij uitgeleverd door de Saksen zelf. En ik had hun geen vrijgeleide beloofd. Zij hadden het bloed van duizenden christenen vergoten. Zij hadden hun kerken verwoest. Zij hadden mijn Franken vermoord. Hun aller bloed moest ik wreken.”

„En de tienduizend gezinnen van mijn volk, die gij over uw ganse rijk hebt verstrooid?”

„Twintig jaar lang heeft uw volk zich verzet tegen de God van hemel en aarde. Ik ben zijn dienstknecht. Ik moest hun verzet, hun moordpartijen en brandschatting eindelijk breken.”

Een ogenblik is het stil.

Dan zegt Widukind: „Ik neem uw uitnodiging aan. Ik ga mee naar uw burcht en nog deze nacht zal ik mij laten dopen. Ik heb gezien de deemoed, waarmee gij u hebt gebogen voor uw God.”

In deze nacht, de heilige nacht van het jaar 785, wordt Widukind, de heiden, die zich twintig jaar lang verzette tegen de vorst des Vredes, gedoopt.

Engelen jubelen hun lied van Ere zij God en Vrede op aarde in mensen van Gods welbehagen, over een donkere aarde.

„Widukind, hoofdman der Saksen, buig in deemoed de knie voor de Schepper van hemel en aarde en geloof in Hem, die ook uw Redder wil zijn,” zo spreekt de bisschop van Reims.

En als Widukind de knie heeft gebogen: „Ik doop u in de Naam des Vaders en des Zoons en des heiligen Geestes. Amen.”

Kerstnacht! Jezus is geboren! Miljoenen worden voor eeuwig gelukkig!

De weg van het evangelie onder de heidense Saksen in West-Duitsland is een weg van bloed en lijden. Meer dan een eeuw heeft het geduurd eer het harde heidendom zich gewonnen gaf aan de zachte krachten van het Kruis. De man, die de beslissende stoot hiertoe heeft gegeven en — helaas — de beslissende stoot met het zwaard, is Karel de Grote, de kleinzoon van Karel Martel.

Zijn strijd om de gewelddadige kerstening der Saksen begint in 772. Het meest bekende, en in die tijd in geheel Saksen geweldige indruk makende feit uit het eerste oorlogsjaar is de vernietiging van de *Irminsul* (Irminzuil) in Westfalen. Irmin of Hirmin was een Saksische god; in 530 was deze zuil, aan hem gewijd, opgericht. De zuil stelde Yggdrasil, de werelddes, voor, welks takken het hemelgewelf vormen. Hij staat in een heilig woud; er staan verschillende gebouwen bij, waarin de goud- en zilverschat bewaard wordt. Karel heeft drie dagen nodig om deze gebouwen te vernietigen. Geen Saks steekt een hand uit om zijn heiligdommen te verdedigen. Wel gebeurt hier, volgens de legende, een wonder: Het Frankische leger lijdt zeer door watergebrek, maar „door de goddelijke genade,” zeggen de oude annalen, „stroomde er plotseling op 't midden van de dag, toen het gehele leger

uitrustte, een overvloed van water uit een bron, waarvan niemand het bestaan geweten had.”¹⁾

Na deze veldtocht moeten de Saksen aan Karel 12 zonen van hun hoofdliden als gijzelaars geven. Hij zendt die naar Würzburg om hen te laten opvoeden in het christelijk geloof.

Nauwelijks is Karel weg (naar Italië), of de Saksen vallen moordend en brandend Hessen en Thüringen binnen.

In 776 komt Karel met een groot leger terug. Hij verslaat de Saksen en houdt in Paderborn een rijksdag in 777. En dan . . .

„Op zijn troonzetel heeft zich Karel, de koning, neergezet. Rondom hem staan zijn paladijnen: gouverneurs der districten, die persoonlijk de heerban van hun gewest aanvoeren en in de slag hun mannen het voorbeeld geven door met forse arm het grote slagzwaard te zwaaien boven het gehelmde hoofd. Iets meer achteraf staan in Karels gevolg ook enige geleerden, meest in geestelijk gewaad: zijn professoren en zijn ministers tegelijk.

Nu laten krijgstrompetten het signaal horen, dat de zitting geopend wordt. Voor Karel moeten een aantal Saksische groten verschijnen, om hem als koning hulde te bewijzen en de eed van trouw af te leggen. Maar de ergste van allen, hertog *Widukind* (Wittekind) van Westfalen, is niet verschenen, hoewel tijdig opgeroepen. Hij is, vol boosaardige wraakplannen, naar de Denen gevlucht en loert daar op een goede kans om opnieuw met hun hulp de brandfakkel van opstand en oorlog te werpen in Saksenland.”²⁾

De bevolking wordt nu in massa gedoopt.

Karel gaat naar Spanje om de Moren te helpen bij de belegering van de christenstad Pamplona. Dit is Widukinds kans. Moordend en plunderend trekt hij door Westfalen. Kerken gaan in vlammen op. Christensaksers sterven als martelaars. Zelfs de monniken uit het klooster te Fulda vluchten en nemen . . . het gebeente van Bonifacius met zich mee (!).

Karel komt terug. Weer moet Widukind vluchten. Weer gaat hij naar de koning der Denen. Weer houdt Karel een rijksdag te Paderborn.

Weer laten ze zich in massa dopen, de Saksen. Maar nauwelijks is Karel weer uit hun gebied vertrokken, of Widukind staat weer op. En weer sterven vele christen-Saksers als martelaars en gaan hun kerken in vlammen op.

Karel hoort ervan en is woedend. Met een groot leger trekt hij door Westfalen tot bij Bremen. En dan . . . dan doet hij de bloedigste daad van zijn leven: te Werden aan de Wezer laat hij 4500 Saksen op één dag onthoofden.¹⁾

De strijd nadert zijn hoogtepunt. Dit ligt in de volgende veldtocht, waarbij Karel 10.000 Saksische gezinnen naar het Rijnland voert en ze daar verspreidt.

¹ Eginhard. Deze bron heet nu de Bullenbron, niet ver van de bronnen van de Lippe.

² Baarslag in „De grote historie van een klein land”, Baarn.

¹ Prof. Blok zegt: „waarschijnlijk 45”, maar ook dan is het al erg genoeg. Prof. Walch geeft 4500 op in „Karolus Magnus”, en die schrijft uiteraard heel welwillend over Karel. Overigens moeten we bij deze daad tijd en omstandigheden in aanmerking nemen. En is onze tijd zoveel humaner?

Het verzet is gebroken. Widukind weet dat hij verloren heeft. Hij belooft Karel naar Reims te komen en zich daar te laten dopen.

Widukind houdt woord. We hebben het gezien aan het begin van deze vertelling. Hij heeft de strijdbijl begraven en gaat rustig op een landgoed wonen. Nog zijn er haarden van verzet, maar tot omvangrijke veldtochten komt het niet meer

Karel de Grote sterft in 814 op 70-jarige leeftijd. Zijn laatste woorden zijn: „In Uwe handen beveel ik mijn geest.” Zijn lichaam wordt nog dezelfde dag in een antieke sarcofaag in de kerk te Aken bijgezet, in zittende houding, een gouden evangelieboek in de hand.

En op de uiterlijk bekering der Saksen volgt langzaam, heel langzaam een innerlijke overgave aan Jezus Christus.

AANTEKENINGEN:

1. Te Paderborn vaardigt Karel de Grote kerkelijke wetten voor de Saksen uit. Enkele bepalingen hiervan zijn:

De kerken verlenen asyl bij iedere misdaad. Wie in een kerk vlucht, blijft onaangetast tot de eerstvolgende gerichtsdag en is ook dan zeker van zijn leven en ledematen. Ja, reeds de vrijwillige biecht bij een priester en boetedoening beschermen tegen de doodstraf.

Heidense priesters en waarzeggers moeten aan de kerken en de geestelijken uitgeleverd worden. Wie zich niet wil laten dopen, moet de dood sterven. Wie zijn familieleden op heidense wijze laat verbranden, zal gedood worden. Wie de heilige vasten van veertig dagen niet houdt, zal sterven. Wie kerkroof pleegt, een priester dooft of een mens aan de duivel offert, zal ter dood gebracht worden.

Alle tienden van vermogens en arbeid moeten aan de priesters en kerken gegeven worden.

Alle kinderen moeten binnen een jaar gedoopt worden, in gebreke waarvan een geldboete wordt opgelegd. Iedere 120 mensen moeten aan de kerk een slaaf of slavin leveren. Op maagdenroof staat de doodstraf. Ook op het verbranden van heksen en op *kannibalisme*. Men is verplicht op zondag naar de kerk te gaan. (Deze laatste bepaling is op advies van Alcuin later verzacht). De Saksen verzetten zich vooral tegen de verplichte doop en de verplichte betaling der tienden. In een wet van 801 bepaalde Karel, dat de bisschoppen onderzoek moesten doen naar „bloedschande (de hooggeroemde Germaanse eer en trouw! Zijn deze al uit onze geschiedenisboekjes verdwenen?), vadermoord, broedermoord, overspel en andere misdaden, die God bestrijden.”

2. Bij alle fouten die Karel als zendeling aankleefden moeten we niet vergeten dat hij zijn koningschap zag als leiderschap in de dienst van God. Hij was de eerste, die de formule „bij de gratie Gods” in zijn oorkonden gebruikte. Zijn onderdanen noemde hij vaak: „Gods en mijn getrouwen”. In dit licht moeten we zijn daden zien. Op de drempel der middeleeuwen (de „ijzeren eeuw” en de „duistere eeuw”, de 10e en 11e, zijn in aantocht) heeft hij reusachtig veel gedaan voor de zending in West-Europa.

3. De eerste twee bisschoppen in Paderborn zijn Saksen; ook de eerste bisschop van Mainz is een Saks.

4. De Joden waren in Karels rijk rechtloos.

5. De uitwendige bekering der Saksen wordt langzamerhand een innerlijke. De oudsaksische evangeliënharmonie, een gedicht dat later de „*Heliand*” (= Heiland) genoemd wordt, bewijst het. Dit gedicht is „Christus in Duitsland, Christus onder de Saksen”, zegt de geschiedschrijver Vilmar. Christus verschijnt in dit gedicht als een machtig koning; voor de grote veldtocht tegen de duivel verzamelt hij zijn vazallen. De bergrede is de grote volksvergadering, waar Christus de zijnen toespreekt. Hij is de genezende (Heliand), de reddende, Gods eigen Zoon, die zijn mannen hier de overwinning en eens in de hemelse dreven het loon geeft. De verhouding der gelovigen tot Christus wordt overal als Germaanse diensttrouw getekend. Er is geen erger zonde dan te twijfelen en te aarzelen in het volgen van koning Christus; uit het geloof alleen groeit de kracht.

De persoonlijke overgave door het geloof in de Heiland, vindt in dit epos (heldendicht) zijn populair-nationale uitdrukking. Het geeft de geestelijke toestand weer van het pas bekeerde volk der Saksen. Het is ontstaan tussen 820 en 830.

6. Stuitend was voor de Saksen ook de *biechtpractijk*. Voor een vrije Germaan was openlijke boetedoening, gepaard met afsnijden van het haar en het afleggen der wapenen, onverdraaglijk.

7. Over de bekering der Saksen zegt Latourette: „Hun trouw aan het geloof was zo groot, dat zij de kampvechters daarvoor werden tegen de heidense Scandinaviërs, Magyaren en Slaven”. En over het werk van Karel de Grote: „Het is zeer goed mogelijk, dat zonder het werk van Karel de uitbreiding van het Christendom in Duitsland en de lage landen lang uitgesteld zou zijn”. (Vol. II, page 106).

8. Wie meer weten wil over Karel de Grote, ook over zijn persoonlijk en huiselijk leven, zijn verhouding tot de paus en zijn oorlogen, leze mijn uitvoeriger vertelling en aantekeningen in „De Strijdende Kerk”, dl. II, vert. 50.

16. GODS SPEER STOOT DOOR

ANSGAR, DE APOSTEL VAN HET NOORDEN: 801—865

Gez. 102.

Nacht.

In een klooster niet ver van Amiens ligt een jongen op een hard bed. Hij slaapt.

Door het kleine venster van zijn kale cel valt een bundel manestralen. Over het smalle gezicht van de jongen glijdt een blijde glimlach. Hij droomt zeker iets heel moois. Kijk, hij heft zijn beide handen op, alsof hij iets grijpen, iets vasthouden wil. En zijn lippen murmelen.... 't Zijn onverstaanbare woorden.

Slechts één woord is verstaanbaar: „Moeder.”

De jongen wordt wakker. Hij ziet de maan door het kleine venster. Hij ziet.... o, nu weet hij het opeens: hij heeft gedroomd, een wondermooie droom. Hij heeft moeder gezien, moeder in hemelglans; moeder, die tien jaar geleden naar de hemel gegaan is.... maar hij kent haar lief gezicht nog heel goed.

In de stilte van het klooster, in de eenzaamheid van zijn cel, heeft hij vaak aan haar gedacht, zo hevig aan haar gedacht, dat het was of ze weer bij hem was, haar zachte hand op zijn hoofd legde en lieve woorden tot hem zei. Waarom is ze zo vroeg van hem weggegaan?

Moeder.... O, nu was ze er weer. Hij heeft haar gezien in de droom. Het was bang en mooi. Hij liep op een pad in taaie modder. Hij gleed telkens uit en het was donker.

Toen kwam door het donker een licht, schemerig eerst, maar het werd helderder en toen.... toen zag hij in dat licht een mooie vrouwen-gestalte, gekleed in zuiver wit. Zij wandelde op een pad, dat hard was en goed en achter haar kwamen andere vrouwen, ook in witte kleren en onder die vrouwen was.... moeder. Haar gezicht straalde van hemelglans en in haar ogen was oneindige goedheid en diepe vreugde. Hij strekte zijn handen naar haar uit en zei: „Moeder, ik wil met u mee.”

„Ansgar, mijn jongen, als je met mij mee wilt gaan, dan moet je een ernstig leven leiden. Dan moet je de Here Jezus liefhebben en dagelijks tot Hem bidden en....”

„Dat wil ik, moeder,” zei hij en toen.... toen was het of moeder hem uit de taaie modder trok en uit het donker; toen legde ze haar arm om zijn schouders en mocht hij mee in het heerlijke licht en toen.... toen was alles opeens weg....

Of? Nee, het is niet weg.

Met wijdopen ogen ligt Ansgar op zijn harde bed. Hij ziet de rij der witte vrouwen gaan achter Maria, de moeder Gods, en in die rij is zijn

moeder, die hij verloor, toen hij vijf jaar was. Deze droom zal hij nooit meer vergeten. . . .

Hij wordt een ernstige jongen, Ansgar. Hij studeert ijverig en hij heeft een goed verstand. Reeds op zijn twintigste jaar is hij leraar in het klooster. Hij zal nog eens een beroemd man worden, heeft de abt gezegd.

Ja, maar een ander verlangen is wakker geworden in Ansgars hart. Het verlangen om naar de heidenen te gaan en hun te gaan vertellen van de Here Jezus. Hij wil zendeling worden. En dit verlangen groeit, als hij weer droomt en in die droom de Here Jezus ziet, die tegen hem zegt: „Ga heen, maak alle volken tot mijn discipelen en doop hen in de Naam des Vaders, des Zoons en des heiligen Geestes.”

Waarheen? Hij weet het niet. Maar de Heer zal het hem spoedig duidelijk maken. . . .

Ver weg, nog verder dan de Saksen, in het nevelig land van het Noorden, wonen de Denen, de Jutten, de Zweden en de Noormannen. Zij vereren Thor, de dondergod, en Odin, de zonnegod, die de krijgers aanvuurt in de strijd, en Freyr, de god van de maan, die vruchtbaarheid geeft. Al deze volken leven in de zwarte nacht van het heidendom. *Willibrord* is er heen geweest, maar hij heeft er niet veel bereikt. Hij trof er Harald, de koning, die grimmiger was dan een wild dier en harder dan een steen.

Ook *Willehad* is er geweest, maar zijn werk is weer te niet gedaan door *Gottfried*, de heidense koning der Jutten.

Na hem is bisschop *Ebbo* van Reims naar Jutland gegaan en hij heeft er vijf jaar gewerkt, maar hij kon niet tegen het harde leven in het Noorden.

En dan. . . .

Het is onrustig in Jutland in het begin der 9e eeuw. Harald, de jonge viking, heeft de troon bestegen. Maar nauwelijks is hij koning, of hij wordt verjaagd door de zonen van *Gottfried*, de kerkverwoester.

Harald gaat naar Lodewijk de Vrome, de zoon en opvolger van Karel de Grote, en vraagt hem om steun. Lodewijk is geen krachtig vorst als zijn vader, maar toch belooft hij Harald steun, als hij zich laat dopen en zendingen meeneemt naar zijn land.

En dan. . . . dan komt de kans voor Ansgar. Nu zal zijn verlangen vervuld worden.

„Broeder Ansgar, onze koning Lodewijk verzoekt mij een zendeling te zenden met de koning der Denen naar zijn rijk,” zegt de abt van het klooster.

„Ik zal gaan,” eerwaarde vader,” zegt Ansgar. „Ik zal Christus’ opdracht aanvaarden.” Er is grote blijheid in zijn stem.

„Maar de gevaren zijn groot, broeder Ansgar; de Denen zijn grimmig en hard als steen. En een mensenleven telt bij hen niet.”

„Ik begeer de martelaarskroon, eerwaarde vader,” zegt Ansgar.

„Ga dan, mijn zoon, en de Heer zegene je arbeid.”

Ansgar, Gods speer. Met Harald gaat hij naar het land der woeste Denen.

Enige vaartuigen zakken de Rijn af. Op het grootste vaartuig, een ruwe, houten schuit zonder enig gemak, bevindt zich de Deense koningsfamilie, bevindt zich ook Ansgar, de zendeling. Hij is aan het keizerlijk hof geroepen en daar heeft hij de opdracht gekregen om met koning Harald naar Denemarken te gaan. Hij heeft deze opdracht gaarne aanvaard, al heeft men hem gewezen op de vele gevaren.

De reis is niet gemakkelijk. En koning Harald is een ruw en lastig heer. Ansgar heeft veel te lijden van zijn ruwheid, zoveel, dat de aartsbisschop van Keulen hem een nieuw en gerieflijker vaartuig ten geschenke geeft. Ansgar nodigt de koning uit, op zijn nieuwe vaartuig te komen en nu wordt Harald inschikkelijker.

De reis gaat voorspoedig. Ansgar krijgt van Harald een zendingsterrein; hij sticht een zendingsschool. Maar nauwelijks is zijn arbeid begonnen, of Harald moet weer vluchten. En ook Ansgar.

Hij gaat naar Friesland en predikt er met grote zegen. Bonifacius' dood wordt vredig gewroken.

Een jaar later komen enige gezanten van de Zweedse koning Björn naar keizer Lodewijk de Vrome. Zij hebben een vreemd verzoek. In Zweden komen christelijke kooplieden. Er zijn christelijke slaven. Die hebben gevraagd om christelijke priesters. Zo gebruikt de Heiland de rooftochten der Zweden tot uitbreiding van zijn kerk.

Ansgar gaat met de gezanten mee. Hij heeft rijke geschenken bij zich voor koning Björn. Maar op de Zweedse kust valt hij in handen van zeerovers, die hem van alles beroven.

Ansgar landt op de kust, zwerft door oerwouden en wildernissen, waar duizend gevaren loeren van woeste heidenen, beren en wolven, maar. . . . hij komt tenslotte te *Birka* aan het Mälarmeer (niet ver van het tegenwoordige Stockholm), de residentie van koning Björn. De koning ontvangt hem vriendelijk. Hij mag prediken, een zendings-school stichten en vele heidenen dopen.

Onder zijn gehoor bevindt zich behalve de koning ook de stadscommandant van Birka. Aan het einde van de prediking staat een eerbiedwaardige grijsaard op. Hij zegt: „Luistert, mijn koning en mijn volk! Van de God, die deze vreemdeling predikt, is het bekend, dat Hij helpt in nood. Velen van ons hebben dit ervaren. Vroeger gingen wij naar Dorestad, om Hem te zoeken. Nu is Hij tot ons gekomen. Laten wij Hem aannemen!”

Groot is de uitwerking van deze woorden. De stadscommandant en velen met hem laten zich dopen.

Anderhalf jaar werkt Ansgar in Zweden met grote zegen. De eerste christelijke kerk verrijst op het landgoed van de stadscommandant.

Ansgar gaat naar Lodewijk de Vrome terug, om hem te vertellen van de zegen der zending in Zweden. Lodewijk benoemt hem tot aartsbisschop van Hamburg.

Zes jaar werkt hij voorspoedig te Hamburg. Dan. . . . sterft Lodewijk de Vrome (840). Harald, de koning der Denen, wordt afvallig. De zendelingen worden uit Denemarken en Zweden verjaagd. Woeste Noren leggen Hamburg in de as.¹⁾ Het lijkt of Angars levenswerk met één slag vernietigd is.

¹ 600 schepen; 18.000 man.

Ansgar is berooid en dakloos. Hij heeft geen enkele bezitting meer. Niets blijft hem over dan . . . het geloof. „De Heer heeft gegeven, de Heer heeft genomen, de Naam des Heren zij geloofd,” zegt hij.

De bisschop van Bremen, bij wie hij een toevluchtsoord zoekt, weigert hem onderdak. Een rijke dame, Ida geheten, neemt hem tenslotte gastvrij op.

Hij wordt weer de vurige prediker van weleer. Hij wint de Noorse viking *Horic* voor het Christendom. Hij leeft zeer sober, draagt een ruig, haren kleed over het naakte lichaam en is onuitputtelijk in aalmoezen. Het volk houdt hem voor een wonderdoener.

In 846 sterft de bisschop van Bremen, die hem geen onderdak wilde verlenen. Ansgar krijgt zijn bisdom erbij. Gods speer is ongebroken.

Zes jaar later geeft koning Olaf van Zweden hem verlof om in Zweden en Denemarken te prediken. Ansgar gaat er heen, maar ondervindt veel tegenwerking van de heidense priesters. Tenslotte zal op oud-Germaanse wijze het lot beslissen of het Christendom in Zweden gepredikt mag worden of niet.

De grote dag breekt aan. Koning Olaf en zijn rijksgroten zijn gekomen. Ansgar, Gods speer, Gods moedige getuige, heeft de ganse nacht doorgebracht in gebed. Hij weet dat er nu een beslissing zal vallen van zeer grote betekenis.

Dan . . . het lot beslist. Zweden zal niet terugvallen in de nacht van het heidendom. Ansgar, de grijze, juicht. „Gij hebt gezien, o koning, de uitslag van het lot. Mijn God heeft gesproken. Hij heeft overwonnen!” zegt hij.

En koning Olaf? Even is het stil. Dan zegt hij: „Ansgar, Gods speer, heeft recht gesproken. Onze goden zijn dood! Zweden erkent de God van Ansgar als Heer!”

Van dit ogenblik gaat de zegegang van Christus in het Noorden door. Neen, nog niet ongehinderd. Nog zal er bloed vloeien in Zweden, het bloed van Gods getrouwen, maar die zegegang is niet meer te stuiten.

In 865, op 64-jarige leeftijd, komt Ansgars ure van scheiden. Als hij zijn einde voelt naderen, laat hij een maaltijd aanrichten voor de armen. Als hij niet meer spreken kan, laat hij door een van zijn vrienden lezen: „Here, in Uwe handen beveel ik mijn geest. Gij hebt mij verlost, o Heer, Gij, God der waarheid!”

Op 3 februari 865 gaat Ansgar, „Gods speer”, Gods onvermoeide strijder, de Apostel van het Noorden, de eeuwige rust in. Zijn droom, die hij droomde als jongen, wordt heerlijke werkelijkheid. Nu mag hij, met zijn moeder, in eeuwige jeugd wandelen in het licht van Gods aangezicht.

AANTEKENINGEN:

1. Na Ansgars dood komt de zending in het Noorden in grote moeilijkheden. *Gorm* de Oude vernietigt van zijn residentie *Leyre* uit („het oude Deense heiligdom, waar mensenoffers werden gebracht”) Ansgars stichtingen bijna geheel. Eerst in 934 brengt koning *Hendrik* de Vogelaar de bevrijding en dan blijkt, dat de zending hier toch niet is verstikt. In Noorwegen begunstigen de koningen *Eric* en *Haakon* de zending. In 949 dwingt *Olaf Trygvason* met gruwelijke middelen het volk tot over-

gang naar het Christendom. *Sven* van Denemarken brengt hem zo in het nauw, dat hij zich in zee stort.

Een IJslander, *Thorwald* genaamd, die in Saksen bekeerd was, predikte het evangelie op IJsland. Ja zelfs tot de Groenlanders drong in deze tijd het evangelie door.

2. Er zijn meer dromen van *Ansgar* bekend. O.a. ook een, waarin Christus hem verschijnt en hem de zendingsofdracht geeft.

3. Toen *Ansgar* in handen van de zeeroovers viel, verloor hij ook 40 boeken.

4. In *Leyre* brandde het heilige vuur, dat nooit mocht uitgaan.

5. Vele Denen uit het gevolg van *Harald* lieten zich dopen, om de mooie, witte doopkleren te krijgen. Een der dopelingen, die een minder mooi kleed kreeg, zei tegen Lodewijk: „Nu heb ik me hier al twintig keer laten dopen en ik heb steeds mooie witte kleren gekregen, maar een zak als deze past meer voor een zwijnenhoeder, dan voor een soldaat. Als ik me niet schaamde, om hier naakt te staan, dan zou ik u uw kleed benevens uw Christus teruggeven.” (!)

6. Vele heidenen lieten zich pas aan het einde van hun leven dopen, menend dat zij dan zonder zonde aan de hemelpoort zouden komen.

7. *Ansgar* kocht veel slaven vrij om die op te voeden in de christelijke leer. Hij zong veel. Voor alle psalmen had hij gebeden samengesteld, in overeenstemming met hun inhoud. Hij noemde die zijn „kruiderij, specerij.”

8. Ook *Engelse zendelingen* hebben ± 1000 meegeholpen het Christendom in Zweden uit te breiden. Een zekere *Walfred* sloeg een beeld van Thor in stukken, maar stierf, door duizend wonden doorboord, de marteldood.

9. Het bestek van dit werk laat niet toe, dat we uitvoerig stilstaan bij de kerstening van Noord-Duitsland, de Moraviërs, Bohemen, Hongaren en Bulgaren. Daarom hierover de volgende aantekeningen:

Noord-Duitsland: Hier woonden de *Wenden*, een aantal Westslavische volkstammen. Voornaamste goden: *Radegast*, een zonnegod in Mecklenburg en *Swantivut*, de god des hemels op Rügen. De eerste zending is *Marko*, bisschop van Oldenburg, ± 950. Hier drijven ook veel Saksen zending. Veel bloed van Saksische christenen is door de Wenden vergoten. Het ging er zeer wreed toe. De haat der heidense Wenden tegen het Christendom woedde tachtig jaar. Dan is er in het ganse land der Wenden slechts één kerkje over. In de 12e eeuw werkt *Vicelin* dertig jaar lang onder de Wenden. De grootste hindernis voor de zending onder de Wenden is de onderdrukking door de Saksen.

Otto van Bamberg werkte als zending in Pommeren, o.a. in Stettin en op het eiland Wollin (± 1100). Eerst op het eind van de 12e eeuw begonnen de Pommeren zich thuis te voelen in de kerk. De zendelingen, gesteund door de hertog van Polen, kwamen in een grauwe monnikspij tot de heidenen, waarop deze zeiden: „Grote goden kiezen zich geen bedelaars als afgezanten.”

De Donaulanden: Voornaamste goden der Slaven hier: *Bjelbog*, de witte god, de hoogste, goede god en *Czernibog*, de zwarte god, de hoogste boze god. De Slaven offeren dieren en gevangen christenen. Zij hebben geen overheid, geen steden. De huisvader heerst met onbeperkte macht over vrouwen, zusters en kinderen. Het gebied der Slaven is zo uitgestrekt (over Rusland een afzonderlijke vertelling), dat de voetstappen der zendelingen daarin a.h.w. verloren gaan.

De grootste twee zendelingen zijn *Methodius* en *Cyrrillus*, ± 850, geen slaven. Geb. te Thessalonika ± 820. Studeren Grieks, Latijn en Slavisch. Prediken eerst in *Bulgarije*. *Cyrrillus* ontwerpt een letterschrift voor de Slavische taal; een letterschrift, dat zich tot 1917 in Rusland gehandhaafd heeft. Ze vertalen de Bijbel in het Slavisch. Hun arbeid in Bulgarije wordt rijk gezegend. Koning Boris wordt christen. Van Bulgarije naar *Moravië*. Ook hier prediken zij met succes. Ontwerpen ook een liturgie voor de Slavische christenen. *Methodius* wordt aartsbisschop van *Moravië*. Via *Moravië* komt het evangelie in *Bohemen*. Hertogin *Ludmilla* laat zich dopen. Later wordt ze door heidenen vermoord. Er vloeit veel christenbloed in *Bohemen*. Er ontstaat een levendige handel in christenslaven door... Joden!

Via *Bohemen* komen de *Polen* in aanraking met het Christendom.

Een bisschop van Praag predikt in *Hongarije*, waar hij koning *Stefanus* (de heilige) doopt. Zijn vader diende naast God ook vele afgoden. Toen de bisschop hem hierover onderhield, zei hij: „Daarvoor ben ik rijk en machtig genoeg.”

De geschiedschrijvers uit deze tijd tekenen ons de *Hongaren* als een wild en wreed volk, dat leefde van paarden- en wolvenvlees en hun bloed dronken. Zij brachten hun leven in de wijde steppen te paard door en vochten met pijl en boog. Bij een inval in Oost-Beieren verwoestten en ontvolkten zij het land zozeer, dat er geen christen meer gevonden werd. Zij drongen alles vernielend, vermoordend en ver-

brandend door tot Augsburg, waar zij op het *Lechveld* in 955 beslissend verslagen werden; 60.000 Hongaren sneuvelden.

Dan komt de kans voor het Christendom. De eerste hertog, die de zendelingen gunstig gezind is, is hertog *Geysa*. Hij sterft in 997. Zijn zoon *Waik* ontvangt bij de doop de naam *Stephanus*. Op achttienjarige leeftijd bestijgt deze de troon van zijn vader. In een veldslag wordt zijn heidense tegenstander verslagen en gedood. In het jaar 1000 wordt *Stephanus* door de paus tot koning der Hongaren gekroond. Onder zijn regering wordt het Christendom in Hongarije gevestigd. Hij sterft in 1038 en laat geen opvolger na. Al zijn kinderen zijn hem in de dood voorgegaan. Na zijn dood breekt een langdurige oorlog uit om de troon van Hongarije. Eindelijk bestijgt koning *Andreas I* de troon. Hij is een heiden en nu ziet het er voor de kerk van Christus in Hongarije donker uit. Nog eenmaal steekt het heidendom het hoofd op.

Een bekend zending, *Gerard* genaamd, waagt het om naar de residentie van *Andreas* te gaan, maar hij wordt onderweg door de heidenen gestenigd (1046).

10. Een zekere *Tsjech* doodde in een tweegevecht zijn buurman. Met zijn familie en zijn broer *Lech* vluchtte hij uit vrees voor de bloedwraak uit Kroatië, waar hij woonde, naar Bohemen. Hij stichtte *Praag*. Later vcerde een zekere *Croccus*, een priester, het veelgodendom in. Hij stichtte de stad *Krakau*. Zijn dochter *Libussa* liet een gouden afgodsbeeld oprichten. Na haar dood wilden de vrouwen en meisjes niet meer onder de heerschappij der mannen staan en er ontstond een strijd van de vrouwen tegen de mannen. Zeven jaar duurde de wrede oorlog. Toen werd de burcht der vrouwen door de mannen ingenomen, de dames werden in de burchtgracht gegooit, aan de vogelen des hemels tot spijs gegeven en de burcht werd verbrand. Zo vertelt het een oude zendingsgeschiedenis (*Blumhardt*). Nu werd de goede oude orde weer hersteld!

11. „De Slaven hebben gespierde lichamen, lichtbruin tot roodachtig haar en een bruine tint. Zij verdragen grote hitte en koude en kunnen lang honger lijden. Hun lenigheid is haast onbegrijpelijk en zij kunnen het urenlang in de ongemakkelijkste houding uithouden. Zelfs onder water kunnen zij het lang uithouden. Zij gaan onbeweeglijk op de rug liggen en ademen door rielstengels, die zij in de mond houden. Zij lopen naakt in de strijd, gebruiken rauwe spijsen en verzinken bijna in de modder, waarmee hun lichaam overal bedekt is. Zij zijn ijverige afgodendienaars, onrustig, bloeddorstig en hebben een onverzadigbare roofzucht, zowel te land als te water.” Aldus schrijft *Helmold* in zijn „Kroniek der Slaven, ± 1170. Het woord „Slaven” komt van „*Slowo*” = woord, rede.

12. Het alfabet van *Cyrellus* is het alfabet der gehele Grieks-Orthodoxe wereld geworden (*Prof. Van Wijk*). Het kerkslavisch is nog de liturgische taal van de Russen, Serviërs en Bulgaren. Deze volken hebben lang het kerkslavisch als schrijftaal gebezigd. De Russen tot in het begin der 18e eeuw. Aan de Dalmatische kust wordt het nog gebruikt. De oudste handschriften in het kerkslavisch dateren van 1000.

13. Op de synode van *Salona* in 1070 werd de Slavische godsdienstoefening afgeschaft en werd *Methodius* voor een ketter verklaard.

17. HOE DE RUSSEN CHRISTENEN WERDEN

GROOTVORST WLADIMIR: ± 1000

Gez. 104 : 5.

Grootvorst Wladimir heeft de Polen verslagen en komt zegevierend terug. De overwinning moet luisterrijk gevierd worden.

Hoe kan dat beter dan met een mensenoffer? Want grootvorst Wladimir is een heiden, hoewel zijn grootmoeder Olga hem heeft onderwezen in de leer der christenen. Peroen, de grote god, de schepper van donder en bliksem, heeft hem de overwinning geschonken. Welnu, Peroen moet geëerd worden.

Op een der heuvels buiten Kiew zijn ze verzameld, de Russen. Allen die in Kiew en omgeving woonden, moesten komen. Ook Theodoor en zijn zoon Iwan.

Ze staan rond het geweldige beeld van Peroen. Grootvorst Wladimir is er en de heidense priesters zijn er. Door het lot zullen de priesters uitmaken, wie er geofferd moet worden op het altaar van Peroen, waarop het eeuwige vuur brandt.

Onder doodse stilte werpen de priesters het lot. Minutenlang zijn ze in diep gepeins verzonken. Het zijn angstige minuten, want wie door het lot wordt aangewezen, moet sterven.

Langzaam heft de opperpriester van Peroen het hoofd. Zijn blik dwaalt over de verzamelde menigte. Ah, hij heeft het slachtoffer gevonden. Zijn uitgestrekte vinger wijst. Dan . . .

„Peroen heeft gezegd, dat Iwan, de zoon van Theodoor de christen, geofferd moet worden.” Machtig klinkt zijn stem over de verzamelde menigte.

Enige priesters naderen Theodoor en Iwan. De jongen moet mee naar het altaar en dan . . . Maar Theodoor, de christen, zal zijn jongen niet laten slachten en verbranden voor een afgod.

Hij treedt met hem naar voren tot bij het altaar, slaat de arm om hem heen en zegt: „Als Peroen werkelijk god is, dan moet hij mijn zoon uit mijn arm rukken. Maar Peroen is geen god. Alleen Jezus Christus, de schepper van hemel en aarde, is God. En Hij wil niet, dat er mensen worden verbrand op dit altaar. Hij is gekomen . . .”

Maar zijn moedige stem gaat verloren in het tumult, dat ontstaat.

„Grijpt ze beiden en offert ze voor Peroen!” schreeuwt de opperpriester. Joelend dringt het volk op. Grootvorst Wladimir ziet het, maar verzet zich niet. En enige ogenblikken later liggen de lichamen van Theodoor en Iwan ontzield op het altaar voor het beeld van Peroen.

Twee mensenoffers zijn gebracht. Twee martelaars zijn gestorven voor hun Heiland. Het is in het jaar 1000.¹⁾

¹ Nog heden worden Theodoor en Iwan als heiligen vereerd.

En grootvorst Wladimir? Het moedig getuigenis van Theodoor brengt hem tot nadenken. Hij herinnert zich de woorden van grootmoeder Olga. Hij voelt dat de eredienst van Peroen niet de ware godsdienst kan zijn.

Dan neemt hij een wonderlijk besluit. Hij roept enkelen van zijn getrouwen bij zich en geeft hun de opdracht de erediensten van verschillende godsdiensten te leren kennen.

De gezanten komen eerst in Bulgarije, maar daar vinden ze armelijke tempels en een treurige godsdienst.

Dan gaan ze naar de Duitsers, maar hun eredienst is niet verheven en ook niet mooi.

Dan gaan ze naar Konstantinopel. En daar vinden ze in de Aya Sophia een eredienst, die ze zo schitterend vinden, dat ze uitroepen: „In deze tempel woont de Allerhoogste. Uw godsdienst moet de ware zijn!”

Teruggekeerd naar Kiew zeggen ze tegen Wladimir: „Het geloof der Grieken is zo mooi, dat wij naar geen ander verlangen. Laat ons naar Konstantinopel reizen, om ons te laten dopen.”

In de raad der Bojaren (rijksgroten) wordt besloten het Christendom als godsdienst aan te nemen.

Maar Wladimir is te trots om voor Konstantinopel te buigen en daar deemoedig om de doop te vragen. Met een groot leger trekt hij naar Cherson (in de buurt van Sebastopol), verovert de stad en verlangt van keizer Basilius II, die in Konstantinopel regeert, de hand van diens zuster *Anna*. Basilius belooft hem zijn zuster tot vrouw, op voorwaarde dat Wladimir zich laat dopen. Wladimir zegt dat hij dit doen wil, maar dan moet de bruid hem eerst gestuurd worden.

Begeleid door enige geestelijken zeilt zij af naar Cherson. Daar ontvangt het volk haar met grote vreugde.

Wladimir heeft een oogziekte en Anna zegt tot hem: „Als u wilt genezen, dan moet u zich snel laten dopen. Wladimir wordt gedoopt en zijn ogen genezen. Met hem worden vele Russische vorsten gedoopt. Kort daarop trouwt hij met Anna.

Nu breekt het Christendom in Rusland door. Op bevel van Wladimir worden de afgodsbeelden omgeworpen, stukgehakt en verbrand. Het beeld van Peroen wordt aan de staart van een paard gebonden en van een heuvel af in de Dnjepr gegooid.

De heidenen lopen het beeld wenend na en roepen: „Zwem eruit!” Maar eerst een eind verder, beneden een waterval, wordt het beeld door de golven tegen de wal gedreven. Niemand waagt het, het weer op te richten.

Wladimir zendt al zijn vrouwen weg. Hij wil voortaan alleen met Anna getrouwd zijn. Tegen zijn lievelingsvrouw zegt hij: „Kies een rijks-grote tot man.” Maar zij antwoordt: „Als vorstin wil ik niet de slavin van een van je knechten zijn. Ik wil gedoopt worden.”

Wladimir gaat doortastend te werk met de kerstening der Russen. Hij bepaalt: „Morgen, bij het aanbreken van de dag, moet ieder aan de oever van de Dnjepr verschijnen, rijk en arm, heer en knecht, het hele volk, om zich te laten dopen. Wie niet komt, wordt beschouwd als een vijand.”

De volgende morgen verschijnt Wladimir met een schitterend gevolg van christelijke priesters, die hun Griekse vrouw hebben meegebracht.

Op een gegeven teken gaat een talloze menigte de rivier in en wordt gedoopt.

„De groten stonden tot aan de hals, anderen tot aan de borst, de knapen dicht bij de oever in de Dnjepr. Vaders en moeders hielden hun kinderen op de armen. De priesters stonden op vloten in de rivier en lazen de doopgebeden. De verrukte grootvorst echter lag met zijn vrouw op de oever op de knieën en bad en dankte God, zeggende: „Grote God, Schepper van hemel en aarde, zie op uw volk, zeg u nieuwe kinderen, geef dat zij U belijden, U de alleen ware God, zoals de christenen U aanbidden; bevestig in hen het ware geloof en sta mij bij tegen de verzoeken van de boze, zo zal ik op U vertrouwen en met uw hulp zijn listen te schande maken.” Zo vertelt een geschiedschrijver uit die dagen.¹) En hij vervolgt: „Op deze dag vierden hemel en aarde een jubelfeest.”

Nadat deze (uiterlijke) bekering van het volk geschied is, tracht Wladimir het Christendom te bevestigen. Hij sticht kloosters, kerken en volksscholen. Dit laatste is zulk een vreselijke nieuwigheid, dat de moeders, wier kinderen gedwongen worden naar school te gaan, hen als doden bewenen, omdat zij het lezen van het letterschrift (alfabet van Cyrillus) voor gevaarlijke tovenarij houden.

Er worden twee aartsbisdommen gesticht, één te Kiew en één te Nowgorod.

Op de straten van Kiew laat Wladimir brood, vlees, vis en groente rondbrengen voor de armen.

Na Wladimirs dood in 1015 zet zijn zoon *Jaroslav* het werk der kerstening onder de Russen voort.

¹ Nestor, een monnik van het holenklooster te Kiew.

AANTEKENINGEN:

1. Een beroemd klooster is het *holenklooster* te Kiew. Het werd gesticht door *Hilarion*. Deze groef in de hoge Dnjepr-oever met zijn handen een hol, waar hij vele dagen en nachten in het gebed doorbracht. Weldra verzamelden zich vele monniken om hem heen, die een onderaardse kerk en cellen in de rotsen uitgroeven. Hun aantal werd steeds groter en in weinige jaren was de hele berg bezet met kluizenaarsholen. In latere tijd werd een groot rotsklooster in de berg aangelegd. Nog heden behoort dit holenklooster tot de grootste merkwaardigheden van Rusland. (Zie afbeelding in „De Strijdende Kerk” III, pag. 259.)

2. Latourette stelt de *massadoop* in de Dnjepr disputabel. Ofschoon hij het niet onmogelijk acht voor een nakomeling der Vikingen (Vol. II, p. 254).

3. Om een uitslag te bepalen door het *lot*, wierp men drie stukjes hout, die aan de ene kant wit, aan de andere kant zwart waren. Lag wit boven, dan betekende dat geluk; zwart was ongeluk.

4. Het duurde tot de 16e eeuw eer het heidendom in Rusland verdwenen was.

5. Het hoofd van *Peroen* was van zilver; zijn snorrebaard van goud. Andere goden waren: *Swantiwit*, het wereldgod, en *Tsjernebog*, de boze god. Peroen hield in de hand een dondersteen, die fonkelde van robijnen. Op zijn altaar brandde een eeuwig vuur van eikenhout. Op dit altaar werden dieren en krijgsgevangenen geofferd en zelfs kinderen.

6. De eerste zendingspogingen onder de Russen gaan uit van Konstantinopel. Omstreeks 900 wordt in Kiew de eerste christelijke kerk gebouwd. Vijftig jaar later wordt grootvorstin Olga gedoopt. Bij de doop ontvangt ze de naam Helena.

7. Bij de Slaven heerste het geloof, dat vlinders en vogels mensenzielen waren.

Zij huisden ook in duiven, eenden, hazen, hermelijnen, muizen en slangen. Zij kenden ook het geloof aan weerwolven. Het dodenrijk heette *nawj* of *raj*. Vrouwen gingen met hun mannen in de dood. De doden werden verbrand of begraven.

8. De kerstening der *Baltische landen* en *Finland* duurde van ± 1100 — ± 1500 . Het geschiedde met geweld. Tacitus zegt van de *Finnen*: „Bij hen heerst ongelooflijke woestheid, vreselijke armoede. Zij hebben geen wapens, geen paarden, geen vaste woonplaats. Hun voedsel bestaat uit veldvruchten, hun kleding is een dierenvel, hun bed de naakte grond. Hun kleine kinderen leggen ze in een vlechtwerk van boomtakken.”

Hun hoofdgod is *Thorabita* (Thor), de dondergod. Zij brengen mensenoffers. Als de mannen sterven, gaan de vrouwen mee in de dood. De zending onder de Finnen wordt ondernomen van Zweden uit. En... door oorlog!

De kerstening der bevolking van *Lijfland* (tussen Estland en Letland) begint ± 1150 door kooplieden uit Bremen. Een zendeling, die hier twaalf jaar met grote moeite heeft gewerkt is *Meinhard*, een augustijner monnik.

De bodem van de Baltische landen is doordrenkt met het bloed van heidenen en christenen. Een eeuw lang hebben de *Duitse ridders* en de *zwaardridders* hier gevochten. Het ging er wreed toe. Een oude kroniekschrijver zegt: „De Estlanders haalden de gevangen christenen levend de ingewanden en het hart uit het lichaam, braadden ze en aten ze op om sterk te worden.” De zwaardridders op hun beurt nemen Dorpat in en doden alle inwoners.

Aan de kerstening der *Litauers*, „een arm, verachtelijk volk, dat leefde van roven, stelen en moorden”, is de naam van de christelijke Poolse koningin *Hedwig* verbonden. Zij offerde zich op door met de heidense grootvorst van Litauen te trouwen. De grootvorst wordt christen en met hem vele Litauers. Hedwig sterft op 28-jarige leeftijd. Op haar graf staat: „Hier rust Hedwig, de ster van Polen. Zij was de rijkdom der geestelijkheid, de dauw der armen, de zuil der Kerk, het sieraad van de adel, de vrome beschermster der burgers.” Aan haar herinnert een *zwarte sluier* op het crucifix in de kathedraal van Krakau (de residentie der Poolse koningen).

Onder de Litauers waren veelwijverij, brasserie en ontucht algemeen. Zij dreven handel in mensen, verkochten zelfs hun eigen zonen en dochters. Zij vereerden in het bijzonder een *heilige slang*. Eerst door de *reformatie* komt de volle doorwerking van het evangelie onder hen.

De *Pruisen* kwamen het eerst in aanraking met het Christendom door de Denen (± 1000). Een bekend zendeling onder hen is bisschop *Adalbert van Praag*. Hij sterft de marteldood in Samland. Zestig jaar lang vechten kruisridders tegen de Pruisen. Eerst omstreeks 1300 kan Pruisen als een christelijk land beschouwd worden.

9. Onder de *Lappen* werkte als zendeling een zekere *Stefanus* en een Laplandse vrouw *Margaretha*.

10. In deze eeuwen vinden ook de rooftochten der *Noormannen* plaats. Over de invloed dezer rooftochten op de zending het volgende:

Twee eeuwen lang hebben de Noormannen-stormen West-Europa geteisterd. Ze waren een geweldige krachtproef voor Christus' jonge gemeenten. Ontzaglijk, niet te peilen is het leed, dat zij over de jonge gemeenten hebben gebracht. En toch: *hechter gefundeerd is de militia Christi uit de storm te voorschijn gekomen*.

De oudere mannen werden door de Noormannen gedood, de jongere meegenomen, de vrouwen geroofd. Vooral de kerken en kloosters moesten het ontgelden. Daar was immers de meeste buit te behalen. Van de Noormannen zelf is het woord: „Wij hebben de papen de mis der lanssen gezongen, die aanving met het kriecken van de morgen en duurde tot de nacht.”

In iedere godsdienstoefening werd het gebed opgezonden: „O God, verlos ons van de Noormannen.” En dat twee eeuwen lang!

Het geloof der jonge christenheid werd wel op een zeer zware proef gesteld. Het heeft de beproeving doorstaan. Het zag de woeste barbaarsheid van het heidendom en wilde hierin niet meer terugkeren. Integendeel: *de vestiging van het Christendom in West- en Noord-Europa is in deze eeuw geboren*. Het Christendom bleef, al sterven zendelingen en bisschoppen. Men verdedigde zijn gebied niet alleen tegen rovers, maar ook tegen heidenen, tegen vijanden van het Christendom. Verwoeste kerken verrezen schöner dan tevoren. Gods Woord zelf spoorde in deze tijden (± 800 —1000) aan tot boete en gebed. Men dankte voor bescherming en uitredding. En... *de kerk werd door de strooptochten der Noormannen ook uitgebreid*. De christenen, die op de tochten meegenomen werden, waren *predikers in het hart der*

heidense landen. Zo bewerkten de Noormannen de ondergang van hun eigen heidendom. Zo ook werkten zij er zelf aan mee, dat hun rooftochten allengs minder werden en tenslotte geheel ophielden. Omstreeks het jaar 1000 zegevierde het Christendom in de Noorse landen. Het bloed der martelaren was ook hier een zaad (Tertullianus). En in de grote kruistocht van 1096—1099 waren de Noormannen de eersten.

(Over de Noormannen uitvoeriger in mijn werk: „De Strijdende Kerk“, dl. III.)

11. Prof. dr. R. van der Meulen geeft in „Godsdiensten der wereld“, dl. II, Amsterdam 1956, interessante bijzonderheden over de godsdienst der Balten en Slaven.

We wenden nu de blik naar andere werelddelen.

MOSLIM-MOSKEE UIT DE 13DE EEUW

Arch. Republiek Turkije

18. RAYMOND LULLUS, DE RIDDER DIE ZENDELING
WERD: 1232—1315

DE ZENDING ONDER DE MOSLIMS

Lied: Er ruist langs de wolken

In een prachtig kasteel op het eiland Mallorca zit een jonge man aan het venster. Zijn vingers glijden over de snaren van een fraai bewerkte cithar. Zijn blik staart dromerig over het even gerimpelde, diep-blauwe water van de Middellandse Zee.

Raymond, de jonge ridder, speelt.

Zacht drijven de tonen door de loom-warme avond, de tonen van een liefdelied. Hij zingt het verlangen van zijn hart uit op de ijle, weemoedige tonen van zijn instrument. Verloren is hij in zijn spel, zijn liederen van verlangen.

Nauw merkbaar sluipt de schemering aan, de donker-zijden schemering.

Ridder Raymond ziet het niet. Hij ziet de gestalte van haar, die hij bemint.

Zij komt aan het venster, gelokt door zijn lied. . . .

Dan, opeens, vervaagt haar beeld.

Een andere gestalte doemt op voor zijn blik. Een man komt naar hem toegetreden. Hij is omgeven van hemelschijn. Om zijn hoofd het donker-gelokte, is een stralenkrans. Zijn arm omklemt een kruis. Uit zijn handen vloeien purperen druppels. In zijn ogen is een diep verdriet.

Ridder Raymond herkent de Man. Zijn cithar zwijgt. Zijn lied verstomt. Hij schrikt, als hij de zwijgende gestalte voor zich ziet.

„Wat wilt U, Heer?” vraagt hij en zijn stem beeft.

„Volg Mij, Raymond,” zegt de Heer. „Vertel hen, die Mij niet kennen, van mijn liefde.”

„Laat mij met rust, Heer, ik wil niet. Ik bemin het leven van weelde. Laat mij met rust.”

Een ogenblik ziet de Heiland hem aan. In zijn ogen is een stil verwijt. . . .

Dan verdwijnt Hij in de donkere avond.

Er is wrevel in Ridder Raymonds hart. Nee, hij wil niet. Hij is jong, hij bemint het avontuur der aardse liefde. Nee, hij wil niet. Nu nog niet. Later misschien, veel later. . . .

Maar de Heiland laat hem niet los. Tot vier maal toe verschijnt Hij hem. En dan. . . .

„Ik zal U volgen, Heer”, zegt hij. En het klinkt als een snik. Jezus is hem te sterk geworden. Nu moet hij volgen. Wie kan de diepe blik van Jezus weerstaan?

Volgen, ja, maar waarheen?

In de stilte van zijn kamer, in het stamslot der vaderen, denkt hij na. Waarheen?

Een plan rijpt in hem, een stoutmoedig plan. Want is het niet stoutmoedig om te gaan prediken onder de moslims, de aartsvijanden der christenen? En zijn er niet twee honderd jaar lang duizenden christenen naar het Oosten getogen, ridders en geestelijken, boeren en lijfeigenen en hebben zij niet twee eeuwen lang tegen de moslims gestreden? En is de bodem van het heilige land niet gedrenkt met het bloed van christenen en saracenen?

En wat was het resultaat? Het enthousiasme der christenen ebde weg en de saracenen behielden het veld.

Wat wil Raymond nu? Wil hij weer een kruistocht gaan prediken? Ja, maar niet een kruistocht met het zwaard.

Hij zoekt de eenzaamheid. Door studie wil hij zich voorbereiden voor zijn taak. Om de moslims te overtuigen moet hij hun heilig boek, de koran, kennen, moet hij indringen in hun denkwereld, moet hij spreken hun taal. Deze laatste leert hij van een islamietische slaaf.

Hij verlaat de eenzaamheid en tracht de geestelijkheid te winnen voor zijn plan. Hij wil scholen stichten ter opleiding van zendelingen onder de moslims. Maar de geestelijken schudden het hoofd. Dit plan is te dwaas.

Hij gaat naar de paus en legt hem zijn plan voor. Maar de „heilige vader“ schudt het hoofd. De moslims bekeren? Neen, Raymond, dat is te dwaas. Heeft Franciscus van Assisi dan succes gehad?

„Ik wil gaan als Franciscus“, zegt Raymond. „Ik wil worden als hij. Ik wil de mantel van de rijkdom verwisselen voor de grauwe pij der vrijwillige armoede. Ik wil Franciscus' volgeling worden. De Heiland is mij verschenen....“

De paus schudt het hoofd. „Ze zullen u doden“, zegt hij. „En wat zal het resultaat zijn?“

Maar ridder Raymond is vast besloten. Hij trekt de grauwe pij der Franciscanen aan en gaat door de landen van Europa, om steun te zoeken voor zijn plan. Maar nergens vindt hij die steun. Neen, Raymond, dat is te dwaas. Het is een zekere dood.

Dan besluit hij alleen te gaan, alleen.... met zijn Heiland.

Een zekere dood?

In Genua ligt een schip gereed om af te zeilen naar Tunis. Op de kade staat een monnik in grauwe pij. Hij heeft plaats besproken op het schip. De varengasten zien hem.

„Kom, monnikje, opschieten, we gaan!“ roepen zij hem toe.

Er is spot in hun woorden. Ze hebben gehoord van zijn plan. De dwaas, hebben ze gezegd. Hij zal in ketenen geklonken worden, of erger nog: hij zal gedood worden. Want zij mogen wel handel drijven met de bewoners van Tunis, maar ze mogen met de moslims niet spreken over hun geloof, op straffe des doods. Ze hebben het gezegd tegen Raymond, toen hij hun vertelde, waarom hij mee wou. Toen.... toen is er toch iets van vrees geslopen in zijn hart, in dat hart, dat nooit vrees heeft gekend. En nu....?

De varengasten gooien de kabels los. „Kom, monnikje, we gaan!” roepen ze hem toe en hij hoort de spot in hun woorden.

En dan . . . dan groeit de vrees groot uit in zijn hart. De twijfel wint het van zijn moed. Raymond gaat *niet* aan boord. Een stem in hem zegt: „Ga niet, 't Is onzinnig. 't Is een zekere dood!”

Die stem wint. En ver, schier onzichtbaar ver op de achtergrond, staat een Man, het kruis in de rechterhand, waaruit **purperen druppels** vloeien. „Volg Mij”, zegt zijn stem uit de verte, **schier onhoorbaar**.

Raymond volgt niet. Zijn moed is weg.

„Hij durft niet, de dwaas!” roepen de schepelingen, als de wind in de zeilen valt en het schip langzaam wegschuift naar het zuiden.

Eenzaam staat Raymond op de kade. Neen, hij durfde niet.

Dan, als hij het schip ziet verdwijnen aan de einder, dan gaat een felle pijn branden in zijn hart: de schrijnende pijn van het verwijt.

„Je hebt je Heiland verloochend!” schreeuwt een stem in hem, „de Heiland, Die je viermaal verscheen.”

Raymond verlaat de kade. Hij zoekt de eenzaamheid en weent bitter. Hij wordt ziek van spijt. . . .

In de eenzaamheid vindt hem Jezus. Hij spreekt woorden van vergeving tot hem, woorden van liefde. Hij droogt Raymonds tranen.

Nu keert zijn moed terug.

„Heer, ik zal U volgen, als 't moet over Golgotha heen. Heer, geef mij moed, om altijd standvastig te zijn. En Heer. . . geef me aan het eind. . . de martelaarskroon”, fluistert hij.

Zijn moed is weergekeerd. Hij verlaat de eenzaamheid en gaat weer naar de kade, hoewel hij nog ziek is. Daar ligt weer een schip gereed om af te varen naar Tunis. En als de zeilen bollen op de blauwe bries en het schip wegglijdt van de kade, staat bij de verschan-sing een monnik. Hij laat zijn blik gaan over het machtige amfiteater, dat Genua heet. Dan keert hij zich om en kijkt naar het zuiden. Daar, achter de blauwe oneindigheid van de bewogen zee, daar ligt het land der moslims; daar ligt Tunis. . . .

In Raymonds ziel is het feest. Hij is genezen, nog voor hij in Tunis aankomt.

't Is in het jaar 1291, het jaar, waarin het laatste bolwerk der christenen in het heilige land valt onder de aanvallen der felle saracenen. De halve maan heeft het gewonnen van het kruis.

Op de markt in Tunis staat een monnik in grauwe pij. Een wondere gloed brandt in zijn ogen. Om hem staan geleerde moslims. Hij disputeert met hen. Hij bewijst hun, dat Mohammed niet de ware profeet kan zijn. De ware Profeet is Jezus Christus, Gods Zoon.

Ze luisteren naar hem, geamuseerd. Zij spreken tegen. Zij bewijzen met de sura's uit hun koran. De monnik kent die ook. Hij kent hun koran. Hij daagt hen uit: als zij hem overwinnen in het dispuut, dan zal hij islamiet worden, maar als hij overwint, moeten zij christen worden.

Hij durft, Raymond, de monnik. Want het is levensgevaarlijk om hier te beweren, dat Mohammed niet de ware profeet is. Maar hij kent geen vrees meer, want in hem brandt onblusbaar het vuur

der liefde voor zijn Heiland. En . . . hij heeft gestudeerd, Raymond. Hij staat zijn man in het twistgesprek.

In de harten van sommige islamieten groeit bewondering voor zijn kennis en moed. In de harten van anderen de haat. Wat wil die christenhond? Hen bekeren tot zijn geloof? Hier, in het hart van hun stad?

„Sla hem dood, de christenhond! Weg met hem!” schreeuwt een stem.

Er ontstaat een tumult.

Raymond wordt gegrepen en voor de bey van Tunis gebracht. De opgewonden menigte eist zijn bloed, maar de bey van Tunis wil geen martelaar van hem maken. Raymond wordt in een schip gezet, dat hem naar Genua brengt. Hij is 56 jaar, als hij zijn eerste korte zendingsreis naar Afrika beëindigt.

Zijn korte zendingsreis. Ja, maar evenals in Athene door het woord van Paulus sommigen geraakt zijn, zo is ook in de harten van sommige moslims te Tunis door Raymonds woorden het zaad van het evangelie gevallen om te ontkiemen.

Raymond stapt in Genua aan wal als overwinnaar.

Hij trekt Oost-Europa door, hij reist tot diep in Azië, overal getuigend van zijn Heiland. Geen gevaar kan hem weerhouden. De liefde tot Christus dringt hem. Hij moet van Hem getuigen.

Hij gaat naar Palestina en tracht het oude Bondsvolk te bewegen zijn Heiland aan te nemen als de Heer.

Hij reist door West-Europa en nu noemt de geestelijkheid hem niet meer een dwaas. Hij sticht scholen om jonge mannen op te leiden tot zending onder de moslims.

Zo gaan zestien jaren voorbij.

Dan, hij is nu 72 jaar geworden, groeit weer in hem het verlangen om naar Afrika te gaan. Het zendingsvuur is niet geblust in hem. Waar Christus zelf dit vuur ontstoken heeft, daar kan het niet meer geblust worden.

Het is in het jaar 1307.

Een oude, grijze monnik — maar recht is nog zijn gestalte en helder is nog zijn oog — staat op de kade te Genua. Hij heeft een schip gevonden, dat weldra af zal varen naar het land des moslims, ditmaal naar Bougie, ten oosten van Algiers. Raymond scheept zich in voor zijn tweede zendingsreis naar het land der moslims.

Weer staat hij op de markt. Weer disputeert hij en weer . . . maar ook ditmaal bewaart hem zijn Heer. Weer wordt hij uit de stad gebannen, na een korte tijd van prediking.

En weer gaat hij naar Genua terug. . . .

Zomer van het jaar 1315.

Door de stoffige straten van Bougie gaat een oude monnik. Zijn baard is wit, als vers gevallen sneeuw. Zijn rug is even gebogen.

Raymond, de drieëntachtigjarige, nog eenmaal is hij naar zijn zendings-terrein teruggegaan. Hij moest gaan. 't Was de liefde, die hem drong.

De liefde voor Christus, de liefde ook voor het miljoenenfolk in Noord-Afrika, dat in duisternis wandelt. Hij wist, dat het gevaarlijk was, levensgevaarlijk. Hij wist, dat zijn leven de inzet was voor deze tocht.

En toch . . . toch is hij gegaan. Hij vreesde de dood niet.

Eens, ja, eens is hij wel bang geweest. Maar toen heeft hij alle vrees overwonnen, voorgoed, met Jezus.

Drie maanden is hij nu reeds in Bougie geweest. Drie maanden heeft hij in het geheim gepredikt. Hij heeft vrienden gemaakt in Bougie. Ze hebben hem verborgen gehouden. En velen zijn in de stilte tot hem gekomen.

Velen ja, maar het zijn er niet genoeg. Zal hij, Raymond, hier in het verborgen prediken, terwijl daarbuiten duizenden dreigen verloren te gaan? Deze gedachte kan hij niet langer verdragen. Ook zijn Meester immers heeft niets in het verborgen geleerd. Zal hij het dan wel doen? Het verlangen in hem, om weer te gaan prediken op de markt in het drukke gewoel van het leven, groeit . . . De stem, die fluisterde in zijn oren, gaat roepen in hem. En kan hij neen zeggen tegen die stem?

Hij spreekt erover met zijn vrienden.

„Doe het niet, eerwaarde vader, ga niet. Wij smeken het u. Het is een zekere dood,” zeggen ze.

„Laat mij gaan, mijn vrienden, ik vrees de dood niet,” antwoordt hij en ze horen aan de klank van zijn stem, dat zijn besluit vast staat.

Zo trekt hij weer door de hete, stoffige straten van Bougie. Vele moslims volgen hem. Men herkent hem niet. Maar men verstaat wel zijn prediking.

„Wat wil je?” vragen ze. „Wie ben je?”

„Ik predik de enig ware Profeet, Christus, de Zoon van God, tot een verzoening van jullie zonden. Hij wil, dat jullie je bekeren van je dwaling. Ik ben de man, die door jullie vorst jaren geleden verbannen werd!” Een heilig vuur gloeit in zijn oude ogen, een heilig vuur brandt in zijn oude hart. Zijn kracht is nog ongebroken, niettegenstaande zijn hoge leeftijd. Maar de duivel zal dit vuur blussen, deze kracht breken. Enkele oudere moslims herkennen hem. Ha, dat is de valse monnik, die jaren geleden ook hier was om hen te bekeren. Toen hebben zij hem willen doden, het is niet gelukt. Maar nu . . . nu zal hij hun niet ontgaan.

„Ah, dat is de oude christenhond!” schreeuwen ze. „Doodt hem, mannen, doodt hem. Weg met die vervloekte christenhond!”

Ze hitsen de menigte op. Raymonds stem gaat in het tumult verloren . . .

Men grijpt hem, sleurt hem de stad uit en dan . . . een steen suist door de lucht, en nog één en nog één. De zware stenen treffen Raymond, overal. Hij valt neer. En al maar regent het stenen op zijn oude lijf, stenen, stenen . . . tot hij er bijna geheel onder bedolven is . . .

Maar dan . . . dan leeft Raymond niet meer. God heeft zijn engelen gezonden om zijn ziel over te dragen naar de zalen van eeuwig licht. Kom in, gij getrouwe dienstknecht, beërf het koninkrijk, dat voor u bereid is, reeds voor de grondlegging der wereld.

En terwijl op aarde zijn vrienden, in het stof buiten Bougie, zijn deerlijk verminkte lichaam opnemen en het naar Mallorca voeren, om het daar

bij te zetten onder de ruisende palmen van wat eens zijn vaderlijk erfdeel was, juicht zijn ziel voor Gods troon het driemaal heilig. . . .

„Raymonds prediking heeft weinig vrucht gedragen,” heeft men gezegd. Maar wie zal dit uitmaken? Wie anders dan God alleen?

Ridder Raymond van Mallorca, een zaaier was hij, zoals wij allen zaaiers moeten zijn. Wij, allemaal. En de vrucht? Die zal God oogsten. En engelen zullen haar dragen in Gods schuren.

AANTEKENINGEN:

1. We willen in een werk als dit niet vertellen van de *Kruistochten*. Wie daarover meer wil weten, leze onze vertelling in „De Strijdende Kerk”, dl. III, bl. 57 v.v. Ook vertellen we hier niet over *Mohammed* en het wezen van de Islam, die door prof. dr. Kraemer „een ondiepe godsdienst” is genoemd. We hebben dit uitvoerig gedaan in „De Strijdende Kerk”, dl. II, bl. 158 v.v. En we hopen er later nog op terug te komen.

2. Het was voor *Raymond* moeilijk om in Europa belangstelling te wekken voor zijn plannen. In de Middeleeuwen schold en fabelde men over de *Islam*, zoals alleen afkeer en onkunde dat maar kunnen. En toch . . . ofschoon het „God wil het” der Kruistochten een zonderlinge bundel dissonanten was, toch klonk er ook echte godsdienstige en christelijke bewogenheid in mee.

3. Raymond wilde de Islamieten door *redenering* overtuigen van de waarheid van het Christendom. Hij was een groot geleerde. Bij zijn volgelingen, de *Lullisten*, droeg hij de naam doctor illuminatus en het getal dier volgelingen was ten slotte bijna even groot als dat van Thomas van Aquino. Lullus schreef een „Geloofsstrijd tegen mohammedanen en joden”. Op het concilie van Vienne in 1311 wist hij te bewerken, dat er leerstoelen in de Oosterse talen gevestigd zouden worden aan de hogescholen te Oxford, Parijs en Salamanca.

In de 16e—18e eeuw sprak men over de islamieten maar het liefst als over de „pest der Moren”. In 1536 liet de paus een Latijnse vertaling van de koran, door een monnik gemaakt, verbranden. Enige kinderen der Hervorming predikten echter, onder Luthers aanmoediging, trouw en liefdevol het evangelie onder de Turken. In 1698 maakte een Jezuiet een vertaling van de koran met aantekeningen, maar hij staat eenzaam met zijn belangstelling.

De moderne Protestantse zending onder de islamieten begint met *Henri Martijn* († 1812). Over hem, evenals over *Pfander* (1803—1865), *Zwemer* e.a. later uitvoeriger.

De zending onder de moslims was en is nog moeilijk. Een moslim durft geen afvallige te worden. Als hij dit vroeger werd, dan wachtte hem óf de dood door executie en vergif, óf totale boycot.

4. *Raymond* is als zoon van een rijk resident page aan het hof van Arragon geweest. Zijn geboortejaar wordt verschillend opgegeven: 1232 (Latourette) of 1235. Toen Christus aan hem verscheen was hij getrouwd en had een zoon en een dochter. Maar met de echtelijke trouw nam hij het niet nauw. Hij schreef voor verschillende vrouwen amoureuze verzen.

5. Toen Raymond de eerste keer uit Bougie verbannen werd, leed hij schipbreuk bij de Italiaanse kust; maar hij werd als door een wonder gered en kwam te Pisa aan. (Dat moet dus toen niet ver van zee gelegen hebben. Nu is dat anders.)

6. De eerste, die onomwonden de eis gesteld heeft, dat de Islam *niet* bestreden moet worden met wapenen van geweld maar met het zwaard des geestes is *Petrus Venerabilis* († 1157), abt van het beroemde klooster van Cluny in Bourgondië (zie hierover: „De Strijdende Kerk” III, bl. 33 v.v.). Hij schrijft: „hetzij dat men in de mohammedaanse dwaalleer een snode ketterij ziet of haar rekent onder het heidendom, men moet ertegen getuigen, niet met wapenen, doch met woorden, niet met geweld, doch met verstand, niet uit haat, maar uit liefde.” De christelijke schrijvers uit die tijd spraken van Mohammed als van de god der mohammedanen. *Venerabilis* gaf de stoot tot de vertaling van de koran.

7. De eerste *zendeling* onder de mohammedanen is *Franciscus van Assissi* (1182—1226) (zie over hem uitvoerig mijn „De Strijdende Kerk” III, bl. 104 v.v.). Hij ging

naar Syrië, Marokko en Egypte, waar hij zelfs de sultan wilde bekeren. Dreigend vroeg deze hem, wie hem gezonden had. Franciscus antwoordt: „De hoogste God, om u en uw volk de weg des heils te wijzen.” Hij verklaart zich bereid door een groot vuur te gaan, mits de sultan en zijn saracenen dan christenen worden. De sultan gaat er niet op in, doch laat Franciscus vrijuit gaan. Dit was in 1220.

Niet alleen de Franciscanen, ook de *Dominicanen* hielden zich bezig met de zending onder de joden en islamieten. (Die worden in deze tijd in één adem genoemd.)

8. De eerste helft van de 13e eeuw is de tijd van de grote *Mongolenstorm*. Christelijk Europa tracht de woeste horden van *Dzjengis Khan* niet alleen met de wapens te keren (Slag bij Liegnitz in 1214), maar hen ook te bekeren, vooral door de Franciscanen. Onder de kleinzoon van Dzjengis Khan (Khubilai Khan, zijn moeder was een Nestoriaanse prinses) weten de christenen in China vaste voet te krijgen (eind 13e eeuw), o.a. ook door Raymond Lullus. In 1368 veroveren de Chinezen Peking, het rijk wordt gesloten en van het Christendom blijft bijna niets over (Berkhof).

9. In „Zendingen op de Islam” zegt de auteur (M. Lindenborn, zendingsdirecteur der N.Z.V.) op pag. 159: „Blijvend gevolg heeft de *mohammedanen-zending der Middeleeuwen* niet gehad. De eerste oorzaak is natuurlijk gelegen in de Islam zelf. Maar de mislukking is toch ook deels gelegen in de *zendingsmethode*: men ging om het Mohammedanisme te bestrijden en eiste aanvaarding van de kerkleer. Achter de zendingen stond geen meelevende zendingsgemeente.”

10. *Luther* oordeelde over de Islam als volgt: „De secte van Mahomet is een samenspanning van godslasteringen, bedriegerijen en schandelijke wellustigheden.” De eigenlijke zendingsgedachte leeft niet bij hem (Lindenborn, zie aant. 9), evenmin als bij *Zwingli* en *Calvijn*.

11. *Lullus* heeft zeer veel geschreven, zowel in het Latijn, als in het Arabisch en het Catalaans. Hij is de eerste Europeaan, die theologische en filosofische werken in de landstaal, i.e. het Catalaans, heeft geschreven. Hij schreef ook lyrische gedichten en een sociale roman. Zijn verzamelde werken verschenen te Palma van 1906—1938 in 20 delen.

12. De *Lullisten* werden bestreden door Jezuiten en Dominicanen.

13. Latourette, vol. II, page 325, zegt dat in 1228/29 een prins van Marokko, om de gunst van Ferdinand III van Castilië te winnen, beloofde dat de christelijke soldaten de vrije uitoefening van hun godsdienst zouden hebben, verlof zouden krijgen om een kerk te bouwen en moslims zouden mogen dopen. In de 14e eeuw is er o.a. een *bisschop van Bougie*. In Libië moet een Franciscan 6400 moslims voor het geloof gewonnen hebben. In het midden der 13e eeuw moet een Dominicaan in Tripolis 1000 moslims gedoopt hebben.

14. Toen de Heiland aan Raymond verschenen was, verkocht hij alles wat hij had — op een klein gedeelte na, dat hij bestemde voor zijn vrouw en kinderen — en gaf het aan de armen.

15. Latourette karakteriseert *Raymonds werk* als volgt: „Lullus is belangrijk, niet zozeer om het aantal bekeerlingen dat hij maakte, want dat was gering, niet om zijn plaats in de literatuur en de filosofie, ofschoon die veelbetekenend is, en zelfs niet om zijn deemoed en zijn karakter, maar omdat hij het type is van velen uit zijn tijd, die door de religieuze stromingen en de wijder wordende geografische horizon van die tijd bewogen werden tot nieuwe pogingen om het Christendom te verbreiden en die het prediken en *redetwisten* beschouwden als een middel om bekeerlingen te maken” (Vol. II, page 323).

19. JOHN ELIOT EN ANNA MUMFORD

DE EERSTE ZENDING ONDER DE INDIANEN: ± 1650

Gez. 107 : 1.

Over de lange deining van de Atlantische Oceaan vaart een klein vrachtschip. Verloren is het in de onmetelijke uitgestrektheid van het grijs-groene water. Geen wonder, het meet hoogstens tweehonderd ton. Botsend tegen de korte golven, die over lange, brede waterruggen lopen, zoekt het zijn weg naar het noordwesten.

Voorop staat een jonge man. Hij is lang en schraal en gekleed in een zwarte jas. In zijn ogen, die over het woelige water turen naar de verre horizon, is een verlangen. Wat is er achter de horizon, waarnaar zijn verlangen uitgaat? Wat gaat hij zoeken daarginds aan de andere kant van de onmetelijke oceaan, op verre, onbekende kusten? En waarom ging hij weg uit zijn geboorteland?

John Eliot, tot voor kort was hij schoolmeester in Engeland. Hij meende, dat zijn leven rustig voortglijden zou in de dorpschool, straks aan de zijde van *Anna Mumford*, die zijn vrouw wilde worden. Maar de wetten van bisschop *Laud* tegen de *Puriteinen*, waartoe ook hij behoorde, werden scherper, zo scherp, dat enkelen van hen zelfs gedood werden.¹) Zij konden hun God niet meer dienen volgens hun geweten.

Op de Engelse troon zat een koning, die in zijn hart Rooms is. Hij is het hoofd van de Anglicaanse Kerk. Zal straks deze kerk geheel Rooms worden? John heeft gevoeld, dat ook hij in conflict zal komen met de machtige Anglicaanse Kerk. Toen heeft ook hij besloten, als reeds velen voor hem, een nieuw vaderland te zoeken ver over de oceaan.

Velen voor hem. . . . Reeds tien jaar geleden zijn de *Pelgrimvaders* gegaan op hun schip, dat de blijde naam *Mayflower* (Pinksterbloem) droeg. Anderen zijn hen gevolgd.

O, het leven is hard geweest in de nieuwe nederzetting. Ze moesten het oerwoud ontginnen, de pelgrims; er was misoogst; er waren ziekten; toch heeft God hun arbeid gezegend.

En nu. . . . nu gaat John Eliot, de zesentwintigjarige schoolmeester, dezelfde gang. Een vriend heeft hem geschreven, dat er in Nieuw-Engeland grote behoefte is aan een onderwijzer en dominee. John heeft er over gesproken met Anna. „Ga, mijn jongen,” heeft ze gezegd, „en ik volg je zo gauw dit mogelijk is.”

John kijkt over de boeg van de „Leeuw”, die hem naar Nieuw-Engeland zal brengen. Hij kijkt naar het spel der eindeloos aanrollende golven, hij denkt aan Nieuw-Engeland en aan. . . . Anna Mumford.

¹ Zie hierover uitvoerig mijn vertelling no. 103 in „De Strijdende Kerk” IV.

't Is ruim een jaar later.

Op de houten aanlegsteiger van Boston staat een jonge man. Hij is gekleed in een lange zwarte jas. In zijn ogen is verlangen. . . .

Een klein vrachtschip draait langzaam de haven in.

Het verlangen in de jonge man groeit. Daar, aan boord van dat schip, daar moet ze zijn: Anna Mumford, zijn Anna. Hij heeft gevraagd of ze bij hem wil komen. Hij heeft haar niet onthouden, dat het hier geen weeldeleven is, dat de pelgrims leiden. Het is een leven vol moeiten, vol ontberingen, vol gevaar. . . . Maar Anna is een moedig meisje, moedig met haar God. „Ik kom,” heeft ze geschreven.

En nu. . . . Het schip glijdt langzaam langs de steiger. Daar staat ze, Anna, zijn moedig meisje, en het juicht in Johns ziel.

Nog enkele ogenblikken. Dan. . . . dan sluit hij haar in zijn armen, dan kijkt hij haar diep in de ogen, dan fluistert hij: „Liefste, ik ben zo blij. . . .”

Nu is ze bij hem, Anna, die méér dan vijftig jaar lang zijn leven van spanningen en ontberingen met hem delen zal.

In de kleine kerk van *Roxbury*, een plaatsje door de pelgrims gesticht niet ver van *Boston*, wordt hun huwelijk ingezegend en wordt John Eliot bevestigd tot herder en leraar der kleine gemeente. . . .

Het leven van John en Anna is zwaar, vooral de eerste wrede winter in *Roxbury*, vooral ook voor Anna, als ze alleen zit in de lage tochtige hut en luistert naar het huilen der wolven in het diep-ingesneeuwde bos.

Het is moeilijk voor haar als ze haar eerste kindje krijgt in de barre omgeving; moeilijk ook als ze luistert naar de verhalen van wilde aanvallen door Indianen op de omliggende boerderijen. Moet ze niet met weemoed terugdenken aan haar veilige thuis in Engeland, als ze des zondags de kolonisten ter kerke ziet komen, tot de tanden gewapend. Moeilijk is het om te zorgen voor haar gezin dat sterk groeit — negen kinderen schenkt zij John, waarvan er drie sterven.

Moeilijk, omdat John zeer gastvrij en vrijgevig is. Hij zal de laatste stuiver uit zijn zak weggeven, zonder te denken aan de behoeften van zijn gezin.¹) Heeft hij niet eens zijn hele salaris weggegeven aan een zieke vrouw. . . .?

In 1643 komt er een vreemde gast in de hut van John en Anna, een *Indiaan*. Hij komt logeren en John heeft er een bedoeling mee. Er wordt ruimte voor hem gemaakt in de hut.

De kinderen schuilen schuw achter moeder weg, bang voor die bruine man met de adelaarsneus, de veer in zijn zwarte haarbos en het dierenvel om zijn schouders. Waarom komt hij bij hen wonen?

In Johns hart is weer een verlangen gegroeid. Hij heeft ze gezien, de Indianen, die op de markt komen om hun huiden te ruilen voor kralen en bijlen. Hij probeert met hen te spreken, maar dat gaat zeer gebrekkig. Hij probeert de diepte te peilen van hun heidendom. . . . Dan wordt in zijn ziel het verlangen geboren om hun in hun eigen taal

¹ Precies als Luther, die zijn laatste thaler weggaf aan een bedelaar met de woorden: „Joachim(sthaler) heraus, der Herr ist da!”

te vertellen van Hem, over wiens geboorte eenmaal in Efratha's velden Gods zangers zongen; en van zijn Vader, de grote *Manitou*, die also lief de wereld had, dat Hij zijn eniggeboren Zoon zond, opdat een ieder, die in Hem gelooft, niet verloren zal gaan, maar het eeuwige leven hebben.

In hun eigen taal. Daartoe komt de vreemde gast in de hut van John en Anna.

De studie duurt drie jaar. Dan voelt John zich bekwaam genoeg om de Indianen, die in de uitgestrekte wouden rondom Roxbury wonen, in hun eigen taal het evangelie te verkondigen. En nu begint zijn arbeid als zendeling onder de Roodhuiden, een arbeid die hij met eindeloos geduld, met grote moed, met taaie volharding veertig jaar lang voortzetten zal, totdat . . . zijn lichaam niet meer kan. . . .

Het is op het eind van oktober in het jaar 1646.

Door de eindeloze wouden van Noord-Amerika rijden vier mannen. Zij dragen lange zwarte jassen en hoge hoeden. Het zijn John Eliot en drie makkers.

Een Indianenstam, die handel drijft met de bewoners van Roxbury, heeft John uitgenodigd te komen vertellen van zijn God. John gaat, verheugd, en Anna blijft, als zo vaak, met haar kinderen achter.

De vier mannen zoeken door de bonte herfstpracht van het bos hun weg langs de smalle Indianenpaden. Na uren rijden komt een slanke, jonge Indiaan hen tegemoet. „Welkom, witte vaders,” groet hij en hij gaat hen voor naar het dorp, naar de wigwam van het opperhoofd.

Als John enige tijd later naar buiten komt, ziet hij ze zitten in een grote kring, de oude mannen van het dorp, de krijgslieden in bonte vederdos, de profeten, de tovenaars, de dokters. Ze zwijgen en zien naar de vreemdelingen.

„De Black Robe Chief (het opperhoofd met de zwarte jas), het grote bleekgezicht, spreke ons van zijn God,” zegt het Indiaanse opperhoofd. En John Eliot houdt de eerste zendingspreek onder de Indianen. Hij preekt een uur en een kwartier, staande op een helling met pijnbomen, waardoor de wind zachtken ruist, als het verre ruisen van de zee.

Hij preekt over de tekst: „Profeteer tot de geest, profeteer, mensenkind, en zeg tot de geest: zo zegt de Here Here: kom van de vier windstreken, o geest, en blaas in deze gedoden, zodat zij herleven.”

Een moeilijke tekst voor een eerste zendingspreek? Misschien toch weer niet zo moeilijk, als we bedenken, dat de naam van het opperhoofd Waban („geest”) betekent. Het treft de Indianen diep, deze boodschap van de Grote Geest.

De preek is gedaan. John heeft met heilig vuur verteld van zijn Heiland, die arm werd om ook de Indianen rijk te maken.

Nu is het stil. Nu is er de grote spanning. Dan verbreekt John de stilte.

„Konden jullie mijn woorden begrijpen, mijn broeders?” vraagt hij.

„Ja, ja, mijn vader, allen,” antwoorden de Indianen.

„Vraagt dan, wat jullie vragen wilt,” zegt John.

Dan komen hun vragen: „Wat is de oorzaak van het onweer?” „Hoe

komt het, dat de zee eb en vloed heeft?" „Hoe komt het, dat de wind waait?"

Waban, het opperhoofd, zwijgt. Peinzend staart hij voor zich. Dan, als John zo goed en zo kwaad als het gaat, alle vragen beantwoordt heeft, zegt Waban:

„Hoe moeten we Jezus Christus leren kennen, vader?"

„Door dit boek, het woord van God," zegt John, blij verrast.

„Maar dat kunnen we niet lezen," zegt Waban.

„Ik zal het voor jullie vertalen in je eigen taal," antwoordt John geestdriftig en hij weet opeens, welk een ontzaglijk moeilijke taak hij zich oplegt.

Het begin der zending onder de Indianen is er.

John Eliot is vol vuur. Hij zoekt overal nieuwe groepen Indianen op om hun het evangelie te prediken. Het zijn geen gemakkelijke tochten. Het gaat door dichte wouden, door moerassen en rivieren, door de hoge sneeuw en de snerpende kou van de winter, door donder en hevige regen van de zomer. Maar John gaat. Hij vreest voor niets en niemand, is steeds blijmoedig. Als een paar Indianen met hun strijdbijlen zwaaiend op hem afkomen, gaat hij hen onverschrokken tegemoet en zegt: „Mijn God is met mij. Ik ben niet bang voor jullie. Ik wil verder gaan en raak me eens aan als je durft!"

De strijdbijlen zakken en ongehinderd trekt hij verder.

De achting voor hem groeit. John onderwijst de Indianen; hij bepleit hun recht bij het Engelse bestuur; hij leert hun de grond te bewerken, sterkere en betere wigwams te bouwen; hij leert de vrouwen spinnen en weven, de mannen borstels en manden maken, die ze op de markt te Roxbury kunnen verkopen. En in de enkele vrije uren die hij thuis is, vertaalt hij de Bijbel in hun taal. Als hij zo negen jaar gewerkt heeft, doopt hij de eerste Indianen. Het is een blijde dag voor de gemeente te Roxbury.

De Indianen houden van de Black Robe Chief. Hij is altijd vriendelijk en geduldig. Hij onderwijst hun kinderen in hun eigen dorpen. Hij leidt jonge Indianen op tot predikant. Het aantal christen-nederzettingen groeit tot veertien.

Dit alles is in enkele woorden gezegd. Maar welk een zee van arbeid, ontbering, geduld, moed en liefde steekt hier achter.

Dit alles ook voor Anna. Zij blijft thuis, menigmaal met een angstig hart. Zij draagt haar John op aan de troon der genade. Zij voedt haar kinderen op en ze doet het met wijsheid. Zij is Johns stille, maar machtige bondgenoot.

En midden in deze gezegende arbeid, als de zon van het evangelie der verlossing helder schijnt over de dorpen der Roodhuiden in Nieuw-Engeland, gebeurt er iets, dat John en Anna bijna de moed doet verliezen. Dan — het is in 1675 — breekt de vreselijke „Indianenoorlog" uit. Dan lijkt het of Johns werk vernietigd zal worden, of al zijn arbeid, zijn moeite tevergeefs is geweest.

En toch. . . . nee, God laat niet varen wat zijn hand begon. . . . !

De Indianen-oorlog.

Enkele Engelse soldaten hebben een dwaas verhaal gehoord. Men heeft hun verteld, dat een Indiaanse baby kan zwemmen als een eend.

Ze willen zien of het waar is en keren een kano om, waarin een moeder met haar kindje zit. De moeder en haar baby verdrinken. Uit wraak valt de Indianen-stam, waartoe de moeder behoort, een Engelse plantage aan en doet die in vlammen opgaan.

Dit is het begin van de Indianen-oorlog, die enkele jaren van weerskanten met grote wreedheid gevoerd wordt. Aan het hoofd der opstandige Indianen staat Philip, een Indiaan, die met verbittering tegen de Engelsen vecht.

John Eliot tracht te bemiddelen. Hij waagt de gevaarlijke reis, dwars door het gebied der opstandige stammen. Zijn haren zijn vergrijsd, maar zijn moed en kracht zijn nog ongebroken. De Indianen grijpen hem en brengen hem bij hun opperhoofd.

Als Philip hem ziet, zegt hij: „De Black Robe Chief is een goed man. Hij mag gaan, waarheen hij wil.” Hij steekt de calumet, de vredespijp, aan, doet enige halen en biedt de pijp dan aan John aan. Ook hij rookt even, dan geeft hij de calumet terug.

Na een ogenblik zwijgen zegt Philip: „Mijn vader, de Black Robe Chief, spreke.”

„Enkele dwazen hebben een slechte daad gedaan. Nu is er oorlog tussen mijn broeders en de bleekgezichten. Ons geloof spreekt van recht, maar ook van genade en vergeving. Velen van mijn rode broeders hebben het aangenomen. . . .” Verder komt hij niet.

Er gaat een trek van woede over het gelaat van het opperhoofd. Hij staat op en zegt: „Luister, mijn vader, u eren wij, maar om uw geloof geven wij niets. Wat weten de bleekgezichten van vergeving en recht? Zij hebben ons onze jachtvelden afgenomen; onze helden hebben zij tot vrouwen gemaakt. Met u, mijn vader, heb ik de calumet gerookt, maar met de andere bleekgezichten, nimmer!” Hij dompelt de rokende pijp in een bak met water en vervolgt dan: „Met uw volk is de pijp uitgedoofd. Zeg hun dit.”

John tracht hem te overreden de strijd te staken, maar Philip blijft zwijgen.

Zonder resultaat keert John terug.

De oorlog woedt voort. De Engelsen verwoesten de dorpen der Indianen. En dezen doen de boerderijen der kolonisten in vlammen opgaan en scalperen mannen, vrouwen en kinderen.

Eliots bekeerde Indianen worden gevangen genomen. In hun hart groeit de verbittering. Velen sluiten zich aan bij de strijders van Philip en het schijnt of er niets zal overblijven van de jarenlange, geduldige arbeid van John.

Dit breekt hem het hart.

En toch. . . . hij laat zijn werk niet in de steek. Dwars door het oorlogsgebied trekt hij, soms door een sneeuwlaag van vier voet hoog, om zijn arme Roodhuiden op te zoeken.

Hij telt geen gevaar. Dagelijks heeft hij de dood door verbitterde Indianen voor ogen. En toch, soms wordt hij wonderlijk gesterkt. Hij komt bij één van hun nederzettingen, die grotendeels is verwoest. Enkele Indianen komen hem tegemoet.

„Mijn vader,” zeggen ze, „het spijt ons, dat de Engelsen ons van het bidden tot God ver afgedreven hebben en ook van u. Wij begonnen het juist een beetje te begrijpen: het bidden tot God.”

Als de oorlog eindelijk afgelopen is, zijn er van de veertien nederzettingen van christen-Indianen nog twee over.
Johns levenswerk is grotendeels vernietigd.

Het is in de zomer van het jaar 1684.

Op het kleine kerkhof van Roxbury is een graf gedolven. Aan de rand van dit graf staat een tachtigjarige grijsaard. In het graf heeft men het lichaam neergelaten van zijn trouwe levensgezellin, Anna Mumford. En met gebroken stem zegt John: „Hier ligt mijn lieve, gelovige, godvruchtige, voorzichtige en biddende vrouw. Ik zal naar haar toe gaan, maar zij zal niet naar mij terug komen.”

Dwars door het floers van tranen ziet hij haar staan op het kleine vrachtschip, nu ruim vijftig jaar geleden, dat haar uit haar vaderland naar een onbekende, ongewisse toekomst voerde. Vijftig jaar mocht zij zijn trouwe steun, zijn liefdevolle, geduldige helpster zijn, zijn vrouw die hem nooit in de steek liet, die hem opving in haar sterke liefde, als hij moedeloos was; die blij was in zijn vreugden, die meeleed in zijn lijden. In haar trouwe ogen zag hij de liefde van Christus.

Nu is ze heengegaan en ze zal niet meer tot hem terugkeren.

Johns kracht is gebroken. Wat blijft hem over dan ook te sterven, dan ook tot Jezus te gaan?

Nog zes jaar woont hij in de pastorie van Roxbury.

Hij kiest zich een opvolger en zijn gemeente bekrachtigt die keus.

Nog zes jaar, dan komt ook zijn uur van scheiden. Op zijn sterfbed zegt hij:

„Helaas, mijn daden zijn arm geweest en klein en weinig betekenend; en ik zal de man zijn, die er de eerste steen op werpt.”

Zo spreekt de man, die zijn hele lange leven gewerkt heeft in dienst van zijn Zender. De man, die alle gevaren trotseerde, die ontberingen niet telde, omdat de liefde tot Christus en de liefde tot de Roodhuiden hem drong.

Kleine daden? God heeft ze geteld en gewogen. En over die daden gaat Gods glimlach.

Met de woorden „welkom, vreugde!” ijlt zijn ziel haar Heiland tegen. En als de menigte der heidenen ingaat in de storeloze vreugde, zijn daaronder ook de rode broeders, die John Eliot geroepen heeft uit de duisternis tot dit wonderbaar licht. . . .

John Eliot, de zendeling der Roodhuiden, sterft in 1690 te Roxbury, 86 jaar oud zijnde. . . .

God schrijft zijn grafschrift. . . .

AANTEKENINGEN:

1. Prof. De Goeje karakteriseert de *godsdiens*t der Indianen aldus:

- „a. de godheid is gedifferentieerd, is een veeleenheid; de geesten of goden werken samen (ook wel eens tegen elkaar) op de wijze van een hiërarchie of als een college;
- b. de goden of geesten hebben niet alleen de zichtbare en tastbare wereld, natuur en mens, geschapen, maar zijn er nog voortdurend in werkzaam;
- c. de goden zijn goed voor de mens, die hen eert; voor wie in strijd met hun wezen handelt, worden ze boze geesten;
- d. ieder mens kan eigenschappen hebben of verwerven, waardoor hij zonder mid-

delaar, rechtstreeks, aanraking kan hebben met de geesten, tot zijn heil en tot heil van de wereld." (Godsd. der wereld II, pag. 452, Amst. 1948.)

De man, die rechtstreeks aanraking heeft met de goden, heet *medicijnman* of *sjamaan*. Hij geraakt in extase en krijgt droomgezichten. Om medicijnman te worden moet men een opleiding doormaken. Die opleiding is te vergelijken met de mysteriën der oudheid. Een aangrijpend voorbeeld van een *inwijding* of *initiatie* zagen we in fresco's in de Villa dei mysterii in Pompeji.

De Indianen geloven aan een „goede” of „grote” geest, de schepper van het heelal. Door de verering van natuurkrachten, vooral van de zon, is deze voorstelling zeer vertroebeld. Regenmakers, medicijnmannen en tovenaars hebben grote invloed.

2. Een schrijven van Eliot aan het Engelse parlement was de aanleiding, dat in 1649 de vereniging voor de verbreiding van het evangelie in Nieuw-Engeland werd opgericht. Het is de eerste van de Engelse *zendingsgenootschappen*.

3. *Roger Williams* is de man, die zich het eerst wijdde aan de zending onder de Indianen. Hij is de stichter van de staat *Rhode Island* en werkte 40 jaar onder de Indianen. Hij schreef boeken over de talen der Indianen. In 1639 ging hij over tot de Baptisten en liet zich herdopen. Hij vormde de *eerste Baptistische gemeente* in Amerika. Hij stierf in 1683.

4. In dit gedeelte van Amerika werkte de *Mayhew-familie* (vijf opeenvolgende geslachten (1646—1806) met grote zegen.

20. EEN ROOMSE ZENDELING ONDER DE INDIANEN

JOGUES: ± 1640

Ps. 66 : 3.

't Is in de zomer van het jaar 1642.

Ergens in de donkere wouden van Noord-Amerika zijn ze verzameld, de Mohawk-Indianen. Ze gaan feest vieren, een vreselijk feest.

Kijk, daar aan de folterpaal staat een blanke man. Hij heeft een zwarte mantel aan en op zijn borst hangt een kruis. Aan zijn voeten draagt hij houten sandalen.

Ze hebben hem gevangen genomen, de Mohawks. En nu zullen ze hem gaan martelen. Ze rukken hem het kruis van de borst. Ze rukken hem de kleren van het lichaam. Woest zwaaien ze hun tomahawks; hun kreten vervullen de lucht. Ze dansen om hem heen, ze komen al dichterbij. O, 't lijkt wel of ze hem met hun tomahawks, hun vreselijke bijlen, zullen doodslaan.

Maar neen, ze doen het niet.

De blanke hond moet immers gemarteld worden. En hoe langer de marteling duurt, hoe groter het feest is. De vrouwen en kinderen van de stam staan op een afstand en genieten van het schouwspel.

Kijk, daar nadert een der dansende roodhuiden de arme blanke. Op eens grijpt hij zijn hand en met een tang trekt hij hem de nagels van de vingers. De blanke man gilt in hevige pijn. Maar het lijkt of dit gillen de Indianen nog wreder maakt. De roodhuid grijpt de andere hand en ook daar worden de nagels van de vingers getrokken. Wie kan zulk een foltering doorstaan?

Maar het is nog niet genoeg.

Een andere Mohawk nadert de gemartelde. Hij grijpt de bloedende vingers en dan . . . o, hij proeft bloed als een verscheurend dier . . . dan knaagt hij hem de vingers af, één voor één. Maar dit is toch niet te dragen?

Wat heeft deze blanke man gedaan en hoe komen de Mohawk-Indianen ertoe hem zo te folteren?

De blanke man is *Jogues* en hij is een Roomse priester. Hij is naar de Mohawks gegaan om hun van de Here Jezus te vertellen. En toen . . .

Zes jaar geleden is hij naar Canada gekomen als zendeling. Hij werd naar de Hurons gezonden, de Indianen die ten noorden van de stad Michigan wonen. Hij was toen dertig jaar en bezielde met een vurige ijver voor zijn Heiland. Hij kwam uit Frankrijk, maar hij wilde daar zijn leven niet doorbrengen in een klooster. Hij wilde gaan prediken, het liefst naar de wildste heidenen. Hij was niet bang, *Jogues*, hij ging immers in naam van zijn Heiland?

De eerste jaren ging het goed. De Huron-Indianen waren bevriend met de blanke kolonisten. Ze leverden pelzen en kregen daarvoor in ruil allerlei mooie dingen, soms ook een geweer en . . . steeds vuurwater. Daar waren ze verzot op.

Ja, de eerste jaren ging het goed. Eens predikte Jogues voor twee duizend Indianen tegelijk. Ze luisterden naar hem. Velen lieten zich dopen. Ze wilden geloven in de grote Manitou van de blanke man, die altijd zo vriendelijk was tegen hen en zo geduldig. Zes jaren lang verkeerde hij onder de Hurons als hun grote vriend, die mooie verhalen vertelde van de Zoon van Manitou, die naar de aarde gekomen was, om ook zijn rode broeders blij te maken. Ze behoefden niet bang te zijn voor boze geesten. Ze behoefden ook niet bang te zijn voor hun medicijnmannen, want Jezus, de Zoon van Manitou, was altijd bij hen. Hij hield zoveel van zijn rode broeders, dat Hij zelfs voor hen gestorven was. Maar Hij was ook opgestaan. Daar moesten ze eerst wel om lachen. Maar de blanke man met de vriendelijke ogen vertelde dit zo ernstig, dat ze het wel moesten geloven.

Eens op een dag vertelde de blanke man, dat hij op reis wilde gaan. Hij wilde heel ver de rivier opvaren, om ook aan andere rode broeders te gaan vertellen van de Zoon van Manitou.

„Blijf bij ons, blanke vader. Ga niet,” zeiden ze. „Daar wonen de Mohawks; dat zijn grote vijanden van ons. Ze zullen u aan de martel-paal binden en u scalperen. Doe het niet. Blijf bij ons.”

Maar de blanke vader deed het wel. „Ik wil mijn rode broeders ver weg aan de rivier ook blij gaan maken,” zei hij. En hij wilde niet naar hen luisteren.

Toen stapte hij in een kano. Enkele Hurons, die gedoopt waren, zeiden: „Wij gaan met u mee, blanke vader. Wij kennen de rivier en als het moet zullen wij voor u vechten.” „Het is goed, mijn broeders,” zei Jogues, en de kano's staken van wal.

Ze voeren de rivier op. Waar een dorp was aan de oever legden ze aan en de blanke man vertelde aan de mannen, vrouwen en kinderen van de Zoon van Manitou. Het ging goed, er waren geen vijanden. En al maar verder voeren ze de rivier op.

En toen . . . toen gebeurde het vreselijke. Opeens schoot een pijl vlak langs de blanke man. En nog een. En nog een. Een vreselijk gehuil steeg op aan de oever.

De Hurons schrokken. O, nu waren ze opeens in groot gevaar. En ook hun blanke vader.

„De Mohawks!” schreeuwden ze. „De doodsvijanden van de Hurons en van onze blanke vader!”

Snel wendden ze de kano's naar de andere oever.

Maar toen ze dicht bij de oever waren, schoten verschillende kano's op hen af. In die kano's waren Indianen. Hun gezichten waren beschilderd met de oorlogskleuren. Nu was er geen ontkomen meer.

Er ontstond een hevig gevecht. De Hurons verdedigden zich dapper; sommigen van hen sneuvelden. De kano's werden naar de oever gedreven. Daar werden de Hurons door de Mohawks uit de kano's gesleept.

En de blanke vader? Toen zijn kano tegen de wal kwam, sprong hij

er uit en . . . zag kans tussen het geboomte te ontsnappen. Het was een wonder! De Mohawks zochten hem, maar konden hem niet vinden. En toch was hij niet ver weg.

Hij wilde niet vluchten. Hij wilde zien wat er met zijn rode broeders gebeurde. Hij wilde hen helpen als het kon.

De Hurons werden naar het dorp gesleept, dat dicht bij de oever lag. Bij de martelpaal werden ze gebonden en op de grond gelegd. De Mohawks maakten zich gereed om hen te martelen en een vreselijke dood te doen sterven.

Hij heeft het alles gezien, Jogues. Hij is hen gevolgd. En nu . . .

De Mohawks grijpen een der Hurons en willen hem aan de martelpaal binden.

Jogues weet wat er nu zal gaan gebeuren. Maar dat mag niet. Dat wil hij niet. Zullen zijn broeders gemarteld worden voor hem? Dat nooit! Opeens komt hij tussen de wigwams te voorschijn. Hij staat midden onder de Mohawks en roept: „Mijn rode broeders, de Mohawks, moeten hun rode broeders, de Hurons, sparen. Ze mogen niet gemarteld worden. De grote Manitou wil het niet. Laat mij voor hen gemarteld worden. En laat hen heengaan!”

Even is het stil bij de martelpaal. De Mohawks zien de blanke man, die ontsnapt is. Ze horen zijn woorden, zijn moedige woorden. Ze staan besluiteloos en kijken naar hun opperhoofd. Wat hij beslist, zal gebeuren.

Een ogenblik kijkt het opperhoofd naar de blanke man. Dan flikkert een onheilspellend vuur in zijn ogen.

„Waarom is de blanke man in het gebied der Mohawks gekomen?” vraagt hij.

„Ik ben gekomen om mijn rode broeders, de Mohawks, te vertellen van de grote Manitou,” zegt Jogues. „Ik ben gekomen om mijn rode broeders te genezen als zij ziek zijn.”

„De blanke man is een vriend van de Hurons en de Fransen, onze doodsvijanden,” zegt het opperhoofd. „De blanke man spreekt met dubbele tong. Ook hij is onze doodsvijand. Hij moet aan de martelpaal. Haagh!”

„Laat mij gemarteld worden, maar laat mijn rode broeders, de Hurons, vrij,” zegt Jogues.

„De blanke hond pleit voor zijn vrienden, de honden van Hurons. Ze mogen weggaan,” antwoordt het opperhoofd.

Enkele Mohawks maken de Hurons los en brengen hen naar de kano's. Intussen vallen andere roodhuiden Jogues aan. Ze binden hem aan de martelpaal en dan . . . dan gebeurt het vreselijke . . .

Als de Mohawks hem genoeg gemarteld hebben, maken zij hem los van de martelpaal. En dan . . . dan valt hij bewusteloos neer. De pijn is te erg geweest.

Als hij weer tot bewustzijn komt, is de avond gevallen. Nog ligt hij bij de martelpaal, maar bij hem staat een Mohawk, om hem te bewaken.

„Mijn rode broeder kan naar zijn wigwam gaan. Ik zal niet vluchten,” zegt hij tegen zijn bewaker.

De Mohawk zwijgt.

„Zijn mijn rode broeders, de Hurons, heengegaan?" vraagt Jogues.

„Niet allen", antwoordt de rode krijger.

„Breng mij bij hen", smeekt Jogues.

De Mohawk gaat hem voor naar de rivier.

Daar liggen enkele Hurons. Ze zijn stervende.

„Ik wil mijn rode broeders dopen voor zij naar de Zoon van de grote Manitou gaan," zegt Jogues tegen hen.

Hij gaat naar de rivier, doopt zijn bebloede vingerstompen in het water en doopt hen.

„Nu kunnen mijn rode broeders rustig sterven," zegt hij. „De Zoon van de grote Manitou zal zijn engelen zenden. Die zullen hen dragen naar de eeuwige velden der vreugde."

Jogues' lijden is nog niet ten einde.

De Mohawks doden hem niet, maar hij moet hen dienen als slaaf. Zij voeren hem naar de verschillende dorpen aan de Mohawk-rivier. Hij moet zware lasten dragen en allerlei kwellingen doorstaan. Het enige voedsel, dat hij krijgt, bestaat uit wilde bessen.

In een der dorpen gaan de Roodhuiden in twee rijen staan, als soldaten in het gelid. Jogues wordt ontkleed en nu moet hij tussen de rijen doorlopen. Hij wordt onbarmhartig geslagen. Het bloed stroomt langs zijn lichaam.

En nog is het niet genoeg.

De Roodhuiden leggen hem op de grond en binden zijn armen en benen vast aan palen.

En nu komen de kinderen der Indianen om hem te martelen. Zij trekken zijn haren uit, één voor één, ze leggen hete as en stukjes vuur op zijn bebloede lichaam. Het brandt in zijn wonden. En hij kan zich niet verroeren. Maar hij bezwijkt niet. Hoe is het mogelijk!

Zo wordt Jogues gemarteld in alle dorpen, waar de Mohawks hem in triomf heenvoeren. En onder alle pijnigingen blijft hij geduldig. Hij vergeeft zijn pijnigers wat zij hem aandoen.

„De grote Manitou zal mijn rode broeders vergeven," zegt hij, „evenals ik hen vergeef." Maar deze woorden maken geen indruk op de Roodhuiden.

Als de triomftocht langs de dorpen der Mohawks ten einde is, moet Jogues hen dienen als slaaf. Dan krijgt hij langzamerhand wat meer vrijheid. Hij is in de gelegenheid om te vluchten, maar hij doet het niet. Hij is naar hen toe gegaan als zendeling. Het is een wonder, dat de Mohawks hem niet hebben gedood. Het is een wonder, dat hij niet gestorven is aan zijn wonden. Nu wil hij tot hen spreken van zijn Heiland.

De Mohawks luisteren, maar zij willen zich niet laten dopen.

Er sterven veel zuigelingen der Indianen en die mag hij dopen.

Ook komen de kinderen tot hem. Zij luisteren naar de mooie verhalen van de blanke man, die altijd vriendelijk is en die nooit klaagt, hoe moeilijk zijn leven soms is. Hij leert de kinderen het kruisteken maken. En dit wordt bijna zijn dood.

Want op zekere dag komen enkele blanke mannen in het dorp

der Mohawks. Het zijn geen vijanden der Roodhuiden, maar vrienden. Het zijn geen Fransen, maar Hollanders. Jogues is blij, als hij hen ziet, maar zijn vreugde duurt niet lang.

De blanke mannen zien dat hij de kinderen der Mohawks een kruis leert maken. En dan. . . .

„De blanke man, die bij onze rode broeders is, is een groot vijand van hen,” zeggen ze. „Hij spreekt met dubbele tong. Hij is een boze geest. Hij brengt ongeluk over onze rode broeders.”

Jogues hoort het en het doet hem meer pijn dan alle martelingen, die hij doorstaan heeft.

De mannen van de stam vergaderen. Sommigen willen hem doden. Maar een oude grijsaard staat op en zegt: „De blanke man is nu al geruime tijd onder ons en nimmer heeft hij ons kwaad gedaan. Altijd is hij vriendelijk geweest; alle martelingen heeft hij geduldig verdragen. Hij heeft kunnen vluchten, maar hij heeft het niet gedaan. Hij heeft onze zieken genezen en hij is altijd goed voor ons geweest. De blanke man is onze vriend. Hij moet niet gedood worden.”

Een ogenblik is het stil in de vergadering. Het opperhoofd is in diep gepeins verzonken. Dan heft hij het hoofd op, ziet de kring rond en zegt: „De Grijsz Adelaar heeft goed gesproken. De blanke man zal niet gedood worden. Haugh!”

Jogues' leven is gered, maar de woorden der Hollanders hebben hem diep verdriet gedaan.

Zo blijft hij enkele jaren onder de Mohawks.

Maar dan. . . . dan lijkt het of zijn vijanden het toch zullen winnen.

Op zekere dag gaan de Mohawks op reis. Zij voeren Jogues mee. Ze willen niet meer dat hij bij hen blijft.

Ze brengen hem naar de Hollandse nederzetting, Renselaarswijk. Dominee *Megapolensis*, de predikant van Renselaarswijk, hoort van hem. Hij tracht hem te redden, maar Jogues wil niet gered worden. Hij wil weer naar de Mohawks terug. Hij is immers zendeling? Hij wil zielen redden voor Jezus.

De dominee spreekt met hem. Hij overreedt hem te vluchten. En na een nacht van strijd en gebed besluit Jogues te doen wat de dominee zegt.

Hij vlucht op een Hollands schip, dat gereed ligt om naar Europa te varen.

Maar hij wordt weer aan wal gezet. Om niet in de handen van vijandige Mohawks te vallen, moet hij zich zes weken lang schuil houden op een zolder.

Dan gelukt het de dominee hem naar Nieuw-Amsterdam, het tegenwoordige New-York, te zenden. Daar vindt hij een schip, dat naar Frankrijk, naar zijn vaderland, vaart.

Behouden komt hij in Frankrijk aan. Overal wordt hij als martelaar ingehaald. Nu kan hij uitrusten van de vele vermoeienissen en ontberingen; nu kan hij weer op krachten komen na de vele martelingen. Zal hij het doen?

Slechts een half jaar blijft hij in zijn vaderland. Er groeit een onrust in hem, een verlangen. Zal hij hier werkeloos zijn, terwijl zijn rode broeders sterven in de zwarte nacht van het heidendom? Wat zal hij dan straks moeten zeggen als hij voor de troon Gods staat? Heer, ik

ben gevlucht? Ik heb mijn rode broeders in de steek gelaten? Nee, dat niet.

„Ik ga weer naar de Mohawks,” zegt hij tegen zijn vrienden. „Ik moet er heen. Ik mag niet hier blijven.”

„Ga niet,” zeggen ze; „Jogues, ga niet. Ze zullen je martelen en doden. Je keert niet levend weer.” En ze kijken naar zijn vingerstompen.

„Ik ga,” zegt Jogues. „Ik wil de martelaarskroon verwerven.”

En hij gaat. . . .

Hij wil een zendingspost gaan stichten onder de Mohawks. Hij wil er zijn leven voor offeren. . . .

Enkele maanden later.

De mannen der Mohawks zijn bijeengekomen. In hun midden staat een blanke man, gebonden. Hij is gekleed in een lang, zwart kleed. Op zijn borst hangt een kruis.

Hoor, het opperhoofd der Mohawks spreekt: „Mijn broeders, de blanke hond is weergekomen. Reeds eenmaal is hij onder ons geweest. Hij heeft aan de martelpaal gestaan. Maar hij is niet gestorven. Zijn blanke broeders zeggen, dat hij een boze geest heeft. Wat zullen wij nu met hem doen?”

Zwijgen.

Het opperhoofd ziet de kring rond. Ook Jogues ziet de kring rond. Hij is onbevreesd. Hij weet dat hij niet lang meer zal leven, hoewel hij nog geen veertig jaar is. Zodra hij het gebied der Mohawks betrad, heeft hij de vijandschap gevoeld. Ze hebben hem gevangen genomen en nu beslissen ze over leven of dood. Hijzelf verbreekt de stilte. Hij ziet het opperhoofd aan en zegt:

„Vergun mij, Sterke Bison, een enkel woord te spreken. Ik ben niet gekomen als vijand, maar als vriend van mijn rode broeders. De grote Manitou, die gij allen vereert, heeft mij gezonden, om u te vertellen van zijn liefde en om uw zieken te genezen. De grote Manitou wil niet dat gij in strijd leeft met elkander. Hij wil, dat er vrede is op de aarde, vrede ook onder mijn rode broeders. De grote Manitou haat de boze geesten. Hij wil niet dat gij bang zijt voor die geesten. Hij wil, dat de rode broeders, ook gij, Mohawks, zijn kinderen zijn, die in vrede en geluk leven. . . .”

Een Mohawk staat op en onderbreekt hem: „Nu spreekt de blanke hond weer met een dubbele tong. Zijn broeders hebben ons beroofd en bestolen, zij hebben ons onze jachtvelden afgenomen. Zij voeren krijg tegen ons. Zij maken ons tot slaven.”

„Er is veel waar van wat mijn rode broeder zegt,” herneemt Jogues. „Ook onder mijn blanke broeders zijn slechte honden. Maar wil mijn rode broeder mij zeggen, wie *ik* bestolen heb en beroofd? Tegen wie *ik* gesproken heb met dubbele tong? Wiens jachtvelden *ik* afgenomen heb? Ben ik niet altijd vriendelijk geweest, toen ik onder u was? Heb ik de martelingen niet geduldig gedragen? Wie heeft een woord van verwensing, wie heeft één vloek uit mijn mond gehoord? Heb ik niet uw kinderen onderwezen, uw zieken genezen? De Sterke Bison, het grote opperhoofd der Mohawks, spreke!”

Het opperhoofd zwijgt. Voert hij strijd in zijn ziel? Hij ziet de kring der

mannen rond. Waar is nu de Grijsz Adelaar, die voor de blanke man pleitte?

Niemand pleit voor Jogues. De Grijsz Adelaar is heengegaan naar de eeuwige jachtvelden. En de mannen in de stam, die Jogues' vijanden zijn, zijn vele. Zij hebben zijn dood gezworen. Het opperhoofd weet het. Hij kent zijn mannen.

„Mijn broeders,” zegt hij, „wij zullen de blanke hond aan de martelpaal binden, om te zien of er een boze geest in hem is. Als de grote Manitou wil, dat hij niet sterft, dan zal hij niet sterven. Haugh!”

Jogues wordt gegrepen.

Weer zal hij aan de martelpaal gebonden worden. Weer zal hij vreselijke folteringen moeten doorstaan.

Maar zover komt het niet.

Eén der Mohawks zwaait zijn tomahawk, zijn vreselijke strijdbijl. . . . En Jogues, de moedige getuige voor zijn Heiland, de man die alles gaf tot redding van zielen, die de felste folteringen doorstond, is niet meer.

Jogues was Rooms. Hij dwaalde in vele opzichten.

En toch. . . . zijn grote liefde voor de uitbreiding van Christus' Kerk, zijn grote liefde voor hen, die in het duistere heidendom leefden, was eerlijk en oprecht. Die liefde deed hem de felste pijn doorstaan; die liefde dreef hem uit naar zijn beulen, die zijn moordenaars werden. . . . Hij wilde de martelaarskroon. Zou de Heiland hem die dan niet geschonken hebben?

AANTEKENINGEN:

1. *Jogues* werkte als missionaris onder de Indianen in Frans-Amerika, het uitgestrekte gebied van de Mississippi en haar zijrivieren. Het zgn. *Louisiana*-grondgebied. Ook het oostelijk deel van het tegenwoordige Canada behoorde daarbij. Er werkten daar Jezuïeten (*Jogues* was ook een Jezuïet) en Franciscaner monniken. Hun zendingsijver was voorbeeldig. Hun *methode* was door en door Rooms. Zij doopten vele kinderen en onderwezen de groten meestal slechts in het opzeggen van formuliergebeden en het maken van het kruisteken. Daardoor was de vrucht op hun arbeid gering.

Zij trokken de wildernis in met een groot crucifix op de borst en een draagbaar altaar op de rug. Op hun zendingstochten deden zij allerlei gewichtige aardrijkskundige ontdekkingen. Aan de monniken van Nieuw-Frankrijk dankt de wereld van toen bijna alles wat zij wist van het uitgestrekte Westen met zijn reusachtige stromen, eindeloze prairiën en donkere wouden. We menen dat hun arbeid in een werk over zendingsgeschiedenis niet onvermeld mag blijven.

Latourette, Vol. III, page 177, noemt als oorzaak van Jogues' dood: „Besmettelijke ziekten hadden de rijen der Mohawks gedund en meeldauw verwoestte hun koren. Men gaf Jogues de schuld en doodde hem. Zijn dood en het telkens falen van de pogingen om vrede te sluiten hebben er toe bijgedragen dat er opnieuw oorlog kwam tegen de Hurons.”

De Hurons zijn kort daarop praktisch vernietigd door de Irokezen, een soort bondgenootschap van verschillende Indianenstammen, waaronder ook de Mohawks. Omstreeks 1640 waren er 20.000 Hurons.

2. „De zending onder de Indianen, ofschoon haar annalen vol zijn van heldendom en martelaarschap, had geringe resultaten in de vorm van blijvende christelijke gemeenten” (Labourette). De Indianen leefden steeds op voet van oorlog met elkaar en werden uitgeroeid door ziekten, misoogst, sterke drank en geweren.

3. Een andere bekende zendeling in het gebied van de Mississippi was *Père Marquette*, ook een Jezuïet. In 1666 ging hij naar Canada. Hij sprak zes Indiaanse talen

en reisde veel. Predikte onder de Hurons en Ottawas. Bouwde een kapel die geregeld door 500 Indianen werd bezocht. In Kaskaskia (Illinois) werd hij ontvangen „als een engel Gods“, hield er een vergadering waar 500 opperhoofden en 1500 krijgers waren. Hij stierf in 1675, nog geen veertig jaar oud, aan een ingewandsziekte.

4. Hier volgt een brief van een Indiaans opperhoofd aan de gouverneur van Massachusetts, die aanbodt een Protestants zendeling te sturen. De Indiaan schrijft: „Toen gij (puriteinen) hier eerst kwam, zag gij mij, lang vóór de Fransen zulks deden. Maar noch uw voorgangers, noch uw predikanten, spraken ooit tot mij van gebed of van de grote Geest. Gij zag mijn vellen en die alleen zocht gij, zó ijverig, dat ik er niet genoeg heb kunnen verschaffen. Maar nauwelijks was ik te Quebec gekomen of een der zwartrokken kwam om met mij te spreken. Ik had een vracht vellen bij mij, maar de Franse zwartrok versmaadde het om er naar te zien. Hij sprak tot mij van de grote Geest, van de hemel, van de hel en van gebed. Ik hoorde hem met genot en had zoveel genoegen in zijn woorden, dat ik bij hem bleef, onderwezen en gedoopt ben. Zó hebben de Fransen gehandeld. Behoud gij daarom uw mannen, uw goud en uw predikanten, ik ga naar mijn Franse vader.”

4. Nog enkele Roomse zendelingen in Amerika:

a. *Bartolomeo de las Casas*: predikt onder de Indianen op de Grote Antillen ± 1525. Hij sterft op 92-jarige leeftijd. Hij wordt de „apostel van West-Indië“ genoemd.

b. *Anchieta* en *Vieira*: prediken met veel succes in Brazilië.

c. *Manuel de Ortega*: de „apostel van Paraguay“. Hij maakte van Paraguay een christelijke staat.

d. *Pieter van Gent*: predikt vijftig jaar in Mexico.

5. De *Roomse zendelingen* legden de nadruk op de *doop*. Zij meenden: als de heidenen maar toestemden zich te laten dopen, dan werkte God het wonder der wedergeboorte in hen.

5. Hieronder volgen nog enkele cultuurvolken, zoals de zendelingen die in Amerika aantroffen:

a. de *Azteken*: centrum: Tenochtitlan (Mexico). Grotendeels verwoest door *Cortez*. Laatste keizer: *Montezuma II* (1502 of 1505—1520). Godsdienst: een natuurgodsdienst: verering van de hemellichamen. Grote piramidevormige tempels. Mensenoffers; het hart werd uit de borst gesneden en aan de goden geofferd. De lichamen werden door de priesters gegeten. Om de 20 dagen een feest voor de goden. Er werden niet alleen mannen, maar ook vrouwen geofferd (onthoofd en gevild). Na de dood blijft de ziel zonder lichaam voortbestaan. De ziel gaat naar het rijk van de dodengod, de regengod of de zonnegod (de hemel). Jonggestorven kinderen gaan naar het tuinland, waar de zuigelingenboom staat. Degenen, die geofferd zijn, gaan rechtstreeks naar de hemel. De priesters zijn in verschillende klassen verdeeld. Hun opleiding begint op de leeftijd van 5—8 jaar. De beschrijver van de godsdienst der Azteken is *Bernal Diaz del Castillo*, die in het gezelschap van *Cortez* was. De priesters der Azteken gaven zich over aan onzedelijkheid.

Bij schier alle Indianen heerste het geloof, dat er vroeger een paradijstoestand was geweest. Het was de schuld der mensen, dat dit anders geworden is.

De Azteken hadden mooie kunstvoorwerpen. Zij deden aan muziek en astrologie.

b. de *Maya's*, ten zuiden van de Azteken. Grootste bloeitijd van hun beschaving: tussen 300 en 600 n. Chr. Godsdienst en wereldbeschouwing ongeveer als bij de Azteken. Zij kenden een zekere *Ceiba-boom*, die wortelde in het middelpunt der aarde en welks takken tot in de zevende hemel reikten (Yggdrasil bij de Germanen?). De goden schiepen driemaal mensen. Een heilig voorwerp zowel bij Azteken als Maya's was de rammelaar, waarmee men goede geesten opriep en kwade verjoeg.

c. de *Chibcha's*: ten zuiden van de Maya's, dus in Zuid-Amerika. Godsdienst en wereldbeschouwing ongeveer gelijk aan die van de twee bovengenoemde volken. Ook zij hadden een scheppingsverhaal. Een der hoofdgoden was een slangachtige god, die in een meer huisde (een watergeest dus). Deze god werd ook de Grote Moeder genoemd. Aan de zon offerde men eens in de 15 jaar een mens. Zij hadden veel gouden kostbaarheden. Hun land heette bij de Spanjaarden „El Dorado“.

d. de *Inca's*: ten zuiden van de Chibcha's. Centrum: *Cuzco* (= navel) in *Peru*. Godsdienst als boven, dus natuurdienst. Onderworpen door *Pizarro*, 1532. De stichter van het rijk der Inca's had hiertoe opdracht van de zon. De vorst der Inca's was goddelijk. Zij kenden medicijnmannen, orakels, een georganiseerde geestelijkheid, monniken, nonnen (zonnemaagden), de biecht en vasten. De hoogste godheid was *Inti*, de zon. Doden werden als mummie geconserveerd. Men kende ook reïncarnatie.

De Inca's stonden op een hoge trap van ontwikkeling en waren zeer rijk. (Belasting mocht alleen in goud betaald worden.)

Zie over al deze volken uitvoeriger: Van der Leeuw e.a.: „De godsdiensten der wereld” II, pag. 450 v.v., 2e druk, A'dam 1948. Over de Azteken: Collis: „De verovering van Mexico” (Spectrum, Utrecht).

6. Een Hollandse zendeling onder de Mohawks was *Megapolensis*. In 1642 werd hij predikant in de kolonie *Renselaarswijk* (nu Albany). Hij werkte er zeven jaar, leerde de taal der Mohawks grondig en vertaalde de 10 geboden, het doop- en avondmaalsformulier in het Mohawks. Later vertrok hij naar Nieuw-Amsterdam.

7. Een eeuw later werkte onder de Mohawks: *David Brainerd*, een methodist. Hij ging als zendeling naar een Indiaans dorp en bouwde er een hut voor zichzelf. Zijn bed was een bos stro. Zijn voedsel bestond uit gekookt Indiaans koren en een soort maïsapp. Zo leefde hij er een heel jaar. In 1745 werd hij geordend als missionair predikant der Schotse zendingsvereniging. Twee jaar later stierf hij aan de toring. Er verscheen een bundel herinneringen uit zijn leven, die o.a. *Henry Martijn* aanspoorde om zendeling te worden.

8. Een bekende Indiaanse christin was *prinses Pokahontas* (in Virginië), de dochter van een Indiaans opperhoofd. Zij redde een blanke kolonist het leven. In 1613 werd zij de vrouw van een Engelsman. Zij voer naar Engeland, maar stierf op de terugreis aan boord van een schip, 22 jaar oud.

9. In de eerste helft der 17e eeuw brachten onze vaderen het evangelie in *Brazilië*. In 1636 hielden de Braziliaanse gemeenten van kolonisten hun eerste classicale vergadering. De predikanten *Van Doorenslaer* en *Eduardi* werkten als zendeling onder de Indianen. Later werd dit gebied aan Portugal afgestaan en de gereformeerde gemeenten verdwenen. (Dr. Henri Beets.)

10. In *Vuurland* kwamen de Indianen in aanraking met het Christendom door *Allen Gardiner*, een kapitein van de Engelse marine (± 1850).

Met zes metgezellen laat hij zich in december 1850 daar aan land zetten. Zij nemen een sloep en levensmiddelen voor een half jaar mee. Na negen maanden komen ze allen om na vreselijke ontberingen. Later wordt het dagboek van Gardiner ontdekt. Een der laatste aantekeningen daarin was: „Indien wij sterven, dan bid ik U, Heer, wek anderen op en zend arbeiders uit tot uw grote oogst.” Er kwamen anderen, doch die werden door de Vuurlanders vermoord. Eerst in 1868 kon de eerste zendingspost in Vuurland worden geopend. Jkvr. Van Asch van Wyck schrijft van het werk van Gardiner: „De volle zwaarte en, naar menselijk inzicht: zinloosheid van veel zendingswerk komt hier wel zeer duidelijk aan de dag.” En toch.... wie zal bepalen of het werk uit liefde voor Jezus zinloos geweest is?

21. DE ZENDELING MET DE BEL

FRANCISCUS XAVERIUS: 1506—1551

Gez. 118 : 1—3.

't Is in april van het jaar 1541.

De lente gaat over de landen. De koude, doodse winter is voorbij. Het nieuwe leven spruit op uit de aarde.

In de haven van Lissabon, de hoofdstad van Portugal, ligt een zeilschip klaar voor een verre reis: een reis, helemaal naar Goa in India. Daar willen de zeelui handel gaan drijven en met een volgeladen schip zullen ze terugkomen. Als. . . ja, als ze geen zeerovers ontmoeten en als er geen ziekten uitbreken op het schip, als er geen hongersnood komt aan boord en als hun schip niet ergens ver weg op de rotsen geslagen wordt door een woedende orkaan. Als. . . Het leven van een zeeman in deze tijden is vol gevaren. En velen die vol hoop en vol goede moed uitgeilden, komen nooit meer in het vaderland terug.

Bij de reling van het schip, dat zacht deint op de lange deining van de oceaan, staan drie mannen in grauwe pij. Zij kijken naar het drukke gedoe van laden en lossen in de haven. Zij kijken naar de huizenzee en de kerktorens daar bovenuit. In hun ogen is iets van weemoed. Zij gaan hun vaderland verlaten, misschien om er nooit weer terug te keren. Weemoed, ja, en toch: er is ook verlangen in hen, verlangen naar het verre, vreemde land, waar ze het evangelie willen gaan prediken aan hen, die nog nooit van de Here Jezus hebben gehoord. Dat is mooi, maar moeilijk en vol gevaren. . . .

Een van de drie zendelingen is een man van vijfendertig jaar. Hij heeft prachtig zwart haar en een mooie, volle baard. In zijn ogen, de milde, grijze, is het verlangen naar het werk in het verre, vreemde land het grootst. En toch zou hij reden kunnen hebben om in Europa te blijven. Hij is geboren aan de voet van de Pyreneeën, in een oud adellijk kasteel.

Hij is opgegroeid tot een flinke stevige jongen in de heerlijke, vrije natuur. Hij heeft de zuivere berglucht ingeademd en die heeft hem gestaald. Evenals zijn vader en zijn voorvaders zou hij soldaat worden; er was altijd wel te vechten en roem te behalen. Hij zou een gevreesde ridder worden, zo dacht zijn vader. Maar *Franciscus Xaverius* wilde dit niet.

Hij wilde lezen, veel lezen en leren en toen hij zeventien jaar was, ging hij naar de beroemde hogeschool te Parijs. Daar kwam hij in aanraking met *Calvijn*, de grote hervormer. Het leek of hij Protestant zou worden, hij zat gaarne onder het gehoor van *Calvijn*. Maar toen deze de hogeschool verliet, kwam daar een ander, die later heel berucht geworden is: *Ignatius van Loyola*. Die man was vurig Rooms en hij wilde alles

doen om de Roomse kerk te steunen. En Xaverius werd niet Protestant, maar een volgeling van Loyola en samen met hem stichtte hij de orde der Jezuïeten.

Samen met hem ging hij naar Rome om aan de paus goedkeuring te vragen voor de orde.

Maar te Rome gebeurde er iets, dat zijn leven een heel andere richting zou geven.

Op zekere dag komt de gezant van de koning van Portugal te Rome.

Uit naam van zijn koning vraagt hij aan de paus, of die hem een zendeling wil aanwijzen voor de Portugese bezittingen in India. De paus wijst een zendeling aan: het is Xaverius.

Binnen vier en twintig uur is hij reeds op reis naar Lissabon. Daar vindt hij een schip, dat hem met twee helpers naar de Portugese kolonie Goa brengen zal. Xaverius heeft vrijwillig afstand gedaan van een gemakkelijk leven.

De tocht is niet gemakkelijk. De zeelui zijn ruw, het schip is overvol, het voedsel is slecht en de reis duurt lang. Maandenlang zwalkt het schip op de oceaan, heen en weer geslingerd door huizenhoge golven. En tot overmaat van ramp breekt op het schip de gevreesde ziekte uit, die de zeelui scheurbuik noemen. Dit komt doordat de schepelingen te weinig verse groenten krijgen.

Xaverius en zijn helpers verplegen de zieken, dag en nacht. Maar het aantal wordt al groter en de kapitein besluit een haven binnen te lopen in *Mozambique*, dicht bij de zuidpunt van Afrika.

De zieke schepelingen worden aan wal gebracht, om daar te genezen. De twee helpers van Xaverius gaan ook mee om hen te verplegen. Xaverius zelf blijft aan boord en als het schip verder zeilt, gaat hij mee, alleen.

De eerstvolgende haven die het schip aandoet, is op het eiland *Sokotra* in de Golf van Aden. Hier wil hij enige tijd blijven om te prediken, maar de Portugese gouverneur van Goa, die deze reis ook meemaakt, zegt: neen. Hij wil dat Xaverius meegaat naar Goa. En Xaverius gaat mee.

Veilig komt hij in Goa aan. Hij predikt er vijf maanden over boetedoening en bekering. Hij predikt vooral tot de kinderen, hij leert hun gebeden en sticht scholen. Hij doopt er vooral veel kinderen. Het dopen is eigenlijk zijn voornaamste werk, want hij gelooft, dat als een mens maar eenmaal gedoopt is, dat dan de heilige Geest het geloof in de Here Jezus vanzelf werkt. Daarom vraagt hij niet in de eerste plaats of de mensen geloven, maar of ze gedoopt willen worden. En van dit dopen maakt hij een groot feest.

Van Goa gaat hij naar de dorpen der parelvisseren aan de kust. Deze parelvisseren zijn de laagst gezonken mensen in India. Ze leven eigenlijk niet eens als mensen, maar als dieren. Teneinde hen om zich heen te verzamelen, trekt hij door hun dorpen met een *bel* in de hand, zoals Patrick in Ierland dit deed met een trom.

Vele nieuwsgierigen komen om hem heen staan. Ze luisteren naar hem, als hij hun vertelt van de Here Jezus. Vooral de kinderen. Hij kan zulke mooie verhalen vertellen en zijn stem is zo zacht en zo vriendelijk. En zijn ogen kijken nooit boos. Hij zegt tegen de kinderen, dat ze de afgodsbeelden moeten vernielen en ze doen het ook.

Hij leidt een leven vol ontberingen onder de parelvisseren, maar ze houden van de blanke man met de bel. En het duurt niet lang of ze zeggen dat ze gedoopt willen worden. Dan komen ze, bij honderden, bij duizenden. Zo groot is hun aantal, dat hij op 't laatst niet meer spreken kan en dat zijn armen te moe zijn om ze nog op te heffen. „Amplius, amplius, nog meer, nog meer,” fluistert hij met hese stem en hij weent van wanhoop, omdat hij zijn stem en zijn armen niet meer kan gebruiken. Maar hij krijgt zijn stem terug en de verlamming trekt weg uit zijn armen en hij doopt weer, doopt. . . . Twintig duizend mensen doopt hij er.

Xaverius reist naar de zuidkust van India, naar Travancore. De vorst van het land daar, de prins van Travancore, is hem goed gezind. Hij mag er prediken en dopen. En hij doopt er duizenden. Hij leert hun de 12 artikelen, het Onze Vader en de tien geboden. Dan steekt hij over naar Ceylon, dan vaart hij naar Malakka; hij komt in de Molukken en predikt er en doopt. . . . tienduizend mensen in één maand!

Drie jaar later, hij is nu 43 jaar oud, vaart hij naar Japan. Hier heeft nooit iemand het evangelie gepredikt. Dun gekleed en barbevoets komt hij midden in de winter in de hoofdstad aan. Hij treft het, want de keizer van Japan wil juist handel gaan drijven met de Portugezen. Twee jaar blijft hij hier en dan. . . .

Op het strand van een klein eiland, in het gebied van de zeeroovers voor de kust van China, ligt een man in een ellendige hut.

Hij is nog niet oud, pas 46 jaar, maar zijn haar en zijn baard zijn grijs. Zijn lichaam is vermagerd, uitgeteerd.

Hij is heel erg ziek en er is niemand, die hem verpleegt; niemand, die hem enige lavenis geeft in de brandende koorts.

Het is Xaverius. Hij heeft getracht in China aan land te komen, maar de Portugese gouverneur heeft het hem geweigerd. „O rots, rots, wanneer zult gij u ontsluiten!” heeft hij uitgeroepen in hevige teleurstelling. Hij had zo gaarne in China willen dopen.

En nu. . . . eenzaam ligt hij in de ruwe hut. De koorts schokt door zijn lichaam. Dan wordt het allengs stiller. Hij voelt dat hij sterven gaat.

Hij kruipt naar de ingang van de hut. Daar kan hij laag aan de horizon de kustlijn van China, het land, waar hij zo gaarne heengegaan was, zien. Hij kijkt er naar, lang, heel lang. . . .

Dan vervaagt de lijn. Dan vervaagt alles. En terwijl een nevel over zijn ogen trekt, murmelt hij: „Op U, Here, hoop ik; laat mij niet beschaamd worden tot in eeuwigheid.”

Dan sterft Xaverius, de man die zijn hele leven gegeven heeft in dienst van het evangelie en van de Roomse kerk; de man, die meer dan een miljoen mensen gedoopt heeft; de man, die alles, die de zwaarste ontberingen verdragen heeft, de grootste teleurstellingen ook, om Christus en om de kerk.

Geen wonder, dat men hem de apostel der Indiën genoemd heeft. Geen wonder dat een Protestants geschiedschrijver eens schreef: „Och, dat het Gode behaagd had, dat gij één der onzen geweest was!” Portugese kooplieden vinden zijn lijk. Zij nemen het mee en voeren het naar Goa, de stad in India, waar hij elf jaar geleden begon te prediken.

Elf jaar . . . en meer dan een miljoen mensen gedoopt. Wel groot moet de ijver en het vuur geweest zijn, waarmee hij predikte. Geen wonder, dat hij in die elf jaar van een gezonde sterke man een wrak werd. . . Hij stierf op 2 december 1552.

AANTEKENINGEN:

1. *Xaverius* meende, dat het sacrament van de doop iemand wederbaart ex opere operato d.i. door de kracht die in het sacrament schuilt en het altijd begeleidt. Zijn zendingsmethode is een typisch voorbeeld van de methode der Rooms. Mede ook daarom hebben we deze vertelling in dit werk opgenomen.
2. Toen Calvijn de Sorbonne verliet, kwam Loyola daar aan. Zie hierover uitvoerig mijn „De Strijdende Kerk“, dl. 4, vert. 90.
3. Een hedendaags Rooms leerboek der K.G. (Brouwers' „Geschiedenis der Kath. Kerk“, 3e dr., Kerkrade) schrijft over *Xaverius*: „Uit ootmoed en eerbied voor het gezag schreef hij zijn oversten geknield. Hij wekte meerdere doden ten leven, bezat gedurende enige maanden de gaaf der talen, deed de stormen der zee bedaren en maakte herhaaldelijk zeewater drinkbaar. Portugese kooplieden wierpen zijn lijk in ongebluste kalk, om enige maanden later de beenderen des Heiligen te kunnen meenemen. Zij vonden het lijk echter ongedeerd, een overheerlijke geur uitwasemend en vervoerden het naar Goa. Hier bleef het 300 jaar lenig bewaard. Eerst in 1890 heeft men er sporen van ontbinding aan ontdekt (pag. 165/166).“
4. In „Gods werk gaat door“ schrijft Jkvr. Van Asch van Wijck (pag. 17): „Het is voor ons onbegrijpelijk, dat van dit oppervlakkige werk toch een invloed kon uitgaan en dat een grondslag werd gelegd, waarop voortgebouwd kon worden. Hoewel nooit geheel afgebroken, is de kracht van deze actie, vooral ook door het verloren gaan van het grootste deel van de Portugese macht in de Oostaziatische landen, in de navolgende eeuwen zeer sterk verminderd.“
5. Een opvolger van *Xaverius*, namelijk *Robert de Nobili*, wilde het *kastewezen* in Zuid-India ook onder de christenen behouden. Hiertegen rees van Roomse zijde verzet.
6. Na *Xaverius* zijn de christenen in *Japan* hevig vervolgd. Het in aant. 3 genoemde Roomse leerboek geeft de schuld hiervan aan de Hollandse kooplieden. De vervolging „werd gestookt op het eilandje Desima. Hollandse kooplieden leenden de Japanners kanonnen om de burg Simatara te bombarderen, waar zich 37.000 christenen verscholen hadden, die allen omkwamen“ (pag. 167). „Van 1630—1853 is Japan bewust geheel afgesloten geweest van alle buitenlandse invloeden uit angst voor het indringen van het Christendom“ (Jkvr. Van Asch van Wijck).
7. Voor een kort overzicht van de missie-arbeid der R.K. Kerk verwijzen we naar „Gods werk gaat door“ door Jkvr. Van Asch van Wijck, pag. 238 v.v. A'dam 1952.
8. In 1546 landde *Xaverius* op *Ambon*. Hij werkte daar en op andere eilanden met voorbeeldeloze ijver. Door het gedrag der Portugezen en mohammedanen en christenen bleef er van de Roomse missie in de Molukken weinig over (ds. W. Pol).
9. Op *Sokotra* vond *Xaverius* Nestoriaanse christenen.
10. Juist de parelvisser, de *Paravas*, onder wie *Xaverius* met zijn bel verscheen, hebben het Rooms-Katholicisme het best bewaard (Latourette).
11. Het zijn niet alleen de *Jezuïeten*, die in Azië gewerkt hebben. Ook de Franciscanen en Augustijnen hebben hieraan deel gehad.
12. Omstreeks 1600 werkte de Jezuïet *Ricci* in *China*. Hij predikte, dat het christendom eigenlijk een vernieuwing van *Confucius'* leer was. Bij de doop moest de dopeling alleen belijden, dat er slechts één God is en moest hij beloven de 10 geboden te onderhouden. Toen hij in 1610 stierf waren er al honderden kerken in China. Hij kreeg door het schenken van uurwerken toegang tot het hof te Peking.
13. Ook in *Tibet* drongen de Roomse missionarissen door, maar in 1752 vernietigde een bloedige vervolging daar hun werk.
14. „Op de *Philippijnen* werden, onder de regering van Philips II van Spanje, in enkele jaren 4.000.000 inboorlingen vooral door Augustijnse monniken bekeerd en van ruwe barbaren en menseneters in toonbeelden van deugd en beschaving (!) omgeschapen. Reeds in 1595 werd Manilla hoofd ener kerkprovincie“ (Brouwers' „Gesch. der Kath. Kerk“, zie boven).
15. Wij kunnen het niet laten nog een kort citaat te geven uit het hedendaagse R.K. leerboek der K.G. (zie aant. 3): „Tot in het begin der 18e eeuw bleven de Protes-

tanten werkeloos op het gebied der missiën. Van wie zouden Protestantse missionarissen hun zending ontvangen? Wat zullen zij met vrouw en kinderen bij wilde volken tot stand brengen? Wat kunnen zij uitrusten met hun beginsel van *vrĳheid van onderzoek*? Dus, maar bijbels verspreiden!? Welk volkje hebben zij veredeld? Aan welke volksstam hebben zij de ware christelijke beschaving gebracht? Zij hebben vele millioenen bijbels weggeschonken of verkocht, ziedaar alles!" (blz. 170). Toch wel lichtelijk gekleurd!

16. Tot slot geven we een kort overzicht van de oude godsdiensten in Japan, China en India.

A. JAPAN:

1. Het *Shintoïsme*. Shinto: de weg der goden, der geesten. Voorouderverering, ook verering van geesten en machten. Begin ± 600 v. Chr. Verering van zon, maan, wind, vuur, pest en voedsel. Pantheïsme. Weinig godenbeelden, wel *Shintai*-god-lichamen, bijv. een spiegel, een zwaard. Essentieel kenmerk van de Shinto-dienst: *reinheid*. Geen hemel, geen hel, geen preken. De keizer is afstammeling van de zonnegodin (Amaterasoe). Werdt als zodanig vereerd (tot 1 januari 1946). In 1900 waren er 147.000 Shinto-tempels en ± 15.000 priesters.

2. *Boeddhisme* in Japan: Doet er zijn intrede in 552, vanuit Korea. Wordt ± 600 staatsgodsdienst. Er zijn verschillende secten. Momenteel zijn er circa 72.000 tempels en 121.000 boeddhistische priesters.

3. *Confucianisme*: is niet belangrijk in Japan.

B. CHINA:

1. *Confucianisme*: Zedeleer, eigenlijk geen godsdienst. De Chinese taal kent geen woord voor God. Confucius (= K'oeng-foe-tse) leefde ± 500. Geboren in de provincie Shantoeng. In zijn leerstelsel geen religieuze vragen. Uitgangspunt: wederzijdse verplichting. Leer van deugd, humaniteit, volledige beheersing der zinnelijke driften en strenge verdieping in de studie. Gronddeugden: oprechtheid, gerechtigheid, eerbied. Rechtvaardigheid voor de vijand, liefde voor de vriend.

2. *Taoïsme*: evenals Confucianisme een wijsgerig stelsel: *voorouderverering*. Vandaar het huisaltaar in gegoede gezinnen. „Tao” = „weg”. Ook een deugdgodsdienst. Nu geworden tot een grof bijgeloof in allerlei geesten en machten.

3. *Boeddhisme*: in vele vormen, uiteenlopend van een hoogstaande geloofsopvatting en de ellendigste praktijken van afgoderij.

Deze drie zijn innig saamverbonden. De grote meerderheid van het volk rekent met alle drie.

C. INDIA:

1. *Brahmanisme*. Het Brahmanisme is het oudste van de drie. Daarvoor was er het *Vedisme*. Hoofdgedachte: reïncarnatie = zielsverhuizing: elk stervend wezen gaat van het ene bestaan in het andere over.

De som van goede en slechte daden heet *Karma*.

Godsdienstige en maatschappelijke voorschriften staan in het Wetboek van Manu.

Het Brahmanisme kent geestelijke orden, ascetisme en priesters (brahmanen).

2. *Boeddhisme*. De hoofdgedachte van het Boeddhisme is: alle bestaan is lijden; verlossing is niet mogelijk, want... reïncarnatie.

De Boeddhist streeft naar vernietiging van de begeerte om het leven vast te houden. Is dit streven bereikt, dan is men in het *Nirwana*. Monnikenleven; kastenstelsel.

3. *Hindoeïsme*. De hoofdgedachte van het Hindoeïsme is ook zielsverhuizing.

Hoofdgoden: Siva (vruchtbaarheid), Vishnu (liefde), Surya (zon), Ganesa (schepper), Yama (dood).

Tempels, beelden, processies, godsdienstige feesten, kinderhuwelijk, weduwenverbranding (verboden door de Engelse regering in 1829).

Het Hindoeïsme streeft naar een algemene godsdienst, die alle andere overkoepelt. Dit is een gevaar voor het Christendom.

Bekende figuren *Tagore* (dichter) en *Ghandi* (de man van de geweldloze ongehoorzaamheid).

De stichter van het Boeddhisme is *Siddharta Gautama*, een prins, die de erenaam *Boeddha* (= Verlichte) kreeg. Hij leefde ± 500 v. Chr.

In India is 75% van de bevolking hindoes; 25% andere godsdiensten; 3% zijn christenen.

Uit de versmelting van het Brahmanisme met de Islam zijn de *Sikhs* voortgekomen. U Kyaw Than, een Birmaans christen, zegt: „De christen-evangelist moet niet eenvoudig spreken over het Boeddhisme. Hij moet 120 boeken gelezen hebben, wil hij de ander grondig kennen.”

OLD GRAFMONUMENT IN MENADO

Arch. Republik Indonesia

22. DE OUD-HOLLANDSE ZENDING IN DE INDIEN: ± 1650

HAMBROEK, HEURNIUS, JUNIUS, CANDIDIUS e.a.

Ps. 42 : 6.

Eenzaam in de donkere nacht, verloren in de Grote Oceaan, ligt het eiland *Formosa*. Even bewogen door de nachtwind staat op het sterke fort *Zeelandia* de Hollandse vlag. Die vlag is daar geplant door moedige zeevaarders, die voeren in opdracht van de Oost-Indische Compagnie.

De zeevaarders, die alle wateren van het grote eilandenrijk Insulinde doorkruisten, zijn ook op *Formosa* gekomen, om er te handelen. Ze hebben de kannibalen teruggedreven en het fort *Zeelandia* gebouwd. Vandaar wilden ze handel drijven met de Chinezen.

Ze bewaken hun fort goed, dag en nacht. Want de zee rondom het eiland wemelt van zeerovers. En wie in hun handen valt, wordt op wrede wijze gedood.

Door het donker komt, zacht voortbewogen door de nachtwind, een Chinese jonk naar het eiland gevaren. En nog één, en nog één, en . . . tientallen jonken volgen de eerste. Onhoorbaar, onzichtbaar naderen ze de kust. Ze stappen aan land dicht bij het dorpje *Mattaaauw*, waar vele christenen wonen en waar *Antonius Hambroek* dominee is. Het zijn Chinese zeerovers, onder aanvoering van de wrede *Coxinga*. Hij wil het eiland veroveren, om vandaar uit de passerende schepen te kunnen aanvallen. En op het eiland is rijke buit te behalen. Immers, de Hollanders zijn rijk.

De zeerovers sluipen het dorpje binnen. Een enkele dorpeling, gewekt door het gerucht, komt naar buiten en wordt neergeslagen. Nu is de nachtelijke stilte verbroken. Overal stijgen kreten op.

Ds. Hambroek hoort het rumoer. Ook hij wil naar buiten gaan, maar reeds wordt de deur van zijn woning ingeslagen en stormen de zeerovers naar binnen. Ds. Hambroek, zijn vrouw en zijn zoon worden gegrepen en . . . neen, niet gedood. *Coxinga* heeft gezegd, dat zij gespaard moeten worden. Hij heeft een plan, een wreed, boosaardig plan met hem. Hij weet, dat ds. Hambroek nog twee dochters heeft, die in het sterke fort *Zeelandia* zijn. . . .

Het duurt niet lang of *Coxinga*, de zeerover, heeft het hele eiland veroverd. Het bloed van vele christenen vloeit, want er zijn bloeiende christen-gemeenten op *Formosa*.

Slechts één plaats is er, waar *Coxinga* de voet niet heeft gezet. Dat is de burcht *Zeelandia*. Hij heeft de zeerovers bevel gegeven de burcht te bestormen, maar ze zijn bloedig afgeslagen. Hij heeft de overgave van de vesting geëist, maar *Coyet*, de bevelhebber, weigert. Hij weet

dat hem en zijn mannen een wrede dood te wachten staat en al zou dit niet zo zijn, waar de soldaten van de Oost-Indische Compagnie de voet gezet hebben, daar trekken ze niet vrijwillig terug.

Coyet heeft het moeten aanzien, dat Coxinga het hele eiland veroverde. Hij heeft geen mannen genoeg om de zeerover terug te drijven. Maar zijn fort zal hij behouden. Wel heeft hij direct een schip uitgestuurd om hulp te gaan halen. Dat weet Coxinga. En daarom. . .

Coxinga beveelt ds. Hambroek in zijn tent te komen.

„Ik wil, dat gij naar het fort gaat en de bezetting vermaant zich over te geven. Zeg hun, dat ik hun leven sparen zal.”

„Ik behoef niet te gaan,” zegt Hambroek fier, „de Hollanders geven zich nooit over. Het zal vergeefse moeite zijn.”

„Ga!” schreeuwt Coxinga woedend, „en als gij niet terugkomt, zal ik uw vrouw en zoon een wrede dood doen sterven. Als gij terugkomt en de vesting wil zich niet overgeven, dan zal ik u doden!”

Nu is het opeens heel erg moeilijk voor ds. Hambroek. Wat moet hij doen? Een ogenblik denkt hij na. Dan zegt hij: „Ik zal gaan en ik zal terugkeren.”

Ds. Hambroek gaat. Hij komt in het fort en zegt tegen de mannen, dat zij zich niet over moeten geven. Maar dat is toch zijn eigen dood?

Zijn dochters smeken hem niet terug te gaan naar Coxinga. „Mijn kinderen,” zegt hij, „zal die zeerover dan zeggen, dat een christen laf is en niet trouw aan zijn gegeven woord? Ik zal teruggaan en sterven met je moeder en je broer. Hierboven zien we elkaar weer. Vaarwel!”

Hij omhelst zijn beide dochters en gaat. . . .

Hij komt bij Coxinga.

„En? Wat is het antwoord?” vraagt de zeerover bars.

„De vesting geeft zich niet over,” antwoordt Hambroek moedig.

„En. . . gij zijt toch teruggekomen?”

„Een christen is trouw aan zijn eens gegeven woord en hij vreest de dood niet. Mijn God zal mij opnemen in zijn hemel.”

Coxinga zwijgt en ziet ds. Hambroek een ogenblik aan. Er is iets van bewondering in zijn donkere ogen. Wat is dat voor een geloof, dat iemand zo moedig kan maken en zo trouw?

„Ik zal u niet doden,” zegt hij, „nog niet. We zullen eerst het fort veroveren.”

Het fort wordt veroverd na dagenlange, taaie weerstand. Maar als Coxinga met zijn zegevierende zeerovers binnentrekt, zijn ds. Hambroek, zijn vrouw en zijn zoon reeds vermoord door de wreedaard. Coxinga gaf hun de schuld van een opstand op het eiland en doodde hen.

De gehele bezetting van de burcht Zeelandia wordt door de zeerovers gedood. Ook de beide dochters van ds. Hambroek moeten sterven. *Zo betaalt een heel gezin zijn zendingsarbeid met het leven.*

De kerken op Formosa worden verwoest. De christenen worden gemarteld en gedood. Niets blijft er over van het Christendom op Formosa. Het heidendom triomfeert er, tweehonderd jaar lang. Eerst in de 19e eeuw gaat het licht van het evangelie er weer stralen.

Niet alle zendelingen die naar de Indiën gegaan zijn, betalen hun liefde voor Koning Jezus met hun leven. We zagen reeds dat Roomse zendelingen er predikten, bijvoorbeeld Xaverius in de Molukken.

Reeds een jaar nadat de Oost-Indische Compagnie werd opgericht (1602), besluit het bestuur „om te zien naar twee bekwame mannen om de volkeren in Indië Gods Woord te verkondigen en hen tegen alle bijgeloof en verleidingen der Moren en heidenen met de heilige Schrift te vermanen”.

Dat is het begin van de oud-Hollandse zending in Indië.¹⁾

Eerst gaan er „ziekentroosters” heen om de zieken bij te staan. Maar al spoedig volgen er predikanten.

In Leiden woont professor *Walaeus*. Hij sticht een theologische school om mannen te vormen tot zendeling voor Indië. Hij leidt er twaalf op. En ook anderen gaan. Zij zijn predikant onder de Hollanders, die er wonen, maar zij werken ook als zendeling. Zij stichten scholen en kerken, ook inlandse. Zij leren Maleis en preken zelfs in de taal der inlanders. Zij vertalen gedeelten van de bijbel in het Maleis. Dit deed bijv. ds. *Leydekker*, wiens vertaling tot op heden op het eiland Ambon wordt gebruikt.

De predikanten werden bijgestaan door schoolmeesters. Zij vormden weer inboorling-onderwijzers, die de kinderen het Onze Vader moesten leren en de tien geboden, de twaalf artikelen, enkele gebeden en het Kort Begrip of de Catechismus. Zij lokten de kinderen naar school door het uitdelen van rijst.

Nee, die schoolmeesters hadden het niet gemakkelijk. Het is gebeurd dat één onderwijzer aan 700 kinderen les moest geven.

En toch was de arbeid van deze zendelingen niet zonder vrucht. Anders zouden er op een bepaald moment in Batavia en omgeving niet 100.000 christenen zijn geweest. En op Ceylon vele honderdduizenden. Nu moeten we niet menen dat de oud-Hollandse zending zonder smet was. De predikanten ontvingen „discipelgeld”, d.w.z. enige penningen voor iedere heiden, die ze doopten. En iedere inboorling, die zich liet dopen, kreeg twee rijksdaalders en veertig pond rijst per maand. Dat was op Ambon. En te Batavia werd aan iedere vrouw, die zich liet dopen, tien rijksdaalders en twee kleedjes als beloning gegeven. Deze „zendingsmethode” is niet goed te keuren en verschillende predikanten protesteerden hiertegen. Onder de Oost-Indische Compagnie mocht een ongedoopte geen betrekking bekleden en een ongedoopte man, die met een gedoopte vrouw samenleefde, moest zich bij de eerste de beste gelegenheid laten dopen, anders kreeg hij zes maanden dwangarbeid.

Een kind van ouders, die geen belijdenis gedaan hadden, mocht niet gedoopt worden. Zo bepaalde het de Dordtse synode. Maar in Indië stoorde men zich niet zoveel daaraan. Men doopte vele kinderen van heidense ouders, als een christen maar als getuige optrad.

Doordat er zoveel gedoopt werden, bestonden de gemeenten grotendeels uit doopleden. Ja, er is zelfs een gemeente bekend, waar van de 425 gedoopten niet één lidmaat was.

Nu moeten we niet denken, dat het overal zo was. Een man als ds. Hambroek, met wie we deze vertelling begonnen, dacht er anders over. En zo waren er meer. We willen over enkelen van hen nog iets meer vertellen:

¹ We gebruiken hier dit woord nog, omdat Indonesia o.i. hier klinkt als een anachronisme.

In 1627 komt de eerste zendeling op Formosa. Het is ds. *Candidius*. Hij had reeds op Ternate gewerkt. In een jaar tijd leert hij de taal der mensen op Formosa en al spoedig heeft hij een gemeente van 128 Formosanen om zich verzameld.

Dan komt ds. *Junius* hem helpen. Overal, waar het maar mogelijk is, sticht hij scholen, waarvan er sommige 600 leerlingen tellen. Ds. Junius geeft zelf onderwijs en 's morgens en 's avonds verzamelt hij de dorpsbewoners om zich heen. Ze komen gaarne naar hem luisteren. Velen worden gedoopt en als hij in 1644 ziek wordt, zodat hij naar het vaderland terug moet, dan heeft hij enige duizenden zielen tot Christus gebracht. En dit niet met rijksdaalders, rijst of mooie kleejdjes.

Ds. Junius wordt opgevolgd door ds. Hambroek en wat er met hem gebeurd is, weten we reeds. Coxinga, de zeerover, heeft het Christendom op Formosa bijna uitgeroeid, maar nog heden is er een berg die Hambroek heet en een meer dat naar Candidius is genoemd. En ook in de hemel is hun werk niet vergeten!

Op Ceylon werkte ds. *Baldaeus* met grote zegen. Er werd zelfs een kweekschool voor predikanten en onderwijzers gesticht. Jammer, dat zijn arbeid grotendeels weer te niet gedaan is door traagheid en luiheid van zijn opvolgers. Later werd zelfs een christelijke kerk afgebroken om er een Hindoe-tempel van te maken. Toch werd er op Ceylon nog tot in 1851 in het Hollands gepreekt.

We mogen dus niet zeggen, dat de arbeid der eerste zendelingen mislukt is. Eigenlijk kunnen we nooit spreken van mislukken der zending. Want Gods Woord keert nooit ledig weer. En de eeuwigheid zal verklaren, hoeveel heidenen door het werk der eerste zendelingen in de Indiën, de hemel zijn binnengegaan. Ook zij zijn zaaiers geweest en God heeft voor de oogst gezorgd.

AANTEKENINGEN:

1. Onder de vele lectuur over dit onderwerp vonden we de interessante dissertatie van dr. *Abineno*: „Liturgische Vormen en Patronen in de evangelische kerk op Timor”, 1956 (verkrijgbaar: Zendingsbureau Oegstgeest), waaruit we de volgende citaten aanhalen: „De missionaire mogelijkheden van de „handelskerken” mogen we niet te hoog aanslaan. Het verkeer met de omwonende bevolking van de factorij vond bijna uitsluitend plaats via een internationale marskramersstand. De kerk kon maar zelden functioneren als missionair bruggehoofd. *De centrifugale beweging van alle zendingswerk*: het gaan vanuit de kerk naar de anderen, *werd hier in de praktijk veranderd in een centripetale beweging*: de anderen werden verwacht naar de kerk te komen.” Dr. Abineno maakt hier een uitzondering voor de Molukken. Daar „werd de handelskerk een volkskerk”. Maar overigens „dreigde de kerk telkens weer dood te lopen in het slop van de factorij”. De oud-Hollandse zending „loopt ongeveer parallel met de V.O.C.-geschiedenis”. Enkele funeste gevolgen daarvan hebben we reeds in de vertelling genoemd.

„Men zou de veelgesmade XVIIIe eeuw ook kunnen zien als een zinvolle overgang van de XVIIe naar de „Zendingseeuw”.”

„Alleen de gereformeerde kerken van Nederland hadden als de enige ware godsdienst het recht om de christelijke religie in Indonesië te propageren.” En dat dan nog onder toezicht en met goedkeuring van de V.O.C., die er eigenlijk de „overheid” was. „Andere kerken werden in Indonesië door de regering geweerd.”

„Reeds in de dagen van *Coen* (1620) werd de behoefte gevoeld om voor de Indonésische christenen, die het Nederlands niet verstonden, (eigen) kerkdiensten in het Maleis te laten houden. Dit gebeurde voor het eerst met Kerstmis 1621 door Dubbeldyck.”

De „krankbezoekers” en schoolmeesters mochten in een Indonesische dienst geen vrij gebed uitspreken. Zij moesten zich houden aan de Nederlandse modellen.

2. De kinderen van Europeanen en Indonesische vrouwen, zgn. *bastaarden*, mochten niet gedoopt worden. Wel mochten ze door een symbolische handeling aan de gemeente verbonden worden, bijv. door het afgeven van zgn. doopbriefjes. De bejaarde gedoopten mochten niet tot het heilig Avondmaal toegelaten worden, dan op „haer versoek ende begeerte ende nader examinatie haeres geloofs ende leevens”.

3. Als de G.G. zich naar de avondmaalstafel begaf, stond de gehele gemeente op. Bij gebrek aan tarwebrood vierde men op Banda het Avondmaal met rijstebrood. In de meeste Indonesische gemeenten werd het Avondmaal slechts eens in de twee of drie jaar gevierd door het gebrek aan predikanten.

4. De predikanten moesten steeds in ambtsgewaad („mantel”) voorgaan.

5. „Onze vaderen brachten naar hun overzeese gewesten hun ganse levenswijze over als een getrouwe kopie van en een herinnering aan het moederland” (L. Knapert: „Schets van een geschiedenis onzer handelskerken”, Den Haag, 1928). „Tot de gemeente,” zegt dr. Abineno, „kwam het evangelie in „vreemde” klanken. En op die vreemde klanken antwoordde zij door middel van „geleende” woorden.”

6. *Ds. Junius* schreef twee vraagboeken voor zijn Formosanen. Hij sprong hierin nogal wonderlijk om met de stof. Als hij bijv. er in spreekt over de schepping van Eva's lichaam komt hij met het volgende:

„Vraaghe. „Als het lichaam van Adam opstingh, wat seyde hij? Antw. „Dese vrouw is van mijn ribbe, van mijn vleesch.”

Vr. „Wat seyde vrouw?” Antw. „Van sijne ribbe is mijn lichaam,” seyde Eva.

Vr. „Wat heeft Eva tot Adam geseyt? Heeft sij oock wederom gesproocken?” Antw. „Jae sij. Adam, heeft si geseyt, ick beminne u. U lichaem is gelyck mijn lichaem; ick en sal niet stout tegen u wesen; ick sal u gehoorzaam sijn, al ist dat ick mijn vader en mijn moeder verlaete, soo sal ick u niet verlaeten.” (?)

Vr. Sijn sij oock getrouwt? Antw. Jae si, Godt heeft haer de handen malcanderen doen geven en heeft ze getrouwt” (Beets: „Triomfen van het kruis”).

7. *Hugo de Groot* schreef een „Bewijs van de ware godsdienst”, dat door menig zendeling als handboek is gebruikt. Zo ook het werk van prof. *Hoornbeek* over de „Bekering der Heidenen”.

8. De studenten van *ds. Walaëus* mochten geen wijn, sterk bier of enige bedwelmende drank gebruiken en ook geen tabak roken. Zij mochten zich niet met meisjes ophouden en geen trouwbeloften doen. (Boissevain: „De Zending in Oost en West”, Den Haag.)

9. In 1607 sloten de Hollanders een contract met de sultan van Ternate, waarin o.a. de clausule voorkwam, dat indien Ternatanen christen wilden worden, zij aan de Ternataanse justitie overgegeven moesten worden (!).

10. Een der beste zendingsmiddelen in deze tijd was, dat predikanten kinderen der inheemse bevolking in huis namen om die op te leiden tot onderwijzers en voorangers. De man, die veel voor deze opleiding heeft gedaan, is *ds. Danckaert* (Amboin). Hij schreef ook een „Historisch ende Grondich Verhael van den Standt des Christendoms int quartier van Amboina”, Den Haag, 1621.

11. Een der meest bekende predikanten te Batavia is *ds. Justus Heurnius*. Hij promoveerde in 1611 te Leiden in de medicijnen. In 1618 gaf hij een geschrift uit, getiteld: „Opwekking om de Protestantse zending onder de Indiërs ter hand te nemen”. In 1624 komt hij te Batavia aan. Hij werkt aanvankelijk meest onder de Chinezen. Na 1629 kwam hij in moeilijkheden, doordat de G.G. Specx (opvolger van Coen) de Kerk geheel onder de regering wilde brengen. Hij zat zelfs een maand in de gevangenis. Toen ging hij naar de Oelassers, waar hij bijna vergiftigd werd door islamieten. In 1638 keerde hij naar Nederland terug. Hij was niet getrouwd.

12. Ten slotte: Wie meer over de oud-Hollandse zending in de Indië wil weten raadplege behalve het in aant. 1 genoemde werk o.a.: H. D. J. Boissevain: „De Zending in Oost en West”, Zeist, 1943; S. Coolsma: „De Zendingseeuw voor Ned. Oost-Indië”, Utrecht 1901; dr. Baron van Boetzelaer: „De Protestantse Kerk in Nederlandsch-Indië”, Den Haag, 1947; J. R. Callenbachh: „Justus Heurnius”, Nijkerk 1897; Troostenburg de Bruyn: „De Hervormde Kerk in Ned. Oost-Indië onder de O.I.C. (1602—1795)”, Arnhem 1884; A. Algra: „De Kerke Christi te Batavia”, Franeker 1946; J. Mooy: „Bouwstoffen voor de gesch. der Prot. Kerk in Ned.-Indië”, Weltevreden 1927; prof. Bavinck: „Zending in een wereld in nood”, Wageningen z.j.; H. Dijkstra: „Het evangelie in onze Oost”.

C. DE PERIODE VAN HET ZICH TERUGTREKKEN OP
HET KORTE FRONT: ± 1650 TOT ± 1800

Vicit Agnus Noster eum Sequamur.
(Zinspreuk der Herrnhutters)

23. EEN STOER PIONIER OP EEN IJZIG EILAND

HANS EGEDE, DE APOSTEL VAN GROENLAND: 1686—1758

Gez. 110 : 4.

IJs! IJs! Muren van ijs! Bergen van ijs overal!

Het kleine schip „De Hoop” ligt voor de kust van Groenland, aan alle kanten omgeven door ijsbergen. Angstig staren de zesenvoertig scheepelingen naar de ijsmuren, die steeds in beweging zijn; nu eens schuiven ze dichterbij, dan weer wat verder af. Maar nergens laten ze een doorgang vrij. Het schip ligt als in een graf van ijs, dat zich ieder ogenblik sluiten kan. Dan wordt het gekraakt. . . .

Hans Egede¹) ziet het. Hij ziet de wanhoop op de gezichten der scheepelingen. Hij ziet dat de kapitein naar de hut gaat, waar Egede's vrouw en vier kinderen zijn.

„Wat gaat u doen, kapitein?”

„Ik ga tegen uw vrouw zeggen, dat zij zich op de dood moet voorbereiden. Er is geen uitkomst meer.”

Nu dreigt de wanhoop ook in Egede's hart te komen. Geen uitkomst meer? En dit vlak bij het land van bestemming? Heeft hij daarvoor dertien jaar lang geworsteld? Hadden zijn vrienden dan toch gelijk, toen ze zeiden dat zijn plan om aan de Groenlanders het evangelie te gaan verkondigen, krankzinnig was? Had zijn vrouw Geertruide dan gelijk toen zij hem een dwaas noemde, toen hij haar van zijn plan vertelde? O ja, later heeft Geertruide toegestemd om mee te gaan. Maar zal zij nu hier met de kinderen tussen het ijs moeten sterven? Vlak bij het land, waar hij als zendeling heen wil? Dat kan niet. Hij heeft toch niet hierheen willen gaan om roem en eer te behalen? Hij ging toch uit zuivere liefde voor zijn Heiland en de arme heidenen op Groenland?

Hij gaat naar zijn hut. Hij valt op de knieën, ds. Hans Egede, en hij bidt: „Heer, U hebt Paulus uitkomst gegeven, toen het schip dreigde te vergaan. O, wil ook ons uitkomst geven. Gij zijt toch de Almachtige! Laat mij gaan prediken op Groenland. Geef uitkomst, Heer.”

Gesterkt staat Hans Egede op. De vrees is weg uit hem. De Heer zal uitkomst geven. En de Heer geeft uitkomst. O, nee, niet direct. Het duurt nog een dag en een nacht, maar dan wijken de ijsbergen uiteen en komt er een doorgang. En enkele dagen later landt Hans Egede als zendeling op de kust van Groenland.

Hoe kwam hij ertoe, om juist hier, in deze barre ijswoestijn, het evangelie te gaan prediken?

Op 21-jarige leeftijd reeds werd hij dominee in een vissersdorpje op de Lofoten. De vissers hielden van hun dominee en hij hield van zijn vis-

¹ Uitspreken met de klemtoon op de eerste e.

sers. Maar toen hij er enkele jaren was, kreeg hij een boek in handen, een wonderlijk boek. Het vertelde van een Noor, Eric de Rode, die — het was omstreeks het jaar 1000 — een man had doodgeslagen en daarom gevlucht was naar een land, dat hij Groenland noemde, hoewel het midden in het ijs lag. Later was die Eric weer teruggekomen en had hij veel Noren meegenomen naar Groenland. Er was daar een bloeiende kolonie ontstaan. En die Noren waren christenen. Ze hadden op Groenland kerken gebouwd.

Maar de laatste eeuwen had men niets meer van hen gehoord. Wat was er van hen geworden? Waren ze teruggevallen in het heidendom?

Ds. Egede wilde onder hen gaan prediken. Maar zijn gemeenteleden vonden het een dwaas plan. En als ook zijn vrouw het voor onmogelijk houdt, dan praat hij er maar niet meer over. Maar . . . het verlangen blijft. En de stem van dat verlangen blijft diep in zijn hart spreken.

Dertien jaar lang worstelt hij tegen die stem. En dan . . . dan hoort de koning ervan. En hij steunt Egede. De koning belooft hem 300 rijksdaalders per jaar en ieder jaar zal een schip vol levensmiddelen naar Groenland komen.

Dan zeilt hij uit in de lente van het jaar 1721 met Geertruide, die hem reeds lang beloofd heeft mee te gaan, en zijn vier kinderen. Hij is nu 35 jaar.

De reis is vol gevaren. Het schip wordt door harde stormen geteisterd, door ijsbergen bedreigd, zo dat zelfs de schepelingen geen uitkomst meer zien, maar God geeft uitkomst en behouden komt hij op Groenland aan.

Dan volgt echter al dadelijk de eerste teleurstelling. Egede vindt geen Noren op Groenland, maar Eskimo's, domme, onzindelijke mensen, die hem vijandig gezind zijn en hem bestelen.

Hij bouwt er een huis van turf en steen. En dan gaat hij op reis, om de nakomelingen van de Noren te zoeken. Hij leeft met Geertruide en de kinderen van walvistraan en zeehondenspek. Van de Noren vindt hij geen spoor. Wel ruïnes van kerken en huizen en hij komt tot de ontdekking dat alle Noren door de Eskimo's zijn vermoord.

Nu zal hij de Eskimo's het evangelie verkondigen. Maar hoe? Hij kent de taal der Eskimo's niet. Hij gaat met hen op jacht. Hij probeert hun taal te leren. Hij ontdekt, dat ze geloven aan tovenarij en hekserij. Als een heks wordt gepakt, schuldig of niet, dan wordt ze levend verscheurd en in stukken gehakt. En verder geloven ze niets. Een god kennen ze niet. Ze zijn gierig, egoïstisch en wreed. Zieken en oude mensen, die niet meer voor zichzelf kunnen zorgen, worden levend begraven.

Egede maakt lange, gevaarlijke tochten. Hij lijdt schipbreuk en moet een hele nacht doorbrengen op het ijs. Soms blijft hij de nacht over in een Eskimo-hut, maar hij kan er niet slapen. De traan en de Eskimo's, die naakt in de hut slapen, verspreiden een ondraaglijke stank.

Hoe zal Egede hun het evangelie verkondigen? Hij heeft bijbelse platen bij zich, maar over de goede Herder kan hij niet praten. De Eskimo's kennen geen schapen of lammeren. Ook aan landbouw doen ze niet. Ze hebben ook geen behoefte aan God; en een heerlijke plaats als de hemel is hun onbekend.

En toch . . . op zekere dag laat hij een plaat zien, waarop de Here

Jezus staat, die een zieke beter maakt. O, maar dan moet Egede ook hun zieken beter kunnen maken.

Ze brengen een ernstige zieke bij hem. Nu moet hij bewijzen, dat hij hen niet voorliegt. Egede kan alleen maar ernstig bidden, hoewel ze ook dat niet begrijpen, want van geneeskunde heeft hij geen verstand. Egede bidt vurig en dan blaast hij op de zieke, zoals de Here Jezus op de discipelen, die daardoor de heilige Geest ontvingen.¹)

Zo genezen er meer zieken op zijn gebed en nu beschouwen de Eskimo's hem als een groot tovenaars. En dat wil Egede juist niet.

De Eskimo's hebben geen besef van zonde. Wat zonde is, begrijpen ze niet. Ze hebben er dus ook geen woord voor en Egede kan het hun maar niet bijbrengen.

Hij neemt kinderen in zijn huis, om die op te voeden en later te dopen. Maar de kinderen lopen telkens weg. Zelfs door middel van zijn eigen kinderen, die met hen spelen en hun taal leren, kan hij ze niet bij zich houden.

En toch, als hij zo een jaar of vijf onder de Eskimo's gewerkt heeft, kan hij ongeveer 150 kinderen dopen. Dat is een hoopvol begin, maar de teleurstelling blijft niet uit. Hij kan ze niet opvoeden tot christenen. Voor de hemel voelen ze niets, omdat daar geen zeehonden en rendieren zijn en voor de hel zijn ze niet bang. Integendeel, ze houden van het vuur; daar word je lekker warm van in het venijnig koude klimaat. Wat moet hij daaraan doen?

Hij zendt een paar Eskimo's naar Kopenhagen, om die daar in het christelijk geloof te doen onderwijzen. Als ze terug komen, worden ze weer heidenen en vluchten weg.

De koning van Denemarken sterft en nu houdt het jaargeld voor Egede op en ook het proviandschip komt niet meer. Maar Egede blijft onder de Eskimo's. Zo groot is zijn geloof, dat hij blijft.

Dan komt een slag, zwaarder dan alle vorige. Met het laatste schip dat Groenland aandoet, komt een vreemde ziekte mee, een ernstige epidemie. Zo erg, dat hele dorpen erdoor worden uitgeroeid. Egede en een paar zendelingen van de Herrnhutters, die met het laatste schip meegekomen zijn, verplegen de zieken. Ze kunnen haast niet bij hen blijven, omdat ze een ondragelijke lucht verspreiden. Maar ze blijven en helpen, ook Geertruide, en achten eigen leven niet. Bij honderden maait de ziekte de Eskimo's weg. De epidemie duurt een jaar en als zij voorbij is, zijn hele families verdwenen, hele streken ontvolkt. Van de 150 gedoopte kinderen zijn er maar enkelen over. Ook de vier kinderen van Hans Egede en Geertruide worden ziek, maar zij herstellen gelukkig. En Hans en Geertruide zelf? Ze zijn lichamelijk gebroken, maar . . . hun geloof is ongeschokt.

Dan . . . als ze zo tien jaar op Groenland geworsteld hebben — een schier hopeloze strijd, dan komt voor Egede de zwaarste slag.

Dan neemt God zijn Geertruide, die moedig met hem de grootste zorgen en ontberingen gedeeld heeft, tot zich in de hemel. Het is 21 december van het jaar 1731.

Nog vijf jaar blijft hij in Groenland. Dan gaat hij naar Kopenhagen terug, waar hij hoogleraar wordt aan de zendingsschool.

¹ Joh. 20 : 22.

Maar voor hij vertrekt, houdt hij een afscheidspraak over de tekst: „Maar ik zei: Tevergeefs heb ik mij afgemat, voor niets en vruchteloos mijn kracht verbruikt. Evenwel, mijn recht is bij de Here en mijn vergelding is bij mijn God” (Jesaja 49 : 4).

Hans Egede, hij staat er als een terneergeslagen mens. Vijftien jaar heeft hij onder de Eskimo's gewerkt. Hij heeft er zelfs niet het begin van een gemeente kunnen vormen.¹⁾ De zendelingen, die hem kwamen helpen, begrepen hem niet. De ijver voor zijn Heer heeft hem verteerd. Zijn trouwe, moedige levensgezellin Geertruide is hem ontnomen. Geen wonder, dat hij in zijn dagboek schrijft, dat hij Groenland verlaat a's een gebroken man.

En toch... de Here heeft hem vergolden naar zijn werk. Zijn zoon Paul volgt hem op. Samen met de Herrnhutters zet hij het zendingswerk voort. En als Egede op 72-jarige leeftijd sterft, dan weet hij, dat zijn werk niet vruchteloos geweest is. Dan zijn er al vele Eskimo's toegedaan tot de gemeente, die zalig wordt. Dit heeft Egede nog mogen beleven. En dit is de vergelding van God op zijn arbeid.

Hij heeft, door alle teleurstellingen en tegenslagen en ontberingen heen, de grondslag gelegd, waarop zijn zoon Paul en de Herrnhutters konden voortbouwen.

Het werken in Gods Koninkrijk is nooit tevergeefs, nooit een mislukking, al zien wij het vaak zo. Want wat gedaan wordt uit liefde tot Jezus, dat houdt zijn waarde, 't zal blijven bestaan.

En in Hebr. 6 staat: „God is niet onrechtvaardig, dat Hij uw werk zou vergeten en de arbeid der liefde, die gij Hem betoond hebt.”

Dat heeft Hans Egede, de apostel van Groenland, ervaren.

¹ Dit zegt Légène. Ds. Landwehr (in Chr. Enc.) zegt, dat hij er wel een gemeente stichtte.

AANTEKENINGEN:

1. *Hans Egede* is in 1686 in het dorpje Throndenäs in Noorwegen geboren. Hij werd opgevoed en studeerde in Kopenhagen. Hij werd Luthers predikant van het dorpje Vaagen op de *Lofoten*. Zijn vrouw, *Geertruide Ras*, wordt een der nobelste figuren in de geschiedenis der zending genoemd.

2. In de 14e eeuw waren er op *Groenland* (de westkust) 280 Scandinavische nederzettingen, 14 kerken en een bisschoppelijke hoofdkerk. Maar in de 14e eeuw kwam er ook de zwarte dood (de pest) en sinds de 15e eeuw hoort men niets meer van Groenland. De kolonisten zijn er volkomen uitgemoord.

3. Egede schreef een „Plan voor Groenlands bekering en verlichting”. Zes jaar verzet Geertruide zich tegen zijn plan. Dan geeft ze toe en wordt zijn toegewijde medewerkster. Ze schenkt hem 4 kinderen: twee jongens en twee meisjes.

4. Ds. *Légène* zegt van Egede: „In elk geval is hij een stoer pionier geweest, die met een zeldzaam vertrouwen in God gevochten heeft tegen demonische machten.”

5. De Broedergemeente neemt na Egede's vertrek het werk op Groenland over. In 1900 is er geen heiden meer. Dan draagt zij het werk over aan de Deense Kerk.

6. De *zending onder de Eskimo's* was moeilijk:

1e. door de taal: Het woord voor „letter” bijvoorbeeld is: „agdlak”. Letters maken of schrijven is: „agdlakpok”. Hij schrijft: agdlakkiartorpok, hij zal schrijven agdlakkiartarausarpok; hij zal gauw schrijven: agdlakkiartarausarinarpok. In sommige brieven van Groenlandse christenen vinden we nog langere woorden, bijv.: ilungersornerulerunainaraluarpunga of suligssakaruapatd-lauutariakangingmat. Daarbij moeten we niet vergeten, dat de zendelingen dikwijls zelf woorden moeten vormen voor de nieuwe dingen of begrippen die zij brengen. Geen enkel dier uit de bijbel is de Groenlanders bekend. Zo is het ook met de bloemen en de bomen die in de bijbel genoemd worden. „Honing” wordt bijv. als volgt omschreven: „iets dat er als vet of spek uitziet

en van een insekt komt dat er ongeveer uitziet als....", en dan volgt de naam van een insekt dat in Groenland voorkomt.

2e. door de weinig-intelligente aard der Eskimo's.

3e. door de enorme afstanden.

4e. door de levensomstandigheden. Ds. Légène schrijft hierover (in „Lichtstralen op de akker der wereld: Hans Egede", 2e dr., Den Haag): „Het aantal Eskimo's dat door een enkele zendeling normaal bereikt kan worden, bedraagt zelden meer dan enkele honderden. De druk van de eenzaamheid is hier groter dan op enig ander zendingsveld ter wereld, en het leven moet hier worden ingericht naar de primitieve omstandigheden van het land. Wat het voedsel betreft, moet men tevreden zijn met wat het land biedt, en dat is werkelijk niet veel.

Als de zendingen op reis zijn, moeten ze vaak overnachten in de aarden huizen of hollen, waarin de hele Eskimofamilie naast elkaar slaapt, soms tien, twintig of meer mensen, allen naakt en ingesmeerd met traan, en waar dan ook traanlampen een walgelijke zoete lucht verspreiden. De Eskimo's nemen zelden een bad. Vrouwen van zendingen beweren aan het lichaam van volwassen meisjes vuil te hebben gevonden van hun babyjaren! Wanneer daartoe de gelegenheid is, maken de zendingen liever hun eigen sneeuwhut waarin zij op een sneeuwbed slapen, dat 's morgens bij het wakker worden onder hen weggesmolten is!"

5e. door de gebrekkige verbinding met Europa: De aanvoer uit Europa is zeer wisselvallig. In 1895 is het nog zeer onzeker of een schip zijn bestemming bereikt. De zendingsbruid Hausine Fogdal reist in dat jaar met het Deense schip „Hvidbjörn" naar haar bruidegom in Groenland. Het schip wordt echter door het drijfijls volkomen verpletterd. Zij redt het leven, maar al haar bezittingen gaan verloren. Een jaar lang wacht ze op een nieuwe voorraad kleren, enz. Maar dan wordt het tweede schip bij het invaren van de haven voor hun ogen door een ijsschots omvergeworpen, en het verdwijnt met zijn hele lading in de diepte.

7. Als Egede Groenland verlaat neemt hij het stoffelijk overschot van zijn vrouw mee naar Kopenhagen. Zijn salaris als hoogleraar is 500 rijksdaalders.

8. De *Herrnhutters* konden moeilijk met Egede samenwerken. Egede was behalve zendeling ook koninklijk ambtenaar en Lutheraan. Er komen „hevige theologische botsingen", vooral met de „enthousiaste, maar eigenwijze Christiaan David (een timmerman)", die met zijn onstuimig karakter in Herrnhut al zoveel brokken heeft gemaakt. Zinzendorf moet zelf ingrijpen om een eind te maken aan dit theologische geharrewar, waartoe de Broeders in geen enkel opzicht bekwaam of geroepen zijn" (Légène).

9. Het was Zinzendorf, die bij de koning van Denemarken gepleit had, om zendingen naar Groenland te sturen, om Egede te steunen.

10. Zie over het *Piëtisme* en *Broedergemeente*: „De Strijdende Kerk", dl. 5, vert. 105—107.

11. De *Herrnhutters* leg(d)en het accent in hun prediking op Jezus' genade en liefde. Voor „Heiland" vinden ze het woord „pintiva", d.i. Hij, die uit gevaar redt. Egede's prediking was theoretisch en wettisch. Hij sprak van de heilige, toornige God en van het brandend vuur in de hel. Hij dreigde met eeuwige verdooening voor ongehoorzame zondaren en met vreselijke straffen van God. Hij rukte eens verontwaardigd een amulet van de hals van een jongen en liet een andere keer een spotter in boeien slaan en hem een pak slaag geven. (Légène, die dit aanhaalt uit Egede's dagboek).

12. De angekoks, de tovenaars der Eskimo's, vertelden hem, dat de goede Eskimo's bij hun dood naar de *diepte* dalen. Ze zwerven op zeeën zonder ijs, vangen er altijd volop zeehonden en smullen van hun vet. De slechte Eskimo's stijgen *naar boven*; ze moeten wonen op een berg, waar altijd ijskoude winden gieren en waar nooit zeehonden komen. Als een Eskimo stierf, werd hij op de weke, glibberige bodem van een hol gelegd, waar het afval der zeehonden lag te vergaan.

13. In 1724 preekte Egede voor het eerst in de taal der Eskimo's. Hij schreef ook een Groenlandse catechismus.

14. *Paul Egede* vertaalde ook het N.T. en verschillende psalmen in de taal der Eskimo's.

15. In 1740 verscheen te Hamburg bij Chr. Wilh. Brandt: „Hans Egede: Ausführliche und wahrhafte Nachricht vom Anfange und Fortgange der gronländischen Mission".

24. ZENDING ONDER EEN STERVEND VOLK

HENRY RAUCH EN DAVID ZEISBERGER: ± 1750

Gez. 110 : 2.

Er gebeurt een wonder diep in het oerwoud van Noord-Amerika. Kijk, daar ligt een Roodhuid op de knieën. Niemand ziet hem, dat denkt hij. Hij is uit zijn wigwam gegaan en heeft de eenzaamheid gezocht, diep in het donkere woud, Tschoop, het opperhoofd der *Mohikanen*. Hij is op de knieën gevallen, heft zijn handen omhoog en terwijl tranen over zijn wangen vloeien, smeekt hij: „Heer Jezus, Zoon van de grote Manitou, vergeef mijn zonden. Maak mij tot uw kind. Maak mij goed en sterk en gelukkig.”

Zo smeekt Tschoop, het machtige opperhoofd, wiens wigwam vol hangt met de scalpen van Indianen en Bleekgezichten.

Niemand, die hem ziet en hoort dan de Zoon van de grote Manitou alleen. Zo denkt hij.

Niemand? Ja, kijk, daar nadert tussen de eeuwenoude stammen van het oerwoud een Bleekgezicht. Schier onhoorbaar nadert hij de bid-dende Indiaan. Wat wil hij? Wil hij hem doden? Zal hij de loop van een geweer op hem richten? Er is immers altijd oorlog tussen de Roodhuiden en de Bleekgezichten?

Nee, de blanke man heeft geen geweer bij zich. Ook geen tomahawk, geen mes, geen boog en pijlen. Hij is ongewapend.

Nu is hij vlakbij de Roodhuid. Die is zo verzonken in zijn gebed, dat hij hem niet heeft horen komen. De blanke man blijft staan. Hij vouwt de handen en bidt: „Here Jezus, Lam Gods, laat dit gebed verhoord worden.”

Dan knielt hij naast Tschoop neer, legt zijn hand op diens schouder — even huivert de Indiaan — en zegt: „Dit gebed van mijn rode broeder zal verhoord worden.”

De Indiaan ziet hem aan. Hij droogt vlug zijn tranen — welk mens mag zien dat een groot krijger weent als een squaw? —, dan gaat een gelukkige glimlach over zijn verweerd gezicht en hij zegt: „Ik geloof wat mijn blanke broeder zegt. De Zoon van de grote Manitou heeft geluisterd.”

Dan praten ze nog een poos samen, zoals ze al zo vaak gedaan hebben en gaan beiden terug naar de wigwam van het opperhoofd der *Mohikanen*.

Wie is Tschoop en wie is de blanke man, die hem heeft verteld van de Here Jezus en van zijn liefde voor de rode man?

De blanke man is *Henry Rauch* en hij is een zendeling van de Broedergemeente, de Herrnhutters. Hij heeft met het grote opperhoofd der *Mohikanen* de vredespijp gerookt. Dat kwam zo.

In het jaar 1740 kwam Rauch — hij was nog een jonge man — in New-York aan om het evangelie te prediken onder de Roodhuiden, het fiere volk der oerwouden en prairiën, dat toen reeds ten dode opgeschreven was. Want de blanken begeerden hun land en hun goud en daarom werden ze bij duizenden gedood door hun geweren. Maar erger dan de geweren was het vuurwater, de brandewijn en de rum, die de blanken hun gaven in ruil voor goud en pelzen. De Roodhuiden dronken zich dronken; dan waren ze als krankzinnig en doodden elkander.

Op zekere dag moest Tschoop, het opperhoofd der Mohikanen, naar de grote stad der Bleekgezichten, New York, om daar te onderhandelen. Hij ontmoette er de blanke man Rauch en sprak veel met hem. Hij hield van deze blanke man, want hij begeerde geen land, geen goud, geen pelzen en hij dronk ook geen vuurwater, waar je krankzinnig van wordt. Wel sprak hij gaarne over de grote Manitou en diens Zoon, Jezus Christus.

Tschoop luisterde naar hem, omdat hij zo anders was dan de andere Bleekgezichten. En voordat hij weer naar zijn rode broeders in het oerwoud terug ging, rookte hij de vredespijp met hem. Nu was hij voor altijd zijn vriend.

„Kom bij ons en vertel ook mijn rode broeders van de grote Manitou en zijn Zoon,” zei Tschoop voor hij vertrok.

„Ik kom naar mijn rode broeders en ik zal hun veel vertellen,” beloofde Rauch.

„Ga niet,” zeiden de blanke mannen in New York. Ze zijn nooit te vertrouwen, de Roodhuiden. Ze zullen je vermoorden.”

„Ik zal gaan,” antwoordde Rauch. „Mijn leven is in Jezus' hand.” En hij ging. . . .

De Mohikanen ontvingen hem met vreugde. Zij verzamelden zich om hem en. . . .

„Vertel, mijn blanke broeder,” zei Tschoop, „uw rode broeders luisteren.”

En Rauch vertelde van zijn Heiland in een taal, die de Mohikanen niet verstonden, maar Tschoop was zijn tolk. Hij vertelde van de liefde van de Here Jezus ook voor de rode broeders. Hij vertelde hun van de eeuwige jachtvelden, waar de grote Manitou was en zijn Zoon. Daar zouden zij ook heen kunnen gaan, maar dan moesten ze niet meer vechten en scalperen en doden en zich ook niet meer dronken drinken aan vuurwater.

Rauch vertelde en Tschoop vertaalde en de rode mannen en squaws luisterden. Zij hadden bewondering voor de man, die geheel ongewapend in hun midden kwam en geen spoor van vrees kende. Zo waren de andere blanke mannen niet.

„Nu wil ik slapen, mijn rode broeders,” zei Rauch toen de maan reeds lang aan de hemel stond. „Ik ben moe. Morgen vertel ik weer.”

Tschoop bracht hem naar zijn wigwam, waar de vele scalpen hingen en de schedels van de gedode vijanden, rode en blanke, hem aangrijsden. En bijna onmiddellijk viel hij in een rustige slaap. Tschoop was bij hem en hij sliep niet veel die nacht. Hij keek naar de rustig slapende man, die hij nu gemakkelijk zou kunnen scalperen. Er was bewonde-

ring in hem en er groeide verlangen in zijn hart, toen hij aan de woorden van de blanke man dacht.

De volgende morgen gebeurde er iets vreselijks.

De zon stond reeds hoog aan de hemel, toen Rauch wakker werd van een geweldig geschreeuw. Tschoop was niet meer in de wigwam.

Rauch ging naar buiten en . . . daar zag hij een toneel, dat hem hevig ontroerde. De rode mannen vochten met elkaar. Het bloed stroomde. Sommigen lagen dood op de grond; anderen liepen als krankzinnig heen en weer en zwaaiden met hun messen en tomahawks. De vrouwen en kinderen stonden op een afstand en rilden.

Rauch ging naar de vrouwen toe en vroeg: „Wat is er gebeurd?”

„Vuurwater,” zeiden ze en ze wezen op een paar vaten rum. „Nu zijn er boze geesten in hen.”

Rauch begreep. Er waren blanke mannen gekomen. Die hadden rum gegeven en messen in ruil voor pelzen en goud. Nu waren de Mohikanen wilden geworden, die elkaar vermoordden. Hij wilde naar hen toe gaan om hen te kalmeren, maar Tschoop trad hem in de weg.

„Blijf hier,” zei hij, „ze weten niet wat ze doen. Ze zullen mijn blanke broeder scalperen en doden.”

De Roodhuiden dronken tot ze niet meer staan konden. Toen sliepen ze hun roes uit. En vrouwen weenden om hun mannen, die gedood waren. . . .

De andere dag waren ze weer nuchter. Ze voelden zich ellendig en schaamden zich diep.

En Rauch vertelde van de grote Manitou en zijn Zoon, die bedroefd was, omdat zijn rode broeders zo hadden gedaan. En wie zich het diepst schaamde was Tschoop. Zwijgend nam hij zijn tomahawk, zijn boog en pijlen en verliet de kring der rode broeders. Hij ging het bos in, alleen. Sommige rode krijgers wilden hem volgen, maar hij wenkte hen terug te gaan. . . .

Enige uren daarna vond hem Rauch. . . . in gebed.

Het is enkele maanden later.

De Mohikanen zijn bijeen gekomen voor een belangrijke vergadering. Zwijgend zitten ze in een grote kring. De vrouwen en kinderen zitten achter de kring der mannen.

Nu staat Tschoop op. Hij is een forse, indrukwekkende figuur. Uit zijn zwarte haren steken de veren: het teken van zijn waardigheid. Een lang kleed valt in grote plooiën van zijn krachtige schouders.

Tschoop spreekt. „Mijn rode broeders! Mijn blanke broeder, Henry Rauch, heeft mij doen zien, welk een boos en slecht mens ik was. Ik had mijn hele leven gewijd aan de zonde. Mijn hart was koud als ijs. Het was leeg en zonder vreugde. Ook ik bracht mijn leven door met drinken, vechten en moorden. Onze blanke broeder kwam tot ons zonder wapenen. Hij had geen soldaten bij zich om hem te beschermen. Zonder enige vrees sliep hij te midden van ons, die soms wilde, dronken mensen waren. Hij vertelde ons van de grote Manitou en zijn Zoon, die stierf om ons gelukkig te maken. Ik heb naar mijn blanke broeder geluisterd. Mijn koude hart werd warm. Er kwam vreugde in mijn gemoed. En van nu af wil ik zijn als een zacht stuk hout in de

handen van Jezus. Mijn blanke broeder zal mij dopen en ik zal een broeder zijn van Jezus, de Zoon van de grote Manitou. Hawgh!"

En dan . . . dan gebeurt het tweede wonder in het oerwoud van Noord-Amerika. Dan wordt Tschoop, het opperhoofd der Mohikanen, gedoopt door Rauch: „Mijn rode broeder, ik doop u in de Naam des Vaders, des Zoons en des heiligen Geestes. Uw naam zal niet meer Tschoop zijn, maar Johannes. Amen!"

En dan . . . dan wordt het moeilijk voor het opperhoofd der Mohikanen. O nee, niet direct. Johannes wil gaarne een gemeente van Mohikanen stichten. En dat gelukt hem. De rumvaten verdwijnen uit de dorpen, de speren en de tomahawks worden gebroken. En na een jaar kunnen er 63 Mohikanen gedoopt worden. Johannes wordt ouderling van de eerste gemeente der Mohikanen.

Maar dan komt de strijd. De blanken haten hem en zijn gemeente, omdat ze niet meer drinken. Ze zeggen dat Rauch een verrader is, die een valse leer heeft verkondigd. Maar de Mohikanen geloven hen niet. De woedende blanken grijpen drie leden van de gemeente der Mohikanen. Ze binden hen en brengen ze voor de gouverneur in New York. Deze ondervraagt hen, maar vindt geen schuld in hen. Zij mogen weer terug gaan als vrije mannen.

De woedende blanken stoken de omwonende stammen tegen de Mohikanen op. Een bloedige vervolging breekt los, maar de Mohikanen willen hun leven geven voor hun geloof. Zij worden gescalpeerd, gemarteld en gedood. Maar ze blijven standvastig. De trouw van deze rode broeders aan de Zoon van de grote Manitou is zo groot, dat zij zelfs de uitgezochteste martelingen en de dood trotseren.

De Mohikanen worden van de ene plaats naar de andere gedreven. Groot zijn de gevaren, waarin ze dagelijks verkeren. Groot zijn de ontberingen, maar hun trouw is onbezweken. Totdat . . . totdat tenslotte de hele stam is uitgeroeid . . .

Maar toen was Tschoop al heengegaan naar het land der eeuwige vreugde.

Slechts vijf jaar heeft hij op aarde als christen geleefd. Met een wonderlijk vuur heeft hij van zijn Heiland getuigd. Dan — het is in het jaar 1746 — wordt hij ernstig ziek. De gemeente der Mohikanen verzamelt zich om hem heen om nog een laatste woord van hem te horen. Stil en vol vrede spreekt hij hun van Jezus.

Dan wordt zijn stem zwakker . . . en als eindelijk zijn mond zich sluit, vaart zijn ziel op naar de wigwam in de hemel, die God voor hem klaar gemaakt heeft, waar geen strijd meer is, maar eeuwige vrede en blijdschap.

Op het kerkhof der Broedergemeente te Bethlehem, een paar honderd kilometer ten oosten van New York, wordt hij begraven. En nog is daar te zien het graf van de eerste der Mohikanen.

De stam der Mohikanen, evenals zovele stammen van Indianen, is uitgestorven. Maar de ziel van velen leeft in de hemelen, waar geen dood meer is en geen uitsterven meer.

En het is de onvergankelijke eer der *Herrnhutters*, dat zij in Gods hand het middel mochten zijn, om vele rode broeders tot Jezus te brengen. Want niet alleen Henry Rauch, maar vele andere *Moravische broeders* zijn naar de *Indianen* gegaan en velen van hen zijn er als martelaar

gestorven. De geschiedenis der zending onder de Indianen is een geschiedenis van onzegbaar leed, van veel bloed en veel tranen. Op weinig zendingsgebieden heeft de *Broedergemeente* zo grote offers moeten brengen als hier.

En toch . . . voor Jezus werkt niemand ooit tevergeefs.

Het is ook hier weer gebleken.

Tschoop, het opperhoofd der Mohikanen, predikt het, ook nadat hij gestorven is.

AANTEKENINGEN:

1. Over de *Broedergemeente* hebben we uitvoerig verteld in ons werk „De Strijdende Kerk”, dl. V, pag. 5—58. Daarom hier slechts nog enkele korte aantekeningen. Later vertellen we nog over andere zendelingen der *Broedergemeente*.

De gemeente der *Herrnhutters* is metterdaad een zendingsgemeente. Geen kerk heeft procentsgewijs zoveel zendelingen voortgebracht. Hun stichter, graaf *Von Zinzendorf*, was slechts bezielde door één passie: „Zielen winnen voor het Lam.” En deze passie heeft zijn volgelingen bezielde en bezielde ze nog. Naar alle oorden der wereld zijn de *Herrnhutters* gegaan. In alle oorden der wereld zijn zij als martelaars gestorven. In alle oorden der wereld zijn hun graven. Zij gingen uit zonder buidel of male, zonder kennis van de taal van het volk, waarheen ze trokken. . . . ze gingen, eenvoudig omdat ze gaan moesten, naar de ijsholen van Groenland, naar de oerwouden van Amerika, naar het moordend klimaat van Midden-Afrika, naar. . . . een opsomming is onmogelijk. In hun prediking stond altijd Christus in het middelpunt. „Martelaarschap en strijd voor Christus zijn de olie, die het vuur in een gemeente doet branden,” luidt een uitspraak van een hunner. En een bekende zinspreuk van hen is: „De gehele aarde is onze werkkring; wij zijn burgers van het heelal.”

2. De man, die de stoot heeft gegeven tot de zending in de 18e eeuw, is *August Hermann Francke*: 1663—1727. Hij is de vader der Duits-evangelische zending geworden. Hij gaf de stoot tot het uitzenden van zendelingen van koning Frederik IV van Denemarken naar *Tranquebar* in India. In *Halle* ontstond het eerste zendingslied: „Wach auf, du Geist der ersten Zeugen”. Daar werd ook het eerste zendingsblad uitgegeven: „Ost-Indische Nachrichten”. Van het *Piëtisme*, de gerechtvaardigde reactie tegen een verorde en versteende orthodoxie (ds. J. H. Gunning Wzn.) ging een geweldige zendingskracht uit. Dr. Berkhof zegt: „Het grootste wat het *Piëtisme* ons geschonken heeft, was het oplevende zendingsbesef.”

3. Van de vele zendelingen onder de Indianen noemen we nog:

David Zeisberger: 1721—1808. Komt in 1739 in Amerika. In *Bethlehem*, de hoofdzetel der Broeders ten oosten van New York, komt hij tot bekering. Leert de taal der *Mohikanen* en *Irokezen*. In 1745 begint zijn zendingsarbeid. Hij werkt 63 jaar onder de Indianen. Hij wordt met recht de „*Apostel der Indianen*” genoemd.

4. In 1741/42 bezocht de graaf *Von Zinzendorf* de zendelingen onder de Indianen. Hij gaf o.a. de volgende instructies:

a. Het is niet de bedoeling, dat de zendbode met grote boeken, met nieuwe landkaarten of met nieuwe uitvindingen naar huis komen. Zij moeten komen met zielen, die gered zijn.

b. Onze hele arbeid wortelt in Gods almacht en alwetendheid. Het is een wonder wanneer zielen worden gered; het zou een nog groter wonder zijn, wanneer dat niet zou gebeuren.

c. We moeten ons niet door het verstand laten verleiden, de heidenen met argumenten te overtuigen. Dat er een God is, weten zij allen. Van Jezus, de Heiland, moeten we hun vertellen.

d. Verkeert broederlijk en hartelijk onder elkander.

e. Begint niet met openbare bijeenkomsten, maar zoekt contact met de enkele zielen.

f. Meet de zielen niet met de *Herrnhutter* el. Wij kunnen van de inboorlingen niet eisen, wat wij van de broeders en zusters in *Herrnhut* moeten eisen.

- g. Wij mogen nooit vergeten, dat waar de Heer ons heenzendt, Hij er zelf 10 jaar eerder was om alles voor te bereiden.
- h. Het gaat om de redding en de bekering van de enkele zielen en het verzamelen van een gemeente van levende christenen.
- i. Niemand kan werkelijk een zendeling zijn, die niet zelf een waarachtige bekering heeft doorgemaakt (een grondgedachte van het Piëtisme).
5. De christen-Indianen kwamen tussen een driedubbel vuur van Engelsen, Fransen en heidense Indianen. In 1755 had een vreselijk bloedbad plaats te *Mahony*, waarbij 11 zendelingen en zendelings-vrouwen op gruwelijke wijze werden vermoord. De Engelsen besloten een eind aan de zending te maken. Zij stookten de heiden-Indianen op de christenen uit te roeien. En nu volgde een tijd van vreselijk lijden. In „De eerste der Mohikanen” (Zeist) geeft Légène hiervan een verslag. Vooral ook de Amerikaanse kolonel *Williamson* had een luguber aandeel in de moordpartijen. In 1782 werden te *Gnadenhut* 96 christen-Indianen, waaronder 27 vrouwen en 34 kinderen, door hem en zijn mannen koelbloedig vermoord. Daar is nu een „schandzuil opgericht als een eeuwige aanklacht tegen de Amerikaanse kolonisten”. Na de dood van Zeisberger in 1808 moest de zending onder de Indianen worden opgegeven. Slechts in *Californië* werkt nu de Broedergemeente nog onder de weinige Indianen, die er nog zijn.
6. In *Labrador* werkte ± 1770 de Deense Moravische broeder *Jens Haven*. In 1804 kwam er een grote opwekking.

D. DE PERIODE VAN HET TASTEN NAAR EEN
NIEUWE TOTALITAIRE VISIE: ± 1800 TOT ± 1918

DE ZENDINGSEEUW

Verwacht grote dingen van God; onderneemt grote dingen voor God.
Carey.

25. VAN EEN „MISERABELE IJVERAAR“, DIE DE VADER DER NIEUWERE ZENDING WERD

WILLIAM CAREY: 1761—1834

Gez. 113 : 2.
E.G. 39 : 2.

Te Leicester in Engeland wordt een vergadering van predikanten gehouden. Daar zit, tussen de oude, wijze dominees, de mannen met de witte en grijze baarden, een jonge dominee. Hij is nog geen dertig jaar.

De wijze mannen spreken met elkaar over de kerk en over hun gemeenten. De jonge dominee, Willem Carey heet hij, luistert maar. Het past hem immers niet te spreken, voordat de ouderen uitgesproken zijn.

Eerst zit hij stil te luisteren, maar van lieverlee groeit er een onrust in hem. Hij kan niet goed meer stilzitten. De onrust wordt groter en . . . als de vergadering bijna afgelopen is, staat hij ineens op.

Hij kijkt de kring rond. De oude, wijze mannen zien hem een beetje verwonderd aan. Wat zou hij te vertellen hebben, hij, de eenvoudige schoenmaker, die dominee is geworden in Moulton?

Zou hij weer? O ja, hoor maar, daar komt het weer: „Broeders, we hebben over allerlei dingen gesproken betreffende onze gemeenten hier in Engeland. Maar over één heel belangrijk ding, misschien wel het allerbelangrijkste, hebben we niet gesproken, weer niet. Ik bedoel: de uitbreiding der Kerk onder de heidenen. . . .”

Daar begint hij alweer, denken de oude, wijze mannen. Daar heeft hij al vaker over gepraat. Maar dat is toch niet de bedoeling van Jezus' bevel aan de discipelen. Wat verbeeldt die jonge man zich. En een van de wijze mannen valt hem in de rede en zegt: „Ga zitten, jonge man, ga zitten. Gij zijt een miserabele ijveraar. Wanneer God de wereld bekeren wil, kan Hij dat best zonder u doen.”

Ziezo, daar kan Willem Carey het mee doen. Afgedaan is het!

Maar, nee, het is niet afgedaan. Want God heeft Carey bestemd, om een van de *grootste zendelingen* te worden. Ik ga jullie wat meer over hem vertellen.

Willem — zijn Engelse naam is William — Carey werd in 1761 in een dorpje in midden-Engeland geboren. Zijn vader was er onderwijzer.

Al vroeg werd hij tuinmansjongen. Hij kon goed leren en daarom mocht hij in de dorpskerk gedeelten uit de bijbel opzeggen.

Toen hij zestien jaar was, werd hij schoenmakersleerling. Nu bracht hij de hele dag door in een kleine werkplaats in plaats van in de vrije

natuur. Maar deze werkplaats werd van zeer grote betekenis in zijn jonge leven, want hier werkte ook een knecht, die de Heer vreesde. En deze knecht werd in Gods hand het middel tot Willems bekering. Toen hij zich een kind van God wist, kon hij het in de Engelse staatskerk niet langer uithouden. Daar was teveel vormendienst en te weinig levend geloof. Hij werd lid van de Baptistengemeente.

Op twintigjarige leeftijd trouwde hij, maar zijn huwelijk was niet gelukkig. Dit kwam misschien ook wel, doordat Carey en zijn vrouw het zeer arm hadden.

Carey leerde graag, vooral talen. Ieder vrij uur zat hij over boeken gebogen, vaak tot diep in de nacht en het duurde niet lang of hij kon vijf vreemde talen spreken, nl. Latijn, Grieks, Hebreeuws, Frans en Hollands. Later leerde hij er nog veel meer. Hij heeft het tot vierender-tig gebracht!

De mensen in het dorp bemerkten al gauw, dat Carey meer wist dan iedere andere schoenmaker. En toen hij 24 jaar was, werd hij dominee. Zijn tractement was nog geen 4 gulden in de week. Dus bleef hij er schoenmaker bij.

Hij vond ook nog tijd om te lezen. Het liefst las hij de verhalen van de beroemde ontdekkingsreiziger Cook over de menseneters op de eilanden in de Stille Zuidzee. En toen hij hoorde, dat er in Amerika een grote opwekkingsbeweging begonnen was om het evangelie aan de heidenen te gaan prediken, ontwaakte in hem het verlangen om zending te worden. Hij maakte een grote wereldkaart en hing die in zijn werkplaats op. Hij tekende daarop precies aan waar heidenen woonden en hoeveel er waren. Hij wilde gaarne naar Tahiti als zending gaan. Maar voorlopig kwam daar nog niets van. In zijn gemeente bad hij telkens voor de heidenen en op een vergadering van predikanten in Leicester vroeg hij, of het niet de plicht van alle dominees was om zending te worden. Toen had hij het gedaan! En het was bij deze gelegenheid, dat een oude, grijze dominee tegen hem zei: „Ga zitten, jonge man, ga zitten! Gij zijt een miserabele ijveraar.”

Carey ging zitten, maar stil zitten deed hij niet meer. Hij greep de pen en schreef een boek, dat later heel beroemd geworden is. Men heeft het „het eerste en grootste zendingsgeschrift in de Engelse taal” genoemd. Maar . . . doordat hij zo arm was, kon zijn boek niet gedrukt worden. Zes jaar heeft hij daarop moeten wachten.

Toen kwam het grote ogenblik in zijn leven. Op een predikantenvergadering hield hij een prachtige preek over Jesaja 54 : 2 en 3. De preek had twee punten: 1e. verwacht grote dingen van God, en 2e. onderneemt grote dingen voor God. Nog vijf maanden moest hij wachten. En toen . . . op 2 oktober van het jaar 1792 werd de *Baptisten Zendingsvereniging* gesticht. Dit was het begin van het geweldige zendingswerk der 19e eeuw, die de *Zendingseeuw* genoemd wordt.

Carey bood zich als eerste zending aan. Hij zou echter niet naar Tahiti, maar naar India gaan. In deze tijd maakte hij kennis met een zekere Thomas, een scheepsarts. Deze haalde hem over samen naar India te gaan. Dit liep echter niet vlot. De Engelse Oost-Indische Compagnie wilde geen zendingen in India toelaten. Een van de directeurs zei: „Het uitzenden van zendingen in onze oostelijke bezittingen is het dolste, kostbaarste en onverantwoordelijkste voorstel,

dat ooit een dwaas gedaan heeft. Zulk een plan is verderfelijk, nutteloos, gevaarlijk, onvruchtbaar en fantastisch. Het brengt de vrede en de veiligheid van onze bezittingen in gevaar."

Het is droevig en we begrijpen dat Carey geen toestemming kreeg om naar India te gaan.

En toch kwam hij er. Een goedgehartig kapitein nam hem mee op zijn schip. Maar.... een hevige storm noodzaakte de kapitein weer naar de haven terug te varen. Carey werd aan land gezet en zijn vriend Thomas kwam in de gevangenis terecht wegens schuld.

Carey vond een ander schip en samen met zijn vrouw, die eerst niet mee gewild had, voer hij af. Na een tocht van een half jaar kwam hij in Calcutta, de hoofdstad van India, aan.

Hij kon er echter niets als zendeling beginnen. Dat mocht immers niet! Dus begon hij als boer in de grote moerassen bij Calcutta, waar het wemelde van tijgers. Hij woonde er in een ellendige hut en leed honger. Hij zou er van honger omgekomen zijn als een medelijdende inboorling hem niet wat eten had gebracht.

Zes maanden hield hij het uit. Toen gaf de Here uitkomst. Hij kreeg een betrekking aan een indigo-fabriek en een goed salaris. Hij predikte het evangelie aan de arbeiders op de fabriek, leerde hun taal en stichtte enkele zendingsposten in de omgeving. Hij kreeg twee helpers en.... maar nu liep het mis. Hij bracht immers de vrede en de veiligheid der bezittingen in gevaar?!

Op zekere dag werd hij met zijn twee helpers door de Engelse regering eenvoudig het land uitgejaagd. Waarheen? Niet naar Engeland terug. Dat nooit!

Vlak ten noorden van Calcutta lag een Deense kolonie. Daar ging hij heen en daar mocht hij vrij het evangelie prediken. Hij ging wonen in *Serampore*. En daar begon hij het werk dat voor de zending van onschatbare waarde geweest is. Hij stichtte er een *drukkerij* en begon de bijbel te vertalen in de verschillende dialecten van India. De ene vertaling na de andere, grotendeels bewerkt door Carey zelf, kwam van zijn drukpers.

Nu waren de jaren van tegenspoed voorbij. Wel werd hij bespot en belasterd, wel verbasterde men zelfs zijn bijbels en gaf die weer uit, om hem het werk onmogelijk te maken, maar dat lukte niet meer. Langzamerhand begon men hem zelfs te eren als een man, die grote gaven had.

En toen.... na lange jaren van studie en harde arbeid benoemde de gouverneur-generaal van *Calcutta*, de stad, waaruit hij eens verjaagd was, hem tot professor in drie moeilijke Indiase talen!

Carey nam de benoeming aan en.... de arme schoenlapper was professor geworden!

Zijn drukkerij liet hij niet in de steek. Hij drukte tenslotte de bijbel in 40 verschillende talen en dialecten van India, China en Midden-Azië. Wie zal zeggen hoever er door deze bijbelvertalingen tot de Here Jezus gekomen zijn!

Bij dit alles bleef hij de eenvoudige man. Toen hij eens bij de gouverneur-generaal van Calcutta was, hoorde hij hoe een generaal aan zijn

gastheer vroeg, of Carey vroeger geen schoenmaker geweest was. „Nee, generaal,” antwoordde Carey zelf, „ik was vroeger slechts schoenlapper.”

Zijn arbeid werd door de Here rijk gezegend. Tien jaar na zijn aankomst in India waren er reeds dertig zendingsposten met drieënzestig zendelingen. Door zijn toedoen vaardigde de Engelse regering een verbod uit tegen het verdrinken van kleine kinderen en het verbranden van weduwen.

Zo werkte hij ruim veertig jaar in het geweldig grote land dat meer dan 300 miljoen inwoners telde.

Op 73-jarige leeftijd — op 9 juni 1843 — nam de Heer hem op in het vaderhuis. Hij werd begraven in Serampore.

Willem Carey, hoe heeft men hem bespot en tegengewerkt. Men noemde hem de „heilige schoenlapper”. Maar tenslotte is hij „de miserabele ijveraar”, de vader der nieuwere zending, geworden. Met hem begint een nieuw tijdperk in de zendingsgeschiedenis, een tijdperk van geweldige bloei der zending. Dat is het resultaat van zijn grote liefde voor hen, die de Here Jezus niet kennen, dat is het resultaat van zijn onwrikbaar Godsvertrouwen, dat is zijn onvergankelijke ere.

En toch.... het gaat in de zending nooit om mensen. Het gaat ten slotte alleen om de eer van God. Daarvoor heeft Carey gewerkt met een ijver, die nooit verflauwde en waarvoor we slechts diepe bewondering kunnen hebben.

AANTEKENINGEN:

1. Het is een merkwaardig iets, dat juist in een tijd als die van de Franse revolutie de zendingsdrang zo sterk wordt.

2. Reeds in de 17e eeuw pleitte *Justinianus von Weltz* ervoor, dat de zendingsarbeid door verenigingen van vrije gelovigen moest worden aangevat. Maar het bleef voorlopig „een eenzame stem”. Von Weltz ging tenslotte naar Guyana en stierf er.

3. „Carey leerde door de *Moravische broeders* het zendingsbevel verstaan,” schrijft Jkvr. Van Asch van Wijck (in „Gods werk gaat door”) en zij somt dan op, waar de *Herrnhutters* vóór 1800 al werkzaam of werkzaam geweest waren: nl. in Rusland en India, op de Nicobaren, Ceylon en de Westindische eilanden, in Suriname, de Goudkust en Zuid-Afrika, onder de Laplanders, in Groenland en Labrador. „Bij de diverse zendingsterreinen ontmoeten we de Moravische broeders telkens. Daarbij komt ook wel uit, dat er ook vele bezwaren aan dit werk hebben gekleefd, vooral door het gebrek aan voorbereiding der uitgezonden en de wijdheid van arbeidsveld in verhouding tot de beschikbare geldmiddelen. Maar geen enkel dezer bezwaren kan iets afdoen aan de geheel enige betekenis van de Broedergemeente voor het zendingsleven der Protestantse Kerken, lang vóór het opkomen van de machtige zendingsgolf der 19e eeuw, maar ook gedurende de tijd, dat deze golf naar haar hoogtepunt opliep.”

4. Aan de arbeid van Carey was in Noord-Amerika het *Grote Ontwaken* voorafgegaan. Dat kwam vooral door het optreden van *John Wesley* en *George Whitefield*, de stichters van de *Methodistische Kerk* (zie „De Strijdende Kerk”, dl. 5, pag. 70—86).

De zendingsactiviteit der Methodisten is ook nu nog groot. Zij dragen ook nu nog het leeuwendeel van de zeer uitgebreide Engelse zending.

5. Enkele jaartallen van stichting van zendingsverenigingen in Europa:

1795: de *London Missionary Society* (de L.M.S.). In 1796 zendt de L.M.S. reeds een eigen zendingschip met 29 zendingsarbeiders naar de Stille Zuidzee.

1796: *Schotse zendingsverenigingen*. De Schotse Kerk is de eerste, die de zendings-

taak als opdracht der Kerk aanvaardt (1824). Schotland heeft naar verhouding de grootste bijdrage aan het wereldwerk ingebracht aan geld, medeleven en personen. Van de grote figuren onder de pioniers zijn bijna de helft Schotten!

1797: het *Nederlands Zendingengenootschap*.

1800: „Vader Jänicke” sticht een zendingsschool te Berlijn.

1804: het *Britsch- en Buitenlands Bijbelgenootschap* en *Godsdienstig Tractaat-genootschap*.

1810: de *Amerikaanse Bestuursraad* voor uitwendige zending: de *American Board*.

1815: het *Baseler Zendingengenootschap*.

1821: het *Deense Zendingengenootschap*.

1835: het *Zweedse Zendingengenootschap*.

1842: het *Noorse Zendingengenootschap*.

1859: het *Finse Zendingengenootschap*.

Ook kwamen er in deze tijd *vrouwenverenigingen*, die naaiden en bazars hielden. 6. In de *Punjab* (overwegend islamietisch) werkte van 1806—1812 *Henry Martijn*. Hij begon zijn werk als zendeling met de woorden: „Laat mij nu verteren in de dienst van God.” Hij werd slechts 31 jaar. Ook hij deed uitgebreid vertaalwerk en gaf o.a. bijbelvertalingen in het Arabisch en Perzisch. Voor deze laatste ging hij naar Perzië. Het instituut voor islamietische studie in de Punjab heet *Henry Martijn-school*.

7. De grondlegger van middelbaar en hoger onderwijs in India is *Alexander Duff* (1806—1878), uitgezonden door de Schotse Kerk. Hij was een intellectueel en werkte onder de *brahmanen*. De christenen uit de hogere kringen in het noorden van India worden nog *Duff-christians* genoemd.

8. In 1821 begon Miss *Cooke* met het onderwijs aan meisjes in India. Twee jaar later waren er al 23 scholen.

9. Over de medische zending later meer

10. Onder de Engelse predikanten tijdens *Carey* heerste de mening, dat er een nieuw Pinksteren moest komen en een nieuw talenwonder. Men meende dat het zendingsbevel alleen voor de eerste christenen gold.

11. Het waren 12-Baptistische predikanten, die de *Baptist Missionary Society* (de B.M.S.) stichtten.

12. De eerste twee helpers van *Carey* waren *Marshman* en *Ward*. Zij heetten met *Carey* het *Serampore Trio*.

13. Prof. *Bavinck* noemt *Carey* „een groot organisator, een man van wijde vleugelslag”.

14. Door de vele ontberingen in India werd *Carey's* vrouw krankzinnig. Zijn derde zoon, *Peter*, een jongen van 5 jaar, werd ziek en stierf binnen enkele uren. Hijzelf kreeg ook dysenterie. Midden in al deze ellende schreef hij: „Welk een voorrecht is het een God te hebben” (prof. *Bavinck*: „Zending in een wereld in nood”).

15. In 1814 zond *Carey* een van zijn zoons als zendeling naar Ambon.

16. *Carey* was een zendeling in de nieuwere zin des woords. Dat blijkt uit:

1e. zijn streven tot bekwaamen van *inheemse helpers*;

2e. zijn arbeid tot oprichting van scholen;

3e. zijn sociale maatregelen;

4e. zijn bijbelvertalingen.

17. In 1705 gingen de Piëtisten *Ziegenbalg* en *Plütschau* als zendeling naar Tranquebar in India. Zij werden uitgezonden door de *Deens-Hallese zending*. Zie over hen o.a. *Bavinck*: „Zending in een wereld in nood”, 3e dr., pag. 115 v.v.

18. De eerste zendingen van *Herrnhut* waren *David Nitschmann*, een timmerman, en *Leonhard Dober*, een pottenbakker. Zij gingen in 1732 naar het eilandje *St. Thomas*.

Gustav Warneck, de grote zendingshistoricus, zegt van de *Herrnhutters*: „De kleine Broedergemeente heeft in 20 jaar meer zendingen uitgezonden dan de rest van het Protestantisme in 200 jaar.” Zie verder *Bavinck*, als boven, pag. 114 v.v.

ALTAAR IN CHINESE TEMPEL

Arch. Zendingscentrum, Baarn

26. DE MAN MET HET IJZEREN HOOFD EN DE STALEN ZENUWEN

ROBERT MORRISON, DE APOSTEL VAN CHINA:
1782—1834

Lied: Zegen, Heer, de vredeboden.¹⁾

In een klein benauwd krot in de grote havenstad Canton zit een jonge man gebogen over grote vellen papier. Hij is gekleed als een Chinees, maar aan zijn gezicht kun je zien, dat zijn wieg niet gestaan heeft in het „Hemelse Rijk“, maar ergens in het westen van Europa. Nee, *Robert Morrison* is geen Chinees, al zou zijn kleding dit doen vermoeden. Zijn wieg stond niet ver van New Castle, de steenkoolstad in Engeland.

Maar wat doet hij dan hier in het benauwde, hete Canton? En wat doet hij met die grote vellen papier? Kijk, hij tekent er allerlei vreemde figuurtjes op. De figuurtjes zijn Chinese woorden. Morrison is bezig Chinees te leren en waar kun je dat beter dan in China zelf? Maar het is een vreselijk karwei.

Iemand heeft eens gezegd: Om het Chinees te leren moet men een hoofd van ijzer hebben, een borst als een eik, zenuwen van staal, het geduld van Job en de jaren van Methusalem.

Nu, een hoofd van ijzer heeft Morrison, al heeft hij dan vaak hoofdpijn. Een borst als een eik heeft hij niet, want hij is niet sterk van gezondheid. Zenuwen van staal heeft hij wel, anders zou hij het niet uithouden in deze omgeving, waar hij eigenlijk niet eens *mag* zijn, want de Chinese keizer wil niet, dat een Europeaan in China komt om de taal te leren. China moet voor de Chinezen blijven en vreemdelingen mogen alleen maar handel drijven in Canton. En wie meer wil doen, loopt de kans op wrede wijze gedood te worden. Die kans loopt Morrison en daarom heeft hij zich maar in Chinese kleding gestoken. Dan valt hij niet zo op.

Zenuwen van staal! Na lang zoeken heeft hij een Chinees gevonden, die hem de taal wil leren. Maar dat moet stiekum gebeuren, want als het ontdekt wordt, wordt ook de Chinees gedood. Zo is het in de tijd, dat Morrison in Canton komt, dat is in het jaar 1807.

Stalen zenuwen. De jonge Morrison heeft ze nodig gehad om in Canton te komen. Hij had zichzelf uit liefde voor de Here Jezus en voor de heidense Chinezen — en dat waren er meer dan 400 miljoen — aangeboden aan een Londense zendingsvereniging om naar China te gaan. Jawel, maar hoe er te komen? Met een Engels schip, zeg je. Nee,

¹ Pelser en Van Zanten: Ons Liedboek, no. 87.

want de Engelse Oostindische Compagnie, die alles te zeggen heeft wat betreft de handel met China, wil niet dat hij op een Engels schip komt om naar China te zeilen. Zendelingen in China, die bederven de markt. Als de Chinezen christenen worden, valt er niets meer te verdienen, menen de hoge heren en dus... geen zendelingen! Geld verdienen gaat voor! 't Is wel heel erg! We hebben dat ook al bij William Carey gezien.

En toch komt Morrison in Canton. Gaat het niet vanuit Engeland, dan vanuit Amerika.

Nu is hij dan in Canton en nu heeft hij behalve een ijzeren hoofd en stalen zenuwen ook een geduld als Job nodig. Want die Chinese taal?! Die is zo heel anders dan Frans, Duits, Engels of Nederlands. Wij maken een woord uit verschillende letters. Maar dat doet een Chinees niet. Die heeft niet eens letters. Die heeft voor ieder woord een afzonderlijk teken. En zulke tekens zijn er... 40.000! Stel je voor, dat je die allemaal moet leren.

Wonderlijke tekens zijn het. Het woordje „man” bijvoorbeeld wordt aangeduid door twee strepen, die twee benen betekenen. Een rijstveld is een vierkant, waarin allemaal strepen staan. Een boer is een rijstveld met een paar strepen ernaast. Een gevangenis is een vierkant met een paar strepen er in. Een oog is een figuurtje in de vorm van een oog. En als daar nu twee strepen onder staan, dan betekent het „zien”. En ga zo maar door.

En dan de uitspraak. Eenzelfde woord op verschillende toonhoogte uitgesproken, geeft verschil in betekenis. Het woord „ma” bijvoorbeeld kan betekenen: moeder, of hennep, of paard, of uitschelden. Dat hangt van de toonhoogte af, waarop je het uitspreekt.

En als Morrison dit alles nu weet, dan is hij er nog niet. Want dan is het nog zo, dat een Chinees uit Peking bijvoorbeeld een Chinees uit Canton niet verstaat. Er zijn honderden dialecten in het geweldige rijk, dat een vierde deel van alle inwoners der aarde telt.

Als je dit allemaal weet, dan zou je zeggen: Morrison had rustiger in Londen kunnen blijven en daar voor dominee studeren, wat hij eerst gedaan heeft. En we kunnen best begrijpen, dat de kapitein van het Amerikaanse schip, waarmee Morrison in Canton aankwam, spottend tegen hem zei: „Zo, meneer Morrison, verwacht u nou werkelijk enige indruk te maken op het heidendom van het grote Chinese keizerrijk?” Maar weet je wat Morrison antwoordde? „Nee, meneer, ik verwacht dat God het zal doen!” En wie dat verwacht en daarom bidt, die wordt niet teleurgesteld.

De eerste zending in China. Een ijzeren hoofd, een eiken borst, stalen zenuwen, een geduld als Job. De Roomse zending Xaverius, van wie ik vroeger al vertelde, riep uit, toen hij voor de kust van China kwam: „O rots, rots, wanneer zul je je ontsluiten!” Morrison is met dat ontsluiten begonnen.

Maar hij heeft er veel geduld voor nodig. Als hij zeven jaar gewerkt heeft, heeft hij één Chinees tot het geloof in de Here Jezus gebracht.

Met de taalstudie gaat het vlotter. Na drie jaar studeren heeft hij het boek „Handelingen der Apostelen” klaar in het Chinees. Na zeven jaar het hele Nieuwe Testament en na twaalf jaar de hele bijbel. Hoe groot dit werk is, kan ik je niet beschrijven. Het Oude Testament

alleen al telt 21 dikke delen. Wat een ontzaglijk werk! En dat onder voortdurende dreiging dat hij gedood zal worden.

Hij heeft het niet lang uitgehouden in het krot in Canton. Zijn lichaam kon niet tegen het leven daar en ook niet tegen het Chinese eten. Maar op een andere plaats werkte hij door. En in hetzelfde jaar dat hij de complete bijbel klaar heeft, heeft hij ook een Chinees woordenboek af. Het drukken daarvan wordt betaald door de Engelse Oostindische Compagnie. Dat kostte f 200.000,—.

En nu zul je zeggen: Morrison heeft niet zoveel gedaan als zendeling. Ja, als je onder zendeling verstaat: een man die alleen maar preekt of vertelt van de Here Jezus, dan heb je misschien gelijk. *Maar zendeling zijn is veel meer.* Zendeling zijn is ook Gods Woord vertalen in de taal van het volk, waar je komt en . . . zendeling zijn is vaak ook dokter zijn — Morrison had vroeger in Londen ook medicijnen gestudeerd —; het is ook scholen stichten, het is ook strijden tegen de gruwelen van het heidendom, tegen de grote zonden die er heersen.

Een eigenaardige moeilijkheid voor Morrison is ook, dat de Chinezen eigenlijk geen godsdienst hebben. Zij vereren geen god of goden. Zij vereren hoogstens hun voorouders en verder gaat het er bij hen alleen maar om, dat ze deugdzaam leven. We noemen dit de leer van het *Confucianisme*, naar de stichter van die leer: *Confucius*, die ± 500 voor Christus leefde.

En dan waren er nog veel meer moeilijkheden, die Morrison te overwinnen had. Hij wordt de stad uitgejaagd en dan . . . dan zal die kapitein van het Amerikaanse schip toch gelijk krijgen? Nee . . . toch niet.

De heren van de Engelse Oostindische Compagnie hebben gehoord, dat Morrison zo knap is in het Chinees. Dan benoemen ze hem tot tolk. Morrison neemt de benoeming graag aan, want nu krijgt hij een flink salaris en nu mag hij ook weer in China komen. Hij krijgt er nu wel heel wat karweitjes bij en het kost veel tijd, maar hij hoeft nu niet meer in een krot te wonen. Hij mag natuurlijk niet prediken, dat is door de keizer verboden. Maar hij doet het toch. Hij wordt aangebracht bij de regering. Die klaagt erover bij de Engelse Oostindische Compagnie en . . . Morrison wordt prompt ontslagen. Maar . . . het ontslag gaat niet door. De kooplui in Canton doen net of ze geen bericht van de heren in Engeland hebben gekregen en . . . Morrison blijft tolk.

In 1824 gaat hij naar Engeland terug, om zijn verschillende vertalingen te verzorgen. In zijn vaderland wordt hij als een groot zendeling met veel eerbewijzen ontvangen. Men heeft er gehoord van de reusachtige arbeid, die hij heeft verricht.

Twee jaar blijft hij er. Maar niet om uit te rusten. O nee! Hij blijft er doorstuderen in het Chinees en probeert overal mensen te krijgen, die ook als zendeling naar China willen gaan. Hij vraagt de hogescholen van Cambridge en Oxford of ze daar Chinees willen gaan onderwijzen. Maar zijn verzoek wordt afgewezen.

In 1826 gaat hij weer naar Canton terug. Hij zal er nu blijven tot zijn dood toe.

Nog acht jaar mag hij er arbeiden. Hij vertaalt psalmen en andere geestelijke liederen in het Chinees. Hij vertaalt de catechismus van

de Schotse Kerk — Morrison was zelf een Schot —; hij schrijft trak-
taten om die te verspreiden. Hij heeft een ijzeren hoofd, stalen zenu-
wen, een geduld als Job, maar . . . geen eiken borst. Zijn gezondheid
heeft erg geleden onder het vele werk, dat hij verricht heeft. En op
52-jarige leeftijd neemt de Here Jezus hem op in zijn heerlijkheid. Hij
heeft gewerkt tot de laatste dag.

En nu . . . nu mag hij rusten! En straks . . . werken met een lichaam,
dat nooit meer vermoeid is, dat nooit meer pijn heeft, en dat ouder
wordt dan Methusalem en toch nooit ouder wordt, omdat het niet meer
sterven kan. Nu mag hij tot in eeuwigheid God loven, volmaakt, altijd
blij.

Ik heb je niet veel van Morrison verteld. Er zou nog veel en veel meer
van hem te vertellen zijn. Maar je hebt wel begrepen, dat hij in zuivere
liefde tot de Here Jezus en in zuivere liefde tot de Chinezen dag en
nacht gewerkt heeft.

Zendelingen als Morrison noemen we pioniers. Zij doen het eerste,
moeilijke werk, met veel tegenspoed en veel teleurstellingen.

Het werk van Morrison is van onschatbare waarde geweest voor de
zending in China. Latere zendelingen hebben de vruchten mogen
plukken van wat hij tot stand gebracht heeft.

En zo staat Robert Morrison, de zoon van de leestenmaker en ouder-
ling uit New Castle, aan het begin van de 19e eeuw, de grote *Zendings-
eeuw*, als de man, die met ijzeren hoofd, met stalen zenuwen, met een
geduld als Job, de rots China ontsloten heeft voor de Here Jezus. Door
die poort gaan straks honderden, duizenden zendelingen, mannen en
vrouwen, China binnen.

Dat is Morrisons onvergankelijke ere!

AANTEKENINGEN:

1. *Robert Morrison* werd in 1782 in Northumberland (New Castle) geboren. Zijn vader was een Schot, eerst boer, later leestenmaker. Robert leerde dit vak ook. Als knaap reeds blijkt zijn ijzeren hoofd. Zijn geheugen is fenomenaal. Op 13-jarige leeftijd kan hij bijv. reeds de gehele 119de psalm opzeggen. Hij studeert voor zichzelf: Latijn, Grieks, plantkunde, sterrenkunde en . . . zending. In Londen gaat hij voor predikant studeren. Hij neemt er en passant medicijnen en Chinees bij. Als het Londens zendelinggenootschap een man oproept om naar China te gaan, biedt hij zich aan. Hij is dan 24 jaar.

In 1813 krijgt hij een helper in *William Milne*. En in 1830 enkele zendelingen van de *American Board*.

Een jaar na zijn dood wordt de *Morrison Education Society* gesticht, die zich bezig houdt met het stichten van scholen.

2. De meest bekende zending in China na Morrison is *James Hudson Taylor* (1832—1905) (Latourette noemt hem „James”, Bavinck „John”), de stichter van de *China Inland Mission*. Hij was een arts. Niettegenstaande zijn slechte gezondheid heeft hij er ruim 50 jaar gewerkt. In 1853 kwam hij in China. Zijn geloofsvertrouwen was onbegrensd. In Chinese kleding trok hij het binnenland in om te prediken. Warneck noemt hem „een man vol van de heilige Geest en van geloof, een man van volledige overgave aan God en aan zijn beroep, van grote zelfverloochening, hartelijke barmhartigheid, zeldzame gebedskracht, bewonderenswaardige organisatie-talenten, energieke initiatieven, rusteloos uithoudingsvermogen, met verbazingwekkende invloed op mensen en bij dit alles van kinderlijke deemoed” (pag. 113). Zijn wachwoorden waren: „De Here zal het voorzien” en „Tot hiertoe heeft de Here ons geholpen” (Latourette, Vol. VI, page 327).

In 1860 stichtte hij met enige vrienden de China Inland Mission. Enkele grondregels hiervan waren:

- a. Uit *alle kerkgenootschappen* worden zendelingen aangenomen, mits zij oprecht geloven.
 - b. Geen wetenschappelijke opleiding is nodig.
 - c. Ook *vrouwen* kunnen werkzaam zijn als zending, zelfs in de prediking. Twee-derde deel van de uitgezonden zendelingen waren vrouwen.
 - d. Het genootschap bestaat alleen door *vrijwillige giften*. De zendelingen hebben geen vast salaris; ze zijn dus zuiver „geloofs”-zendelingen.
 - e. Het evangelie moet zo *snel mogelijk* over het hele land verbreid worden. De zendelingen hebben geen vaste standplaats. Ze zijn altijd op reis. Dus: geen stichting van vaste zendingsposten, geen scholenbouw, geen gemeente-uitbouw. Hiervan is later afgeweken.
 - f. zo *groot mogelijke scharen* van evangelisten moeten uitgezonden worden.
- De geschiedenis van de C.I.M. is een geschiedenis vol wonderen van gebedsverhoring. In een bepaald jaar vroeg Hudson Taylor te bidden om 100 zendelingen. God gaf ze binnen het jaar. Een andermaal om 200. Ook dit gebed werd verhoord. In 1895 waren er 641 zendelingen met 462 Chinese helpers op 260 zendingsposten. In 1934 vormden zij een kwart deel van het gehele zendingskorps. Veel zendelingen der C.I.M. zijn vermoord, door de oorlogen van Engeland tegen China en de *Boxer-opstand* (1900). Over de zending in China zie verder: Jkvr. Van Asch van Wyck: „Gods werk gaat door”, pag. 68 v.v., Amst., 1952; Latourette, Vol. VI, page 326 v.v.; Warneck: „Gesch. der prot. Missionen”, pag. 112 v.v., Berlin 1913.
3. Een andere pionier in China is *K. F. A. Gützlaff* (1803—1851). Van 1830 af reisde hij als tolk op schepen langs de kust van China, predikende en geschriften uitdelende.
 4. In 1842, dus na 35-jarige arbeid, bedroeg het aantal door protestantse zendelingen gedoopte christenen: zes! In 1857: 700.
 5. *China* is naast *India* wel het belangrijkste zendingsgebied.
 6. Over het *Confucianisme*, zie aant. 16 achter vert. 21.
 7. In *China* is door vele zendingsgenootschappen gewerkt. Misschien daarom vertelt *W. Paton* (in „Het evangelie in het Oosten”, blz. 234) van een Chinees, die hem zei: „Drie belangrijke dingen zijn door bemiddeling van het Westen in *China* gekomen: de wetenschap, het communisme en het Christendom; maar dit laatste is zo vaag, dat ieder het weer anders uitlegt.”

27. NAAR HET DAK VAN DE WERELD

PETER RIJNHART, DE APOSTEL VAN TIBET:

± 1900

Lied: Veilig in Jezus' armen.¹⁾

Ergens, leunend tegen een bergrug op de hoogvlakte van *Tibet*, staat een groot klooster. Veel monniken wonen er, „vrome” mensen, die hun leven lang niet anders doen dan bidden en lezen in heilige boeken. Ze hebben hun leven gewijd aan *Boeddha*, de koningszoon, die het prachtig paleis van zijn vader verliet en een arme pelgrim werd. . . .

Bij het klooster zal een grote plechtigheid plaats vinden. Een der monniken zal in een rotswand worden ingemetseld. Hij heeft vrijwillig op zich genomen daar zestig jaar te blijven.

Nu gaat hij er heen en het gat, waardoor hij de grot binnentreedt, wordt achter hem dichtgemetseld. Slechts een kleine opening blijft, waardoor hij de lucht ontvangt om te ademen en het voedsel, dat een kloosterling hem brengt. Hij is afgesloten van het leven, alleen, altijd alleen in zijn kleine cel, dag en nacht, jaar in, jaar uit. . . . En als hij na de zestig jaren nog leeft, is zijn lichaam verschrompeld, zijn z'n ogen verblind, moet hij sterven als hij de zon aanschouwt. Hij heeft zich geofferd aan *Boeddha*. . . .!

„Om manî padme, hoem!”

Zo biddend gaat de lama, de Tibetaanse priester, zijn weg.

Wat deze woorden betekenen, weet hij niet.

„O, kleinnood in de lotusbloem, amen!”

Waarom hij dit bidt, kan hij niet zeggen. Eentonig komen de woorden over zijn lippen, de onbegrepen woorden. Arm geloof, dat bidt tot een lotusbloem!

Er zal een offerfeest gehouden worden. Er is de laatste tijd te weinig regen gevallen.

Van alle zijden zijn de mensen samengekomen, want dit is een grote dag. Een der jonge mannen van de stam heeft besloten, zich te geven om geofferd te worden. Op een paar bamboe-draagstokken worden de goden gedragen, die tegenwoordig moeten zijn bij de plechtigheid. De goden worden op de offerplaats neergezet en het feest begint. Trommen roffelen en lange gebogen trompetten stoten eentonige klaagklanken uit.

Nadat de goden gunstig gestemd zijn met enkele kleinere offers van schapen, komt het grote: een jonge man treedt naar voren en blijft dicht bij de godenbeelden staan. Dan knielt hij. . . .

¹ Ons Liedboek no. 32.

Achter hem nadert een priester, een groot mes in de hand. De stilte is beklemmend. Dan suist het mes door de lucht en . . . de jonge man is niet meer. Een mensenoffer.

Op hetzelfde ogenblik beginnen de omstanders te juichen en te dansen. Muziek zet in met rauwe trompetstoten. Ook de goden worden opgetild en dansen mee op de maat der wilder wordende muziek. Een waanzin grijpt de mensen aan. Ze dansen door elkaar als bezeten. Ze weten niet meer wat ze doen . . .

De negentiende eeuw loopt ten einde.

Niemand heeft nog het geheimzinnige land der Tibetanen betreden met de boodschap van het Kruis. Dan is er een die het waagt. *Peter Rijnhart* heet hij en hij is een Hollander. Nadat hij door de Heiland verlost is uit de dienst der zonde, wordt het zijn hoogste verlangen om anderen te redden. Hij wil naar de duistere hoogvlakte van Tibet, waar het leven geen ogenblik veilig is.

Hij meldt zich aan bij de *China Inland Mission*, die gesticht is door *Hudson Taylor*. Maar deze vereniging weigert hem uit te zenden.

En toch . . . Op zekere dag hoort hij, dat een man, die naar Californië wilde gaan om goud te zoeken, maar die geen geld had voor de reis, zich een kruiwagen en wat gereedschap had aangeschaft en zo, te voet, de weg erheen aflegde. Welaan, denkt Peter, als die man dat kan voor aards goed, dan kan ik zo zeker gaan voor Koning Jezus.

Hij trekt dwars door Amerika, legt tweeduizend kilometer te voet af, spreekt in kerken, in zalen en op straat en komt eindelijk aan de zee te San Francisco. Daar ontvangt hij een som geld, zodat hij de Grote Oceaan kan oversteken en weldra landt hij te Sjanghai in China. Hij reist direct door tot aan de grenzen van Tibet.

Hij kan niet meteen met prediken beginnen. Eerst moet hij de taal der Tibetanen leren en op de hoogte komen met hun godsdienst, zeden en gewoonten.

Te Koem-boem, een stad aan de grens van Tibet, huurt hij een huis en hier wil een monnik zijn leermeester worden. Als hij enige tijd gestudeerd heeft, gaat hij op reis, het onbekende land van Tibet in . . .

Na enige tijd te paard gereden te hebben, komt hij met zijn bediende aan een kamp van Tibetanen. Ze hebben gevaarlijke honden en daarom kan hij niet rechtstreeks naar de tenten rijden. Op zijn roepen komen enige Tibetanen te voorschijn, die de honden terughouden en dan kan hij nader komen.

Hij stijgt af en treedt een tent binnen. Rijnhart neemt zijn snuifdoos uit de borstzak en biedt die zijn gastheer aan. Deze geeft de zijne aan de zendeling. Na dit snuifje, dat ter kennismaking dient, vraagt de gastheer:

„Zijt gij een priester?”

„Ja,” antwoordt Rijnhart, „ik ben een priester uit het verre Westen.”

„Een lama van Boeddha?”

„Nee, niet van Boeddha, maar van Jehova!”

En dan vertelt hij van de Here Jezus. Hij vertelt tot na middernacht — en de Tibetanen zijn gewoon heel vroeg naar bed te gaan.

Blij zet Rijnhart de volgende morgen zijn tocht voort. Tegen de middag stijgt hij af, om wat uit te rusten.

Een lama-priester komt hem voorbij. Rijnhart nodigt hem uit bij hem te komen zitten en presenteert hem snuif en thee. Voor de priester drinkt, brengt hij de theekop eerbiedig met beide handen aan zijn voorhoofd, doopt dan twee vingers van zijn rechterhand in de kop en sprenkelt enige druppels naar drie hemelstreken. Dan doet hij boter in de thee en drinkt. . . .

Rijnhart leest hem Romeinen 3 : 24 voor en spreekt over de verlossing door Jezus Christus. Als de lama zegt, dat hij meer over Jezus Christus wil horen, geeft Rijnhart hem het evangelie van Johannes in het Tibetaans.

Voort gaat de reis, door onbekende gebieden, over hoge bergkammen, door diepe rivierdalen. De liefde tot Jezus drijft hem. . . .

Veel geld is er niet nodig voor de reis. De levensmiddelen zijn erg goedkoop: een pond boter kost $17\frac{1}{2}$ cent; drie grote kannen melk $2\frac{1}{2}$ cent; een koe kost 15 gulden, een schaap f 2.50 en voor f 3.25 koopt hij een mooie jas van schapevacht. Want de nachten zijn koud en de winters ook.

Rijnhart reist geruime tijd alleen door Tibet, maar dan komt hij tot de overtuiging, dat hij helpers nodig heeft. Hij reist weer terug (1893), dwars door China, komt in Europa, predikt in ons land, o.a. ook in Rotterdam, in Chinese klederdracht en steekt over naar Amerika. Hij sticht er een zendingsvereniging voor Tibet, trouwt met *Suze Carson*, een doktores in de medicijnen, en samen gaan ze nu naar Tibet.

Het reizen door China is zeer gevaarlijk. Roverbenden maken het land onveilig; het leven van Rijnhart en zijn vrouw is voortdurend in gevaar. Maar zij vrezen niet. Hun leven is in Gods hand. En dwars door het grote, gevaarlijke China komen ze veilig aan de grenzen van Tibet aan.

De laatste grote tocht, waarvan Rijnhart niet meer teruggekeerd is, zal beginnen. De voorbereidingen voor de reis nemen vele dagen in beslag. Het gezelschap bestaat uit Rijnhart met vrouw en kind — een zoontje van één jaar — en 13 voor deze tocht gehuurde bedienden, terwijl 16 paarden, 500 bijbels, 400 Tibetaanse tekstkaarten en levensmiddelen voor een jaar worden meegenomen.

Deze reis is vol gevaren en moeilijkheden. Verscheidene Chinese bedienden sluipen 's nachts weg en komen niet meer terug. Een roofzuchtige stam onttrekt hun vijf paarden en dan. . . . dan komt de zwaarste slag. Hun zoontje, de kleine Charlie, krijgt koorts en sterft aan een gezwel in de hals.

Een kistje met kruidenierswaren wordt leeggemaakt. Moeder kleedt Charlie in het wit en dan wordt hij in het kistje gelegd. Voor het kistje gesloten wordt legt moeder er nog enige wilde veldbloemen in. Dan wordt Charlie begraven.

De ouders hebben geen tijd om bij het graf van hun lieveling te treuren. Een roversbende overvalt hen. Al hun paarden — op een oud, gebrek-kig dier na — worden hun ontfroefd. Eén der bedienden krijgt een schot in de arm en dan vluchten ze allen. Ze keren niet weer.

Rijnhart en zijn vrouw zijn berooid. Ze hebben zelfs geen tent meer over om in te slapen. Zo kan de tocht niet lang meer duren. Er moet hulp komen....

't Is twee dagen later.

Vroeg in de morgen bestijgt Rijnhart een heuvel en.... ziet aan de overzijde van de rivier, waar ze halt gehouden hebben, enige tenten. Daar zijn mensen. Hij zal hulp halen. Samen bidden ze. Dan begeeft Rijnhart zich te water om de rivier over te zwemmen. Hij komt veilig op de andere oever. Zijn vrouw ziet hem na, tot een vooruitspringende rots hem aan haar oog onttrekt. Hij zal hulp halen en tegen de avond zal hij terugkeren. Zo denkt mevrouw Rijnhart....

De dag gaat voorbij. De avond daalt. Rijnharts vrouw tuurt over de rivier. Een grote onrust komt in haar op. Ze bidt.... bidt vurig....

De schemering is kort. De duisternis valt snel. En nog is Rijnhart niet terug. Mevrouw Rijnhart, alleen is ze in de grote, wijde wildernis. De nacht wordt dreigend en donker.... De volgende morgen staat ze al vroeg op de heuvel en tuurt, en tuurt.... maar ook deze dag gaat voorbij en Rijnhart komt niet terug.

En weer komt de nacht, die de eenzaamheid nog groter maakt....

Als ze de volgende morgen weer op de heuvel staat en over de rivier kijkt, hoort ze achter zich een schreeuw.

Daar is hij, denkt ze, maar.... 't zijn gewapende Tibetanen. Ze smeekt de mannen om hulp, maar ze gaan door. Dan laadt ze haar weinige bezittingen op het paard en trekt langs de rivier. Ze zoekt een ondiepe plaats.

Daar zijn weer tenten aan de overkant. Ze roept.... Enige mannen komen naar buiten. Ze smeekt hun haar over te halen, belooft een ruime beloning, doch.... ze weigeren. Eerst de volgende morgen komen ze. 't Wordt een angstige tocht op de rug van een yak — een soort rund. En als ze eindelijk doornat de overkant bereikt, vraagt ze in een tent te mogen gaan, om droge kleren aan te trekken. Maar 't mag niet.

Een ganse nacht moet ze doorbrengen in natte kleren in de open lucht, terwijl de sneeuw in dikke vlokken neervalt en de vorst haar kleren doet verstijven. En van Rijnhart geen spoor....

Eerst de volgende morgen mag ze in een tent gaan en van kleren verwisselen. Als na enige dagen Rijnhart nog niet terug is, besluit ze de terugtocht te aanvaarden, alleen. Haar kind heeft ze verloren. Haar man is heengegaan, om niet, om nooit weer terug te keren.... Eerst vele jaren later hoort ze, dat Rijnhart door een roversbende is overvallen en.... vermoord.

Zo is hij gevallen, de apostel van Tibet. En zijn wens, kort na zijn bekering geuit, te mogen sterven in dienst van de Heiland, is vervuld. De grote reis heeft hij niet volbracht. God heeft het anders gewild.

Maar de arbeid, door hem begonnen, is voortgezet.

Weer is ze naar Tibet gegaan, zijn trouwe levensgezellin en nu.... in gezelschap van zes zendelingen.

Waar God zelf de zendingsijver gewekt heeft in de harten der mensen, daar kan geen macht die keren; daar moeten ze voort, de zendelingen, door alle moeilijkheden heen en alle lijden, ja, zelfs tot in de dood....

Ze moeten voort, omdat het evangelie voort moet, totdat.... aan alle volken, ook aan de diepgezonken bewoners der wijde, hoge vlakke van Tibet, dit evangelie verkondigd is.

AANTEKENINGEN:

1. *Peter Rijnhart* werd in 1866 te Rotterdam geboren, als zoon van zeer eenvoudige ouders. Op 18-jarige leeftijd kwam hij op de militaire school te Kampen als vrijwilliger. Op zijn 22e jaar in garnizoen te Hoorn vond hij zijn Heiland. Hij ging toen in uniform les geven op de zondagsschool. Vrijgekomen uit de militaire dienst ging hij over in het *Leger des Heils*. Hij werd tot officier opgeleid en werkte behalve in ons land ook in Engeland en Canada.
2. Later hebben nog andere Nederlanders dezelfde poging gewaagd, bijv. mej. *Elize Scharten* uit Amsterdam.
3. In het begin van de 18e eeuw was er een bloeiende *r.-k. missie in Tibet*, maar die is uitgeroeid. In 1853 vestigden zich de *Herrnhutters* aan de grens van Tibet, op Engels gebied. In 1865 werden de eerste twee Tibetanen gedoopt. In 1912 139 gedoopten. Er zijn zendingsscholen (ook voor meisjes!), bewaarscholen en zondagsscholen. Dit werk geschiedt op de grensposten.
4. De *godsdienst der Tibetanen* is een der vele vormen van het *Boeddhisme*. De *dalai-lama*, de opperpriester, is de belichaming van de onfeilbare Boeddha-geest, hij is de „levende god der Tibetanen“. Onder hem staan de kloosterabten. Onder deze weer de priesters, die niet mogen trouwen, hoog vereerd worden, en aan hun rode of gele gewaden kenbaar zijn. Ze wonen meest in kloosters.
5. *Dr. Van der Sleen* („Vier maanden kamperen in de Himalaya“) ontmoette een van deze priesters. Volgens de voorschriften van Boeddha had hij 25 jaar geleerd, 25 jaar geleefd, en toen had hij huis en hof, vrouw en kinderen verlaten, om het voetspoor van Boeddha te volgen.
6. „De *lotusbloem* is het symbool van het morgenrood, waaruit elke morgen weer de zon, zo vaak als zinnebeeld van *Brahma* genoemd, geboren wordt“ (Van der Sleen, als boven, pag. 94).
7. De *Tibetanen* gebruiken ook *gebedsmolens*. Van de eindeloze herhaling van de gebedsformule verwachten zij beveiliging tegen rampen en kwalen. Het zal hun verstand, welvaart en voorspoed aanbrengen. Hoe meer herhaald, hoe groter de invloed is. De gebedsmolen is een ronde, metalen doos; buitenop staat de gebedsformule gegraveerd en binnenin zitten een groot aantal strookjes papier, waarop ze vele malen geschreven is. Door een handvat kan men de metalen doos ronddraaien, of door een riem of ketting in beweging brengen. Een of meer grote gebedsrollen staan bij de deur van de woning in Tibet, en huisgenoten en gasten zijn verplicht, telkens als ze er langs komen, ze een zetje te geven om het welzijn van het huis te bevorderen. Ook worden bij beekjes gebedsrollen in beweging gebracht door de kracht van het water. In *Birma* worden ook *gebedsvaantjes* gebruikt.
8. Onlangs (1956) bezocht een Tibetaans christen, Punthsog, ons land. Over hem schrijft het „Gereformeerd Weekblad“ (2-2-1957) het volgende:
„Toen Punthsog, die uit een adellijke familie stamt, nog boeddhist was, bekleedde hij een hoge positie als ambtenaar. Maar de vraag naar de waarheid liet hem niet met rust. Hij besloot lamaïstisch monnik te worden. Dit keurde zijn familie niet goed, omdat hij de laatste mannelijke vertegenwoordiger van de familie was. Daarna kwam hij met het Christendom in aanraking en liet zich dopen. Tengevolge van dit besluit haalde hij zich de haat van zijn familie op de hals; *driemaal probeerde men hem te vergiftigen*. Doch Punthsog is overtuigd de enige juiste beslissing te hebben genomen. Eindelijk, zo zegt hij, heeft hij „de vrede des harten“ gevonden, die hij tevergeefs zocht door middel van maandenlange meditatie over de mystieke geschriften van het Boeddhisme. Na zijn bekering tot het Christendom hoopte hij vurig een „duidelijk visioen“ te krijgen, dat hem zou tonen, welke weg hij gaan moest. Maar later is het hem duidelijk geworden, dat een christen niets „bijzonders“ in zijn leven nodig heeft.
Punthsog wil de rijkdom van het Christendom in zijn land verbreiden. Toen hij kort geleden in Engeland was, is op zijn aanwijzingen de tot nog toe enige schrijfmachine met *Tibetaanse schrifttekens* gemaakt. Hierop zal hij delen uit de bijbel en andere geschriften vermenigvuldigen. Met karavanen worden deze dan naar het binnenland gebracht.“

28. LIEFDE IS DE WET VAN HET LEVEN

TOYOHICO KAGAWA: 10 JULI 1888—HEDEN

„Ik ben tegen elke leer, elke instelling, elke regering, elke godsdienst, die de liefde verwerpt. Ik protesteer tegen elke kerk, die het geloof predikt, maar in liefde te kort schiet.” Kagawa.

Ps. 133.

Zou hij het wagen? Zou hij dat sombere, donkere huis, daar ver achter in de tuin, durven binnengaan?

„Doe het niet, Toyo, doe het niet,” fluistert een stem. „Je kent toch de vreselijke verhalen, die over dit sombere gebouw verteld worden? Je weet toch dat er witte geesten ronddwalen? Boze geesten! Je weet toch, dat het er spookt?”

Wie fluisterde dat? Toyo, een Japanse jongen van acht jaar, kijkt om zich heen. Er is niemand in de grote tuin. De sinaasappelbomen staan stil in de warme middag. De pluimen van het bamboebosje daarachter bewegen niet. De stenen lantaarns staan roerloos, als altijd. Nee, er is niemand in de grote tuin. Hij is hier helemaal alleen, zoals zo vaak.

„Je bent een lafaard, Toyo,” zegt hij tegen zichzelf. „Je durft niet.”

„Ik durf wel,” zegt hij, opeens hardop. „Ik ben niet bang.”

Moedig stapt hij naar de deur van het sombere gebouw. Spoken bestaan niet. Vooruit!

Hij opent de deur en gaat naar binnen. Zo maar naar binnen, waar niemand alleen durft komen, zelfs grootmoeder niet. En die is toch voor niemand bang.

Zijn ogen moeten even wennen aan het schemerdonker. Dan . . . dan schrikt hij toch. Hij staat stil. Zijn hart klopt. Maar hij wil niet laf zijn. Daar ginds in de hoek beweegt iets. Het is net of een klein dier haastig wegrent.

„Een rat, Toyo,” zegt hij tegen zichzelf. In dit gebouw ligt immers de rijst opgeslagen, die de boeren brengen. Vader is immers heer van negentien dorpen? Toyo gaat verder. Nee, hij is niet bang.

En dan . . . dan ziet hij iets heels moois. Hij ziet harnassen, zoals de oude ridders droegen in de oorlog. Hij ziet een lange smalle kist en als hij het deksel oplicht . . . o, wat mooi! Allemaal prachtige gewaden, zoals de ridders die droegen als ze naar de keizer gingen! En daar, in een andere kist: lange zwaarden en scherpe dolken in fraai bewerkte leren etuis!

Toyo heeft nooit geweten, dat al deze mooie dingen hier lagen. Anders zou hij hier al veel eer geweest zijn.

Hij blijft lang in het oude gebouw. Tot het donker wordt toe. Hij kan

niet genoeg krijgen van al de heerlijkheden. En als hij eindelijk weggaat, fluistert hij: „Morgen kom ik weer.” Nee hoor, hij heeft geen spoken gezien.

Maar van wie zijn die harnassen en die mooie gewaden en lange zwaarden? Toyo begrijpt het opeens. Die zijn van de voorouders van vader. Vader is immers ook een ridder geweest.

Vader, ja, vader leeft niet meer. Vier jaar geleden is hij gestorven. En moeder ook. Toyo woont nu met zijn zusjes en broertjes bij grootmoeder in het oude landhuis met de grote tuin.

Het is helemaal niet prettig bij grootmoeder. Ze scheldt en raast altijd en ze slaat hem en de broertjes en zusjes. O, nee, Toyo vindt het helemaal niet erg, dat hij mee moet helpen bij de rijstooft en met het maken van indigo en suiker. Maar grootmoeder heeft nooit een vriendelijk woord voor hem. En als ze dan weer scheldt en slaat, dan sluipt hij weg naar het bamboebosje, of naar het oude gebouw, een kwartier van het huis vandaan, waar heel vroeger een keizer begraven is. Dan huilt hij zijn verdriet uit, omdat hij zo heel erg eenzaam is.

Het ergst van alles is, dat grootmoeder vaak heel lelijke dingen zegt van Toyo's moeder. Die kon het toch niet helpen, dat zij maar een geisha was?

Toyo heeft geen vrienden. Dat wil grootmoeder niet. En daarom zwerft hij urenlang alleen in de omgeving van het landhuis. Hij zit in de duinen bij de rivier. Hij vangt visjes en kreeften, hij verzorgt jonge leeuweriken en houdt zelf kippen. Zakgeld krijgt hij nooit. Alleen van de opbrengst van de eieren mag hij iets voor zichzelf houden. En dat geld spaart hij op. Zo krijgt hij een grote liefde voor de natuur.

Al jong gaat hij met grootmoeder mee naar de tempel van Boeddha. Hij begrijpt niet veel van wat de priesters daar zeggen en doen. Maar toch is dit een feest. Want dan krijgt hij een koperen geldstukje van grootmoeder. Dan voelt hij zich rijk. Wat zal hij in de tempel kopen? Een popje van gebakken klei of een spiegeltje of een amulet om de boze geesten te verdrijven?

Toyo heeft nooit van de bijbel gehoord en de Here Jezus kent hij niet. Maar de Here Jezus kent hem wel en Hij wil, dat Toyo later de *grootste zendeling van Japan* zal worden.

Als hij de lagere school heeft doorlopen, gaat hij naar de middelbare school in de stad. Daar zijn twee Amerikaanse zendelingen. Een van hen, dominee Myers, geeft er les uit de bijbel: een bijbelkring noemen we dat. Toyo hoort ervan en denkt: „Daar kan ik fijn Engels leren.” Hij gaat naar de bijbelkring en krijgt een Nieuwe Testament. Hij begint te lezen. Hij wil meer van de godsdienst der christenen weten en zo komt hij bij ds. Myers in huis. De eenzame jongen wordt er prettig onthaald. Altijd staat er een kop thee voor hem klaar met koek en andere lekkere dingen, die hij thuis nooit krijgt. Er wordt muziek gemaakt en er wordt gezongen. Toyo houdt van muziek en zang.

En hier, in het huis van de vriendelijke dominee en mevrouw Myers, leert hij. . . . lachen. Want wenen heeft hij vaak gedaan, maar lachen, nee, dat niet.

Hij leert hier echter meer. Hij leest de Bergrede, nog eens en nog eens. O, wat zijn de woorden van de Here Jezus mooi. Hij leert de Bergrede helemaal uit zijn hoofd en dan, op een avond, knielt hij neer en hij bidt zijn eerste gebed: „O God, maak mij als Christus!“ Dit gebed wordt verhoord en dan, op vijftienjarige leeftijd, weet hij, dat de Here Jezus ook voor hem gestorven is aan het kruis op Golgotha en dat Hij ook zijn Verlosser wil zijn. En dan.... dan kan hij echt lachen. Dan komt er een blijheid in zijn hart, die nooit meer daaruit weggegaan is. Toyo — *Toyohiko Kagawa* is een christen geworden. Enkele weken later wordt hij gedoopt door ds. Myers en wordt hij leider van een zondagsschool. Hiermee begint een leven, waarvoor we alleen maar grote eerbied, grote bewondering kunnen hebben. Het wordt een leven van liefde, van lijden, van tranen, van zelfopoffering, maar ook.... en door alle lijden heen, een leven van vreugde. Zijn familie is boos, omdat hij een christen werd. Zijn voogd onterft hem, zodat hij opeens niets meer bezit. Maar hij heeft geleerd, dat het volgen van de Here Jezus drie dingen betekent: Christus deed hem God kennen als de trouwe Vader, die vrede geeft; Christus werd zijn Verlosser, die zijn leven vernieuwde; Christus leerde hem bidden en zijn naaste lief te hebben. En het is de liefde tot Jezus en tot zijn naaste, die hem doen besluiten iets te gaan doen, wat nog nooit iemand voor hem gedaan heeft en niet velen na hem zullen doen....

Het is kerstavond van het jaar 1909.

Door de armste, vuilste, goddelooste wijk van Kobe, waar slechts dronkaards, moordenaars, slechte vrouwen en bedelaars wonen, gaat een jonge man met een handkar. Op die kar liggen een stoel, een tafel, een slaapmat, een deken, een houtskoolkacheltje en wat boeken.

De man houdt stil voor een krot, dat onbewoond is. Niemand durft er te wonen, omdat er in dat krot van een paar meter in het vierkant een man vermoord is. Nu spookt de geest van de vermoorde er rond.

Maar Toyohiko Kagawa was in zijn jeugd niet bang voor spoken. Nu is hij het nog niet. Hij is al meer in deze wijk geweest. Ruim een jaar geleden heeft hij hier gepreikt en gezongen. Hij hield het zes weken vol. Toen viel hij halfdood neer. Hij werd in een ziekenhuis opgenomen. De dokter onderzocht hem en zei: „Er is geen hoop meer. Hij is te zwak, te uitgeput. Hij heeft tuberculose. Hij gaat sterven.“

Toyo hoorde het. Hij bad vurig of God hem beter wilde maken; dan zou hij zijn hele leven wijden aan de armen. God verhoorde zijn gebed, maar het duurde een jaar, eer de dokter kon zeggen dat hij niet meer in levensgevaar was.

Toen besloot hij weer naar *Shinkawa*, de vreselijke wijk van Kobe, te gaan, de buurt waar 11.000 mannen, vrouwen en kinderen wonen in elf huizenblokken.

Toyo laadt zijn armelijke bezittingen af voor het krot, waar nog de bloedsporen op de wanden zitten, waar hij vijftien jaar wonen zal tussen de ergste misdadigers. Hij zal er de menselijke ellende tot op de bodem peilen. Voor honderd mensen is er één keuken, één waterleidingkraan, één W.C. Er hangt een ondragelijke lucht van rottend vuil, van afval uit de huizen, van de W.C., van de riolen.... De mensen die er wonen zijn dieven, waarzeggers, moordenaars, ruzie-

makers, vechters en slechte vrouwen. Er zijn veel hongerige kinderen, bedekt met zweren. Er zijn vlooiën en wandluizen. Er heersen vreselijke ziekten.

Daar gaat Toyo wonen. Daar wil hij Gods liefde prediken, vooral ook met de daad. Hij vreest voor niets, niet voor de dieven en moordenaars, niet voor het ongedierte, niet voor het vuil, niet voor de pest en de tuberculose.

Nauwelijks heeft hij zijn spullen afgeladen, of een lijder aan een besmettelijke huidziekte komt en zegt, dat hij bij hem wil wonen. Toyo laat hem binnen en deelt zijn slaapmat met hem.

Kort daarop komt een man, die een moord heeft begaan. Hij is uit de gevangenis ontslagen, maar hij kan niet meer slapen, omdat hij altijd zijn slachtoffer voor zich ziet. Hij legt zich naast Toyo neer op diens slaapmat; hij kan slechts slapen als Toyo zijn hand vasthoudt. Dit duurt zo vier jaar achtereen.

Een derde kostganger komt: een man, die geheel ondervoed is. En Toyo heeft zelf niets. Hij probeert wat te verdienen met schoorsteen vegen. En soms is er een vriend, die hem wat geld geeft. Vijftig dagen lang leeft hij met zijn kostgangers van dunne rijstepap. Soms heeft hij tien kostgangers tegelijk. Hij moet ze allen te eten geven. Een van zijn gasten heeft heel erg tuberculose. Met eigen handen wast Toyo de vuile, besmette kleren van de patiënt. Een bedelaar verlangt zijn hemd. Hij krijgt het. De volgende dag eist hij zijn jas en broek. Toyo geeft ze. Van een arme buurvrouw krijgt hij dan een vuurrode vrouwenkimono, die hij aantrekt.

Op zekere dag krijgt hij van een vriend wat geld. De hoofdmans van een troep dobbelaars hoort het. Hij komt naar Toyo met de revolver in de hand en eist het geld. Toyo vlucht. De dobbelaar vuurt vijf kogels op hem af, die missen. Toyo komt terug en de dobbelaar is er nog met zijn revolver. Hij biedt de man de helft van de som. Die neemt er genoeg mee en Toyo kan de andere helft voor zijn kostgangers besteden. En ondertussen predikt hij onder dit geboefte, dat God liefde is. Dagelijks leeft hij onder hen als onder een opgeheven dolk. Want hoe meer moorden een man op zijn geweten heeft, des te flinker voelt hij zich. Sommigen dragen de schedels van hun slachtoffers bij zich. En de politie? Die staat hier vrijwel machteloos. Wie vindt de moordenaar in de doolhof van krotten?

Toyo wordt met stenen gesmeten; een dronkaard slaat hem de tanden uit de mond; een ander komt op hem af met een zware knots, terwijl hij staat te spreken over Jezus. Toyo vlucht onder het hoongelach der omstanders, maar de volgende dag staat hij weer op dezelfde plaats.

Eens slaat een boef alle borden kapot op zijn tafel; een ander dreigt hem met een keukenmes; een derde schopt zijn komfoor met gloeiende kolen omver, terwijl Toyo bidt. Toyo raapt de kolen met zijn handen op om brand te voorkomen. Zijn keukengerei wordt kapotgeslagen, zijn huisraad gestolen.

Gedurende het eerste jaar dat hij in Shinkawa woont, worden er zeven moorden gepleegd, vlak bij hem, meestal door de drank.

Op één nieuwjaarsdag zijn er negentien vechtpartijen in de straat waar hij woont.

Men handelt er in kleine kinderen. Een zuigeling kost f 37.50. Toyo

redt zo'n zuigeling, die bijna dood is. Hij voedt het kind heel voorzichtig. Hij koestert en vertroetelt het. Hij wast zelf de kleertjes en verschoont het. En . . . het kind blijft leven.

En onder dit alles vindt hij nog tijd om te studeren, te prediken, boeken te schrijven en . . . te bidden.

De kinderen houden veel van hem en luisteren graag als hij vertelt.

Iedere morgen predikt hij om zes uur, vóór de mensen naar hun werk gaan. Hij leidt begrafenissen. Doordat hij slaapt naast een bedelaar, die een ernstige oogziekte heeft, is hij een jaar lang bijna blind. Zijn ogen zijn nooit meer helder geworden.

Hij ziet kans naast zijn krot een kamer er bij te krijgen. Die richt hij in als ziekenhuis en apotheek.

Hij ziet kans geld te verdienen met het schrijven van boeken. Al dit geld gebruikt hij voor zijn armen. Hij wil zelf niets behouden.

Midden in deze duisternis van ellende valt een zonnestraal.

Bij de straatprediking heeft hij haar leren kennen, het meisje dat de mooie naam *Haru* = Lente draagt. Zij moest al vroeg voor zichzelf zorgen en verdient 15 cent per dag op een uitgeversbedrijf. Daar leert zij Toyo kennen, als hij daar de meisjes zingen leert. Bij de straatprediking luistert zij vol bewondering naar hem. Zij spreekt met hem en hij vertelt haar van Gods liefde. En in de winter van het jaar 1913 — Toyo is dan 25 jaar — wordt zij in de beruchte buurt waar Toyo woont, gedoopt door ds. Myers. Kort daarop — zij is even oud als Toyo — treedt hij met haar in het huwelijk. Hun huwelijksreis is de kortste weg van de kerk naar het krot waar Toyo woont. Zij delen hun „huis” van één kamer met tien kostgangers.

Van 't begin af deelt Lente het vreselijke leven in Shinkawa met Toyo. Zij is even liefdevol, even dapper als hij. Vaak is ze alleen en vaak staan beest-mensen tegenover haar met revolver en dolk. Zij is Toyo tot zeer grote steun; samen prediken zij, samen verzorgen zij zieken, samen bidden zij en Toyo heeft eens gezegd, dat hij zonder Lente maar een tiende deel had kunnen doen van wat hij gedaan heeft. Zij staat hem trouw terzijde als de pest, de tyfus, de cholera en de pokken heersen en onbevreesd ziet ook zij de dood in het gelaat.

Toyohiko Kagawa, hij heeft meer gedaan voor Jezus dan zijn werk in de beruchte stegen en sloppen van Shinkawa.

Er breekt een staking uit onder de dokwerkers van Kobe. Toyo leidt die. Hij predikt dat de stakers nooit geweld mogen gebruiken. Dat deed Jezus ook niet. Toyo wordt gearresteerd en zit dertien dagen in de gevangenis. Als hij eruit komt wordt hij feestelijk afgehaald.

Hij strijdt tegen het Russische communisme en wordt daarom door velen gehaat.

„Begraaf Kagawa, de schijnheilige,” schrijven zijn tegenstanders, maar hij wint de staking voor zijn arbeiders. Van dag tot dag wordt hij door detectives gevolgd, maar als in 1923 een vreselijke aardbeving Japan teistert, vraagt de regering hem of hij helpen wil bij de hulpverlening. Zij biedt hem een salaris aan van meer dan 20.000 gulden per jaar en een auto, maar Toyo weigert dit aan te nemen. Wel helpt hij de steunverlening te organiseren.

In 1926 besluit de regering op zijn verzoek de krotten op te ruimen. Hij woont dan, terwille van zijn kinderen, niet meer in Shinkawa, maar in een eigengemaakt huisje aan de rand van Tokio.

In 1931 krijgt hij de leiding van de armenverzorging in Tokio.

Hij zorgt voor de arme boeren, sticht bijbelscholen voor hen en coöperaties, zodat ze goedkoop kunnen inkopen.

Als de regering hem in 1945 weer om zijn hulp vraagt, zegt hij tegen de minister-president: „Ik wil gaarne meehelpen aan de wederopbouw van ons land, maar eerst moet u de vierhonderd gevangen predikanten en ouderlingen vrij laten.” Het gebeurt.

Een jaar later roept de keizer hem bij zich en vraagt: „Kagawa, hoe kan ik een goed keizer voor mijn volk worden?”

Toyo haalt zijn Nieuwe Testament uit de zak en antwoordt: „Majesteit, ik zal het u voorlezen.” En hij leest het woord van de Here Jezus: „Wie van u groot wil zijn, die moet aller dienaar worden.” De keizer begrijpt hem.

Groot is Toyo als strijder voor de armen en verdrukten. Maar groter is hij als evangelist, als zendeling. Hij is de stichter van drie grote bewegingen in Japan.

De eerste heet „Vrienden van Jezus”. De leden hiervan, meest jonge mensen, moeten zich aan vijf voorwaarden houden, namelijk: vroomheid, reinheid, vrede, arbeid en dienst aan de naaste.

De tweede heet „Koninkrijk-Gods-beweging”. Het doel van deze beweging is: één miljoen mensen te winnen voor Jezus. Het is een gebedsbeweging. De leden bidden: „O God, doe Uw kerk herleven en begin met mij!” God heeft deze actie rijk gezegend.

De derde heet: „Christelijke Internationale voor gebed en vriendschap”. Ook dit is een gebedsbeweging. De leden bidden om „de gehele wereld voor Christus”.

Het kruis van Christus staat altijd in het middelpunt van Toyo's prediking. Geen wonder dat God zijn arbeid zo rijk zegende. Na de oorlog werden in Japan in twee jaar tijd 250.000 mensen voor de Here Jezus gewonnen, 57 nieuwe kerken gesticht en 2.500.000 Nieuwe Testamenten verkocht. Van al dit werk is Toyohiko Kagawa de stuwende en leidende kracht. Hij streed en strijdt nog op alle fronten, en . . . met het gebed als zijn voornaamste wapen.

Eens stond een kleine jongen achter in de tuin voor het sombere gebouw, waarin het spookte.

„Ik durf wél,” zei hij toen, „ik ben niet bang.” Dat is hij later ook nooit geweest, omdat hij wist, dat hij een kind van God was.

Uit liefde voor God en voor het arme en lijdende heeft hij zijn leven, heeft hij alles gegeven. Nooit heeft hij aan Gods trouw, aan Gods genade getwijfeld, zelfs niet in de moeilijkste ogenblikken. Zijn naam is over de gehele wereld bekend. En toch . . . hij is altijd de nederige man gebleven, die nooit iets voor zichzelf vroeg. In zijn gewone pakje van nog geen vijf gulden ging hij naar belangrijke vergaderingen, ging hij naar de minister-president en de keizer. Wie zal zeggen, hoeveel zegen deze eenvoudige man, deze dr. Toyohiko Kagawa, verspreid heeft. De eeuwigheid zal het verklaren.

A ANTEKENINGEN:

1. In een korte vertelling een beeld van *Kagawa* te geven, is onmogelijk. Alleen zijn onovertroffen arbeid in *Shinkawa* zou al boekdelen vullen. Er bestaat een uitgebreide literatuur over hem. En ook heeft hij zelf veel geschreven. Zijn boeken, bijv. „Over de doodslinie“, zijn in enorme oplagen verkocht. Zijn honorarium hiervoor besteedde hij voor zijn armen. Zo arm was hij zelf, dat hij geen geld had om papier te kopen, hij, de aristocratenzoon. Hij schreef „Over de doodslinie“ op de bedrukte bladzijden van oude tijdschriften. Toen hij in de gevangenis was, verscheen zijn boek „De zonnenschutter“ en later zijn meest populaire roman: „Luisterend naar de stem in de muur“. Ook verschenen van hem een bundel „Overdenkingen“, waarvan de inhoud zeer interessant is, en „De Psychologie der Armen“. Op zijn vijfenveertigste jaar had hij reeds ruim 50 boeken het licht doen zien, waarvan toen in totaal circa 1.250.000 exx. verkocht waren. Toen had hij al 30 brochures en 35 kleine blaadjes geschreven, waarvan er al 5.500.000 exx. gedrukt waren. Op een gegeven ogenblik had hij tien verschillende boeken tegelijk in voorbereiding.

2. Door zijn *anti-militarisme* heeft hij zich een tijdlang zeer gehaat gemaakt. Men verspreidde pamfletten, waarop stond: „Verbrandt Kagawa, verbrandt hem.“

3. Ds. Buskes noemt Kagawa „een dobbelaar Gods“. Kagawa zelf zegt: „Ik heb besloten een dobbelaar Gods te worden, door mijn bezittingen, mijn huis, mijn vrouw, mijn kinderen, mijn leven, mijn alles voor God op het spel te zetten. O, als alle christenen eens besloten dobbelaars Gods te worden!“

4. Prof. *Kraemer* noemt Kagawa „een evangelist van de eerste rang, een vurig verkondiger van Jezus als Heiland van zondaren.“

5. *Kagawa's* grote verwijt aan de kerk is, dat zij haar apostolaire roeping verwaarloost. Zij treedt niet naar buiten. Zij staat niet in vlam.

6. *Kagawa* propageert een *socialisme*, dat gebaseerd is op de persoonlijke verantwoordelijkheid van de enkeling. Hij is fel tegen het Marxisme. Hij is een meester in het spreken. Zijn toespraken worden altijd gekenmerkt door beheerste vurigheid en meeslepende kracht.

Jkvr. Van Asch van Wyck schrijft van hem: „In de latere jaren is de invloed van Kagawa vooral in Japan wel getaand, vooral omdat hij in zijn vurige ijver wel eens teveel wilde ondernemen en daardoor in zijn schrijven en evangelisatieactie wat oppervlakkig werd. Dit heeft vooral de jongere generatie van hem vervreemd. De overweldigende waardering, die hem vanuit de westerse landen ten deel viel, waar men hem wel eens de Paulus der 20e eeuw noemde, heeft hem aangedreven boven eigen kracht te leven. Maar desniettemin blijft hij in zijn volledige zelfovergave, zijn geloofskracht en zijn diepe ootmoed een gave Gods, niet alleen aan de kerk van Japan, maar aan de gehele christenheid („Gods werk gaat door“, pag. 99).

7. Op de „Nationale conferentie van godsdiensten“ in 1927 zei Kagawa: „Het is tijd, dat de priesters hun tempels verlaten en de dominees uit hun kerken naar buiten treden en midden in het werkelijke leven gaan staan. Gij, shintoïsten, indien gij niet in staat zijt, de armen en de zwakken te dienen, wat betekenen dan uw ingewikkelde ceremoniën? Gij, boeddhisten, indien het u niet lukt, om in uw godsdienstige geschriften de barmhartigheid te ontdekken, rolt uw boekrollen dan maar liever op en brengt ze terug naar India, waar ze vandaan komen. En gij, christenen, het is een schande, dat gij prachtige kerken bouwt, terwijl gij nalaat Hem te volgen, die als kind in een krib lag en begraven werd in het graf van een ander.“ Resultaat: Opschudding! En Kagawa werd van de verdere besprekingen uitgesloten. Deze gebeurtenis is genoemd „het eigenlijke begin van de christelijk sociale beweging in Japan“.

8. Het dagprogramma van Kagawa, toen hij in Shinkawa woonde:

4 uur 's morgens: evangelieprediking onder de havenarbeiders.

5 uur: les aan de jongens op de ochtendschool.

7 uur: ziekenbezoek en studie.

's middags: rondgang door de armenwijk.

6 uur: avondschool.

8 uur: straatprediking; verlichting: papieren lantaarns met opschriften als: God is liefde; Geloof alleen. Hierbij werden liederen gezongen. Zijn meest geliefde lied is: „Jezus, houd mij dicht bij 't Kruis“.

9. Kagawa noemde *Lente* altijd zijn „makker“. Zij schonk hem twee meisjes en een jongen. Zij heette *Haroe Yokosuka*. In mei 1914 trouwde hij met haar. Aanvankelijk moest zij elf mensen voeden met een inkomen van ± f 38.— per maand. Ook zij liep een oogziekte (trachoom) op, waardoor zij blind dreigde te worden. Tijdens

de staking in Kobe moest zij iedere morgen aan tien tot vijftien mensen ontbijt verschaffen; zij moest vijftig tot zestig bezoekers per dag ontvangen; zij moest honderden brieven lezen en zorgen, dat die beantwoord werden. Zij stichtte de „Vereniging van Vrouwen met Open Ogen” te Kobe. Zij studeerde aan de christelijke opleidingsschool voor vrouwen te Yokohama, toen Kagawa een paar jaar in Amerika studeerde. Zij droeg de zorg voor twee klinieken en schreef artikelen tegen de prostitutie. Ook predikte zij op straat.

10. Kagawa is een streng vegetariër.

11. Dr. Axling (in „Een wijze uit het Oosten”, Zutphen 1933) karakteriseert Kagawa aldus: „Er zijn twee Kagawa's: de Kagawa, die door de toewijding en verering van zijn vrienden en volgelingen geïdealiseerd is en wiens hoofd omgeven is met een stralenkrans. ... en de Kagawa, die mens is als wij, die met alle krachten moet strijden om de hoogten te bereiken, waarheen hij zich richt met zijn ziel.”

12. In 1859 kwamen de eerste zendelingen in Japan. Onder hen was Guido Verbeek (of Verbeek), een Hollander, die in Zeist onder invloed van de Herrnhutters had gestaan. Hij ging naar Amerika en werd door de *Dutch Reformed Church* uitgezonden naar Japan. Hij vestigde zich in Nagasaki. Hij stichtte in Tokio een school, die later de beroemde Imperial University werd. Een andere bekende zending in deze jaren was Nisima, een Japanner. Hij stichtte de eerste inrichting voor christelijk hoger onderwijs in Japan. De periode van 1873—1890 was er een bloeitijd voor de zending. Van 1890—1900 was er een felle reactie.

Een bekende Japanse predikant was ook ds. Uemura. Over hem en zijn dochter, die predikante is, een mooie vertelling in „Zij gingen vóóraan...”, pag. 171 v.v. Amst. 1955.

13. Ten slotte: het is niet mogelijk de mens Kagawa en zijn enorme arbeid ten voeten uit te tekenen. Maar er is een overvloed van lectuur over hem. Een mooi oriënterend boek over hem is dat van dr. Axling hierboven genoemd. Dr. Axling was Kagawa's vriend en wapenbroeder.

Hier volgen nog enkele uitspraken van Kagawa:

— Men hoeft niet ver van huis te gaan, als men op zoek is naar wonderen. Ikzelf ben een levend wonder. Allereerst is het feit, dat ik ter wereld gekomen ben, een wonder. En daarna is het een wonder, dat ik ondanks mijn ondermijnde, verzwakte gestel, dat steeds heeft te worstelen met een leger van ziekte-demonen (hoe door en door bijbels; ook de Here Jezus beschouwde de ziekte als een demon), nog altijd leef en werk. Maar het grootste wonder is de realiteit van mijn ziel.

— Men kan in waarheid zeggen, dat alleen hij, die de ziel bemint, in staat is de natuur met alle kracht lief te hebben.

— Ik ben geschapen als een kind der tranen en dus schaam ik mij voor God te verschijnen in het volle licht van de stralende dag. Alleen en in 't geheim, in het middernachtelijk uur, waag ik het zijn aangezicht te zoeken.

— Voor de mens, die het leven ten volle wil doorleven, is de pijn het raadsel, dat hij met al zijn kracht moet proberen op te lossen. Voor mij vormen de pijn en de smart de machtigste der levenskunsten.

— Eerst als zelfs de effectenbeurs vervuld zal zijn van Gods liefde, is er hoop voor de werkelijke godsdienst.

— Geef mij liever een eenvoudig hutje tussen het geboomte. Als ik de slak, de vis in het water, en 't blad van de lotusbloem onder mijn vrienden kan rekenen, dan begeer ik geen groter rijkdom.

— Ik ben Christus' gevangene, 'n slaaf van het Kruis. Een dwaas voor de wereld. Een voorwerp van spot voor de wereld. De zogenaamde wereldse genoegens zijn langs mij heengegaan. Niet één maal heb ik, alleen en uitsluitend voor mijn genoegens, 'n bioscoopvoorstelling bijgewoond. Ik heb de helft van mijn dagen doorgebracht, gebonden aan een vuilnishoop, de vuilnishoop van de maatschappij.

— Ik geloof in een communisme, maar dan in het communisme van de eerste christenheid of van Tolstoi, niet in dat van Karl Marx.

— Er is niets zo droevig voor de beschouwer dan de godsdienst van kathedralen en tempels en machtige gebouwen.

— Het is de huichelarij en niet de waarheid, die een natie vernietigt. Als de waarheid een chaos veroorzaakt, dan zal daaruit altijd een nieuwe maatschappelijke orde voor de komende geslachten oprijzen.

— Een wereld, die door geweld is gebouwd, zal ook door geweld ten onder gaan.

— Wij moeten dronken zijn, niet door de drank, maar dronken van God.

— Ik voel mij geborgen in de koestering van Gods handpalm.

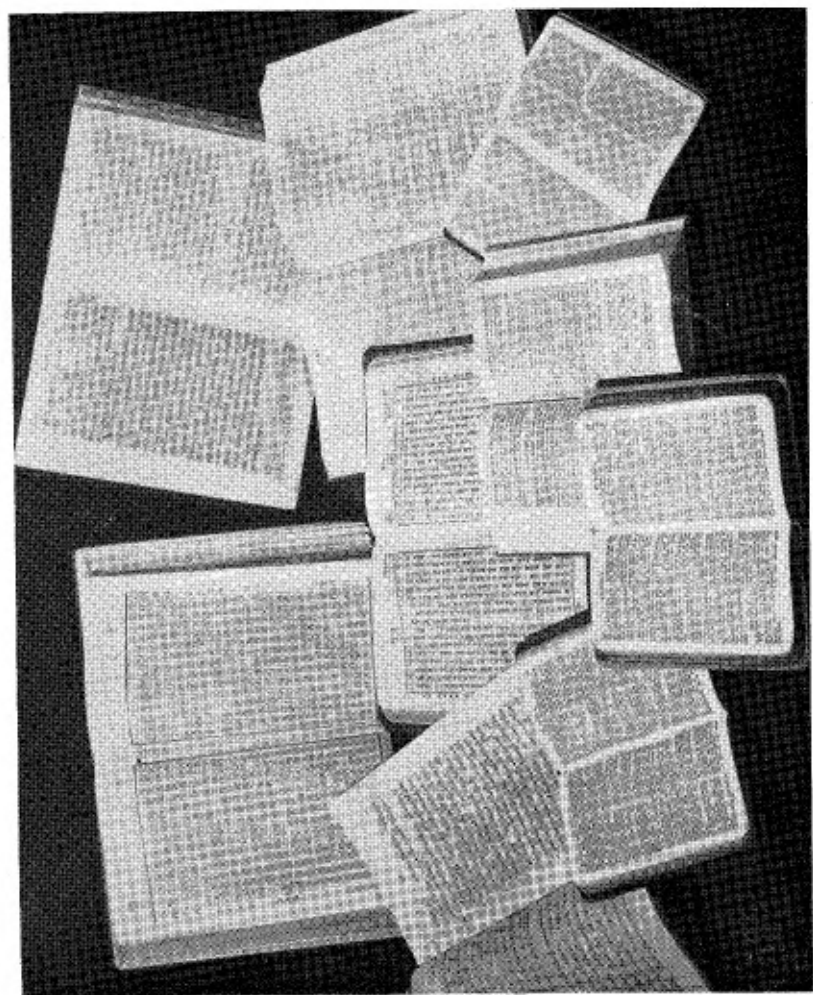
— God is niet marginaal (d.i. aan de omtrek gelegen), maar focaal (d.i. in het brandpunt staande). Hij is de Vader, de Makker, de grote Bondgenoot. Zijn nabijheid is verheven werkelijkheid.

— Als we de levensreis maken, dan moeten we dat niet doen in de stemming van een mens, die een zandige woestijn doorkruist. We moeten ons het leven zo genoeglijk en vreugdevol maken als maar enigszins mogelijk is.

— Achter mijn verblinde ogen leeft het voortdurend gebed.

— Ik heb gezien, dat het Christendom in Japan alleen vaste voet zal vinden, als onze harten brandende in ons zijn. *Wij moeten vol zijn van Jezus Christus.*

En laten wij voor „Japan” lezen: *Nederland of . . . de gehele wereld!*

BIJBELS IN NEGEN TALEN: ENGELS, FRANS, TURKS, SPAANS, PORTUGUEES,
CHINEES, SIAMEES, KOREAANS EN TAGALOG

Arch. U.S.A.

29. KOREA, KORT MAAR KRACHTIG

1777—HEDEN

„Nergens is zo snel bloeiend gemeentel
leven, rustend op de gemeente zelf,
ontstaan en heeft de offervaardigheid
zulk een hoog peil bereikt.”

Jkvr. Van Asch van Wyck.

Ps. 68 : 2.

Korea, het land van de morgenstilte.

En we denken aan een vredig dromend land ergens in een uithoek van Azië, waar de dagen zacht verglijden tot jaren en de jaren tot eeuwen. Waar de arbeid rustig voortgaat zonder veel strijd.

Maar wie de weg van de kerk op mars ook in Korea nagaat, ontdekt heel iets anders.

De geschiedenis van Korea verliest zich in een zeer ver verleden. Meer dan 2000 jaar voor Christus zijn Mongolen uit het noorden het land binnengetrokken onder vorst Tankoen. Ze vonden een land van hoge bergen, maar ook van vruchtbare vlakten in een klimaat dat des winters koud en droog, des zomers warm en vochtig is. Ze zijn er boeren en vissers geworden. Ze geloofden aan vele geesten en hun priesters of *Sjamanen* konden de boze geesten van ziekten uitdrijven en andere geesten oproepen, die de toekomst voorspelden.

Na hen kwamen Maleiers uit het zuiden. Ook zij wisten vaste voet in Korea te krijgen en ze vermengden zich met de *Mongolen*. Zo leefde dit volk eeuwen lang afgezonderd van China en Japan.

Totdat een Chinese keizer het grootste deel van Korea veroverde en de invloed der Chinezen zich over het gehele land verspreidde. Met de Chinezen kwamen het Boeddhisme en het Confucianisme, die het oude volksgeloof verdreven. Van de 5e tot de 14e eeuw na Christus was het Boeddhisme de staatsgodsdienst en daarna het Confucianisme. De Koreanen leerden hun voorouders te vereren.

Later vielen de Japanners het land binnen, die er hun godsdienst, het *Shintoïsme*, brachten. Maar geen van deze godsdiensten heeft een diepe indruk op de Koreanen gemaakt. Dat zou het Christendom doen. Het was in het jaar 1777, dat een Koreaan naar Peking ging om een jaarlijkse schatting te betalen. Hij vond er enige christelijke boeken in een bibliotheek en nam die mee. De Koreanen vonden ze zo mooi, dat zij meer van de vreemde leer wilden weten. En zo ontstond er een gemeente, die zelf doopte en priesters aanwees. Een felle vervolging brak uit tegen deze roomse gemeente en vele leden stierven de marteldood. Telkens kwamen weer roomse missionarissen binnen — hetgeen op straffe des doods verboden was —, maar zij konden niet lang ver-

borgen blijven en de meesten betaalden hun zendingsijver met hun leven.

In 1832 kwam de eerste protestantse zendeling in Korea. Het was de bekende Duitser *Karl Gützlaff*. Hij verspreidde traktaten en bijbelgedeelten, maar moest spoedig het land weer verlaten.

Dertig jaar later volgde een zendeling van het Londense zendeling-genootschap, maar hij werd vermoord.

Na hem kwam de Schotse zendeling *J. Ross*, die men de apostel van *Mandsjoerije* noemt en in 1876 werd de eerste protestantse Koreaan gedoopt. Ross vertaalde het Nieuwe Testament in het Koreaans en stichtte in Seoul, de hoofdstad, een protestantse gemeente.

Van 1883 af lag Korea open voor de zending en enkele Amerikaanse zendingsverenigingen maakten daarvan gebruik. Reeds een jaar later kwam de Amerikaanse arts *Allen* naar Korea, die grote invloed kreeg, omdat hij de zoon van de keizer, die gewond was tijdens een opstand, genas. Hij bleef echter maar drie jaar en toen kwam de beroemde zendeling *Underwood*, die 32 jaar in Korea werkte. Hij vertaalde de gehele bijbel in het Koreaans en stichtte veel scholen.

De eerste grote Koreaanse zendeling is *Yun*. Geboren uit een oud adellijk geslacht ging hij reeds op vijftienjarige leeftijd naar Japan en China, om daar aan zendingsscholen te studeren. In Sjanghai kwam hij tot bekering en werd er gedoopt. Naar zijn land teruggekeerd werd hij al spoedig onder-minister voor Onderwijs en daardoor kon hij grote steun geven aan het zendingswerk.

Maar nog was het grote uur voor Korea niet gekomen. Dit kwam in het begin van de twintigste eeuw en wel op een heel eigenaardige wijze. Een bekend zendeling-arts was ontmoedigd door de geringe voortgang van het evangelie in Korea. Hij sprak erover in de gemeente en aan het einde van zijn toespraak knielden allen en zonden een vurig gebed op om de komst van de heilige Geest.

En toen . . . toen werd het Pinksteren voor Korea. God zond de heilige Geest en het leek wel, alsof die een vuur aanstak in de gemeente. Velen beleden hun schuld van slapheid en lauwheid; hun leven werd vernieuwd. Ze werden zendeling.

Het vuur sloeg over op andere gemeenten en in drie jaar tijd werd het aantal christenen drie maal zo groot. Ieder die gedoopt wilde worden, moest kunnen bewijzen dat hij minstens één ander tot de Here Jezus had gebracht.

Zes jaar duurde deze grote opwekking, van 1903—1909. Hij kwam zo onverwacht, dat er geen zendelingen genoeg waren om leiding te geven. Maar dat was niet erg. De Koreanen zelf werden immers zendeling? Ieder droeg een bijbel bij zich. Vrouwen en kinderen hadden Gods Woord zelfs met een koord om het lichaam gebonden. Men leerde gehele stukken uit het hoofd.

Reeds in 1910 waren er meer dan 80.000 christenen. Dit kwam doordat een jaar tevoren een grote evangelisatie-campagne op touw gezet werd onder de leus: „Eén miljoen zielen voor Christus!”

En toen . . . Maar hier staan we weer voor een raadsel, zoals er zoveel zijn in de zendingsgeschiedenis. Het getal van één miljoen werd niet bereikt. Slechts 15.000 zielen werden gewonnen. Kwam dit, omdat in 1910 Korea bij Japan werd ingelijfd? Wie zal het zeggen?

Een lijdenstijd van vijfendertig jaar brak aan voor de Koreaanse christenen. 123 personen, waaronder 98 christenen, werden gearresteerd. Zij werden ervan beschuldigd een samenzwering te hebben gesmeed tegen de Japanse gouverneur. Onder hen was de bekende christen Yun.

De tegenstand der Koreanen nam toe. Hoewel zij zelden geweld gebruiken, werden honderden van hen gedood, duizenden gewond, tien-duizenden gevangen genomen en mishandeld. Vele kerken werden verwoest.

Toch lieten de Koreaanse christenen hun geloof niet varen. Zeer groot was hun offervaardigheid. Sommigen gaven een derde van hun inkomen. Vrouwen hingen een zakje op bij de kookplaats, waarin ze vóór ieder maaltijd schepjes rijst deden, om die zondags mee naar de kerk te brengen. En de Japanners gingen voort met hun onderdrukking.

De christenen werden gedwongen deel te nemen aan de Japanse, heidense plechtigheden, vooral de verering van de keizer als god. Allereerst moest dit geschieden in de scholen. Later zelfs in de kerken. De leiders der kerken verzetten zich, met het gevolg dat er in de oorlogsjaren van 1940—1945 meer dan 200 vooraanstaande leiders der Koreaanse kerken werden gedood.

Ontzettend is het lijden der christenen in deze jaren. Maar zij hielden vol en in 1945, toen Japan zich overgaf, volgde de bevrijding. Echter, toen kwam de scheiding en Noord-Korea kwam geheel in de macht der communisten. Het lijden der christenen daar werd tienmaal erger dan onder de Japanners.

En toen . . . toen kwam de oorlog in Zuid-Korea. Weer werden kerken en scholen verwoest. Hele steden werden platgebrand. Over sommige streken ging de gesel van de oorlog tot viermaal toe. Ze werden totaal ontvolkt. En weer moesten duizenden christenen het leven laten. En nu . . . neen, de christelijke kerk in Korea is niet ondergegaan. Daar heeft God zelf voor gezorgd. Waar Hijzelf het nieuwe leven wekt in een volk, daar kan dit niet meer verdwijnen.

Korea, het land van de morgenstilte. Ja, maar ook het land van de strijd, de vreedzame strijd van Gods getrouwen tegen de duivelse machten, die Gods werk trachten te vernietigen. Echter, tevergeefs, want . . . Gods werk gaat door, dwars door alle vijandschap van satan.

AANTEKENINGEN:

1. De oude naam voor Korea is *Chosen* en dit betekent: „land van de morgenstilte”.
2. Korea is een van de weinige landen, die nooit een aanvallende oorlog hebben gevoerd.
3. De Kerk in Korea is *presbyteriaans* en *methodistisch*. Een bekend onderwijsman van de methodisten is *H. Appenzeller*.
4. Bij *Seoul* staat het grote meisjesinstituut, het *Ewha-college*, waarvan dr. *Helen Kim*, een Koreaanse, presidente is. Het telt $\pm$ 700 studenten.
5. *Yun* (Yun Chi Ho) behoorde tot de enkele Aziaten, die in 1910 de zendingsconferentie in Edinburg meemaakten.
6. In 1907 bereikte de opwekkingsbeweging in Korea haar hoogtepunt in *Pyongyang*.

7. Ook het *Leger des Heils* en de *Adventisten* werken in Korea. Niet alleen kerken, scholen en colleges werden er gesticht, maar ook ziekenhuizen.
 8. In *Pyong-Yang* werd in 1935 een vijfdaagse bijbelcursus gehouden, waaraan 2200 vrouwen deelnamen.
 9. Een bekend presbyteriaans zendeling is *Nevius*. Hij propageerde de volgende (Nevius)-beginselen:
 - a. ieder christen moet trachten zijn buurman te winnen;
 - b. in de kerkelijke organisatie moeten de Koreanen zelf de leiding nemen;
 - c. kerkgebouwen moeten in Koreaanse stijl opgetrokken worden;
 - d. enkele christenen kunnen aangesteld worden en bezoldigd door de gemeenten om evangeliserend werkzaam te zijn.
 10. In 1925 bracht dr. *J. R. Mott*, de bekende voorzitter van de *Internationale Zendingsraad*, een bezoek aan Korea.
 11. Omstreeks 1935 bereikte de Kerk, wat uitbreiding betreft, haar hoogtepunt. Toen waren er in Korea 3700 gemeenten, met meer dan 1 miljoen leden; 568 volkscholen met $\pm$ 40.000 leerlingen, 45 scholen voor middelbaar en hoger onderwijs en 2 theologische scholen. Voorts 217 kleuterscholen, 5400 zondagsscholen en 20 zendingshospitalen. Het Christendom nam een centrale plaats in het volksleven in.
 12. Bij de eerste aanval op Seoul in 1950 werd het grote verenigingsgebouw der Y.M.C.A. verwoest. Er is in Korea ook een afdeling der Y.W.C.A., gesticht in 1922 door dr. Helen Kim.
 13. In juni 1945 werd door de Japanners de vorming van één Kerk in Korea doorgezet, maar deze heeft nooit gefunctioneerd. Een maand later was Korea bevrijd en werd deze maatregel weer ongedaan gemaakt.
 14. De Kerk was het sterkst in *Noord-Korea*.
 15. In 1947 waren er alleen in Seoul weer $\pm$ 50 kerken. In *Pyong-Yang* in Noord-Korea ook $\pm$ 50.
 16. De gemeenten in Korea zijn van het begin af sterk self-supporting geweest. De christenen zijn er zeer bijbelvast.
 17. Korea is ongeveer zo groot als Engeland en Schotland. Het klimaat is in de winter continentaal, in de zomer is het vochtig. De gemiddelde jaartemperatuur is 12 graden C. Bevolking: $\pm$ 25 miljoen. Seoul telt meer dan een miljoen inwoners. Het percentage analfabeten is $\pm$ 20. Landbouw en visserij zijn de hoofdmiddelen van bestaan. In de laatste jaren komt de industrie (katoen, zijde) op.
 18. Een interessant boek over de zending in Korea is: L. H. Underwood: „Fifteen Years among the Top-knots“, New York, 1904. In „Lichtstralen op de akker der wereld“, Den Haag, schreef Jkvr. Van Asch van Wyck: „Korea, het land der morgenstille“, 1952. Voorts wijdt Scott Latourette in „A History of the Expansion of christianity“ (Harper, New York en London, 1944) een uitvoerige beschouwing aan Korea: Vol. VI, page 412 v.v. Hier ook uitvoerige literatuuropgave.
 19. Op geen enkel zendingsterrein in de hele wereld is zo'n snelle groei van het aantal christenen geweest als in Korea. Verder is er geen land ter wereld waar de bijbel zulk een grote plaats inneemt. De vraag naar bijbels was onverzadigbaar. Naast de bijbelstudie was er gezamenlijk gebed en gezang. Men bracht soms nachten door in gezamenlijk gebed. Het geestelijk leven is er sterk en gezond.
 20. Tijdens de laatste oorlog in Korea (1950—1953) zijn er 540 predikanten en 5000 lekeleiders omgekomen; 706 kerkgebouwen zijn zwaar beschadigd, 267 geheel verwoest. Dit is tezamen een derde van alle kerkgebouwen in Zuid-Korea. Bijna de helft der bevolking is noodlijdend. In 1955 was het aantal protestantse christenen in Zuid-Korea 857.000. Gedurende de oorlog is de Zuidkoreaanse Kerk met 300.000 zielen toegenomen (!). Er waren toen 4557 protestantse voorgangers, 3570 protestantse kerkgemeenten, waaronder 1601 presbyteriaanse en 557 methodistische. Het aantal theologische studenten bedraagt 2670.
- Billy Graham* zegt, na een bezoek aan Korea: „Door wat ik in Korea zag en hoorde werd mijn leven bij vernieuwing aan Christus opgedragen. Ik wenste, dat ik voldoende tijd had om over dit alles te spreken. Ik zou u kunnen vertellen van een kerk met anderhalf miljoen mensen, die geleden heeft als geen andere kerk in onze tijd — door de Japanse bezetting en thans door het communisme —, en die zegevierend uit dit lijden te voorschijn gekomen is. Haar geschiedenis laat zich lezen als de geschiedenis van de apostelen. Negentig procent van alle kerken in Korea hebben een dagelijkse gebedsbijeenkomst tussen 5 en 7 uur 's morgens. Op driehonderdvijfenzestig dagen in het jaar! Weten wij hoe zij bidden? Onze presbyteriaanse broeders bij ons zouden een stuip krijgen en zich helemaal geen presby-

terianen meer noemen, wanneer zij hen op hetzelfde moment samen luide zouden zien bidden, terwijl de tranen over hun wangen rollen. Buiten is de temperatuur omstreeks nul graden. Geen dak op de kerk. Geen zitplaatsen in de kerk. Daar staan zij, gekleed in hun dunne katoenen kleding. Wij bevriezen in onze dikke, zware pelsjassen... Ik zag dingen in de Koreaanse kerk die mij eraan deden twifelen of wij wel het recht hebben, ons hier in Amerika een kerk te noemen. Zulke offers, zulk lijden! Ik ben zover om te zeggen dat wanneer er een vervolging nodig is om zo'n soort kerk te voorschijn te brengen, dan — God zij met Amerika! Dat zij ons op onze knieën mocht brengen, zoals de Koreaanse kerk op haar knieën gebracht is!" (Uit: „De Heerbaan" van juli-augustus 1956. Uitg. Ned. Zendingsraad, Amsterdam.)

In de moderne zendingsgeschiedenis moet de groei van de Koreaanse kerk werkelijk als een wonder worden gezien. In verhouding tot de totale bevolking is de Koreaanse protestantse kerk ongeveer tienmaal groter geworden dan het Chinese of het Japanse Protestantisme.

30. DE FLORENCE NIGHTINGALE VAN KASJMIR ¹⁾

ELIZABETH MARY NEWMAN: 1855—1932

Gez. 117a.

„O, Lize, hoe kun je dat doen! Moeder wordt oud en wil je haar nu gaan verlaten? Ze kan wel dood zijn voor je terugkeert. Als je ooit terugkeert en niet vergiftigd wordt of sterft aan een vreselijke ziekte. Zijn er niet genoeg zieken in Engeland om voor te zorgen? Lize, je bent een dwaas!”

Zo spreken de broers en zusters van *Lize Newman*, een verpleegster in een van de ziekenhuizen van Londen.

Maar wat wil Lize dan? Is het dan zo erg? En hebben haar broers en zusters gelijk? Wil ze de wijde wereld in? Gaan zwerven naar verre landen en verre, vreemde volken? En wil zij haar oude moeder in de steek laten?

Ja, dat wil ze. Of eigenlijk, niet *zij* wil het, maar de Here Jezus. Maar waar wil ze dan heen? En hoe kwam ze op die gedachte? Is ze een jong en onervaren meisje, dat niet weet wat gevaar is? Nee, dat is ze niet. Ze is al drieëndertig jaar en ze heeft al een moeilijk leven achter de rug.

Tot haar 13e jaar leefde ze blij en onbezorgd in een klein plaatsje in de buurt van Londen. Toen kwam het verdriet in haar leven. Vader kreeg een ongeluk. Een paard sloeg op hol en hij werd door het rijtuig erachter overreden. Hij stierf niet, maar hij kon helemaal niets meer doen. Hij kon zich niet eens meer bewegen. En toen moest Lize hem verplegen. Zeven jaar lang heeft ze dit gedaan. Nooit kon ze van vader weg. Als andere meisjes speelden in de heerlijke, vrije natuur, of uitgingen, dan zat zij in de sombere kamer bij vader. Zeven jaar lang!

Toen stierf vader. En toen . . . ? Neen, toen kwamen de blijheid en de onbezorgdheid van haar jeugd niet terug. Ze moest gaan verdienen voor moeder en de broertjes en zusjes.

Ze werd leerling-verpleegster in een ziekenhuis. 's Morgens vroeg, om zes uur al, moest ze er beginnen. Ze moest schrobben en boenen en al het vuile werk doen en 's avonds was ze doodmoe. En dan moest ze nog leren voor verpleegster. Ze deed het, Lize, en ze slaagde ook. En nog wel met de mooiste cijfers. Kon ze dan zo goed leren? O nee, helemaal niet, maar ze werkte door, tot diep in de nacht. Want wat Lize wilde . . . !

¹ Voor deze vertelling zullen zich misschien de meisjes het meest interesseren, maar ook de jongens zullen er wel naar luisteren.

Ze werd eerste verpleegster. Ze werd zelfs directrice van een klein ziekenhuis.

En toen. . . . toen gebeurde er iets, dat over haar hele latere leven besliste. Ze kreeg bezoek in haar ziekenhuis. *Fanny Butler* kwam, de vrouw, die geruime tijd in *Kasjmir* als dokter gewerkt had. Ze vertelde over het prachtige land hoog in het noorden van India, het land van bergen, meren en rivieren, maar ook het land, waar de vrouwen en meisjes slavinnen waren, die leefden in kleine kamertjes zonder zon. En als ze ziek werden keek niemand naar hen om.

Dokter Butler wilde zo graag een verpleegster meenemen als ze weer naar *Kasjmir* terugging. Maar wie zou mee willen? Het leven was immers, vooral voor een vrouw, vreselijk in *Kasjmir*? Lize beloofde haar eens uit te kijken, of ze zo'n verpleegster kon vinden.

Lize beloofde. . . . maar de Here Jezus had al beslist. Lize zelf moest gaan. Zij moest tot een beslissing komen voor haarzelf. O nee, denk niet dat dit gemakkelijk was. Ze moest zichzelf overwinnen — ze was nu immers directrice van een mooi ziekenhuis —; ze moest broers en zusters overwinnen — en je hebt al gehoord, hoe die over haar plan dachten. Ze wist wel, dat er veel kans was, dat ze nooit meer terugkwam. En toch. . . . Jezus overwon. En Lize nam het besluit, om Hem te gaan dienen onder de vrouwen en meisjes van *Kasjmir*.

En toen. . . . toen begon voor haar een leven van zelfverloochening en avontuur, waarbij onze goede daden en kleine avontuurtjes in het niet verzinken. De reis naar *Kasjmir* alleen was al een machtig avontuur. . . .

Het is in het jaar 1888.

Na wekenlang dobberen op een klein schip, komen twee vrouwen in Bombay, de grote stad op de westkust van India, aan. Ze reizen direct door. Ze stappen in een trein en rijden dagen en nachten lang in een ondragelijke hitte. De ramen kunnen ze niet openzetten; dan waait alles onder stof en roet; de petroleumlamp aan het plafond verspreidt een benauwde lucht.

Ze stappen eindelijk uit de trein en in een tweewielige wagen. Veren heeft de wagen niet; kussens evenmin. Vierhonderd kilometer lang rijdt de voerman door een bergachtig landschap. De wagen slingert zo hevig dat Lize zich vast moet houden om er niet uit te vallen. De voerman stopt alleen om de paarden te verwisselen.

En nog is de tocht niet ten einde. Als de wagen niet verder gaat, huren zij een boot, waarmee ze nog twee dagen moeten varen, in gezelschap van schippers, hun vrouwen en kinderen, kippen en een geit.

Dan — eindelijk — is het doel van de reis bereikt. Ze komen in de stad van de zon: *Srinagar*. Een prachstad? De huizen worden ondersteund door schuttingen, de balkons hangen over de rivier, de daken zijn begroeid met gras en bloemen. Het vuil en de stank zijn ondragelijk. Iedere vierkante meter is een vuilnisbelt. Overal lopen koeien rond. Die stelen wat ze willen uit de open winkels. En niemand mag ze weggagen, want de koe is hier een heilig beest.

Hier moet Lize met dokter Butler werken. Ze huren een huis. Een huis, ja! Maar er is geen glas in de ramen, de vloer en de muren zijn van hardgestampte modder.

Ziezo, nu aan het werk! Maar er komen geen patiënten. De Kasjmir-vrouwen mogen zich niet laten behandelen door ongetrouwde dames, want die hebben een slecht karakter. Die zijn onrein.

Dan maar naar de huizen, waar patiënten zijn. Maar de deur wordt voor hun neus dichtgesmeten. Wie zou een onreine binnenlaten?

Toch, eindelijk, komen er een paar vrouwen — pas op, dat hun mannen het niet horen, dan worden ze geslagen. Het zijn een moslemse vrouw, gehuld in een vuil-wit laken, en een hindoese, gekleed in een helder, kleurig gewaad. Ze hebben kinderen bij zich met vreselijke brandwonden, ontstoken ogen en verdraaide benen.

De dokter en Lize kunnen de kinderen genezen, maar in de huizen mogen ze niet komen. Boze goden zouden de bewoners doden.

Dan komt de dag, dat ze toch in één der huizen toegelaten worden. Nauwelijks is de zware houten deur achter hen dichtgeslagen, of ze zien een groep mannen, die een pijp zitten te roken. Ze gaan naar boven. Daar in een kleine kamer, geheel in het donker, ligt, op een hoop stro, de patiënt, een meisje van dertien jaar. Het is er zo stoffig, dat zij haast niet kunnen ademen. Een groep vrouwen zit gehurkt tegen de wand. Zij roken allen uit één pijp, die van mond tot mond gaat.

Dokter Butler vraagt of de vrouwen weg willen gaan. Ze doen het niet. Wat verbeeldt dat onreine, blanke schepsel zich wel?

Terwijl de dokter en Lize er zijn, wordt er een baby geboren. De vrouwen willen het stof in de oogjes doen, maar Lize weet het nog net te voorkomen.

Als eenmaal één huis voor hen geopend is, volgen er meer. De Kasjmir-vrouwen krijgen vertrouwen in de dokter en de verpleegster en de mannen spuwen niet meer naar hen. En dan kunnen ze ook van de Here Jezus vertellen.

Een grote moeilijkheid is, dat Lize de Kasjmir-taal niet kent. Maar dokter Butler geeft haar les. Zo werken ze ruim een jaar samen. Dan komt de zware slag. De dokter wordt ziek. Tyfus weet Lize, de gevaarlijke ziekte, waaraan hier zovelen sterven. Ze bidt vurig om de genezing van de dokter; ze verpleegt haar dag en nacht, maar... de Here Jezus wil het anders. Dokter Butler sterft en Lize blijft alleen achter, alleen als blanke vrouw onder het verre, vreemde volk. Alleen? Nee, toch niet. De Here Jezus blijft bij haar.

Wat zal ze nu doen? Naar Engeland terug gaan? Het werk hier in de steek laten? Dat zou een ander misschien doen. Maar Elizabeth Newman niet.

Ze verzorgt haar zieken, verzamelt lege lucifersdoosjes om die te gebruiken als doosjes voor pillen en zalven. Ze knipt katoenen lappen van allerlei kleur, koopt ze uren lang en kan ze dan als zwachtels gebruiken. En het aantal patiënten groeit. O, als ze eens een ziekenhuis kon stichten! Maar dat zou wel nooit gebeuren. Ze had immers geen geld? Of...?

In Engeland sterft een rijke, oude dame. Als haar testament geopend wordt, staat daarin, dat Lize een grote som geld krijgt om die te besteden voor de vrouwen van Kasjmir. Lize is dol-gelukkig. Wat zal ze met het geld doen? Natuurlijk een ziekenhuis bouwen. Ze maakt plannen, droomt van haar ziekenhuis en...

Maar dan komt er iets, waar ze heel niet aan gedacht heeft. Vreemdelingen mogen in Kasjmir geen grond kopen. Weg zijn haar mooie dromen!

Maar wat zij eenmaal in haar hoofd gezet heeft, geeft ze niet op. En tenslotte vindt ze een stuk grond vlak bij de rivier. Het ziekenhuis wordt gebouwd. Niet zo stevig als wij hier een huis bouwen, maar het komt er. Als het ingewijd wordt, is Lize zesendertig jaar.

Het is twee jaar later. De bergen rondom de vallei waar Lize woont, zijn al dagen lang in donkere wolken gehuld. De lucht is grauw. En uit die grauwe lucht stroomt de regen neer, dag na dag. Het water in de rivier, waaraan Lize's ziekenhuis staat, wast. Het komt hoger, het stroomt over de oever. Iemand komt langs het ziekenhuis en roept: „Weg! Weg! Een stortvloed van water komt en wij zullen allen verdrinken!”

Lize roept een paar bedienden: „Kom me helpen om de vrouwen weg te brengen!” Maar ze krijgt geen antwoord. De bedienden zijn gevlucht. Dan zal ze het alleen doen.

Het water stijgt. Het stroomt over de drempel. Lize neemt de vrouwen één voor één op de rug en draagt ze naar buiten, naar een hoger gelegen plek.

Het water stijgt. Het komt tot haar knieën, tot haar middel. Nog eenmaal gaat ze naar binnen. Dan... als ze weer buiten komt... ziet ze hoe een reusachtige vloedgolf recht op het ziekenhuis aankomt. Ze weet de hoger gelegen plek te bereiken. En dan... dan ziet ze hoe het water op haar ziekenhuis aanvalt. De muren wijken, het dak stort in en alles, ramen, deuren, balken, bedden, alles wordt meegesleurd in de woedende stroom. Lize's ziekenhuis is verdwenen.

De vorst van Kasjmir hoort van haar grote verlies. Hij geeft haar een groot stenen gebouw aan de andere kant van de stad. Nu kan ze weer beginnen. En ze doet het met gebed en in het geloof. Maar ook dit gebouw wordt een prooi van de rivier. En hier scheelt het weinig, of ze verdrinkt.

Als ze alle patiënten in veiligheid heeft gebracht, gaat ze nog eenmaal terug, om haar instrumenten te halen. Maar dan is het water zo sterk gestegen, dat ze het gebouw niet meer uit kan.

Nu is ze opeens in heel groot gevaar. Het water stijgt, de muren van het gebouw trillen. Ze kunnen de druk van het water niet weerstaan en dan...

Lize gaat naar boven. Uit een raam ziet ze dat een boot dicht langs komt. Ze roept! De schipper komt naar haar toe. „Red me,” smeekt ze. „Hoeveel wil je betalen?” vraagt de schipper.

„Ik heb geen geld,” zegt ze wanhopig.

„Dan kom je niet in mijn boot,” antwoordt hij en hij wil verder varen. Lize is te moe, om de schipper tot andere gedachten te brengen. Zal ze dan verdrinken? Of verpletterd worden onder de balken van het instortende huis? Daar komt een andere boot aanvaren. Een klein bootje is het, met een jonge schipper erin. Hij heeft alles gehoord en gezien. Hij roeit naar de boot van de wrede schipper, gooit hem overboord en brengt Lize erin. Samen vissen ze de wrede schipper op en die is nu Lize's slaaf....

Een jaar kan ze nu weer rustig werken, haar patiënten helpen en hun van de Here Jezus vertellen. Want Lize is niet alleen dokter en verpleegster, maar ook zendelinge.

Dan komt er bericht uit Engeland, dat haar beide schoonzusters gestorven zijn. Haar broers vragen haar voor de opvoeding der kinderen te willen zorgen. Nu wordt het heel moeilijk voor haar. Moet ze nu haar werk hier in de steek laten? Maar de kleine wezen in Engeland dan?

Ze verlaat Kasjmir en gaat naar Engeland terug. Acht jaar blijft ze er, totdat de kinderen groot zijn en voor zichzelf kunnen zorgen. Dan gaat ze weer naar Kasjmir terug, om er te blijven tot haar dood toe.

Het is nacht, een bitter-koude winternacht.

Lize Newman wordt wakker en luistert. Hoor, daar buiten loopt iemand. Ze gaat naar het raam en. . . . „Sahiba, Sahiba, kom vlug!” smeekt iemand buiten. „Mijn vrouw is erg ziek. Ik heb een pot warme houtskool op haar maag gezet, maar het helpt niet.”

Lize schrikt. Wat heeft de man gedaan? Wil hij zijn vrouw doden?

Vlug grijpt ze haar kleren, rent naar beneden en roept haar moslemse bediende. Even later zijn ze samen op weg, de bediende met een lantaarn voorop. Ze komen voor een grote vlakte, vol gaten en met ruwe steenklompen erop. Het is een moslems kerkhof.

De bediende blijft staan. „Sahiba, ik ga niet verder,” zegt hij bevend.

„Waarom niet?” vraagt Lize ongeduldig.

„Sahiba, het is een kerkhof en wie er 's nachts overheen loopt, wordt door de duivel gegrepen.”

Lize huivert even. Dan zegt ze: „Geef hier de lantaarn, dan ga ik alleen.”

De bediende geeft haar de lantaarn, maar hij gaat toch mee: Bevend loopt hij achter haar.

Dan. . . o, wat is dat? Daar naderen, onhoorbaar door het donker, twee groene ogen.

„Sahiba, de duivel,” zegt de bediende sidderend.

Lize blijft staan. Een ogenblik lijkt het of ook haar de angst aangrijpt.

Haar hart bonst. En die groene ogen komen onhoorbaar nader.

Nu zijn ze vlak bij haar. Nu. . . . Ze ziet achter die ogen een gestalte.

Het is een dier: een luipaard, schiet door haar heen. Ze bidt vurig:

„O Heer, jaag het ondier weg.”

De luipaard snuffelt aan haar benen. Dan — o, enkele seconden kunnen uren duren — dan keert het dier zich langzaam om. Het verdwijnt in de duisternis, even onhoorbaar als het gekomen is. Lize en haar bediende zijn gered. Vastberaden gaat ze door naar de zieke vrouw. . . .

Lize Newman, de weldoenster der vrouwen van Kasjmir.

Veertig jaar werkt ze voor hen, veertig jaren van grote ontberingen, van grote teleurstellingen, maar ook: veertig jaren vol uitredingen en zegeningen.

Als ze weer terugkomt uit Engeland is er nog geen vrouwen-ziekenhuis. Ze schrijft honderden bedelbrieven. Er komt geld. Ze krijgt 100.000 gulden bij elkaar.

Ze bouwt een ziekenhuis met de jongens van een zendingsschool. Het kost ontzettend veel moeite, maar het ziekenhuis komt klaar.

Dan . . . als het pas is ingericht, gaat het in vlammen op. Iemand — was het een hindoe-priester? — heeft het in brand gestoken.

Weer verrijst er een ziekenhuis. Want wat Lize wil . . . !

Er komt een dokter. Nu gaat het beter. Maar de patiënten nemen haar houtskoolpotten mee in hun bed. Lize verbiedt het. Maar achter haar rug doen ze het toch.

De vrouwen, die medicijnen komen halen, willen geen vijf cent betalen voor het flesje. Dan drinken ze het meteen maar leeg. Dan hoeven ze het flesje niet mee te nemen.

Veertig jaren werkt Lize in Kasjmir. Veertig jaren van strijd.

Op het eind van haar leven krijgt ze het wat gemakkelijker. Dan heeft ze een winterhuisje bij het ziekenhuis en een zomerhuisje hoog in de bergen.

En vanuit dit zomerhuisje haalt de Heer, voor wie ze heel haar leven gegeven heeft, haar thuis.

Op een mooie zomeravond, als de zon wegzinkt in een gouden wolkenpoort, slaapt ze in, om te ontwaken in de gouden stad met de paarlen poorten, waar ook voor haar een woning klaar is.

„Kom in, gij gezegende”

AANTEKENINGEN:

1. *Elizabeth Newman* deed in de *medische zending* het werk, dat niet door mannen gedaan kan worden, omdat de moslemse en hindoeese vrouwen niet door mannelijke doktoren geholpen mogen worden. Haar werk was vooral ook moeilijk, omdat zij geen medicijnen gestudeerd had. Zij was een pionierster in deze tak van de zending. Zij preekte niet. Zij bad en sprak waar mogelijk over de Heiland der wereld.

Deze tak van zending noemen we de *Zenana-zending* (zenana = vrouwenverblijf). In 1910 waren er 1400 vrouwelijke zendelingen met 5700 inheemse hulpkrachten in dit werk.

Wie meer wil lezen over *Elizabeth Newman* en dr. *Fanny Butler* en de moeilijkheden waarmee zij te kampen hadden, zie „Onverschrokken Elizabeth” in „Pioniers van Christus”, Kampen z.j., of „Elizabeth Mary Newman, The Florence Nightingale of Kashmir”, London; E. M. Tonge: „Fanny Jane Butler”, London z.j.

2. Een van de beroemdste Indiase christinnen was *Pandita Ramabai* (1858—1922). Haar vader was een geleerde brahmaan en een heilige hindu. Hij onderwees haar in het Sanskrit en de heilige boeken der hindoes. Hij weigerde haar als kind uit te huwelijken. Door haar geleerdheid in het Sanskrit kreeg zij de titel: Pandita. Zij ging naar Calcutta en huwde met een advocaat uit Bengalen. Na een huwelijk van anderhalf jaar stierf haar man aan de cholera. Zij bleef achter met een pasgeboren dochttertje. Nu kwam zij met het Christendom in aanraking. In 1883 werd zij in Engeland gedoopt. In 1890 stichtte zij een tehuis voor jonge vrouwen, in de meeste gevallen nog kinderen, in *Poona* bij Bombay. Deze jonge weduwen waren arme verstotenen, voor wie in de hindoe-maatschappij geen enkel uitzicht meer was dan een leven van boete en verdrukking, omdat zij de schuld droegen voor het sterven van haar man. In de ontzettende hongersnoden van 1897 en 1900 heeft *Pandita Ramabai* duizenden vrouwen, vooral weduwen en wezen, gered en geholpen. „Haar levensarbeid, waaraan zij in 1922 ontnomen werd, is als een stralend getuigenis van de barmhartigheid van Christus in dit land, waar de vrouw zo lang verdrukt is geweest” (Jkvr. Van Asch van Wijck: „Gods werk gaat door”, pag. 56). Honderden van haar vrouwen en meisjes werden christin, vooral ook door een grote opwekking in 1901 (Larouette VI, p. 196).

3. Over het werk van andere vrouwen (*Mary Slessor*, *Sara Chacko* etc.) in vert. 53.

4. Voor het bezoeken van haar patiënten, die ver weg woonden, reed Lize op een wit Arabisch rijpaard. Ook had ze in Kasjmir een Tibetaanse hond en een prachtige, grijze, langharige kat, die *Aziza* (= vriend) heette. Deze kat is in Londen overreden.

31. NAAR HET LAND VAN DE WITTE OLIFANT

ADONIRAM JUDSON, DE APOSTEL VAN BIRMA:

1788—1850

Lied: „Rijst op, rijst op
voor Jezus.”¹⁾

Ik ga je iets over de apostel van *Birma* vertellen. Nee, het is geen sprookje. Het is allemaal echt gebeurd, al zou je het haast niet kunnen geloven.

Birma ligt ten oosten van India; in Azië dus. Men noemt het ook wel: het land van de witte olifant, omdat de witte olifant er een heilig dier is. Het heeft hoge bergen en brede rivieren en prachtige tempels. Zo'n tempel, die een beetje op een omgekeerde trechter lijkt, heet *pagode*, en hij is gewijd aan Boeddha, een koningszoon, die een arme bedelaar werd. De temperatuur in Birma is erg hoog en in de zomer regent het erg veel. Er zijn dichte oerwouden, waarin olifanten en tijgers leven. Ziezo, nu weet je iets van het land af.

De mensen zijn er nu nog voor het grootste deel heidenen. En in de tijd toen *Judson*, de apostel van Birma, er kwam, waren ze het allemaal. Dat is nu honderdvijftig jaar geleden.

Judson, een Engelsman, was vijfentwintig jaar, toen hij de grootste rivier van Birma, de Irawadi, opvoer. Hij was niet alleen. Zijn jonge vrouw, Anna, was bij hem. Samen wilden ze aan de heidenen in Birma het evangelie gaan verkondigen. Was Anna dan niet bang om mee te gaan naar dat grote, vreemde land van olifanten en tijgers en slangen? O nee, dat was ze helemaal niet. Dat zul je wel horen.

Het was midden in de zomer, het regende dat het goot, toen Judson en Anna in *Rangoon*, de hoofdstad van Birma, aan land gingen.

Dat ging zo maar niet. Ze moesten eerst naar de douane.

„Wat kom je hier doen?” vroeg de douane-beambte.

„Ik kom het evangelie van de Here Jezus Christus verkondigen,” zei Judson.

„Wil ik je dan eens een goede raad geven?” zei de beambte. „Ga dan zo gauw mogelijk weer terug. Je kunt hier alleen maar pijn lijden. De mensen moeten niets van je hebben en als de koning hoort, waarvoor je hier komt, dan leef je niet lang.”

Dat klonk niet erg bemoedigend, hè, maar Judson zei: „Mijn vrouw en ik zijn hier gekomen om hier te blijven.”

„Wat zeg je? Heb je je vrouw ook meegebracht? Dat is helemaal verschrikkelijk,” zei de douane-beambte en hij schudde meewarig het

¹ Zendingliederenbundel van de Z.S.R.

hoofd. „Zulke dwazen,” mompelde hij. Maar hij kon Judson en Anna niet terugsturen.

„Weet u, waar ik hier ook een plekje kan krijgen, om een huisje te bouwen?” vroeg Judson.

„Er mag geen grond aan vreemdelingen verkocht worden,” antwoordde de beambte. „Maar ik weet wel een plekje, hoor. Vlak bij de plaats waar boeven gemarteld en gedood worden. Daar wil toch niemand wonen.”

„En weet u ook iemand, die mij de taal van Birma zou willen leren?” vroeg Judson weer.

De beambte zoog aan een grote, zwarte pijp. Hij dacht lang na en zei toen: „Ja, ik weet wel iemand; het is een afvallige monnik. Die zal ook wel niet lang meer leven. Ik zal hem je sturen.”

„Ziezo, Anna, het begin is er,” zei Judson tevreden tegen zijn vrouw. Als ze eens wisten, wat er verder met hen zou gebeuren!

De monnik kwam. Hij was een man van ruim 60 jaar. Zijn ogen waren zwart. Hij droeg een kleed, dat veel op een hemd geleek en zijn benen waren helemaal getatoueerd.

„Weet de koning, waarvoor je hier bent?” begon hij.

„Dat weet ik niet,” antwoordde Judson.

„De koning,” zei de monnik zacht, „is een vreselijke man. Wij zijn allemaal zijn slaven. Hij plundert en moordt naar hartelust. En hij wil beslist niet hebben, dat het Christendom hier gepredikt wordt.”

„Dan moeten we hier juist zijn,” zei Judson.

„De koning zal je martelen en doden. En je vrouw zal weduwe worden,” hernam de monnik. „Ik heb je gewaarschuwd.”

„De koning kan niets, als Jezus het niet wil,” zei Judson. „Laten we maar met de lessen beginnen.” Die lessen waren vreselijk moeilijk. Want de Birmaanse taal is wel de moeilijkste van alle oosterse talen. Ze waren nog niet lang in Birma, of Anna werd ziek, zo ziek, dat Judson geloofde, dat ze sterven zou. Dag en nacht baden ze en de Here verhoorde hun gebed. Anna werd beter, maar ze bleef zo zwak, dat ze naar de bergen moest, om weer sterk te worden.

Eenzaam en bedroefd bleef Judson achter. Hij hield zo erg veel van Anna. Maar hij studeerde heel ijverig, om de taal te leren.

Na enkele maanden kwam Anna weer vrolijk en gezond terug. Dat was een blijdschap voor Judson. En nog groter was zijn blijheid, toen er een baby geboren werd. Dat was een nieuwtje in Rangoon. De Birmanen hadden nog nooit een blanke baby gezien, zelfs de onderkoning en zijn hofdames niet. Ze kwamen ook kijken en wilden de kleine Roger al maar in hun armen houden en knuffelen.

De kleine Roger groeide goed, totdat . . .

Acht maanden was hij oud. Toen kreeg hij de gevreesde ziekte, die ook moeder had gehad: de tropenkoorts. Zijn kleine lijfje schokte van de koorts. En eindelijk . . . stierf de kleine Roger . . . Dat was een vreselijke slag voor Judson en Anna. Zo erg, dat Judson ziek werd van verdriet.

Gelukkig herstelde hij weer. Hij ging nu werken aan de vertaling van de bijbel in het Birmaans en het duurde niet lang of het evangelie van Mattheus werd gedrukt. Ziezo, nu konden de Birmanen het evangelie in hun eigen taal lezen.

Vier jaar was Judson nu al in Birma en nog niemand was christen geworden. Wilde de Heer zijn werk niet zegenen?

Weer werd Judson ziek en nu zo erg, dat hij het land moest verlaten. Dagenlang lag hij in de kajuit van een oud schip, dat heen en weer geslingerd werd door een orkaan en huizenhoge golven. De ratten hielden hem gezelschap en de matrozen dachten dat hij sterven zou. Het ergste was, dat hij Anna alleen had achtergelaten in het wrede Birma. Maar hij stierf niet. En toen hij hoorde, dat er een oorlog zou uitbreken tussen Birma en Engeland, toen wilde hij terug naar Rangoon. Hoewel hij nog lang niet beter was en ook bijna blind, zwierf hij dagenlang langs de havens van Madras in India, waarheen hij gegaan was, om een schip te vinden, dat hem naar Anna terug zou brengen.

Hij vond een schip, dat naar Rangoon voer, maar toen hij er aan kwam, was Anna er niet. Ze had moeten vluchten voor de cholera, de vreselijke tropische ziekte. Hij vond haar en samen zetten ze hun zendingswerk voort.

Ze bouwden een huisje aan de kant van de weg — een zayat noemden de Birmanen het — en predikten daar het evangelie aan de voorbijgangers.

De Birmanen met hun vrolijke zijden kleren en hun kleurige parasols kwamen luisteren, maar alleen uit nieuwsgierigheid, meer niet.

Dat duurde zo twee jaar, totdat. . . .

Totdat een jonge man — hij heette Maung Naw — aan Judson een gedroogd palmblad gaf, waarop stond: „Ik, Maung Naw, nader uw voeten, als een man vol zonden, maar ik bid mijn heer, mij te dopen. Want ik geloof in uw God.”

Dat was een grote blijdschap voor Judson en Anna. Eindelijk, na zeven jaar, wilde de eerste Birmaan gedoopt worden. Maar wist hij, wat hij vroeg?

„Maung Naw,” zei Judson, „weet je wat de gevolgen zijn, als je gedoopt wordt? Weet je, dat de 'Grote Heer van leven en dood' (dat was de koning) je zal laten kruisigen als hij het hoort?”

„Ik weet het, heer,” zei Maung Naw, „maar toch wil ik gedoopt worden.”

En toen, op een vroege morgen, gingen twee mannen naar de kleine lotusvijver bij de grote pagode in Rangoon en daar, vlak bij het geweldige beeld van Boeddha, werd de eerste Birmaan gedoopt. Spoedig volgden er nog twee.

Het is in het jaar 1822.

De oude „Heer van de Witte Olifanten” is gestorven. Een jonge koning is hem opgevolgd.

Op een mooie avond zitten Judson en Anna op de veranda van hun zayat.

„Ga naar de jonge koning, Don,” zegt Anna, „en vraag hem om zijn gunst. Misschien. . . .”

„Misschien,” valt Judson¹) haar in de rede, „maar ik zal doen wat mijn lieve, verstandige vrouw zegt.”

¹ Zijn voornaam is Adoniram. Anna noemde hem „Don”.

Een paar dagen later vaart een lange, djattihouten boot de rivier op. Judson vaart door eindeloze oerwouden, langs de oude hoofdstad Ava, langs tuinen van tamarinden en wijnpalmen, 35 dagen lang. Dan komt hij aan de nieuwe hoofdstad Ava. Hier woont de koning, de „Heer van de Witte Olifanten”.

Judson komt aan het paleis. Een rijk getatoueerde, oude man, met roodzijden koorden over de schouders, gaat hem voor door prachtige gouden portalen, door marmeren poorten, langs gouden trappen, naar de troonzaal. Daar zit de koning in zijn wit- en roodzijden kleed op zijn troon. Een gouden zwaard hangt aan zijn zijde. Het gezicht van de jonge koning is bijna zwart en hij heeft kromme benen.

Judson buigt diep voor hem.

„Wie zijt gij?” vraagt de „Heer van de Witte Olifanten”.

„Ik ben een leraar, Heer van de Lucht en de Wolken,” antwoordt Judson.

„Wat komt gij doen?”

„Ik heb een verzoekschrift, grote koning.”

„Lees het.”

Judson leest en de koning glimlacht. Maar als hij komt aan de woorden: „Er is een eeuwige God. . . .,” dan verstomt hij. Dreigend valt de koning hem in de rede. Hij wil geen woord meer van hem horen. Judson kan heengaan en hij mag van geluk spreken, dat hij niet gemarteld wordt en in stukken gescheurd, want de jonge koning is nog wreder dan de oude.

Judson komt terug in Rangoon. „Ik ga Birma verlaten, Anna,” zegt hij moedeloos. „Ik ga in India prediken.”

Maar dan. . . . in het blanke maanlicht naderen drie Birmanen zijn huis. Het zijn de drie gedoopten. Ze hebben gehoord, dat Judson het land wil verlaten.

„Heer, ga niet weg. Blijf bij ons tot er tien zijn, heer,” smeken ze. „Verlaat ons nog niet. Wij zijn nog maar kinderen, die niet weten hoe wij als christenen moeten leven.”

Judson veert op. Dit is Gods stem. Jezus vraagt hem te blijven in Birma. En hij blijft. . . .

Anna, zijn lieve, moedige vrouw, waarvan hij zo heel veel houdt, wordt ziek. Ze moet weer weg om genezing te zoeken. Maar Judson blijft. . . .

Er komt een bekwame dokter uit Amerika. Die moet aan het hof van de koning verschijnen. Hij gaat en Judson gaat met hem mee. Nu is de koning gunstiger gestemd. En als Anna, weer vrolijk en gezond, terugkomt, mag zij aan de prinsessen van het hof naaien en borduren leren. En onderwijl vertelt zij de prinsessen van Jezus. . . . Zij mag een school openen voor Birmaanse meisjes en. . . .

Dan komt opnieuw een zware slag. De oorlog breekt uit tussen de Engelsen en de Birmanen. En dan. . . .

Op een middag, juist als Judson en Anna aan de maaltijd zijn, komen Birmaanse soldaten binnen. Een van hen gooit het marteltouw om Judsons nek en armen en sleept hem mee. Anna grijpt de arm van de beul. Ze probeert haar man vrij te krijgen, maar het lukt niet. Onder oorverdovend gebrul wordt hij door de straten gesleept en in de vreselijke foltergevangenis geworpen. Het gegil van gemartelden

klinkt door alle muren heen en de stank in het hol is ondraaglijk. Judson wordt ontkleed, zijn benen worden aan een katrol opgehesen, zodat slechts zijn hoofd en schouders op de smerige vloer rusten. Zo hangt hij een hele nacht.

Drie dagen later wordt de deur opengegooid. Judson verwacht dat hij gedood zal worden, maar... daar staat Anna. Ze komt hem eten en water brengen.

De deur slaat weer dicht. „Hoe schitterend zijn de vooruitzichten van je zending, o vreemd dier,” smaalt een Birmaanse medegevangene.

„Even schitterend als de beloften van mijn God, m'n vriend,” antwoordt Judson, terwijl hij weer aan de katrol wordt gehesen.

Buiten de gevangenis werkt Anna voor hem. Ze maakt een kussen en steekt daarin de papieren, waarop de Birmaanse vertaling van het Nieuwe Testament staat. Ze geeft zilverstukken, veel zilverstukken aan de cipier en nu mag Judson het kussen gebruiken.

Vele dagen gaan voorbij. Anna krijgt weer een baby, een meisje nu, dat ze Maria noemt.

Op zekere dag komt ze weer in de gevangenis om het aan Judson te laten zien....

Een jaar gaat voorbij. Een jaar vol onbeschrijflijke marteling en lijden. Op een hete morgen wordt Judson naar buiten gesleept, naar de terechtstellingsplaats. Zal hij nu gedood worden? Zijn haren zijn verward, zijn gezicht is uitgehongerd, zijn lichaam uitgeteerd. Er worden kettingen om zijn enkels geslagen; hij moet lopen, al maar lopen, met bloedende voeten....

In de schemering valt hij neer aan de kant van de weg. Men laat hem liggen. Maar de volgende dag moet hij weer verder....

In een dorp wordt hij weer in de gevangenis geworpen.

„Wat gaat er met me gebeuren?” vraagt hij de cipier.

„Over drie dagen is er hier een groot overwinningsfeest en dan word je levend begraven,” zegt de cipier grimmig.

Judson bidt, bidt vurig. En... het overwinningsfeest wordt niet gevierd, omdat de Engelsen overwonnen en niet de Birmanen.

Intussen zit Anna niet stil. Zij gaat naar de gouverneur van de stad Ava en weet te bewerken, dat Judson daarheen gebracht wordt. De gouverneur laat hem bij zich komen en vraagt: „Hoe komt het dat een lieflijke lotusbloem zulk een onooglijke kraai als gij zijt getrouwd heeft, heer leraar?” Judson kan er niet op antwoorden.

Dan zegt de gouverneur: „Gij zult de stad niet verlaten zonder mijn toestemming, man van Jezus Christus. Gij zijt vrij en moogt in mijn huis wonen met die uitgelezen bloem, uw vrouw.”

Zo woont hij geruime tijd in het paleis van de gouverneur met Anna en de kleine Maria.

Dan moet hij bij de koning komen.

„O leraar,” zegt de koning, „o man van Jezus Christus, die de waarheid zegt, ben je er zeker van, dat de Engelsen terug zullen gaan, als wij de vredesvoorwaarden aannemen?”

„Daar ben ik zeker van, o koning,” antwoordt Judson.

„Dan brengt gij het geld van de schadeloosstelling naar de Engelsen en komt terug.”

Judson doet het en komt weer aan het hof.

„Leraar Judson, blijf hier en ik zal je groot maken aan het hof,” zegt de koning.

„Mijn werk ligt niet hier, maar in Rangoon, Heer van de Witte Olifanten,” antwoordt Judson.

„Zo zij het dan, man van Jezus Christus,” zegt de koning, „maar verlaat ons niet hier in Birma.”

Judson is in Birma gebleven. Hij is teruggegaan naar zijn kleine gemeente in Rangoon. Daar vond hij het kussen terug, waarin Anna zijn papieren verstopt had. Een der trouwe christen-Birmanen bracht het hem.

In Rangoon sterft Anna, zijn trouwe, moedige levensgezellin aan de tropenkoorts. Ze is pas 36 jaar.

Judson is ontroostbaar, maar de Here Jezus troost hem en laat hem zien, dat zijn werk in Birma nog niet volbracht is. Hij moet de gehele bijbel vertalen in het Birmaans en zo het middel in Gods hand worden, dat velen tot het eeuwige leven komen.

Dan, na een arbeid van bijna veertig jaar in Birma, gaat ook hij de eeuwige rust in.

Ik heb je iets verteld uit het leven vol lijden van Adoniram Judson, de apostel van Birma en zijn trouwe, moedige Anna. Dit is al meer dan honderd jaar geleden gebeurd.

Nee, het had niet veel van een mooi sprookje.

En toch. . . . door alle lijden heen zijn ook zij meegegaan op de weg van de kerk op mars voor Jezus Christus, onze Heer.

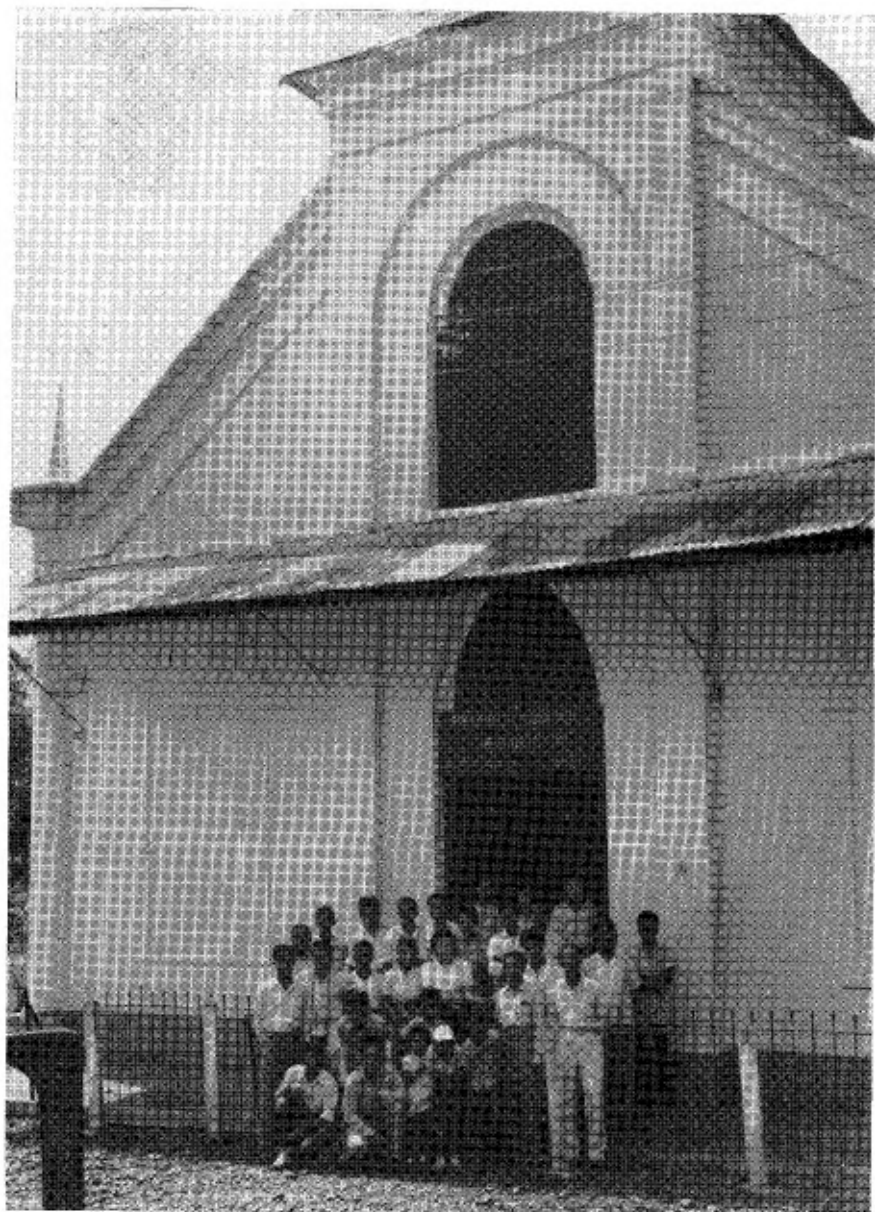
En nu. . . . nu zijn er duizenden Birmanen, die de Here Jezus Christus kennen als hun Verlosser. Nu zijn er in het land van de Witte Olifant kerken en scholen.

Wat God begint, zet Hij door!

AANTEKENINGEN:

1. *Adoniram Judson* heeft mede de grondslag gelegd voor het beroemde Amerikaanse zendingsgenootschap, de *American Board*, dat nu nog een van de grootste Amerikaanse zendingsgenootschappen is. Als geboorte-uur van de Amerikaanse zending wordt meestal genoemd de „*hooiberg-samenkomst*” (*haystack-meeting*) van een paar studenten, die in 1808 in een hooiberg schuilden voor een onweer. Een van hen was Judson. In 1810 ging hij naar Calcutta, maar mocht er van de Engelse O.I. Compagnie niet prediken. Hier werd hij onder invloed van Carey baptist. Na zijn arbeid onder de boeddhistische Birmanen en na de dood van Anna, zijn eerste vrouw (hij is driemaal getrouwd geweest) ging hij werken onder de heidense *Karens* in het binnenland. Daar had hij meer succes. Velen van hen werden gedoopt. Merkwaardig en jammer is, dat juist onder hen tegenwoordig veel communisten zijn.
2. In Rangoon is later het beroemd geworden *Judson-college* gesticht. Toen Birma in 1948 onafhankelijk werd, werd het gesloten.
3. Judson had in Rangoon ook een kleine drukpers, die afkomstig was uit *Serampore* in India.
4. De klassieke taal der Birmaanse literatuur heet *Pali*.
5. *Judson* was een man met dik zwart haar en lichtbruine ogen. *Anna* had glanzende, zwarte krullen en een mooi ovaal gezichtje. Zij moet heel knap geweest zijn, althans in de ogen der Birmanen. Toen zij in Rangoon kwam was ze 23 jaar. Ze heette *Anna Hasseltine*. Latourette noemt Adoniram en Anna „a devoted couple”.

6. In 1834 trouwde Judson met *Sara Hall Boardman*, de weduwe van een collega. Ook dit huwelijk was zeer gelukkig. Zij stierf op reis naar Amerika. Zijn derde vrouw heette *Emily Chubbuck*. Zij was een schrijfster.
7. Een van de Birmanen, die christen werden, was *Ko Tha Byu*, een rover. Hij werd een vurig evangelist. Hij bewerkte een massale beweging voor het Christendom onder de Karens. Hij stierf in 1840.
8. *Birma* heeft een bevolking van $\pm 18.000.000$ zielen. Het klimaat is heet. Het hoofdmiddel van bestaan is de rijstbouw. Het voert teakhout uit en de huisindustrie levert geweven stoffen. In de derde eeuw kwam er het Boeddhisme, dat door 85% der bevolking aangehangen wordt. Koning Phaqqi-daw stierf in 1837 waanzinnig. Het prachtigste bouwwerk in Rangoon is de vergulde *Shwe Dagon-pagode*.
9. *Judson* heeft ook nog een Birmaans woordenboek, een liturgie en een „Leven van Christus” geschreven. Bij zijn dood in 1850 waren er 11.000 christenen in Birma.

KERK TE DEPOK

Arch. Republik Indonesia

32. GROTE KANSEN, MAAR....

ZENDELING WILHELM VAN MIDDEN-JAVA: ± 1885

Lied: „Als een stemme veler waat'ren.”¹⁾

Over het smalle, gevaarlijke pad, dat van Poerworedjo naar Djokja leidt, gaan vier mannen: een blanke en drie Javanen. Ze spreken weinig. De blanke man is in gedachten verzonken. Soms struikelt hij. Hij is moe en het pad is moeilijk. Het voert dwars door dichte oerwouden en langs steile rotsen, soms ook door snelstromende riviertjes. In de oerwouden zijn tijgers en slangen. Het is er gevaarlijk, vooral in de nacht.

Maar zendeling *Wilhelm* let daar niet op. Het moet wel heel erg nodig zijn, dat hij deze lange tocht van 90 kilometer te voet aflegt.

Nee, Wilhelm let niet op gevaren. De liefde tot de Javanen dringt hem. Toen hij van een lange reis te paard langs de Javaanse gemeenten thuis kwam, hoorde hij het ontstellend bericht: een aantal christen-Javanen: mannen, vrouwen en kinderen zijn gevangen genomen en in Djokja in het blok gesloten. En toen, niettegenstaande zijn grote vermoeidheid, besloot hij dadelijk naar Djokja te gaan, om voor hen te pleiten. Zijn paard was zo uitgeput, dat het de tocht niet meer kon afleggen. Daarom gaat hij te voet. Hoe groot moet zijn liefde voor de christen-Javanen zijn! In 48 uur legt hij de weg af!

Maar . . . hij mag niet in Djokja komen. Daar mag geen enkele blanke zendeling komen. Nog niet lang geleden heeft hij aan de resident gevraagd, of hij er mocht prediken. Je zou verwachten, dat de resident, een Hollander en een protestant, zou antwoorden: „Natuurlijk mag dat! Hoe meer christenen er op Java komen, hoe liever.”

Maar de resident antwoordde: „Djokja is een vorstenland, waarin Z.H. de sultan zelf hoofd van de godsdienst van al zijn onderdanen is. Ik mag u dus niet toestaan om u naar de dessa's in dat gebied te begeven om de inlanders het evangelie te verkondigen.” Dat was een grote teleurstelling voor zendeling Wilhelm. Het is niet de enige teleurstelling in zijn leven als zendeling geweest.

Wilhelm gaat toch. Het gaat om het rijk van de Here Jezus en dan kan een verbod van een resident hem niet tegenhouden. Gevaarlijk? Ja, natuurlijk, ook hij kan in de gevangenis terecht komen met zijn voeten in het blok, maar voor de eer van de Heiland gaat hij.

Hij komt in Djokja en . . . nee, hij wordt niet in de gevangenis geworpen. Zijn Heiland bewaart hem en hij weet de gevangen broeders en zusters vrij te pleiten. . . . Zo is Wilhelm. Van zulk een moedig zendeling willen we iets meer weten.

¹ Zendingsliederenbundel van de Z.S.R.

Omstreeks 1860 werd de *Nederlandse Gereformeerde Zendingsvereniging* opgericht. Zij wilde zending drijven op Midden-Java. Zij zond enkele mannen uit, maar die hadden niet veel succes. En als zij omstreeks 1880 weer zendelingen oproept, aarzelt Wilhem geen ogenblik. Hij biedt zich aan. En hiermee begint voor hem een tijd van grote teleurstellingen, van grote armoede, van eenzaam zaaien en ploeteren. Hij heeft geen biddende gemeenten achter zich staan, zoals de zendelingen tegenwoordig. Wat hij wel heeft is een rotsvast, onverwoestbaar geloof. En dat heeft hem twaalf jaar lang staande gehouden, dwars door armoede en moeite heen.

Nee, er was niet veel zendingsliefde in ons volk in de vorige eeuw. En de Nederlandse Gereformeerde zendingsvereniging zou haar werk hebben moeten staken, als de kerk van *Renkum* haar geen steun beloofd had. En het was deze kerk, *de eerste in ons land*, die twee zendelingen, onder wie Wilhelm, uitzond. Zo gaat Wilhelm als zendingeling van de kerk te Renkum naar Midden-Java.

O, het lijkt alles zo mooi voor hem. Maar Renkum alleen kan niet genoeg geld opbrengen om zijn werk mogelijk te maken. Nog maar twee jaar is Wilhelm op Java, of hij krijgt het ontstellend bericht, dat de gemeente van Renkum hem geen vast bedrag meer kan zenden, maar dat hij genoeg moet nemen met wat zij hem kan zenden. En dat is veel te weinig! Dat betekent armoede voor hem. Zo groot wordt die armoede, dat hij op een ogenblik slechts een tafel en een stoel over heeft.

De kerkeraad van Renkum bericht hem, dat hij zijn arbeid maar moet staken en naar het vaderland terugkeren.

„Dat nooit,” zegt Wilhelm en in zijn dagboek schrijft hij: „We zullen niet bezorgd zijn, maar alles aan de Here zeggen.”

Zo wordt hij door het thuisfront grotendeels in de steek gelaten. Dat heeft hem veel verdriet gedaan.

Maar ook op zijn zendingsveld heeft hij het moeilijk. Dit veld is veel te groot voor één man en dan

Als Wilhelm op Java komt, zijn er reeds Javaanse christenen.

Omstreeks 1860 leefde in Poerworedjo mevrouw Philips, die aan haar huisbedienden het evangelie begon te vertellen. Dat was ongewoon in die tijd, maar de Here zegende haar arbeid. Tien jaar later zijn er al 65 Javaanse christenen in Poerworedjo. En een van hen is een man, die een grote aanhang op Midden-Java heeft gekregen. Zijn naam is *Sadrach*.

In zijn jeugd is hij een vrome islamietische jongen. In Djakarta komt hij in aanraking met het Christendom en in 1867 wordt hij gedoopt. Als prediker reist hij nu door Java en zo komt hij ook bij mevrouw Philips.

Sadrach is een man met zeer grote gaven. Al spoedig verzamelen zich vele Javanen om hem heen, die hem als hun leider beschouwen. We noemen hen *Sadrach-christenen*. Het worden er duizenden. Zij geloven, dat Sadrach „de duisternis van hun hart verlicht en hun schreden richt op de weg, die tot heerlijkheid voert”.

In deze tijd komt er in Poerworedjo een zendingeling¹), die meent, dat hij

¹ Bieger.

de plaats van Sadrach kan innemen. Maar hij vergist zich. Dan gaat hij Sadrach verdacht maken bij de resident. Deze roept alle voorgangers van Sadrachs gemeenten op ter vergadering. De resident deelt daar mee, dat Sadrach is afgezet en ontslagen en.... geïnterneerd zal worden in het huis van de zendeling, die zijn vijand is. Dat kan nooit goed gaan. De Javaanse christenen blijven hun leider trouw.

Dan komt er onverwacht een telegram van de Gouverneur-Generaal, waarin hij de onmiddellijke invrijheidstelling van de christen-leider beveelt. Hiermede heeft de zendeling de nederlaag geleden. Zijn werk op Java is mislukt. Door eigen schuld. Hij keert naar Holland terug. In deze tijd van strubbelingen komt Wilhelm in aanraking met Sadrach. Wilhelm begrijpt de Javaanse christenleider. Er ontstaat een hechte vriendschap tussen hen. Hoe geheel anders dan zijn voorganger is Wilhelm. Hij wil in alles de Javanen een Javaan zijn. En Sadrach.... vertrouwt Wilhelm zo, dat hij hem vraagt de leiding van zijn gemeenten op zich te nemen. Twintig gemeenten van Sadrach, samen bijna drieduizend Javaanse christenen, kiezen hem tot hun pandita, hun leraar. Dit is een grote, een blijde dag in Wilhelms overigens zo zorgvolle leven!

Hij voldoet gaarne aan het verzoek. Maar.... hij heeft nu de zorg over twintig gemeenten, die ver uit elkaar liggen. Hij moet ze alle bezoeken, hij moet overal dopen en het heilig Avondmaal vieren. Hij is dominee over twintig gemeenten!

Maar dat is toch te veel voor één man! Ja, dat is het ook en het is geen wonder, dat hij naar Holland schrijft om hulp. Maar er komt geen hulp, want er is immers geen geld. Er is geen zendingsliefde!

Dan zal Wilhelm alleen volhouden; volhouden met zijn God.

Hij moet meer doen. Hij moet Javanen opleiden tot onderwijzer, tot leraar. Hij moet lange afstanden afleggen te paard. En daartussendoor gaat hij ook nog naar Djokja te voet, de weg van 90 km, terwijl hij zeer vermoeid thuis komt van de reis. En.... hij heeft geen sterk lichaam. Het is zijn God, die hem sterkt en hem staande houdt. Hij kan met Paulus zeggen: „Dagelijks overvalt mij de zorg voor al de gemeenten.”

Hij roept een vergadering van afgevaardigden der christen-gemeenten bij elkaar. Daar komen ze in hun kleurige kleding, hun sarong en kabaja — de kleding der Javanen is toch zo mooi! — En ze luisteren stil naar wat pandita Wilhelm zegt. Hij ontvouwt hun, dat hij in de gemeenten een gemeenschappelijke kerkorde wil invoeren. Elke gemeente moet haar kerkeraad kiezen en een der leden van die kerkeraad moet de leiding der gemeente op zich nemen. In de godsdienst-oefening mag alleen die ouderling of een evangelist voorgaan.

Boven deze kerkeraden staat een algemene kerkeraad, die bestaat uit Wilhelm, Sadrach en enkelen van zijn helpers. Zo smeedt hij de losse gemeenten tot een hechte eenheid. Hierin is hij zijn tijd ver vooruit. Sadrach zet intussen zijn evangelisatietochten voort. En Wilhelm komt achter hem, als de bodem voor het evangelie is toebereid. Het geeft hem handen vol werk. En weer vraagt hij aan Holland om helpers. Maar ze komen niet. Hij werkt alleen verder en kan zelfs geen overleg plegen met een andere zendeling.

Zo groeit zijn gemeente aan tot 5000 zielen. De kansen zijn ontzaglijk

groot, maar ze kunnen niet tenvolle benut worden door één man. En in Holland blijft men doof. Erger nog, er groeit een wantrouwen tegen hem, omdat hij van de christen-Javanen geen verhollandste christenen maken wil. Ze moeten Javanen blijven. Hoe heeft hij onder dit wantrouwen geleden!

Het wantrouwen groeit zo groot in Holland, dat men een vroegere zendeling onder de kaffers, ds. *Lion Cachet*, naar Java zendt, om te kijken wat Wilhelm en Sadrach eigenlijk uitvoeren. Deze dominee weet helaas niet de juiste toon te treffen. Geen wonder ook! Javanen zijn geen kaffers! Hij treedt op als de grote heer en brengt tenslotte — en dit is het heel droevige in zijn optreden — de genadeslag toe aan al Wilhelms werk en plannen. Door hem ziet Wilhelm zijn levenswerk, waarvoor hij twaalf jaar in zorgen en moeiten, in armoede en gebrek geworsteld heeft, ineens storten. Is het niet diep-treurig!

Wilhelm lijdt er zozeer onder, dat hij ziek wordt en sterft. Hij is nog jong. Aan zijn graf staan geen Hollanders, geen medezendingen. Maar wel de christen-Javanen van Sadrachs gemeenten. Zij zijn hem trouw gebleven, toen zijn broeders en zusters in Holland hem in de steek lieten.

Men heeft gezegd, dat Wilhelms werk mislukt is. Maar wat gedaan wordt uit liefde tot Jezus kan niet mislukken. De Sadrach-christenen zijn hun eigen weg gegaan, totdat . . . ze jaren later gekomen zijn en toch de aansluiting aan de Javaanse kerken gevonden hebben.

Want God wilde niet, dat Wilhelms werk een mislukking werd. Zijn werk is tenslotte gezegend en zijn werken zijn hem gevolgd. En zo is het verhaal van Wilhelms arbeid toch een „mooi” verhaal, al lijkt het van niet.

AANTEKENINGEN:

1. In het verhaal van Wilhelms werken op Java zit weinig romantiek. Het is, gezien vanuit de houding der Hollandse christenen ten opzichte van hem, een indroevig verhaal. Toch hebben we het in dit werk een plaats gegeven, om eens een andere zijde van het werk van een zendeling te laten zien. Maar we moeten ons schamen!

2. Mevr. *Philips* was niet de enige, die op eigen gelegenheid evangeliseerde onder de inlanders. In Oost-Java is dit vóór haar al gedaan door *Coolen*, een landeigenaar, zoon van een Russische vader en een Javaanse moeder. Over hem en zijn werk meer in de volgende vertelling.

3. Toen *Wilhelm* de gemeenten van christen-Javanen (Kristen Djawi) organiseerde, namen zij de volgende naam aan: „Scharen van vrije christenen” (Golóngane wong kristen kang mardika).

4. *Wilhelm* wilde zich vooral toeleggen op de opleiding van Javaanse evangelisten en goeroe's. Ook heeft hij gevraagd om een *zendingszuster*, „die zich ontfemen wil over de Javaanse vrouwen en meisjes”. Hij heeft ook een plan gemaakt voor een opleidingsschool voor Javaanse evangelisten en predikanten. Hij dacht zich zo een school geheel in Javaanse stijl gebouwd. In het leerplan moesten zoveel mogelijk volksgewoonten worden gehandhaafd, voor zover niet strijdig met Gods Woord. Onder de leervakken wilde hij zien opgenomen: Javaanse letterkunde en zang, Javaanse godsdienst, zedeleer en wereldbeschouwing. Als vruchten van deze school verwachtte hij: christelijke onderwijzers voor de christelijke dessa-scholen, catechiseermeesters of oefenaars en evangelisten, kandidaten in de theologie, de toekomstige Javaanse predikanten.

Zo wil hij van de opleidingsschool een stichting maken voor het Javaanse volk, „geen verhollandste inrichting, opdat er geen bastaarden uit voortkomen. Het volk

moet in de zonen, die daar gestudeerd hebben, zijn eigen zonen herkennen."

5. Ds. *Lion Cachet* gaf van zijn reis als zendingsinspector een beschrijving, getiteld: „Een jaar op reis in dienst der zending”.

6. In *Poerworedjo* stichtte Wilhelm een Javaans-christelijke zendingsschool. Onder de leerlingen was een aangenomen zoon van Sadrach. Zo kwamen de twee mannen nader met elkaar in aanraking.

7. Dr. J. van der Linden (in „Den Javanen een Javaan”, Lichtstralen 1947 no. 2) noemt de afzetting en internering van Sadrach door de resident: „n klein staaltje van koloniale mentaliteit, en dat in de kringen van de evangelie-dienaren!” En... „een Pyrrhus-overwinning”.

8. Vóór Wilhelm werkt op Midden-Java zendeling *Vermeer*. Hij rapporteert o.a.: „Sadrach ging ons van gemeente tot gemeente voor, zowel om onze komst te melden, als om de tot het ontvangen van de doop aanbevolenen te verzamelen ten huize van de broeder, aan wie in de betrokken gemeente, ik zal het maar noemen, het ouderlingschap was opgedragen en op wiens erf het door de gemeente gebouwde kerkje stond.

Het bedehuis vonden wij steeds helder gewit; het erf, waarop het stond, en de kerk zelf met groen en bloemen versierd, de dessa-wegen gezuiverd, voorts altijd 'n groter of kleiner aantal gedoopten of doop-kandidaten, die ons tegemoet kwamen.

Door mevrouw en de heer Philips en door Sadrach geholpen (*Vermeer* zelf kende geen woord Javaans), nam ik in zeventien dagen tijds ruim 505 doop-kandidaten belijdenis des geloofs af, bediende de doop aan meer dan 700 personen, reikte in vijf gemeenten twaalf maal het avondmaal uit en zegende de huwelijken in, die gesloten waren.” (Sadrach sloot toen reeds de huwelijken.)

De *Sadrach-christenen* werden aanvankelijk in de doopregisters der Europese keik van *Poerworedjo* ingeschreven door ds. *Van Troostenburg de Bruyn*.

9. *Sadrach* werd op 14 april 1867 te Djakarta gedoopt, nadat hij enkele jaren in de omgeving van mr. *Anthing*, een bekende christen-rechter te Djakarta, had doorgebracht.

10. „Wilhelm heeft het grote voorrecht gehad, zijn opleiding te mogen ontvangen in het toenmalige „Zendings-centrum” te Leiden, dat onder leiding stond van de bekende zendingsdirector der Chr. Geref. Kerken, ds. J. H. Donner. Deze gaf aan de a.s. zendingen een opleiding in stoer-gereformeerde lijn” (dr. Van der Linden).

11. Van de N.G.Z.V. was ook dr. A. *Kuyper* lid. Hij ijverde voor kerkelijke zending. Op de *Zendingssynode van Middelburg* in 1896 heeft hij dit ideaal uitgewerkt: „de zending, uitgaande van en gedragen door de kerk.”

12. Wilhelms opvolger, ds. L. *Adriaanse*, schreef een boek over „Sadrachs kring”.

13. In 1714 ontstond er reeds een christelijke gemeente te *Depok*.

14. De geschiedenis van de zending op Java in de 18e en 19e eeuw is wel zeer beschamend voor ons. In de 18e eeuw voelde niemand in Nederland roeping om aan dit miljoenvolk het evangelie te brengen. Tijdens de Franse overheersing, toen Java onder Engels bestuur stond, begon een Engels genootschap er zending te drijven. Toen het weer onder Nederlands bestuur kwam, heeft dit zich zo sterk mogelijk tegen de komst van het evangelie op Java verzet. In 1831 kwamen er 3000 bijbels, die in India in het Javaans gedrukt waren, aan. De Indische regering liet de kisten in beslag nemen. De *bijbels zijn grotendeels door de mot verteerd*. De horlogemaker *Johannes Emde* in Surabaja, de landeigenaar *Coolen* en mevr. *Philips* zijn begonnen met evangeliseren, ± 1850. Dat was een particuliere aanlegenschap.

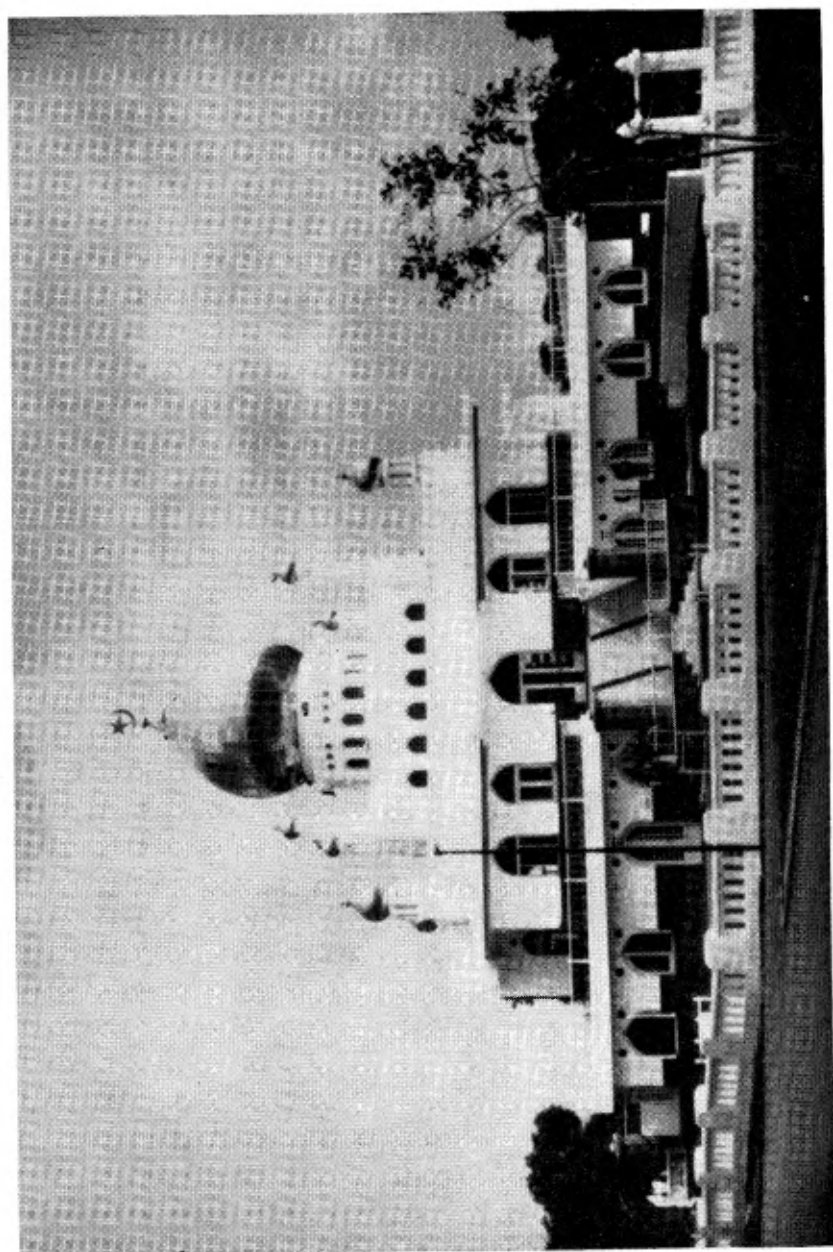
Begin 1863 werden de eerste christen-Javanen op Midden-Java gedoopt: 19 volwassenen en 18 kinderen, door zendeling *Vermeer*.

15. Sadrach maakte van het evangelie een soort geheimleer (ngelmoe) naar echt Javaanse trant. We noemen dit *Javanisme*.

16. *Vermeer* was „een weinig begaafde man, die zonder enige opleiding naar Java gezonden was. Hij kon ook de Javaanse taal niet leren.” *Bieger* was „een oud-onderwijzer, een stroeve man, die geen tact had”. (Ds. *Wiersinga*.)

17. Het doel van *Wilhelm* was, de door Sadrachs en anderer arbeid steeds toenemende schare van christen-Javanen te bouwen tot een in Gods Woord gefundeerde, echt-Javaanse kerk. Hij vertaalde de Catechismus, het Kort Begrip, de Ned. Geloofsbelijdenis en de Kerkorde in het Javaans en stichtte een opleidingsschool voor helpers: de *Keucheniuschool* in *Poerworedjo*, waaruit in later jaren de theologische school van *Djokja* is gegroeid. Voor deze school kwam in 1888 als zendeling-onderwijzer de heer *Zuidema* uit.

18. In 1891 komt ds. *Lion Cachet* op Java. Als hij vertrekt laat hij een verbitterde Sadrach en een gebroken Wilhelm achter. Sadrach gaat later met zijn gemeenten over naar de Apostolische gemeente.
19. Sinds 1902 (synode van Arnhem) gaat de zending op Midden-Java uit van „de plaatselijke kerk, al of niet in samenwerking met andere kerken”. Nu worden er „missionnaire dienaren des Woords” uitgezonden. Enkele begaafden zijn: ds. *W. Bakker*, dr. *Scheurer*, dr. *Van Andel*, dr. *Esser*, ds. *K. van Dijk*, ds. *Merkeley*, dr. *Pos*, F. L. *Bakker*, dr. *J. H. Bavinck*, ds. *Rullmann*.
20. In 1931 wordt de *Javaanse kerk* van Midden-Java zelfstandig. Dan heeft de zending geen zeggenschap meer over het Javaanse kerkelijk leven. Er komen eigen classes en een eigen Javaanse synode. Dan beginnen de Javaanse kerken met zendingswerk onder de Javaanse kolonisten in Zuid-Sumatra. Dan zijn er al kerken, scholen en prachtige zendingshospitalen.
21. In „Gereformeerd Weekblad” van 8 maart 1957 lezen we:
„Christenvervolgingen en politieke onrust in verschillende gebieden van Indonesië hebben de positie der protestantse gemeenten niet bedreigd, maar eerder versterkt. De Raad van Indonesische Kerken bericht althans, dat in de jaren 1953—1956 door de doop van volwassenen ongeveer 150.000 nieuwe leden tot de kerken zijn toegetreden. Voor de rooms-katholieken bedroeg dit getal 70.000. Toch zijn er krachten, die de evangelische verkondiging in de weg staan, aldus het bericht: de politieke en religieuze machtsontwikkeling van de Islam en het nihilisme, „dat in de oude religies geen enkele wortel meer heeft”.”
22. De *Ned. Zendingsvereniging* zond in 1893 zendeling A. A. *Pennings* naar *Bantam*. In 1896 werden drie Bantammers gedoopt. In 1897 waren er 30. Toen stierf *Pennings*. De schapen werden verstrooid. De post in Bantam (Lebak) werd opgeheven. Het terrein werd „gesloten” (Coumou en Heertjes: *Handl. Zendingsond.*).
23. In de *Soenda*-landen ontstonden de zogenaamde *Antingse gemeenten*. Hier werkt sinds 1863 de N.Z.V. (ook onder de Chinezen) en later de Geref. Kerk (Djakarta). In 1934 werd de *Soendanese kerk* zelfstandig.
24. Voor een kort overzicht van de zending op Java, zie: „De weg van het evangelie in Oost en West” door Coumou en Heertjes, Wolters, Gron.

DE NIEUWE MOSKEE IN DJOKJA

Arch. Zendingscentrum te Baarn

33. VAN EEN GROOT DOBBELAAR DIE.... PANDITA WERD

PAULUS TOSARI: 1813—1881

Gez. 232.

Zou hij ook eens meedoen?

Ja, waarom niet.

Je kunt immers veel geld verdienen, als je gaat dobbelen.

En.... nou ja, als hij wat verliest, dan is het nog niet zo erg. Hij heeft immers geld verdiend met de handel in katoen. Dat hij dit geld niet eerlijk verdiend heeft, dat hij de mensen heeft belogen en bedrogen, wat kan hem dat schelen. Dan moesten de mensen zich maar niet laten bedriegen! Hij heeft een eigen huis verdiend en een vrouw en een paard. En een zak vol klinkende rijksdaalders!

„Vooruit, Paq Satipah, doe ook mee! Waag een kans!” zegt een stem in hem. „Vooruit!”

Paq Satipah gaat het huis van de Chinees binnen, waar gedobbeld wordt. Hij wil ook een kans wagen. Wie weet....!

De Chinees groet hem vriendelijk. Ha! Een nieuwe klant. Nieuwe winst.

Zie je wel, het gaat goed met het dobbelen van Paq Satipah. De eerste keer al wint hij drie rijksdaalders, de tweede keer vijf, de derde keer zeven.... 't Gaat prachtig! De Chinees prijst hem, omdat hij zo goed de kunst van het dobbelen verstaat....

Ja, 't gaat goed. Totdat.... totdat Paq Satipah verliest. O nee, niet veel hoor. Een paar rijksdaalders maar. Morgen zal hij ze weer terugwinnen, natuurlijk.

Maar morgen verliest hij weer, nu tien rijksdaalders. En overmorgen dertig en later veertig rijksdaalders.

Nee, nu gaat het toch niet goed. 't Wordt donker in het hart van Paq Satipah. En als hij thuis komt, doet hij heel boos tegen zijn vrouw en tegen Satipah, zijn kleine dochttertje. Want Paq Satipah betekent: vader van Satipah.

Maar hij neemt zich voor, alles weer terug te winnen.

Paq Satipah dobbelt weer. En weer verliest hij.

Hij verliest zijn huis, zijn hele voorraad katoen, zijn paard, zijn.... o, maar dat vindt hij heel erg — hij verliest de prachtige kris met de gouden schede, die hij van Boq Lija, zijn moeder, heeft gekregen. Maar opgeven, nee, dat nooit! De speelduivel heeft zich van hem meester gemaakt.

En weer dobbelt hij en.... verliest. Hij verliest zijn kleren, zodat hij niets anders overhoudt dan zijn broek en een doek om zijn hoofd.

Zal hij het nu opgeven? Nee, nog één keer. Nog één keer! Hij moet alles terugwinnen, de kris met de gouden schede, zijn kleren, zijn huis,

zijn voorraad katoen, alles. Hij leent geld van een vriend. Daarmee zal hij het nog één keer wagen.

Nog één keer. Maar . . . ook nu verliest hij. En nu . . .

Paq Satipah durft niet meer bij zijn vrouw te komen. Het is nacht geworden in zijn hart. Hij gaat zwerven. Hij komt in opuimkitten en probeert daar zijn knagend verdriet te vergeten in een slaap met mooie dromen.

Maar als hij wakker wordt, voelt hij zich ellendig, ellendiger dan te voren.

Hij gaat naar Boq Lija, zijn moeder. Haar ogen vullen zich met tranen, als zij hem ziet. Schreiend valt zij hem om de hals: „Mijn jongen, wat ben je ver gezonken!”

Paq Satipah ontroert diep. Hij is een zwerver, een vagebond geworden. Maar moeder verstoot hem niet.

„Mijn jongen, beloof me . . .,” fluistert ze.

„Ik beloof het, moeder, ik dobbel niet meer.”

Dan spreken ze samen over vroeger. Hoe goed hij leerde op de islamietische school, hij zou vast een wijze goeroe worden later; hoe hij van Boq Lija een koran mocht kopen voor f 20.—, hoe hij de gebeden mocht uitspreken in de moskee, hoe hij . . . ja, maar toen was het begonnen: hij moest meehelpen met bedienen bij de feesten in de dessa; daar waren dansmeisjes en . . . en toen ging het verkeerd met Paq Satipah, die toen nog Kasan heette.

En nu: „Ik beloof het, moeder, ik dobbel niet meer.”

Moeder geeft hem wat geld en Paq Satipah houdt zijn belofte. Hij gaat weer handelen in katoen en hij verdient weer, maar nu niet meer zo oneerlijk als vroeger.

Zijn vrouw en zijn dochttertje ziet hij niet meer. Zij wilde niets meer van zo'n vagebond weten en is weggegaan met een andere man.

Paq Satipah ontmoet een andere vrouw. Hij wil graag met haar trouwen, maar dan moet hij beloven nooit meer te dobbelen en nooit een andere vrouw naast haar te nemen. Dan moet hij haar 15 gulden geven en zeven zakken mooie rijst. En dan . . .

Paq Satipah belooft het en hij houdt zijn belofte. Hij gaat hard werken en als hij genoeg verdiend heeft om Gadoeng, zo heet de vrouw, de geschenken te geven en weer een eigen huis te bouwen, dan trouwt hij met haar. En dobbelen doet hij niet meer en opiumschiiven ook niet. Hij blijft Gadoeng trouw . . .

't Is enkele jaren later.

Op de weg van Soerabaja naar Ngoro gaan twee mannen, twee Javanen. Een van hen kennen we: het is Paq Satipah; de tweede is zijn compagnon in de handel: Paq Kariman.

Ze praten druk met elkaar.

„In Ngoro,” zegt Paq Kariman, „woont een blanda en die heeft een ngelmoe, een geheimzinnige toverleer, die veel beter is dan de onze. We zullen gaan vragen, of hij ons die wil vertellen.”

Een geheimzinnige leer, die toverkracht bezit. Dat is iets, waar Paq Satipah al enkele jaren naar zoekt. Zou die blanda . . . ?

„Goed,” zegt hij, „we gaan naar hem toe. „Hoe heet hij?”

„Hij heet Coolen en hij is een groot landeigenaar en ze zeggen, dat je op zijn landgoed mag komen wonen en werken.”

„Wat moet je dan werken?”

„Je moet de bossen omhakken en daar sawah's van maken.”

„Dat is vreselijk gevaarlijk,” zegt Paq Satipah, „want in de oerwouden wonen de boze geesten en als je de bomen omhakt sturen ze de grote heer van het woud¹) en die verscheurt je. Brr!” Paq Satipah huivert.

„Dat is niet waar,” zegt Paq Kariman, „want de ngelmoe van blanda Coolen is sterker dan de boze geesten.”

Samen komen ze te Ngoro bij blanda Coolen, die een groot landgoed bezit. Ze kijken er rond, zien verscheidene Javanen, die bomen omkappen in het bos en . . .

„Zie je wel,” zegt Paq Kariman, „er gebeurt niets.”

Ze zien dat de Javanen in mooie huizen wonen; ze zien prachtige sawah's. Wat moet het fijn zijn, om hier te wonen. Ze zien blanda Coolen, die meewerkt met de Javanen.

„Kom,” zegt Paq Kariman, „we zullen hem vragen naar zijn ngelmoe.”

„Tuan, men heeft ons verteld dat God twee zonen had; dat Hij de oudste op de aarde gezonden heeft en dat die voor de zonden der mensen aan een kruis gestorven is. En dat toen de jongste zoon in het lichaam van de oudste gekomen is en dat de oudste toen weer levend is geworden. Is dat zo?”

Tuan Coolen kijkt hen aan en glimlacht.

„Kom,” zegt hij, „ga met me mee. Dan zal ik jullie van God en zijn Zoon vertellen.”

En op de veranda van het grote huis, waarin de blanda Coolen woont, vertelt hij hun van de Here Jezus. Ze luisteren stil, Paq Satipah en Paq Kariman. Dit is dus de ngelmoe van de blanda, de ngelmoe-christen.

Als Coolen uitverteld is, zegt Paq Kariman: „Tuan, wij willen geloven wat u zegt, maar u moet bewijzen, dat uw ngelmoe machtiger is dan de onze. Ik zal u een raadsel-spreuk opgeven en als u die kunt oplossen, dan weten we het.”

„En hoe is die raadsel-spreuk?” vraagt Coolen.

„Binnen in God is God; deze binnenste God, wat is zijn naam?” antwoordt Paq Kariman. Een ogenblik kijkt Coolen hem verrast aan. Hij spreekt niet Dan loopt hij het huis in en laat de twee vrienden op de veranda zitten.

Wat doet blanda Coolen? De vrienden weten het niet. Maar hij blijft zo lang weg, dat ze zich een beetje verlegen gaan voelen.

Eindelijk, daar komt hij weer. Hij heeft een brandende kaars in de hand. Hij gaat weer bij hen zitten en vraagt: „Deze vlam, is zij één of drie?”

„Eén, tuan,” antwoordt Paq Kariman. „Eén, tuan,” zegt Paq Satipah.

„Mis, allebei mis; niet één, maar drie. Kijk maar: de pit is één, de vlam is twee, het schijnsel is drie. Dit is God binnen in God, die jullie zoeken.”

„Gevonden!” juichen de vrienden. „Nu geloven we, dat uw ngelmoe machtiger is dan alle andere!”

¹ de tijger.

En Coolen vertelt hun meer van God en de Here Jezus en de heilige Geest.

Die nacht heeft Paq Satipah een wonderlijke droom: hij ziet een ijzeren ladder op de aarde staan. De ladder reikt tot aan de hemel. Een blanda klimt de ladder op. Zijn hoofd komt bijna tot aan de wolken. Dan gaat hij weer naar beneden.

Paq Satipah wordt wakker. Hij kan niet meer slapen. Hij moet almaar nadenken over die droom. En nu weet hij zeker, dat de ngelmoe van tuan Coolen de machtigste is.

Zo is Paq Satipah in aanraking gekomen met het evangelie van de Here Jezus.

Hij komt telkens bij Coolen terug. Hij maakt een godsdienstoefening mee op zondag. Hij gaat nadenken over zijn leven en zijn zonden van dobbelen en opiumschiiven en als hij weer thuis komt, vertelt hij aan zijn moeder en aan Gadoeng, wat hij van Coolen heeft gehoord. Hij leert het Onze Vader en de geloofsbelijdenis en iedere morgen vroeg en iedere avond na zonsondergang zegt hij ze beide op. Zo zal hij ook de ngelmoe van tuan Coolen krijgen.

Het duurt niet lang of er komt een heel gewichtige dag in het leven van Paq Satipah. Hij gaat verhuizen. Paq Kariman heeft gezegd, dat hij op het landgoed van tuan Coolen mee gaat ontginnen. Paq Satipah spreekt er met Gadoeng over en zij besluiten het ook te doen. Hij koopt een span karbouwen, enkele hak- en kapmessen en verkoopt zijn huis.

Het valt hem moeilijk afscheid te nemen van Boq Lija. Schreiend omhelst zij hem. Dan geeft zij hem haar zegen. Ook zij heeft reeds de ngelmoe-christen aangenomen. Te Ngoro volgt hij trouw het onderwijs van Coolen en neemt een andere naam aan. Hij wil voortaan *Tosari* (dauw) heten. En van tuan Coolen krijgt hij een Nieuw Testament cadeau. Wat is hij daar blij mee!

Dadelijk begint hij te leren. Hij leest de vier evangeliën achter elkaar uit.

Maar nu raakt hij in de war. Is Jezus dan viermaal gekruisigd?

Hij vraagt het aan tuan Coolen. Deze glimlacht en vertelt hem, hoe het zit met de vier evangeliën. Trouw bezoekt Tosari de godsdienst-oefeningen, trouw volgt hij het onderwijs van Coolen en trouw studeert hij in zijn Nieuwe Testament. En overdag is hij bezig in het bos. Hij kapt de woudreuzen, hij kapt de taaie rotan en hij is helemaal niet bang meer voor de boze geesten en de grote heer van het woud. En hij wenst, dat aan deze heerlijke tijd geen einde zal komen. Maar . . .

In Surabaya woont een man, die de blanda's Paq *Emde* noemen. Hij is horlogemaker. Maar hij is meer. Ook hij heeft de ngelmoe-christen. En die ngelmoe is zo machtig, dat hij hem uit de hand van zeerovers heeft gered.

Toch was de ngelmoe van Paq Emde een beetje anders dan die van tuan Coolen. Als men die ngelmoe aannam, dan werd men gedoopt en dan mocht men met de gemeente der blanda's aanzitten aan een grote tafel en dan kreeg men een stukje van een rijstkoek en wijn. En daar was Tuan Jezus, de Zoon van God, ook bij, al zag je Hem niet.

Tosari hoort ervan. Hij gaat naar Surabaya, volgt het onderwijs van Paq Emde en op 12 september 1844 laat hij zich met Gadoeng dopen. Dit is een heel gewichtige dag in het leven van Tosari. De dochter van Paq Emde geeft hem de naam Paulus en Gadoeng heet voortaan Lidiah.

Hij gaat naar tuan Coolen terug en vertelt hem dat hij in Surabaya met Gadoeng gedoopt is. En dan . . . dan wordt tuan Coolen erg boos, zo boos, dat hij zegt:

„Nu mogen jullie voortaan niet meer op mijn landgoed wonen. Als jullie gedoopt bent, dan word je blanda's; dan mag je niet meer luisteren naar de gamelanmuziek en kijken naar de wajang-voorstellingen. Ik wil dat jullie Javanen blijven.”

Paulus Tosari en Lidiah zijn bedroefd om de woorden van tuan Coolen. Zij vertrekken en stichten samen met de christen-Javaan Abisaï de dessa *Modjowarno*, die later de bloeiendste gemeente van christen-Javanen geworden is.

Van deze gemeente wordt Paulus Tosari de leider. En dat blijft hij, ook als later zendeling *Jellesma* uit Holland komt en zich te Modjowarno vestigt.

Weldra preekt hij in de gemeente en hij doet dit op een wijze, die de eenvoudige Javanen verstaan. Er gaat zo'n grote roep uit van zijn prediking, dat hij van de gemeente van Surabaya het verzoek krijgt, om zich daar als goeroe te vestigen. Maar hij doet het niet. Hij blijft in Modjowarno.

In 1868 komt er weer een gewichtige dag in het leven van Paulus Tosari.

De tuan-besar komt in Modjowarno en Tosari moet hem toespreken. Hij is niet bang, maar hij spreekt over de woorden uit Efeze 3 : 8: „Mij, de allermiste van al de heiligen, is deze genade gegeven, door het evangelie te verkondigen de onnaspeurlijke rijkdom van Christus.” En hij doet het met zoveel vuur, dat de tuan-besar er verwonderd over is.

Als de gemeente te Modjowarno steeds groter wordt, koestert Paulus Tosari de wens, om in het bezit te komen van een ruim, stenen kerkgebouw. Hij spoort de gemeente aan om alle krachten in te spannen, want dit gebouw moet er komen.

En de gemeente offert zo mild, dat het gebouw er komt. De dag vóór de inwijding staat hij er met diep peinzend en ernstig gelaat naar te kijken. Dan treedt hij naar binnen en gaat nu hier zitten, dan daar, alsof hij het geheel in zich op wil nemen, zoals de kerkganger het ziet. En zijn hart is boordevol dankbaarheid.

Niet vaak meer heeft Paulus Tosari in dit nieuwe kerkgebouw kunnen prediken. De Heer gaat hem roepen om te wonen in het andere gebouw, niet met handen gemaakt, maar eeuwig in de hemelen.

Sedert jaren lijdt hij aan een kwaal, die zijn krachten sloopt. Op 7 april 1881 viert hij voor het laatst met de gemeente het heilig Avondmaal. Dan, vier weken later, op zondag de 21ste mei, krijgt hij het zeer benauwd. Zendeling *Kruyt* komt uit de kerk en bidt aan zijn oor.

Dan is het alsof hij nog eenmaal al zijn krachten verzamelt. Hij slaat

de armen om de hals van de zendeling. . . . Dan verliezen die armen hun kracht. Zijn lichaam valt achterover. Zijn ogen breken. . . . om open te gaan voor eeuwig in de stad die paarden poorten heeft en straten van louter goud.

Op 21 mei van het jaar 1881 gaat Paulus Tosari, de man die van dobelaar en opiumschuiver pandita werd in de gemeente van de Here Jezus, de man die duizenden in Oost-Java tot eeuwige zegen is geweest, naar de bruiloft van het Lam. En hij mag zich scharen onder de pandita's, die blinken gelijk de zon.

Diep-bedroefd staart Lidiah hem na. Zij is hem spoedig gevolgd.

Paulus Tosari is 68 jaar geworden.

AANTEKENINGEN:

1. Van *Tosari's* hand bestaat o.a. het volgende geschrift: „Rasa Sedjati” = „Het ware gevoelsleven”. Het is geschreven in Javaanse poëzie-vorm en werd ten dienste van de colportage- en evangelisatie-arbeid uitgegeven. Het boekje beleefde verschillende drukken.

2. *Tosari* was predikant te Modjowarno van 1848—1881. Hij werd geboren uit Madurese ouders in de buurt van *Surabaja*. Bij zijn geboorte kreeg hij naam *Kasan*. Zijn vader was een eenvoudig dessa-man, die drie bijvrouwen had. Bij zijn besnijdenis (bij de overgang van jongeling tot man) kreeg hij de bijnaam *Djarijo*.

3. *Ngelmoe*: *Zendeling Harthoorn* (Oost-Java: 1854—1862) zegt ervan: „*Ngelmoe*, of *Ilmoe*, bevrijdt de Javaan van alle onheil, bereidt hem alle mogelijk geluk. *Ilmoe* is zijn hoogste schat. *Ilmoe* regeert en dwingt de geesten, werpt boze geesten uit en doet ze henenvaren, waarmee en naar wie men wil. *Ilmoe* leidt de natuurkrachten, bewerkt de gunst der goden en de zegen des hemels. *Ilmoe* geeft de zegen der vruchtbaarheid, des rijkdoms en der hoogheid. *Ilmoe* geeft het zoete genot der bittere wraak; *Ilmoe* doet het voorwerp van zijn haat krommen als een worm in het stof, lijden aan onnoembare smarten, sterven aan ontzaglijke pijnen. *Ilmoe* openbaart de mens het bepaalde uur zijns doods, waardoor hij bijtijds gelegenheid heeft, om uitstel te smeken aan Allah. *Ilmoe* verzekert de mens de gunst der goden, een nieuwe geboorte, een hoge geboorte. Heil de man van *Ilmoe*, rampzalig hij, die geen *Ilmoe* heeft. Het Arabische woord „*Ilmoe*” is de Javaan zo eigen geworden als ons het Griekse „*Evangelië*” en even zo dierbaar. „*Een man van Ilmoe*”, een man, die vele verhalen kent, zijn uitdrukkingen voor de Javaan van gelijke kracht als voor ons de woorden: „een gezaligde”, een „godvruchtige”, een „vrome”, „een deugdzame”. *Ilmoe* betekent dan ook naar Javaanse zienswijze, Godmens, middel ter vereniging des mensen met God.

En die *Ilmoe* nu, wat behelst zij? Of beter nog, wat behelst zij niet? Zij is een warboel, een eindeloze doolhof, die het Javaanse verstand geen eer aandoet. Zij omvat allerlei: toverformules voor verschillende doeleinden, bezweringen, dubbelzinnige gezegden, vernuftspelingen met klankverwante woorden en Arabisch-filosofisch-theologische uitdrukkingen en terminologieën, de namen der letters van het Arabisch alfabet met derzelver betekenis, wonderspreuken, raadselspreuken, wijsgerige stellingen, godgeleerde stellingen, brahmaanse waarheden, boeddhistische waarheden, mohammedaanse waarheden en nog andere waarheden, maar dat alles zo dooreengemengd, samengegroeid, dat men zich over dat alles niet genoeg verbazen kan.”

4. *Tosari* werd eens door Coolen met een vriend naar Madioen gezonden om aan een zekere Sentiko hulp te verlenen. Deze, die als enige christen onder de islamieten woonde, was om zijn Christus-getuigenis in een tijgerhok opgesloten. *Tosari* kreeg een brief voor de regent mee, die hij in eigen persoon overhandigde. De regent vroeg hem over de christelijke leer en stond hem toe met Sentiko te spreken. *Tosari* bemoedigde Sentiko en wees hem op het Kruis van Christus. Deze antwoordde: „Tot in de dood hoop ik de Heer Jezus trouw te blijven.” Een paar dagen later werd hij vrijgelaten.

5. Vóór *Tosari* pandita was te Modjowarno, was hij reizend prediker.

6. Toen zendeling *Jellesma* in 1848 te Modjowarno kwam, telde de gemeente daar al 700 leden.

7. *Coenraad Laurens Coolen* (Semarang 1775—Ngoro 1873). Zijn vader was een Rus, zijn moeder een adellijke Javaanse uit Solo. Hij was kunstzinnig en begiftigd met dromen en gezichten. Noach en Abraham verkondigden hem de goddelijke wil. Hij kwam in aanraking met Vader Emde te Surabaya en deed daar zijn kennis van het Christendom op in piëtistische vorm. Hij is tweemaal gehuwd geweest en had elf kinderen. Hij verkreeg een bos in Ngoro en ging dat met vrouw, kinderen en een aantal Javanen ontginnen. Zijn zoon Damar trok de ploeg en hij liep er zelf achter. Hij verbouwde voornamelijk rijst. De voorspoedigste jaren van de ontginning waren van 1845—1850, 16 jaar nadat hij begonnen was.

Hij predikte het Christendom op zijn wijze. Hij wilde de Javanen Javanen laten blijven, bezat een complete gamelan en een gehele uitrusting voor het wajangspel. Hij vertoonde zelf de wajang en gaf les in de Javaanse dans.

Later werd zijn gehele gebouwen-complex een prooi der vlammen. Hij lag overhoop met het binnenlands bestuur, omdat hij zijn opgezetenen geen herendiensten wilde laten verrichten. Hij was aanvankelijk zeer gekant tegen de doop, later milder. „Op zijn graf wordt nog heden op Javaanse feestdagen geofferd, daar Coolen als stichter van de dessa Ngoro gold voor een man van bijzondere heiligheid” (Nortier). Zie over hem o.a. „Lichtstralen op de akker der wereld”, jrg. 1954, no. 3.

8. *Johannes Emde* (Arolsen 1774—Surabaya 1859). Zijn vader was molenaar. Op $\pm$ 20-jarige leeftijd naar Indonesië. Vaart zes jaar lang op een schoener onder de kust van Borneo, op zoek naar zeerovers. In 1811 te Surabaya. Horlogemaker. Trouwt met een Javaanse van vorstelijke afkomst: Amarentia Manuel. Komt in 1814 in aanraking met zendeling Jozef Kam, die door het Ned. Zendinggenootschap in samenwerking met het Londens Zendinggenootschap uitgezonden was met bestemming Ambon. Kam, enige maanden in Surabaya, sticht een Bijbeltractaat- en Zendinggenootschap. Emde sluit zich aan. Er wordt gesticht een „Vriendenkring”, die de spotnaam „De Vromen van Surabaya” kreeg.

Zij vertalen het N.T. in laag-Maleis. Werk: 10 jaar. Kosten: f 16.000.—. Bedrag geheel bijeengebracht door de „Vriendenkring”.

De dochter van Emde, Johanna Wilhelmina, colporteurde op de veemarkt met het Markus-evangelie. Geeft eerste hoofdstuk (geschreven) aan een Madurees. Dit heeft grote gevolgen voor verbreiding van het evangelie onder de Javanen. De Madurees kan het niet lezen. Geeft het aan een moskee-beambte: Paq Dasimah. Deze komt in aanraking met Coolen, later met Emde.

„Van Emde en de zijnen kan men zeggen, dat zij kortzichtig en weinig onderlegd waren; zij verstonden daardoor niet de speciale moeilijkheden van zendingswerk onder moslems. Niettemin kenmerkte hen een geest van waarschijnlijk discipelschap van Jezus Christus, hetgeen in alle tijden en in alle verhoudingen de hartslag is van het leven en werken der christelijke kerk.

Emde had gekozen voor een wijze van arbeid, waarin de reformatorische gedachte dat de mens gerechtvaardigd wordt door het geloof, duidelijk aan de dag trad; Coolen daarentegen, als gevolg van zijn overigens juiste aanpak om de Javanen vanuit diens eigen denken te verstaan, liep gevaar, de reformatorische gedachte verloren te doen gaan. Emde verwaarloosde in zijn aanbidding van het Evangelie de Javaanse vorm maar predikte het bijbelse getuigenis. Coolen daarentegen predikte een leer, waarin christelijk en javanistisch religieus denken met elkaar vermengd waren, waardoor het bijbelse getuigenis niet tot zijn recht kwam.

Indien wij mogen zeggen, dat Emde's wijze van werken een „Europees” Christendom tot aanzijn bracht en die van Coolen een Javanistisch Christendom, dan kunnen wij vaststellen dat Paulus Tosari, Jellesma en de zendingspredikanten na hem, de grondslagen legden voor een „Javaans” Christendom door de wijze waarop het kerkelijk leven werd ingericht en de bijbelse prediking tot uitdrukking werd gebracht in beelden en, aan het Javaanse geestesleven ontleende denkvormen, in tegenstelling tot de javanistische religie” (Nortier).

9. In Oost-Java werken het Ned. Zendinggenootschap en het Java-Comité. Sinds 1931 is de Oostjavaanse kerk zelfstandig. Deze kerk drijft nu zelf zending, o.a. op Bali. Zij telt nu $\pm$ 40.000 christenen (1957). De eerste vrouwelijke zendeling in Oost-Java is mej. C. Slotemaker de Bruïne.

10. De gemeente te Modjowarno werd de grootste zendingsgemeente op Java.

11. Te Malang is sinds 1926 een opleidingschool voor Javaanse predikanten gevestigd. Naam: „Bale Wijata”, d.i. Huis voor godsdienstonderwijs.

12. Te Modjowarno heeft de medische zending een groot ziekenhuis.

13. Het Java-Comité werkt onder de Madurezen. De eerste zendeling was

dr. J. P. Esser, die zich in 1879 vestigde te *Bondowoso. Madura*, het hoofdeiland, bleef braak liggen.

14. De *Chinezen* behoren in het eigen kerkverband van de „*Chinese Kerk*”.

15. We mogen de arbeid van het *Leger des Heils* op Java niet vergeten. Ook is er een kleine „*Japanse Kerk*”, gevestigd te Surabaja.

16. Op Midden-Java ten noorden werkt de *Salatiga-zending*. Begin: een kleine huisgemeente op het erf van mevrouw *Le Jolle* te Salatiga. Deze zending werkt zonder contribuerende leden, zonder vaste, toegezegde bijdragen, zonder het organiseren van collecten, alleen maar in het geloof dat de Heer zal voorzien. Orgaan: „Het eeuwig evangelie”. In 1908 werd een Kweekschool voor inlandse onderwijzers gesticht. Medische zending: 3 ziekenhuizen (*Purwodadi*, Blora en Bodjonegoro) en 5 hulpziekenhuizen. Er zijn ook vrouwelijke zendelingen. Deze werken onder Chinese vrouwen en meisjes, bijv. te Salatiga en Blora. De Gereformeerde Kerken hebben een deel der zending overgenomen: *Purwodadi*.

17. De *Doopsgezinde zending* werkt in *Djapara*, rond de Muriah. Eerste zendeling: *P. Jansz*, uitgezonden in 1851: Bijbelvertaling in het Javaans, Woordenboek. (De Bijbelvertaling werd afgemaakt door dr. *F. L. Bakker*.)

Zijn zoon *P. A. Jansz* werkte sinds 1881 ongeveer als Coolen. Eerste kolonie: *Margaredja* = Weg tot geluk. In 1903 werd een Normaalschool opgericht, in 1908 een ziekenhuis te Kelet, waar de bekende dr. *Bervoets* geneesheer-directeur was. Er is ook een leproserie = melaatsen-kolonie.

18. Bekend is ook het werk van *Pa Van der Steur* in Magelang. Zie over hem: *Lichtstralen*, 1948, no. 1.

19. Vermelden we tenslotte nog de opwekkingsbeweging van dr. *John Sung* op Java (*Lichtstralen*, 50e jrg., no. 3), waarover alleen al een boeiende vertelling te geven is.

Onze bedoeling met dit werk was oorspronkelijk, een apart deel over de zending in Indonesië te geven. Het bestek van dit werk laat dat nu niet toe. Daarom moeten we volstaan met deze korte aantekeningen.

34. HOE DINGANG EN IRIT TOT JEZUS KWAMEN

DE ZENDING OP BORNEO

Lied: Roept uit aan alle stranden.

Het is feest in Mengkattip, de kampong aan de Barito in Borneo. De grote damang, het districtshoofd, heeft een rijke rijstooft binnen-gehaald. Nu zal hij met de ganse kampong een groot offerfeest vieren. Het zal een vrolijk dankoffer worden aan de luchtgoden, die hem zo rijk hebben gezegend.

Aan de oever van de rivier branden hoogoplaaiende vuren, waarop in grote ijzeren potten de rijst en de djoho, de kruidige groentesoep, gekookt worden. Enkele Dajaks slepen in grote rieten manden gemailleerde borden naar de battang, de aanlegsteiger, om ze daar te wassen. Anderen dragen de kleine djohoschoteltjes en glazen voor de tuak, de rijstwijn, die vrolijk maakt.

De damang heeft de twee offertafels van de zolder gehaald en die in het middelste vertrek van de grote woning neergezet. De goden moeten meeeten en zij krijgen een rijk maal. Voor hen wordt de gekookte rechterarm, het halsvet en het hart van het geslachte feestvarken neergezet. Bovendien een kip, een bord kleeftijst, zeven kleine zakjes van palmbiad met de beste rijst gevuld, zeven bamboekokers met tuak, een kruik water, een glas, een vingerkom en een koperen schotel vol ongekokte rijst.

Van alle kanten zijn ze gekomen de Dajaks en onder hen de panghulu, de priester. Ze zitten op de vloer tegen de wanden.

Het feestmaal kan beginnen. Maar eerst moet de panghulu de goden uitnodigen mee te eten.

Op een mat, voor de beide tafels, gaat hij zitten. Hij steekt wierook aan en strooit rijstkorrels op de mat. Hij murmelt eentonig, lang, heel lang en moet zich ondertussen telkens de keel spoelen met tuak. Dan, eindelijk, de goden zijn er. Een vreemde kreet van de panghulu kondigt hun komst aan. Ze nemen plaats aan de offertafels en doen zich te goed aan het maal. Niemand die hen ziet, niemand die ziet, dat de kom en de rijst worden aangesproken. Maar dat mag niet hinderen. De grote damang is tevreden. Hij kan feestvieren met de gasten, de vrouwen en kinderen.

Ja, ook met de kinderen. Zij doen volop mee met de feestvreugde. Ook Dingang, het zesjarig zoontje van de grote damang. Hij heeft zijn buikje rond gegeten en nu moet hij drinken.

„Drink, Dingang, drink,” zegt de damang, „dan kun je later bij de offerfeesten je man staan.”

De tengere Dingang aarzelt een ogenblik.

„Drink, Dingang, drink dan ter ere van de goden. Zonder hen leefde je allang niet meer.”

Dingang drinkt. Hij drinkt tot hem de tranen over de wangen lopen.

„Vader, als ik eens zo groot ben als u, dan zal ik ook ieder jaar de goden zo'n groot offer brengen.”

„Bravo!” roepen de gasten. En de panghulu streelt hem over het hoofd. Dan wankelt de kleine Dingang naar een donker hoekje en valt in slaap

Als ik eenmaal groot ben, zal ik de goden ook offers brengen, heeft hij gezegd. Ja, maar . . . God wil het anders.

Het is enige jaren later.

Vanmorgen zou vader op reis gaan. Maar hij is niet ver gekomen. Juist toen hij het huis verliet moest Indoe Dingang (= moeder van Dingang) niezen. En dat is een slecht voorteken. Als je dan op reis ging, gebeurde er vast een ongeluk.

Dingang zat al met zijn broertje Andjas in de prauw, want de reis zou een heel eind de rivier op gaan. Maar vader kwam niet.

Eindelijk ging Dingang maar es kijken, waar hij bleef. En toen zei vader: „Nee Dingang, vandaag gaan we niet op reis. Indoe heeft geniest, juist toen ik weg wilde gaan, en dat is een slecht teken. We gaan morgen.”

Dat was een teleurstelling voor Dingang. En nu slentert hij maar wat rond.

Kijk, daar zit Indoe Dingang. Ze vlecht een mooie mat van rotan. Naast haar staat een stenen bakje met water, waarin ze de rotan nat maakt. Moeder ziet, dat Dingang zich verveelt.

„Vooruit, Dingang, voer es een mooie dans voor me uit.”

Een Dajakse dans? O, maar dat kan Dingang wel. Hij voert een wilde krijgsdans uit rondom moeder, een dans zoals hij het de mannen van het dorp zo vaak heeft zien doen. De dans wordt al mooier, al wilder, totdat . . . hij in het bakje water valt. Het bakje breekt en . . . als Dingang weer opstaat, sijpelt er een straaltje bloed langs zijn been. Maar nu kan hij niet meer lopen. Nu moet hij in huis blijven. Dat is vervelend. Nee, toch niet zo vervelend. Want . . . er komt bezoek. Er komen twee blanke mannen, twee zendelingen, weet Dingang.

Vader nodigt hen uit in huis te komen. Vader doet dit uit beleefdheid, want Dingang weet wel, dat hij een hekel heeft aan de zendelingen. En geen wonder. Dingang weet al, dat ieder, die de goden ontrouw wordt, na zijn dood in het zieledorp der blanken moet dienen. Daar moeten ze onder de huizen van hun meesters wonen. Ze krijgen slechts de overgeschoten rijst te eten, die door de spleten in de vloer vallen. De rijstkorrels moeten ze met een naald oppikken en zo in de mond steken. Als kleding krijgen ze akelig-dunne, papieren kleren, en in de gloeiendste hitte moeten ze onder toezicht van een ruwe, met een grote bamboestok gewapende blanke wegen ophogen. Dit heeft Indoe hem verteld.

De zendelingen komen binnen en gaan met vader op de vloer zitten. Ze praten met hem over de rijstbouw en de visvangst, over wilde zwijnen en herten. Ze kijken naar Dingang — o, hij schrikt van die blik — en vragen hoe het met hem gaat.

„Dingang kan niet goed lopen,” zegt vader, „hij heeft een wond aan zijn been.”

„Laat eens kijken, mijn kind,” zegt één der zendelingen vriendelijk. Hij bekijkt de wond. De andere zending gaat naar de prauw, waarmee ze gekomen zijn en haalt zelf een rolletje verband. Zwijgend verbindt hij de wond. Dingang vindt het prachtig. Nu kan hij zijn vriendjes het mooie verband laten zien. Hij is er wat trots op. Maar hij gaat nog niet weg. Hij wil horen, wat de zendelingen komen doen. „Damang,” zegt een van hen, „wij wilden hier graag een school beginnen. Hoe denkt u daarover?” Dingang is opeens bar nieuwsgierig naar vaders antwoord.

Vader denkt lang na. Dan schraapt hij zijn keel en zegt alleen maar: „Nog niet.”

Dingang weet wat vader bedoelt. Hij zegt: „Nog niet,” maar hij bedoelt: „Nooit!”

Ook de zending weet het wel, maar toch vraagt hij:

„Waarom nog niet?”

Weer denkt de damang lang na. Dan zegt hij: „Omdat wij geen christenen willen worden.”

„Maar u hoeft geen christen te worden, als we hier een school stichten,” zegt de zending.

„Ik heb eens de goden mijner vaders trouw gezworen en ik blijf hen trouw.”

Er gaat een droeve trek over het gelaat van de zending. Hij weet uit ervaring, hoe moeilijk de zending onder de Dajaks is en hoeveel teleurstellingen zij geeft. Hij ziet de damang vragend aan, maar deze blijft het hoofd schudden.

Dan kijkt hij naar Dingang en opeens vraagt hij hem: „En jij, mijn jongen, hoe zou jij het vinden, als ik hier bleef en een school stichtte?” Dingang hoeft niet lang na te denken. Hij zegt: „Blijde zou dan mijn hart zijn, heel blij.”

„Damang, hebt u gehoord wat uw zoon zei?” vraagt de zending. „Zoudt u hem dit plezier niet willen doen?”

Maar vader schudt het hoofd.

Dan gaan de zendelingen vertellen. Ze vertellen van de grote liefde van God, die zijn Zoon in de wereld zond om ook hen, de Dajaks, van alle kwaad te verlossen en in de mooie heerlijke hemel te brengen. Als ze in Hem geloven zullen ze geen vrees meer kennen, geen vrees voor water-, lucht- en bosgoden, geen vrees voor slechte voortekenen, geen vrees meer voor ziekten, zelfs niet meer voor de dood. Dan behoeven ze ook geen dure offers meer te brengen.”

De damang schudt het hoofd. Dan zegt hij: „Uw woorden zijn alle goed en mooi, maar wij, Dajaks, hebben uw Verlosser niet nodig. Wij hebben onze eigen verlossers, de goden. Die helpen ons in leven en in sterven en brengen ons na de dood in het zieleldorp. Daar leven onze zielen in geluk en vrede, in rijkdom en welvaart. De goden, waaraan wij offers brengen, schenken ons rijkdom, gezondheid en vrede.”

De zendelingen vertellen weer. Ze vertellen mooie verhalen van hun God, die Tuan Jezus heet en Dingang luistert. En als ze weggaan, geeft een van hen vader een boek, het boek, waarin alle verhalen van Tuan Jezus staan. De damang neemt het Boek aan, maar als de zendelingen

weg zijn, stuurt hij Dingang naar de islamietische school, die reeds in de kampong is.

Dingang is blij. Nu kan hij leren lezen. En als hij lezen kan. . . . dan gaat hij lezen in het boek van Tuan Jezus. Want hij moet al maar nadenken over de mooie verhalen van de vriendelijke, blanke zending. . . .

Het is zes jaar later. Weer is het feest in Mengkattip, een groot feest. Want Dingang, de zoon van de grote damang gaat trouwen. Hij is een man geworden.

Zijn vrouw wordt: de kleine tengere Irit, de dochter van de panghulu. Ze is nog maar dertien jaar, maar dat geeft niet.

Het wordt een luisterrijk feest en het zal geheel volgens oud Dajaks gebruik, de adat, gevierd worden.

Op de dag vóór de eigenlijke bruiloft gaat de panghulu reeds vroeg naar de rivier. Daar staat de offerhut, waar hij aan de ongelukbrengende geesten gaat offeren, een geslachte kip, rijst, broodjes en water. Nu zullen deze geesten het feest niet verstoren.

Na dit offer wordt Dingang uit zijn huis gehaald en naar het huis van de bruid gebracht. In de rechterhand heeft hij een rotanstok, in welks handvat een mensenviguur gesneden is. Deze figuur brengt geluk.

Bij de deur van het bruiloftshuis gekomen, wordt Dingang verwelkomd door een oude vrouw. In haar hand houdt zij een koperen schaal, waarin zich rijst en water bevindt. Zij besprenkelt Dingangs voeten, om de boze geesten weg te jagen. Nu mag Dingang het huis van zijn bruid betreden, maar haarzelf mag hij morgen pas zien. Irit zit in een kamer naast die van Dingang en beiden mogen deze nacht niet slapen. Dansmeisjes moeten hen wakker houden.

De panghulu doopt een oude rijksdaalder in het bloed van een geofferde kip en betipt hiermede Dingangs voetzolen, zijn knieën, zijn ellebogen en zijn hoofd. Dan gaat hij naar de kamer, waar Irit zit en doet bij haar hetzelfde. Hij bindt tenslotte een kralensnoer om haar rechterpols.

Eindelijk komt het ogenblik, dat het huwelijk van Dingang en Irit voltrokken zal worden. Ze moeten op een trommel gaan zitten en de panghulu begint met de zeven dochters van de allerhoogste god aan te roepen. Zij moeten het jonge paar veel geluk en zegen brengen.

Nu moeten Dingang en Irit naast elkaar op de trommel gaan zitten. Zeven vrouwen, die de zeven dochters van de allerhoogste god voorstellen, bestrijken het bruidspaar met het bloed van een geofferd varken en een geofferde kip. Hierbij spreken zij allerlei zegenwensen uit. Als zij dit alle zeven hebben gedaan, worden Dingang en Irit zeven kralensnoeren om de rechterpols gebonden. Die moeten ze zeven dagen dragen.

Het huwelijk is gesloten. Dingang geeft aan iedere man en Irit aan iedere vrouw en ieder meisje een glas tuak. Dan wordt er gegeten en gedronken.

Als het feest teneinde loopt strooit de panghulu rijst over alle bruiloftsgasten en ieder van hen krijgt kokosolie op het haar. Als tenslotte allen naar huis gaan, zingend en schreeuwend, zijn ze allen verzadigd, zijn ze allen dronken en — drijven ze allen van de olie. . . .

Zo is Dingangs huwelijk op heidense wijze ingezegend.
En toch. . . . Dingang heeft nog het Boek, dat de damang eens kreeg
van de zending en hij leest er uit ook. En hij heeft een gezangboek
met mooie liederen. Maar. . . . wat is het moeilijk om de oude, heiden-
se gewoonten en gebruiken los te laten. . . .

De aarde is des Heren, zijns is de wijde zee
en zon en maan en sterren zingen zijn ere mee.
Van God, de grote Gever, die ieders hart verheugt,
stroomt louter zegen neder, ons mensen hier tot vreugd.

God is het, die ons weldoet met vissen, vruchten, rijst.
En donder, bliksem, regen: geen macht, die Hem niet prijst.
Van God, de grote Gever, die ieders hart verheugt,
stroomt louter zegen neder, ons mensen hier tot vreugd.

Weer zijn enkele jaren voorbijgegaan. Enkele jaren, waarin iets ge-
beurd is in het leven van Dingang en van Irit zijn vrouw.

De zendelingen zijn weergekomen; en nog eens en nog eens. Ze heb-
ben gesproken met Dingang en Irit en ze hebben voor hen de liederen
gezongen uit het gezangboek. En één lied is het, dat in Dingangs hart
is blijven haken. Telkens weer hoort hij de mooie melodie. Die zingt
in hem en hij kan ze niet meer vergeten: „En donder, bliksem, regen:
geen macht, die Hem niet prijst.”

Dingang schrikt. Vaak heeft hij het lied al gezongen, maar hij heeft
eigenlijk nog nooit goed nagedacht over de woorden.

En nu? Nee, dat kan niet. Hij weet toch zeker, dat donder en bliksem
niet Gods lof en prijs verkondigen. Nee, dat kan niet. In donder en
bliksem toont de god Njaro, dat hij boos is op de mensen en als het
regent en de regenboog wordt zichtbaar, dan is dat de weerschijs van
de grote wereldslang Naga, die aan de oppervlakte van het water
zwemt. Denk er om, dat je dan niet van het water drinkt.

En toch. . . . de zendelingen drinken gerust van dat water en er ge-
beurt niets. Ze worden er niet ziek van en ze sterven niet. Als het lied
toch eens waar was?

Dingang is opeens vastbesloten het ook te proberen. Als de regenboog
weer in de wolken staat, gaat hij naar de rivier. Hij proeft van het
water. Het smaakt gewoon, net als altijd. Hij drinkt met lange teugen.
Er gebeurt niets. Hij wacht enkele dagen. Maar hij wordt niet ziek. Hij
voelt geen pijn. Nu weet hij opeens, dat het lied waar is, dat het niet
liegt.

Nu wil hij ook de andere slechte voortekenen beproeven. Maar er
gebeurt allemaal niets. Hij krijgt geen ongeluk. Hij blijft gezond. En
langzaam komt hij tot de overtuiging, dat de gehele dienst der goden
een leugen is. En als er zo een jaar is verlopen, met beproeven van de
gehele offerdienst en al de voortekenen, dan besluit hij een christen
te worden.

Op een dag, dat de zendelingen weer komen, wordt hij gedoopt en
Irit met hem. Er is grote vreugde in de harten der zendelingen, er is
grote vreugde in Dingangs hart, er is grote vreugde in de hemel.

Maar nu eerst wordt het moeilijk voor Dingang. Hij wordt belasterd. Men doet zelfs een aanslag op zijn leven. Maar de laster deert hem niet en de aanslag mislukt.

Weer gaan enkele jaren voorbij.

Op een dag als de zendelingen weer in Mengkattip zijn, vragen ze Dingang of hij evangelist wil worden. Hij kent Gods Woord, hij gelooft met heel zijn hart in de Here Jezus. Waarom zou hij niet toestemmend antwoorden?

En toch... hij durft niet blijmoedig „ja” te zeggen. Heeft hij geen moed genoeg? Is hij bang voor lastering en smaad, voor vervolging, of de dood door koppensnellers? Nee, dat is hij niet. Hij acht zich niet bekwaam voor evangelist. De Heer zal hem doen besluiten en dat door een bloedige gebeurtenis.

Er breekt een opstand uit in het gebied rond Mengkattip. De *Dajaks* opgezwepen door islamieten, die niet verdragen kunnen dat zij christenen worden, vallen aan op hen, die de goden der vaderen afgezworen hebben. Het eerste slachtoffer is de christen Andreas. Hij weigert zijn Heiland te verloochenen en de Islam aan te nemen. Daarom wordt hij doorstoken.

Het volgende slachtoffer is een zendeling, die met een van zijn kinderen op schoot zit. Beiden worden gruwelijk vermoord.

De vrouw van een andere zendeling wordt met haar kinderen naar de rivier gedreven. De woeste *Dajaks* schieten naar hen met vergiftige pijlen. Dan dringen ze hen in het water, waar allen jammerlijk verdrinken.

Van een andere zendeling wordt eerst het oor afgesneden, dan een hand afgehakt en tenslotte wordt hij doodgeschoten. Zijn vrouw buigt zich over hem heen. Een klewang suist door de lucht en houdt haar het hoofd af.

Het zijn niet de enigen. Overal worden de zendelingen met hun vrouwen en kinderen op gruwelijke wijze vermoord.

Dingang hoort van deze vreselijke daden. En dan... dan besluit hij evangelist te worden. Hij gaat naar Bandjermasin en deelt zijn besluit mee.

De weg van het evangelie in Borneo was en is nog een moeilijke weg. Een weg, die gedrenkt is met bloed en tranen. En toch, niettegenstaande alle tegenstand van de duivel, is ook hier het evangelie doorgebroken. En nu zijn er reeds zoveel christenen, dat zij een eigen *Dajakse* kerk vormen. Aan de vorming van deze kerk hebben ook Dingang en Irit, die nu reeds lang gestorven zijn, meegewerkt.

AANTEKENINGEN:

1. Voor deze vertelling hebben we stof ontleend aan het mooie boek van mevr. R. Kühnle—Degeler: „Bappa Haastert” („De Pauw”, Culemborg, 1935). Wie meer vertelstof over Borneo wil hebben, kan in dit boek zijn hart ophalen.

2. De weg van het evangelie op Borneo is inderdaad een moeilijke weg. Hierover nog enkele gegevens, ontleend aan „De zendingseeuw voor Ned. Oost-Indië” door S. Coolsma.

In 1835 begon het *Rijnse Zendingsgenootschap* hier het zendingswerk. De eerste zendingeling was *J. H. Barnstein*. Hij werd reeds het volgende jaar gevolgd door *Becker*, *Hupperts* en *Krüsmann*. De laatste stierf er reeds na een verblijf van een half jaar. In 1841 kwamen er weer twee zendingelingen uit, waarvan één reeds na enkele weken van arbeid stierf. Daar deze zendingelingen geen ingang vonden onder de Dajaks, begonnen zij met pandelingen (mensen die door schuld slaaf werden) vrij te kopen. Deze pandelingen werden de eerste christenen. *Becker* bewerkte de bijbel in het Dajaks.

Door vele tegenslagen — ziekten en vijandschap — wilde de Rijnse zending de arbeid op Borneo opgeven, maar zover kwam het niet. Men ging voort op de ingeslagen weg en zond andere zendingelingen, o.a. *Hofmeister* en *Rott*. In 1859 waren er 260 christenen en 1000 schoolgaande kinderen.

Toen brak de opstand uit, die we reeds in de vertelling noemden. Te Kalangan werden 20 Europeanen gedood. De inlandse christen *Andreas* was de eerste martelaar voor het geloof. De zendingspost *Pulopetak* werd geheel verwoest. Zendingeling *Rott* werd met een speer doorstoken. De zendingelingen *Wiegand* en *Kind* werden in de rivier gedreven met hun vrouwen en kinderen. Mevr. *Rott* werd door een Dajak uit het water gehaald en met haar kind bij een hoofd binnengebracht. Drie moeilijke dagen bracht zij er door. Men wilde haar kind afnemen en haar zelf als slavin wegvoeren. Men wilde haar dwingen islamietische te worden, maar ze zeide, dat zij nooit haar geloof zou verzaken. Op de derde dag verscheen er een oorlogsschip; toen werd ze bevrijd.

Hofmeister en zijn vrouw stierven de marteldood. Men snelde hun hoofden. Hun twee kinderen werden twee maanden later in halfverhongerde toestand aan een officier van een stoomboot afgegeven.

De Rijnse zending mocht en kon niet verder werken. Eerst zeven jaar later kreeg zij van het gouvernement verlof haar werk te hervatten. Onder de zendingelingen, die toen uitkwamen, zijn o.a. *Zimmer* en *Tromp* bekend geworden. Ze zagen echter weinig vrucht.

In 1904 kwam er een soort opwaken onder de Dajaks. Na 75 jaar arbeiden waren er 3000 christenen onder hen.

In 1925 zag de Rijnse zending om financiële redenen zich genoodzaakt dit terrein (Zuid-Oost-Borneo) over te doen aan de *Bazeler zending*.

In 1942 vielen de Europese zendingsarbeiders ook hier weg. De *Dajakkerk* was nu op zichzelf aangewezen.

En nu? De toestand der *Dajakkerk* is niet rooskleurig. Zij is arm en verscheurd. De jongere generatie staat terughoudend tegenover de zending. De jeugdarbeid wint terrein. Te *Kuala Kapuas* is een ziekenhuis. Momenteel telt de *Dajakkerk* ± 18.000 leden.

4. *Barnstein* was een onverschrokken zendingeling. Een opperhoofd, *Ponko*, sloot eens een verbond met hem op de volgende wijze: Na een feestmaal maakten met messen gewapende mannen een snede in zijn rechterschouder. Het bloed werd opgevangen, vermengd met sterke drank en door de mannen gedronken. Nu was hij hun lichamelijke broeder geworden.

Van Pontianak trok hij het binnenland in. Daar trof hij in één huis 15 gesnelde koppen aan.

5. De moeilijkheden voor de zending op Borneo waren vooral: ziekten (cholera, malaria), de zeer verspreid wonende bevolking en de felle tegenstand van de islamieten.

6. In *Bandjermasin* werkten de zendingelingen vooral onder de Europeanen (militairen) en Chinezen. Ook de arbeid onder deze laatsten is zeer moeilijk.

7. Zendingeling *Zimmer* stichtte te *Kuala Kapuas* een schrijnwerkerij en een azijn-fabriek, om uit de opbrengst daarvan verschillende kosten te dekken. Ook legde hij kokos-tuinen aan. Hij werkte 27 jaar op Borneo.

8. Zendingeling *Hardeland* (± 1860) vervaardigde een Dajaks woordenboek en een spraakkunst. Hij deed er 10 jaar over en kreeg van de universiteit te Utrecht de doctorstitel h.c.

GRAF VAN NOMMENSEN AAN HET TOBAMEER

Arch. Zendingencentrum te Baarn

35. DE MEEST GELIEFDE MAN IN BATAKLAND

LUDWIG INGWER NOMMENSEN: 1834—1918

„Een zeldzaam man. Geen groot rede-
naar, geen schitterend journalist, geen
in het oog vallende, op het eerste ge-
zicht imponerende persoonlijkheid. Een
man van eenvoudig geloof, onver-
schrokken moed, onuitputtelijk geduld
en rust, taai uithoudingsvermogen,
grote helderheid, originele wijsheid.”
Schlunk: Grosse Missionsführer.

Gez. 110 : 6.

Kerstfeest van het jaar 1847.

In een klein dorpje aan de Noordzee in Duitsland ligt een jongen van dertien jaar voor het raam. Hij kan niet spelen als de andere jongens van het dorp, hij kan niet meegaan naar het kerstfeest in de kerk; hij kan alleen maar liggen, liggen voor het raam. In zijn hart, in zijn ogen is een groot verlangen, zo groot dat het soms tot een nameloos verdriet wordt.

Het is ook zo moeilijk voor Ludwig. Sinds vorig jaar een wagen over zijn beide benen reed, ligt hij hier al. En wie zal zeggen, of hij ooit weer beter wordt? De dokter heeft zijn schouders opgehaald, vader en moeder zeggen: ik denk het wel, maar Ludwig hoort aan hun stem, dat zij eraan twijfelen. O, het is zo verdrietig.

Vader is arm. Hij is sluiswachter en boerenarbeider. Al vroeg moest Ludwig wat mee gaan verdienen. Een jaar is hij op school geweest. Toen, op zijn zevende jaar, werd hij ganzenhoeder. Een jaar later schaapherder, toen loopjongen bij een rietdekker, enkele jaren later paardenjongen. En toen . . . toen gebeurde het vreselijke. Een paard sloeg op hol. Ludwig werd van een wagen geslingerd. De wagen reed over zijn benen . . . toen moest hij liggen, hij, de jongen van het vrije veld, die genoot van de prachtige wolkenstoeten in de lente, van het gonzen der bijen op de heide in de zomer; hij moest liggen, al maar liggen en wachten, geduldig wachten, of zijn benen nog ooit weer genezen zouden.

En nu? Nu is het kerstfeest in de kerk. Nu gaan de jongens en meisjes naar het feest van Jezus' geboorte. Ze lopen langs zijn raam. Ze zwaaien tegen hem: Dag, Ludwig! Maar hij kan niet mee.

Moeder komt bij hem zitten. Moeder, die het ook zo verdrietig vindt, dat hij zo moet liggen.

„Zou ik volgend jaar ook weer naar het kerstfeest kunnen, moe?” vraagt Ludwig.

„Misschien,” zegt moeder. Dan neemt ze de bijbel, het enige boek dat ze in huis hebben, en leest het kerstverhaal.

Als ze even weg moet, neemt Ludwig zelf de bijbel. Hij slaat hem open bij Joh. 14 en dan . . . hij spelt de woorden: „Zo gij iets begeren zult in mijn Naam, Ik zal het doen.”

Ja, het staat er: als je iets begeert in Jezus' Naam, dan geeft Hij het! Ludwig leest niet verder, „Begeren in Jezus' Naam,” zegt hij almaar zacht in zichzelf. „Begeren in Jezus' Naam.”

Moeder komt weer binnen.

„Moe, kijk es wat hier staat! Is dat waar?”

Moeder leest en . . . ze schrikt. Dan zegt ze: „Ja, Ludwig, dat is waar. Want het is Gods Woord.”

„Dan vraag ik het,” zegt Ludwig. Hij vouwt de handen, hij sluit de ogen en hij bidt: „Here Jezus, U hebt het zelf gezegd. O, wil U me weer gezond maken. En . . .” Ludwig wacht even, dan zegt hij: „En als U me weer beter maakt, dan kunt U mij naar de heidenen sturen. Dan zal ik een zendeling worden voor U.”

Moeder hoort het. Nu schrikt ze weer. En toch . . . nee, er is toch ook iets van blijheid in haar hart.

„Ludwig, lieve jongen,” zegt ze.

Drie jaar later.

In de eenzaamheid van een oude kerk knielt een jongen van zestien jaar. Hoor, hij bidt: „Here Jezus, ik heb U beloofd, dat ik naar de heidenen zou gaan, als U me weer beter maakte. Dat hebt U gedaan. Ik dank U, Here Jezus. Maar . . . wijs me nu de weg. Geef me een teken, dat ik gaan mag.”

Ludwig vraagt om een teken.

Opeens is er een geweldig geraas boven hem. Balken kraken; een stuk van het dak stort in. Maar Ludwig schrikt niet.

„Dat is het teken,” zegt hij tot zichzelf. Hij staat op, loopt de kerk uit en gaat naar de dominee. Hij vertelt hem alles.

„Zendeling worden? Dat is mooi, Ludwig. Maar dan moet je veel leren!”

„Ik wil veel leren, dominee. En dan wil ik zo gauw mogelijk gaan.”

Dominee glimlacht. Hij kijkt in de waterblauwe ogen van Ludwig en ziet daar diepe ernst.

„Ik zal je les geven, Ludwig,” zegt hij, „in Duits, Engels en Latijn. En dan stuur ik je naar de zendingsschool in Barmen.”

Het juicht opeens in Ludwig. De Here Jezus heeft hem de weg gewezen.

Overdag helpt hij de schoolmeester. Hij moet de ganzepennen snijden, het bord schoonmaken, de klok luiden, de kerk aanvegen; hij moet collectant zijn en voorzanger . . . en 's avonds, dan krijgt hij les van de dominee . . .

Maar . . . naar de zendingsschool gaat hij nog niet. Nog lang niet. En dit is een grote teleurstelling voor hem. Vader is gestorven. En nu moet hij voor moeder en de broertjes en zusjes zorgen. Hij moet geduld hebben, Ludwig. En hij heeft geduld . . . acht lange jaren.

En dan . . . op een mooie zomerdag van het jaar 1857, dan, eindelijk,

gaat hij naar de zendingsschool. Hij is 23 jaar. De broers en zusters kunnen nu voor moeder zorgen. Nu kan hij zendeling worden. Want zijn belofte is hij nooit vergeten. En het teken ook niet . . .

Zeven jaar later.

Het is feest in Simorankir, een dorp in het hartje van Batakland op Noord-Sumatra. Aan de berggeest, een machtig voorouder, zal een groot offer gebracht worden: een mensenoffer. Er zal een mens worden geslacht en dan opgegeten. Zo heeft het de datu, de grote toverpriester gezegd. En wat hij zegt, moet gebeuren. Hij kent immers de wil der goden. Hij heeft ook gezegd, wie er geofferd moet worden. Het is de blanke man, die nu al meer dan een jaar bij hen woont en die zich niet weg laat jagen, omdat hij geen vrees kent.

Die blanke man is Ludwig Ingwer Nommensen, die eens de Here Jezus beloofde dat hij zendeling zou worden, als de Heiland hem beter maakte. Hij is zendeling geworden. De zendingsschool te Barmen heeft hem naar de *Bataks* in Noord-Sumatra gestuurd; de Bataks, die menseneters zijn, die reeds vroeger twee zendelingen gedood en opgegeten hebben. Ludwig weet dat, maar hij is toch gegaan. Hij ging immers voor de Here Jezus!

Maar . . . zendeling zijn is . . . in levensgevaar zijn. Ludwig heeft het ondervonden.

Bijna drie jaar geleden kwam hij na een tocht van 142 dagen in Padang aan. Hij wilde meteen doorreizen naar de binnenlanden van Batakland, maar de resident verbood het hem. De resident was bang dat de Bataks in opstand zouden komen, net als op Borneo, waar zeven zendelingen waren vermoord. Nommensen wacht een jaar. Dan weet hij een oud zeilbootje te bemachtigen en hij zeilt langs de kust naar het noorden. Er steekt een storm op. De woeste golven van de Indische Oceaan slaan zijn bootje vol. De stormvlagen breken zijn mast, zodat het tuig naar beneden komt. Zal hij nu verdrinken nog vóór hij zijn zendingswerk is begonnen? Nee, hij verdrinkt niet. Hij landt te Siboga, ver ten noorden van Padang. En vandaar trekt hij het binnenland in. De Bataks dreigen: „De menseneters uit het noorden (Toba) zullen komen, je hoofd afslaan en je dan opeten.” Nommensen glimlacht en vlucht niet. De Bataks vragen hem: „Wanneer ga je nu eindelijk weg?” Nommensen glimlacht, neemt zijn viool en speelt voor hen.

De Bataks dreigen: „We zullen je benen afhakken en je in de rivier gooien.”

Nommensen zegt rustig: „Och vrienden, dat menen jullie niet.” Hij neemt het grootste boek, dat hij bij zich heeft en zegt: „Ieder, die wil, dat ik wegga, zegt zijn naam en die schrijf ik in dit boek.” Niemand durft zijn naam te noemen.

De Bataks snijden de rotan door, waarmee de balken van zijn huisje aan elkaar gebonden zijn. Nu zal het instorten en de blanke man doden. Maar er komt een aardbeving en Nommensen rent uit zijn huis, net voor het instort. Een toverpriester gooit vergif in zijn eten zonder dat Nommensen het merkt. Hij eet, de booswicht loert op een afstand, maar de blanke man blijft gezond. Enkele Bataks komen in zijn huis. Ze spuwen overal op de grond, vallen hem doorlopend lastig en als het 's avonds al laat geworden is, vallen ze in slaap. Als ze 's morgens

wakker worden is de blanke man reeds aan het werk. Maar eerst heeft hij hen toegedekt voor de koude morgenwind. Beschaamd druipen ze af.

En nu? Er zal een groot offerfeest gehouden worden. Van alle kanten zijn ze gekomen, de Bataks. Het dorp Sitahuru is vol zwaarbewapende inboorlingen. Ze weten wat er gaat gebeuren. En Nommensen? Hij weet het ook. Zal hij in zijn huis blijven? Zal hij weggaan tot het feest voorbij is? Nee, hij begeeft zich midden in de dreigende menigte, ongewapend. Met een onbegrijpelijke kalmte, met ware heldenmoed spreekt hij tot hen. Hij weet hen te bewegen de wapens neer te leggen.

De datu, de grote toverpriester van de berggeest, gilt dat er een mensenoffer moet gebracht worden en hij doelt op Nommensen. Maar deze zegt rustig: „De geest, die jullie tot moorden aanzet, kan onmogelijk je grootvader zijn. Een grootvader wenst toch niet de dood van een zijner kinderen? Het moet de duivel zijn, die een mensenoffer wenst. Maar God heeft jullie lief.” Als de datu zijn dood blijft eisen, als het heel gevaarlijk wordt voor Nommensen, komt er een geweldig onweer, dat de menseneters uiteendrijft. De opzet mislukt.

Nommensen houdt vol. Hij trekt door de dorpen der Bataks en vindt diep in het oerwoud de moordenaar van Munson en Lyman, twee zendelingen. Hij gaat naast hem zitten in de hut en spreekt vriendelijk tot hem. De oude moordenaar schijnt als verstijfd. Hij kan niet spreken. Dan opeens springt hij op. Het is of hij zijn spraak terugkrijgt en schreeuwt dat hij zijn vrouw gaat halen om eten voor hem te koken. Hij rent als door een hevige schrik bevangen het bos in en . . . komt niet meer terug.

Nommensen wacht twee dagen. Van de vermoorde zending vindt hij alleen nog het geweer. Anders niet. De moordenaar ziet hij niet meer.

Nu komen er, kort achter elkaar, twee feestdagen in zijn leven.

De eerste is 27 augustus 1865. Drie jaar is hij nu al onder de Bataks, dagelijks in levensgevaar. En nu . . . nu kan hij de eerstelingen van de menseneters dopen. Het zijn vier mannen, vier vrouwen en vijf kinderen.

Ook voor de dopelingen is het feest. Maar . . . met weemoed. Ze worden uit het stamverband gestoten, hun goederen worden verbeurd verklaard. Ze worden bedreigd met de dood en vluchten naar Nommensen. Hij voedt en kleedt hen, omgeeft zijn nederzetting met een wal en een gracht en laat hen nieuwe rijstvelden aanleggen. Zo ontstaat het eerste christen-dorpje in Batakland: *Huta Dame* = vredesdorp.

De tweede feestdag is een jaar later. Tot nu toe is Nommensen altijd alleen geweest. Hij had geen vrouw om voor hem te zorgen, om de moeiten en gevaren met hem te delen. Nu in 1866 — hij is 32 jaar — komt ze mee met een jonge zending: *Karolina Gutbrod* uit Hamburg. Zij moet wel een moedige vrouw zijn. In Sibolga wordt het huwelijk voltrokken.

De reis naar Huta Dame is wel ongewoon voor een vrouw. Ze moet lopen door de oerwouden, dagenlang lopen. Door moerassen moet ze worden gedragen in een grote doek aan een lange stok. Maar veilig komt ze in Huta Dame aan. En dan . . . dan moet ze zes uur lang zitten

en zich laten aangapen en betasten door de Bataks, die nooit een blanke njonja hebben gezien.

Het huisje, waarin ze komt te wonen is niet groot. Het heeft maar drie kamertjes, één voor de jonge zendeling Johannsen, een slaapkamertje en een woonkamertje, waarin vaak de Bataks slapen, die hen komen bezoeken. Nee, een ruime woning is het niet. En vaak is Karolina alleen. En vaak is er nood in de hut van Nommensen. En vaak is er ziekte.

Een pokken-epidemie breekt uit. Nommensen krijgt de schuld en hij moet gedood worden. Maar de Here bewaart hem.

Enkele jaren later wordt hij erg ziek. Karolina vreest dat hij sterven zal. Maar hij wordt weer beter en zet zijn arbeid voort. In verschillende dorpen sticht hij zendingsposten. Hij wil dat het evangelie zoveel mogelijk door de inlandse christenen zelf gepredikt wordt.

De Here geeft rijke zegen. In het jaar 1876 zijn er al 2000 christenen in Batakland.

Nommensen trekt verder. In ditzelfde jaar gaat hij naar het Tobameer, waar de gevaarlijkste menseneters wonen. Daar, in *Balige*, woont de Singamanga radja, een opperpriester, die veel gezag heeft. Hij wil niet, dat de blanke mannen in zijn gebied komen. En weer is Nommensen dagelijks in levensgevaar.

In ieder dorp, waar Bataks zich laten dopen, stelt hij drie oudsten aan, die de kleine gemeente moeten besturen. Zo werkt hij onvermoeid aan de stichting der Batakse kerk. Zijn voornaamste streven is Bataks op te leiden tot onderwijzer en predikant. Wie kunnen de Bataks beter het evangelie brengen dan de Bataks zelf!

Hij sticht een seminarie tot opleiding van evangelisten. Zendeling Johannsen, die eens Karolina Gutbrod tot Nommensen bracht, krijgt hiervan de leiding.

In 1881 gaat Nommensen voor het eerst met verlof naar Duitsland. Overal wordt hij met veel eer ontvangen. De universiteit van Bonn benoemt hem zelfs tot doctor in de godgeleerdheid, hem, de jongen van de arme sluiswachter.

Maar Nommensen verlangt weer terug naar zijn Bataks. De zendingsvereniging, die hem uitzond, benoemt hem tot ephorus, d.i. hoofdleider van de zending onder de Bataks.

't Is alles mooi en prettig voor Nommensen. Maar over het licht van de vreugde valt een diepe schaduw. Zijn vrouw Karolina en zijn kinderen gaan niet mee terug. Karolina is geestesziek geworden van al de spanningen, gevaren en ontberingen en de kinderen moeten in Duitsland studeren. Spoedig sterft Karolina. Nommensen heeft haar hier op aarde niet weer gezien. Nu is hij weer alleen in Batakland.

Maar hij werkt door. Hij leeft van wat rijst, groenten en zwarte koffie. Hij slaapt weinig en tegen de tropische koortsen gebruikt hij kinine. Hij vaart over het Tobameer in een prauw, waarop een hutje gebouwd is. Zo leeft hij als de Bataks zelf. In één der dorpen aan het Tobameer redt hij een meisje, dat aan een paal gebonden was om geofferd te worden.

Het is of hij in Batakland een wedloop houdt met de opdringende Islam. In oktober 1911 wordt het vijftigjarig bestaan van de Batakzending gevierd. Dan is Nommensen 50 jaar zendeling onder de Bataks.

Zo werkt hij door, moedig, onvermoeid, tot het jaar 1918. Hij is dan 84 jaar oud. 57 jaar heeft hij onder de Bataks gewerkt. 170.000 Bataks zijn christen geworden. Er zijn 789 onderwijzers en 40 predikanten.

Nu komt zijn einde. Als hij het voelt naderen, bidt hij: „Mijn God, ik vraag door Christus' bloed, laat mijn einde goed zijn.” Dan gaat hij naar zijn schrijftafel, zoekt een lied op, dat zijn kinderen moeten leren en begeeft zich dan te bed. Hij vouwt zijn handen en met de woorden: „Vader, in Uwe handen beveel ik mijn geest. Gij hebt mij verlost,” slaapt hij vredig in, om hier niet meer te ontwaken.

Zo roept de Heer zijn welbeminde, in 't licht van d'eeuwge zonschijn.

Nommensen's droom: het stichten van vele gemeenten in Batakland, is vervuld.

En nu?

In 1948 telde de Batakkerk ruim 500.000 christenen. (Dr. Brouwer: „Door het geloof alleen”, Oegstgeest 1948.) Zij is de grootste zelfstandige kerk in Indonesia. Er is een bijbelschool voor vrouwen en meisjes (*Elfride Harder*). Er is een melaatsenkolonie en een inrichting voor gebrekkigen en blinden.

De kerken zijn overvol, er moeten extra-diensten gehouden worden. Van het Batakse Nieuwe Testament zijn er vele duizenden verkocht. Er zijn er 40.000 bijgedrukt.

In het Silindoengdal, het dal waar Nommensen zijn meeste en . . . meest gevaarvolle werk heeft verricht zijn meer dan 150.000 christenen, dat is bijna 100% van de gehele bevolking.

In Batakland is nu een eigen zelfstandige *Batakkerk*, die in maart 1957 in *Prapat* een conferentie organiseerde, waarop vertegenwoordigers van alle *Aziatische kerken* aanwezig waren, een conferentie die o.a. werd toegesproken door president Soekarno, de islamiet.

Er zijn hospitalen, waar de zieke Bataks liefderijk worden verpleegd en . . . op de Here Jezus, de Heiland der wereld, worden gewezen.

Zo zien we, dat het werk van Ludwig Ingwer Nommensen niet tevergeefs is geweest. Het werk in Gods koninkrijk is *nooit* tevergeefs.

AANTEKENINGEN:

1. Het leed in zijn gezin is *Nommensen* niet bespaard gebleven. In 1887 stierf Karolina, zijn eerste vrouw. In 1909 zijn tweede vrouw: *Christine Harder*. In 1901 werd een van zijn zonen op de westkust van Sumatra door vijf chinese koelies wreed vermoord, een andere zoon sneuvelde in de 1e wereldoorlog aan het westelijk front. De vijf koelies zocht hij op in de gevangenis en sprak hij van vergiffenis door Jezus' bloed.

2. *Nommensen* was een liefdevol en moedig man, hij kon ook resoluut zijn. Toen hij eens op het Tobameer voer en zijn boot in een storm dreigde te vergaan, nam hij een revolver en zei tegen de bemanning, dat hij ieder, die weigerde hem te gehoorzamen, om de boot leeg te hozen, zou doodschieten. Zo kon hij zijn boot veilig aan land brengen.

3. Veel steun ondervond N. van de bekende radja *Pontas*.

4. Toen N. 50 jaar zendeling was, werd hij door koningin Wilhelmina benoemd tot

officier in de orde van Oranje-Nassau en kreeg hij van de christen-Bataks f 531 om een rijtuigje met paard te kopen. Hij was toen 77 jaar.

5. Van alle zendelingen was N. de beste kenner van de Batakse taal. Hij had het te druk om veel te schrijven. Hij vertaalde o.a. enige bijbelboeken en studeerde in Silindung, Grieks, Engels en Arabisch.

6. N. was ook een handig reparateur. Voor een hoofd uit Toba repareerde hij een naaimachine, voor een ander een orgel; hij repareerde uurwerken, gaf les in fotografie, was een uitstekend zeiler, tandarts en hulp bij bevallingen.

7. N. was de man van de *christianisatie*, d.w.z. het beslag leggen op de massa, om die daarna geestelijk te bearbeiden. Hij heeft ook zeer veel gedaan voor de stoffelijke welvaart der Bataks.

8. Toen N. bij het Tobameer kwam, heersten daar nog vreselijke toestanden. Zee-roverij en slavenhandel hadden er vrij spel. In de oorlog sneed men de gevangenen neus, oren en lippen af. Men maakte tovermiddelen uit de lijken van kinderen, die men eerst gedood had door hen gloeiend lood in de keel te gieten. Bovendien waren de Bataks hartstochtelijke dobbelaars.

9. 's Woensdagsavonds verzamelde N. de Bataks in de kerk voor een bijbeluur. Wie aan het Heilig Avondmaal wilde deelnemen moest zich eerst bij de zending melden. Aan alle gedoopten werd huiselijke godsdienstoefening en het tafelgebed als eis gesteld. Vijfmaal per dag luidde de gebedsklok, waarop ieder, waar hij zich ook bevond, de handen vouwde tot gebed. Ook stelde hij naar het voorbeeld van de *Broedergemeente* verschillende kringen in de gemeente in, bijv. voor getrouwde mannen en vrouwen, voor jongens en meisjes.

10. Toen N. eens naar Djakarta moest om met de G. G. de belangen van de zending te bespreken, reisde hij niet 1e of 2e klasse met een der mailboten, maar ging hij als dekpassagier met een K.P.M.-boot, d.w.z. dat hij een week moest verblijven onder de van Deli terugkerende koelies.

11. *Nommensens* wachtwoord was „tole”, d.i. „voorwaarts”.

In het gebied van de *Karo-Bataks*, ten westen van het Tobameer, werd de melaatsenkolonie *Lao si Momo* in 1906 gesticht. Hier werkte het Ned. Zendelinggenootschap sedert 1891.

12. De pionier van Nias is zending *Denniger*. Hij begon er in 1865. In 1874 doopte hij de eerste Niassers (19). In 1915 waren op Nias 18.000 christenen. Toch waren er vele naam-christenen. Toen kwam er een opwekkingsbeweging, vnl. door zending *Rudersdorf*. In 1938 waren er 123.000 christenen.

Op de *Mentawai-eilanden* werd zending *Lett* na 7 jaar arbeid vermoord. In 1916 werden de eerste Mentaweiers gedoopt.

Op de *Batoe-eilanden* werkt de *Lutherse zending*.

13. De eerste die gedeelten van de bijbel in het Bataks vertaalde is N. van der *Tuuk*, een Nederlandse taalgeleerde. N. heeft ook les van hem gehad.

14. Reeds in 1856 werd door ds. *Witteveen* van Ermelo een zending naar Sumatra gezonden.

15. In 1873 stichtte N. de zendingspost *Pea Radja*, op een hoge heuvel gelegen. Hier ligt nog altijd het centrum van het Bataks chr. leven (Bavinck).

16. In het dorpje *Sipoholon* is de opleidingsschool voor onderwijzers. Uit de onderwijzers kiest men in Batakland de *pandita's*. Elke *pandita* heeft de leiding van 7 à 8 gemeenten. Iedere gemeente stort jaarlijks 25% van haar inkomsten in een centrale kas. Zie hierover verder: Bavinck: „Zending in een wereld in nood”, Wag. z.j. 3e druk, p. 164.

17. Het zendingswerk op Sumatra's oostkust is niet uit de kerk geboren, maar ontstaan uit overwegingen van cultureel belang. De tabakmijnen hebben het aanvankelijk (tot 1931) bekostigd (tegenwicht tegen opdringende Islam).

Eerste zending: H. C. *Kruyt*: 1890. De Geref. kerk van Medan werkt onder de geïmmigreerde Javanen.

18. Over het werk van de bijbelvrouwen in Batakland, zie: „Rijnders en Wiersinga: „Zij gingen vooraan”, A'dam 1955, p. 91 v.v.

19. Op *Samosir* werken de *Vrij-Evangelische* gemeenten in Nederland. In Medan en Tebing-Tinggi werken 2 *methodisten*-zendingen. Zie ook: dr. Brouwer: „Door het geloof alleen”, Oegstgeest 1948, p. 38 v.v.

20. Zie over *Nommensen* en de Batak-zending verder:

a. Schreiner: In de worsteling om de wereld, Kampen, 1927: met oriënterend kaartje bij pag. 112.

b. De kruisvlag in top, 1e bundel, p. 178 v.v. en 304 v.v. Zwolle 1926.

- c. Van der Meulen en Honders: Kruis en kroon, A'dam, 1948 deel III, p. 85 v.v.
- d. Jkvr. Van Asch v. Wyck: Gods werk gaat door, A'dam 1952, p. 125 v.v.
- e. Douma en Capelle: Groot Vertelboek van de zending, Baarn, z.j. p. 96 v.v.
- f. Scott Latourette: A history of the expansion of christianity, New York en Londen 1943, Vol. V, p. 289.
- g. Warneck: Abriss einer Geschichte der protestantischen Missionen, Berlin, 1913, uitgeg. door zijn zoon Joh. Warneck, die ook zendeling in Batakland is geweest; pag. 146 en 454.
- h. Schlunk: Grosse Missionsführer, Leipzig, 1931, p. 139 v.v.
- i. Scharren: Ludwig I. Nommensen, Lichtstr., 1919, VI.
- j. Coumou en Heertjes: De weg van het Evangelie in O. en W., Gron. 1949, 3e dr., p. 74 v.v. Hierbij verdere literatuurlijst.
- k. S. Coolsma: De Zendingseeuw voor N.O.-Indië, Utr. 1901, p. 300—500.

36. DE ZEGEGANG VAN HET EVANGELIE IN DE MINAHASSA

JOHANN FRIEDRICH RIEDEL: 1798—1860.

„Alles was genade”.
Riedel.

Lied: Heer, ik hoor van rijke zegen.

Ergens in Hongarije op een zolderkamertje ligt een jonge man. Hij is ziek, heel erg ziek. De dokter heeft gezegd, dat hij hem niet meer beter kan maken. En hij ligt hier alleen, ver van zijn vaderland, ver van zijn familie, ver van zijn moeder.

O, het is zo droevig voor Frits Riedel. Hij heeft eigenlijk nooit vreugde gekend in zijn jonge leven. Toen hij nog in de wieg lag, stierf zijn vader. In het huis van zijn grootvader werd hij opgevoed. Grootvader was streng. Ook de meester op school was streng.

In het huis van grootvader hing een schilderij, waar de kleine Frits vaak naar moest kijken. Een man stond erop in een zwarte toga en witte bef. Het gezicht van de man was ernstig.

Grootvader vertelde, dat deze man Frits' overgrootvader was. Hij was dominee geweest en als hij preekte was de kerk van Erfurt altijd stampvol. En alle mensen hielden veel van dominee Riedel van Erfurt.

„Ik wil ook dominee worden, net als overgrootvader,” dacht Frits. Maar toen hij dit tegen moeder zei, keek moeder treurig.

„Dat zal niet gaan, Frits,” zei ze, „ik heb geen geld om je te laten leren.”

Toen Frits Riedel van school kwam, werd hij knechtje bij een kleermaker. Hij leerde het vak ook goed en toen hij achttien jaar was, moest hij de wijde wereld in, om het vak nog beter te leren. Als hij dan terug kwam, zou hij meester-kleermaker worden.

Als hij terugkwam . . .

Hij trok verschillende landen door, was nu eens bij de ene kleermaker in dienst, dan bij de andere. Tot hij in Hongarije terecht kwam.

Hier werd hij ernstig ziek. Hoe dat kwam?

Eens, driehonderd jaar geleden, was er in Erfurt, Riedels vaderstad, een jonge man, die ziek werd om dezelfde reden. Evenals in deze jongeman — Maarten Luther — was er ook in het hart van Frits Riedel een hevige strijd ontbrand. Ook in Frits' jonge hart was er een stem, die al maar vroeg: „En als je sterft, waar ga je dan heen?” En een andere stem, die antwoordde: „Dan ga je verloren, want je zonden zijn te groot.”

Hij sprak erover met de dominee en die zei: „Och, Frits, het komt wel goed met je. Je bent immers een brave en deugdzame jongen.”

Maar de stem in zijn hart bleef vragen . . .

Frits probeerde te bidden. Maar hij had nooit zelf bidden geleerd. Hij kende alleen de gebeden van de kerk.

Hij las in de bijbel en . . . ging twee dagen per week vasten. En hij leed al vaak honger. Daardoor werd zijn lichaam zo uitgeput, dat hij ernstig ziek werd.

En nu . . . nu ligt hij al veertien weken op dit zolderkamertje, alleen, ver van zijn vaderland, en de dokter heeft gezegd, dat hij niet beter kan worden en . . . o, het wordt zo moeilijk voor Frits. Want die stem, die stem in zijn hart blijft al maar vragen en . . . dan, eindelijk, vouwt hij toch zijn handen, sluit hij toch zijn ogen . . . hij bidt.

Hij zegt: „Heer, als U me weer beter maakt, dan zal ik mijn hele leven verder aan U wijden.”

Frits wacht op het antwoord van de Heer. En de Heer antwoordt.

Langzaam, heel langzaam voelt Frits zich beter worden. Er komt een dag, dat hij kan opstaan, weer kan lopen. „Het is een wonder,” zegt de dokter.

O nee, Frits is niet zo maar opeens helemaal beter. Maar hij kan weer lopen. En hij verlaat Hongarije. Hij wil terug, naar huis, naar Erfurt, naar moeder.

Nog vraagt de stem, diep in zijn hart, maar de stem wordt zachter . . .

Op weg naar huis komt hij in Breslau. Daar spreekt hij met enkele, eenvoudige vrome mensen. En daar hoort hij de woorden, die eens Luther hoorde: „Uit genade zijt gij zalig geworden, door het geloof alleen.”

En nu . . . nu zwijgt de vragende stem geheel. Nu wordt het feest in zijn ziel. Nu weet hij het zeker, hij is Gods kind. En nu zal hij zijn gelofte betalen. „Geen kleermaker. Ik wil zendeling worden,” zegt hij. Hij gaat naar Erfurt. Hij ziet moeder weer en zegt haar wat er met hem is gebeurd. Dan reist hij naar Berlijn. Daar woont dominee *Jaenicke*, de oude, grijze dominee, die al veel jonge mannen heeft opgeleid tot zendeling.

Ds. *Jaenicke* neemt hem op in zijn zendingsschool. Vijf jaar studeert hij er, samen met zijn vriend *Schwartz*. Dan gaat hij naar Rotterdam, waar hij nog eens anderhalf jaar studeert, want straks zal hij naar Indonesia gaan als zendeling.

Dan, eindelijk, in het najaar van 1829, dan komt het grote ogenblik in zijn leven. Dan zeilt de bark „De Jonge Adriana”, uit van Rotterdam, met bestemming Djakarta. En aan boord bevindt zich Frits Riedel, de jonge man, die zijn gelofte gaat inlossen. Zijn bestemming is. . . . *Tondano* op Noord-Celebes.

Het is de 25ste oktober van het jaar 1831.

Op de veranda van een huis in Tondano zitten een jonge man en een jonge vrouw. Het is zondag. Straks zal de dienst in het kleine kerkje beginnen. Straks zal Riedel zijn eerste preek houden. Zouden er velen komen om naar zijn woord, Gods Woord, te luisteren? Hij denkt aan overgrootvader, bij wie de kerk altijd stampvol was . . . Hoe zou het nu zijn?

Veel mensen gaan voorbij de veranda. Verwonderd kijkt Riedel zijn vrouw aan. Kijk, de mensen dragen manden mee en gereedschappen. „Ze gaan rijst oogsten,” zegt Riedels vrouw.

„Maar ze moeten toch naar de kerk,” antwoordt Riedel. „Het is zondag.”

Daar gaat Toemewa, die hij gisteren heeft ontmoet. Riedel loopt van de veranda.

„Hé, Toemewa, wat ga je doen?”

„Ik? Eh, ik ga werken op het veld. Het is feest. De rijst is rijp!”

„Maar . . . weet je welke dag het vandaag is?”

„Het is een gelukkige dag, toean. De rijst is rijp.”

„Het is zeker een gelukkige dag,” zegt Riedel, „het is zondag, de dag van Isa Elmesch (Jezus Messias) en dan mag je niet werken.”

„O, hé, ik dacht dat het gisteren zondag was. En . . . eh, ik *moet* gaan werken. De groep, waarbij ik hoor, is al naar het veld. Als ik niet ga, lijdt ik grote schade.”

„Toemewa, het is zondag en je gaat niet naar het veld.”

Riedel kijkt hem streng aan, zo streng, dat Toemewa het niet waagt door te lopen. Mopperend: „die nieuwe pandita is een streng heer,” gaat hij terug.

De tifa, de kleine trommel, slaat, ten teken dat de kerkdienst begint. Als Riedel in de kerk komt, ziet hij . . . tien mensen. En er kunnen tweehonderd mensen in de kerk. Voor tien mensen houdt Riedel zijn eerste preek. Het is geen bemoedigend begin. En dat in een gebied, dat al bijna tweehonderd jaar onder Hollands bestuur staat.

Verreweg de meeste Alfoeren in Tondano zijn nog heidenen. En de enkele christenen, die er zijn, zijn naamchristenen. Vroeger kwam er eens per jaar een zendeling. Maar het is ook wel gebeurd, dat er in 30 jaar geen zendeling kwam. De Alfoeren leven nog in de macht van het heidendom. Zij houden hun offerfeesten vol wild rumoer en zedeloosheid, zij leven in angst voor vele boze geesten, zij geloven aan slechte en goede voortekenen. Er heersen vreselijke toestanden onder hen.

Tot zulk een volk is Riedel gekomen. Hij ontdekt, dat een jong meisje door haar ouders aan een islamiet is verkocht voor een paar stukken gebloemd katoen. Hij ontdekt, dat een ander meisje, nog maar 15 jaar, aan een man van 60 jaar is verkocht voor tien flessen brandewijn en een oud geweer. Hij gaat naar het grote feest aan het eind van de oogst. Hij hoort het gegil en gekrijs; hij ziet de Alfoeren in dronkenschap zich overgeven aan allerlei slechtheid.

Dit alles doet zendeling Riedel groot verdriet. Hoe zal hij hierin verandering brengen?

Hij bidt . . . bidt veel en lang en dan . . . werkt hij.

Des morgens om vijf uur is hij reeds klaar om uit te gaan. Met zijn grote Duitse pijp stapt hij het dorp in.

Tondano ontwaakt. Hij hoort het dof geklop van de rijststamper. Een haan kraait. Overal branden kleine vuurtjes, waarop de koffie gekookt wordt.

Riedel klimt een ladder op — de huizen staan op palen — en kruipt door het luik boven aan de ladder een woning binnen. De bewoners beginnen juist aan de maaltijd.

De zendeling vraagt wat vuur voor zijn pijp en spreekt over Hem, die deze spijzen geschonken heeft. In een hoek van het vertrek op een matje ligt een zieke.

„Hoe zal die weer beter worden?“ vraagt de zendeling.

„Dat weten we niet, toean pandita,“ zeggen de Alfoeren.

Riedel weet het wel. Hij spreekt over Jezus, de grote Dokter, die alle zieken genezen kan. En . . . hij geeft medicijnen.

Zo gaat Riedel het hele dorp door. De Alfoeren luisteren naar hem. Hij weet zoveel, deze pandita. Hij vertelt mooie verhalen van Isa Elmesch. Des zondags komen er al meer naar zijn kerkje. Na vier jaar zijn het er al honderd. De pandita is streng, zeggen ze tegen elkaar, maar hij heeft ons lief.

Niet alleen Riedel werkt en bidt. Ook zijn kleine, dappere, Ambonese vrouw. Ze verzamelt vrouwen en meisjes om zich heen. Ze leert hen naaien en vertelt hun ondertussen van Jezus. Des zondags krijgen alle Alfoeren, die na de preek bij de pandita komen, lekkere koekjes van haar, die de njonja zelf bakt.

Zo groeit de gemeente. Zes jaar na Riedels komst wordt het oude, kleine kerkje van Tondano afgebroken. Er is een nieuwe, grotere kerk gebouwd, die plaats biedt aan 600 mensen. Ook wordt er een school bij gebouwd. De kerk is veel te groot, maar Riedel vertrouwt, dat de Heer hem wel vullen zal. En God doet het op een verrassende wijze. Ik ga je vertellen hoe.

Ongeveer een half uur van Tondano, in het dorpje Rerer, woont de grote opperpriester van Makalonsong, de hoofdgod der Alfoeren. Hij is vergrijsd in de dienst van zijn god, de opperpriester. De Alfoeren hebben grote eerbied voor hem.

Riedel kent hem wel. Hoe vaak heeft hij hem gezien, zittend onder een afdak. Hij bouwde zijn altaar bij een hoge boom en verbond dit met een lange lijn, die tot boven in de boom liep. Langs die lijn daalden de goden af naar het altaar!

Hoe vaak heeft Riedel gezien, hoe de grote opperpriester de bedwelvende sagoweer dronk, want eerst als hij daardoor bedwelmd was, kon hij de wil van Makalonsong verstaan. Hij heeft gehoord, hoe de grote priester dan bad: „O, machtige Empung (grootvader), eet van onze rijst, drink van onze sagoweer en kauw van onze betelnoot. Machtige Empung, geef ons een goede oogst!“

Dan heeft Riedel gebeden: „Heer, geef dat de grijze opperpriester zijn afgod afzweert en U gaat dienen!“

En nu . . . de veel te grote kerk is nauwelijks klaar of er komt een bode van de grijze opperpriester bij Riedel. De opperpriester vraagt of de pandita bij hem komen wil, want hij is ziek. Er gaat een schok van vreugde door Riedel heen. Blij kijkt hij zijn kleine, dappere vrouwtje aan en hij zegt tegen de bode: „Zeg aan de opperpriester, dat ik kom.“ Riedel haast zich naar het huis van de machtige man. Hij ziet niet het diepe blauw van het meer van Tondano; hij ziet niet de trotse bergen, die hun toppen in de hemel boren; hij hoort niet het lied der vogels in de altijd groene bomen. Hij ziet slechts de grijze opperpriester en in zijn hart is de blijde vraag: „Zou hij nu . . . ?“

De zendeling treedt de woning binnen. Er zijn veel priesters, die met hun tovermiddelen proberen de grijze opperpriester beter te maken. Riedel gaat naar hem toe.

„U hebt me gevraagd te komen, opperpriester van Makalonsong,” zegt hij.

„Ik heb u gevraagd te komen, pandita van Isa,” antwoordt de oude. „Ik geloof niet meer in de macht van Makalonsong. Ik ben zwak; ik zal spoedig sterven en . . . ik wil sterven als een christen. Ik wil gedoopt worden eer ik sterf.”

Daar is het, het blijde woord. Een machtige vreugde vaart door Riedels hart. Ze hebben het allen gehoord, die in het huis zijn. En nu . . . nu zal zijn kleine gemeente groeien. Riedels gebed is verhoord. Van blijdschap kan hij bijna niet spreken. Maar hij belooft de opperpriester iedere dag te komen en hem te onderwijzen in de leer van Isa en dan . . . als de opperpriester het echt meent, dan zal hij hem dopen.

Zo gebeurt het. Riedel onderwijst hem in het formulier van de doop, hij leert hem het Onze Vader en de twaalf artikelen van het geloof en dan . . . op de 27ste augustus van het jaar 1837 is er een grote plechtigheid in de nieuwe kerk, die nu, opeens, te klein is. De oude man, die eens opperpriester was van Makalonsong, wordt gedoopt, gelijk met nog enkele andere Alfoeren.

Kort daarop sterft hij. Zijn laatste woorden zijn: „Morgenochtend zal Isa Elmesch mijn ziel tot Zich nemen.”

Er volgen drie jaren van harde arbeid. Dan gebeurt het tweede, waardoor Riedels gemeente groeit.

Reeds geruime tijd is ze ziek, Riedels dappere, vrome vrouw. Nu komt het ogenblik dat de Here Jezus haar tot Zich gaat nemen.

Enige dagen voor haar dood zegt ze: „Roep de kinderen en onze vrienden. Ik wil van allen afscheid nemen.” Haar laatste woorden tot Riedel zijn: „Ween niet om mij. Ik sterf immers niet, maar slechts mijn lichaam. Ik ga vooruit. Eens zullen we bij de troon van God elkander weervinden en eeuwig bij elkander zijn.”

Het bericht van haar sterven in volle vrede gaat door de ganse omtrek. En ook hierdoor groeit Riedels gemeente.

Vele Alfoeren vragen om onderwijs en laten zich dopen, soms in één keer 200 tegelijk.

Zeven jaar nadat de nieuwe kerk is gebouwd, wordt hij door een aardbeving verwoest. Een grotere kerk verrijst; die plaats biedt aan 2000 mensen.

Riedel kan het werk alleen niet meer aan. Hij krijgt hulp van zending *De Nooy*, die trouwt met Sabina, Riedels dochter.

Slechts drie jaar helpt zending *De Nooy* zijn schoonvader. Dan, in december van het jaar 1853, sterft hij.

Het is een zware slag voor Riedel. Nu is hij weer alleen.

Maar een nieuwe zending komt, die weldra Riedel geheel opvolgt.

Eens, in Erfurt, stond een kleine jongen voor het portret van zijn overgrootvader, die een beroemd en geliefd predikant was.

„Dat wil ik ook worden,” heeft hij toen gezegd.

„Het gaat niet, mijn jongen. Ik heb geen geld om je te laten leren,” heeft moeder toen geantwoord en er was verdriet in haar stem.

En toch . . . Frits Riedel is het geworden. Hij heeft van de liefde van de Here Jezus mogen vertellen aan duizenden, die nog nooit van Hem

hadden gehoord. Hij heeft mogen zien, hoe het heidendom in de Minahassa verslagen werd door die liefde. En dat is, bij alle leed en moeite in zijn leven, vooral ook in zijn huiselijk leven, tot grote vreugde voor hem geweest.

Op 62-jarige leeftijd neemt de Heer hem op in zijn heerlijkheid. Hij heeft 29 jaar gewerkt in Tondano. Latere geslachten hebben hem *de apostel van de Minahassa* genoemd.

Toen Riedel er kwam, heersten er moord en doodslag, het „afkappen van hoofden, handen en voeten, het koken en eten van mensenvlees”,¹⁾ het verkopen van meisjes en andere gruwelijke dingen.

En nu? Honderd jaar na zijn dood?

„Wanneer men nu in de Minahassa komt, dan bemerkt men aan alles, dat men in een christelijk land is. Overal ziet men kerken en scholen, vele jeugdverenigingen doen heel mooi werk onder de opgroeiende jeugd en loopt men 's avonds door de kampongs, dan hoort men overal psalmen en christelijke liederen zingen. Beter dan ergens elders is de gezegende invloed van het Christendom op een geheel volk te zien.”²⁾

In 1935 is de kerk in de *Minahassa* geheel zelfstandig geworden. Zij vormt een zelfstandig onderdeel van de *Indonesische kerk* en telt ongeveer 300.000 leden. Zij verricht nu zelf zendingswerk.

¹ Uit een stuk van het jaar 1810.

² Coumou en Heertjes: *De weg van het Evangelie in Oost en West*, Gron., 3e druk, 1949, pag. 108.

AANTEKENINGEN:

1. In 1660 vestigden de Hollanders zich definitief in de *Minahassa*. Doordat in 1679 de hoofden van de Minahassa trouw beloofden aan de Compagnie, was het gebied vrijwel beveiligd tegen de opdringende Islam. De bewoners van Bolaäng, ten zuiden van de Minahassa, gingen vrijwel geheel tot de Islam over.

Rondreizende predikanten vestigden wel gemeenten in de Minahassa, maar ze werden niet onderhouden, nog minder uitgebouwd. Van 1789—1817 was er helemaal geen bezoek van een predikant.

In 1831 zond het N.Z.G. er *Riedel* en *Schwartz* heen. In het begin was de arbeid weinig moedgevend, maar door de overgang van een opperpriester en de dood van Riedels vrouw in 1840 — haar sterven maakte diepe indruk op de Alfoeren — brak er een periode van grote zegen op het werk aan.

In 1847 had Riedel in zijn ressort 4000 christenen tegen 7000 heidenen. Eerst in het begin van de 20e eeuw brak het Christendom zich baan in het gebied van Bolaäng. 1/10 deel der bevolking is er nu christen. Maar de strijd tegen de Islam is er, als overal, zwaar. Zie voor een overzicht van de geschiedenis der zending in de Minahassa: „*De Heerbaan*”, 1951—1952, uitg. van de Ned. Zendingsraad, A'dam.

2. Riedels vader heette Christiaan Immanuël en zijn moeder Anna Sabina Muller. Ze hadden zes kinderen, waarvan Frits de jongste was.

3. *Riedel* leed aan astma. Hieraan is hij ook gestorven.

4. *Riedel* ging eerst naar Djakarta, waar hij onderricht kreeg in het Maleis. Ook in de Minahassa preekte hij in het Maleis, hoewel hij met de bevolking in het Alfoers sprak. In Soerabaja was hij geruime tijd in huis bij *Vader Emde*.

5. De school van Vader *Jaenicke* te Berlijn (piëtistisch) heeft verscheidene zendingen geleverd.

6. Zending *Kam* (Jozef Carel Kam) werd in 1813 door het Londens Zendingsgenootschap uitgezonden. Via Soerabaja kwam hij op Ambon. Door koning Willem I werd hij daar als predikant aangesteld. Hij ontwikkelde een geweldige ijver in

wijde omtrek. Men noemt hem wel de *apostel der Molukken*. Zijn vrouw was het toonbeeld van een zendelingsvrouw. Zie over hem: Lichtstralen, 1906, no. IV.

7. Zware slagen troffen Riedel in zijn huiselijk leven. In 1840, toen zijn vrouw al ziek was, bracht een aanval van dysenterie hem aan de rand van het graf, kort daarop stierf zijn vrouw na een gelukkig huwelijk van tien jaar. Hij bleef met vijf kinderen, één zoon en vier dochters, achter. Na vijf jaar trouwde hij weer. Zijn tweede vrouw was zwak. Na vier jaar verloor hij haar. Achtereenvolgens stierven zijn schoonzoon, zend. *De Nooy* en zijn derde dochter, de vrouw van zend. *Tendeloo*. Zijn enige zoon werd controleur in de Minahassa.

8. *Johann Gottlieb Schwartz*, † 1859, was een schoenmakerszoon uit Koningsbergen. Gelijk met Riedel ging hij naar de Minahassa. Hij werkte te Langowan. Slechts eenmaal is er een ernstig verschil van mening tussen Riedel en Schwartz geweest. Dat was toen Schwartz meende, dat Riedel de Alfoeren te spoedig doopte. Schwartz had meer van Melanchton, Riedel van Luther. Schwartz was een Johannes-natuur. Riedel had een vurig, standvastig, maar ook voorbarig Petrus-karakter.

9. Het belangrijkste heidense gebruik was het offerfeest, de *fosso*. Zo'n feest duurde soms 5 dagen. Een uitvoerige beschrijving ervan vonden we in een oud boekje over Riedel: „Levensbeeld van J. F. Riedel”, door ds. Bange, Veendam, z. j., pag. 60 v.v. Dit werkje geeft voorts veel interessante bijzonderheden uit het leven van Riedel als zendeling. Zie hierover ook: Richter: „Bannerträger des Evangeliums”, dl. 4, Stuttgart, 1908, pag. 141 v.v.

10. Op een gegeven moment vraagt Riedel aan het N.Z.G. om brillen „om de wens van alle ouden lieden, die nog lezen willen leren, te vervullen”. Hij krijgt enige dozijnen brillen. Of die allemaal pasten? In *Tomohon* werd een drukkerij gevestigd.

11. Bij een andere gelegenheid drong het N.Z.G. er bij Riedel op aan, dat alle huwelijken kerkelijk ingezegend werden. Riedel antwoordde: „Kan ik mannen, die van 40—60 jaar oud zijn, die 20—40 jaar met één vrouw geleefd en reeds kleine kinderen hebben, nog gaan dwingen bij het *burgerlijk* bestuur verlof aan te vragen, om zich *kerkelijk* te doen inzegenen?”

12. In het gezin van Riedel waren in de regel ook een tiental Alfoerse jongens en meisjes.

13. Een karakterisering van de *Minahassische kerk* vindt men in dr. K. J. Brouwer: „Door het geloof alleen”, Oegstgeest 1948, pag. 8 en 9.

14. Riedel doopte 9341 Alfoeren; Schwartz meer dan 12,000. Zend. *Wilken* in Tomohon 7000.

37. DE DIENAAR DER TORADJA'S

DR. ALB. C. KRUYT: 1869—1949.

Na zeventien jaar kan de eersteling
der Toradja's worden gedoopt.

Gez. 109 : 5 en 7

„In lang vervlogen tijd gingen twee van onze dorpschouften met een paar slaven naar de To Kinadoe om handel te drijven. Toen zij er aankwamen, werden zij door de To Kinadoe overvallen en op wrede wijze gedood.

Onze voorvaderen werden ongerust, omdat zij zo lang wegbleven. Zij zonden enige mannen van onze stam naar de To Kinadoe, om te vernemen, waar de dorpschouften met hun slaven bleven. De mannen namen enkele vrouwen mee, opdat de To Kinadoe zouden denken, dat zij niet gekomen waren om zielestof te halen.

Onze mannen kwamen in het dorp, waar men de dorpschouften had vermoord. Men was er juist aan het feestvieren en onze mannen en vrouwen deden dadelijk mee. Des nachts maakte men een grote kring: mannen en vrouwen dronken sagoweer en dansten. Daarbij zongen ze het volgende lied:

Eet en drink zoveel ge kunt,
spijs en drank zijn u gegund.
Is het eind van 't feest gekomen,
't bloed zal door de tempel stromen.

Onze mannen begrepen dat dit lied voor hen bedoeld was. Ook zij zouden gedood worden. Daarom slopen ze weg in het donker. Ze gingen langs de huizen van het dorp. Die waren alle leeg, omdat men aan het feestvieren was. In één der huizen echter vonden zij een slapende man. Zij hakten hem het hoofd af en gingen er mee naar onze eigen stam terug. Sindsdien gaan wij altijd naar de To Kinadoe om koppen te snellen, als we zielestof nodig hebben. Dat hebben onze voorouders ons bevolen."

De verteller zwijgt. Het is opeens wonderlijk stil op de galerij van het huis in Posso¹) op Midden-Celebes. De zon is weggezakt in het grote gat in het westen. Ze is de tunnel ingegaan die onder door de aarde loopt en waaruit ze morgenochtend weer te voorschijn komt. De geest van het avondrood kleurt de hemel van licht-rose tot donker-violet. De hoge bergen aan de horizon steken er zwart tegen af.

Er gaat een huivering door de blanke jonge man en de blanke jonge

¹ We moeten eigenlijk schrijven: Poso, maar de uitspraak is: Posso.

vrouw, aan wie de donkere Toradja dit verhaal heeft verteld. Ze weten dat ze helemaal alleen onder koppensnellers leven, die zichzelf volstrekt niet schuldig voelen, als ze een ander het hoofd hebben afgeslagen. Integendeel, de voorvaderen willen het immers zo?

En toch. . . . nee, zendeling *Kruyt* en zijn jonge vrouw huiveren niet omdat ze bang zijn voor hun eigen leven. Vrees kennen ze niet. Hun leven is immers in Gods hand. Als ze bang waren, zouden ze nooit naar deze koppensnellers gekomen zijn. Nee, ze huiveren, omdat ze een diep medelijden hebben met de *Toradja's*, die nog in de wrede nacht van het heidendom leven.

Zendeling *Kruyt* verbreekt de stilte.

„Papa i Woente, waarom heb je me onlangs een brief van God gevraagd?” zegt hij.

„Ik moest zielestof halen voor mijn stam, tuan.”

„Maar God wil niet, dat je een ander van het leven berooft. Hij wil dat alle Toradja's in vrede met elkaar leven. Hij heeft jullie allen lief.”

„Ja maar, tuan, onze voorvaderen willen het zo. Die hebben het ons bevolen en dan moeten we het doen. Onze priesteres is zelf op de hemelboot naar onze voorvaderen gegaan en zij brengt ons hun bevelen over.”

„En als je voorvaderen nu eens geen goden zijn? Als er nu eens één God is, die niet wil, dat je een ander het hoofd afslaat?” vraagt de zendeling.

Papa i Woente geeft eerst geen antwoord. Na lang zwijgen zegt hij: „Tuan, pandita is een goed man. En de njonja een goede vrouw. Ze geven ons medicijn als we ziek zijn en ze vertellen mooie verhalen. Maar . . . ze begrijpen ons niet. Hun voorvaderen zijn niet de onze. Ze zijn vreemdelingen voor ons.”

De laatste woorden doen de zendeling en zijn vrouw pijn. Ze hebben nu al enkele jaren onder de Toradja's gewoond, met een hart vol liefde onder hen gewoond. En toch . . . vreemdelingen.

Toen *Albert C. Kruyt* door het Nederlandse Zendinggenootschap werd uitgezonden naar Posso-land — het was in het jaar 1890 en hij was toen pas 20 jaar — toen wist hij, dat moeilijk werk hem wachtte. Hij wist, dat hij niet spoedig Toradja's zou mogen dopen in de Naam van zijn Heer. Maar dat zij zo onverschillig waren, dat zij zo helemaal geen behoefte hadden aan de liefde en de vrede, die de Here Jezus geeft, dat heeft hem veel verdriet gedaan. Ze wilden wel naar hem luisteren als hij een verhaal vertelde, ze kwamen ook wel naar hem toe als ze ziek waren. Hij mocht ook in hun huizen komen, hij mocht hun feesten meemaken, maar als hij sprak over de Here Jezus, dan lachten ze of ze begonnen meteen over iets anders.

Hun feesten.

Er zal een dodenfeest gevierd worden. Een der leden van de stam is niet meer. Eerst zijn zijn ogen gestorven, toen zijn handen, toen zijn voeten en tenslotte ook zijn lichaam. Men heeft het lichaam bijgezet in een goed gesloten kist en die in het grafhuisje-op-palen geplaatst, dat buiten het dorp staat. De ziel is zolang naar de onderwereld gegaan en nu, op het dodenfeest, roept de priesteres de ziel weer terug.

De kist wordt weer uit het grafhuisje gehaald en geopend. De beenderen worden netjes schoongemaakt, ingepakt en naar de feesthut gebracht.

Nu wordt er een grote maaltijd aangericht; er wordt gegeten, gedronken en gedanst. En straks, aan het einde van het feest, worden de beenderen in kistjes gelegd en in spelonken begraven. Dan gaat de gestorvene naar het zielenland, waar hij voor goed blijft.

Zending Kruijt heeft het alles gezien en meegemaakt. Hij heeft de lange, eentonige liederen van de priesteres gehoord. Hij heeft de nachtelijke dansen gezien. Hij heeft gezien hoe vele Toradja's dronken werden op het feest. En het heeft hem diep in zijn hart pijn gedaan.

Hij heeft de grote feesten meegemaakt, die gevierd werden als de rijstooft binnengehaald was. Hij heeft gezien hoe de Toradja's in voortdurende vrees leefden om de vele goden niet te vertoornen en hij heeft gedacht: hoe zullen deze mensen ooit al deze goden afzweren en geloven gaan in de enige ware God, die hemel en aarde geschapen heeft?

O, aanvankelijk leek zijn zendingswerk hopeloos. De Toradja's vonden hem en zijn vrouw wel vriendelijk en goed, maar ontzettend dom. Wat wist hij van hun zeden en gewoonten? Hij begreep dat er maar één mogelijkheid was, om meer intiem met hen te spreken. Hij moest een Toradja worden als zij. En als hij in hun stam wilde opgenomen worden, dan moest hij trouwen met een Toradja'se vrouw. Maar dat ging niet.

En dan hun taal! Met Maleis kon hij onder hen niet terecht. Hij moest hun taal leren en voor vele woorden, zoals zonde, genade, geloof, hadden zij niet eens een woord. Het heeft hem jaren gekost om die zeden en gewoonten, om de Toradja-taal te leren.

Het was aanvankelijk de Toradja's een raadsel, waarom de blanke heer naar hen toe gekomen was. Eerst meenden ze, dat hij kwam om handel te drijven. Maar al gauw zagen ze dat dit niet het geval was. Toen meenden ze dat hij door de kompania, dat was de regering, verbannen was. Maar hij reisde rustig naar Gorontalo en de Minahassa en toen begrepen ze, dat ook dit niet het geval was.

Toen dachten ze, dat hij door de kompania gezonden was om hen te onderwerpen. Ze wilden hem niet doden, want daar hadden ze geen reden voor. Ze plaagden hem op allerlei wijze, ze probeerden hem bang te maken, maar ze zagen al gauw, dat hij geen vrees kende.

Een vijftigtal zwaargewapende Toradja's kwam op een avond naar zijn huisje. Enkelen traden binnen en vertelden, dat er wrede koppen-snellers in aantocht waren. Ze zouden het hele dorp uitmoorden en hij zou het ook niet overleven. Maar Kruijt glimlachte slechts en toonde geen spoor van vrees. Rustig sliep hij die nacht.

Als dan niets hielp om hem weg te krijgen, dan moest de heidense toverij er aan te pas komen. Maar ook de tovermiddelen lieten hen in de steek. Toen gaven ze het maar op. En langzaam groeide de bewondering voor de zending en zijn vrouw. Ja, ook voor mevrouw Kruijt. Telkens, als Kruijt op reis was, was zij dagenlang alleen. Maar nooit kende zij vrees. Als de Toradja'se vrouwen en meisjes, aan wie ze zang- en naailessen gaf, haar vroegen of zij het niet naar vond, zo alleen te zijn — de Toradja's durfden nl. nooit alleen te zijn — dan

keek ze hen verwonderd aan en zei: „Mijn God is bij me en die beschermt me.”

En zendeling Kruyt en zijn vrouw gingen onverstoord door de Toradja's hun liefde te betonen. Als er een kindje geboren was, ging mevrouw er heen om de ouders te feliciteren en ze nam een klein geschenk mee.

Als er iemand gestorven was, betuigden zij hun deelneming. Als er iemand ziek was, trachtten zij hem te genezen. Bij huwelijksfeesten waren zij tegenwoordig, ook bij de plant- en oogstfeesten.

Zo sloten de Toradja's vriendschap met hen en dat was veel gewonnen. Maar over de dingen van het geloof moesten zij maar liever niet spreken. Geen enkele Toradja zou zich alleen laten dopen. Dat was een familie- of liever een stam-aangelegenheid.

Toen Kruyt dit begrepen had, trachtte hij vriendschap te sluiten met de stamhoofden. Als een stamhoofd zich zou laten dopen, dan zou de hele stam christen worden. En eer een stamhoofd zich zou laten dopen . . . !

Het heeft *zeventien jaar* geduurd, eer de eerste Toradja gedoopt werd en dat was . . . een stamhoofd, de reeds eerder genoemde Papa i Woen-te. En toen, na zeventien jaar van moeitelijke, vaak soms hopeloze arbeid, toen zagen zendeling Kruyt en zijn vrouw de eerste vruchten van hun arbeid.

Al spoedig vatte Kruyt het plan op om te trachten scholen te stichten. Dat ging zo maar niet. Daarovermoest het dorps hoofd beslissen en die durfde dat niet te doen zonder toestemming van de vorst van het land en van het hele dorp. Zes jaar lang heeft Kruyt moeten vechten om de eerste toestemming voor het stichten van een school te verkrijgen. En toen hij eindelijk die toestemming had, beloofden de Toradja's hun kinderen te zenden, maar . . . de kinderen kwamen niet. De kinderen moesten immers zelf willen. Toradja-ouders dwingen hun kinderen niet.

En toch zijn de scholen er gekomen. Eerst een enkele, toen al meer en de onderwijzers kwamen uit de Minahassa.

Zendeling Kruyt begreep, dat hij Toradja-jongens moest opleiden tot goeroe. Ook dit heeft hij tenslotte gedaan gekregen, maar hij moest voortdurend toezicht op hen houden.

Het jaar 1905 is aangebroken. Dertien jaar hebben zendeling Kruyt en zijn vrouw, meestal samen met dr. *Adriani*, de grote taalgeleerde, en zijn vrouw onder de Toradja's gewerkt. En nog heerst het heidendom oppermachtig. Wel hebben ze de laatste tijd het gevoel, dat er weldra iets zal gebeuren in Toradja-land, waardoor de zending een grote kans krijgt, maar *hoe* dit zal gebeuren, daarvan hebben ze geen idee. En . . . het komt als zendeling Kruyt en zijn vrouw in Nederland zijn met verlof.¹⁾

Hoe het gebeurde?

Onder de vele stammen in Possoland zijn de To Napoe de meest oor-

¹ In deze tijd ging een zendeling om de 10 jaar met verlof, althans wanneer hij niet door ziekte gedwongen werd eer te repatriëren.

logszuchtige. Zij vallen telkens andere stammen aan. Zodoende is er voortdurend onrust.

De Nederlandsindische regering besluit hier een eind aan te maken. Ze voert dit besluit zo snel uit, dat de To Napoe zich zonder slag of stoot onderwerpen. Geheel Possoland wordt aan het gezag van de kompania onderworpen. En nu moet het ook uit zijn met het koppen-snellen, de tempeldienst, de dodenfeesten en de heksenprocessen. De Toradja's zien dat hun vorsten geen gezag meer hebben, evenmin de voorvaderen. Maar wie moeten ze dan vereren?

Nu komt de grote kans voor de zending in Possoland.

Een der oude en invloedrijke hoofden, nl. *Papa i Woente*, die reeds 15 jaar bevriend is met zendeling Kruyt, met wie de zendeling zo vaak over de Here Jezus heeft gesproken, maar die de stap niet durfde wagen om christen te worden, besluit zich te laten dopen. En hij spoort ook zijn stamgenoten aan, hem hierin te volgen.

Het is feest met Kerstmis van het jaar 1909: een dubbel feest voor zendeling Kruyt. Papa i Woente, zijn vrouw en bijna 200 Toradja's laten zich dopen, nadat zij twee jaar onderwezen zijn in de christelijke godsdienst. Groot is de vreugde in de harten van zendeling en mevrouw Kruyt. Zeventien jaar lang hebben ze gezaaid, al maar gezaaid, ofschoon het leek, alsof het zaad op een rotsbodan viel. En nu is er opeens de grote doorbraak. Nu is er het begin van de christelijke kerk in Posso-land. Als ze aan de feestmaaltijd na afloop van de doopplechtigheid bijeen zitten, zegt Papa i Woente: „Lange tijd wilde ik me niet aan God gevangen geven. Ik dacht steeds aan mijn familie, die niet met me mee wilde. En nu heb ik gezegd: het moet, ik moet mij aan de levende God overgeven; ik mag niet meer omkijken naar mijn familie, die niet mee wil. Nu heb ik mij overgegeven.”

Vanaf dit ogenblik maakt het Christendom snelle vorderingen in Possoland. Zendeling Kruyt is niet meer alleen. Reeds geruime tijd geleden zijn er zendingen bijgekomen. Maar hij heeft het nog steeds erg druk.

Overall in de dorpen worden scholen gesticht. De tegenstand van het heidendom is gebroken. En overall moet Kruyt de Toradja's met raad en daad terzijde staan. Ze hebben zoveel vragen. Mogen ze nog meedoen met de dodenfeesten, met de offers, die in het geestenhuis worden gebracht, met de nationale dansen? Hoe moeten ze de zondag vieren? Er is wel veel wijsheid nodig voor de zendeling, om op al deze vragen het juiste antwoord te geven. Maar op zijn gebed geeft de Here hem die wijsheid.

In 1912 bouwt hij een eenvoudige kweekschool om jonge Toradja's op te leiden tot goeroe. Hij wordt zelf directeur, maakt uitvoerige dictaten voor de verschillende vakken, leert zijn jongens zelf leermiddelen te maken, bijv. het innaaien en binden van boeken; hij leert hen hoe ze een rijstveld moeten bewerken en schrijft boeken in de taal der Toradja's: de *Bare'e-taal*. Hij stelt gezangboeken samen in die taal. Hij reist naar ver afgelegen streken en dan neemt mevrouw Kruyt het werk van haar man in *Pendolo*, waar ze nu wonen, op zich.

En onverdroten gaat zijn studie van het Toradja-volk voort, meestal samen met zijn vriend dr. Adriani. Samen schrijven ze boeken over de Toradja's, boeken, die wereldberoemd geworden zijn.

Zo gaan de jaren voort in onverdroten arbeid in Gods Koninkrijk. Totdat . . . totdat ook voor zendeling Kruyt en zijn vrouw het ogenblik komt, dat zij hun arbeid op Midden-Celebes moeten neerleggen. Veertig jaar hebben ze er gewerkt. In die veertig jaar hebben ze gezien de totale overwinning van het Christendom over het heidendom. In 1932 gaan zendeling en mevrouw Kruyt naar het vaderland terug, nadat hun vrienden Papa i Woente, zijn vrouw Ine i Maseka, dr. Adriani en ds. Hofman hen reeds voorgegaan zijn naar het eeuwig vaderland.

Nog zeventien jaar mag zendeling Kruyt in ons land werken voor zijn Toradja's daar ver op Celebes. Dan komt ook voor hem het ogenblik van scheiden.

Op 19 januari van het jaar 1949 neemt de Here hem op in het vaderhuis. Hij heeft het mogen beleven dat de kerk op Midden-Celebes geheel zelfstandig werd (18 oktober 1947). „In de gehele wereldzending is geen tweede voorbeeld bekend van een zendeling, die nog bij zijn leven op zulk een wijze de uitkomst mocht zien van hetgeen, waaraan hijzelf was begonnen. Vijfenvijftig jaar, nadat Kruyt in Midden-Celebes de eerste spade in de grond had gestoken, beleefde hij het, dat het dak gezet werd op het huis der kerk, waarvan hij zo moeizaam de fundamenten had gelegd.”¹)

¹ Dr. K. J. Brouwer: „Dr. A. C. Kruyt, dienaar der Toradja's”, Den Haag, pag. 157.

AANTEKENINGEN:

1. Dr. *Nicolaus Adriani*: 1865—1926. Geb. te Oud-Loosdrecht als zoon van een predikant. Studeert theologie te Utrecht. Treedt in dienst van het Ned. Bijbelgenootschap. Studeert te Leiden taal- en letterkunde van Indonesia onder leiding van prof. Kern. Promoveert 1893. Trouwt in 1894 met mej. M. L. Gunning. In hetzelfde jaar naar Midden-Celebes. Met zend. Kruyt op tournee. In samenwerking met dr. A. C. Kruyt en met zijn echtgenote maakt hij een intensieve studie van de talen en de letterkunde van Midden- en Noord-Celebes. De resultaten van zijn onderzoek zijn vooral vastgelegd in het 3e deel van „De Bare'e-sprekende Toradja's van Midden-Celebes (Batavia 1914). De eerste 2 delen schreef dr. Kruyt. Hij schreef ook een „Bare'e-Nederlands Woordenboek” en een „Spraakunst der Bare's-taal” en „Bare'e-verhalen”. Voorts vertaalde hij de bijbel in het Bare'e. Met Kruyt heeft hij de grondslag gelegd voor de kerstening van Midden-Celebes.

In de geschiedenis van Midden-Celebes is hij een soort trait d'union tussen oude en nieuwe tijd. Hij stierf te Posso op 1 Mei 1926 en werd er begraven. Omdat allen: Europeanen, inheemse christenen, islamieten en heidenen, onder wie het kerkhof te Posso verdeeld was, wilden dat zijn graf in hun afdeling zou zijn, besloot men dat hij juist in het midden van het kerkhof begraven zou worden. Onder zijn naam en de berijmde woorden van ps. 73 : 25 liet het districtshoofd, zelf geen christen, in de steen beitelen: „Die de mensen van dit land in vriendschap deed samenleven.” (in 't Bare'e: mampaposintoewoe taoe ntana se'i).

2. In de vertelling hebben we enkele trekken van het *Animisme* aangestipt. Het is in 't bestek van dit werk onmogelijk hierover nader uit te wijden, hoe verlokkelijk dit is. Wie een goede kijk hierop wil hebben, leze: „*Het Animistisch heidendom als godsdienst*” door dr. N. Adriani, Den Haag, z. j.

3. In „Zij gingen vooraan”, door Rijnders en Wiersinga, A'dam 1955, staat een aardige vertelling over *Mevr. Kruyt: Johanna Hendrika Kruyt-Moulijn*. Zij trouwde op haar 23e jaar. Drie jaar later kwam zij te Posso aan. De Toradja's noemden haar Boeë (grootmoeder) en haar man „grootvader”. Zij werd de „arts van Pendolo”. In één van zijn brieven zegt Kruyt over haar: „Ik had er behoefte aan om het eens openlijk te zeggen, wat God mij in jou als zendelingsvrouw heeft gegeven. Je hebt

alles uit Gods hand aanvaard en je er moedig doorheengeslagen. Voorts is er geen woord over je lippen gekomen om mij ook maar op enige wijze van mijn plicht terug te houden. Ik was meer op reis dan thuis. Ik kan je niet zeggen, hoe dankbaar ik je ben."

4. De naam *Toradja's* betekent „binnenlanders", „boerenkinkels". Het is niet de eigenlijke naam van het volk. Hij is hun gegeven door Boeginezen, Makassaren e.d.

5. Vóór de oorlog waren er in *Midden-Celebes* 42.000 gedoopte christenen. De opleidingsschool voor voorgangers-onderwijzers staat te *Tentena*.

6. De grote doorbraak in 1906 werd niet veroorzaakt door het optreden van het gouvernement in 1905. Dit laatste was hoogstens de aanleiding er toe, of: een stoot in de goede richting. De oorzaak was het jarenlange werk van Kruyt en Adriani.

7. Dr. *Albertus Christiaan Kruyt* werd 10 oktober 1869 te Soerabaja als zoon van zendeling J. Kruyt van Modjowarno geboren. Hij werd opgeleid in het zendingshuis van het N.Z.G. te Rotterdam. Zijn grootvader Arie Kruyt was apotheker in Den Haag. Van moederszijde was Dr. Kruyt familie van A. C. van Raalte, een der vaders van de Afscheiding. Van hem had hij ook zijn naam.

In 1877 kwam Alb. C. Kruyt in Holland aan. Hij vertoefde eerst in het huis van zijn grootmoeder in Den Haag. Nog hetzelfde jaar ging hij naar Rotterdam. In 1889 deed hij examen voor de Haagse Commissie, een soort examencommissie van het N.Z.G. Na het examen zei de voorzitter: „Wij hebben geen vrijmoedigheid gevonden u het diploma te onthouden." (!)

In 1890 werd hij geordend als zendeling-leraar en trouwde hij met een dochter van Ds. Moulijn te Nijmegen.

Van mei 1891—december 1893 was hij te *Gorontalo* en maakte vandaar uit reizen naar *Posso*. Kerstmis 1893 kon hij er zich vestigen.

De tien jaren van 1894—1904 noemt Dr. Brouwer in „Dr. A. C. Kruyt, dienaar der *Toradja's*" de „geduldproef" voor Kruyt. Over deze periode hebben we een en ander verteld. In deze tijd ook trachtte hij overal scholen te stichten en trok hij goeroe's uit de *Minahassa* aan. Over het werk van deze *Minahassische goeroe's* kunnen we niet gemakkelijk te licht denken. Ook aan hen is voor een belangrijk deel de vestiging van het Christendom in *Toradja-land* te danken.

Van sept.—dec. 1896 zijn Kruyt en zijn vrouw te Modjowarno bij zijn vader. Daar wordt hun het derde kind geboren (ze hadden twee meisjes en een jongen; hun eerste kindje werd levenloos geboren), Dorothea, waarnaar de *Toradja's* Kruyt *Papa i Dorontji* noemden.

In december 1903 komt zendeling *Hofman* in *Posso* om Kruyt te helpen. Hij heeft er maar zes jaar gewerkt. In hetzelfde jaar wordt Kruyt benoemd tot Ridder in de orde van Oranje-Nassau, om zijn volkenkundige studiën.

In 1905 gaat hij met verlof naar Nederland; in 1907 is hij weer terug. Er komen twee nieuwe zendingen uit naar *Midden-Celebes*.

In 1909 vestigt Kruyt zich te *Pendolo*. Daar sticht hij de kweekschool.

1913: De Utrechtse universiteit verleent Kruyt de titel doctor honoris causa in de theologie om zijn wetenschappelijke arbeid.

1916: Zend. J. Kruyt, zoon van dr. A. C., komt op *Midden-Celebes* aan.

1923—1924: Tweede verlof; naar Nederland.

1926: Dr. Adriani, de ene helft van de „Siamese tweeling Kruyt-Adriani", sterft.

1928: J. Kruyt neemt de leiding van de kweekschool van zijn vader over.

Dec. 1932: Het echtpaar Kruyt, de pioniers van *Midden-Celebes*, gaan met pensioen.

1932—1949: Dr. Kruyt is „rustend zendeling zonder rust".

18 oktober 1947: Synode te *Tentena*. De kerk van *Midden-Celebes* wordt zelfstandig.

19 januari 1949: Dr. A. C. Kruyt sterft te Den Haag.

Dit is in grote — al te grote — trekken de levensgeschiedenis van Dr. Kruyt. Wie uitvoerig over hem en zijn vrouw wil lezen, neme: Dr. K. J. Brouwer: „Dr. A. C. Kruyt, dienaar der *Toradja's*", Den Haag, 1951. In dit werk ook een uitvoerige bibliografie van alles wat Dr. Kruyt heeft geschreven. Een kortere levensschets in: *Lichtstralen* 1951, no. 1, door M. C. Capelle.

8. Jkvr. Van Asch van Wyck zegt in „Gods werk gaat door", Amst. 1952, van het tweemanschap *Adriani-Kruyt*: „Door hun intens inleven in taal, zeden en gedachtengangen van het volk, waaronder zij leefden en hun rustig afwachten tot zij het vertrouwen gewonnen hadden en de mensen zelf tot hen kwamen, hebben zij er veel toe bijgedragen dat het zendingswerk overal in Indonesië in nieuwe banen werd geleid." (pag. 128).

9. Persoonlijk bezit bestond bij de *Toradja's* niet. De mannen droegen vroeger alleen een hoofddoek en een schaamgordel; deze laatste is vervangen door een kort broekje. De vrouwen dragen een jakje en een sarong. De kinderen lopen tot hun 5e of 6e jaar naakt. Het dragen van schilden, lansen en zwaarden is door de regering verboden.

Bij een *hekseproces* moest de aangeklaagde een vinger in kokende hars steken. Waren er brandwonden aan de vinger, dan werd hij ter dood gebracht. Een huwelijks-aanzoek wordt door de ouders van de jongeman gedaan door het aanbieden van sirihruchten en pinangnoten aan de a.s. schoonouders. Worden ze aangenomen, dan is het aanzoek aangenomen. Bij het huwelijk worden het zwaard en de sirihrak van de bruidegom in het slaapvertrek van de bruid opgehangen.

Een letterschrift kennen de *Toradja's* niet. Toch hebben ze een grote schat van vertellingen en liederen, die mondeling overgeleverd worden. Ook raadsels opgeven doen ze graag.

Er zijn drie werelden: een bovenwereld, waar de goden wonen, die o.a. ook de mensen hebben geschapen; de middenwereld, tussen hemel en aarde, waar verschillende lagere geesten wonen en de onderwereld, waar de gestorvenen wonen.

Een dode wordt voorlopig bijgezet in een kist op een stellage. Als het vlees vergaan is; worden de beenderen schoongemaakt en ingepakt. Het pak wordt aangekleed en voorzien van een houten kop. Deze pop — of poppen, want gewoonlijk worden al de doden van het afgelopen jaar gelijk begraven — wordt neergezet in een fraaie hut en dan wordt het dodenfeest gevierd, dat zeven dagen duurt. Iedere deelnemer brengt een geschenk mee: een buffel, een varken of rijst. Er worden reidansen uitgevoerd en er wordt veel gegeten en gedronken.

Bovenstaande gewoonten behoren nu grotendeels tot het verleden.

10. De huidige stand der zending op Celebes:

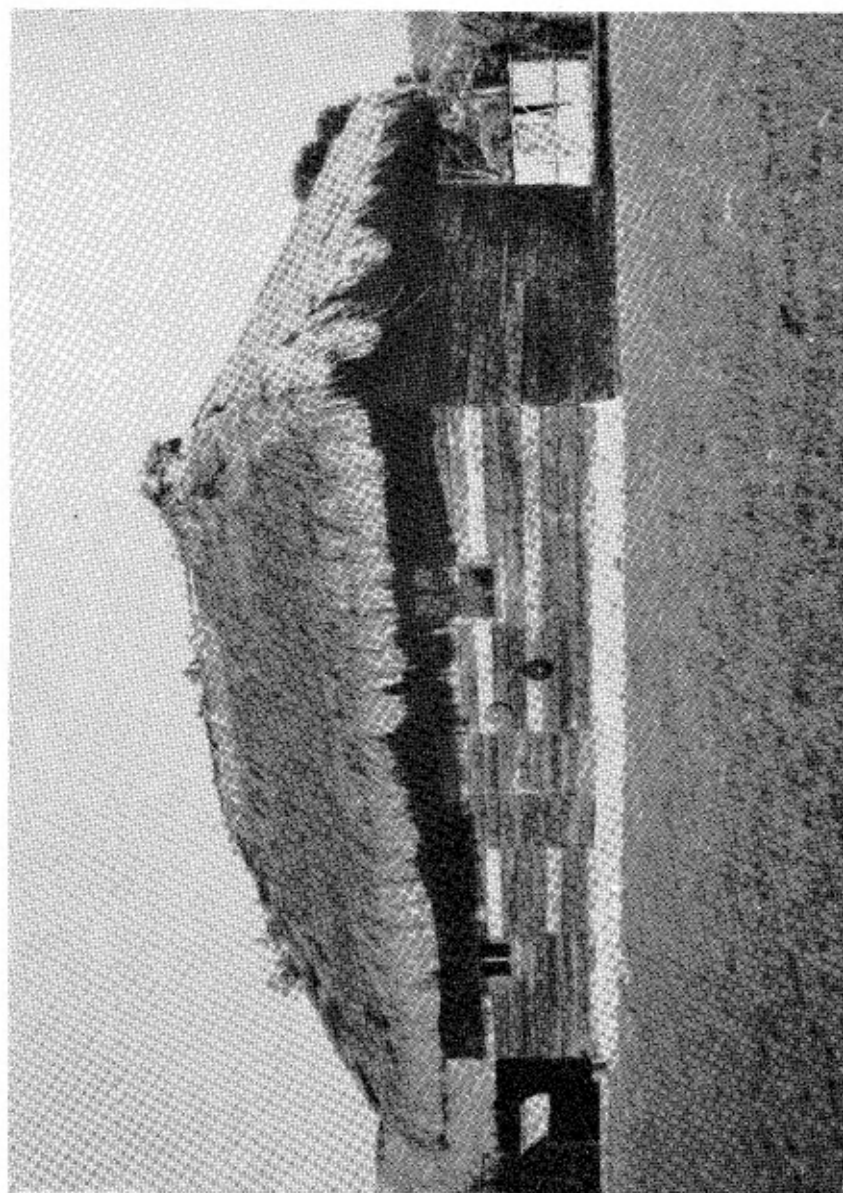
- a. De *Minahassa*: vrijwel geheel gekerstend. $\pm$ 300.000 christenen.
- b. *Bolaang Mongodow*: $\pm$ 20.000 christenen.
- c. *Posso*: zie boven.
- d. *Loewoek*: $\pm$ 35.000 gedoopten.
- e. *Zuid-west-Celebes*: ressort van de *Chr. Geref. Kerken*, die hier in 1927 begonnen. Twee missionaire predikanten. Zie C. v. d. Zaal: „Het leven van onze *Toradja's*,” Dordt, 1936.
- f. *Zuid-midden-Celebes*: gebied van de *Geref. zendingsbond*. $\pm$ 15.000 christenen.
- g. *Zuid-oost-Celebes*: gebied van de *Ned. Zendingsvereniging*. $\pm$ 3.000 christenen.
- h. *Makassar* en omgeving: gebied van de *Geref. Kerken* in Indonesia. Er is een ziekenhuis en een Theologische school, uitgaande van vrijwel alle op Celebes werkende kerken en corporaties.

11. Over de zending op de *Sangi- en Talaud-eilanden* (tussen Noord-Celebes en de Philippijnen) zie Coumou en Heertjes: „De weg van het evangelie in Oost en West”, Gron. 1949, pag. 129 v.v., Lichtstralen 10e jrg. no. 5, D. Brilman: „De zending op de *Sangi en Talaudeil.*” enz.

12. In de serie *Wegenbouwers*, Uitg. Oegstgeest, schreef Ir. C. Swaan-Koopman, een levensschets over *Ds. Joh. W. Wesseldijk*, zendeling onder de *To Napoe*. Titel: „Eenzame zaaier.”

13. Over het leven van zend. *M. J. Gouweloos* schreef J. B. Th. Spaan een korte biografie, get. „Een Rotterdammer op Celebes”, Kirchner, Amst. Gouweloos werkte sinds 1922 op Zuid-oost-Celebes en is door de Japanners vermoord.

14. Een literatuurlijst te geven over Kruyt en Adriani is haast ondoenlijk. Zie hiervoor o.a. Coumou en Heertjes: „De weg van het evangelie in Oost en West”, Gron 1949, pag. 128.

OUDE THEOLOGISCHE SCHOOL TE KARUMI OP SOEMBA

Arch. Zendingscentrum te Baarn

38. DE WILDERNIS GAAT BLOEIEN....

D. K. WIELENGA, DE PIONIER VAN SOEMBA: 1880—1942

Gez. 111 : 1

Het is in het jaar 1880.

In het huis van dominee Wielenga is grote vreugde. Er is een zoontje geboren. O nee, hij is niet de eerste van ds. en mevrouw Wielenga. Als een tante het bericht van de geboorte verneemt, zegt ze: „Weer een D.K.” Maar de blijdschap der ouders is er niet minder om. Een jonge moeder buigt zich over een wiegje. „Heer, dat hij U mag dienen, heel zijn leven,” zegt ze. Een bede, die de Here verhoord heeft op een wijze, die ze niet heeft gedacht. Want deze zoon, één van de zes, die allen dominee worden, is wel in 't bijzonder een knecht van de Heer geworden. Hij heeft zijn God gediend als zendeling op het verre, woeste, ongenaakbare eiland Soemba onder de koppensnellende, mensen- en paardenrovende vijanden van Christus, die vrienden werden: de Soembanezen.

Douwe Klaas — maar men noemde hem meestal Dekka — groeit voorspoedig op in het drukke gezin van dominee, later professor Wielenga. Vader heeft niet veel tijd over om zich met hem te bemoeien, maar moeder wel. Elke zondagavond brengen de zes jongens hun vrienden mee en dan wordt er voorgedragen, gelezen en gesproken over vele dingen, vooral ook over de dingen van Gods Koninkrijk. „Moeders hope” noemen de jongens deze club en Dekka praat dapper mee. Hij weet wat hij zegt en hij zal vast later een geleerd man worden, een professor misschien, net als zijn vader.

Een geleerd man, ja. Maar in het hart van Dekka woont reeds lang een ander verlangen. Hij wil zendeling worden. En wie dat worden wil, werkelijk echt worden wil en vaak daarom bidt, die wordt het. Daar zorgt God voor.

Dekka wordt zendeling. Nauwelijks is hij klaar voor predikant, of de kerkeraad van Hoogeveen vraagt hem of hij zendeling wil worden op het eiland Soemba. Dekka heeft niet lang tijd nodig om erover te denken. Hij antwoordt: ja. En reeds op zijn vierentwintigste jaar landt hij met zijn jonge vrouw na een gevaarvolle tocht in een prauw over een onstuimige zee op het eiland Soemba.

Hier op het onherbergzame eiland met zijn hoge bergen en diepe ravijnen, met zijn eindeloze grasvlakten, met zijn bewoners, die leven in de diepe nacht van het heidendom, hier zal hij zijn levenswerk vinden, zijn moeilijke, in de eerste jaren vaak hopeloze levenswerk.

Want de Soembanezen leven in gestadige angst voor hun vorsten en die willen niet dat een witte vreemdeling zich met hun zaken bemoeit. Hij mag handel met hen drijven, hij mag paarden van hen kopen, maar

verder. . . Nee, hij mag niet onder hen wonen; hij mag wonen onder de Savoenezen aan de kust, die ook vreemdelingen zijn en die slechts geduld worden. En als hij het zou wagen in het binnenland een huis te bouwen, dan zou hij worden weggejaagd, of erger, vermoord en zijn huis zou worden verbrand.

Zendeling Wielenga waagt het. Hij is niet bang. Hij is immers een knecht van de Heer?

Maar . . .

Op een morgen — Wielenga is nog maar nauwelijks opgestaan — komt een Soembanees bij hem. Er is grote angst in zijn donkere ogen. „Wat wil je?” vraagt de zendeling.

„Tuan, mijn heer wil mij vermoorden,” hijgt de man, die een slaaf is.

„Waarom?” vraagt Wielenga rustig.

„Er is een paard van mijn heer dood gegaan en nu zegt mijn heer dat het mijn schuld is. Wilt u mij beschermen?”

Een ogenblik kijkt de zendeling hem strak aan. Vertrouwt hij de man niet? Hij is nu bijna een jaar hier en hij heeft geleerd voorzichtig te zijn. Maar de angst in de ogen van de slaaf is zo groot, en de zendeling weet al zoveel van de wreedheden der Soembanezen, dat hij zegt: „Blijf voorlopig maar hier op het erf, dan zal ik zien wat ik voor je kan doen.”

Die middag krijgt Wielenga hoog bezoek. Enkele kamponghoofden komen met groot gevolg. De zendeling nodigt hen binnen. Ze komen spreken over ziekten en vragen of de tuan medicijnen voor hen heeft.

Wielenga is blij. Voor 't eerst sinds hij op Soemba is, komen enkele hoofden bij hem. Hij spreekt lang met hen. Hij vraagt of hij in een van hun dorpen een ziekenhuisje mag bouwen, dan behoeven hun zieken zelf niet meer naar hem toe te komen en . . . of zij hem hun kinderen willen sturen, dan zal hij hun onderwijs geven. Ze behoeven er niets voor te betalen.

Ze kijken elkaar aan, de dorpschouffden. Ze durven niet zo maar ja te zeggen. Ze moeten het eerst aan de geesten van hun voorouders vragen en . . . aan de radja. Als die ja zeggen, dan . . .

Zo praten ze lang. En . . . om de hoek van het huis staat de slaaf, die vanmorgen gekomen is. Hij heeft de kamponghoofden zien komen, hij heeft gezien, dat zijn wrede meester er bij was. Nee, hij heeft niet gekoord, wat de tuan met hen besproken heeft. Zo dicht durfde hij niet bij het huis te komen. Maar hij heeft gezien, dat de tuan hen vriendelijk ontving. Hij heeft gezien, dat de tuan vriendelijk afscheid van hen nam. En in zijn ogen is een vreemde gloed gekomen. De tuan is vals, dat staat bij hem vast. De tuan heeft vriendelijk gesproken met zijn wrede meester. De tuan heeft hem verraden. Hij zal hem aan zijn wrede meester uitleveren.

Maar dat zal niet gebeuren, nooit. En de vreemde gloed in zijn ogen is feller geworden.

Straks, als het donker is, mompelt hij, dan . . .

Zijn hand grijpt naar het scherpe kapmes in zijn gordel . . .

Straks, als het donker is . . .

Bloedrood is de zon weggezonken achter de bergen in het westen. De warme dag is overgegaan in de koelere avond. Het is snel donker geworden.

In de kampongs, die veilig liggen achter hun hoge, brede cactushagen, is het stil geworden. De Soembanezen gaan vroeg slapen.

In een huis even buiten *Pajeti* schijnt nog een geel licht. De kleine gebouwtjes op het erf, waar de bedienden wonen, liggen in het donker. Maar in het huis, bij een petroleumlamp, zit een witte man. Hij denkt nog niet aan slapen. Hij schrijft.

Zijn gedachten zijn ver weg, op Java. Daarheen is zijn vrouw gegaan voor de geboorte van hun eersteling. Want een dokter is er niet op Soemba.

Zou het kindje al geboren zijn? En wat zou het zijn, een meisje? een jongen? „Weer een D.K.“? Zending Wielenga glimlacht . . . Dan opeens verstart de glimlach. Een akelig gegil en gekrijs snijdt door de stille avond. Het klinkt zo angstig, of er iemand vermoord wordt.

De zending springt op. Hij loopt naar buiten, maar nauwelijks is hij daar, of hij krijgt een hevige klap op het hoofd. Het bloed stroomt hem over het gelaat. Hij zakt versuft neer, maar staat weer op en roept luid om hulp.

Enkele jongens, die in een huisje op het erf wonen, komen aansnelen. Maar ook zij worden neergeslagen. De zending tracht hen te helpen, maar dan . . .

Dan wordt het erf opeens verlicht. Het dak van de woning brandt. Snel grijpt het vuur om zich heen, zo snel, dat het huis in een ogenblik in lichterlaaie staat. De zending wil naar binnen strompelen om nog wat te redden. Maar er valt niets meer te redden. Hij deinst terug voor de hevige hitte. En werkeloos, machteloos moet hij toezien, hoe zijn huis met al wat er in is, in vlammen opgaat.

Ergens, ver van het huis van de zending, vlucht iemand door het struikgewas. Hij heeft een kapmes in de hand, waaraan bloed kleeft. Het is de Soembanese slaaf, die al dit onheil aangericht heeft. De blanke man heeft hem verraden, zo meent hij. Welnu, hij heeft zich gewroken.

Maar de volgende morgen wordt hij door andere Soembanezen gevonden. Enkele lanssteken maken een einde aan zijn leven. Zijn hoofd wordt afgeslagen, opdat hij niet als boze geest in het zielenland zal komen. Zo wil het de wrede adat.

En de zending? Door het vele bloedverlies raakt hij buiten bewustzijn. Zo wordt hij naar Java gebracht, waar hij gelukkig weer herstelt. Maar het duurt een half jaar, eer hij weer geheel beter is.

En dan? Zal hij weer naar Soemba terugkeren? Zal hij er weer van voren af aan beginnen? Ja, hij gaat weer terug. Dan . . . als hij weer aankomt op het eiland, wacht hem een verrassing. Een Soembanees biedt hem een paard aan. En anderen drukken hem de hand en feliciteren hem met zijn herstel.

Zal hij nu het evangelie van de Here Jezus kunnen gaan prediken onder de Soembanezen? O nee, het lijkt er nog niet op. Hij sticht een ziekenhuisje, een polikliniek noemen we dat. De Soembanezen komen om zich te laten genezen. Zelfs komt de vorst van Napoe, die een ernstige beenwond heeft. Hij is een van de ergste vijanden van de

EEN ZENDELING (DS. BLOM) OP TOURNEE

Arch. Zendingscentrum te Baarn

vreemdelingen. Als de wond bijna genezen is, vraagt hij de zendeling mee te gaan naar zijn kampong.

Wielenga gaat. Twee dagen rijdt hij te paard door het kale landschap in de brandende zon.

Tien dagen blijft hij in de kampong. Dan is de wond geheel genezen en de vreemdeling wil weer terugkeren. De radja biedt hem een paard aan als geschenk, maar Wielenga weigert. De radja biedt hem goud aan en mooie geweven doeken. Wielenga weigert. Verwonderd vraagt de radja, wat hij dan hebben wil. Dan zegt de zendeling:

„Geef mij uw zoon met nog een paar jongens. Ik zal ze meenemen naar mijn huis en hen daar onderwijzen. Als ze veel geleerd hebben, komen ze weer bij u terug.”

De radja ziet hem aan en zwijgt, zwijgt lang. Dan, eindelijk, zegt hij: „Ik zal er ernstig over nadenken.” En Wielenga gaat zonder de jongens naar huis. Er is teleurstelling in zijn hart. Wanneer zullen de harde harten der Soembanezen geopend worden voor het evangelie?

Wanneer? Er moet eerst iets anders gebeuren.

Weer bouwt de zendeling zijn huis dicht bij een kampong van de Soembanezen. Hij heeft gezegd, dat hij niet bang is voor de boze geesten. Als het huis bijna klaar is, gebeurt er een tweede ramp.

Er zijn soldaten van de regering gekomen om de wreedheden op het eiland te beteugelen. Vlak bij het zendingshuis slaan ze hun bivak op. De Soembanezen zien het met groot wantrouwen. Zie je wel, de witte tuan heult met de vijandelijke soldaten.

Op een donkere avond komen twee Soembanese ruiters naar het huis van de zendeling, die zelf niet thuis is. Een paar lucifers worden afgestreken. Het dak van de nieuwe woning begint te branden en weldra staat ook dit huis in lichte laaie. Als de zendeling de volgende morgen terugkomt, vindt hij slechts een smeulende ashoop op de plaats van het huis, dat hij met veel moeite heeft gebouwd.

Wat zal Wielenga doen? Zal hij het werk onder de Soembanezen nu maar opgeven? Zal hij naar een ander zendingsterrein gaan?

Nee, Wielenga geeft het niet op. De kerken, die hem uitgezonden hebben: de kerken van Groningen, Drente en Overijssel willen hem blijven steunen, als hij weer begint.

En zo begint hij aan het nare, langdurige werk van het bouwen van zijn derde huis. In deze tijd komt er een grote verandering op Soemba. Generaal *Van Heutsz* is gouverneur-generaal geworden. Hij is een man, die weet wat hij wil. Hij heeft gehoord van de treurige toestanden op Soemba en hij zal er een eind aan maken. Een oorlog tussen twee radja's is de aanleiding om een luitenant en veertig soldaten naar Soemba te sturen. Het duurt niet lang of de onderlinge oorlogjes houden op, de slavenhandel, de paarden- en vrouwenroof, de heksenprocessen en andere wreedheden houden op. Ook worden er wegen aangelegd van de kust naar het binnenland. Dit alles is voor de verbreiding van het evangelie van zeer grote waarde.

De Soembanezen hebben gezien, dat de geesten der voorvaderen en ook de radja's niet oppermachtig zijn. Tevergeefs hebben zij hun offers gebracht.

Zendeling Wielenga kan nu het gehele eiland doorkruisen, overal met

de mensen spreken en schooltjes stichten. Vooral in West-Soemba vragen de bewoners om scholen.

Nu zijn de grote teleurstellingen voor de zendeling voorbij. De kerken in Nederland sturen meer zendingen, omdat Wielenga alles niet meer alleen kan doen. Er komt ook een taalgeleerde, die zich speciaal bezig houdt met de studie van de verschillende dialecten op Soemba. In 1912 zijn er al vijf scholen met 248 leerlingen. De vorst van Napoe zendt nu ook enkele jongens naar zendeling Wielenga om onderwijs te ontvangen. Zo kan nu door het werk voor de zieken en door het onderwijs het evangelie onder de Soembanezen gepredikt worden.

Dan breekt eindelijk, tien jaar nadat zendeling Wielenga op Soemba gekomen is, het ogenblik aan, dat hij de eerste Soembanezen mag dopen in het kerkje, dat hij gesticht heeft te Pajeti. Het zijn de eerste bloemen, die gaan bloeien in de wildernis. Onder hen is de zoon van de radja van Napoe, de man, die eens met een beenwond bij zendeling Wielenga kwam.

De eerstelingen!

Duizenden zijn hen gevolgd, maar zendeling Wielenga heeft hen niet meer mogen dopen.

In 1921 gaan hij en zijn vrouw met verlof naar Nederland. Daar blijkt, dat hij, als hij naar Soemba terug zou gaan, geheel blind zou worden. Hij is in de kracht van zijn leven, nog maar 41 jaar en nu moet hij zijn geliefde zendingsarbeid opgeven. Dit is wel een zware beproeving voor hem.

Toch kan hij nog voor de zending werken. Hij kan boeken schrijven over Soemba en zo de belangstelling ervoor aanwakkeren. Dat mag hij nog 21 jaar doen.

Dan, in 1942, neemt de Here ook deze getrouwe dienstknecht, door wiens werk de wildernis op Soemba is gaan bloeien, tot zich.

Zending D. K. Wielenga, hij is de man, die door God gebruikt werd, om het woeste eiland met de bijna onbekende Soembanezen voor het evangelie te openen. Zestien jaar heeft hij met grote energie, met noeste vlijt, met grote moed en uithoudingsvermogen, op Soemba mogen arbeiden. Hij was het, die een vaste lijn bracht in het zendingswerk op dit eiland. Hij wees de zendende kerken er op, dat er een zendingsziekenhuis moest komen en dat er over het gehele eiland hulpziekenhuizen moesten worden gesticht. Hij wees erop, dat er een taalgeleerde moest komen en dat het onderwijs door een deskundige moest worden geleid.

En... er kwam een ziekenhuis (1930), er kwam een taalgeleerde, dr. *Onvlee*; er kwam een onderwijsdeskundige: schoolopziener *T. van Dijk*. Er kwamen ook meer zendingspredikanten.¹⁾ Tot dit alles heeft Wielenga de stoot gegeven en daarom noemen we hem: de

pionier van Soemba.

En nu?

Nu zijn er op Soemba ongeveer veertig gemeenten met ruim 15.000

¹ Naar: M. C. Capelle: D. K. Wielenga, Lichtstralen 1952, no. 3.

leden. Er zijn bijna honderd scholen met ongeveer 15.000 leerlingen. Deze scholen worden alle door de regering van Indonesia gesubsidiëerd.

Er zijn twee ziekenhuizen en verscheidene poliklinieken en consultatiebureaus.

Er zijn ruim dertig predikanten en goeroes-indjil. Er zijn vier Ulo-scholen, een huishoudschool, een nijverheidsschool en twee kweekscholen voor de opleiding van onderwijzers. Er is een theologische opleidingsschool, terwijl ook de lectuurvoorziening op gang komt. Waarlijk, het werk van ds. Wielenga en zijn medewerkers en opvolgers is wel rijk gezegend!

AANTEKENINGEN:

1. *Ds. Wielenga* was niet de eerste zendeling op Soemba. In 1872 zond het N.Z.G. er zendeling *Teffer* heen, die op Savoe werkte. Hij ging werken onder de Savoezen op Soemba. De christen-resident *I. Esser* van Timor heeft hiertoe de stoot gegeven. In 1880 werd zendeling *J. J. van Alphen*, leerling van de zendingskweekschool te Leiden (Donner) door *Ds. Gewin* van Renkum geordend en namens de gemeente afgevaardigd naar Soemba. De *Ned. Geref. Zendingsver.* zond hem uit. Zijn positie was zeer moeilijk. Hij vond geen ingang bij de Soembanezen en mocht niet arbeiden onder de Savoezen (*Teffer*) in wier midden hij woonde te Melolo. Zijn vrouw stierf er bij de geboorte van de eerste baby en ook de baby stierf. Wielenga zegt in „De Zending op Soemba” (Hoenderloo 1949) op pag. 115: Hij (Van Alphen) heeft daar een kruis moeten dragen, wat geen onzer latere zendelingen ooit te dragen werd gegeven.” Zijn grootste tegenstander was de radja van Lewa.

Wegens ziekte moest hij enkele malen naar Java. In 1890 kreeg hij hulp van zend. *W. Pos* en in 1892 van zend. *C. de Bruyn*. In 1893 werd zend. Van Alphen wegens „ongeschiktheid” door de Chr. Geref. Kerk uit de zendingsdienst ontslagen.

Van Pos en De Bruyn zegt Wielenga (als boven): „Geen onzer zendelingen heeft ooit voor zulke moeilijkheden gestaan, waar alles gevraagd werd van geloof, geduld en lijdzaamheid als Pos en De Bruyn.” Pos' vrouw stierf; hijzelf werd spoedig ziek en hulpbehoevend. De Bruyn stond voor een bovenmenselijke taak.

Op de Synode van *Middelburg* in 1896 werd de zending op Soemba kerkelijk gemaakt. Voortaan ging zij uit van de Geref. Kerken van Groningen, Drente en Overijsel. Dan, in 1904, komt Wielenga. Als hij komt is er practisch nog geen ingang onder de Soembanezen.

2. De *Soembanezen* geloven in een Hemelheer, maar die is te groot en te machtig, om zich met de mensen te bemoeien. Dat doen de stamvaders, de *Marapoe's*. Voor de huis-marapoe heeft men een mandje of kistje in het huis in de bidpaal opgehangen. Daaronder worden de offers gebracht, die uit wat eten bestaan. De Marapoe ruikt dat eten, neemt de geestelijke bestanddelen eruit en de mensen eten de rest op. Ook worden er veel offers bij stenen (katoda's) gebracht, die men overal in de dorpen aantreft.

Een bepaalde priesterstand is er niet. Wel zijn er *Ratoe's*, die de verschillende Marapoe's het best kennen.

De doden staan in het centrum der belangstelling. Bij hun begrafenis werden slaven, vrouwen en kinderen doodgeslagen en mee begraven. De dode krijgt in het graf allerlei sieraden mee: prachtige kaïns, goudwerk, een kapmes, een gong en aardewerk. Hij gaat naar het zielenland in een eenzame, woeste streek. De krokodil is de incarnatie van een voorvader.

De Soembanees kent geen berouw over bedreven kwaad, alleen over de schadelijke gevolgen ervan. Door het brengen van offers moet hij vertoornde marapoe's verzoenen. Hij kent ook het *godsoordeel*: een geldstuk uit een pot kokend water halen of een gloeiend stuk ijzer op de geopende hand dragen.

3. Oost-Soemba telt ± 10 , West-Soemba ± 35 inwoners per km². Totaal ± 200.000 . Er zijn drie standen: de aanzienlijken, de vrijen en de slaven. De grenzen daartussen zijn scherp getrokken. Het bloed van de heer is wit, dat van de slaaf zwart. Dit ver-

schil in standen is vaak een ernstige belemmering voor de doorwerking van het evangelie. Zie over deze verhoudingen, alsmede over godsdienst en moraal uitvoeriger: D. K. Wielenga: „De zending op Soemba”, Hoenderloo 1949.

4. Door de *Japanners* is ook op Soemba vreselijk huisgehouden. Ze hebben er zich als beesten gedragen. Toch is de kerk er niet vernietigd! Integendeel!

5. Ds. Wielenga had zijn medische kennis opgedaan in een ziekenhuis in Londen en in dr. Scheurers Petronella-hospitaal op Java. (zie vert. 40).

6. De God van Wielenga heette de Marapoe Djawa.

7. *Wielenga* mocht geen huis bouwen in een kampong. Dat zou de Marapoe van het dorp nooit toestaan.

8. De Soembanezen noemden mevr. Wielenga de „witte vorstin” en haar zoontje de „kleine prins”.

9. De huizen van de zendelingen konden niet verzekerd worden. Toen men een verzekeringsinspecteur daarnaar vroeg, antwoordde hij: „Als er bij u zowat ieder jaar een huis afbrandt, dan zal de jaarpremie gelijk moeten zijn aan de waarde van het huis.”

10. Het grootste bezwaar van de Soembanezen tegen de zending was, dat daardoor de toorn der voorouders over hen zou komen.

11. De eerste *school* op Soemba was „een oud kalkhok, niet groter dan vier bij vier meter, vervaardigd van ruw behakte stijlen, een matten wand en een aarden vloer.” (Capelle: D. K. Wielenga, pag. 31). Het begon met 15 kinderen te Pajeti. Voor de plechtigheid waren ze buitengewoon gekleed. De een had een pet, de ander een oude strooien hoed op. Ze konden toch niet naakt naar de school van de tuan gaan?!

12. Het reizen door Soemba was aanvankelijk heel gevaarlijk. Men liep steeds de kans voor een paardendief of vrouwenrover gehouden te worden en dan kon men ter plaatse vermoord worden. Als gids kon men het best de hulp inroepen van een geroutineerde paardendief.

13. *Wielenga* noemde zichzelf eens: architect en aannemer van gebouwen, reiziger en landontdekker, amateur in ziekenbehandeling en leek-taalgeleerde.

14. Opvolgers van *Wielenga* waren o.a. ds. *Colenbrander* en ds. *Krijger*.

15. In 1914 hield ds. *Krijger* kerk op zondagmorgen en een bijbelbespreking des avonds. Die werd door 40 mensen bezocht.

16. Het bestek van dit werk laat niet toe over de zending op de andere kleine Soenda-eilanden en de Molukken meer te vertellen. We hopen dat in een eventueel later werk nog eens te kunnen doen. Zie voor het werk op *Timor*: het Timorno, van het zendingsblad der Ned. Herv. Kerk, nov. 1957.

17. Hieronder volgen nog enkele cijfers over het onderwijs op Soemba (ons verstrekt door de heer T. van Dijk, namens de Zending van de Gereformeerde Kerken op Soemba) op 31 december 1956.

1. Aantal lagere scholen: 95 met 13347 leerlingen en 377 leerkrachten.

2. 4 scholen voor voortgezet onderwijs (ulo-scholen): aantal leerlingen 505, aantal leerkrachten 11.

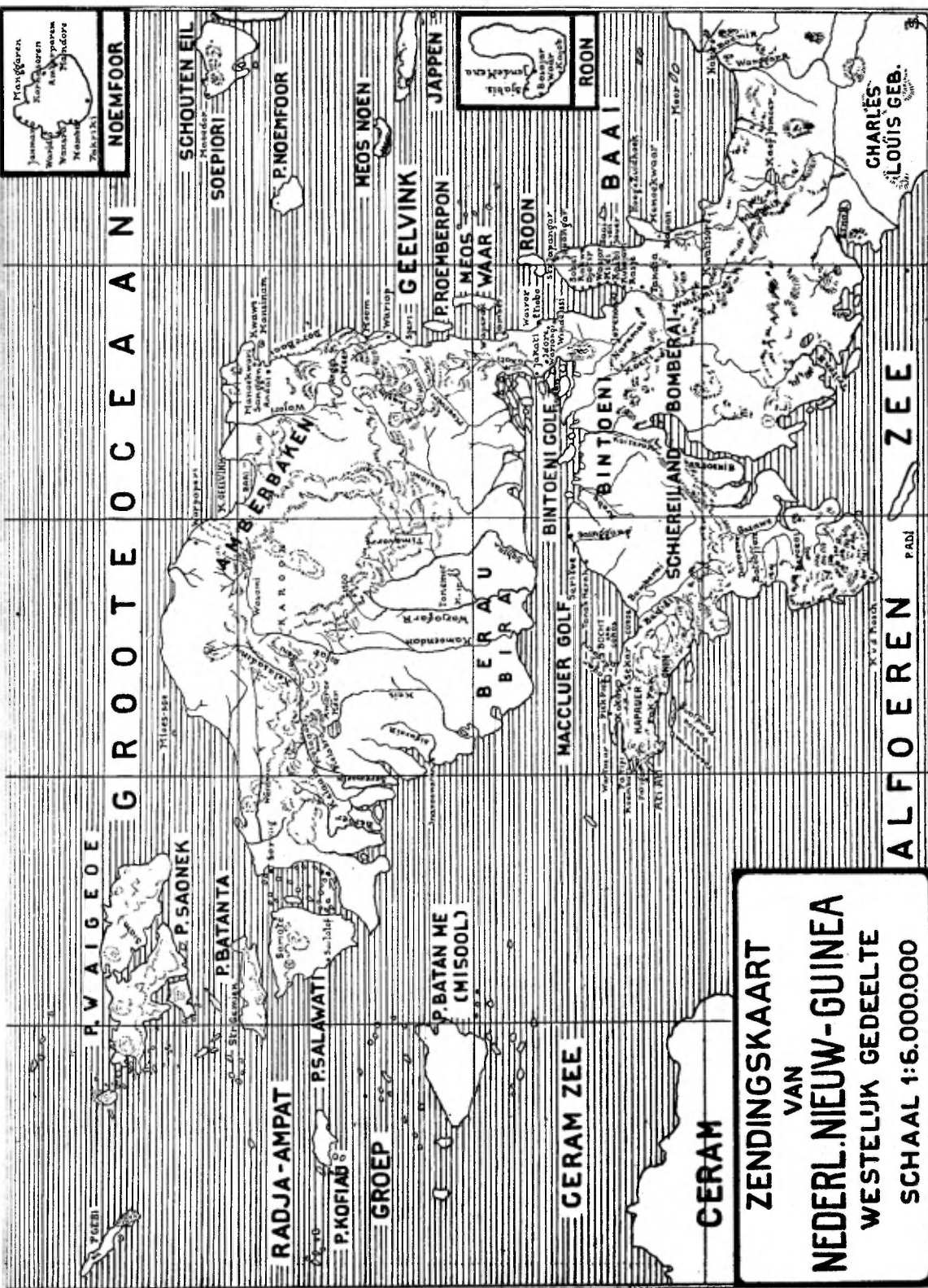
3. 1 huishoudschool.

4. 1 ambachtsschool.

5. 1 lagere kweekschool.

6. 1 hogere kweekschool.

18. Op Soemba werken ook de Gereform. Kerken, onderh. art. 31. Zendende kerk is de kerk van Zwolle. Er zijn 4 zelfstandige kerken met 2 Soembanese predikanten en 2 goeroes-indijl, terwijl er een predikant voor de missionaire dienst op Oost-Soemba en Savoe beroepen is (opgaven van het Jaarboek 1957 der Geref. Kerken onderh. art. 31.)

**ZENDINGSKAART
VAN
NEDERL.NIEUW-GUINEA
WESTELIJK GEDEELTE
SCHAAL 1:5.000.000**

**ZENDINGSKAART
VAN
ERL.NIEUW-GUINEE
ESTELIJK GEDEELTE
SCHAAL 1:6.000.000**

39. ER IS GEEN ANDRE WEG....

HET WERK VAN GOEROE TANÁMAL OP NIEUW-GUINEA:

± 1890—HEDEN

Gez. 217 : 3

Het is na middernacht. De maan schijnt helder over de vele eilanden der Molukken.

Verloren in de jungle van het eiland van Saparoea loopt een jonge man.

Een uur geleden is hij op de rede van Saparoea aangekomen. En nu moet hij nog twee uur lopen om het huis van de goeroe van Toehaha te bereiken.

Hij is niet bang, de jonge Ambonees. Hij is niet bang voor de boze geesten van het woud. Hij gelooft immers niet in die geesten? Hij is ook niet bang voor een slang, die over zijn weg kronkelt. En de schreeuw van een aap of een opgeschrikte nachtvogel doet hem niet schrikken.

Hij kent die geluiden van jongsaf. Hij kent ook het smalle, kronkelende pad dwars door de wildernis naar het dorp Toehaha.

Zijn gang is licht, omdat het in zijn hart licht is. Hij is naar Ambon geweest. Hij wilde toelatingsexamen doen voor de school tot opleiding van inheemse leraren. Hij wilde zo graag goeroe worden net als zijn pleegvader, de goeroe van Toehaha.

Maar op Ambon heeft hij gehoord, dat pandita *Van Hasselt*, de zending van Nieuw-Guinea, gevraagd heeft of er jonge mannen waren, die in zijn huis wilden komen. Dan zou hij ze les geven en dan konden ze later goeroe worden.

Opeens heeft hij het geweten: niet pandita *Van Hasselt* vroeg het, maar God zelf. God vroeg hem.

Daarom is hij naar de directeur van de opleidingsschool gegaan en hij heeft gezegd: „Tuan, ik wil naar Nieuw-Guinea, naar pandita *Van Hasselt*.”

De tuan heeft hem scherp aangezien en gevraagd: „Wie ben je?”

„Ik ben Laurens Tanámal, tuan, de pleegzoon van de goeroe van Toehaha.”

„En welk onderwijs heb je gehad?”

„Ik ben drie jaar op de Hollands-Inlandse school geweest, tuan, en vier jaar op de Maleise lagere school. Ik heb onderwijs gehad in timmeren en metselen en mijn pleegvader heeft mij godsdienstonderwijs gegeven. Toen ben ik hulponderwijzer geworden op een zendings-school. Ik heb altijd begeerd de Heer te dienen als goeroe.”

„Leven je ouders nog?”

„Toen ik zes maanden oud was heeft mijn vader, die een christen was,

mij afgestaan aan de goeroe en de njonja. Die zijn nu mijn ouders." De directeur heeft hem lang aangekeken. Hij heeft gevoeld dat deze jonge man meende wat hij zei. Toen heeft hij gezegd: „Over enkele dagen komt er een boot van Makassar. Die gaat direct door naar Manokwari op Nieuw-Guinea. Ga naar je ouders en bespreek het met hen. Kom dan zo gauw mogelijk hierheen, dan kun je met die boot mee."

Er was een juichen in het hart van Laurens Tanámal. Hij zou naar pandita Van Hasselt gaan. Hij zou goeroe worden. Hij zou . . .

Dadelijk was hij naar de haven gegaan. Om 6 uur vertrok de post-prauw naar Saparoea en nu . . . een uur geleden, was hij aangekomen. Meteen was hij op pad gegaan naar Toehaha, een weg van drie uur door de jungle, midden in de nacht. O nee, hij dacht niet aan boze geesten en slangen. Hij dacht niet aan heksen. Het was immers licht in zijn hart. Hij zou goeroe worden . . .

Het is vijf uur in de morgen. De maan zinkt al weg naar het westen en kleurt bronsgeel. Maar nog is het licht van de dag niet gekomen.

De dessa Toehaha ligt in diepe rust. Ook in het huis van de goeroe is alles nog stil. De nachtwacht gaat rond door de dessa. Hij kijkt naar de jonge man die haastig naar het huis van de goeroe gaat.

„Hé," zegt de nachtwacht, „waar ga jij zo vroeg naar toe?"

Maar Laurens hoort het niet eens. Hij staat al voor de deur van het huis van zijn pleegouders en klopt.

Daarbinnen komt gestommel.

„Wie is daar?" vraagt een stem.

„Ik, Laurens," zegt hij, „doe maar open."

Ze schrikken, de goeroe en de njonja. Gisteren is Laurens pas weggegaan om examen te gaan doen en nu alweer terug.

Haastig wordt de deur geopend.

„Waarom nu al terug?" vraagt de goeroe. „Je hebt toch nog geen examen gedaan?"

„Nee," zegt Laurens, „en het hoeft niet ook. Ik ga naar Nieuw-Guinea, naar pandita Van Hasselt, als u het goed vindt." Ze horen de blijheid in zijn stem.

Dan vertelt hij alles. En dan, dan zegt zijn pleegvader: „We geven je gaarne onze toestemming om de wens van je hart te volgen; misschien is het God, die je roept."

Reeds de volgende dag om zes uur, als de zon is weggezonden in de zee, stapt Laurens Tanámal aan boord van de K.P.M. boot, die hem naar Manokwari op Nieuw-Guinea brengen zal. Twaalf dagen later komt hij er aan . . .

Het is enkele jaren later.

In de dessa Wosi bij Manokwari staat een jonge man op het dorpsplein. Een aantal Papoea's, mannen, vrouwen en kinderen, staan om hem heen. Ze luisteren. Ze horen gaarne vertellen, de Papoea's. En Laurens Tanámal kan vertellen. Hij kent de mooie verhalen uit de Bijbel, het Boek van Tuan Jesus. Hij heeft veel geleerd bij pandita en

njonja Van Hasselt. Hij is met de pandita mee geweest naar de dorpen langs de Geelvink-baai. Fijn met de zeilboot, wekenlang.

Met de zendeling heeft hij getracht de heidenen te bewegen het evangelie aan te nemen. Hij heeft geleerd, hoe je zieken moet behandelen, hoe je medicijnen moet maken en hoe je de mensen moet inenten tegen pokken en andere gevaarlijke ziekten.

En nu, nu mag hijzelf al gaan prediken. Nu staat hij daar op het dorpsplein in Wosi en de Papoea's luisteren naar hem. Geen wonder, dat er vreugde is in zijn hart.

Als hij bijna uitverteld is, komt er een geweldige regenbui.

„Ga mee in mijn huis, dan kunnen we daar verder praten,” zegt het dorpshoofd.

Dat doet Laurens Tanámal graag, maar . . . nauwelijks is hij binnen, of een vreselijke stank slaat hem tegen. Hij zou wel weer naar buiten willen vluchten, zo de stromende regen in, maar nee, hij doet het niet. Hij kijkt naar boven en dan ontdekt hij iets vreselijks. Boven in het huis, op een stellage, ligt een lijk. Onder het lijk hangen enkele klapperdoppen, waarin het vocht, dat uit het dode lichaam druipt, opgevangen wordt. Op de vloer eronder brandt een vuur. Dat dient om het lichaam uit te drogen. Bij het vuur zit een vrouw, die het middagmaal kookt.

„Kepala,” vraagt Laurens aan het dorpshoofd, „waarom begraven jullie de doden niet, maar rookt ze zoals vis gerookt wordt?”

„Wel,” antwoordt de kepala, „wij hebben het vocht dat uit het lichaam druipt, nodig. Als we denken, dat iemand uit een ander dorp een van ons betoverd heeft, waardoor hij gestorven is, dan laten we hem dit vocht drinken. Als hij weigert dan weten we dat hij schuldig is en dan moet hij boete betalen. Wil hij dit ook niet, dan nemen we zijn hoofd.”¹⁾

Laurens rilt van afschuw, maar hij houdt zich goed en zegt:

„Kepala, het is heel verkeerd wat jullie doen. Het is heidens, want het is niet de toverij van een heks of tovermedicijn, dat jullie doodt. De Here God is Heer van leven en dood. Christenen geloven niet in heksen en toverij, ze aanbidden geen afgoden en ook niet de zielen van mensen, die reeds gestorven zijn.”

Zo praat hij geruime tijd met het dorpshoofd en de andere mannen, die aanwezig zijn. Hij vraagt of zij een evangelist willen hebben, die hen verder zal onderwijzen in de leer van Tuan Jesus. De Papoea's praten lang met elkaar. Dan zegt het dorpshoofd: „Wij willen graag een evangelist en wij zullen wat heidens is niet meer doen.”

Blij gaat Laurens Tanámal naar zendeling Van Hasselt terug. Hij vertelt hem, wat het dorpshoofd heeft gezegd. Ook zendeling Van Hasselt is blij en hij zegt: „Laurens, jij wordt goeroe van Wosi, maar eerst ga je met verlof naar Ambon en . . . je komt getrouwd terug.”

Zo wordt Laurens Tanámal goeroe van Wosi. En zo is de wens van zijn hart vervuld.

Het is weer enige jaren later.

¹ Een heksenproces dus. En lijkenvocht is zeer vergiftig!

Goeroe Tanámal staat op de voorgalerij van zijn huis in Wosi. Hij tuurt over de zee. Opeens keert hij zich om.

„Njora!” roept hij verrast, „kom eens kijken! Daar komt een bekende prauw!”

„Pandita Van Hasselt en de njonja,” zegt de njora (Ambonees voor domineesvrouw).

Laurens Tanámal loopt hen blij tegemoet. „Wat een verrassing,” zegt hij blij tegen zendeling Van Hasselt.

Weldra zitten ze gezellig op de voorgalerij en drinken thee.

„Hoe gaat het hier in Wosi?” vraagt de zendeling.

„Goed, Tuan, weldra zullen de eerste mensen hier gedoopt kunnen worden,” antwoordt Laurens en er is blijheid in zijn stem. Er gaat een blijde glimlach over het gezicht van de zendeling. Dan trekt de glimlach weg en zijn ogen worden ernstig.

„Goeroe en njora,” zegt hij, „ik wil jullie wat vragen. De goeroe van Pakriki op het eiland *Noemfoor* heeft zijn post verlaten, omdat men bedreigd heeft hem te vermoorden. Dat is erg jammer, want ik wil de enige post, die we op *Noemfoor* hebben, niet opgeven. Daar moet een andere goeroe komen. Ik zou gaarne willen, dat jullie daarheen gingen. En dat kom ik nu vragen. Ik wil goeroe en njora niet dwingen; daarom geef ik jullie 14 dagen tijd van beraad, opdat jullie God kunnen vragen, of Hij wil, dat jullie er heen zullen gaan of niet.”

Er valt een zwijgen. Ver ruist de zee en daar, achter de horizon, ligt *Noemfoor*, het eiland van de koppensnellers. Goeroe Tanámal denkt na. Hier is hij nu zover, dat de eerstelingen gedoopt kunnen worden. En daar moet hij weer opnieuw beginnen. O, nee, hij is niet bang. De Heer heeft immers gezegd: „Ik ben met u; tot aan het einde der dagen.” Maar . . .

Eindelijk zegt hij: „Het is goed, wij zullen u later de uitslag berichten.” De pandita en de njonja vertrekken. En goeroe Tanámal en de njora vragen de Heer of het zijn bedoeling is, dat zij naar *Noemfoor* gaan. „Heer, zegt u het zelf,” vraagt de goeroe. En de Here zegt het.

Op een nacht droomt goeroe Tanámal. Hij ziet een zeilschip vol mensen en de eigenaar van het schip zegt tegen hem: „Goeroe, neem jij het roer en stuur het schip uit de mond van deze rivier naar zee.” Tanámal neemt het roer en stuurt het schip naar zee en . . . dan wordt hij wakker. Hij vertelt zijn droom aan de njora en zij weten beiden nu, dat het Gods wil is, dat zij naar *Noemfoor*, het beruchte eiland, gaan. Hij heeft het er niet gemakkelijk, goeroe Tanámal. De bewoners van *Noemfoor* drinken zich telkens dronken aan de sagoweer, de palmwijn. Niet alleen de mannen, maar ook de vrouwen en kinderen. Dan ontstaan er vechtpartijen en dan vallen er doden. En die moeten weer gewroken worden en opnieuw vallen er doden.

Goeroe Tanámal wijst hen op het verkeerde van de dronkenschap; hij treedt op als bemiddelaar tussen twee mensen, zelfs tussen verschillende dorpen. Hij is ziekenverpleger; hij ent de mensen in tegen de pokken. Hij is onderwijzer en evangelist en langzaam, heel langzaam worden de vechtpartijen minder en houdt het koppensnellen op. De *Papoea's* komen hun *korwars*, hun zielebeelden en hun amuletten bij hem inleveren. Ze willen als christenen gaan leven.

En als hij zo twee jaar gewerkt heeft op *Noemfoor*, in moeiten en ge-

varen, dan komt er een blijde dag. Dan worden er 500 Papoea's tegelijk gedoopt in Pakriki. Het is zendeling Van Hasselt, die ze komt dopen. Dit gebeurt in 1911. Verschillende dorpen vragen naar goeroe's. En zendeling Van Hasselt zendt ze. Het gaat prachtig op Noemfoor. Met Pinksteren komen de Papoea's met veldgewassen en gerookte vis. Die brengen ze bij de goeroe. En de goeroe zendt ze weer naar de zendeling. Dat is de collecte voor het werk der zending. Ja, het gaat prachtig op Noemfoor. Totdat . . .

Er gaat een vreemd gerucht over het eiland.

De Messias, Manséren Manggoéndi, is gekomen in het dorp Baroe. Hij is verschenen aan de Papoea Manggi en nu zal de heilstaat aanbreken, waarin er geen ellende meer zal zijn, geen ziekte, geen dood. Niemand zal meer behoeven te werken en ieder zal volop te eten hebben; over drie maanden zal de Messias elke dag voedsel uit de hemel doen neerdalen. Zo leert Manggi: de profeet van de Messias.

En hij leert nog meer. Hij zegt dat de mensen niet meer naar de goeroe moeten luisteren, want alles wat die vertelt, is leugen. Wie wil genieten van de heilstaat, die komt, moet nu alvast aan Manggi geschenken geven. En vele Papoea's doen het. Ze geloven wat Manggi zegt en ze brengen borden, schalen, armbanden, stukken katoen. Ze brengen hem zelfs een jong meisje. Daarmee mag hij trouwen.

Het is een slimme rakker, die profeet. Hij koopt te Manokwari van Chinezen allerlei blinkende prullen. Die neemt hij mee naar Noemfoor. Dan richt hij een groot feest aan, waarop hij vele Papoea's uitnodigt. En van feesten houden ze, de Papoea's. Ze dansen en zingen, ze drinken sagoweer en als ze dan half dronken zijn, dan toont hij hun zijn schatten. Ze zijn er verrukt over. Zoiets hebben ze nog nooit gezien. Manggi is vast de profeet van de Messias, vast en zeker. Als ze zover zijn, zegt Manggi: „Ieder die op reis wil gaan, moet voor mij verschijnen. Dan zal ik zeggen, of de reis mag doorgaan of niet.”

Ook beweert hij: „Als er een schip op Noemfoor wil komen, dan zal het in een steen veranderen. Als de pandita op Noemfoor wil komen, dan zal zijn schip onderweg zinken.” Hij laat twee flessen zien, vol met water en olie. Dat is onkwetsbaarheids-water. Wie het drinkt en op zijn lichaam wrijft, kan nooit getroffen worden door het wapen van een vijand.

Dit alles leert Manggi, de valse profeet, en . . . goeroe Tanámal hoort het. Hij hoort, dat vele Papoea's hem volgen. Maar dat mag niet. Ze worden geplunderd en vreselijk bedrogen.

Goeroe Tanámal gaat naar Baroe, het dorp van de profeet. Hij stuurt een bode naar Manggi met de boodschap: „Als je werkelijk een profeet bent, kom dan bij me en bewijs het me uit het evangelie.”

De bode komt terug . . . zonder Manggi. Die beweert, dat hij al naar de hemel gevaren is, zegt de bode. Dan wordt goeroe Tanámal boos. En met luide stem zegt hij tegen de Papoea's, die zich om hem verzameld hebben: „Manggi is een valse profeet. Hij durft niet te komen. Hij bedriegt jullie, opdat hij rijk kan worden van de geschenken, die jullie hem geven. Heeft de pandita, of heeft de goeroe ooit geschenken

van jullie gevraagd? Zijn jullie zieken niet gratis geholpen en is je de leer van Tuan Jezus niet gratis verkondigd?"

De Papoea's moeten hem gelijk geven. En goeroe Tanámal doet meer. Hij schrijft brieven aan pandita Van Hasselt en aan de assistent-resident. Hij vertelt daarin van Manggi en hoe gevaarlijk zijn leer is.

En dan . . . Enige dagen later komt tegen donker een boot op de rede van Baroe. In die boot zijn de pandita, de assistent-resident en enige soldaten. Ze omsingelen het dorp en Manggi wordt gevangen genomen. Zijn huis wordt in brand gestoken en Manggi gaat voor vijf jaar de gevangenis in.

Nu kan goeroe Tanámal weer doorgaan met zijn heerlijk werk om Noemfoor tot de Here Jezus te brengen.

Dertien jaar blijft hij er. Dan vraagt pandita Van Hasselt of hij goeroe wil worden op Jappen, een ander en veel groter eiland in de Geelvinkbaai. Nog voor hij de brief ontvangt, waarin de pandita dit vraagt, droomt hij. Hij droomt, dat een heiden hem in een vliegtuig naar Jappen brengt. En als dan de brief van de pandita komt, dan is hij bereid er heen te gaan. De hele gemeente van Pakriki doet hem uitgeleide. Velen hebben tranen in de ogen en ook de goeroe en de njora wenen. Ze voelen dat het een afscheid is voor altijd.

Op Jappen moet goeroe Tanámal weer opnieuw beginnen. Niemand verwelkomt hem op het strand. Maar hij knielt er neer en hij bidt: „O Heer, die hemel en aarde in uw macht hebt, help mij om de mensen van Jappen tot u te brengen.” En de Heer, die geen bidder laat staan, verhoort zijn gebed. Een Ambonese handelaar komt naar hem toe en zegt: „Goeroe, mijn huis is voor u. Ik ga zelf in een ander huis wonen.”

Blijmoedig gaat Tanámal aan het werk. En het duurt niet lang of hij kan reeds een school openen. Hij ziet gedaan te krijgen, dat er niet meer op zondag markt wordt gehouden, maar op woensdag en zaterdag.

Hij went de Papoea's er aan, dat zij de dag met God beginnen en de dag met God besluiten.

Hij sticht een gebouwtje, waarin hij kerk houdt. Na afloop van de dienst geeft hij catechisatie. Na de catechisatie houdt hij zondagschool. Hij stelt ouderlingen aan en diakenen en iedere zaterdagavond roept hij hen bij elkaar om samen zich voor te bereiden op de zondag. Hij preekt in 't Maleis en één der ouderlingen vertaalt de preek dan in de taal der Papoea's.

O nee, laten we niet denken, dat dit alles vanzelf gaat. Het kost moeite, het kost strijd. En er moet veel gebeden worden.

Ook in zijn huiselijk leven wordt hem het verdriet niet gespaard. Op het eiland Jappen, waar hij 22 jaar werkt, verliest hij zijn eerste vrouw, zijn tweede vrouw en vier van zijn zes kinderen. Dit alles in dienst van de zending zoals hijzelf zegt.

Eens wordt hijzelf ziek, gevaarlijk ziek. Zijn toestand lijkt hopeloos. Voor mensen, ja. Maar niet voor God. Voor God is immers nooit iets hopeloos! Tegen elke verwachting in wordt hij weer beter. Hij moet twee maanden rust houden. Maar rust houden is niets voor goeroe Tanámal. In die twee maanden houdt hij iedere avond dagsluiting en preekt hij 's zondags.

Een felbewogen leven heeft hij gehad, goeroe Laurens Tanámal. Verscheidene malen moest hij verhuizen, omdat God hem weer naar een ander dorp zond, om daar de kerstening te beginnen. Hij heeft het gedaan in gehoorzaamheid aan zijn Heer, naar wiens wil hij altijd vroeg. Hij heeft gewerkt als waarnemend zendeling, als hulp van de zendingen *De Neef en Bout*. Hij heeft scholen en kerken gesticht. Hij was evangelist en schoolinspecteur, administrateur en opleider tot evangelist; hij ontving collecten en betaalde salarissen uit. En bij dit alles schreef hij uitvoerige rapporten over zijn bevindingen in de gemeenten, die hij op zijn reizen bezocht. In 1937 schonk de gouverneur-generaal hem de bronzen ster van verdienste.

In de tijd dat de Japanners heer en meester waren in Indonesia, was hij koelie. Maar ook deze zware tijd is hij doorgekomen en met zending *Ten Haaft*, die het eerst terugkwam uit het concentratiekamp, waarheen alle zendingen in 1942 gezonden werden en waaruit velen niet weerkeerden, pakte hij het werk weer aan.

Eenenveertig jaar heeft hij als goeroe gearbeid in dienst van zijn Zender.

O nee, het gaat in Gods Koninkrijk nooit om mensen. Het gaat niet om pandita's, goeroe's; het gaat niet om zendeling Van Hasselt, die 42 jaar als zendeling heeft gearbeid; en ook niet om goeroe Laurens Tanámal. Maar wel om de uitbreiding van Gods Koninkrijk, waaraan zij mochten meewerken, biddend, strijdend, zuchtend, juichend!

En nu? Vele Papoea's op de eilanden in de Geelvinkbaai zijn christen geworden. Ook op Nieuw-Guinea zelf. Vele scholen zijn er verzezen en vele kerkgebouwen.

Er is een wonder gebeurd op Nieuw-Guinea, een wonder.

In oktober van het jaar 1956 hebben de christenen van Nieuw-Guinea, 125.000 in getal, die behoorden tot verschillende kerkgenootschappen, één kerkgemeenschap gesticht, die allen omvat, nl. de

Evangelisch Christelijke Kerk.

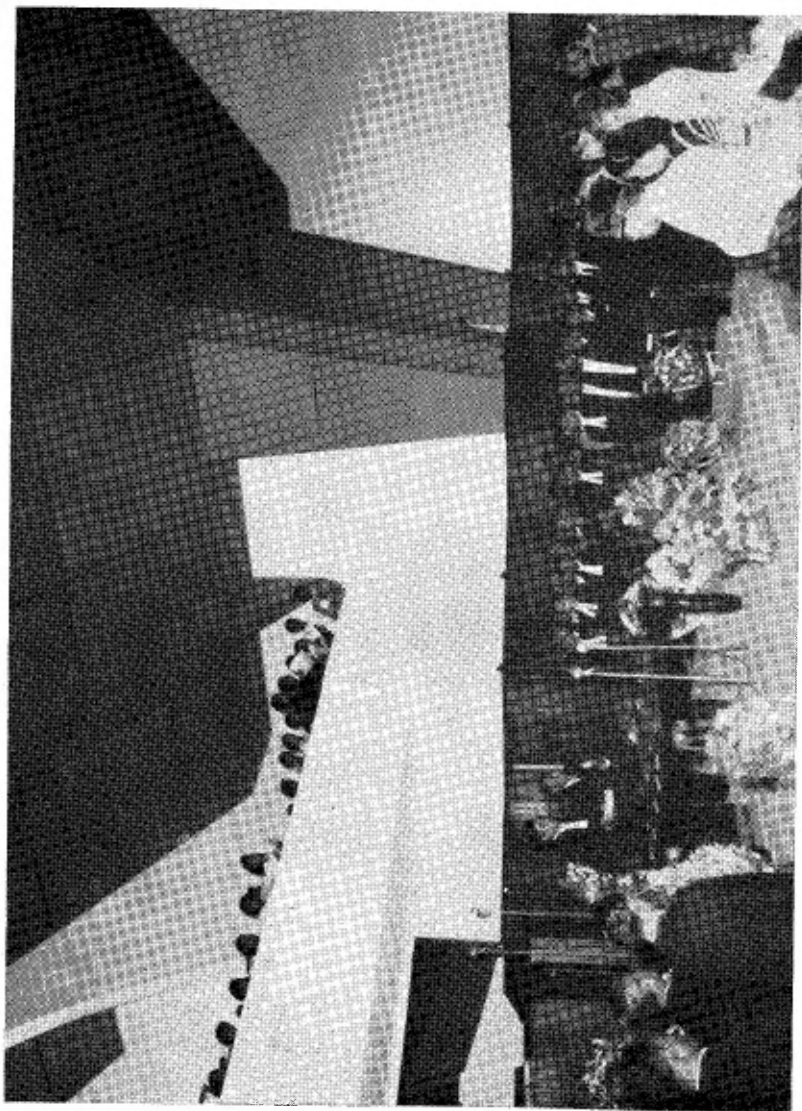
Wat nog nergens op aarde gelukt is, is op Nieuw-Guinea geschied!
Een wonder! Onze God is een God van wonderen!

AANTEKENINGEN:

1. Deze vertelling is a.h.w. een stille hulde aan de *Ambonezen*, die zoveel hebben gedaan om de gebieden vooral van Oost-Indonesia voor de zending open te leggen. In Laurens Tanámal mogen we hen eren!

2. Wie een uitvoeriger vertelling over goeroe *Laurens Tanámal* wil geven, leze: „De roepstem volgend”, autobiografie van goeroe L. T. in *Lichtstralen* 1952, no. 2. Voorhoeve, Den Haag, aan welke autobiografie wij de gegevens hebben ontleend voor bovenstaande vertelling, die we, gezien het bestek van ons werk, niet langer konden maken. Maar onderstaande aantekeningen kunnen wellicht nog verder dienstbaar zijn.

3. Al vroeg werden er op Nw. Guinea *zendingsfeesten* gehouden. L. T. schrijft er over: „In Manokwari werd een groot zendingsfeest gehouden. Zend. Van Hasselt, die vooraf met zijn mensen een vlak terrein in gereedheid had gebracht, opende meestal het feest. De preekstoel was versierd met bloemen en om beurten spraken verschillende goeroes. Schoolkinderen waren er met hun fluitkorpsen, zangkoren spanden zich in, en het was een feestvreugde overal.”

IN DE NIEUWE PROTESTANTSE KERK OP AMBON

Arch. Republik Indonesia

4. In de lectuur over de zendingsgeschiedenis van Nw. Guinea stuiten we meermalen op een *Messiasbeweging*. (Men kent er 13). De Japanners maakten korte metten met zulke profeten (en profetessen!). Zie Lichtstralen 1952, no. 2, pag. 37 v.v.
5. Toen de njora overleden was, bestelde *Tanámál* „een vat cement en metselde (hij) een grafteken voor haar.”
6. Over zijn werk als waarnemend zending schrijft *Tanámál*: „Het omvatte:
 - 1e het bezoeken van christengemeenten, catechisatie, onderzoek voor doop en belijdenis.
 - 2e schoolinspectie en administratie als schoolbeheerder.
 - 3e het leven van de gemeente en de verhouding tot de goeroe nagaan.
 - 4e het ontvangen van collecten en het uitbetalen van salarissen.
 - 5e het bezoeken van dorpen, die nog geen goeroe hebben.
 - 6e het opmaken van uitvoerige rapporten van alle reizen; die werden ingediend op het kantoor van de zending.
7. Behalve zendingen en goeroes kende men op Nw. Guinea ook *mesters*. Dat waren „gewone leerlingen van de L.S., die enigszins uitblonken; na wat bijlessen te hebben gehad, werd hun een soort examen afgenomen en, als ze slaagden, werden ze naar kleinere dorpen gezonden.” (*Tanámál*).
8. *Tanámál* klaagt er in zijn autobiografie over dat er onder de goeroes „vele figuren voorkwamen, die niet trouw bleken te zijn.” Zij waren slechts op eigenbaat bedacht en wilden heersen. Er waren er zelfs, die het drinken van sagoeweer aanmoedigden, die toen de Japanners kwamen heiden waren met de heidenen, die op zondag voor zich lieten werken. Echter waren er ook die weigerden de Japanners te gehoorzamen, die deswege geslagen werden, in de gevangenis gestopt, ja zelfs werden onthoofd.
9. Een zeer oriënterend boek over de zending op *Nieuw Guinea* is: „Kruis en Korwar”, door drs. *Kamma*, Den Haag 1953.
10. De naam *Nieuw Guinea* is door een Spanjaard aan het eiland gegeven (1545). De donkere huidskleur der bewoners deed hem denken aan de mensen in Guinea in West-Afrika. Naar schatting wonen er 1 miljoen mensen, waarvan er 400.000 geregistreerd zijn. Alleen in de *Baliemvallei* wonen 60—100.000 mensen. Wat de naam *Papoea* betekent, is niet duidelijk. Na de 2e wereldoorlog kwam de naam *Irian* op (gegeven door een Biakker; het woord betekent zoveel als gemakkelijk, licht, prettig, opkomend uit zee). Om de vele talen die er gesproken worden — meer dan 100 — is het wel eens het Babel van het oosten genoemd. Men trouwt nooit met iemand, die dezelfde naam draagt, de wereld van de vrouw wordt geassocieerd met de aarde, zee, slangen, krokodillen, draken etc.; die van de man met de hemel, bovenwereld en de vogels.
11. Een *korwar* is een beeldje, waarin de ziel van een afgestorvene huist. De daemonden duidt men aan met het woord „*mon*”. Men roept de overledenen op door middel van de *korwars*.
12. In 1855 begon de zending haar werkzaamheid op Nw Guinea — in het noorden — met de Duitsers *Ottow* en *Geissler*. Het waren zending-werklieden. In 1863 zond de *Utrechtse zendingsvereniging* er o.a. zend. *J. L. van Hasselt* heen, die er 45 jaar bleef. In 4 jaar tijd verloor hij er zijn vrouw en 2 kinderen. In 1866 kwam zend. *Bink*. Hij werkte vooral op *Roon*. Zijn 4 kinderen stierven en zijn vrouw werd geestesziek. Hij stierf in 1899: „een tragisch einde van een tragisch leven”. (*Kamma*). Op *Roon* werkte ook zend. *Van Balen*, ± 1890.
- ± 1900 kwam *Van Hasselt Jr.* (F.J.F.). Hij was het die *Tanámál* vroeg naar Pakriki te gaan. De pionier van *Biak* is *Petrus Kafiár*, een vrijgekochte slaaf, die goeroe werd (1908). De zending die *Tanámál* enkele malen overplaatste is zend. *Bout* te *Fak-Fak* en *Mili*.
13. Te *Sorong* (Vogelkop) werkt de Noord Nieuw Guinea Petroleum Mij., die jaarlijks f 25.000 geeft voor de zending aldaar.
14. De zend. *Van Hasselt Jr.* en *De Neef* (*Albert Zaaier*) legden Oost Nw. Guinea open voor de zending. In „Kruis en Korwar” wordt zend. *De Neef* genoemd „de zwerver Gods met het blijde kinderhart.”
15. Zr. M. *Glastra* noemt in „Kruis en Korwar” Nw. Guinea „het grote, ongezonde land.” Volgens een opgave van 1951 is het aantal artsen op Noord- en West Nw. Guinea 14, waarvan 9 in zendingsdienst, verpleegsters 27, waarvan 24 in zendingsdienst, aantal bedden ± 660. In *Mili* is een *leprozerie*.
16. In 1918 werd in *Mansinam* een normaalschool voor de opleiding van onderwijzers gesticht. Eerste directeur: *Van Hasselt*. In 1923 volgde zending *Kýne* hem op als directeur.

17. De gemiddelde dagelijkse temperatuur is te *Manokwari* 26°C. De gemiddelde regenval 2521 mm. Het aantal regendagen 145.

Voor *Sorong* zijn deze getallen: 26°C., 2705 mm., 185 dagen.

Voor *Hollandia*: 26°C., 2336 mm., 151 dagen.

18. „Wanneer een heidens volk is gedoopt, betekent dat niet het einde, maar pas eerst goed het begin van de oorlog tussen licht en duisternis.” („Kruis en Korwar,” pag. 264).

19. Er zijn op Nieuw-Guinea Beschavingsscholen (3 klassen), Volksscholen (3 klassen), Vervolgscholen voor jongens (3 klassen), een Lagere Technische School te Hollandia, een Middelbare en een Muloschool te Joka, een school voor opleiding tot verpleger (-ster) te Hollandia, een kweekschool te Mansinam, vervolgscholen voor meisjes (3 klassen). Het totaal aantal scholen bedraagt (opgave 1952): 556. Totaal aantal leerlingen 27819.

20. Het is ondoenlijk een enigszins volledige literatuurlijst over Nw. Guinea te geven. Wel willen we enkele werken noemen:

1e het interessante boek van dokter Boelen: „Dokter aan de Wisselmeren,” Baarn, z.j. (1955?).

2e „Geloof in de oogst,” zend. Bink, Oegstgeest 1954, serie Wegenbouwers.

3e F. C. Kamma: Albert Zaaier (A. J. de Neef); Lichtstralen 50e jrg. no. 2, Den Haag.

4e „Moeder van Papoea-land” door W. C. van Hasselt-Mundt, vertelling in „Zij gingen vooraan,” Amst. 1955.

5e „Nieuw-Guinea” door J. Rauws, Den Haag z.j.

6e F. J. F. van Hasselt in „Grote Figuren”, Hoenderloo, 1941.

7e Artikelen in „De Heerbaan”, 1952, 1955, 1956, Uitg. Ned. Zendingsraad.

8e Een vertelling over Ruatoka van Papoea (Australisch gedeelte), in „Pioniers van Christus” door Dr. Ousoren, Kampen.

21. Over de *Evangelisch Christelijke Kerk* op Nieuw-Guinea lezen we in „Trouw” van 3 november 1956: *Unicum in de geschiedenis van Kerk en Zending*.

Voor de Kerk op Nieuw-Guinea was 28 oktober een belangrijke dag. Toen is op dit eiland de Evangelisch Christelijke Kerk zelfstandig geworden. Verreweg het grootste deel van de 125.000 zielen, die deze kerk telt, zijn papoea's. Naast hen zijn er christenen uit Ambon en Menado, een groep Indische Nederlanders en Nederlandse christenen, die in het vaderland behoorden tot de hervormde kerk, de gereformeerde kerken of tot een der andere, kleinere kerkformaties.

Een unicum in de geschiedenis der Kerk, noemt dr. W. G. Harrenstein dit samengaan in „Belijden en Beleven”. Haast zou ik zeggen: „Van Nieuw-Guinea begint de victorie”, aldus dr. Harrenstein, van wiens artikel wij een gedeelte overnemen.

Het zijn twee feiten — aldus dr. Harrenstein — die bij de zelfstandigwording van de Evangelisch Christelijke Kerk van Nieuw-Guinea bijzonder de aandacht trekken. In de eerste plaats wijs ik erop, dat in deze kerk alle gelovigen samenwonen zonder dat daarbij ras en huidskleur verwijdering scheppen.

De eenvoudige Papoea, die ergens in de rimboe een uiterst primitief bestaan voert, dat nog aan het stenen tijdperk doet denken, en de Gouverneur van Nieuw-Guinea zijn beide leden van één en dezelfde kerk en zullen, als de gelegenheid zich voordoet, uit één beker drinken aan de tafel des Heren. Wat in Noord-Amerika nog maar ten dele, en in Zuid-Afrika nog helemaal niet het geval is, is op 28 oktober 1956 op Nieuw-Guinea een feit geworden. Bewust hebben alle belijders van Jezus Christus deze eenheid aanvaard en zij hopen die ook in praktijk te brengen.

Deze eenheid van alle belijders, niet in de theorie maar in de praktijk, is een unicum in de geschiedenis der kerk en der zending. Met het oog daarop acht ik 28 oktober 1956 een belangrijke datum, een heel belangrijke datum zelfs.

Het tweede merkwaardige feit, waarop wij aandachtig letten moeten, is het samenwonen van alle protestantse christenen in de ene Evangelisch Christelijke Kerk.

Hier zijn in één kerkverband verenigd: Hervormden, Gereformeerden, Chr. Gereformeerden, Evangelisch Lutherse, Doopsgezinden en enkele Vrijgemaakt Gereformeerden.

Ook hier staan we dus weer voor een unicum in de geschiedenis der kerk. Haast zou ik zeggen: „Van Nieuw-Guinea begint de victorie!” Daar is niet alleen alle rasdiscriminatie bewust afgewezen, maar is ook de staalkaart van grotere en kleinere kerkformaties begraven.

Ieder, die geen vreemdeling is in het kerkelijk Jeruzalem, zal wel met mij verbaasd de handen samenklappen en er misschien de verzuchting bij slaken, dat zó iets alleen

maar mogelijk is op een lang vergeten en nogal wat achterlijk eiland aan het andere einde der wereld. Werkelijk, 28 oktober 1956 is een belangrijke datum!

Ik denk, dat onder de lezers meer dan één een blij gezicht gekregen zal hebben, toen hij dit artikel las, maar dat er ook anderen zijn, die bedenkelijk zijn gaan kijken. De blijden zeggen: „Het is om jaloers van te worden.” De anderen zeggen: „Dat loopt immers vandaag of morgen toch spaak.” En weet ge wat ik zeg? Ik zeg, dat hier een christelijk waagstuk tot stand is gekomen en dat allen, die in de E.C.K. samenwonen en allen, die toeschouwers zijn, heel veel moeten bidden met dankzegging en strijden moeten met open vizier!

40. DOKTER TULUNG: DE DOKTER, DIE (ALTIJD) HELPT

DR. J. G. SCHEURER: DE PIONIER DER MEDISCHE ZENDING:

1864—1928

Medische zending maakt deel uit van het totale getuigenis der chr. gemeente aangaande het koninkrijk Gods en de overwinning van Jezus Christus op de machten der duisternis.

E. Jansen Schoonhoven (De Heerbaan 1954, no. 1).

Gez. 121

Het is tegen de avond van een fraaie winterdag.

Over de weg, die door het dorpje Gelselaar loopt, slenteren drie jongens. Ze trekken een slee achter zich aan.

De hele middag zijn ze aan het „karrejotten“ (sleetje rijden) geweest. Nu gaan ze naar huis.

Hè, ze hebben honger gekregen van het fijne spel. Ze hebben zin in een stevige boterham.

Kijk, daar zit Ensink, de oude schoenpik, nog te lappen. Een olielamp hangt boven zijn tafel.

Ensink is een ouwe brombeer. Hij heeft een hekel aan jongens. Het zijn voor hem allemaal kwajongens, met wie hij gestadig in oorlog is.

Hoe vaak heeft hij hen al achterna gezeten, een schoen in de hand!

Hoe vaak heeft hij hen een schoen achterna gegooid! 't Was natuurlijk nooit raak. Dan stak hij de vuist op en riep: „Ik krijg je wel, lelijke rakkers!“

Maar hij kreeg ze nooit. De jongens waren hem altijd te vlug af.

De drie jongens blijven voor het raam van Ensink staan.

„Baas, wil je op de slee zitten?“ vraagt Jan Scheurer, de aanvoerder.

Ensink kijkt op. Daar zijn die dekselse kwajongens weer. Hij zal ze!

Hij staat op, rukt de deur open en . . . maar de jongens zijn al ver buiten zijn bereik . . .

Bij het huis van de bovenmeester blijven ze staan.

„Jongens, het vriest vannacht dat het kraakt,“ zegt Jan, de zoon van de bovenmeester, en hij kijkt naar de heldere lucht als een volleerde schipper. De maan klimt bronsgeel in het oosten.

„Moeten we vanavond niet gaan karrejotten?“ vraagt Piet Kleinrensink.

„Nee, jongens, ik weet wat. Ik heb een reuzeplan,“ zegt Jan.

Ze steken de hoofden bij elkaar. Als Jan een plan heeft, is het de moeite waard ernaar te luisteren. Hij is de anderen de baas in boomklimmen, vogelnestjes uithalen en andere waaghalzerijen. Als de anderen een sloot te breed vinden, dan springt hij er over en . . . soms er in. Maar wat geeft hij om een nat pak?

Fluisterend ontvouwt Meesters Jan zijn plan.

Als hij klaar is, zegt Piet: „Ja, jonges, dat wordt reuze! Wat zal die ouwe brombeer schrikken.”

„Vanavond om acht uur hier, jonges,” zegt Jan nog. Dan gaat hij naar binnen.

Het is half negen in de avond. Het dorpje ligt in roerloze rust in de fijne vrieskou. Als een druppel water zo klaar staat de maan in de heldere lucht.

Bij het huisje van Ensink, de schoenlapper, staan drie jongens: Jan Scheurer, Piet Kleinrensink en Pim de Jong. Ze kijken door een spleetje in de luiken.

Kijk, Ensink zit bij de schouw. Aan het hangijzer boven het vuur hangt een pot pap. Ensink roert erin, terwijl hij in het vuur staart.

„Dus, jij blijft hier, Piet, en houdt hem in de gaten. Pim, jij geeft me een zetje om op het dak te komen en dan...”

Dan gaat het gebeuren.

Jan klimt op het dak, dat erg laag is. Onhoorbaar kruipt hij naar de schoorsteen, graait wat sneeuw bij elkaar, maakt er een flinke bal van en...

Maar hoe is dat mogelijk! Ensink zal juist de pot van het hangijzer nemen... dan kletst er opeens met een harde slag een dikke prop sneeuw in. De pap spat aan alle kanten over de rand van de pot en sist in het vuur.

Jan heeft goed gemikt. Van schrik valt de oude schoenmaker haast van zijn krukje. Even staart hij besluiteloos naar de pot pap, die bijna leeg is. Dan begrijpt hij, wat er gebeurd is. „De rakkers,” schiet het door hem heen.

Buiten hoort hij een daverend gelach. Hij rent naar de deur. Naast zijn huisje ploft een jongen in de sneeuw. Ha! hij zal hem!

Maar hij is net te laat. Jan glipt onder zijn handen weg en zet het met Piet en Pim op een lopen.

Maar Ensink heeft gezien, wie hem deze poets gebakken heeft. Hij neemt de pot met het restje pap, dat intussen lelijk aangebrand is, van het vuur, trekt zijn bonker aan en gaat naar de bovenmeester.

Juist als hij het hele verhaal verteld heeft, komt Jan binnen.

„Ah, daar is de booswicht,” zegt meester Scheurer. „Heb jij bij Ensink een sneeuwbal in de pap gegooid?”

„Ja, vader,” bekennt Jan.

„Kom dan maar es hier,” zegt de bovenmeester en voor de ogen van de schoenmaker krijgt Jan een geducht pak voor de broek.

Au! Vaders hand slaat raak!

„Ziezo, Ensink, zo’n streek haalt mijn zoon niet meer uit. En nu moet hij je ook het meel vergoeden voor de pap, die verloren gegaan is. Kom op met je spaarpot, Jan.”

Even later rammelt er een spaarpot.

En brommend gaat Ensink naar zijn huisje terug. Zo’n rakker!

Nu zul je vragen: wat heeft deze kwajongen nou met de zending te

maken? Wel, deze zelfde rakker is één der grootste mannen uit de geschiedenis der zending op Java geworden. En hoe dat kwam zal ik je nu verder vertellen.

Je moet niet denken dat Jan Scheurer alleen maar kattedwaad uithaalde. O nee, op school was hij een van de beste. En 's zondags . . . ah, dat was mooi. Dan ging hij met zijn kornuiten naar boer Kolkman. Nee, niet op de hilt spelen of op de hooizolder, maar dan ging hij luisteren. Want boer Kolkman kon vertellen . . . prachtig!

Hij nam de jongens mee naar het land Kanaän; hij vertelde ze van vreemde landen en volken; een keer zelfs . . . nam hij hen mee naar de hemel. Hij vertelde hoe mooi de hemel was. Je hoorde de zaligen zingen, je hoorde de hemelse muziek, je zag ze daar: Abraham en David en Daniël. Je zag de grote, witte troon en engelen zweefden er om heen en de Here Jezus stond er naast in een mooi wit kleed met een prachtige gouden gordel. Als boer Kolkman daar zo mooi van vertelde, dan was je muisstil en diep in je hart verlangde je om ook daar te zijn, waar nimmer tranen vloeien.

Boer Kolkman vertelde ook . . . de prachtige verhalen van de zending. Dan leefde Jan mee met de zendelingen, die naar vreemde, verre gewesten gingen. Hij streed mee hun strijd tegen de stomme afgoden, de tovenarij, tegen de vele boze geesten, die altijd en overal waren.

En daar, op die zondagmiddagen bij boer Kolkman, werd in zijn hart het verlangen geboren om ook zendeling te worden. Hij dacht erover na, alleen op zijn kamertje; hij las erover vóór hij ging slapen. Hij sprak erover met boer Kolkman en die zei: „Zendeling worden, mijn jongen, dat is het allermooiste wat je worden kunt. Van de Here Jezus gaan vertellen aan mensen, die nog nooit van Hem gehoord hebben, dat is het allermooiste!”

En Jan zei tegen zichzelf: „Ik word later zendeling, vast.”

Eens, toen vader vroeg, wat hij worden wilde, zei Jan: „Zendeling, vader en het liefst zendeling-arts.”

Vader keek verwonderd. „Nee, Jan, dat gaat niet,” zei hij, „je wordt ondermeester en misschien later wel bovenmeester net als ik. Dan kun je aan de kinderen van ons volk van de Here Jezus vertellen. Dat is ook mooi!”

En Jan . . . gehoorzaamde; hij sprak er niet meer over met vader. Maar diep in zijn hart bleef het verlangen om zendeling te worden en dat verlangen werd zo groot, dat hij . . . ziek werd.

En toen . . . toen begreep vader. „Jan, je mag zendeling worden,” zei hij.

Een grote vreugde ging door Jan heen. Zo groot, dat hij weer beter werd.

In 1883 — Jan was toen al 18 jaar — ging hij naar het zendingshuis van de Utrechtse zendingsvereniging. Daar zou hij opgeleid worden tot zendeling en dan zou hij naar Nieuw-Guinea gaan.

Nu werd hij weer de oude Jan van vroeger. Hij studeerde hard, kreeg les in de geneeskunde en leerde zelfs het bouwen van huizen.

En toch zou hij niet naar Nieuw-Guinea gaan.

In 1886 gebeurde er iets in ons land, dat vele harten in beroering bracht. Vele mensen waren het niet meer eens met de toestand zoals die in de kerk was. Hun leidsman was o.a. de beroemde dr. *Abraham*

Kuyper. Hij wordt uit zijn kerkelijk ambt ontzet. We noemen dit de *Doleantie*.

Jan Scheurer ging mee met de Doleantie. Nu kon hij niet meer op de zendingsschool blijven.

In deze tijd zocht de Nederlandse Gereformeerde zendingsvereniging een zendeling-arts. Ze vroeg Jan Scheurer of hij bereid was dit te worden. Jan stemde gaarne toe en nu ging hij naar Londen om daarvoor te worden opgeleid. Hij studeerde hard en enkele jaren later was hij klaar.

In 1893 trouwde hij en ging met zijn vrouw naar Java, naar *Poerworedjo*. Al dadelijk kreeg hij zoveel patiënten, dat er van verdere studie niets kwam.

En toch . . . dokter Scheurer kende de Javaanse taal nog niet. Daarom ging hij naar *Solo*. In Solo mochten echter geen zendelingen arbeiden. Dus ging hij er niet heen als zendeling-arts, maar als gewoon *Hollander* om de taal te leren. Hij ging in een eenvoudig kamponghuisje wonen en dacht er rustig te kunnen studeren. Maar dat was mis.

Men herkende hem als de dokter, die in *Poerworedjo* de patienten gratis en goed hielp. Van alle kanten kwamen de mensen om door hem geholpen te worden.

In deze tijd hadden dokter en mevrouw Scheurer het erg arm. Van hun salaris konden ze nauwelijks leven en er kon geen cent af om medicijnen en verbandstoffen te kopen. En toch . . . toch moest dokter Scheurer helpen. En . . . spreken over zijn Heiland, al mocht dit dan niet. En als hij geen geld had om verband te kopen, dan scheurde mevrouw Scheurer de lakens van haar uitzet, die ze uit Holland meegebracht had, in repen.

Mevrouw Scheurer klaagde er niet over. De dokter had het toch al druk genoeg. Maar eens, toen de dokter na een vermoeiende dag thuis kwam, toen kon ze de nijpende nood niet meer voor hem verbergen. „Nu is er geen eten meer voor morgen,” klaagde ze, „en ik heb ook geen cent meer om eten te kopen.”

Dokter Scheurer keek zijn vrouw aan. Hij hoorde de bijna wanhopige toon in haar stem. Toen zei hij: „Welnu, dan gaan we het aan onze Hemelse Vader zeggen en Hem vragen, of Hij ons eten geeft.”

Toen vouwden ze de handen, ze sloten de ogen en dokter Scheurer vertelde aan de Here, hoe groot de nood was en hij vroeg, of Hij hun eten wilde geven.

Toen hij zijn gebed geëindigd had, zei hij: „De Here laat ons vast niet in de steek. Hij laat immers zijn kinderen nooit in de steek!”

Rustig en vol vertrouwen gingen ze slapen. En in de nacht gebeurde het wonder.

Toen Joram, de Javaanse helper, de volgende morgen de deur opende, nee, toen kon hij zijn ogen haast niet geloven. Vlak voor de deur stond een zak rijst.

Hij holde naar binnen en riep: „Tuan dokter! Er staat een zak rijst voor de deur!”

Dokter en mevrouw Scheurer haastten zich naar de deur. Nooit zullen ze een zak rijst zo blij naar binnen gedragen hebben als deze.

„Zie je wel,” zei de dokter, „ik wist wel, dat de Here ons niet in de steek zou laten. Toen dankten ze hun Hemelse Vader.”

Later hoorden ze dat de zak er was neergezet door een dankbare Chinees, die door de dokter genezen was. Maar is hierdoor het wonder minder groot?

Lang zou dokter Scheurer echter niet in Solo blijven. En dit was niet de schuld van de Javanen, zelfs niet van de sultan, maar van de Hollandse resident.

Dokter Scheurer hield des zondags godsdienstoefening met zijn gezin. Maar al spoedig kwamen er Javanen, die deze godsdienstoefeningen bij wilden wonen. De dokter kon hen natuurlijk niet weigeren en zo ontstond er een kleine christengemeente.

Dat hoorde de resident. Hij liet de dokter bij zich komen en zei hem, dat hij de godsdienstoefeningen moest staken. Ze waren in Solo door de regering verboden. De sultan mocht er eens boos om worden.

„De sultan zal er niet boos om worden,” antwoordde dokter Scheurer, „ik kom zelf aan het hof om zieken te genezen.”

„U moet de godsdienstoefeningen staken,” zei de resident.

„Men moet Gode meer gehoorzaam zijn dan de mensen,” antwoordde de dokter.

„Dan moet u de stad verlaten,” beval de resident.

Dokter Scheurer ging, maar met een grote teleurstelling in zijn hart. Echter, de Heer zou hem over deze teleurstelling heen helpen.

Te *Jogja* moet een zendingshospitaal komen. En dokter Scheurer moet daarvoor de plannen ontwerpen. Vol vreugde gaat hij aan het werk. Hij begint met een polikliniek te openen. Binnen enkele weken komen er al 100 patienten per dag.

Dan gaat hij naar de sultan van *Jogja* en vraagt of hij een terrein kan kopen om daarop een hospitaal te bouwen. De sultan staat het toe, ook nadat dokter Scheurer heeft verteld, dat hij niet alleen zieken wil genezen, maar ook het evangelie wil verkondigen.

Hij leidt de gehele bouw van het hospitaal en trekt er met paard en wagen op uit om de zieken, die niet naar de polikliniek kunnen komen, te helpen.

Als eindelijk het gebouw gereed is, staat er een hospitaal met een operatiekamer, een polikliniekzaal en vijf zalen met 125 bedden.

Nu is zijn ideaal werkelijkheid geworden. Nu kan hij arts zijn en zendeling. Zo bekend wordt hij bij de Javanen, dat ze hem „dokter tulung” noemen, dat is: de dokter, die altijd helpt en altijd helpen wil. Het wordt zijn erenaam.

Nog voor het hospitaal klaar is, krijgt hij reeds hulp van een tweede arts, een zendeling en twee verpleegsters. Een van hen is de dochter van de beroemde dr. Abraham Kuyper, die hij eens in de Doleantie is gevolgd.

De arbeid breidt zich gestadig uit. Zes jaar mag hij nog in het hospitaal arbeiden, dan moet hij naar Holland terug. De gevreesde ziekte beriberi ondermijnt zijn gestel. Hij mag niet meer naar Java terugkeren.

Dit moet wel een grote teleurstelling voor hem geweest zijn.

Na een lang en ernstig lijden neemt de Here hem op in zijn heerlijkheid, waar geen ziekte meer is en geen pijn. Dan mag hij eeuwig genieten van de zaligheid, waarvan boer Kolkman in gebrekkige menselijke woorden al zo mooi heeft verteld.

Dr. Scheurer, hij is de pionier van de medische zending op midden-

Java. Bij zijn grote succes door de bouw van het *Petronella-hospitaal* te Jogja, bleef hij toch altijd de eenvoudige, nederige man. „Het is de Here,” sprak hij, „die deze goede resultaten schenkt, niet de zendeling-arts. Want . . . onvoldaan leg ik elke avond mijn hoofd neer, onvoldaan over de arbeid, onvoldaan over mijn kennis, maar bovenal, onvoldaan over mijn vele tekortkomingen tegenover mijn Heer en Heiland.”

Wie dit zeggen kan, en wie dit meent, is tot grote dingen in staat.

Op het kerkhof te Apeldoorn ligt een eenvoudige steen. Daarin is een open Bijbel gehouden. En op die Bijbel staat: „Geneest de zieken en zegt tot hen: het Koninkrijk Gods is nabij gekomen.”

Naar deze woorden van zijn Heiland heeft dr. Jan Gerrit Scheurer gedaan.

Het allervoornaamste in zijn leven was, wat op de staande naamplaat op het graf staat gegraveerd: „Door zijn vast geloof in Jezus Christus en zijn vurige liefde voor de zaak der zending stond zijn leven geheel in het teken van het offer.”

AANTEKENINGEN:

1. *De medische zending* is van zeer groot belang op de zendingsvelden. In de regel begint de zending hiermee. Dan volgt het *onderwijs* en dan eigenlijk pas de geregelde prediking van Gods Woord. Daarom mogen we een vertelling als deze onze kinderen niet onthouden. Ter aanvulling nog het volgende:

2. *Scheurer* trouwde met Gerritje van de Riet, een vriendin van zijn zuster. Zij schonk hem twee kinderen, een jongen — de latere Dr. J. H. Scheurer, en een meisje — de latere mevr. Allaart-Scheurer. Haar man was zendeling te Jogja. Mevr. Scheurer stond haar man trouw bij als verpleegster.

3. Het ziekenhuis dat Scheurer te Jogja bouwde, werd *Petronella-hospitaal* genoemd, naar de overleden vrouw van iemand, die f 15.000 schonk voor de bouw ervan. Het heet thans *Bethesda*.

4. De Javaanse helper *Joram* is tot zijn dood toe dokter Scheurer trouw gebleven. Joram zou gelijk met Dr. Scheurer uit Holland met hem mee naar Java gaan. Maar hij kwam te laat aan de Harwich-boot. Dadelijk nam hij de volgende boot. Te Harwich stapte hij in een lege eerste-klas coupé, maar hij durfde niet op de rood fluwelen bank gaan zitten. Dus hurkte hij in het voetpad neer. Hij had geen kaartje en de conducteur zag hem niet. Dus had hij een gratis ritje. Op het station in Londen zag hij dokter Scheurer. „Joram zo blij. Here Jezus heeft Joram bij dokter Scheurer gebracht. . . .”

5. Op Java studeerde *Scheurer* eerst tropische ziekten te Batavia. Daar brak de pokziekte uit. Scheurer nam het zieke meisje van de dominee mee naar zijn huis om haar daar te verplegen: een onbaatzuchtige daad.

6. Eens wilde een wond van een Javaan niet genezen. Mevr. Scheurer sneed een stukje uit de huid van haar man om dit op de wond te bevestigen. De tafel van zijn huiskamer deed vaak dienst als operatietafel. Het gebeurde, dat hij zijn eigen slaapkamer liet inruimen voor een doodzieke, arme man.

7. Het salaris van dr. Scheurer te Solo was nog geen f 200 per maand.

8. Scheurer stelde als regel, dat eerst de Javanen geholpen moesten worden, dan de Indo-Europeanen en tenslotte de Europeanen.

9. De Javanen noemden het zendingshospitaal: „rumah tulung”: het huis, waar je geholpen wordt.

10. Dr. Scheurer had ook de leiding van een melaatsenkolonie.

11. Kort voor Scheurer naar Holland zou gaan vond er een uitbarsting plaats van de Kloet. Een asregen drong door in het hospitaal. De operatiekamer werd onbruikbaar. De zieken, die niet lopen konden werden op bedden gelegd, vlak bij de uitgang. De ernstigste patienten werden zelfs naar buiten gedragen. Dr. Scheurer nam zijn Bijbel en las de 23ste psalm voor. Daarna bad hij God om behoud van de patienten

en het hospitaal. De asregen duurde een paar uur. Gelukkig kwam er geen aardbeving

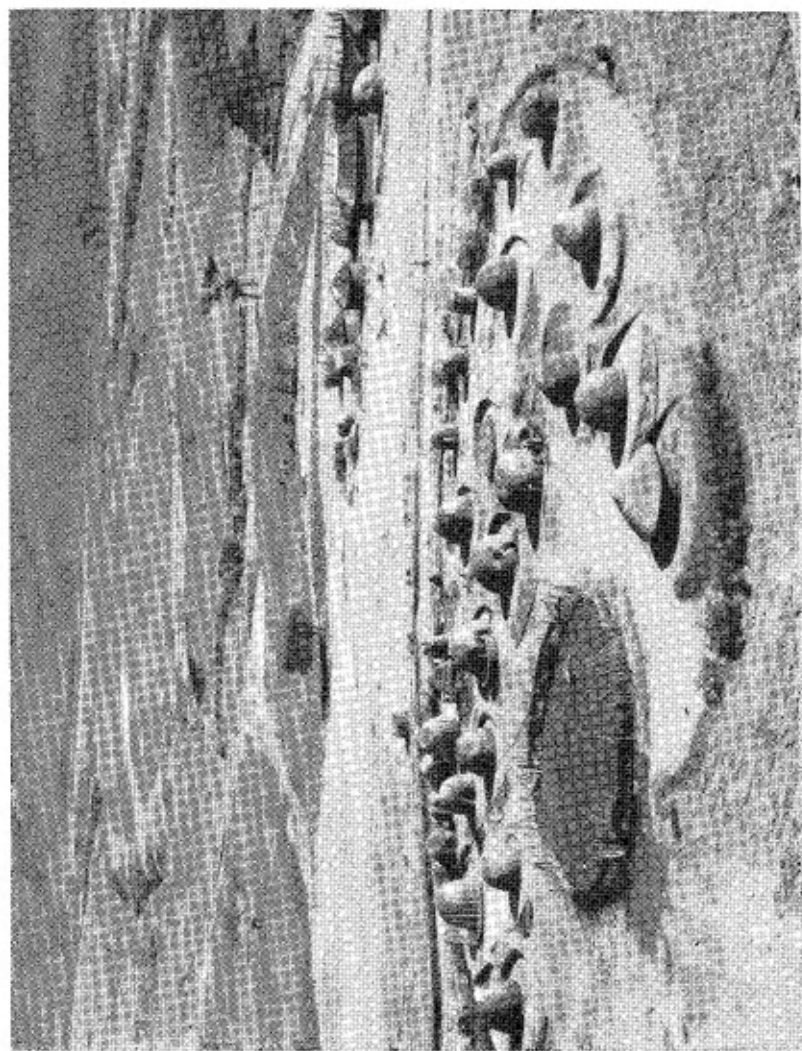
12. Dr. Scheurer werd in Holland door koningin Wilhelmina in audientie ontvangen en werd benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau.

13. Een jongen vond het zo prettig in het ziekenhuis, dat hij met opzet telkens zijn wonden openkrabde. Deze jongen werd later één der Javaanse predikanten.

14. In 1926 telde het *Petronella-hospitaal* reeds 12 kleinere hulpziekenhuizen. Een hospitaal-auto reed van post tot post. Nu is het hospitaal uitgegroeid tot een groot complex van gebouwen.

15. Dr. Scheurer heeft slechts 13 jaar op Java gewerkt.

16. En nu? In „De Heerbaan” (sept.-okt. 1953) lezen we: „Thans doen de kerken in (de classis) Jogja met haar 4000 leden, temidden van twee miljoen inwoners zonder miss.-predikant alle zendingsarbeid. Het kerkgebouw kan ongeveer 900 mensen bevatten. Het zit in twee achtereenvolgende diensten vol, ook met veel jonge mensen. Het vroegere *Petronella-hospitaal* (thans Bethesda) met zijn vele verplegers en verpleegsters, de Normaalschool voor Javaanse onderwijzers, Keuchenius-school geheten, de Theologische school, die thans vijf docenten en 80 leerlingen heeft, en een groot aantal andere scholen hebben alle bijgedragen tot de groei en de betekenis der gemeente.” Er zijn 7 predikanten in Jogja. Elke maand wordt uit de kerk van Jogja een preek over de radio uitgezonden; eens in de twee weken zingt de chr. jeugd voor de radio. Voor de zending geeft men er per hoofd per jaar R.10 en voor kerk en diaconie bovendien nog R.50 per hoofd per jaar.

KAFFERKRALEN

Arch. Unie van Suid-Afrika

41. JINKHANNA

JOH. THEODORUS VAN DER KEMP: VADER DER HOTTENTOTTEN
1748—1811

Ps. 43 : 5, 3 en 4

De rivier is in opstand!

Felle windstoten ruïen het water op, dat grimmig donker kleurt.

Korte, nijdige golven heffen schuimkoppen, die omkrullen met breed geraas. Stormvlagen briesen het water van de koppen en nemen het mee in hun tomeloze jacht.

Verloren in woest geweld van wind en water zwalkt een zeilbootje op de Merwede bij Dordrecht.

Met de ganse macht van zijn sterke lichaam probeert de schipper de kop op de golven te houden om de veilige oever te bereiken.

Maar de veilige oever is ver . . .

Dan, midden in het overmachtige geweld van water en wind, breekt het roer. De helmstok ontschiet zijn handen. De boot slaat dwars in de golven. Een hevig gekraak: de mast breekt; de top vliegt met het zeil en de spriet overboord.

„Ga op de buikdenning liggen!” schreeuwt dokter Van der Kemp, de schipper, tegen zijn vrouw en zijn enig kind, die mede aan boord zijn.

’t Is te laat! Een machtige golf heft zich op, vlak bij de weerloze boot. Even staat zijn scherpe kam hoog. Dan krult hij om en slaat de boot gelijk vol water. Een volgende golf vlak erachter kantelt de boot en sleurt de inzittenden mee in zijn wrede jacht.

O, nu zullen ze verdrinken! Maar dat mag niet!

De dokter kan zwemmen. Hij duikt, dieper. O, hij moet zijn vrouw en zijn kind redden uit de wrede greep van de waterdood. Hij heeft gezien hoe ze verdwenen in de golven. Hij zal ze weer boven brengen. Ze mogen niet verdrinken!

Hij zoekt in het wilde, grauwe water. Hij moet weer boven komen. Dan . . . een eind reeds van hem verwijderd, ziet hij zijn vrouw in een laatste wanhopige worsteling om boven te blijven. Het kind is reeds ondergegaan in het moordende water.

Met felle slagen zwemt hij erheen. Hij moet haar boven water houden.

Hij moet haar redden. Maar voor zijn ogen zinkt ook zij weg . . .

Hij duikt haar na, tweemaal. Ah! Zijn hand grijpt haar. Nu naar boven, naar het licht, het leven! Maar een verraderlijke golf rukt haar los uit zijn greep. En dan . . . nog eens duikt hij, diep, heel diep, tot hij bijna stikt en een felle pijn nijpt in zijn borst. Maar hij vindt haar niet meer . . .

Ergens in de grijs-groene diepte, in het rijk van de waterstilte, zinken ze weg: zijn vrouw en zijn kind . . .

Hij komt weer boven, alleen. Hij ziet zijn boot omgekeerd drijven. De

golven spelen hun woeste spel met het lichte ding. Hij klampt zich vast aan de kiel. Geen golf, hoe grimmig, vermag hem daarvan los te slaan. Hij is sterk, dokter Van der Kemp, hij is in de kracht van zijn leven. Enkele schippers, die voor de wal liggen, hebben het vreselijke gezien. Ze hebben de donkere bui zien komen met vliegend geweld. Ze hebben de windhoos gezien, die met orkaankracht over de rivier streek. Wie kan zulk een geweld weerstaan!

Ze hebben het bootje gezien, daar midden op de rivier.

„Die zijn verloren,” hebben ze tegen elkaar gezegd en toen, in een flits, was het gebeurd. En ze konden niet helpen. Ze waren machteloos, ook zij, de schippers, tegen deze natuurmachten.

Als de storm is uitgeraasd — even plotseling als hij is begonnen — roeien ze naar de omgekeerde boot. Ze nemen de volkomen uitgeputte dokter op en brengen hem naar de wal....

Stralend begon een junidag.

Toen werd het levensgeluk van dokter Van der Kemp verwoest.

Of? Nee, toch niet voorgoed verwoest.

Want...

Te Rotterdam, waar zijn vader dominee was, is hij geboren: *Johannes Theodorus van der Kemp*. Hij bleek een begaafde jongen en reeds vroeg ging hij naar de universiteit te Leiden, waar hij studeerde in vreemde talen, in de wijsbegeerte, de godgeleerdheid, de geneeskunde en de krijgskunde.

Toen hij de universiteit verliet, ging hij in krijgsdienst en klom op tot de rang van kapitein bij het paardenvolk. Zestien jaar bleef hij in dienst. Het was de donkere tijd van zijn leven, want hij gaf zich over aan allerlei zonden. En van zijn geloof bleef weinig meer over.

Zijn vader en moeder stierven van verdriet om zijn zondig gedrag.

Hij trad in het huwelijk en verliet de krijgsdienst. Hij ging naar Edinburg in Schotland om verder te studeren voor dokter. Weldra was hij doctor in de medicijnen.

Hij keerde naar Holland terug, vestigde zich eerst als dokter te Middelburg en later te Zwijndrecht.

Het geloof van zijn vader en moeder had hij nu geheel verloren. Hij geloofde niet meer in de Here Jezus, erger nog, hij waagde het zelfs zijn Naam te lasteren...

Toen kwam het ogenblik in zijn leven, dat God hem vreselijk sloeg. In een geweldige onweersstorm, die gepaard ging met een windhoos, verloor hij op de rivier zijn vrouw en zijn dochter.

Nu was zijn levensgeluk opeens vernietigd. Het werd donker in zijn ziel, zo donker, dat hij zich, eenzaam en gebroken, opsloot in zijn kamer.

Maar... dwars door het donker van zijn wanhoop kwam het licht van Gods ontferming, Gods liefde.

En toen... toen boog hij, die eens de Here Jezus lasterde, zijn knieën. Hij vouwde zijn handen en bad. Hij vroeg de Heiland, wat hij nu verder met zijn leven moest doen. En wie dit oprecht aan Jezus vraagt, die krijgt antwoord.

„Ga en predik aan allen mijn grote liefde,” antwoordde de Heiland en

van dit ogenblik af wist hij het. Het was licht geworden in zijn ziel en van dit licht mocht hij nu verder getuigen. Hij heeft het gedaan, zijn hele verdere leven...

Hij ging naar Gent en verzorgde er zieke soldaten. Ze lagen in koude, vochtige kelders. Met een lantaarn ging hij tussen de bedden door. Hij verpleegde hen en sprak met hen over de liefde van Christus.

Maar hier in Gent lag zijn toekomst niet.

In Londen was een zendingsgenootschap opgericht (1795) en dit riep mannen op, om het evangelie uit te dragen onder de heidenen. Dr. Van der Kemp las die oproep.

Hij viel op de knieën en sprak: „Hier ben ik, Here Jezus, om mijn leven geheel te besteden in uw dienst!”

Hij stond op en reisde naar Londen — geen gemakkelijke reis in deze tijden van oorlog en gevaar! Maar hij bereikte zijn doel en zei tegen de heren van het zendingsgenootschap: „Hier ben ik. Zend mij naar de Hottentotten in Zuid-Afrika. Ik wil geen salaris of loon.”

Hij vertelde hun van zijn leven en zij besloten hem naar Zuid-Afrika uit te zenden. Hij was toen bijna 50 jaar.

Kerstdag van het jaar 1798.

Op de wijde verlatenheid van de Atlantische Oceaan zeilt een schip. Aan boord bevindt zich Dr. Van der Kemp, de man die alles verloor en daardoor alles won.

Hij staat aan de reling en staart in de donkere nacht; denkt na over het wonder van deze nacht, het wonder dat ook hij heeft ervaren in zijn leven en waarvan hij gaat vertellen in het verre, vreemde land.

In deze nacht zongen eenmaal in Efrata's velden engelen hun lied van ere Gods, van vrede op aarde in mensen van Gods welbehagen. Dat zijn... allen, die in Hem geloven willen.

Dat zijn ook de driehonderd misdadigers, die zijn opgesloten in het donkere ruim van het schip, geklonken in ketenen. Ze worden naar de strafkolonie Australië gebracht.

Al enige weken zitten ze daar in vreselijke ellende. De luiken boven hen zijn stevig gesloten. Slechts wat frisse lucht komt er door de patrijspoorten, waardoor hun ook van tijd tot tijd wat beschimmeld brood wordt toegeworpen. Wie geeft er om gevangene misdadigers? Ze hebben de dood verdiend. Laat ze dan sterven in het donkere, vungige ruim!

Hoor, er klinken kreten op uit het ruim. Er wordt gelopen, gebonkt en gevloekt. Er moeten gevangenen losgebroken zijn.

Hoor, ze roepen: „Dood aan de kapitein! Dood aan de bemanning! We zullen ze allen vermoorden!”

De bemanning huivert van angst. Als ze losbreken! Wat doet men tegen driehonderd misdadigers?

„Schieten, zodra er een zijn kop boven het luik steekt,” zegt de kapitein.

Dr. Van der Kemp hoort het. Hij gaat naar de kapitein en zegt: „Laat mij in het ruim gaan om de mannen te kalmeren.”

De kapitein kijkt hem ongelovig aan.

„Die lui kalmeren? Daarvoor moet je meer zijn dan zendeling, meneer Van der Kemp.” Maar hij geeft de zendeling verlof.

Van der Kemp daalt af in het donkere ruim, gewapend met een lantaarn. Het is gevaarlijk, levensgevaarlijk. Maar hij gaat midden tussen de oproerige booswichten staan, volmaakt kalm. Ze zien, dat hij ongewapend is; ze hebben respect voor zijn moed en niemand raakt hem aan.

„Mannen,” zegt hij en zijn stem klinkt rustig en vast, „ik ben gekomen als jullie vriend. Ik ben dokter en kom ieder, die ziek is, helpen.”

Hij spreekt hun over deze nacht, deze heilige nacht, deze kerstnacht en zegt, dat er ook voor hen vergeving is en vrede. Soms moet hij even slikken, om de walgelijke stank, die er hangt in het ruim. Maar vastberaden gaat hij langs de zieken. Hij geeft medicijnen. Hij verbindt de wonden, die veroorzaakt zijn door de ketenen. Hij is een christen van de daad. Hij is en blijft de hele reis: de zendeling der misdadigers. En het oproer is gestild.

Dag aan dag is Van der Kemp in het vreselijke ruim. Vaak ook 's nachts. Het schip slingert hevig door de stormen op de Atlantische Oceaan. Van der Kemp kent geen vrees. Achtendertig gevangenen sterven. Hij staat hen bij en wijst hen op Jezus, de Heiland, die zelfs tegen een moordenaar zei: „Heden zult gij met Mij in het paradijs zijn.”

Na een gevaarvolle reis van veertig dagen komt hij in Kaap de Goede Hoop aan ...

Van der Kemp in Zuid-Afrika, het uitgestrekte land van de Hottentotten en de Boeren.

Een moeilijke arbeid wacht hem. Want de Hottentotten zijn de slaven der Boeren en de Boeren willen niet, dat hij hun het evangelie verkondigt. De Hottentotten zijn immers maar slaven zonder ziel.

Aleen in Kaapstad vindt hij 6000 slaven. Viermaal per week preekt hij voor hen. Hij ziet hoe ze worden geslagen en pleit voor hen bij hun onderdrukkers, maar het heeft weinig resultaat. Dan besluit hij diep het land in te trekken, waar de Hottentotten nog in vrijheid leven. Maar het is gevaarlijk, want de Hottentotten haten de blanken ...

Het is nacht over het uitgestrekte hoogland van Zuid-Afrika.

Verloren in de geweldige ruimte staan een aantal ossenwagens in een kring.

Binnen de kring brandt een vuur.

In de verte brult een leeuw ...

Bij een der ossenwagens staat een man. Hij is lang en mager. Hij kijkt in het duister en luistert naar de geluiden van de nacht. Hij hoort het brullen van de leeuw, het machtige, diep-donkere, maar hij is niet bang. Hij heeft dit immers zelf gewild.

Zijn werk in Kaapstad is een teleurstelling geworden. De Boeren werkten hem tegen. Geen enkele blanke gaf hem steun. Hij moest maar liever ophouden met voor de Hottentotten te preken. Die hadden immers toch geen ziel?

Toen besloot hij naar de Hottentotten te gaan, die ver in het land nog in vrijheid leefden. Wie weet, wilden die zijn woord aannemen.

Een gevaarlijk besluit. „De hemel, de aarde en zelfs de hel zijn er tegen,” zei een van zijn weinige vrienden in Kaapstad.

Maar Van der Kemp ging. Voorbij de Grote Visrivier, meer dan 1000 km naar het oosten, woont Gaika, de koning der Hottentotten. Gaika haat de blanken, want ze maken zijn kinderen tot slaven en slavinnen. Dr. Van der Kemp weet het. En toch gaat hij.

Het is in mei 1799 als een aantal ossenwagens Kaapstad verlaat. Op de voorste wagen staat Van der Kemp, lang, rechtop als een officier. Hij draagt een zwarte jas.

Honderden slaven doen hem uitgeleide. Ze jubelen: hij gaat naar het land van onze vaders! En ze zetten manden fruit in de wagen.

Naast Van der Kemp staat Bruntjie, de beroemdste olifantenjager. Hij gaat als gids en als tolk.

Des avonds houdt de stoet stil. De wagens worden in een kring gezet en een groot kampvuur wordt ontstoken. Soms komen Boeren uit hun eenzame hoeven gereden.

„Wat ga je toch ondernemen, meneer Van der Kemp,” zeggen ze. „Gaika zal je doden en de Hottentotten hebben immers geen ziel. Blijf bij ons en wees onze dominee.”

„Nee, mannen,” antwoordt Van der Kemp, „de Hottentotten hebben wel een ziel. Het zijn schepsels van God net als jullie. Ze hebben alleen een andere huidskleur. En voor koning Gaika ben ik niet bang. Ik ben gestuurd door de Koning der koningen.”

Als de Boeren weg zijn, tuurt Van der Kemp peinzend in het donker. Een donkere gedaante sluipt op hem toe. Hij kruipt door de kring der wagens en blijft voor de zendeling op de knieën liggen.

„Sta op,” zegt Van der Kemp en neemt hem mee naar het kampvuur.

„Meester,” vraagt de Hottentot, en zijn donkere ogen glinsteren door de vlammen van het vuur — „is het waar, wat de Boeren zeggen?”

„Wat zeggen ze?”

„Ze zeggen, dat God ons nooit geschapen heeft en dat Hij zich ook niet met ons bemoeit.”

„Nee, dat is niet waar,” antwoordt Van der Kemp, „God heeft ook jullie geschapen en Jezus Christus is de Redder ook van jullie. Hij maakt geen verschil.”

Van der Kemp neemt zijn harde, eeltige hand in de zijne. De zwarte hand beeft. Er gaat een stroom van geluk door de verworpene.

„Meester,” zegt hij, en zijn stem trilt, „ik zal altijd aan uw woorden denken en met al mijn noden zal ik naar Jezus gaan en ze Hem vertellen.”

Dan trekt hij zijn hand terug en gaat weer de donkere nacht in, waar leeuwen en wolven zoeken naar buit . . .

Vier maanden duurt de tocht naar de Grote Visrivier, de grens tussen de Kaapkolonie en het rijk van koning Gaika. Vier maanden vol gevaaren.

Dan zendt Van der Kemp Bruntjie naar de koning met het verzoek, of hij zich in diens rijk mag vestigen. Vol spanning wacht hij. Zou hij terugkomen? Of zou de koning een leger zenden om hen allen te vermoorden?

Bruntjie komt terug en . . . heeft de tabaksdoos van de koning bij zich. Dat is het paspoort voor Van der Kemp.

„Voorwaarts!” commandeert de zendeling. Er is vreugde in zijn hart,

hoewel de spanning nog niet voorbij is. Immers, koning Gaika, die al zoveel rooftochten naar de Boeren op zijn geweten heeft, kan hen in de val lokken.

Nog enkele dagen. Dan nadert hij de kraal van de koning. Hij maakt halt en wacht af. Nu komt het grote ogenblik.

Lang behoeft hij niet te wachten.

Daar nadert de koning, de gevreesde. Hij is gehuld in een panterhuid.

Op zijn hoofd heeft hij een koperen kroon, versierd met kralen. Zijn gezicht is rood geverfd en in zijn hand heeft hij een ijzeren speer, een geducht wapen. Aan weerskanten van hem loopt een zwaar gewapende aanvoerder. Achter hem, in de vorm van een halve maan staan zijn krijgers en zijn vrouwen. 't Ziet er alles schrikbaar genoeg uit. En Van der Kemp is slechts gewapend met zijn bijbel en ... de tabaksdoos.

Op twintig pas afstand blijft de koning staan. Hij spreekt niet. Een der aanvoerders wenkt Van der Kemp en wijst op de koning.

Onbevreesd stapt de zendeling op hem toe en geeft hem de tabaksdoos, die hij met knopen heeft gevuld, terug.

Zwijgend staan de twee mannen tegenover elkaar, de moedige blanke zendeling en de gevreesde zwarte koning. Dit zwijgen duurt een kwartier. Het lijkt een eeuwigheid. Dan, eindelijk, spreekt de koning.

„Wat wilt u komen doen in mijn land? Wij willen geen witmensen hier. Zij maken mijn mensen tot slaven en doden hen.” Het klinkt grimmig.

„Het is waar, majesteit,” antwoordt Van der Kemp, „maar ik kom in Naam van de Koning der koningen en wil uw vriend worden.”

De koning wendt zich tot zijn aanvoerders om met hen te overleggen. Dezen kijken voortdurend vijandig naar Van der Kemp en hij hoort een van hen zeggen: „Het is een witmens; hij bedriegt ons; we moeten hem doden.”

Nu wordt het gevaarlijk voor de zendeling. Hij ziet hoe de zwarten hun speren vellen. Nog een ogenblik. Dan ...

Van der Kemp beseft het grote gevaar. Dan springt hij naar voren, rukt de tabaksdoos uit de hand van de koning en roept: „Ik ben een vriend! Ik kom ongewapend. Geef me een plaats om te wonen! Geef me een veld voor mijn ossen en wagens ... !!”

Het is of de aanvoerders verbluft zijn.

„Laat hem bij de rivier wonen!” roept er een. En de koning stemt toe. Het gevaar is bezworen door de moed en het geloof van de zendeling. God laat niet toe, dat zijn vredeboede wordt vermoord. Van der Kemp buigt voor de koning en trekt met zijn volgelingen en zijn ossenwagens naar de rivier ...

Die avond zit een man in een eenvoudige tent onder een dak van gras. Hij schrijft met inkt, die hij zelf gemaakt heeft van een stukje rode wortel en spijkers. Hij schrijft: „Ik knielde neer op het gras en bad, of van hier uit het zaad van het evangelie naar het noorden door heel Afrika verspreid mocht worden.”

Zijn gebed is verhoord. Maar het begin is moeilijk. Zijn beste vriend gaat heen en zijn tolk, de olifantenjager Bruntjie, laat hem in de steek. Hij haalt Hottentottenjongens en -meisjes over om bij hem op school te komen. Het is een wonderlijke klas. De jongens en meisjes zijn ge-

heel naakt. Ook zijn ze erg onrustig en telkens lopen ze weg. Maar een paar mooie kralen doen wonderen.

Van der Kemp legt een Hollands tuintje aan met sla, wortelen, rode bessen, perziken, abrikozen en aardappelen.

Het begin is moeilijk. Een Hottentot komt tot hem en zegt hijgend: „Meester, vlucht, men wil u vermoorden.” Van der Kemp vlucht niet. Des nachts hoort hij de wolven snuffelen aan zijn hut en leeuwen brullen om buit.

Als hij op een avond laat naar huis gaat van een kraal, waar hij een zieke Hottentot heeft bezocht, wordt hij aangevallen door een troep wolven. Slechts met zijn stok weet hij ze van zich af te houden. Hij springt van hut tot hut, tot zijn eigen honden de wolven verjagen.

En . . . koning Gaika maakt hem het zendingswerk zo moeilijk, dat hij zijn gebied verlaat en weer over de Grote Visrivier naar het westen trekt om in het gebied van de Kaapkolonie te werken. Maar ook hier komt de tegenstand. En nu van de zijde der Boeren. Het was hun immers een doorn in het oor, dat Van der Kemp aan de Hottentotten het evangelie bracht. „Zwarten en witten zijn gelijk,” placht hij te zeggen en „de Hottentotten mogen niet gedwongen worden tegen hun zin op de boerderijen te werken.” Tenslotte vallen de Boeren hem openlijk aan.

Het is een donkere avond.

Ergens op de grote hoogvlakte van Zuid-Afrika is een kleine nederzetting van Hottentotten. Aan het hoofd staat een lange, blanke man. Er is zorg op zijn gezicht. Geen wonder! Hij heeft een alarmerend bericht ontvangen. Een Hottentot is bij hem gekomen en heeft gezegd: „Mijnheer, de Boeren willen ons vannacht aanvallen. Ze hebben geweren en kogels verzameld.”

De Hottentotten zijn bang. Maar de lange, blanke man zegt: „Laat niemand bang zijn. God is met ons. Niemand mag vuren, tenzij hij wordt aangevallen.”

De lange, blanke aanvoerder, zendeling Van der Kemp, zet de grote ossenwagens, waarmee hij reist, rondom de hutten. Daarbinnen, op een veilige plaats, brengt hij de vrouwen en kinderen. De weinige mannen, die schieten kunnen, stelt hij op tussen de wielen der wagens. Zo wacht hij de aanval af.

Weldra hoort hij het geluid van vele hoeven op de harde grond. Hij ziet brandende fakkels en luid geschreeuw dringt tot hem door.

„Zullen we vuren, Meester?” vraagt een der verdedigers. Van der Kemp hoort de angst in zijn stem.

„Nee,” zegt hij, „wachten tot zij eerst schieten.”

Het geschreeuw wordt sterker. De fakkels komen dichterbij. Dan . . . kraakt opeens een geweersalvo uit het donker. De kogels ketsen tegen de wagenwielen, vliegen door de linnen huiven over de nederzetting. „Vuur!” schreeuwt Van der Kemp.

De Hottentotten vuren hun geweren af en een regen van kogels vliegt over de aanvallers.

Weer een salvo van de Boeren.

„Vuur!” commandeert Van der Kemp nogmaals en zijn scherpschutters hebben ditmaal goed gemikt.

De fakkels verspreiden zich. Het geschreeuw der aanvallers verstomt. „Ze vluchten, Vader,” roept een man Van der Kemp in het oor. Zullen we weer vuren?”

„Nee,” antwoordt Van der Kemp rustig. „God heeft de aanvallers verstrooid. Ze zullen niet terugkomen.”

Dan knielt hij neer met zijn Hottentotten en dankt voor de uitredding. De aanvallers komen niet terug, maar Van der Kemp kan hier niet blijven. De Boeren haten hem en zijn Hottentotten en geen van hen kan werk bij hen vinden.

Hij reist weer verder met zijn Hottentotten, die hij zijn kinderen noemt en in een eenzame streek, temidden van leeuwen en andere wilde dieren, sticht hij een dorp, *Bethelsdorp* geheten.

Alle begin is moeilijk.

De grond is hard en moeilijk te bewerken. Het water is zout en haast niet te drinken. Er is haast geen zaad om te zaaien, want de Boeren willen Van der Kemp geen zaad verkopen. Het wordt een harde, taaie strijd om te blijven leven.

En toch... toch groeit Bethelsdorp. De Hottentotten bouwen hun huizen van stro en midden daartussen de kerk van stro. Ze planten vijgebomen, perzik- en granaatappelbomen. Ze zaaien het weinige zaad dat ze kunnen krijgen en hebben te eten.

Bethelsdorp groeit. Er komen gevluchte slaven en wreed behandelde kleurlingen. Er wordt gewerkt in Bethelsdorp en iedere avond is er dienst in de kerk-van-stro. Dan spreekt Van der Kemp, de moedige zending, bij het schaarse licht van enkele kandelaars, over de Grote Meester, die ook de Hottentotten lief heeft. En Van der Kemp, de Vader der Hottentotten, leest hun voor uit de Bijbel.

Alle begin is moeilijk. Eens is er maandenlang geen brood, zelfs geen brood voor het heilig Avondmaal. Dan wordt het bediend met gedroogde erwten en een beetje wijn.

Bethelsdorp groeit. Na enkele jaren wonen er 1150 mensen en zijn er al ruim 6000 stuks vee. Er zijn handwerkslieden onder die zeep maken en smeedwerk en wapens repareren. Er zijn vissers — in de nabijheid ligt een groot meer — en houtskoolbranders. Vrouwen maken matten en manden en uit het meer haalt men zout, dat in de verschillende steden van de Kaapkolonie wordt verkocht. De Boeren beweerden altijd, dat de Hottentotten lui waren. Van der Kemp laat zien, dat dit niet het geval is, wanneer de kleurlingen maar een doel hebben waarvoor ze werken, wanneer ze geen slaven maar vrijen zijn.

En... wat het voornaamste is: van Bethelsdorp uit gaan zendelingen. Ze trekken door de hele Kaapkolonie. Deze zendelingen zijn Hottentotten, waarvan sommigen vroeger dronkaards waren. Ook zij moeten verdrukking lijden. Twee van hen: Jochem en Abraham, worden door de Boeren gegrepen, aan een boom gebonden, mishandeld en dan in kooien opgesloten in de brandende zon, als wild gedierte.

Ze komen bij Van der Kemp terug. „Meester,” klagen ze, „zij willen ons zwarten niet. Wij zijn varkens en ossen. Ze haten ons.”

„Ik weet het,” zegt Van der Kemp, „ik weet het. Maar ik ben hier als jullie vriend. En een nog groter Vriend gaat met je mee, de Here Jezus! En Hij laat niet in de steek, wat Hij begon.”

Maar de tegenstand der Boeren wondt Van der Kemp diep. Hij gaat

naar Kaapstad om voor zijn kinderen te pleiten. Hij ziet mishandelingen en het bedroeft hem zeer. Hij mag van de regering geen school stichten en geen bibliotheek. Dan worden de Hottentotten te wijs. En dat mag niet. Op alle mogelijke manieren werkt men hem tegen. Is het wonder dat zijn geduld soms uitgeput raakt?

Maar in de wijde eenzaamheid van het veld, gezeten op zijn paard, hervindt hij weer zijn moed. Dan neemt hij weer zijn oud, gescheurd, verfromfaaid Nieuw Testamentje en leest: „Want gij allen, die in Christus gedoopt zijt, hebt u met Christus bekleed. Hierbij is geen sprake van Jood of Griek, van slaaf of vrije, van mannelijk of vrouwelijk: gij zijt immers allen één in Christus!”

„Dat is het,” mompelt hij dan en hij grijpt de teugels om naar de kraals in de omgeving te gaan en daar de Heiland te verkondigen. De kinderen rennen hem tegemoet en begroeten hem met: „Jinkhanna! Vader Zendeling!” En in een kleine hut, waar 80 Hottentotten opeengepakt zitten, brengt hij het evangelie van Gods genade en liefde. En voor hij in slaap valt, murmelt hij: „Ze geven er toch om! Heb dank, o Heer!”

Van der Kemp, de moedige Jinkhanna. In 1811 teistert een hevige aardbeving Kaapstad. Van der Kemp is daar juist om voor de vrijheid van zijn zwarte kinderen te pleiten. Huizen slingeren heen en weer als bomen in een felle orkaan. Ze storten in met donderend geraas. De muren van de kamer, waar Van der Kemp zit, vallen naar buiten. Een schoorsteen suist langs hem heen. En hij? Hij leest, midden in het tumult, rustig in zijn bijbel: „Die in de schuilplaats des Allerhoogsten is gezeten, die zal vernachten in de schaduw des Almachtigen.” Zo is Van der Kemp, Jinkhanna, Gods kind.

Enige maanden later wordt hij ziek.

De jarenlange strijd, de jarenlange tegenstand, heeft hem uitgeput. Zijn sterk, knap gezicht is mager en smal geworden.

Het nieuws van zijn ziekte verspreidt zich snel door de dorpen der Hottentotten. „Jinkhanna is ziek.”

Van alle kanten komen ze om hem nog eenmaal te zien.

„Jinkhanna,” zegt een verweerde Hottentot, „u is een man van God. U kwam tot ons van God en nu gaat u weer naar God terug.”

„Zo is het, vriend,” fluistert de zieke.

En als later een van zijn „kinderen” vraagt: „Vader, is het licht?” dan antwoordt hij met zwakke stem: „Het is licht.” En met deze woorden gaat hij naar het Vaderhuis, om zich eeuwig te baden in het Licht, dat nimmer meer verdonkerd wordt.

Jinkhanna is heengegaan en in de dorpen der Hottentotten is geweest. In Bethelsdorp wordt hij begraven en erkend als de grote strijder voor Koning Jezus en de rechten der zwarte mensen.

En nu? Honderdvijftig jaar later?

Nog is de strijd van zwart en wit in Afrika niet uitgestreden. Het is een moeilijke strijd, die niet in enkele jaren opgelost kan worden.

Maar het evangelie-zaad door dr. Van der Kemp uitgestrooid, heeft

rijke vrucht gedragen. Wat God begint, laat Hij niet meer in de steek, nooit! Mensen vallen weg! Gods werk niet, want het is werk voor de eeuwigheid!

Er zijn in Zuid-Afrika vijf kerkelijke groeperingen: de Nederduitse Gereformeerde kerken, de Hervormde kerk, de Gereformeerde kerken, de Engelse kerken en de Bantoe kerken, terwijl er (helaas) 1350 Bantoe-sekten zijn. De zendingskerken tellen pl.m. 140.000 leden. Er zijn 206 zendelingen, 300 evangelisten en 26 niet-Europese predikanten. De kerken in Zuid-Afrika behoren tot de meest-zendingsgezinde kerken ter wereld (dr. W. A. Visser 't Hooft, „Wending“, december 1952, pag. 525). Wat Van der Kemp gewild heeft en waarvoor hij als het ware zijn leven gegeven heeft, is verwerkelijk.

AANTEKENINGEN:

1. *Van der Kemp* is niet de eerste zending onder de Hottentotten geweest. Reeds 60 jaar voor hem werkte de *Herrnhutter Georg Schmidt* onder hen. Van 1737—1785. Het waren twee zendelingen van de *Deens-Halle-se zending*, die de aandacht van Zinzendorf op de Kaapkolonie vestigden. Georg Schmidt werd uitgezonden. Aan de Kaap werd hij door iedereen uitgelachen, omdat hij de Hottentotten wilde bekeren. Hij vestigde zich eerst aan de rivier Zondereind en een jaar later aan de Baviaanskloof. In 1742 werden de eerste Hottentotten gedoopt. De spotters kregen ongelijk. De predikanten in de Unie stonden daar zeer vijandig tegenover. „In de vergadering van de classis van Zuid- en Noord-Holland werd de door Schmidt aan Hottentotten toegediende doop onwettig en werden de christen-Hottentotten dus weer tot heidenen verklaard.“ (Légène in „De eenzame pionier in Hottentottenland“, Zeist). Schmidt verliet zijn gemeente. In 1744 was hij in Herrnhut terug. Hij werd naar Holland gezonden om met de Compagnie te onderhandelen. De onderhandelingen mislukten. De Compagnie vreesde, „dat er grote schade voor de Compagnie uit voort zou komen, als de Hottentotten christenen werden“ en de dominees beweerden, dat „1e Schmidt niet gereformeerd was, maar tot de sekte der Herrnhutters behoorde, 2e dat hij niet door handoplegging, maar slechts schriftelijk geordineerd was en 3e dat hij op onkerkelijke wijze gedoopt had, nl. in een rivier en niet in een kerk en zonder tegenwoordigheid der christelijke gemeente.“ Schmidt keerde niet naar de Baviaanskloof terug.

In 1786 ging de gereformeerde predikant Van Lier naar Zuid-Afrika als zending. In 1792 gingen er weer Herrnhutters heen. Zij vestigden zich weer in de Baviaanskloof, waar ze nog een oude man vonden, die door Schmidt was gedoopt. Verder waren er geen christenen meer. De vijandschap der Boeren stak weer het hoofd op. De Broeders mochten geen vergaderlokaal bouwen, geen kerkklok hebben en geen school houden. Dit veranderde in 1795 toen de Kaapkolonie Engels werd. De Engelsen lieten de zendelingen onder de Hottentotten volkomen vrij, ja zij steunden hen zelfs. Baviaanskloof heet nu: *Genadendal*.

2. *Van der Kemp* kreeg praktisch geen geld uit Londen. Hij leefde van en werkte met zijn eigen geld.

3. We hebben in bovenstaande vertelling — voor de eenheid — alleen over *Hottentotten* gesproken. Gaika was koning van de *Kaffers*.

4. In *Kaapstad* vond Van der Kemp meer dan 6000 mensen, die hij slaven noemde. Hij schreef hierover naar Londen: „Deze ongelukkige schepselen worden naar de vreselijke wetten van dit ellendige land, als beesten verkocht en van hun kinderen gescheiden door monsters, die zich christenen noemen. De besten van hen beroven de slaven van de geringste vrijheid.“

5. Toen Van der Kemp naar Gaika ging, reisde een andere zending met hem mee. Maar al spoedig verliet hij hem. In Bethelsdorp kreeg hij hulp van andere zendelingen.

6. Voor zijn vertrek naar Zuid-Afrika gaf Van der Kemp de stoot tot de stichting van het *Nederlands Zending-genootschap*, dat zich vestigde te Rotterdam.

7. Gelijk met de Hillsborough, het schip, waarmee Van der Kemp naar Zuid-Afrika

zeilde, voer ook een ander schip uit, dat 40 zendelingen naar de Stille Zuidzee zou brengen. Dit schip werd te Rio de Janeiro door een kaper genomen (volgens een oud „Levensbericht“ over Van der Kemp. (Gron. 1831).

8. In Kaapstad stichtte Van der Kemp het „Zuidafrikaans Genootschap ter uitbreiding van het Koninkrijk van Christus.“

9. De tolk en olifantenjager Bruntjie werd aan Van der Kemp afgestaan door de Broedergemeente te Baviaanskloof.

10. *Bethelsdorp* lag ten westen van de Algoa-baai, aan de mond der Zwartkop-rivier. Het werd de „moeder van vele andere christen-dorpen.“

11. Van der Kemp schreef een commentaar op de brief aan de Romeinen en een boek over verloskunde. Zijn trouwste helper in Bethelsdorp en aan de Kaap was Read. Van der Kemp kocht uit eigen middelen ook slaven vrij.

12. In 1827 woonden er ± 2500 *Hottentotten* in *Bethelsdorp*, waarvan er 400 gedoopt waren, behalve de kinderen. Er was toen een Hulp-zending-, een hulp-Bijbel- en Armen-genootschap. Er was ook een zondagsschool voor bejaarden, die door 200 à 300 personen werd bezocht. „Toen waren,” schrijft Read, „ook de vooroordelen tegen het onderwijs aan de heidenen grotendeels verdwenen.“ Omstreeks 1830 maakten de Engelsen „een verordening, waarbij aan de Hottentotten dezelfde burgerlijke rechten zijn toegekend als aan de Europeanen.“ Had Van der Kemp, die op zijn sterfbed nog zei: „Ik sterf met een gebroken hart wegens de onderdrukking der inboorlingen,” dit nog eens mogen beleven.

13. Van der Kemp schijnt soms geen gemakkelijk mens geweest te zijn. Een oud schrijver zegt van hem: „Hij was een mens, die in zijn levenswijze en manieren dikwijls van de gewone weg afweek en somtijds afdwaalde.“ V'e zouden haast zeggen: Geen wonder bij zoveel tegenstand.

14. In 1665 kwam de eerste predikant naar Zuid-Afrika.

15. Over de verhouding Boeren-Kleurlingen zegt mevr. Van Asch-Van Wijck (in „Gods werk gaat door“): „De Boeren hebben van de aanvang af in de overtuiging gestaan, dat het evangelie wel aan de negers en andere inheemsen moet worden verkondigd, maar dat tevens moet worden vastgehouden aan de gedachte, dat deze afstammelingen zijn van Cham en daarom bestemd om de afstammelingen van Sem en Jafeth tot knecht te zijn (Gen. 9 : 25-27). Maar Dr. Visser 't Hooft zegt (in „Wending“, dec. '52, pag. 523): „Dit is echter geheel onjuist. De theologie beweegt zich hier niet op een dergelijk primitief niveau.“

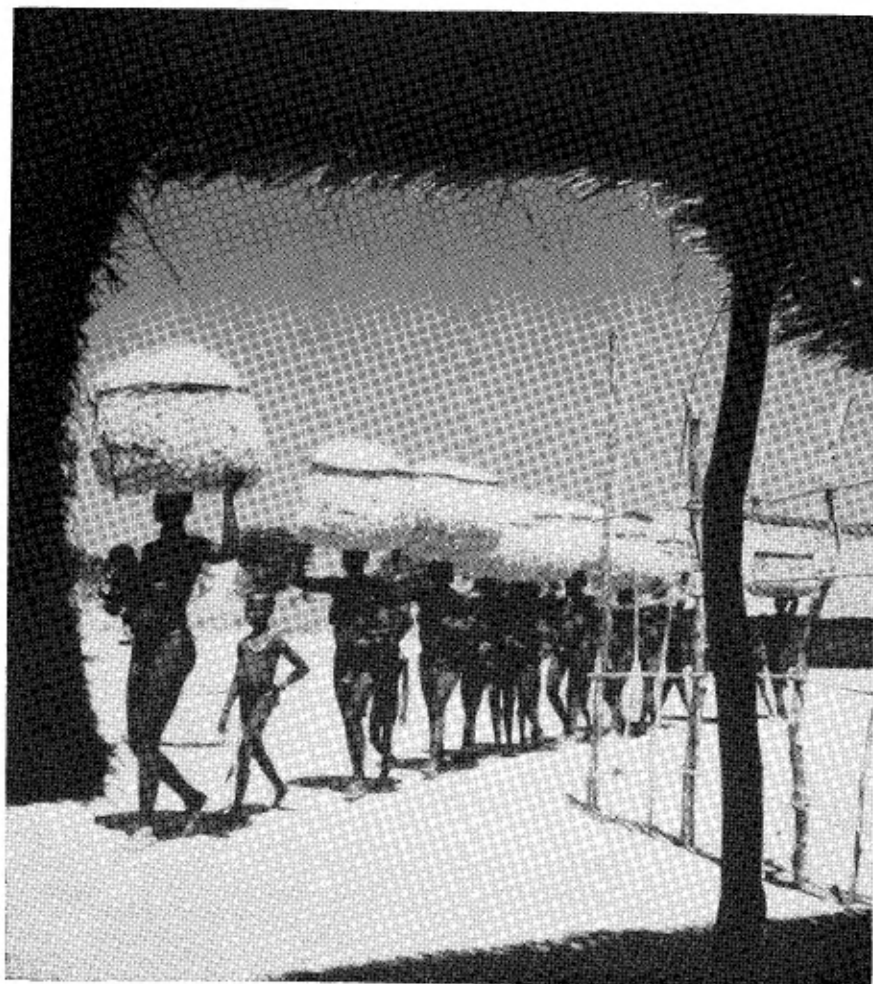
16. In zijn wens de Hottentotten een Hottentot te zijn, ging Van der Kemp zover, dat hij een jong Hottentots meisje, dat hij zelf vrijgekocht had, trouwde.

17. Ook de Schotse zending heeft veel voor Zuid-Afrika gedaan, vooral voor de zending onder de *Bantoes*. In 1841 stichtte zij een opleidingsinstituut te *Lovedale*, dat nog bestaat.

18. Gustav Warneck schrijft van Van der Kemp (Abriss S. 159), „dass die Kolonial-regierung ihm das Leben sauer genug machte.“

19. Over de Kerken en het rassenvraagstuk in Zuid-Afrika leze men het zeer oriënterende artikel van Dr. W. A. Visser 't Hooft in „Wending“, dec. 1952, pag. 513 v.v.

20. In „De Heerbaan“ 1956, no. 1, troffen we een interessant artikel aan van de hand van Dr. Blauw over „De christelijke kerk en de Isl n in West-Afrika.“

KATOENTRANSPORT IN SÉNÉGAL

Arch. Ambass. de France

42. „VOOR CHRISTUS WAAG IK ALLES."

DR. DAVID LIVINGSTONE: 1813—1874

„Vreest God en spant u in bij uw werk."

Gez. 107 : 4

Nu ga ik jullie vertellen van een man, die voor de Here Jezus alles gewaagd heeft, de grote zendeling-onderzoeker *David Livingstone*; de man die voor het evangelie donker-Afrika heeft opengelegd.

In het jaar, waarin de volken van Europa bezig waren het juk van de overweldigende Napoleon af te schudden, werd hij geboren.

Zijn wieg stond in *Blantyre*, niet ver van Glasgow, in Schotland. Zijn vader, Neil Livingstone, verkocht thee; zijn moeder, Agnes Hunter, zorgde voor haar vijf kinderen. Ze waren niet rijk, Neil en Agnes en toen David tien jaar was, ging hij van school om wat te verdienen. Hij kwam op een katoenspinnerij en moest van 's morgens 6 tot 's avonds 8 uur draadjes knopen op de spinmachine.

Het was een erg eentonig werk en David wilde zo graag leren. Daarom ging hij 's avonds van acht tot tien uur naar de Latijnse school en studeerde dan thuis tot middernacht. Om zes uur was hij weer present aan de spinmachine. Hij had zijn studieboek meegenomen en legde het op de machine om zo telkens een zin te kunnen lezen en die uit zijn hoofd te leren. Het gelukte hem, dwars door het geraas van de machine, die hij op gang moest houden, heen. Dit deed hij jaren lang.

Op zijn negentiende jaar werd hij tot „spinner" bevorderd. Hij hoefde nu niet meer voor het gezin te zorgen en verdiende zoveel, dat hij des winters in Glasgow medicijnen, Grieks en godgeleerdheid kon studeren van het geld dat hij des zomers verdiende.

In deze tijd — hij was nu omstreeks 20 jaar — gaf hij zich in oprecht geloof geheel over aan de Here Jezus en dacht hij er veel over na, wat hij doen kon om zijn Heer te dienen. Hij wilde zijn gehele leven gaan besteden in dienst van de Heiland. Maar waar en hoe?

Op zijn gebed kwam het antwoord. Hij las een oproep van dr. *Karl Gützlaff*, de beroemde zendeling in China, en besloot later ook als zendeling naar China te gaan.

Hij studeerde ijverig verder en in 1840 slaagde hij voor het examen in de geneeskunde. Hij was nu dokter (nog niet doctor!) en bood het Londens Zendingsgenootschap zijn diensten aan. Zou nu zijn vurige wens vervuld worden om als zendeling uitgezonden te worden naar China? Het leek wel zo, maar . . . er kwam oorlog tussen Engeland en China, de beruchte opium-oorlog, en zo kon er niets van komen dat hij naar China ging.

In deze tijd ontmoette hij dr. *Moffat*, een zendeling, die al jaren in

Kuruman, 900 km van de zuidkust in Zuid-Afrika, werkte. Dr. Moffat, ook een Schot, net als David, vertelde van zijn werk onder de Kaffers in Kuruman en hij vertelde ook, dat hij op een hoge heuvel staande de rook van duizend dorpen gezien had.

„Daar wil ik heen,” zei Livingstone, „daar waar nog nimmer een blanke de voet heeft gezet. En hij vroeg of het Londens Zendingsgenootschap hem naar Afrika wilde sturen. De heren van het genootschap stemden toe en zo ging Livingstone op 8 december van het jaar 1840 aan boord van een zeilschip om naar de Kaap te varen. Aan boord leerde de kapitein hem hoe hij door middel van de sterren zijn plaats moest bepalen. Dit is hem later op zijn reizen door de onbekende gebieden van midden-Afrika zeer van pas gekomen.

Na een tocht van een half jaar kwam hij in de Delagoa-baai aan, vanwaar hij direct doorreisde naar Kuruman. Daar zou hij wachten op dr. Moffat, die nog in Engeland was.

Het wachten duurde hem echter te lang en op eigen gelegenheid reisde hij 400 km naar het noorden tot hij bij de kafferhoofdman Sechéle kwam. Deze wilde eerst niet veel van hem weten, maar toen Livingstone zijn dochter, die ernstig ziek was, genas, werd hij menselijker gestemd.

Op deze reis, die deels te voet, deels gezeten op een os, werd afgelegd, had Livingstone een ontmoeting met een leeuw, waarvan hij heel zijn verdere leven de littekens heeft meegedragen en waaraan men na zijn dood zijn lichaam nog herkende.

Een troep leeuwen maakte de streek rond *Mabotsa*, een dorp der Beetsjuanen, zeer onveilig. De bewoners van Mabotsa waren bang van aard en durfden de leeuwen niet te doden. Livingstone besloot er op uit te trekken om te trachten een leeuw te doden. Dan zou de rest van de troep wel op de vlucht gaan.

Op een kopje zagen zij een leeuw. De Beetsjuanen omringden de rots en Mebalwé, de begeleider van Livingstone, schoot. Maar . . . schoot mis. De leeuw sprong door de kring der Beetsjuanen heen en verdween.

Livingstone wilde naar het dorp teruggaan, maar toen hij langs een heuvel kwam, zag hij op 20 meter afstand weer een leeuw zitten. Hij verborg zich achter een kreupelbosje en mikte. Twee schoten kraakten uit zijn dubbelloopsgeweer. Hij had de leeuw blijkbaar niet dodelijk geraakt, want deze sprong op hem af. Nog voor Livingstone zijn geweer weer had kunnen laden, greep de leeuw hem bij de schouder. Hevig brullend vlak aan zijn oor, schudde het roofdier hem heen en weer.

Mebalwé, die op een afstand van 10 meter stond, wilde op de leeuw schieten, maar het geweer ketste. De leeuw hoorde het geluid, liet Livingstone los en sprong naar Mebalwé.

Hij greep hem in het been en zou hem vermorzeld hebben als niet een der Beetsjuanen hem met zijn speer trachtte te doden. De leeuw liet nu ook Mebalwé los en sprong op deze man toe. Hij greep de man bij de schouder. Op dit ogenblik echter deden de kogels, die Livingstone op hem afgeschoten had, hun uitwerking en de leeuw stortte dood neer. Dit alles gebeurde in enkele seconden.

Livingstone's bovenarmbeen was versplinterd en hij had elf tand-

wonden in die arm. De wonden genazen, het been groeide weer aan elkaar, maar er bleef een knobbel over. Zijn gehele leven behield hij een min of meer krachteloze en gekneusde linkerarm en aan de knobbel herkende men later zijn lijk. Ook de wonden van Mebalwé en de andere man genazen.

In 1843 kwam er een grote verandering in Livingstone's leven. Zending Moffat was uit Engeland teruggekeerd in Kuruman. Zijn gezin kwam mee en tot dat gezin behoorde *Mary*, een dochter van 23 jaar oud. Livingstone, die eens gezegd heeft, dat het voor zijn werk beter was, dat hij geen vrouw en kinderen had, kwam zo onder de indruk van Mary's lieftalligheid, dat hij haar ten huwelijk vroeg. Mary stemde toe en voortaan zou zij als *mevrouw Livingstone* meegaan op verscheidene van zijn reizen.

Hoeveel heeft ook zij gedaan voor de zending in midden-Afrika. Zij stichtte kleuterscholen, zij gaf naailes aan de meisjes en de vrouwen en onderwijs vertelde zij hen van de Here Jezus.

Met Livingstone doorstond zij de gevaren van de wildernis, de gevaren van de beruchte koorts, de gevaren van wilde dieren, vijandige stammen en snelstromende rivieren; met hem leed zij honger en dorst en nooit kwam een klacht over haar lippen. Totdat de dood in de wildernis haar te sterk werd... Zij heeft zichzelf geofferd voor de zaak des Heren.

Livingstone kon niet lang op eenzelfde plaats zijn. Hij was zendeling, maar ook ontdekkingsreiziger. Hij was niet de man, die het zaad van het evangelie vlak om zich heen strooide, maar over grote gebieden en over vele stammen. Hij was de zaaier en als hij gezaaid had, trok hij weer verder. Hij zag niet om of het zaad ook opkwam, hij zaaide slechts en God zou wel zorgen, dat het opkwam. Twee dingen wilde hij bereiken: 1e. *Afrika openleggen voor andere zendelingen*, en 2e. *de vreselijke slavenhandel vernietigen*.

Het eerste doel heeft hij bereikt. En het tweede...?

Het is onmogelijk te beschrijven wat er op een slavenjacht plaats greep. Op een mooie zomermorgen opende een Arabische slavenhandelaar met een troep andere Arabieren het vuur op ongeveer 1500 mannen, vrouwen en kinderen, die in een dorp op de markt waren. Zij richtten een bloedbad aan onder de Afrikanen, terwijl honderden in de rivier sprongen en verdronken, omdat zij of niet konden zwemen of door de kogels waren geraakt.

De overlevenden werden bijeen gedreven, hun hoofden werden in een soort vork gestoken en zo ging de treurige karavaan maanden en maandenlang door het oerwoud naar de kust. Wie het waagde te ontvluchten, werd neergeschoten.

Moeders doodden in wanhoop hun kinderen. Mannen, die te vermoeid waren om verder te lopen, werden met bijlen neergeslagen. De lijken dreeven de rivieren af en van de raderboten, die er voeren, moesten des morgens eerst de raderkasten schoongemaakt worden van de lichaamsdelen, die er in de nacht tussen geraakt waren.

Livingstone zag het alles op zijn reizen. Overal waar hij liep, vooral in de streek van het Nyassa-meer, zag hij mensengeraamten in de meest

verwongen houdingen. Als hij gesloten hutten open maakte, kwam de lijkenlucht hem tegemoet. Alleen in dit gebied werden meer dan 200.000 mensen geroofd. Een tiende deel van hen kwam aan de kust! De anderen . . . ?

De Portugezen lieten deze gruwelen oogluikend toe. De Engelsen konden er niet veel tegen doen.

En Livingstone? Zijn hart weende bij het zien van deze massale moorden. Hij beschreef ze en stuurde de beschrijving naar Engeland. Men schrok ervan, maar kon niet veel doen. Waar het mogelijk was, bevrijdde hij de slaven, eens 84 tegelijk. De slavenhandelaars haatten hem.

Livingstone's reizen. Op de 1e juni van het jaar 1849 begon hij zijn eerste grote reis naar het noorden. Hij had gehoord dat daar een machtig koning heerste, Sebituane geheten. Daar moest ook een geweldig meer zijn. Hij wilde er een zendingspost vestigen. In Kolobeng, waar hij nu was, was het te droog en het land zo arm, dat zijn kinderen hadden moeten leren dat sprinkhanen, kikkers, slakken en rupsen een lekkernij waren. Na een zeer vermoeiende reis vol gevaren, waaraan ook zijn vrouw en kinderen deelnamen, bereikte hij het Ngami-meer. Hijzelf schreef: „Het is een groot waagstuk. De koorts kan ons allen doden. Ik denk met smart aan de kinderen. Maar wie zal gaan, als ik het niet doe? Niemand. *Voor Christus waag ik alles!*” Eerst twee jaar later bereikte hij koning Sebituane. De koning begroette hem zeer hartelijk. Hij had nog nooit blanken gezien. Het was een tegenslag voor Livingstone, dat Sebituane, de koning der Makololo's, kort daarop stierf. De Makololo's konden denken, dat de aanwezigheid van Livingstone de schuld daarvan was. Gelukkig deden ze dit niet en zo groot werd het wederzijds vertrouwen, dat Livingstone op zijn volgende tocht verder naar het noorden zijn vrouw en kinderen bij de Makololo's achterliet. De Makololo's waren overigens een barbaars volk. Eens liet het opperhoofd enigen van zijn eigen stammen in stukken houwen en voor de krokodillen werpen.

Livingstone's reizen: alleen trok hij verder naar het noorden en ontdekte hij de bovenloop van de Zambesi. Groot was de vreugde in zijn hart, want nu zou hij, de Zambesi afvarend, de weg naar zee kunnen vinden. Dat wilde hij op een volgende expeditie doen. Hij keerde terug naar Kolobeng en vond zijn huis daar verwoest door de *Boeren*. Ook die haatten hem, omdat zij meenden dat hij de Afrikanen vuurwapens in handen zou geven. Hij reisde door naar Kaapstad, waar mevrouw Livingstone, door de Afrikanen de „koningin van de ossenwagen” of ook wel Ma-Robert — naar haar eerste zoon — genoemd, zich inscheepte naar Engeland. Livingstone wilde hen niet opnieuw aan de grote ontberingen blootstellen.

Weer trok hij naar het noorden. En daar rijpte het plan in hem een weg te zoeken dwars door de oerwouden naar de westkust.

Koning Sekeletu, de opvolger van Sebituane, gaf hem 27 van zijn mannen mee. De elfde november 1853 brak hij op van Linianti aan de Zambesi; hij had niet genoeg proviand bij zich en was bijna weerloos. Onderweg kreeg hij ruim dertig maal malariakoorts, was hij dikwijls in doodsgevaar, o.a. ook door nijlpaarden, maar een half jaar

later kwam hij in Loanda, een haven aan de westkust van Afrika, aan. Hij was meer dood dan levend.

Op deze reis had hij een toverlantaarn meegenomen. Hij liet bijbelse beelden zien en vertelde daarbij. De Afrikanen luisterden aandachtig naar deze verkondiging van het evangelie. Want vóór alles was Livingstone zendeling. Zijn devies: „Voor God waag ik alles,” heeft hij zijn hele leven, op al zijn reizen, in toepassing gebracht.

Op deze reis ook zag hij voor het eerst afgodsbeelden bij de Afrikanen. De gouverneur van Loanda nam hem liefderijk op. Livingstone, die de dood door uitputting nabij was, herstelde spoedig weer.

En nu zou hij naar Engeland hebben kunnen gaan, maar hij had de 27 mannen van Sekeletu beloofd, dat hij hen naar hun stam terugbrengen zou.

Livingstone was een man van zijn woord en weer begon hij de gevaarvolle reis, totdat hij behouden bij Sekeletu aankwam. De terugreis duurde een jaar en met rijke geschenken begroette hij Sekeletu. Het schip, waarmee hij in Loanda zijn brieven en aantekeningen naar Engeland meegaf, verging in een storm.

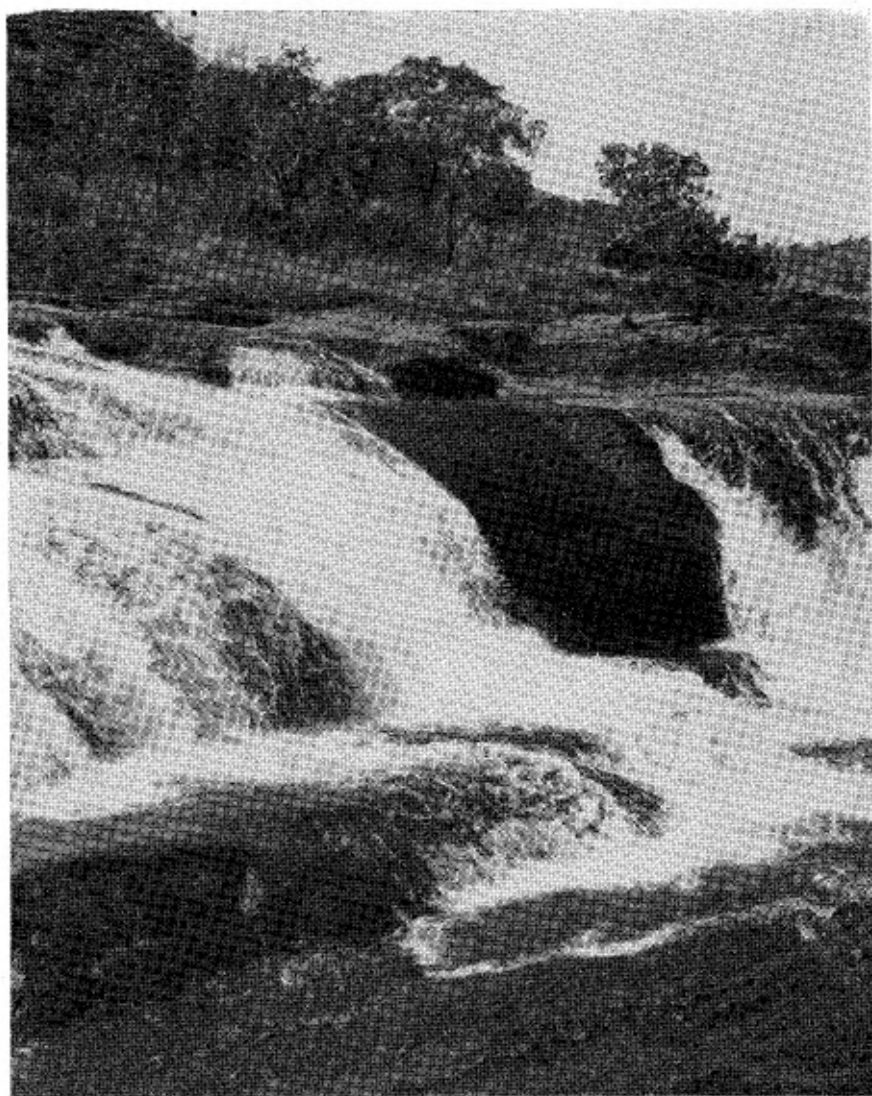
De Afrikanen, die met Livingstone meegegaan waren, waren verrukt. „We hebben het einde der aarde gezien,” zeiden ze, „en de mensen wonen in grote rotsen met gaten erin (de Europese huizen). Op het water drijft een grote stad, waar je met een touw inklimmen moet (een Engelse kruiser op de rede van Loanda) en anderhalve maand lang hebben we stenen, die branden, uit een schip gehaald.”

Livingstone's reizen: Nooit had hij rust. Nauwelijks was hij hersteld van de ontberingen der reis naar de westkust of hij begon de grote reis naar de oostkust met een karavaan van 114 man. Op deze reis ontdekte hij de grote Victoria-watervallen, die de inboorlingen de „donderende rook” noemden, de grootste der aarde.

Ook op deze reis had hij veel te lijden van het klimaat, maar de 20ste mei 1856 kwam hij aan de oostkust, de Indische Oceaan, aan. Hem was gelukt, wat nog nooit iemand voor hem gelukt was. Hij had het donkere werelddeel van het westen naar het oosten doorkruist. Hij hoopte wegen gevonden te hebben, waarlangs de zending en de handel samen opdringen konden, om de vloek van Afrika, de slavenhandel, de nekslag toe te brengen.

Om dit doel te bereiken, ging hij naar Engeland. Hij liet zijn begeleiders aan de oostkust achter en beloofde hen, na zijn terugkeer, naar hun stam terug te brengen.

In Engeland viel hem een grootse hulde ten deel. Zijn vrouw wachtte hem op met een vers, dat zijzelf gemaakt had en waarin zij de hoop uitsprak, dat zij nooit meer van hem gescheiden zou worden. Het Koninklijk Aardrijkskundig Genootschap gaf hem een gouden medaille, verschillende universiteiten maakten hem ere-doctor. Hij werd geroomd als ontdekkingsreiziger, aardrijkskundige, dierkundige, sterrenkundige en als dokter. Een Londense uitgever vroeg hem een boek te schrijven over zijn belevenissen. Hij deed het en duizenden kochten en lazen zijn boek, dat hij „Zendingsreizen” noemde. Van het geld, dat het opbracht legde hij een deel weg voor de opvoeding van zijn kinderen; van de rest kocht hij een boot om op de Zambesi en de grote

WATERVAL IN FRANS EQUATORIAAL AFRIKA

Arch. Ambass. de France

meren te varen. Toen deze boot later in Afrika aankwam, bleek zij totaal ongeschikt om op de rivieren te varen. Ze had teveel diepgang en kon niet over de zandbanken komen.

Hij ging naar zijn geboorteplaats en sprak er de arbeiders toe. Zijn moeder leefde nog. Zijn vader was kort tevoren gestorven. Overal waar hij kwam hield hij redevoeringen en vertelde van de vreselijke slavenhandel. Ieder begreep nu, dat zijn hoofddoel was: zending en uitbreiding van het Christendom en vernietiging der slavernij. Tenslotte was er een afscheidsdiner, waaraan 350 gasten aanzaten.

Toen hij weer naar Afrika vertrok, blij dat hij van al de nieuwsgierige mensen af was, gingen zijn vrouw en hun jongste kind met hem mee. In maart 1858 scheepste hij zich te Liverpool in, nu als vertegenwoordiger der Engelse regering. Verschillende geleerden gingen met hem mee.

Een half jaar later kwam hij bij de Makololo-mannen terug, die hij aan de oostkust had achtergelaten. En nu volgde een reeks van ontdekkingsreizen, die een groot gedeelte van onbekend midden-Afrika openlegden. Overal vergezelde hem zijn dappere vrouw, totdat . . . Livingstone's „donkere weg van tegenspoed" begon. Vijandige stammen stalen zijn levensmiddelen en medicijnen, die hij op zijn reizen zo hard nodig had. Zelfs moest hij nu op vijandige negers schieten, iets wat hij nooit eerder gedaan had. Sommigen van zijn medewerkers stierven aan de koorts en in april van het jaar werd ook mevrouw Livingstone ziek, zo ernstig ziek, dat haar einde nabij was.

Een zendeling, die met Livingstone meegegaan was, schreef: Livingstone zat aan de zijde van een ruw bed, door kisten gevormd, doch bedekt met een zachte matras, waarop zijn stervende vrouw lag. Zij was bewusteloos en geen enkel middel kon haar meer tot bewustzijn brengen. De man, die zo vaak de grootste gevaren had getrotseerd en de dood in het aangezicht had gezien, was geheel gebroken en weende als een kind." Hij knielde bij haar bed en droeg haar ziel op aan de Hemelse Vader. Een half uur later stierf zij. Achttien jaar lang is zij zijn trouwe gezellin geweest in donker Afrika. Onder een grote boom ligt zij begraven, ergens in de moerassige delta van de Zambesi. Boven haar graf werden wat stenen opgestapeld, die men haalde van een in puin gevallen huis. Toen zij stierf was zij 41 jaar. Zij heeft haar leven gegeven voor het gezegende ontdekkingswerk van Afrika, voor de openlegging van dit donkere werelddeel voor het Evangelie van Jezus Christus. Haar leven is uitzonderlijk zwaar geweest.¹⁾

Livingstone kon niet lang treuren bij haar graf. Hij moest zijn reizen voltooien. En weer ging hij op reis. Nog eenmaal ging hij naar Engeland. In Afrika teruggekeerd, hoorde men vijf jaar lang niets meer van hem. Velen dachten dat hij dood was. Maar de eigenaar van een groot Amerikaans blad droeg zijn correspondent in Madrid, *Stanley*, op, om Livingstone te gaan zoeken en met bericht van of over hem terug te komen, het kostte wat het wilde. En toen gebeurde het wonder!

In een vreselijk berooide toestand, half ziek en zeer vermagerd door de aanhoudende koortsen en de honger, was Livingstone in Oejihi aan

¹ Ds. H. A. Wiersinga in „Zij gingen vooraan", Amst. 1955.

het Tanganjikameer aangekomen. Op enkele getrouwen na waren de Afrikanen van zijn expeditie gevlucht. Zijn medicijnen waren weg. Hij dacht, dat nu zijn einde nabij was. Zijn enige troost was zijn oude, schier versleten bijbel.

Toen, op de morgen van de 28ste oktober van het jaar 1871, gebeurde het. Stanley was met grote moeite tot Oejiji doorgedrongen. Hij wist niet dat Livingstone hier was. En deze wist niets af van het bestaan van Stanley en zijn expeditie.

Toen Stanley op een paar honderd meter afstand van Oejiji was gekomen, vertelden vele Afrikanen hem, dat er een blanke man was in het dorp. En Livingstone, die niet vermoedde, dat hulp zo dicht bij was, zag zijn trouwe bediende Soesi aankomen, roepende: „Meester! Een Engelsman! Daar komt hij!”

Livingstone strompelde overeind en toen . . . daar kwam een vreemdeling aan het hoofd van een karavaan, waarboven de Amerikaanse vlag wapperde, op hem toe. Stanley beschrijft de ontmoeting aldus: „Door een levende laan van mensen stapte ik op hem toe. Ik zag een blanke man voor mij met een grijze baard. Hij zag er bleek en vermoeid uit. Hij droeg een blauwe pet met een gouden band erom, had een rood vest aan en een broek van grijs linnen. Ik had op hem toe willen vliegen, maar bedwong mij en vroeg: 'Dr. Livingstone, naar ik onderstel?' 'Ja,' zei hij met een vriendelijke lach. Toen grepen wij elkanders handen en zei ik: 'Ik dank God, dokter, dat het mij is toegestaan u te zien.' En hij antwoordde: 'Ik voel mij dankbaar gestemd, dat ik hier ben, om u te verwelkomen.' ”¹)

Vier maanden bleef Stanley bij Livingstone. De grote zendeling en ontdekkingsreiziger knapte zienderogen op, vooral ook doordat Stanley een doos vol brieven voor hem meebracht, die een jaar lang op een andere plaats hadden gelegen. Samen gingen ze op reis, om het Tanganjikameer verder te verkennen. Ze sliepen in dezelfde hut en Stanley werd van een ongelovige een christen. Hiertoe mocht Livingstone het middel zijn. Hij was altijd, voor alles, zendeling. Het werden heerlijke maanden voor Stanley en niet minder voor Livingstone. Stanley drong er bij Livingstone op aan, dat hij met hem mee naar huis zou gaan. — Livingstone was nu bijna 60 jaar —, maar de zendeling wilde daarvan niet weten. Zijn werk was nog niet af, meende hij. Zo kwam — in maart 1872 — de dag, waarop Stanley weer vertrekken moest.

Livingstone deed hem uitgeleide. Hij vertelde hem van zijn plannen om de bronnen van de Nijl te vinden. En als hij die gevonden had, zou hij huiswaarts gaan. De tocht zou anderhalf jaar duren.

Toen kwam het afscheid.

„Ik ben u dankbaar voor wat u voor mij gedaan hebt,” zei Livingstone, „God geleide u veilig naar huis en zegene u, mijn vriend!”

Stanley: „Moge God u tot ons allen terugvoeren, mijn beste vriend! Vaarwel!”

En toen ze elkaar voor 't laatst de hand drukten, nog eens: „Goeden-dag, dokter, dierbare vriend!”

Het was het laatste gesprek door Livingstone met een blanke gevoerd.

¹ „How I found Livingstone,” by Henry M. Stanley, New York, 1873.

Stanley en Livingstone, ze zouden op aarde elkaar niet weer zien. Vijf dagen na het vertrek van Stanley schreef Livingstone in zijn dagboek. „19 maart 1872, verjaardag. — Mijn Jezus, mijn Koning, mijn Leven, mijn Alles! Weder wijd ik mij geheel aan U. Neem mij aan en sta mij toe, o genadevolle Vader, dat vóórdit dit jaar voorbij is, ik mijn taak zal mogen voleindigen. Ik vraag het U, in Jezus' Naam. Amen.”

Het is dertig april van het jaar 1873.

In een hut, ergens in de wijde wildernis van donker Afrika, ligt een man van 60 jaar. Dertig jaar lang heeft hij door de oerwouden geworven. Grote gevaren van wilde dieren, van ziekten, van mensen heeft hij doorstaan, maar uit die alle heeft God hem gered. Nooit heeft hij gewanhoopt aan Gods leiding, nooit heeft hij geklaagd bij tegenslagen. Voor de inboorlingen is hij altijd de zachtmoedige, de geduldige geweest. Slechts eenmaal in zijn leven is hij genoodzaakt geweest zijn vuurwapen op hen te richten en toen nog louter uit zelfverdediging. Hij heeft koude en hitte, honger en dorst verdragen. Hij heeft het liefste wat hij bezat verloren. Hij kende maar één hartstocht: het donkere binnenland van Afrika te openen voor het evangelie en . . . de slavenhandel te vernietigen. Het eerste heeft hij bereikt; en het tweede . . . wie zal zeggen, hoe groot zijn invloed in dit opzicht is geweest!

En nu?

Een ingewandsziekte, waardoor hij veel bloed verloor, heeft zijn krachten gesloopt. Het altijd zo sterke lichaam kan niet meer. Dagenlang heeft hij zich voortgesleept. Nu zijn zijn krachten opgeteerd.

Soesi, zijn trouwe bediende, staat bij zijn bed.

„Geef mij wat kokend water, Soesi en het medicijnkastje,” zegt hij met zwakke stem. En als Soesi het gegeven heeft: „Goed zo. Nu kun je weer naar buiten gaan.”

Dan . . . terwijl de nacht haar zwarte sluier heeft uitgespreid over Afrika's donkere wouden en wild gedierte schreeuwt om prooi . . . vaart Livingstone's ziel op tot Hem, in wiens dienst hij zijn hele leven gegeven heeft.

Als Soesi enige uren later in de hut komt, vindt hij zijn meester, geknield voor het bed . . . dood.

David Livingstone is biddend gestorven . . .

Door Afrika's donkere wouden gaan enkele zwarte mannen.

Zij dragen een groot pak bij zich. Het lijkt een baal, die door twee mannen om beurten wordt gedragen.

In het pak . . . is het lichaam van dr. David Livingstone, dat door zijn zwarte vrienden is gebalsemd en nu naar de kust wordt gedragen; 2500 km ver. Het wordt een tocht van tien maanden, dwars door de wildernis naar de kust. Ook deze tocht is vol gevaren. Als de negerstammen horen, dat zij een lijk vervoeren, willen ze hen niet doorlaten. Maar met list gelukt het. En ze komen tenslotte met hun dierbare last aan de kust, waar een kruiser het lichaam opneemt en naar Engeland brengt. En als het twee maanden later met vele eerbewijzen wordt bijgezet in de Abdij, waar de allergrootste zonen van Engeland

rusten, dan is onder de aanwezigen, die hem de laatste eer brengen een Afrikaan . . . Soesi: de dank van donker Afrika!

En wie nu de *Westminster Abdij* bezoekt, staat vol eerbied stil voor een zwarte steen en hij leest het inschrift in gouden letters:

„Gedragen door trouwe handen over land en zee, rust hier David Livingstone, zendeling, onderzoeker, mensenvriend, geboren de 19e maart 1813 in Blantyre, gestorven de 1e mei 1873 in Sjitambos' dorp Ulala. In 30 jaar offerde hij zijn leven in onvermoeide inspanning om de inboorlingen het evangelie te verkondigen, niet-ontdekte geheimen te doorvorsen en de verwoestende slavenhandel in Afrika uit te roeien, waarvan hij in zijn laatste woorden schreef: „Alles, wat ik in mijn eenzaamheid nog er bij voegen kan, is dit: „Moge de hemel zijn rijke zegen schenken over ieder, hij zij Amerikaan, Engelsman of Turk, die helpen wil, deze open wond der wereld te genezen.”

En:

„Ik heb nog andere schapen, die niet van deze stal zijn; die moet Ik ook toebrengen en zij zullen mijn stem horen.”

Dr. David Livingstone: ook zijn leven is niet tevergeefs geweest. Meer dan 50.000 km heeft hij afgelegd in Afrika en twee miljoen vierkante km ontdekt.

Reeds 20 jaar na zijn dood zijn er in Afrika: 40 zendingsverenigingen met 700 blanke en 7000 inlandse zendelingen.

AANTEKENINGEN:

1. We hebben het leven van de grote zendeling en ontdekkingsreiziger maar zeer summier — al te summier! — verteld. Wie meer stof wenst, vindt een uitgebreide literatuur over hem. Hier volgen ter illustratie — waar nodig — nog enkele opmerkingen:

Livingstone stamde uit een zeer oud geslacht, dat woonde op het eilandje Ulva, d.i. wolveneiland. De oorspronkelijke Keltische naam der *Livingstone's* was: *McLeay* (= zoon van de geneesheer). Zijn grootvader was een kleine boer op Ulva. L. was een beslist geheelonthouder. Slechts een enkele maal heeft hij — uit noodzaak, omdat hij zeer verzwakt was — wijn gedronken. Hij was het tweede van vijf kinderen. Zijn broer *Charles* heeft later in Afrika enige tijd met hem gereisd. L. had een goed geheugen. Toen hij 9 jaar was, zegde hij de gehele 119e psalm op en haperde maar vijf keer. Preken kon hij niet goed. Eens is hij de preekstoel afgehold, omdat hij zijn hele preek vergeten was. Ook in het voorgaan in de huiselijke godsdienstoefening was hij aarzeland. Later werd dit anders.

2. L. kende verschillende Afrikaanse dialecten. Om bij zijn studie daarvan niet afgeleid te worden, sneed hij, in het land der *Beetsjuanen* zijnde, een half jaar lang alle verkeer met Europeanen af. Hij leerde de *Beetsjuanen* ook kanalen graven voor de afwatering en hoe zij hun land moesten besproeien. De *Beetsjuanen* waren zo eerlijk, dat L. nooit iets vermiste.

3. Toen L. bij de stam der *Bakaä* kwam, hadden deze kort tevoren een reiziger en zijn begeleider vermoord. L. at van hun soep en sliep rustig onder hen.

4. L. gebruikte vaak een os als rijdier. Maar dit viel niet mee. Hij moest er „kaarsrecht als een dragonder” op blijven zitten. Zo reisde hij eens meer dan 700 km. achter elkaar.

5. De vrouwen der inboorlingen maakten hun kinderen — het was in Mabotsa — bang voor de blanken door te zeggen, dat „de blanke mannen de kinderen bijten en de hersens van dode mensen aten.”
6. *Mary Moffat* was in Afrika geboren. Het gehele gezin Moffat was een zendingsgezin. (Over de zending Moffat hoop ik in een volgende bundel nog eens te kunnen vertellen). Het huwelijk tussen L. en Mary werd te Kuruman ingezegend. Zij gingen in Mabotsa wonen. Zij hield zich bezig met huis- en schoolhouden, hij werkte als dokter, zending, leraar en volksofvoeder. Een botsing tussen L. en een medeoprichter van het zendingsstation te Mabotsa, maakte hieraan spoedig een einde.
7. Over *Mary Moffat* leze men de mooie vertelling van Ds. H. A. Wiersinga: „De vrouw van een beroemd man” in „Zij gingen vooraan,” Amst. 1955.
8. Het lievelingsdenkbeeld van L. was: Verbreiding van het evangelie onder de Afrikanen, hoofdzakelijk door *inlandse* christenen. Hij wilde een seminarie oprichten voor christen-inlanders tot vorming van hulp-zendingen. Zijn schoonvader Moffat was er ook sterk voor.
9. L.'s salaris was f 1200 per jaar.
10. De oom van een bekend opperhoofd zei eens tegen L.: „Wij houden allen heel veel van u, maar wij zouden gaarne willen, dat ge met dat eeuwige bidden en preken ophieldt.”
11. L. schreef eens: „De *Boeren* haten de zendingen.” Maar men vergeet niet, dat de Engelsen de inboorlingen goedgunstig gestemd waren en dat contra de *Boeren*.
12. *Dr. A. Kuyper* schrijft in „La Crise Sud-Africaine”, dat de *Boeren* hun zonen hadden ingeprent, dat het zich paren met een kaffer-meisje bloedschande was.
13. L. en Mary hebben 7 kinderen gehad: 5 zoons en 2 dochters. Sommigen werden op reis in de wildernis geboren.
14. Eens heeft L. met zijn gezin — kleine kinderen! — vier dagen dorst geleden. Eerst op de vijfde dag kwam er wat water. Bij een andere gelegenheid werden de kinderen zo door muskieten gebeten, dat er geen plekje op hun lichaam vrij bleef.
15. Het hoofd der Bakuenen: *Sesjéle* was een warm vriend en bevorderaar van de zending. Hij kende zijn bijbel door en door en hield zelfs zeer goede preken. In 1880 leefde hij nog en — met één vrouw.
16. L. wilde ook een sanatorium stichten, waar zendingen uit minder gezonde streken hersteld zouden kunnen worden.
17. Te Linjanti preekte L. vaak op de Kotla, een groot open plein met schaduwrijke bomen, midden in de stad. De inboorlingen luisterden aandachtig, maar na de preek dronken ze zich dronken aan bier.
18. Toen L. eens zijn intocht in een stad deed, werd hij begeleid door een vrouwelijk opperhoofd, dat geheel naakt was. Kleding zou voor haar „onfatsoenlijk” geweest zijn. De mannen waren wel gekleed. Van een andere stam waren de mannen geheel naakt, maar de vrouwen „gekleed”. Ook de slaven en slavinnen, die door de Arabische handelaars naar de kust gedreven werden, waren geheel naakt. Als bijzonder geschenk werd L. eens een meisje aangeboden.
19. Voor een olifantstand gaven de Portugezen aan de westkust: twee geweren, drie vaatjes kruit, een hoeveelheid Engelse katoen en baai en een partij grote snoeren kralen.
20. Toen L. in Engeland kwam, was hij zo populair dat hij zich niet te voet op straat kon bewegen. In Edinburg stichtte men de *Schotse-Livingstonia-zending*.
21. De prijs voor een mannelijke slaaf was vier el katoen, voor een vrouwelijke drie el en voor een kind twee el.
22. De boot, waarmee L. op het *Nyassa-meer* wilde varen, kostte hem f 72.000, het grootste deel van de som, die hij met het schrijven van zijn boek had verdiend. De boot heeft nooit dienst gedaan op het meer. Later verkocht hij hem voor f 25.000, die hij nooit heeft ontvangen.
23. Eens hebben inboorlingen met vergiftigde pijlen op L. geschoten. Toen maakte hij van zijn vuurwapen gebruik.
24. L. maakte zich later van het L.Z.G. los, omdat hij niet het loon van een zending-in-dienst wilde ontvangen, terwijl hij zich voor een groot deel met wetenschappelijk onderzoek moest bezig houden. Maar ook daarna ging de zending niet onder in de reiziger.
25. In 1858 werd L. door de Engelse regering benoemd tot H.M.'s consul voor de Oostkust van Afrika en de onafhankelijke landschappen in het binnenland.
26. Toen L. weer eens door de koorts gedwongen was in een dorp een poos rust te houden, las hij de bijbel viermaal.

27. Stanley zegt van L.: „Zijn godsdienst was meer van practische aard dan theoretisch en kenmerkte zich door kalmte en rust. Elke zondagmorgen verzamelde hij zijn kleine kudde om zich heen en las hij gebeden en een hoofdstuk uit de bijbel. Daarop sprak hij een kort woord over het gelezene. Zijn lichtbruine ogen schitterden levendig en hij had de scherpe blik van een havik. Hij was iets boven de gewone maat en enigszins gebogen van schouders. Hij was gewoon een marinepet met half-cirkelvormige klep te dragen; hiermee werd hij door geheel Afrika aangeduid.”
28. Een gevolg van L.'s oproep om zendelingen naar Afrika te sturen, was de stichting van de *Universiteitszending* door de universiteiten van Oxford en Cambridge. Ze werkte aanvankelijk in Nyassaland, maar klimaatsmoeilijkheden noopten tot opgeven.
29. Mevr. Van Asch van Wijck noemt L. (in „Gods werk gaat door”, A'dam 1952) „de belangrijkste figuur onder de zendelingen der L.M.S. (London Missionary Society). En: „de grote betekenis van L. is geweest, dat hij de mens in de neger heeft herkend en liefgehad en dat hij hiervan heeft getuigd. Hij heeft er de liefde der Afrikanen mee verworven.”
30. Latourette noemt L.: „een van de grootste en invloedrijkste zendelingen in de geschiedenis der mensheid.” Vol. V, p. 345). En op pag. 349: „Meer dan enig ander was L. de wegbereider voor het Christendom in Afrika ten zuiden van de Sahara.”
31. Gustav Warneck zegt o.a. van L. (Abriss S. 349): „Hij is de koning onder de huidige ontdekkers, ook een koning die in navolging van zijn Heiland zichzelf offerde, om de weg te banen voor de verlossing der Afrikanen. Hem drijft niet de eergierigheid van de geleerde, maar de barmhartige liefde van de christelijke mensenvriend.”
32. Prof. Bavinck schrijft in „Zending in een wereld in nood” (pag. 124) over L.: Deze ontdekkingsreiziger van grote betekenis was vóór alles zendingman; hij heeft gedaan wat in zijn vermogen was om het donkere werelddeel voor het evangelie te ontsluiten.”
33. Een maand nadat L. in de *Westminster Abdij* was bijgezet, werd de slavenmarkt te Zanzibar gesloten.
34. Tenslotte nog een uitspraak van Martin Schlunk (Grosse Missionsführer, S. 91, Leipzig 1931): „L. was de baanbreker der kultuur in midden-Afrika, een mens, die in navolging van Jezus een geheel werelddeel tot zegen is geworden.”

43. DE MARTELAARSKERK VAN MADAGASCAR

DAVID JONES; ± 1790—1840

Trouw, zelfs boven de afgrond.

„Ben jij *Rafávy*?”

Lied: Boven de sterren . . .

„Ja, meneer de rechter.”

„Ben jij een christen?”

„Ja, meneer de rechter.”

„Ben jij de leider van de bijeenkomst in de grot bij Ambohitány?”

„Ja, meneer de rechter.”

„Hoe ben je christen geworden?”

„Ik ging op de zendingsschool in Tanánarívo. Daar kreeg ik van onze koning Radáma als prijs deze zilveren medalje.” Rafávy, de eenvoudige jongen uit een dorp op Madagascar, laat een medalje aan een lange ketting zien. Dan vervolgt hij: „Toen kwam ik als leerling op de drukkerij van de zendelingen . . .”

„Ah!” onderbreekt de rechter, „dan weet jij natuurlijk de plaats waar de christenen hun vervloekte boeken verborgen hebben.”

„Ja, dat weet ik. Maar die plaats zal ik nooit verraden.”

„Hond! Ook niet als ik je laat geselen?”

„Ook dan niet.”

„Je bent gek.”

„Nee, meneer de rechter, maar ik geloof in Jezus Christus, die ook voor u aan het kruis . . .”

„Zwijg!” brult de rechter.

Een korte beraadslaging. Dan . . .

„Rafavy, in naam van onze koningin Ránavalóna veroordeel ik je ter dood. Je zult aan een touw boven de afgrond gehangen en dan in de diepte verpletterd worden.”

Het is enige uren later.

Door de straten van Tanánarívo gaat een vreemde stoet.

Het zijn achttien veroordeelden. Ze zijn aan palen gebonden en geheel naakt.

Toch . . . maar dat is wonderlijk: het schijnt hen niet te deren, dat ze een schouwspel zijn voor iedereen en dat ze op vreselijke wijze ter dood gebracht zullen worden. Want, kijk, op hun gezichten is een blijde glans en . . . ze zingen. Hoor:

Boven de sterren, daar zal het eens lichten,
daar wordt uw hopen verlangen voldaan.
Daar zal het lijden des harten eens zwichten,
daar zal de vreugde voor eeuwig bestaan.”

Hoor, ze zingen. En zingend gaan ze de steile rots op, even buiten de stad.

Achter die rots is een diepe afgrond. Wie daarin valt . . .

Kijk, nu zijn ze aangekomen op de rots.

En nu . . . o, maar dat is vreselijk. Boven de peilloze diepte van het woeste ravijn hangt een mens aan een touw.

En de stem van de rechter zegt: „Rafávy, bid je nu nog tot God?”

En — maar dat is onbegrijpelijk — de mens, die aan het touw hangt boven de afgrond, zegt, neen jubelt: „Ja, meneer de rechter, en Hij zal mij voeren door het dal van de dood in zijn heerlijk Vaderhuis!”

Een zwaard flikkert! Een touw wordt doorgesneden! Uit de diepte klinkt dof de val van een lichaam, dat verpletterd wordt . . .

Zo gaat het, achttien keer achter elkaar . . .

Wie is Rafávy, en wie zijn deze achttien mensen, die vrijwillig voor de Here Jezus zulk een wrede dood sterven? En waar gebeurt dit vreselijke?

Het is in het jaar 1818.

Naar vele, verre landen zijn ze gegaan, de zendelingen van de Here Jezus. Naar de ijsholen van Groenland, naar de verzengende hitte van de Kalahariwoestijn, naar de blauwe stranden van West-Indië, naar de verlaten eilanden van de Stille Zuidzee, waar kannibalen wonen. Maar niemand ging nog naar het grote eiland *Madagascar*, dat 400 km ten oosten van Afrika ligt.

Maar nu . . .

Een schip nadert de kust van het eiland.

Op dat schip zijn twee blanke mannen. Ze staan aan de reling. In hun ogen is verlangen. Daar is het eiland, eindelijk, waar ze het evangelie zullen gaan prediken. Eindelijk hebben ze de lange reis van maanden, helemaal van Engeland af, volbracht.

Ze stappen aan wal. Palmen wuiven boven hen. Donker gekleurde mensen lopen bedrijvig heen en weer om het schip te lossen. Soms worden ze geslagen en getrapt, alsof ze nog minder zijn dan dieren.

Het doet de twee zendelingen, *David Jones* en *Thomas Bevan*, pijn. Ze weten het: dit zijn slaven en ze zien in hun donkere ogen een groot verdriet. Ze weten het, deze mensen zijn uit hun dorpen gesleept, weggerukt van vrouw en kinderen, als vee bijeengedreven door gewetenloze handelaars. Straks worden ze weggevoerd, de grote zee over, om nooit meer terug te keren, om hard te werken en ongetroost, ellendig te sterven in onbekende streken.

„Hieraan moet een eind komen,” zegt *David Jones* tegen zijn metgezel, „het evangelie van Jezus Christus moet hieraan een eind maken.”

Een slavenhandelaar hoort, wat hij zegt. „Haha,” spot hij, „willen jullie hieraan een eind maken? Dat zal je nooit gelukken, man, nooit! Ga jij maar in Engeland preken. Die inboorlingen hier begrijpen je toch niet! Haha!”

De zendelingen antwoorden niet. Het heeft geen zin om die ruwe kerel te antwoorden. Maar hun besluit staat vast.

Enkele weken kijken ze op het eiland rond. Ze zien de schreiende nood der inboorlingen. Dan stappen ze weer op een schip. Ze hebben een

vrouw en een kind en die gaan ze nu halen. Dan eerst zal hun werk goed beginnen!

Een goed begin?

Maar wisten ze dan niet, dat het hier aan de kust, na een half jaar van droogte een half jaar lang gaat regenen? En dat de lage kuststreek dan één groot moeras wordt? En dat het dan heel moeilijk wordt om hier te wonen door de gevaarlijke koortsen?

Nog maar enkele weken zijn ze terug op het eiland of ... het kindje van zendeling Jones wordt ziek. Het ijlt in hoge koortsen en ... sterft. Er wordt een grafje gedolven ...

Mevrouw Jones wordt ziek van verdriet. De koorts grijpt ook haar. En ook zij sterft. Zendeling Jones graaft een tweede graf.

En ... kort na elkaar sterven ook zendeling Bevan, zijn vrouw en zijn kind.

Vijf graven binnen enkele maanden.

Dan wordt zendeling Jones zelf ook ziek. Zal hij nu ook sterven? Zal God dan in de steek laten, wat Hij begon? O, 't lijkt er veel op. En toch ...

Enige inboorlingen dragen een doodzieke man op een veeboot. Ze leggen hem op wat zakken veevoer. Dan laten ze hem alleen. Hij valt in een diepe, gezonde slaap. Hij vaart 800 km, naar het eiland Mauritius. Ziezo, de zendingen zijn weg van Madagascar. De slavenhandelaars hebben weer vrij spel. Wat deden die dwazen ook hier?!

Een jaar later.

Een schip nadert de haven Tamatave aan de oostkust van Madagascar. Voorop staat een flinke, gezonde man. Het is dezelfde, die een jaar geleden doodziek op een veeboot gedragen werd. Nu is hij gezond en gebruikt door de zeelucht. Hij voelt zich fris en sterk, David Jones. Naast hem staat een man van ongeveer dezelfde leeftijd als hij.

„Wat denkt u, meneer Hastie? Zal koning Radáma de slavenhandel verbieden?” vraagt zendeling Jones hem.

„We zullen proberen, of we het gedaan kunnen krijgen,” zegt Hastie, de afgezant van de Engelse regering. „We gaan het samen proberen.” Samen stappen ze aan wal. Samen gaan ze de moeilijke tocht door oerwouden, over hoogvlakten, door moerassen, langs diepe afgronden, over snelstromende rivieren, hier en daar klauterend over rotsblokken. Want koning Radáma wil niet, dat er een goede weg wordt aangelegd naar zijn residentie. Dan kunnen de vijanden te gemakkelijk bij hem komen. Gelukkig dat er geen wilde dieren voorkomen op Madagascar, ook geen giftige slangen en geen menseneters. Soms begeleidt hen een troep apen met luid gekrijs. Als ze al een eind op weg zijn, staat Hastie opeens stil.

„Kijk eens even om, meneer Jones,” zegt hij. „Hier zie je nog eenmaal de zee.”

De zendeling ziet zijn metgezel vragend aan.

„Deze plek heet 'Plaats der tranen’,” zegt Hastie. „Hier zien de slaven, die uit het binnenland naar de kust worden gevoerd, voor het eerst de zee. Hier vallen ze neer en barsten in tranen uit, want ze

weten, dat ze over de grote zee gebracht zullen worden, om nooit meer terug te keren."

Zending Jones huivert.

"De slavenhandel moet vernietigd worden," zegt hij bewogen. "Dat kan alleen maar door het evangelie."

Koning Radáma ontvangt hen vriendelijk. Tussen twee rijen soldaten, die als een erewacht staan opgesteld, naderen ze de koning. Hij neemt hen mee in zijn paleis. Op zijn vraag, wat ze willen, zegt Hastie:

"Ik kom namens de Engelse regering om een verdrag met u te sluiten. Mijn regering wil dat u de slavenhandel verbiedt."

"Ik wil goederen kopen uit uw land," antwoordt de koning, "en die kan ik alleen maar betalen met het geld, dat de slavenhandel opbrengt."

"Als u de slavenhandel verbiedt," herneemt Hastie, "zal mijn regering u machines leveren, waarmee uw volk veel geld kan verdienen."

"En wie leert mijn volk, hoe het met die machines moet omgaan? Ik wil, dat mijn volk leert lezen en schrijven en rekenen en dat het ambachten leert."

Tot zover heeft zendeling Jones gezwegen. Nu neemt hij het woord.

"Daarvoor ben ik gekomen, majesteit. Ik wil uw volk onderwijzen en ik zal bekwame mannen uit Engeland laten komen om uw volk verschillende ambachten te leren. Dan zal de welvaart toenemen en er behoeft geen slavenhandel meer te zijn."

"Wie zijt gij?" vraagt de koning en hij ziet de zendeling scherp aan.

"Ik ben een dienstknecht van Jezus Christus, de Heer van hemel en aarde, en ik ben gekomen om uw volk gelukkig te maken."

"Hm," antwoordt de koning. "Morgen roep ik mijn stamhoofden bijeen. Dan zullen we beslissen."

De volgende dag. In grote spanning wacht zendeling Jones op de uitslag van de vergadering. Hij weet, dat er nu beslist zal worden, of hij als zendeling kan werken op Madagascar, of niet. Met Hastie knielt hij neer en samen smeken ze of de Heer wil beslissen op de vergadering.

En de Heer beslist. Na uren van martelend wachten komt er een bode van de koning met een brief. Met bevende vingers openen ze de brief en . . . het juicht opeens in hun hart.

"We hebben gewonnen!" roept Hastie. "De slavenhandel wordt verboden en de koning wil meer mannen om zijn volk te onderwijzen!"

Samen knielen ze in innig danken.

Dan gaat Hastie met het verdrag terug naar zijn regering. En Jones . . . hij blijft en begint meteen met het stichten van een school. Hij begint zijn lessen met vier leerlingen, maar spoedig komen er meer, zoveel, dat de koning een school voor hem laat bouwen. Hij schrijft naar Engeland om meer zendelingen en . . . om zendeling-werklieden. Er komen er vier: een timmerman, een smid, een leerlooier en een wever. Vaak moeten ze bij de koning komen om te vertellen hoe het gaat met hun onderwijs en hun werk. En eens per jaar komt de koning zelf in de school om te zien en te horen, hoe knap de leerlingen worden. Dat is een feestdag voor zendeling Jones en . . . voor de kinderen.

Een feestdag!

Hij kan de slaap maar niet vatten, Rafávy, de jongen uit het dorpje Fenoarivo, dicht bij de hoofdstad. Hij woelt maar om op zijn matje in de armelijke hut. Want morgen, morgen is het de grote dag op school. Dan komt de koning en die geeft aan de knapste leerling een zilveren medalje aan een mooie zilveren ketting.

Zal die voor Rafávy zijn? Hij is de knapste leerling op de school van meneer Jones. Hij kent al veel teksten uit de bijbel en veel mooie verhalen en mooie versjes, maar ook: hij kan goed rekenen en lezen en schrijven op de lei. Wie weet . . . ?

Al vroeg is hij in de weer.

„Jongen, zou je wel gaan?” zegt moeder bezorgd.

„Waarom, moeder?” vraagt Rafávy verwonderd.

„Ik heb gisteren gehoord, dat jullie vandaag in de stad allemaal gevangen genomen worden door de blanke mannen. En dat je dan naar een ver land wordt gevoerd en dat je daar geslacht wordt om medicijn van je te koken.”

„Maar moeder,” lacht Rafávy, „geloof toch die onzin niet. Kom, waar is mijn lei, dan ga ik.”

Moeder zucht. Ze is er helemaal niet gerust op. Maar vóór Rafávy weggaat, geeft ze hem een mooie, witte lamba, een soort mantel.

„Je kunt toch niet zo half naakt in de school zitten, als de koning komt,” zegt ze.

„O, moeder, wat mooi!” juicht Rafávy. En . . . weg is hij al. Daar gaat hij, trots stappend in zijn mooie, witte lamba.

Het is een paar uur later.

Vóór in de school van zendeling Jones zit koning Radáma.

Hij heeft gezien hoe mooi de jongens op de lei konden schrijven. Hij heeft gehoord, hoe vlug ze konden rekenen. Toen heeft hij een poosje met de zendeling gesproken. En nu . . .

Nu komt het grote ogenblik. Wie zal de zilveren medalje krijgen?

Kijk, de koning staat op. Hij heeft de lange ketting met de zilveren medalje in de hand. Hoor, hij begint te spreken. Het is roerloos stil in het lokaal.

„Jongens,” zegt de koning, „ik heb gezien en gehoord, dat jullie allemaal goed je best hebt gedaan. Maar de knapste van allemaal is . . . Rafávy van Fenoarivo. Hij krijgt de zilveren medalje. Kom hier, Rafávy.”

Rafávy staat op. Verlegen, haast wankelend, gaat hij tussen de banken door. Maar hij komt bij de koning en dan . . . dan geeft de koning hem een hand en dan zegt hij: „Gefeliciteerd Rafávy. Jij zult eens een groot en geleerd man worden.” En dan . . . dan hangt de koning zelf hem de zilveren medalje om de hals. „Draag hem met ere, jongen, en . . . blijf altijd je best doen,” zegt de koning nog.

„Dank u . . . wel . . . majesteit,” stamelt Rafávy met een hoogrode kleur.

Dan gaat hij terug naar zijn plaats.

Het is feest in Rafávy's hart. Feest ook in de hoofdstad Tanánarivo, want de koning heeft tien ossen laten slachten . . .

Het is ook feest in het hart van zendeling Jones.

Als hij die avond thuis komt, moet hij onwillekeurig denken aan die eerste maanden op het eiland, toen daar aan de kust vijf graven gedolven werden. Dat was het begin. En nu . . . ? „Heer, ik dank u,” stamelt hij.

Tien jaren later.

Door de donkere nacht, ergens in de oerwouden van Madagascar, sluipen enkele mannen. Ze voeren een zware kist met zich mee. Zwijgend, nu en dan struikelend, gaan ze voort. Aan de voet van een dikke boom, midden in de wildernis, houden ze stil. Ze luisteren gespannen. De schreeuw van een nachtvogel verbreekt de stilte. Anders niet. Ze horen geen verdacht geluid.

Haastig beginnen ze te graven. Als het gat groot en diep genoeg is, laten ze de kist er in zakken. Ze werpen de aarde op de kist en spreiden wat gras en struikgewas op de plek, waar de kist begraven is. Het is alles zwijgend en zo stil mogelijk gedaan.

Maar nu . . . hoor, een van de mannen begint te spreken.

„O, Heer, we zijn in groot gevaar. De herders moeten ons verlaten en de wolven dorsten naar ons bloed. Maar Gij, o Here, hebt ons Uw Woord gegeven. Laat het ons dan tot een bron van kracht zijn in leven en in sterven. Om Jezus' wil. Amen.”

Zo bidt Rafávy. En dan zegt hij tot de andere mannen: „Zeventig bijbels hebben we hier begraven. We zullen ze er slechts uithalen, als de nood zeer hoog is. Niemand van ons mag ooit deze plaats verraden. Dit is het verborgen heiligdom van onze gemeente. Heer, help ons. Amen.”

„Amen,” zeggen de andere mannen en dit „Amen” is een eed, die niet gebroken zal worden.

Wat is er gebeurd, dat Rafávy, dezelfde Rafávy, die eens de zilveren medalje kreeg van koning Radáma, hier bijbels moet begraven?

Ach, eerst ging het goed met het evangelie op Madagascar.

Zendeling Jones en zijn helpers hadden het druk, heerlijk druk. Zij stichtten scholen, bouwden kerken, predikten en vertelden aan velen van de Here Jezus. En velen luisterden. Zending Jones vertaalde de bijbel in de taal der Madagasken. Hij liet een drukkerij komen uit Engeland en drukte bijbels. Nu konden de mensen in hun eigen taal Gods Woord lezen.

Toen kwam de grote slag.

Koning Radáma stierf.

Hij werd opgevolgd door koningin Ránavalóna. En die . . . die haatte de christenen. Ah! Dat was naar de zin van de slavenhandelaars.

„Jaag die vreemdelingen het land uit,” zeiden ze. „Vernietig alle bijbels en doodt de christenen, dan zijn we weer baas in ons eigen land.”

De koningin hoorde naar hen. Zij gaf het bevel, dat alle zendelingen het land moesten verlaten. Zij beval, dat alle boeken der christenen verbrand moesten worden. Haar soldaten deden een inval in de drukkerij, maar . . . vonden geen bijbels. In de nacht ervoor had Rafávy, die de baas was in de drukkerij, de laatste 70 bijbels, die er waren, in een kist gepakt en naar een eenzame plaats, diep in het oerwoud gebracht.

En nu . . . ? Een hevige vervolging breekt los tegen de christenen. De

koningin is woedend en beveelt, dat ieder, die belijdt een christen te zijn, gedood moet worden.

Nu worden vele christenen in de gevangenis geworpen; hun huizen worden geplunderd. Ze worden als slaaf verkocht, erger nog, met speren doodgestoken, verbrand of van een hoge rots in de afgrond gesmeten. Op vreselijke wijze worden ze gemarteld en dan met kokend water verbrand.

Een meisje, Rasalama geheten, wordt eerst gezeseld, dan met kettingen gebonden en met speren doodgestoken. Onder de wreedste pijnen zingt ze. Hoe is het mogelijk, zeggen we. Het is God, die hiertoe kracht geeft.

Niet alle christenen blijven standvastig. Er zijn er, die de Heiland afzweren, als de nood komt. Maar de meesten blijven trouw.

Velen vluchten in de ondoordringbare oerwouden. En daar komen ze samen, om Gods Woord te horen en het heilig Avondmaal te vieren. Als . . . als ze niet verraden worden. Want verraders loeren op hun bloed. Verraders, voor geld.

Ergens, diep in een groot bos, is een grot, omgeven door dicht struikgewas. Als je de weg erheen niet weet, zul je hem nooit vinden.

Enige christenen weten de weg. Ze sluipen erheen in de duisternis.

Hoor, er klinkt muziek. Zacht speelt de vahila, een soort viool, en zacht zingen enige mensen:

„'t Hijgend hert, de jacht ontkomen,
schreeuwt niet sterker naar 't genot
van de frisse waterstromen,
dan mijn ziel verlangt naar God!’”

en

„Maar de Heer zal uitkomst geven,
Hij die 's daags zijn gunst gebiedt.
'k Zal in dit vertrouwen leven
en dat melden in mijn lied . . .”

Hoor, een man begint te spreken. Bij het licht van een fakkel herkennen we hem. Het is Rafávy.

„Broeders en zusters,” zegt hij, „de vervolging waaronder we nu al zo lang zuchten, dwingt ons in deze sombere grot bijeen te komen in de donkere nacht. Maar — het Licht gaat overal met ons mee. We hebben Gods Woord nog en Gods Geest, die al zovelen van ons de kracht gegeven heeft, om de Heiland te belijden in het aangezicht van een wrede dood, gaat met ons mee. Weer hebben wij een Boek gehaald uit onze geheime voorraad. Onze vorige bijbel is met onze leider door de soldaten van de koningin verbrand.

Gemeente des Heren! Vergeet onze trouwe getuigen niet. Vergeet niet Rasalama, die zingend in de dood ging. Vergeet niet onze leider, die met speren werd doorstoken. Vergeet niet de negen christenen, die op één dag werden verbrand. Vergeet niet hen, die in de afgrond

werden verpletterd." Zo spreekt Rafávy. En dan, aan het einde van zijn toespraak, geeft hij ieder het brood en de beker.

Totdat . . .

Opeens, dwars door de plechtige stilte, klinken woeste kreten buiten bij de grot.

Een steen treft Rafávy.

Hij stort neer.

De beker valt uit zijn hand.

Woeste soldaten dringen de grot binnen.

Rafávy en al de christenen, die er zijn, mannen en vrouwen, worden gevangen genomen. De bijeenkomst was verraden . . .

We weten, wat er met Rafávy en zijn mede-christenen is gebeurd.

Vijftien jaar duren de wrede vervolgingen.

Dan sterft koningin Ránavalóna.

Koning Radáma II volgt haar op. Hij maakt een eind aan de vervolgingen. Juichend keren de christenen naar hun dorpen terug. Hoor, ze zingen:

„Wanneer de Heer uit 's vijands macht
't gevangen Sion wederbracht
en dat verlost' uit nood en pijn,
scheen 't ons een blijde droom te zijn."

Een blijde droom? Neen, 't was blijde werkelijkheid.

En weet je wat ook blijde werkelijkheid was? Dat de jonge gemeente op Madagascar, door alle vervolgingen heen, vijfmaal zo groot was geworden. God heeft toch zijn gemeente niet in de steek gelaten!

En zendeling Jones?

Op bevel van de wrede koningin heeft ook hij het eiland verlaten.

Maar midden in de vervolgingen keerde hij terug. Hij kón niet wegblijven.

Toen heeft hij gezien, hoe de christenen van de jonge gemeente gemarteld werden en gedood. Hij heeft gezien, hoe ze door de straten gesleept werden naar de martelplaatsen. Hij heeft gezien, dat de kerken werden verwoest en de scholen gesloten. Hij heeft ook gezien, dat zijn mooie drukkerij was verwoest.

En toen . . . toen is hij ziek geworden, ziek van verdriet.

Op 1 mei van het jaar 1841 is hij gestorven.

Hij heeft het einde der vervolgingen niet meer gezien.

Neen, niet meer op aarde. En in de hemel? Zouden blijde engelen en blijde christenen van Madagascar het hem daar niet verteld hebben? Want, wie met tranen zaaien, zullen immers maaien met gejuich?!

En nu? Ruim honderd jaar later?

Toen ook de goede koning Radáma II stierf, volgde hem weer een koningin op: Ránavalóna II. En zij . . . liet zich dopen met haar man en haar eerste minister.

Het gehele volk wilde haar voorbeeld volgen.

Er kwamen meer zendelingen, meer scholen, meer kerken.

De gemeente groeide zeer.

Er kwamen ook weer vervolgingen. Weer werden kerken en scholen verwoest en weer werden Gods kinderen op Madagascar gemarteld en gedood.

De laatste grote vervolging was in 1947.

De laatste?

We weten het niet.

Maar het aantal Protestantse christenen op Madagascar bedraagt nu meer dan 600.000. En op de rots, vanwaar Rafávy en zijn mede-christenen in de afgrond werden verpletterd, staat een prachtige kerk.

Het begon met 5 graven in enkele maanden tijds . . .

Het begon met 4 kinderen in een armzalige hut . . .

Die hadden geen schriften, zelfs geen leien; ze hadden slechts plankjes besmeerd met as, waarop ze hun letters schreven met . . . stokjes!

AANTEKENINGEN:

1. Daar deze vertelling voor jongere kinderen is bedoeld, zijn we niet teveel in details getreden. Hieronder volgen nog enkele:

Madagascar is het vierde eiland der aarde. Het is 1615 km lang en 550 km breed. De oppervlakte is ruim 600.000 km.² Het is zo groot als Frankrijk, België en Nederland samen en telt 4.5 miljoen inwoners. Langs de kust liggen moerassen, die van 15—110 km. breed zijn. Moeraskoortsen. De hoogvlakte in het binnenland is gezonder; 600—1500 m. hoog. De temperatuur loopt daar op tot 23°C. Er zijn geen grote roofdieren.

De bewoners — de Hova's vormen de voornaamste stam en zijn het meest ontwikkeld — heten Malagassi. De taal is het Malagassisch.

Koning Radama I regeerde van 1810—1826.

Koningin Ránavalóna I van 1826—1861. Zij was één der 12 vrouwen van Radama I en vermoordde de hele familie van de koning. Zij vervolgde de christenen 25 jaar. De hoogtepunten der vervolgingen waren in 1837, 1849 en 1857. In 1829 gaf zij bevel aan de zendelingen om te vertrekken. Enkelen, o.a. Jones, bleven tot 1835. Toen was de bijbel gereed en gedrukt en waren er een klein aantal Malagassi gedoopt. In 1836 vertrokken de laatste zendelingen. Maar Jones kwam weer terug met Griffiths, de laatste zgn. als handelaar.

2. Van de vier *zendelingwerklieden* stierf de timmerman een paar dagen na aankomst aan de moeraskoorts, evenals de drukker. Toen kwam als timmerman *James Cameron*, die letterlijk van alles kon. Hij leefde het langst van allen (tot ± 1880). Aanvankelijk stond hij in de gunst der koningin, o.a. omdat hij zeep kon maken. Ze wilde ook, dat hij buskruit maakte, maar dat weigerde hij.

3. *Ránavalóna* wordt ons beschreven als: „vijandig, knap, bijgelovig, met een harts-tochtelijke, wrede natuur.” („Pioniers van Christus,” pag. 220, Kampen, z.j.)

4. De *Malagassi* waren animisten. Zij hadden geen afgodsbeelden, geen tempels, geen priesters.

5. Toen *Radama I* stierf telden de scholen (met de ambachtsscholen) 10.000 leerlingen. Er waren toen 1000 christenen.

6. De eerste zending op *Madagascar* ging uit van de Portugezen in de 17e eeuw. (Jezuïeten). Zij mislukte.

In 1818 begon de L.M.S. ermee, op aansporing van *Van der Kemp*. Deze was getrouwd met een Hottentotse vrouw, wier moeder een Malagassische was (zie vert. 41). In 1869 liet Ránavalóna II zich dopen. Er volgde een fabelachtige groei. De L.M.S.-zendelingen konden het werk niet meer aan. Noorse- en *Quaker-zendelingen* kwamen helpen.

In 1895 werd *Madagascar* een Franse kolonie. Een jaar later brak er een oproer tegen de Fransen uit. De christenen werden ook vervolgd. 750 kerken (!) en vele scholen werden verbrand. De R.K. missie kwam opzetten. In één plaats ontnamen de

R.K. aan de Protestanten 39 van de 40 kerkgebouwen. De eerste twee Franse Protestantse zendelingen werden gedood.

In 1905 nieuwe vervolgingen. Nu van socialistische zijde. Het aantal scholen werd teruggebracht tot op 1/5. Kerken mochten niet worden gebouwd en buiten de kerken mocht niet worden gepredikt. Het schoolwezen heeft zich nooit van deze slag hersteld (Mevr. Van Asch van Wijck).

In 1934 kwam de Verenigde Protestantse Kerk van Madagascar tot stand. Alleen de Anglicaanse kerk deed niet mee.

In 1947 was er weer een hevige vervolging, waarbij vele christenen werden vermoord en een groot aantal kerken en scholen in de as werden gelegd.

We kunnen dus wel spreken van de „Martelaarskerk van Madagascar.”

7. *Radama I* is zelf nooit christen geworden. Toch beschermde hij de christenen op zijn wijze. Eens kwamen 4000 vrouwen in opstand. Zij eisten dat de blanken te hunner beschikking gesteld zouden worden. Radama liet de aanstooksters doodsteken.

8. *Ránavalona I* eiste eens van *Cameron*, dat hij zeep maakte. Hij fabriceerde twee staven bruine zeep uit vet vermengd met de as van verschillende houtsoorten en bood die de koningin aan. Toen mochten de zendelingen blijven. „Het bestaan der zending had aan twee staven zeep gehangen!” („Pioniers”, pag. 221).

9. Volgens Latourette waren er in 1890 1223 kerken met 59.615 leden en 225.460 aanhangers.

10. Er zijn ongeveer evenveel Katholieken als Protestanten op Madagascar.

44. DE EERSTE AFRIKAANSE BISSCHOP

SAMUEL ADJAI CROWTHER: 1809(?)—1891

Gez. 116.

Hoor je die donkere trom, dreigend, angstaanjagend?

Eentonig dreunt hij door: bom-bom-bom-bom. Het gebom komt uit een ver dorp, achter het grote woud. Het dringt dwars door het oerwoud heen.

Adjaï, de Afrikaanse jongen, zit bij de hut, pijlen te snijden. Vader is bezig het dak te herstellen met grote palmladeren. Moeder Afala kookt de brei voor het ontbijt op een vuurtje, dicht bij de hut. De zusjes spelen bij haar.

Adjaï hoort het sombere geluid van de trom. Hij kijkt op. Er is opeens angst in zijn donkere ogen. „Vader, hoor je 't? De slavenjagers.”

Vader komt van het dak. Hij grijpt zijn speer, zijn boog en pijlen. Een man komt voorbij hollen. Hij roept: „De Toela's komen. Naar de poorten!”

Het gehele dorp Oshogun is opeens in rep en roer. Niemand denkt meer aan eten.

De mannen snellen gewapend naar de doornhaag, die het dorp omgeeft. De vrouwen en kinderen verdwijnen in de hutten, angstig luisiterend.

Hoor, geweren knetteren. Kreten scheuren de stilte van de vredige morgen...

Er wordt gevochten bij de doornhaag, hevig gevochten. Maar...

Opeens is vader weer bij de hut.

„De Toela's winnen!” hijgt hij. „Gauw, verberg je in het bos!”

En weg is hij weer, om in een laatste wanhopige poging zijn dorp te helpen verdedigen. Maar wat vermag een zwakke doornhaag, wat vermogen speren, bogen en pijlen tegen moordend geweervuur? Ze gaan het verliezen, de mannen van Oshogun... De doornhaag brandt al.

Moeder Afala vlucht met Adjaï en haar dochttertjes. Ze kruipen door een gat in de doornhaag. Ze bereiken het bos. Maar daar kunnen ze niet snel vooruit komen. Scherpe dorens verwonden hun voeten. Ze struikelen over slingerplanten. En...

Opeens voelt Adjaï een touw om zijn hals. Hij wordt meegetrokken en... als hij half verdoofd weer op staat worden zijn handen gebonden. Ook moeder Afala en de zusjes worden gebonden en dan commandeert een slavenjager: „Vooruit! Lopen!”

Wie zich verzet wordt neergeschoten. Gebonden aan een lang touw beginnen de arme Afrikanen de lange mars naar de kust... En bij de rokende doornhaag ligt vader te sterven...

Twaalf jaar is Adjaï als hij als slaaf naar de kust gevoerd wordt.

Eer hij aan de kust komt, op de slavenmarkt van de stad Lagos, is hij

reeds van moeder en de zusjes gescheiden. Zal hij ze ooit weerzien? Hij weet immers wat hem wacht. Hij zal over de grote zee gevoerd worden naar het einde der wereld en nooit zal hij zijn vaderland weerzien . . .

In Lagos wordt hij gekocht door een Portugees. Met 187 andere slaven wordt hij in het ruim van een schip geladen. De luiken boven hen worden gesloten. Het is aarde-donker in het ruim en weldra vreselijk benauwd.

Adjaï zit tegen de wand van het ruim gehurkt. Lopen kan hij niet. Liggen ook niet. Zijn maag doet pijn van de honger. Zijn tong is dik en droog van de dorst. Enkele slaven steunen. Hij weet dat ze spoedig sterven zullen. Vannacht worden ze uit het ruim gehaald en overboord gegooid. Adjaï heeft alle hoop en moed verloren. Ook hij wil sterven.

Maar . . . God wil het niet. Hij heeft een grote bedoeling met Adjaï . . .

Hoor, een donkere dreun in de verte. Nee, dat is geen trom. Dat is . . . er kraakt iets boven hem. Er wordt geschreeuwd, hard gelopen op het dek. Adjaï krimpt ineen van angst. De slaven in het ruim schreeuwen van ontzetting.

Weer een dreun, nu dichtbij. Een geweldige slag doet het schip schudden, alsof een reuzenvuist het opzij slingert. En weer kraakt het en . . . nu knetteren geweren boven hem. Er wordt geschreeuwd, gevochten. Dat duurt enkele lange, bange ogenblikken. Dan . . . wordt het stil. En dan . . .

Een luik wordt geopend. En nog een. En nog een.

Zonlicht kletst door de openingen, verblindend fel. Adjaï en de andere slaven zijn opgesprongen. Er komen witte mannen in het ruim. Die brengen hen naar boven. En daar, aan dek, maken ze hun handen, die gebonden waren, los. En . . . vrij, wij zijn vrij, gaat opeens als een geweldige golf van blijdschap door hen heen. Ze springen, juichen, dansen daar zomaar vrij in de heerlijke zonneschijn . . .

Kijk, daar aan de mast van het schip, staat een man vastgebonden. Adjaï herkent hem. Het is de Portugees, die hem kocht op de markt te Lagos, die hem schopte en sloeg met de zweep. Adjaï loopt op hem toe en geeft hem een slag op zijn hoofd, zo hard als zijn kleine vuisten dat kunnen . . .

Dichtbij ligt een groot, mooi schip, een oorlogsschip. Daarheen worden Adjaï en de andere slaven gebracht. Het zijn er geen 187 meer. Drieëndertig slaven zijn reeds gestorven in het donkere ruim.

Maar Adjaï leeft en de grote heer van het schip legt zijn hand op zijn zwarte schouders. Adjaï kijkt in zijn ogen, de wondere blauwe ogen en ziet er een oneindige vriendelijkheid in. Hij mag de grote heer van het schip dienen als kajuitsjongen.

Het schip zeilt naar de Afrikaanse kust. Adjaï gaat naar zijn land terug, nu geheel vrij. Hij gaat weer aan land, maar niet in Lagos, o nee. Hij komt in Freetown, de vrije stad. En een vriendelijke blanke man neemt hem mee naar zijn huis . . .

Avond in Bathurst, een plaatsje niet ver van Freetown.
Het is warm. De ramen der huizen zijn alle ver geopend.

JONG MUKUSU MEISJE, FRANS EQ. AFRIKA

Arch. Ambass. de France

In een der huizen zitten drie mensen aan een tafel: een blanke vrouw, een zwarte jongen en een zwart meisje. Ze praten niet. Alle drie zijn ze verdiept in een boek, dat voor hen ligt. Op de tafel staat een kandelaar. Het is zo stil, dat het lichtje van de grote kaars onbeweeglijk schijnt. Soms komt een insekt uit de duisternis aanbrommen. Het vliegt in het licht van de kaars; dan valt het op het boek van de jongen. Hij veegt het van zijn boek en studeert ijverig door.

We kennen de jongen. Het is Adjai. En het meisje? Ze is van dezelfde stam als Adjai en heet Asano. Ze zijn beiden in het huis van de onderwijzer van Bathurst, wiens vrouw mede aan tafel zit.

Adjai ziet op van zijn boek. Hij kijkt naar de kleine, pittige Asano, die even ijverig is als hij. Hij vindt kleine Asano een lieve, prettige studiegenote.

Adjai en Asano studeren. Moeder Davey geeft hun les. Ze willen onderwijzer en onderwijzeres worden. Dan kunnen ze later les geven aan de kinderen van hun volk.

Als Adjai en Asano een half jaar in het huis van meester Davey zijn, vragen ze of ze gedoopt mogen worden. Meester heeft hun verteld van de Here Jezus, die op aarde kwam, ook voor de donkere Afrikanen. Ze hebben beiden de Here Jezus lief gekregen en hun wens, om gedoopt te worden, wordt vervuld. Adjai krijgt hierbij de naam: Samuël Adjai Crowther en Asano: Suze Lawrence.

En het duurt niet lang of Adjai en Asano worden meester en juffrouw Crowther in een dorpje niet ver van Bathurst.

Het leven is er goedkoop. Als schoolgeld betalen de kinderen: eieren, wat palmolie, een kuiken, groenten en wat koren. Adjai's salaris is 12 gulden per maand. Daarvan koopt hij een mooi blauw pak en een grote vilten hoed voor de zondag.

Toch blijft hij niet lang in het dorp.

Het klimaat in West-Afrika is erg ongezond. Telkens sterven er zendelingen aan de gevreesde koorts. En men weet niet, waardoor die koorts ontstaat. Men vindt de steekmuggen, vooral des nachts, echte lastposten, maar dat zij de dodelijke koorts veroorzaken, dat weet men nog niet. Nergens zijn er zoveel zendingsgraven als in West-Afrika.

Het Engelse zendingsgenootschap, dat de blanke zendelingen uitzendt naar West-Afrika, wil Afrikanen tot zending opleiden. Het sticht een opleidingsschool in Sierra Leone en de eerste leerling is... Samuël Adjai Crowther.

Het is enige jaren later.

Op de Niger, de grote rivier, die in de Atlantische Oceaan uitmondt, vaart een stoomschip. De lucht is vochtig en heet.

Bij de reling staat een Afrikaan: Samuël Crowther. Hij kijkt naar de oevers, die welig begroeid zijn met mangrove-bossen, bamboe, palmen, katoenbomen en bananen.

Kapitein Allen verlaat de stuurhut en komt naar Samuël toe.

„Wel, meneer Crowther,” zegt hij, „dit is een vreemd land. En ongezond. De hete, vochtige atmosfeer voorspelt koorts.”

„Dit is geen land en geen klimaat voor blanke mensen, kapitein,” antwoordt Samuël. „Ik ben bang, dat we niet allen terugkomen.”

De kapitein, een forse, sterke kerel, kijkt hem aan met bezorgde blik. Hij heeft veel blanken aan boord, geleerden en kooplui, die met hem meegegaan zijn om contact te zoeken met de Afrikanen, die langs de oever wonen. Ze willen vriendschap met hen sluiten en handel met hen drijven, handel in katoen en palmolie.

De Engelse regering, die reeds zoveel heeft gedaan, om de gruwelijke slavenhandel te bestrijden, heeft deze expeditie uitgerust. Als er regelde, eerlijke handel komt met de Afrikanen, dan zal de slavenhandel vanzelf verdwijnen, meent zij, en dan zullen de Afrikanen christenen worden. Het zendingsgenootschap in Londen wil hieraan graag meewerken. Daarom heeft het Samuël Crowther gevraagd, met de expeditie mee te gaan. Dan kan hij zien, waar er zendingsposten gesticht kunnen worden.

Toen Samuel het verzoek kreeg, is hij naar Suze gegaan.

„Denk je eens in,” heeft hij gezegd, „wat een mooie gelegenheid. Het vervelende is, dat ik jou en de kinderen maandenlang alleen moet laten.”

„Je denkt niet eens aan jezelf, Samuel,” heeft Suze geantwoord. „Je denkt niet eens aan de grote gevaren van de tocht. Maar . . . je moet gaan. Wie kent de talen van de stammen langs de rivier beter dan jij? En — je kunt er van de Here Jezus vertellen.”

Zo heeft Samuel afscheid genomen van Suze. Hij is aan boord gegaan van het stoomschip „Sudan”. En nu . . . ?

Hoor, het donkere gebom van een trom op de oever.

Hij kent dit geluid. De Afrikanen waarschuwen elkaar, dat er slavenjagers op komst zijn. En hij moet opeens denken aan vroeger, toen hij door slavenjagers naar de kust gevoerd werd. En van moeder en de zusjes werd gescheiden.

Moeder en de zusjes. Zouden ze nog leven? En waar zouden ze nu zijn? Zijn ze weggevoerd, ver over de oceaan?

Zo, verloren in gedachten, staat Samuel bij de reling en kijkt naar de oerwouden, die langzaam voorbij glijden. Hij hoort de donkere trommen; onraad! onraad!

De „Sudan” nadert de oever. De kapitein heeft tuinen van bananen en oliepalmen gezien. Hier moet een dorp zijn. Samuel gaat met de andere mannen naar het dorp. Het is verlaten. De bewoners zijn de bossen ingevlucht, bang voor de slavenjagers.

En de mannen keren onverrichterzake naar het schip terug.

Zo gaat het telkens op de tocht.

Nee, het gaat niet naar wens met de expeditie.

De koorts, waarvoor de kapitein vreesde, komt. Vele schepelingen worden ziek. Velen sterven. Samuel Crowther heeft het druk. De zieken staat hij bij; de stervenden troost hij. Allen wijst hij op de Heiland der wereld, die elk, die in Hem gelooft, aanneemt.

Het wordt moeilijk op de „Sudan”. De machinisten en stokers sterven. Met de grootste moeite worden de machines op gang gehouden. Samuel is machinist, stoker, verpleger, ziekentrooster en . . . doodgraver. Want dagelijks worden er doden begraven op de zandbanken in de rivier. Doorlopend hangt de vlag van de „Sudan” halfstok.

Kapitein Allen besluit terug te keren. Slechts op zee kunnen vele zieken nog genezen.

Als ze open zee bereiken, blijkt dat er 150 man van de expeditie gestorven zijn. Is de expeditie dan geheel tevergeefs geweest? Nee, niet helemaal.

Met één opperhoofd is Samuel in contact geweest. In zijn eigen taal heeft hij hem de zaligsprekingen uit Mattheus 5 voorgelezen en tot hem gesproken van de Here Jezus! En toen heeft het opperhoofd gezegd: „U moet mij en mijn mensen verder onderwijzen.”

Samuel en Suze horen een vreemd gerucht, een wonder verhaal.

Ze zijn teruggekomen uit Engeland, waar Samuel tot predikant is bevestigd. Hij is nu 37 jaar. In de zendingskerk heeft hij gepreekt in de taal der Jarubastammen. Daar waren heidenen, christenen en moslims. Daar was ook Ibo, het opperhoofd van de stam langs de Niger, die tijdens de expeditie om onderwijs had gevraagd. En ze hebben allemaal met aandacht geluisterd naar de woorden van ds. Samuel Crowther. En voor hemzelf en voor Suze is het een feestdag geweest. En nu? Ibo, het opperhoofd heeft hem een vreemd verhaal verteld.

Ver in het binnenland was eens een welvarende streek met 150 dorpen. Alle dorpen zijn door de slavenjagers verwoest en de mensen zijn weggeroofd. Nee, niet allen. Sommigen konden vluchten. Zij vonden een grot in een heuvel dicht bij de rivier. Grote stenen welfden zich over de grot en daarom noemden zij die plaats: Abeokuta, d.w.z. onder de stenen. Zij leefden van wortels en kleine dieren, die zij vingen.

Er kwamen andere vluchtelingen tot hen, bij twee en drie tegelijk en die waren welkom. Abeokuta breidde zich uit, zodat de mensen niet allen meer in de grot konden wonen. Zij gingen naar de rivier, waar zij visten en tuinen aanlegden. Zo bouwden zij een stad, een vesting voor vrije mannen en vrouwen. En ze leefden er in vrede, want geen slavenjager wist van hun bestaan. En als de slavenjagers het hoorden, zouden zij toch de vesting niet kunnen nemen, want zij was sterk.

Dit verhaal hoort Samuel en hij zegt tot Suze: „Ik wil naar Abeokuta, om het evangelie te prediken.” En Suze zegt: „Ik en de kinderen gaan mee.”

Enige dagen later trekken zij langs de rivier. Diep in Samuels hart is het verlangen, dat nooit in hem gedooft is: O, als ik moeder of de zusters nog eens mocht zien.

Hoe meer hij Abeokuta nadert, hoe meer dat verlangen groeit. Is het misschien omdat Abeokuta een stad is van vrije mannen en vrouwen, die ontsnapt zijn aan de harteloze slavenjagers? Wie weet . . .

Onderweg hebben ds. Crowther en Suze een vreemd en bang avontuur. Op een avond komen ze bij een zandbank, waar ze hun tenten opslaan voor de nacht. Het is in de regentijd en die nacht regent het hevig. De volgende morgen is de rivier zo gewassen, dat zij niet meer naar de oever kunnen.

Nu zijn ze opeens in groot gevaar. Als de rivier nog meer wast, zullen ze wegspoelen van de zandbank en verdrinken.

Ds. Crowther kijkt over het snelstromende water. Hij weet, dat Suze niet zwemmen kan en de kinderen kunnen het ook niet. En hun tenten en bagage? De toestand is hopeloos.

„We hebben maar één kans,” zegt Suze en ze wijst op de houten badkuip, die ze meegenomen heeft.

Een brede glimlach verheldert het gelaat van ds. Crowther.

„Dat is het,” zegt hij en het is een wonderlijk gezicht als hij in de wankale badkuip stapt en eerst Suze, dan de kinderen en tenslotte de bagage op de veilige oever brengt.

Na veel gevaren komen ze in Abeokuta.

Ze worden er vriendelijk ontvangen. Zij ook zijn immers bevrijde slaven.

De Afrikanen bouwen een school en een kerk voor ds. Crowther en hij en Suze hebben het druk met les geven en preken.

Maar dwars door alle drukte is er nog het verlangen in Adjai naar moeder Afala en de zusters.

Hij vraagt, telkens en telkens weer aan de mannen en vrouwen, die uit de omliggende plaatsen komen en dan — dan hoort hij, dat moeder Afala nog leeft. En de zusters zijn bij haar. Ze wonen in een dorp niet ver van Abeokuta.

Dadelijk zendt Adjai enkele vrienden om hen te halen en dan . . .

Daar komt ze. Als een schok gaat het door ds. Crowther heen. Hij ziet een oud, gerimpeld vrouwtje komen, leunend op twee jongere vrouwen. Dat is . . . moeder Afala. Goddank, ze leeft nog. Daar is ze.

Ds. Crowther snelt op haar toe. Even is ze verbaasd de forse man in zijn plechtige zwarte pak te zien. Dan . . . sluit hij haar in zijn armen en zegt in het dialect van Oshogun: „Moeder . . . lieve moeder Afala!” En zij: „Adjai, mijn lieve Adjai! Ik heb altijd verlangd je nog eens te zien voor mijn dood. Nu is mijn verlangen vervuld.”

„En het mijne,” zegt Adjai en tranen springen in zijn ogen.

Moeder Afala en de zusters komen in Abeokuta in het huis van ds. Crowther wonen. Een half jaar later worden ze gedoopt. Ze zijn de eersten in Abeokuta, die gedoopt worden.

„Al mijn hoop en al mijn vreugde zijn in de Here Jezus,” stamelt moeder Afala met haar oude, bevende stem.

Spoedig volgen er meer in Abeokuta, die gedoopt worden. En zo sticht ds. Crowther er een gemeente . . .

Het gerucht van ds. Crowthers werk langs de Niger dringt door tot in Engeland. De kranten schrijven er over; koningin Victoria zendt mooi gebonden bijbels en een stalen handmolen om maïs te malen. Als hij kort daarop naar Engeland gaat, wordt hij voorgesteld aan de koningin en mag hij haar en haar ministers over zijn werk aan de Niger vertellen. Als hij in Engeland preekt zijn de kerken boordevol. Ieder wil deze dominee, die eens slaaf geweest is, horen.

In Afrika teruggekeerd zet hij zijn gezegend zendingswerk voort.

Eens ontmoet hij een oude heidense priester. Na een lang gesprek met hem, vraagt ds. Crowther een beetje ongeduldig: „Waarom wil je toch geen christen worden?”

„Hoor eens,” antwoordt de priester, „je zegt dat een man, die God dient, nooit meer steelt, nooit meer liegt, nooit meer kwaad doet. Wij vinden dit mooie woorden, maar wij slaan je handen gade, om te zien wat ze doen. Heb geduld. Wij willen zien of het werk van je handen overeenstemt met de woorden van je mond. Dan willen we besluiten, of we christen worden.”

Ds. Crowther heeft geduld. En vol geduld, maar met onverflauwde ijver werkt hij door.

Het is in het jaar 1857, het jaar, waarin de christenen op Madagascar op het hevigst vervolgd worden; waarin Livingstone zijn leven inzet voor het evangelie in midden-Afrika, dat Crowthers hartewens wordt vervuld. Dan in dit jaar wordt de *Niger-zending* gesticht. West-Afrika krijgt een Afrikaanse christelijke kerk, die gediend wordt door haar eigen Afrikaanse dominees.

En het hoofd van deze zending wordt straks ds. Samuel Adjaï Crowther.

Het is de 9e juni van het jaar 1864.

De machtige kathedraal van Canterbury is geheel bezet.

Geen wonder. Er gaat iets bijzonders gebeuren.

Voorin zit, temidden van de grote mannen van Engeland, een eenvoudige Afrikaan. Naast hem zit een admiraal van de vloot, een man, die Samuel Adjaï Crowther meer dan veertig jaar geleden voor het eerst zag en voor wie hij toen erg bang was. Die admiraal was toen kapitein van het schip, dat de kleine Adjaï uit de slavernij verlost. Dicht bij hem zit een dame, aan wie ds. Crowther ook veel te danken heeft. Want zij heeft hem het alfabeth geleerd. Zij en vele anderen zijn gekomen om te zien hoe ds. Samuel Adjaï Crowther, de donkere Afrikaan, gewijd wordt tot bisschop van de gebieden langs de Niger.

Een koor zingt lofliederen, wier klanken echoënd wegzweven in de hoge, duistere gewelven. Zonnestralen zoeken veelkleurig hun weg door het schip der kerk.

Dan, als de liederen zwijgen, wordt, in de roerloze stilte van de geweldige, eeuwenoude kathedraal, ds. Crowther gewijd tot hoofd der kerken, die hijzelf heeft gesticht in jarenlange, onverdroten, gelovige arbeid en . . . die hij nog stichten zal. Want nog 27 jaar zal hij arbeiden in dat gedeelte van Gods Koninkrijk, dat ligt in West-Afrika en velen zal hij nog mogen brengen aan de voeten van de Here Jezus, die ook voor donker Afrika gestorven is op Golgotha.

En dan?

Bisschop Samuel Adjaï Crowther, de eerste zwarte bisschop, is oud geworden, 81 jaar. Nog eenmaal gaat hij naar Engeland, waar hij zoveel vrienden heeft.

Als hij terugkeert, nog steeds vol plannen, wacht — nee, niet Suze hem meer op, zij is reeds naar de hemel gegaan — maar zijn zoon Dandeson, die hem reeds opgevolgd is in de delta van de Niger.

Enige maanden later sterft hij.

Samuel Adjaï Crowther, eens het neger-slaafje, maar die zijn hele verdere leven gegeven heeft in de dienst van zijn Zender, is bij God.

En nu?

Nu telt alleen het gebied, waar Crowther werkte, meer dan een miljoen christenen en werken er $\pm$ 1200 zendelingen en $\pm$ 15.000 Afrikaanse medewerkers. Geweldige zegen op het werk, dat hij is begonnen.

Of, nee, dat God daar is begonnen door hem.

AANTEKENINGEN:

1. De eerste protestantse zending in West-Afrika ging uit van de *Broedergemeente* (alweer!) in 1737 (Goudkust). De eerste zendelingen stierven als gevolg van het moordende klimaat.

De *Church Missionary Society* (C.M.S.) zond in 1804 (vijf jaar na haar stichting in 1799) een zending uit de school van *Jünicke* te Berlijn, Jansen genaamd, naar *Sierra Leone*. Hij werkte er 7 jaar en mocht duizenden Afrikanen dopen. (De C.M.S. is een Anglicaans zendingsgenootschap).

In de eerste 25 jaar van het werk der C.M.S. in West-Afrika stierven er 109 zendelingen(!). In *Togoland* in 50 jaar (1847—1897) 64. *Nergens zijn er zoveel zendelingsgraven als in West-Afrika*. En toch waren steeds weer nieuwe zendelingen bereid er heen te gaan.

In 1827 werd het *Fourah Bay College* in *Sierra Leone* opgericht. Doel: opleiding van Afrikaanse predikanten. De eerste leerling was *Crowther*.

In 1822 werd *Liberia* gesticht: een kolonie voor bevrijde Amerikaanse negerslaven. Het werd een zelfstandige republiek. Hier hebben vooral Amerikaanse zendingsgenootschappen gewerkt.

Aan de *Goudkust* begon de *Baseler zending* in 1828. Een vooraanstaand figuur was hier de mulat *Freeman*. Door de eerste wereldoorlog moesten de Duitsers hier het werk opgeven — er waren al ruim 30.000 gedoopten — en de Schotse zending nam het over. Na de oorlog kwam de Baseler zending weer terug. Nu zijn er meer dan 300.000 gedoopten. In *Achimota* werd een universiteit gesticht. Hier werkte ook *Aggrey*, op wiens werk we in een afzonderlijke vertelling terugkomen (no. 57).

In *Togoland* telt de *Ewe-kerk* nu ruim 65.000 leden, bediend door 20 Afrikaanse predikanten en een groot aantal Afrikaanse medewerkers.

Een bekende figuur hier is *Baëta*.

Een der „profeten“, die aan de Westkust een opwekkingsbeweging ontketenden is de bekende *Harris*: geb. in *Liberia*, ± 1850. In 1913 (63 jaar oud!) ging hij werken aan de *Ivoorkust*. Daar was nog nooit een zending geweest. Hij predikte er twee jaar. Over hem hopen we nog eens een afzonderlijke vertelling te kunnen geven.

Een andere „profeet“ aan de Goudkust is *Opon*, die door zijn prediking in korte tijd 10.000 nieuwe leden tot de kerk bracht.

Nigeria heeft een bevolking van 27 miljoen zielen. Er wonen islamieten in het noorden, Soedan-negers (animisten) in het zuiden. „In *Dahomey* waar de zending nog weinig is doorgedrongen, werd door de vorst een schrikbewind uitgeoefend met behulp van een leger van Amazonen. De muren van een der steden in deze streken waren opgetrokken van schedels(!).“ („Gods werk gaat door“, pag. 191).

In Zuid-Oost-Nigeria werkte *Mary Slessor*, de „koningin der wilden“. Over haar ook in een afzonderlijke vertelling (no. 53).

In *Frans Aequatoriaal Afrika* werken 15 zendingsorganisaties. Hier werkt ook *Albert Schweitzer*. Zie vert. 54.

De jonge kerken staan ook in West-Afrika voor grote problemen, o.a. de *drankhandel* (een vloek voor Afrika), de *polygamie*, het nationalisme, het secularisme en het communisme. „Het vraagstuk van de vorming van leidende krachten is het brandende probleem in alle Afrikaanse kerken.“ („Gods werk gaat door“, pag. 196).

Over het *Kongo-gebied* (België) in de volgende vertelling.

In *Noord-Rhodesia* stichtte *François Coillard* onder het Barotse volk een gemeente. In Zuid-Rhodesia wonen veel blanken en tracht men de „apartheid-politiek“ van Zuid-Afrika door te voeren.

De pionier van *Nyassaland* is de Schot *Robert Laws*. Hij stichtte de nederzetting *Livingstonia*. Door zijn toedoen werd de invoer van sterke drank en van wapens verboden, toen het land een Brits protectoraat werd. Hier is één kerk van presbyteriaal type gesticht nl. de *Church of Central-Africa*.

Oost-Afrika was het jachtterrein der slavenhandelaars. Jaarlijks werden op de slavenmarkt te Zanzibar ± 60.000 slaven verhandeld.

In 1842 zond de C.M.S. de zendelingen *Krapf* en *Rebmann* naar *Tanganyika*. Zij ontdekten de Kilimandjaro en de Kenia. *Rebmann* wijdde zich vooral aan de taalstudie. Er zijn in dit gebied 137 verschillende talen, maar men bedient zich in de prediking en in de scholen van het *swahili*, een zgn. lingua franca.

In het westen begon de *Broedergemeente*, daartoe in staat gesteld door een legaat, de zendingsarbeid. Ook de *Leipziger-Mission* werkte in T., waar nu het *bolwerk van het Lutheranisme* in Afrika is. Aantal christenen in 1958: 575.158.

In *Kenya* werken Britse, Franse, Duitse en zgn. „vrije“-zendingen (niet tot een kerkgenootschap behorend). In de Kikuya-stam is een sterke gemeente.

Uganda: In 1875 ontdekt door *Stanley*. De „held van Uganda“ is een Schots ingenieur, *Alexander Mackay*, uitgezonden door de C.M.S. Over het dramatisch verloop van de eerste zendingspogingen hier hopen we ook afzonderlijk te vertellen. Een bekend Afrikaans zendeling is *Apolo*, de apostel van Mboga (op de grens van Uganda en Belg. Kongo. Hij werkte ook onder de *Pygmeeën* en vertaalde stukken van de bijbel in hun taal. Nergens in Afrika wordt zo sterk het publieke leven geheel door het Christendom beheerst als in Uganda.” (Mevr. Van Asch van Wijck).

In *Mozambique* werken de Amerikaanse *Methodisten* en de *Frans-Zwitserse-Gereformeerden*. Aantal Protestanten: 66.735.

2. Over „de *Mau-Mau-beweging* en de Kerk”, zie het oriënterend gelijknamig artikel in „De Heerbaan” van sept.-okt. 1953 (6e jrg. no. 5).

4. Over de zending in *Ruanda*, tussen Tanganyika en Belg. Kongo, zie „De Kruisbanier”, 15-6-'57, 13e jrg. no. 25.

5. *Latourette* noemt *Crowther* „een man met een krachtig gestel, die immuun scheen voor alle ziekten van Afrika, een hard werker, intellectueel, kwiek, vlijtig en optimistisch.” (Vol. V, p. 437).

6. *Crowther* werd opgevolgd door een blanke bisschop. Zie hierover: *Latourette* (V, p. 437) en *Warneck*, S. 286.

45. EEN MERKWAARDIG ZENDELING

CHARLES T. STUDD: DE PIONIER VAN DE KONGO: 1860—1931

Gez. 244 : 3.

„Gunst ja, Mr. Studd, die kennen we immers allen.”
Lord Kitchener.

Het is 13 januari van het jaar 1885.

In een eenvoudig huis in Tsjoenking in China zit een jonge Engelsman. Hij is pas 25 jaar geworden.

Het is gevaarlijk voor hem in deze stad, want de Chinezen haten de Engelsen en zijn in opstand tegen hen. Maar dat deert de lange, slanke man niet. Zijn leven is in Gods hand en hij werkt voor God. Dan zal God ook wel voor hem zorgen.

De jonge man schrijft. Nee, het zijn geen brieven naar Engeland, naar vader of moeder, of een jonge vrouw, die daar achtergebleven is. Het is ook geen spannend verhaal van de opstand der Chinezen tegen de Engelsen. En toch . . . toch is het misschien wel één van de spannendste dingen, die een jonge man ooit geschreven heeft!

Hij schrijft . . . cheques! Kijk, hij schrijft: „Hiermede schenk ik aan het Leger des Heils de som van 60.000 gulden.” En een volgende: „Hiermede schenk ik aan mijn vriend George Müller voor zijn zendingswerk de som van 60.000 gulden.” En een andere: „Hiermede schenk ik . . .” En zo gaat het door tot hij negen cheques geschreven heeft en binnen een uur 300.000 gulden heeft weggeschonken!

Die jonge man, daar in het eenvoudige huis in Tsjoenking, Charles Studd heet hij, moet wel schatrijk zijn, dat hij zomaar zoveel geld kan weggeven.

Ja, hij is schatrijk, Charles Studd, en als hij zomaar in een enkel uur al zijn geld weggegeven heeft, is hij het nog. Hoe dat kan? Luister, ik ga meer over hem vertellen. Het is een verhaal, dat je haast niet kunt geloven en het is toch waar!

In India is hij geboren, Charles Studd.

Zijn vader had er grote indigo-plantages en verdiende veel geld.

Toen zijn drie jongens, waarvan Charles er één was, opgroeiden, besloot hij naar Engeland terug te keren. Hij had een reusachtig vermogen verworven, dus hij kon verder onbezorgd leven.

Hij kocht een prachtige villa; hij kocht de duurste renpaarden; hij kocht schitterende meubels; hij kon kopen wat hij wilde. Hij had geld in overvloed, hij had een vrouw en drie zonen, hij had een prachtig huis en edele renpaarden; wat had hij nog meer nodig?

Wat hij nog meer nodig had?

Op een dag komt een vriend bij hem. Die vertelt hem een wonderlijk verhaal.

„Een poosje geleden,” zegt de vriend, „miste ik in Dublin de boot naar Engeland. Ik verveelde me en liep een theater binnen om een toneelstuk te zien. Maar ik zag heel iets anders. Er waren twee Amerikaanse evangelisten.¹⁾ De een zong en de ander sprak. Het was zo mooi, dat ik enige tijd in Dublin bleef, om hen telkens opnieuw te horen. En nu spreken ze vanavond in Londen. Ga je ook mee?”

„Ik voel er niet veel voor,” antwoordt Studd, „maar om jou een genoeg te doen, ga ik mee.”

Die avond wordt ook hij zo geboeid door woord en lied van de evangelisten, dat hij nog eens gaat en nog eens en dan . . . dan ziet hij opeens wat hij nog meer nodig heeft. Het is het zekere weten, dat hij een kind van God is. Hij bidt erom in geloof en . . . God geeft het hem. Nu is zijn geluk volkomen.

Maar wie het grote geluk gekregen heeft, wil het aan anderen zeggen. In de ruime, prachtige hal van zijn villa laat hij banken neerzetten. Hij nodigt velen uit en spreekt tot hen over Jezus.

En niet alleen tot vreemden. Ook tot zijn jongens, die studeren aan de beroemdste school van Engeland.²⁾ En later aan de universiteit van Cambridge.

Daar blonk vooral *Charles Studd* uit. Hij werd zó bekend als cricket-speler³⁾, dat zijn naam voortdurend in de bladen stond. Hij was de leider van zijn club en weldra een beroemd leider.

Toen gebeurde het. Ook hij hoorde de Amerikaanse evangelisten en ook hij kwam zo onder de indruk van Gods Woord, dat hij de eeuwige vrede vond.

En toen wilde ook hij van zijn grote geluk gaan vertellen. Maar . . . als zendeling.

Zo kwam het, dat de beroemde cricketer zijn prachtige toekomst als sportsman, zijn prettige leven als schatrijke jongeling opgaf, om in 's Heren dienst naar China te gaan. Familieleden en vrienden begrepen er niets van, maar . . . hij ging. In Sjanghai liet hij zich scheren en knippen naar de Chinese mode en trok hij Chinese kleren aan. Hij wilde geheel leven als de Chinezen.

Toen begon zijn reis, dwars door het onmetelijke Chinese land, naar zijn standplaats; een reis, die hij deels op een muilezel, deels te voet moest afleggen. Door het lopen kreeg hij gezwollen voeten. Het werd zo erg, dat hij tenslotte niet meer lopen kon. Hij bad vurig tot de Heer om genezing. Een vriend, die met hem reisde, zalfde zijn voeten met olie (Jac. 5 : 14 en 15) en de volgende morgen kon hij weer verder.

Toen kwam de dag, dat hij 25 jaar zou worden en een vermogen van 360.000 gulden zou erven, omdat zijn vader gestorven was.

En toen . . . toen gebeurde het wonderlijke, waarmee we ons verhaal begonnen: toen gaf hij zijn hele vermogen weg. Had de Here Jezus niet gezegd tegen de rijke jongeling: „Eén ding ontbreekt u: ga heen, verkoop alles wat ge hebt en geeft het de armen.” Welnu, Charles

¹ Moody en Sankey.

² Eton-college.

³ Cricket is een soort slagbalspel, dat zeer geliefd is bij de Engelsen. Een spel, dat reeds omstreeks 1300 beoefend werd.

Studd deed het, zeggende: „Weg met de hele boel! God heeft beloofd, dat Hij honderdvoudig vergelden zal aan wie Hem geeft. Dat is tien-duizend procent!”

Een paar maanden later blijkt, dat hij nog niet alles weggegeven heeft. Er zijn nog 60.000 gulden over. Die geeft hij aan *Priscilla Stewart*, de heilssoldate, die hij in China heeft ontmoet en die straks zijn vrouw zal worden. En wat zegt Priscilla? „Op de dag van ons huwelijk, Charles, zullen we de rekening met de Heer vereffenen.”

Op de dag van hun huwelijk, 3 juni 1888, schrijven ze samen aan *William Booth*, de stichter van het *Leger des Heils*, dat zoveel gezegende arbeid verrichtte en nog verricht in de dienst van God, dat zij hun bankiers de opdracht gegeven hebben, hem de 60.000 gulden ter hand te stellen. Nu hebben ze geen cent meer op een aardse bank staan, maar hun hele vermogen staat op de Bank van God in de hemel. Zo zeiden het Charles en Priscilla. En op Gods Bank is ons vermogen altijd veilig.

En nu begint het bijna 50 jaar lange zendelingsleven van de beroemde sportsman Charles Studd, die schatrijk was, doodarm werd en weer schatrijk werd. En van Priscilla, die hem bijna deze gehele tijd trouw heeft gesteund.

O nee, hun weg gaat niet over rozen. Hun werk is vol gevaren. Hoeveel zendelingen zijn niet vermoord in China?! De Chinezen willen de „vreemde duivels”, zoals zij Charles en Priscilla noemen, geen fatsoenlijk huis verhuren. Zij vinden tenslotte een krot, waarin niemand wonen wil, omdat het er spookt. De muren zijn kaal en wit gekalkt en het bed is gemetseld van stenen. Ze hebben slechts een katoenen deken om zich te dekken (de rijke jongeling!) en ... vijf jaar lang horen ze slechts scheldwoorden en vloeken als ze hun huis verlaten. Ze worden nagegooid met stenen en eens scheelt het niet veel of ze worden beiden vermoord. Hoe dat kwam?

Het is lange tijd droog in de streek, waar zij wonen. Het gewas op de akkers verschroeit. Er dreigt hongersnood. De mensen maken een reis van vijf dagen, om een machtige afgod te halen. En nu moet ieder voor zijn huis wierook branden. Ieder doet het, behalve Studd. Het volk loopt woedend te hoop voor zijn huis.

„Dood aan de vreemde duivels!” wordt er geschreeuwd. De tierende menigte wil het huis bestormen en Charles en Priscilla vermoorden. Dan gebeurt het wonder: een Chinees geleerde, waarvoor men erg veel ontzag heeft, ziet kans het woeste volk te kalmeren en ... de „vreemde duivels” zijn gered. God heeft hen gered!

Vijf jaar lang wonen Charles en Priscilla alleen als blanken tussen de vijandige Chinezen. Vier kinderen worden hun geboren in het krot, vier meisjes, die als Chinese kinderen worden gekleed. Dan wordt het volk nieuwsgierig en dan komt nu eens de een dan de ander tot hen.

Onder hen die komen bevindt zich een opiumschiiver, die een dief en een moordenaar is. Studd zegt tot hem: „Ook voor jou is genade bij de Here Jezus.” Lange tijd kan hij dit niet geloven, maar eindelijk aanvaardt hij de vergeving van de Heiland.

En dan! Dan gaat hij naar de stad, waar hij zijn misdaden bedreven heeft, om daar de blijde boodschap te prediken.

Een woedende menigte sleurt hem voor de mandarijn, die hem ver-

oordeelt tot 2000 slagen met een bamboeriet. Als de straf voltrokken is, blijft hij voor dood liggen. Maar hij herstelt weer en weer gaat hij prediken. En weer wordt hij voor het gerecht gesleept. Nu smijt men hem in de gevangenis. Maar de cel, waar hij zit, heeft kleine vensters en gaten in de muur en door die gaten predikt hij het evangelie. Dan wordt hij in vredesnaam maar vrijgelaten.

Zeven jaar lang werken Charles en Priscilla in China, vaak in grote nood, ook geldnood (de rijke jongeling!). Eens hebben zij geen geld meer om eten te kopen. Ernstig bidden zij de Here om in hun nood te voorzien.

De post, die eens in de veertien dagen komt, brengt hun een brief. Ze lezen: „Om de een of andere reden heb ik van God bevel ontvangen u 1200 gulden te sturen. Ik ken u niet, heb u nooit ontmoet, maar God heeft mij deze nacht niet doen slapen en mij zijn opdracht gegeven. Ik hoop dat u dit geld goed van pas zal komen.” Gods verhoring van hun gebed!

Als zij zeven jaar in China gewerkt hebben wordt Charles ernstig ziek, zo ernstig, dat Priscilla meent, dat hij sterven zal. Een dokter is er niet. Ja toch, de grote Dokter in de hemel. Een vriend van Charles zalft hem met olie en ernstig bidt hij met Priscilla om genezing.

Charles sterft niet, maar hij is zo vermagerd en verzwakt, dat hij naar Engeland terug moet, om weer op krachten te komen.

Hij herstelt en houdt lezingen in Engeland en Amerika, waar hij o.a. de later zo bekend geworden *John Mott* ontmoet.

Reeds lang heeft hij de wens gekoesterd als zendeling te gaan arbeiden in het land, waar zijn vader zijn rijkdommen verworven heeft. Nu gaat hij naar India, naar dezelfde streek, waar zijn vader vroeger gewoond heeft.

Hij wordt er predikant en werkt er zes jaar. Hij wordt er zeer gezien, zo zelfs, dat de gouverneur van Madras hem gastvrijheid aanbiedt in zijn ambtswoning als hij aan astma gaat lijden. Het leven in India is voor hem wel heel anders dan voorheen in China. Hij is nu de geliefde en populaire predikant, die er niet tegen op ziet in een soldaten- of officiersclub op het sportveld uit te komen. De sportsman in hem, de beroemde cricketer was niet gestorven, maar ook bij deze gelegenheden spreekt hij met de soldaten en officieren over hun eeuwig heil. Toch . . . het klimaat van India is niet goed voor hem. Zijn astma wordt erger; vaak slaapt hij alleen des nachts tussen vier en zes uur. Maar in de pastorie is het leven opgewekt en blijmoedig.

Het is enige jaren later (1908).

Door de straten van Liverpool loopt een lange, slanke man. Hij is tegen de vijftig.

Plotseling blijft hij staan. Kijk, daar op een aanplakbiljet staan woorden, die sterk zijn aandacht trekken. Hij leest: „Kannibalen hebben zendelingen nodig”.

Hij gaat het gebouw, waar het aanplakbiljet hangt, binnen en hoort een zendeling vertellen van het moeilijke werk in de Kongo. De zendeling zegt, dat de Islam in Afrika snelle vorderingen maakt en dat

de vestiging van vele zendingsstations nodig is, om dit tegen te gaan. „Jij moet gaan,” zegt een stem in hem.

„Je gezondheid is al vijftien jaar niet best,” zegt een andere stem. Maar dan is het, of hij Gods stem hoort, die zegt: „Ben Ik niet de beste arts?”

Opnieuw weet Studd het: hij moet naar de kannibalen van de Kongo gaan.

Maar hij heeft geen geld (de rijke jongeling!) en . . . niemand wil hem geld geven, tenzij de dokter hem voor de Kongo goedgekeurd heeft. Dan naar de dokter. En . . . de dokter keurt hem af. Daar staat hij nu. Hij wil zo graag naar de Kongo gaan en . . . hij kan niet. Hij heeft geen cent.

En toch . . . Weer is het alsof hij Gods stem hoort, die vraagt: „Waarom ga je niet?”

„Ik heb geen geld,” antwoordt Studd.

En weer die stem: „Kun je dan niet op Mij vertrouwen?”

En Studd: „Ja, Heer, dat kan ik en dat doe ik.”

Hij gaat lezingen houden, treedt op voor volle zalen en het duurt niet lang, of hij heeft het geld bij elkaar.

En zo gaat Studd, de man met de zwakke gezondheid, op 5 december 1910, aan boord van een schip, dat hem naar het zeer ongezonde hart van Afrika brengen moet. Hij reist door een gebied, waar malaria en slaapziekte heersen; van 29 muilezels blijven er 4 over; hij krijgt zelf een hevige malaria-aanval, maar herstelt. De hemelse Dokter maakt zijn woord waar.

Hij maakt een tocht van 12000 km samen met de 21-jarige medische student Buxton, door het gebied van woeste stammen, die mensen eten. Er zijn zelfs markten, waar mensen als slachtvee te koop aangeboden worden. Er is een stamhoofd, dat al zeven van zijn vrouwen geslacht en opgegeten heeft. „Mensenvlees smaakt heerlijk,” zegt dat hoofd tegen Studd. Zelfs kleine kinderen eten het.

Hoe moet Studd aan zulke mensen het evangelie brengen? Zal hij niet getroffen worden door de giftige pijlen der Afrikanen?

God zorgt voor hem. Rustig slaat hij met Buxton tussen de kannibalen 's avonds zijn tentje op, maakt een vuurtje en bereidt de maaltijd. Dan gaan ze rustig slapen. Niemand, die hen deert.

Als ze zo geruime tijd gereisd hebben, komen ze in de buurt van een dorp, waar ze aan het stamhoofd om een stukje grond vragen om een zendingspost te vestigen. Hier verrijst het eerste zendingsgebouwtje, midden in het oerwoud. Ze noemen het vol trots: „Buckingham Palace” en het kost hun: 70 gulden.

Van hieruit ondernemen ze zendingsreizen en ook bij andere dorpen stichten ze zendingsposten. O, dit is zo gemakkelijk verteld, maar wie beschrijft de grote moeilijkheden en de gevaren, die dit meebrengt?

En dan de taal! Zoveel stammen, zoveel talen! Maar dan ontdekt Studd, dat er een soort handelstaal is, die de meeste stammen kunnen spreken. Met eindeloos geduld en na veel oefening leren ze die taal en dan kunnen ze Gods Woord erin overbrengen.

En dan . . . dan kunnen eerst recht het onderwijs en de prediking beginnen.

Maar eerst reist Studd nog naar Engeland. Daar vindt hij Priscilla, die

niet meegegaan is naar Afrika, ziek. Zij moet van de dokter om 7 uur naar bed en mag 's morgens om elf uur pas opstaan.

Maar Priscilla is niet werkeloos. Zij bezielt het thuisfront, de steun in de rug van de zendeling. Zij leidt de „*Wereldwijde Evangelisatie-kruistocht*“, door Charles gesticht, zij vormt gebedskringsen, schrijft iedere dag twintig tot dertig brieven en geeft een zendingsblad uit. Bij zoveel werk kan ze zich niet meer houden aan het voorschrift van de dokter. Ze waagt het met God, zoals ze dat beiden zo vaak hebben gedaan. En God geeft bovenmate kracht.

Midden in de eerste wereldoorlog, in 1916, gaat Studd opnieuw naar de Kongo. Ook nu gaat Priscilla niet mee. In de dertien jaar, die Studd nu onafgebroken in Afrika blijft, zal hij Priscilla slechts nog eenmaal zien. En dat midden in het oerwoud, waar zij hem komt bezoeken.

Charles Studd in de Kongo.

Als hij aankomt bij het dorp, waar hij de eerste zendingspost heeft gesticht, wordt hij uitbundig door de Afrikanen begroet. Vier mannen dragen op hun hoofd een geweldige trommel en daarbovenop zit een kleine jongen, die er uit alle macht op slaat.

Er wordt een bruiloft gevierd in het oerwoud. Studd heeft een zijner dochters meegebracht en met haar treedt de jonge, dappere Buxton in het huwelijk.

Dan beginnen jaren van zware arbeid.

De Afrikanen, die echtbreuk, toverij en menseneten als normale dingen beschouwen, willen wel naar Studd luisteren, als hij hun wijst op het verkeerde daarvan en ze willen ook wel beloven deze zonden na te laten, maar ze doen die zonden o zo gemakkelijk weer.

En toch... het evangelie wint terrein in de Kongo. Reeds in 1917 zendt Studd inboorlingen uit om het evangelie te gaan verkondigen. Ze krijgen drie francs mee voor hun verzorging. Er zijn er die bij hun terugkomst een halve franc aan Studd teruggeven. Die hebben ze, na drie maanden reizen, overgehouden.

Het werk breidt zich uit. Tien jaar nadat Studd de eerste zendingspost gesticht heeft, zijn er al 40 zendelingen van de „*Wereldwijde Evangelisatie-kruistocht*“ in de Kongo. Hoe heeft ook Priscilla gewerkt!

In 1922 — Studd is dan al 62 jaar oud — trekt hij naar het grote *Huriwoud*, waar nog nooit een blanke de voet heeft gezet en waar ook *Pygmeeën* wonen. Ook hier sticht hij zendingsposten en... kerken, nadat hij met eindeloos geduld het vertrouwen der Afrikanen heeft verworven. In een der dorpen sticht hij een kerk met 1250 zitplaatsen. En waar nog geen kerk is? We mogen een brief openvouwen, die Charles aan Priscilla schreef. Daar staat: „Ik vond ongeveer 1500 negers, samengepakt als haringen in een ton. Ze hurkten op de grond en de gloeiende Afrikaanse zon. Dan ziet men hun verlangende gezichten en hoe zij ieder woord indrinken. Zij dorsten naar het Evangelie. Het hindert hen niet, of een godsdienstoefening twee uur duurt; eerder vinden zij die tijd nog te kort.“(!) Ze luisteren wat hun Bwana Mukuba — zo noemen ze Studd — te zeggen heeft.

Zo werkt Bwana Mukuba dertien jaar onafgebroken in het oerwoud van de Kongo. Zijn gezondheid is zwak. De koorts jaagt vaak door zijn lichaam en mat het af. Zijn vrienden raden hem aan met verlof

naar Engeland te gaan. Hij wil er niet van weten. En toch — daar in Engeland werkt Priscilla, van wie hij zoveel houdt. Ook zij met een zwakke gezondheid — zij was een hartpatiente — maar met een onge-looflijke werkkraft. Zij weet het gedaan te krijgen, dat de „Wereld-wijde Evangelisatie-kruistocht“ ook in Zuid-Amerika, onder de India-nen aan de Amazone, een zeer gevaarlijk gebied, gaat werken. En . . . onder de fanatieke islamieten in Tibet in midden-Azië.

En het geld ervoor?

Eens hebben Studd en Priscilla 360.000 gulden aan de Heer gegeven voor zijn dienst. In 20 jaar geeft God het bedrag 5 x terug: bijna 2 mil-joen gulden. Dat is Gods rente op wat zij Hem gaven! De rente van de hemelse bank! En dit hele bedrag besteden ze weer in Gods dienst. Niets behoudt Studd voor zichzelf. Gedurende de hele tijd in de Kongo woont hij in een tentje of in een bamboehut met een dak van gras, net als de Afrikanen. Zijn bed timmert hij zelf, ook zijn tafel. Hij werkt achttien uur per dag en eet onder het werken door.

Als hij 69 jaar is, krijgt hij het bericht dat Priscilla in Spanje is over-leden. Het is een zware slag voor hem. Een jaar tevoren was zij veer-tien dagen bij hem in het Huri-woud geweest. Een zware slag, maar hij weet, dat zij nu woont in de zalen van eeuwig licht.

En Studd werkt door.

Totdat . . .

Op 12 juli 1931 — hij is dan 71 jaar — houdt hij een kerkdienst van vijf uur.

De volgende dag is hij ziek. Zijn krachten nemen zo snel af, dat hij een paar dagen later sterft. Het laatste woord, dat hij fluistert, voor hij wegzinkt in bewusteloosheid, is: Hallelujah!

In de zalen van eeuwen licht ontwaakt hij, om voor immer zijn „Halle-lujah“ te zingen.

AANTEKENINGEN:

1. Gelijk met *Studd* meldden zich zes andere studenten van Cambridge bij *Hudson Taylor*, de directeur van de *China Inland Mission*. Zij worden de „*Cambridge-seven*“ genoemd en door hen ontstond een opwekkingsbeweging door het organi-seren van massa-meetings.

2. Dwight Lyman *Moody* (1837—1899) was een Amerikaans methodistisch evange-list. Met Ira D. *Sankey* (1840—1908), die een prachtige stem had, maakte hij grote evangelisatiereizen. *Sankey's* liederen zijn in vele talen vertaald, o.a. ook in het Nederlands. *Moody* was een ongeletterd man — hij wordt wel „de man van één boek“ genoemd — maar zijn invloed is verreikend geweest.

3. *Charles Studd* en *Priscilla* hebben herhaaldelijk het Bijbelwoord van Jac. 5 : 14 en 15 in toepassing gebracht. Eenmaal o.a. ook in Afrika, toen Studd een hevige koortsaanval had. De zendelingen (*Studd* en *Buxton*) bezaten toen geen andere olie dan petroleum uit de tentlamp. *Buxton* zalfde hiermee *Studd's* voorhoofd. Hierover schreef *Studd*: „We kunnen God wél te weinig vertrouwen, maar nooit teveel.“

4. *Priscilla* werkte in Sjanghai in een Militair Tehuis, een reddingshuis van het *Leger des Heils*.

5. *Studd* en *Priscilla* stichtten in Noord-China een asyl voor slachtoffers van het opiumschuiven. In de loop der jaren vonden daar 8000 opiumschuivers een tijdelijk verblijf.

6. De vier meisjes van *Charles* en *Priscilla* spraken goed Chinees. Dit redde de ouders soms uit dreigende situaties. De Chinezen zeiden dan: „Deze kinderen spreken onze taal, *want* zij zijn met ons voedsel grootgebracht.“

7. In *India* was *Studd* predikant van een *Independenten*-gemeente. Hij behoorde niet tot een bepaalde geloofsgemeenschap.
 8. Over het heilig Avondmaal schreef *Studd* eens: „Ik ben van mening, dat het bij een goede maaltijd niet aankomt op het tafellaken en ook niet op de gerechten, maar op de aanzittenden. En precies zo staat het met het Avondmaal.”
 9. *Studd* had een slanke atletengestalte en een jeugdig voorkomen. Meestal droeg hij een rode stropdas.
 10. Over zijn bekering zegt *Studd*: „In plaats van over gemeenschap te spreken, ervoer ik die. In plaats van onnatuurlijk en gedrukt, werd ik natuurlijk en ongedwongen. Ik sprak tot God en Jezus Christus, zoals men tot vrienden en verwanten spreekt. God en Jezus Christus hebben dat nooit kwalijk genomen.”
 11. De *World-wide Evangelisation Crusade* behoort tot de zgn. *faith-missions*. Voor het onderhoud der zendelingen in heden en toekomst is geen enkele „waarborg”. Maar God heeft dit werk rijk gezegend. De *China Inland Mission* werkt in China met verreweg het grootste aantal buitenlandse zendingsarbeiders en -arbeiders (bijv. *Miss Amy Carmichael*: Zuid-India).
 12. *Studd* stichtte een internationaal en interkerkelijk zendingsgenootschap. Van de leden en de door hen uit te zenden zendingsarbeiders werd verlangd, dat zij onvoorwaardelijk geloven zouden aan de goddelijkheid van Vader, Zoon en Heilige Geest; dat zij van niemand anders zouden weten, prediken en leren dan van Jezus Christus, de Gekruisigde; dat zij de goddelijke inspiratie van de Bijbel aanvaardden en onvoorwaardelijk vertrouwen zouden op de wil, de macht en de voorzienigheid Gods om hen tot Zijn dienst van al datgene te voorzien wat zij nodig hadden. Er zou nimmer worden gecollecteerd of aan mensen om bijdragen of giften worden gevraagd ten behoeve van het zendingswerk. Want men wilde vertrouwen op de kracht van het gebed tot God en alleen zijn hulp verwachten.
 13. *Studd* kocht eens wat voedsel van een Afrikaan voor een paar glimmende knopen. Aan *Priscilla* schreef hij hierover: „Slechts één vraag was er, die ons veel hoofdbrekens bezorgde en die we niet beantwoorden konden: hoe heeft de vrouw van deze neger de knopen op de goed-sluitende, zwarte gummihuid kunnen naaien zonder de man veel pijn te veroorzaken?”
 14. *Studd* kreeg (1930) van de Belgische regering een onderscheiding en een auto voor zijn reizen. Aanvankelijk deed hij veel per... *fiets* (?).
 15. In 1914 werd het eerste twaalfstal inboorlingen gedoopt.
 16. Zie over meer bijzonderheden uit *Studd's* leven: *Lichtstralen* 1950, no. 2 (Voorhoeve, Den Haag).
 17. Zie over het verder verloop der zending in de Kongo: *Mevr. Van Asch van Wijck*: „Gods werk gaat door”, pag. 199 v.v., Amst. 1952.
 18. Zie over andere zendelingen in de Kongo: *Paul Richter*: „Bannerträger”, dl. IV, pag. 44 vv. met gegevens over kannibalisme (Stuttgart, 1908) en „Eagle Omnibus”, no. 3: Comber, London, 1948.
 19. *Latourette*, Vol. V, page 427, geeft lektuur over *Studd*.
 20. Enige mededelingen over de huidige zending in de Kongo, ontleend aan „De Kruisbanier” van 21 sept. '57:
- In de vergaderingen van de Protestantse Raad voor de Congo zal niet langer meer alleen Engels worden gesproken, maar ook Frans, een van de twee officiële talen van de Congo. Men is hiertoe overgegaan wegens het steeds groter wordende aandeel, dat Congolezen hebben in kerkelijke zaken. Op de laatste vergadering waren 16 Congolese afgevaardigden voor het eerst aanwezig; zij stonden geheel gelijk met de blanke afgevaardigden. Ds. Morrison van Leopoldville, die reeds gedurende 38 jaar zending is in de Congo, merkte op, dat na 48 jaar zendingsarbeid in de Congo de christelijke boodschap meer dan de helft van de bevolking heeft bereikt. De tijd is gekomen om meer plaats te maken voor Afrikanen in het bestuur van de Kerk in de Congo.
- Het zendingswerk in de Congo ondervindt veel stagnatie door het gebrek aan literatuur in de inheemse talen. Als een poging om in deze situatie verandering te brengen, zal *Envol*, het grote protestantse geïllustreerde tijdschrift van de Congo, binnenkort in drie Congolese talen verschijnen: Kikongo, Lingala en Tschiluba. De Franse editie van *Envol*, die in Leopoldville wordt uitgegeven en een oplage heeft van 40.000 exemplaren, wordt op grote schaal gelezen door Congolezen, die Frans verstaan. Bovendien geeft de Congolese protestantse bibliotheek in Leopoldville geregeld literatuur uit in 20 Afrikaanse talen en in het Frans, Engels en Portugees. Er is een gezangboek in het Kikongo in voorbereiding, dat ongeveer 1000 gezangen zal bevatten. Het zal verschijnen in een oplage van 50.000 exemplaren.

PROTESTANTSE KAPEL IN LEOPOLDVILLE, OPGERICHT DOOR
DE LIVINGSTONE INLAND MISSION
HET OUDSTE CHRISTELIJKE GEBOUW IN LEOPOLDVILLE
Arch. Ambass. de France

Volgens statistieken zijn er 2 miljoen protestanten in de Belgische Congo op een totale bevolking van 12 miljoen.

Zie ook „De Kruisbanier” van 15 juni '57. Artikel over de zending in Ruanda.

21. Tenslotte een enkel citaat uit Ulrich Dunkel: „Jagers voor de Wetenschap” (U. M. Centen, A'dam, z.j.) over het *Ituri-woud*: „Als een bonte, helgroene vlek ligt het geweldige rijk van de regenwouden om de Kongo--stroom: het reusachtige, Afrikaanse oerwoudgebied. Langs haar oevers zijn bijna anderhalf miljoen vierkante kilometer grond met oerwoud bedekt, een tropenwoud, dat slechts moeilijk te doordringen is en waarin een gemiddelde temperatuur van 25° de Europeanen het leven tot een kwelling maakt. Ebben, mahonie en Afrikaanse ceders rijzen met stammen als zuilen naar de hemel. Jungle en lianenwildernissen overdekken een rottende bodem. Gedempt is het licht, dat door het 30 tot 50 m. hoge bladerdek omlaag dringt. De verre wouden in de donkere Kongo zwijgen. Alleen de wind zingt zijn eeuwig lied in de toppen der woudreuzen. De gloeiende zon brandt er rode, gele en bruine lichtvlekken in. De felle gloed wordt door de regen weer verzacht. In de uren van de middag barsten de wolken open, water stroomt weer op de aarde en daarna dalen sluiers van mist over de Ituri-bossen. In de diepte van het woud broeit de stilte, vochtig en warm, zwoel en drukkend. Uit de rottende humusbodem schieten taaie lianen op en groeit dicht het onderhout, met bedwelmend geurende rode en blauwe bloemen tussen handgrote, vlezige bladeren. Tere en met doornen bezette twijgen ranken omhoog naar het licht. Hertshoornvarens groeien spookachtig aan de schors van de bomen. Soms, wanneer een windstoot zich in deze onbegaanbare schemerwereld verliest, zwaaien de vreemde, twintig meter lange waaiers van de raffiapalmen op en neer, alsof ze de angstaanjagende eenzaamheid willen ontvluchten. Lichtende mossen en geurende orchideeën hangen boven de smalle junglepaden. Hier trekken de olifanten en de sterke Afrikaanse buffels, de harnasantilopen en de reuzenzwijnen. In de groene bladerkoepel klinkt het blaffend geluid van de meerkatten.

Hier is voor de blanke geen plaats. In het struikgewas van deze wildernis zouden zijn voeten blijven steken. Voor de gevaarlijke woudbuffel zou hij voortdurend op zijn hoede moeten zijn.”

Voor de blanke geen plaats?

Toch zijn Studd en vele andere blanke zendelingen hier doorgedrongen met de moed van het geloof!

46. DE HELD VAN HONDERD EILANDEN

JOHN WILLIAMS, DE APOSTEL DER ZUIDZEE: 1796—1839

Ps. 22 : 14.

„Er is geen heerlijker dienst, waarin men
zou kunnen sterven.”

Williams.

Aan de andere kant van de aardbol ligt een onmetelijke zee: de Grote Oceaan, ook wel de Stille Zuidzee genoemd.

In deze oceaan krioelt het van kleine eilandjes en we kunnen het haast niet geloven als we lezen, dat in het midden der zestiende eeuw een ontdekkingsreiziger door deze zee gevaren is en . . . geen enkel eiland heeft gezien.

Nee, dan heeft kapitein Cook op het einde van de 18e eeuw het anders gedaan. Hij heeft verscheidene eilanden bezocht en toen hij terug kwam, heeft hij er een beschrijving van gegeven, die iedereen las.

Die eilanden waren, volgens Cook, paradijzen op aarde. Een prachtige, blauwe hemel welfde boven wuivende palmen. Voor de kusten lagen tuinen van koraal, waar door het heldere water wondere visjes heen en weer schoten tussen duizendkleurige bloemen. In het heerlijke klimaat onder de altijd groene palmen leefden donkerkleurige, kroesharige mensen, die niet anders te doen hadden dan wat vruchten te plukken, te vissen en te jagen op de wondermooie papegaaien.

Een heerlijk leven, zou je zeggen. Nou ja, 't was niet overal even prettig. Kapitein Cook vertelde ook, dat op sommige eilanden de mensen elkaar opaten en dat het enkele malen geen haar scheelde, of hij was zelf ook opgegeten; maar verder . . .

De mannen van het Londens Zendingsgenootschap lazen die verhalen ook. En ze wisten dat er nog nooit iemand naar de mensen in de Stille Zuidzee gegaan was, om hun van de Here Jezus te vertellen. Daarom besloten ze er zendelingen heen te zenden.

Eén van die zendelingen was *John Williams*, een eenvoudige jongen uit een plaatsje dicht bij Londen. Van hem ga ik jullie vertellen.

Toen John de school verliet, kwam hij bij een ijzerhandelaar, die tevens een smederij had. Hij stond achter de toonbank om hamers en spijkers, nijptangen en bijlen te verkopen. En als er geen klanten waren, ging hij naar de smederij, trok de blaasbalg, en zwaaide hoog de zware hamer, waarmee hij het ijzer beukte. Dat deed hij het liefst. Hij werd een forse, gespierde kerel. Hij zou een bekwame smid worden, als . . . God geen andere plannen met hem had.

God? John moest niet veel hebben van godsdienst, tot groot verdriet van moeder, die een vrome vrouw was.

Als kind ging hij met moeder naar de kerk. Toen hij opgroeide keerde

hij de kerk de rug toe. Liever zat hij, ook op zondag, met zijn vrienden in een café, achter een glas bier.

Eens op een zondagmiddag wachtte hij op zijn vrienden, om met hen naar het café te gaan. Maar zijn vrienden lieten hem wachten. Waar bleven die akelige kerels nou?

't Liep tegen kerktijd en nog waren ze er niet. Daar kwam de vrouw van zijn baas aan, op weg naar de kerk. Ze zag John en ... hij kon haar niet ontlopen.

„Kom, ga met mij mee,” zei ze. „Je vrienden laten je in de steek, dat zie je.”

„Ze kunnen naar de maan lopen,” zei John boos en ... hoewel onwillig, ging hij met de bazin mee.

John weer in de kerk en ... hij luisterde naar de dominee, die sprak over de tekst: „Wat baat het een mens, zo hij de gehele wereld wint, maar schade lijdt aan zijn ziel.” John luisterde, hij vergat zijn onwil, zijn boosheid. Hij vergat alles en luisterde. En toen hij uit de kerk kwam, zei hij tegen de bazin: „Ik ga er weer heen en die vrienden ...” God had zijn plan met John ... En Hij deed zijn wonder, zoals Hij er dagelijks duizend doet, nu nog!

Het is enige jaren later.

Op een grauwe novembermorgen vaart een zeilschip de Thames af. Onder de passagiers bevinden zich een jonge man van twintig jaar en een jonge vrouw van negentien.

Ze zijn pas getrouwd, *John Williams* en *Mary Chauner* en ze gaan een grote reis maken, de halve aardbol om. Het Londens zendingsgenootschap heeft John uitgezonden naar de Stille Zuidzee. En Mary gaat met hem mee.

Ze durven, John en Mary. Ze hebben de reisverhalen van de grote ontdekkingsreiziger kapitein Cook gelezen, ja zeker, en ze weten ook dat het op die eilanden lang niet overal een paradijs is. En toch willen ze aan de woeste menseneters het evangelie van Jezus Christus gaan brengen. Daar is moed voor nodig, ja; maar ze gaan niet in eigen kracht.

Na een lange, eentonige reis met een zeilschip, een reis, waarop John volop gelegenheid heeft, om te zien, hoe zo'n schip in elkaar zit en hoe je ermee moet varen op zee, komen ze aan op *Tahiti*, een van de Gezelschapseilanden. Het is november van het jaar 1816.

Er zijn reeds zendelingen op Tahiti. Tien jaar geleden is er al een schip heengegaan om er evangelisten te brengen.

John en Mary komen in huis bij een zendeling. Nu kunnen ze eerst een beetje op de hoogte komen van de taal, de zeden en gebruiken der Polynesiërs. Dan gaan ze naar het eiland Raiatea.

Als het schip waarop John en Mary en ... hun zoontje van negen maanden zich bevinden, het strand van Raiatea nadert, staat er een grote menigte wilden hen op te wachten. Ze schreeuwen en zwaaien met hun knotsen en lansen. Nee, ze willen hen niet doden, ze zijn zelfs blij dat de blanke man en de blanke vrouw en hun zoontje gekomen zijn. Ze dragen hen en het weinige huisraad, dat ze bij zich hebben, aan land. Ze hebben ook al een huis voor de zendeling klaar: een paar

palen en daarop een dak van palmladeren. Zou kapitein Cook dan toch gelijk hebben?

John en Mary nemen hun intrek in het „huis“. Ze zijn dankbaar voor de goede ontvangst, maar het „huis“ blijkt op de duur toch wel erg vochtig en open. John heeft wat gereedschap bij zich en gaat een echt huis voor zich bouwen. De inboorlingen kijken nieuwsgierig naar wat hij doet. Ze zien hoe het huis, een flink huis, gestadig groeit. 't Is alles van hout; de wanden, het dak, de kamers . . . Hout is er genoeg op het eiland.

Als het huis klaar is, moeten de inboorlingen het van alle kanten bekijken, ook van binnen. En . . . zo'n huis willen ze ook hebben. De regen gaat er niet door en de stormwind ook niet. De zendeling wil hen graag helpen bij het bouwen van hun huis. Zo heeft hij immers gelegenheid met hen te spreken over de Here Jezus.

Of die inboorlingen van Raiatea dan geen menseneters zijn? John en Mary weten al spoedig beter.

Ergens op het eiland staat een stenen altaar voor *Oro*, de oorlogsgod. En op dit altaar worden mensenoffers gebracht. John Williams kan dit niet verhinderen. Een krijgsgevangene moet toch geslacht worden en opgegeten en een booswicht ook. Nee, daar mag de zendeling niet bij zijn. Daar mag een vreemde nooit bij komen. Maar als John en Mary heel ver weg in een stille nacht het eentonig gebom der zware trommels horen, dan weten ze wat er gebeurt. Dan weten ze, dat er weer een slachtoffer op de grond ligt met uitgespreide armen, die aan palen vastgebonden zijn; dat hij urenlang op vreselijke wijze gemarteld wordt, totdat eindelijk een hevige slag met een knots een einde aan zijn leven maakt. En dat hij dan . . . opgegeten wordt.¹⁾

De mensen op Raiatea bedrijven nog meer gruwelen. Op zekere dag komt een vrouw in dienst van Mary, een vrouw die veel kinderen heeft gedood. Ze vertelt aan Mary precies hoe ze dat gedaan heeft door de zuigelingen te worgen, levend te begraven of langzaam te doen sterven, door de gewrichtjes een voor een te breken. Mary huilt en verliest haar kleine jongen nooit uit het oog.

John Williams weet, dat aan deze vreselijke dingen slechts een einde kan komen, als de mensen van Raiatea werkelijk christen worden. Hij bouwt een schooltje, waarin hij les geeft aan de mannen en de jongens en Mary aan de vrouwen en de meisjes. Hij vertaalt het evangelie van Lukas en drukt het op een kleine drukpers, die hij naar Raiatea heeft meegenomen. Hij leert de mensen, hoe ze de bladen, die van de pers komen, moeten inbinden. Hij leert hun lezen en onderwijst hen dagelijks uit Gods Woord. Hij heeft een eindeloos geduld en God zegent zijn arbeid. Velen komen tot het geloof in de Here Jezus. Ze brengen hun afgodsbeelden bij de zendeling, die er een grote brandstapel van maakt.

De mensen van Raiatea veranderen. Op een keer komt er een oude vrouw bij John en Mary. Ze zegt: „Ik wou dat we u eer gekend hadden. Dan zou ik nu niet eenzaam zijn. Ik heb negentien kinderen gehad en ze allemaal gedood. Ik heb er niet een meer over.“ Diep bewogen

¹ Een uitvoeriger beschrijving hiervan vindt men in: Karl Ribbe: „Unter dem südlichen Kreuz“, Dresden, 1924.

horen John en Mary haar aan. En ze trachten de eenzame vrouw te troosten. Immers, Jezus heeft toch ook haar lief.

Het verre gebom van de grote houten trommel, dat zo vaak angstaanjagend klonk door de stille nacht, wordt minder en eindelijk houdt het geheel op. De Raiateeërs offeren niet meer aan Oro, de oorlogsgod en ze eten niet meer het vlees van hun slachtoffers. Dan moeten John en Mary naar een ander eiland. Het is tien jaar nadat ze op Raiatea gekomen zijn.

In een grote kano zeilen ze weg van Raiatea.

Na enkele dagen komt er een eiland in zicht, waar nog nooit een blanke is geweest. Ze ankeren bij de kust en spoedig komen hun enkele kano's tegemoet. In een ervan is koning Makea. Zijn lichaam is beschilderd met een rode kleurstof en in zijn grote zwarte haardos zijn prachtige papegaaienveren gestoken. John Williams ontvangt hem zoals men een vorst behoort te ontvangen. Hij hoort dat het eiland *Rarotonga* heet en vraagt of hij hier enige mannen van Raiatea achter mag laten om hun te vertellen van God, die Heer is over alle eilanden in de onmetelijke oceaan.

Koning Makea vindt het goed en twee christenen van Raiatea gaan met hun vrouwen aan land. Maar nauwelijks is de avond gevallen of een geweldig geschreeuw klinkt op van het strand. De Rarotongers proberen een vrouw van de christenen uit Raiatea het bos in te slepen. En wat er dan met haar zal gebeuren, weten we al.

Het gelukt niet. De christenen weten de vrouw te bevrijden. Ze springen in hun kano en pagaaien naar de boot van Williams.

De volgende morgen is er één christen van Raiatea, die aanbiedt weer naar de kust te gaan en op Rarotonga te blijven. Het is *Papeiha* en zijn moed is groot. Als John Williams wegvaart, ziet hij de eenzame figuur van Papeiha op het strand van het eiland der menseneters. Zal hij hem ooit weerzien? Zal Papeiha niet vóór dat het avond is reeds gedood en opgegeten zijn?

Het is enige tijd later. Een grote kano met een blanke man er in, nadert de kust van Rarotonga. De blanke man tuurt onafgebroken naar het strand. Dan ziet hij dat op het strand een groot vuur brandt. Zijn hart nijpt samen. Papeiha . . . ?

Nee, niet Papeiha.

Als John Williams dichterbij het strand komt . . . Kijk, daar staat Papeiha en door het vuur worden een menigte afgodsbeelden verteerd.¹⁾

Veel Rarotongers staan er om heen. Ze zingen een lied dat Williams goed kent. Papeiha heeft het hun geleerd. En op het strand van Rarotonga, bij het knetteren van het vuur, knielt John Williams met Papeiha en de Rarotongers neer en stort hij zijn hart uit in innig dankgebed.

Een paar weken later is John Williams weer op Rarotonga. Nu zijn Mary en drie kinderen bij hem. Hier zullen ze geruime tijd blijven om

¹ Mevr. Van Asch Van Wijck zegt in „Gods werk gaat door“, pag. 143: „Tenslotte moest hij (Papeiha) het eiland toch weer verlaten.“ Andere bronnen verhalen het, zoals hierboven is verteld.

ook de Rarotongers verder te onderwijzen. Totdat het ook op Rarotonga zal zijn als op Raiatea, dat er geen mensenoffers meer worden gebracht en er geen zuigelingen meer worden vermoord.
En dan . . .

„Mary, ik heb een plan.”

Mary kijkt op van haar naaiwerk. „Dat weet ik,” zegt ze.

Verrast kijkt John haar aan. „Hoe weet je dat?”

„Omdat je al een uur zit te lezen en nooit een bladzij omslaat.”

Glimlachend kijkt John haar aan. „Welk is dat plan?” vraagt ze.

„Ik ga een schoener bouwen.”

„Een wat?” vraagt Mary en nu is zij verrast.

„Een schoener, een zeeschip, dan kan ik veel verder varen en naar eilanden gaan die veel verder wegliggen.”

„Maar dat gaat toch niet? Je weet toch niet, hoe dat moet? Je hebt nog nooit gezien hoe een schip wordt gemaakt, laat staan een zeeschip. En je hebt geen gereedschap ook en geen ijzer. Je hebt niet eens een zaag.”

„Hoor es, Mary, mijn zusters zeiden altijd: „John kan alles. Nou, dan kan hij ook een schoener maken.”

Mary schudt ongelovig het hoofd. Maar ze weet: wat John wil . . . !

De volgende morgen gaat John aan de gang. De Rarotongers slepen bomen voor hem uit het bos. Hij klooft ze en maakt er ruwe planken van. Spijkers heeft hij niet. Dan worden de planken met houten pinnen aan elkaar gemaakt. Op het strand ligt een stuk van een ketting. Hiermee moet hij het roer aan het schip hangen. Maar hoe moet hij dit ijzer bewerken? Hij heeft een blaasbalg nodig. Er zijn vier geiten op het eiland. Daarvan slacht hij er drie. Van de huiden maakt hij een blaasbalg, maar . . . de volgende morgen is de blaasbalg verdwenen. Het wemelt van ratten op het eiland en die hebben de blaasbalg opgevreten.

Hij maakt een houten blaasbalg en het lukt ook. Een grote steen is het aambeeld. Nu heeft hij een smederij. Zo groeit met eindeloos geduld en taaië volharding een schip van 80 ton. Het is twintig meter lang.

Maar hij heeft geen touw. De vrouwen van Rarotonga maken het van kokosvezels. Hij heeft geen doek voor zeilen. De vrouwen van Rarotonga weven grote matten voor hem.

En dan, na vier maanden ingespannen werken is het schip klaar. Onder luid gejuich trekken de Rarotongers het te water. Van de mast wappert een blauwe vlag met een witte duif, die een groene olijftak in de bek heeft. En op het boegsel staat de naam van het schip: *Vredesbode*. Een mooie naam!

Nu komt er een moeilijke tijd voor Mary. Tot nu toe is John nooit lang weg geweest. Nu gaat hij varen, honderden kilometers ver, om overal het evangelie te verkondigen. Soms gaat Mary mee, maar niet vaak. Ze heeft op zee steeds last van zeeziekte. En ze is niet zo sterk als haar grote, forse John.

Er gebeuren wonderen op de eilanden in de Stille Zuidzee. Nauwelijks zijn de bewoners christen geworden, of ze willen zelf naar andere eilanden om het evangelie te verkondigen. Ze varen met John mee.

Op sommige eilanden grijpen de inboorlingen de donkere helpers van

John, zodra ze op het strand aangekomen zijn. Ze doden hen en eten hen op. Maar andere gaan weer, als eens Papeiha naar Rarotonga.

John Williams is niet bang voor de zee. Hij is niet bang voor de eilandbewoners. Eens maakt hij een tocht van 2000 km naar de Samoa-eilanden. Daar zijn geen afgodsbeelden, maar de inboorlingen hebben hun heilige dieren. Als ze christen worden eten ze die op.

Een grote hulp voor John is koning Makea van Rarotonga, die ook meegaat op de tochten naar de eilanden. Hij spreekt vaak de inboorlingen toe en beweegt hen christen te worden.

Of John Williams dan nooit in gevaar is? Tot zesmaal toe hebben inboorlingen getracht hem te doden. Tot zesmaal toe is het mislukt. En de zevende keer . . . ? Daarover straks.

En Mary? Zij draagt het lot van zoveel zendelingsvrouwen. Zij is herhaaldelijk lange tijd alleen; alleen tussen de inboorlingen. Tot zevenmaal toe wordt haar een kindje geboren, dat kort daarop sterft. Ernstige ziekten worden haar niet bespaard. Eens ligt ze drie dagen lang bewusteloos. Maar ze herstelt weer.

Nee, het leed blijft John en Mary niet gespaard. Maar ze klagen niet. Ze zijn hier immers in dienst van God? En die weet wat goed voor hen is. Maar soms hebben ze het erg moeilijk, vooral Mary.

Als ze twintig jaar in de Stille Zuidzee geweest zijn, als ze gezien hebben hoe snel het koninkrijk Gods groeit op de vele eilanden, komen er enkele mooie jaren voor John en Mary. Dan gaan ze naar Engeland. Ze blijven er vier jaar. Williams houdt overal lezingen. Overal vertelt hij van zijn ervaringen in de Stille Zuidzee. De belangstelling is groot. Zelfs de koning komt naar hem luisteren. En wat misschien het mooiste is? Vrienden brengen zoveel geld bij elkaar dat John een ander, een beter schip kan kopen. Zijn zelfgemaakte schoener, de „Vredebode“, heeft hij verkocht voor hij naar Engeland ging. In 1838 zijn ze weer terug in Rarotonga, nu met hun nieuwe schip, de „Cambden“.

Het is november van het jaar 1839.

De „Cambden“ ligt zeilree in de baai van Rarotonga.

„John, ga niet naar Erromanga. Daar wonen de wildste menseneters! Je komt niet terug,“ zegt Mary en in haar ogen zijn tranen.

John ziet het en het ontroert hem tot diep in zijn hart.

„Moet ik niet juist naar die mensen gaan, Mary,“ zegt hij. „Die hebben het toch het hardst nodig?“

„Hoe lang zul je niet weg zijn, John? Het is meer dan 4000 km.“

„Alle eilanden van de Stille Zuidzee moeten de stem van de Heiland horen,“ antwoordt John. „En je weet toch, wat de Heiland gezegd heeft: „Wie vader of moeder, vrouw of kinderen liefheeft boven Mij . . .“

„Ik weet het, John, ik weet het. Maar ik heb het gevoel, dat dit een afscheid is voor altijd.“

„Mary, ik ga om Gods wil. Als Hij wil, dat ik niet terug kom, dan zal Hij voor jou en de drie jongens zorgen. *Er is toch geen heerlijker dienst, waarin men zou kunnen sterven*“.

Mary zegt niets meer. Ze doet hem uitgeleide naar het strand . . .

De „Cambden“ hijst de zeilen. Ze bollen in de stijve bries van de Pas-

saat. Daar aan de reling staat een man, een forse, grote man in de kracht van zijn leven. Hij is 43 jaar.

Als de „Cambden” verdwijnt aan de einder, keert Mary terug naar haar huis op Rarotonga. Hij komt niet terug, zegt een stem in haar. Het is of ze nu al weduwe is.

De tocht verloopt voorspoedig.

Weldra zeilt de „Cambden” langs de kust van Erromanga, zoekend een geschikte plaats, waar de zendeling met zijn helpers aan land kan gaan. Dan werpt zij het anker uit. Daar komt een kano uit de baai, bemand met drie inboorlingen.

„Zet de boot uit,” beveelt John Williams. Er is geen spoor van vrees in zijn stem.

Nu komt het grote ogenblik.

Vier mannen gaan in de boot: de zendeling, de kapitein van de „Cambden” en twee helpers. De stralen van de morgenzon dansen op het water, als de boot bij de kano der inboorlingen komt. Williams probeert tot hen te spreken in de verschillende talen van de eilanden, die hij kent. Maar de inboorlingen verstaan hem niet. Er is wantrouwen, stille haat in hun donkere ogen. Geen wonder! Hebben niet kortgeleden enkele blanken, die ook zo vriendelijk tot hen kwamen, sommigen van hen gedood, omdat ze het kostbare sandelhout begeerden? En hebben ze nu niet de schone gelegenheid om zich te wreken? Maar dat weet John Williams niet.

Hij biedt de inboorlingen kralen aan en vishaken. Ze nemen ze aan en peddelen naar het strand terug.

„We moeten voorzichtig zijn, meneer Williams, ik vertrouw ze niet. Er is een onheilspellende blik in hun ogen.”

„We gaan naar het strand, kapitein,” zegt John. „In Gods Naam.”

Ze komen aan het strand op een plek, waar een beek in zee komt. Er is helder, fris water. In een der inboorlingen, die het mooist beschilderd is, ziet John een opperhoofd. Hij reikt hem een emmer en maakt hem duidelijk, dat hij water uit de beek wil hebben. Het opperhoofd neemt de emmer aan, loopt naar de beek en keert met water terug.

Williams drinkt ervan, om te tonen, dat hij hem vertrouwt. Dan stappen ze alle vier overboord — het strand is vol stenen, zodat de boot er niet geheel kan komen — en waden door het water naar de oever. Daar gaan ze zitten, in afwachting van wat de inboorlingen zullen doen. De inboorlingen zijn weggevlucht en laten zich niet meer zien. Ze zijn in het struikgewas, dat bijna tot aan het water groeit, verdwenen.

„We gaan hen opzoeken,” zegt Williams.

De twee helpers dringen het struikgewas binnen. Williams volgt hen. Plotseling een vreselijke gil! Een der helpers rent uit het struikgewas, gevolgd door wilden, die hun knotsen zwaaien. Een knots treft de man en hij valt dood neer.

Williams ziet het grote gevaar, waarin hij verkeert. Hij rent naar de boot, achtervolgd door de wilden . . .

Dan . . . struikelt hij over een gladde steen.

Hoog rijst de knots van het opperhoofd achter hem . . .

John Williams zinkt neer, vlak bij de oever. De wilden doorsteken hem met hun pijlen. Het water kleurt rood van zijn bloed . . .

Juichend slepen de inboorlingen zijn ontzielde lichaam in het struik-gewas...

De kapitein roeit naar de „Cambden” terug, alleen...

Als kort daarop een oorlogsschip aankomt in de baai van Erromanga en de matrozen aan land gaan om het lichaam van de zendeling te halen, vinden ze slechts een ingeslagen schedel en enkele beenderen. Williams is door de inboorlingen van Erromanga opgegeten.

Als Mary de tijding van John's dood verneemt, is ze troosteloos.

Dan knielt een der stamhoofden van Rarotonga bij haar neer, neemt haar hand en zegt: „O, mijn moeder, waarom zo'n verdriet? Vader Williams is dood, ja, maar hij is nu bij Jezus, over wie hij zo graag vertelde. Wij zullen hem nooit vergeten. Wij zullen zijn werk voortzetten.”

Is John Williams gewroken?

Ja, vijftig jaar later wordt op de plaats, waar de kannibalen hem opgegeten hebben, een eenvoudig gedenkteken opgericht door de kinderen van hen, die hem vermoord hebben. Dan is heel Erromanga christen geworden.

Gods werk gaat door, ook daar waar men de wildste heidenen vindt. Vele zendelingen hebben hun leven gegeven voor de prediking van de blijde boodschap aan de bewoners der eilanden in de Stille Zuidzee.

En nu?

Ook over deze eilanden is een wereldoorlog gegaan, de oorlog van Amerika tegen Japan. En overal, op alle eilanden waar de Amerikaanse soldaten kwamen, hebben zij de kerk gevonden, de kerk van hen, die eens woeste menseneters en kindermoordenaars waren. Door deze leden van de grote wereldkerk zijn ze verzorgd en verpleegd, zodat ze er beschaamd van waren.

650.000 mensen op de eilanden van de Stille Zuidzee belijden de Here Jezus als hun enige troost in leven en sterven.

Dat is het grote gedenkteken voor John en Mary Williams en voor allen, die als zij gegaan zijn, om de wildste heidenen het evangelie te verkondigen.

Gods gedenkteken! Gods wonder!

AANTEKENINGEN:

1. *John Williams* is geb. te Tottenham bij Londen. In 1796 ging een aantal zendelingen met de „Duff” naar Tahiti: 4 zendelingen. 26 zendelingwerklieden, 6 vrouwen en 3 kinderen. Na 10 jaar was alleen zend. *Nott* nog over. De rest was vermoord of gevluht. Toen Williams er kwam, was er dus al 10 jaar gearbeid. Daar regeerde koning *Pomare*, die de zendelingen wel gezind was. Gelijk met John W. reisde Robert Moffat, de apostel der Betsjuanen, naar Zuid-Afrika.

2. *Williams* onderwees de Raiateeërs o.a. ook in tuinbouw, timmerwerk en smeden. Op hun verzoek ontwierp hij een stelsel van wetten, gebaseerd op de 10 geboden.

3. Op *Rarotonga* stichtte W. een kerk van 200 m. lang. Het kleinste afgodsbeeld op dit eiland was 5 el. Des zondags hielden de inboorlingen met zonsopgang een voorbereidende bidstond. Zij kwamen dan samen in groepen van 10—12 huizezinnen, om met elkaar te bidden. Om 9 uur begon de morgendienst, die door W. geleid werd. Voor hen stelde hij een bijbels leerboek op en vertaalde hij het evangelie van Johannes en de brief aan de Galaten.

4. W. bouwde de „Vredebede” in 4 maanden.

5. Er waren zoveel ratten op *Rarotonga*, dat zij de zendelingen over de benen liepen, als zij neerknielden om te bidden. Ook aten zij hun eten op, als zij baden. Zij kropen zelfs in hun bed. W. haalde katten van een ander eiland, om de ratten te verdelen en geiten en varkens om hen als voedsel te vervangen. De *Rarotongers* aten nl. de ratten op. Toen W. er later toe overging te collecteren voor zijn werk op andere eilanden, collecteerde hij varkens, die het „merkteken des Heren” op het oor hadden.

6. Merkwaardig is, dat inheemse zendelingen vaak als onderwijzers aan W. voorafgingen. Zodra op een eiland inboorlingen christen werden, wilden zij zelf gaan prediken. Dit is de verklaring voor het feit, dat het Christendom zich zo snel verbreidde in de Stille Zuidzee. Toen W. op *Samoa* kwam, vond hij daar al een kerk, die 700 mensen kon bevatten. Toen hij in 1838 uit Engeland kwam, gingen er daar van de 60.000 inwoners 50.000 naar school. De koning van *Samoa* was ruim 2 meter lang.

7. Had W. ook een voorgevoel van zijn dood op *Erromanga*? Toen hij er heen ging, hield hij op *Samoa* zijn laatste preek en wel over Hand. 20 : 38: „het meest bedroefd over het woord, dat hij gesproken had, dat zij zijn aangezicht niet meer zien zouden.”

8. 50 jaar na Williams dood, predikte een zoon van het opperhoofd, dat hem dood sloeg, in Australië. Gelijk met John W. werd ook zijn jonge vriend Harris gekookt en opgegeten.

9. De *Rarotongers* schreven hun letters en woorden in het zand. Later gingen zij de bergen in en zochten platte stenen uit de rotsen. Op die leien schreven ze met pennen van zee-egels.

10. De schedel en de beenderen, die de kapitein van het oorlogsschip meebracht van *Erromanga*, bleken later niet van W. te zijn. Ze zijn op *Samoa* begraven.

11. Er zijn veel zendelingen in de *Stille Zuidzee* (deze naam is van Magellaens!) vermoord, doordat avonturiers er zich zeer gehaat maakten. Zij brachten er alcohol en wapens en deden aan slavenhandel.

12. Toen *Mary Williams* eens getuige was van een — gelukkig verijdelde — aanslag op haar man, kreeg zij een miskraam. Wekenlang verkeerde ze in levensgevaar.

13. Op *Tahiti* werd het Christendom tot staatsgodsdienst verheven, nog vóór er één mens was gedoopt. In 1826 werden er 8000 inboorlingen van *Tahiti* tegelijk gedoopt.

14. De koning van *Rarotonga* noemde zijn twee zonen: Jehova en Jezus Christus.

15. Op het eiland *Norfolk* — tussen Nw. Zeeland en de Nw. Hebriden — stichtten bisschop *Selwyn* van Nw. Zeeland en *John Patteson* een opleidingsschool voor voorgangers. *Patteson* werd de eerste bisschop van *Melanesië*. Hij werd vermoord op een der *Santa Cruz*-eilanden.

16. Over *John Paton* in de volgende vertelling.

17. In *Melanesië* zijn nog „honderdduizenden, die geen enkele aanraking met het evangelie hebben gehad.” (Mevr. Van Asch Van Wijck).

18. Zie over ervaringen van geallieerde soldaten in de Stille Zuidzee het mooie boek van Dr. Van Dusen: „They found the church there” of grepen hieruit in: „Daar vonden zij de kerk”, *Lichtstralen* 1948, no. 3, Den Haag.

19. Een bekend zending op Oost Nw. *Guinea* is *James Chalmers* (zie *Eagle Omnibus*, no. 7). Hij werkte eerst 10 jaar op *Rarotonga*. „Hij was bang voor twee dingen: 1e vóór God uit te rennen en 2e zo ver achter te blijven, dat hij God uit het oog verloor. De grote verzoeking voor een zending was volgens hem het zichzelf comfortabel te maken. Een zending moest altijd blijven onder het gebod: ga heen! Op een klein eiland voor de kust werd hij met 12 inheemse helpers vermoord en opgegeten. Zijn schedel versierde het huis van het opperhoofd. Toch is dit gebied het belangrijkste der arbeidsterreinen van de L.M.S. in dit deel van de wereld geworden.” („Gods werk gaat door,” pag. 139 v.v.)

20. In het noordelijk deel van Oost Nw. *Guinea* werkt de *Duitse zending*. Een bekend zending daar was *Chr. Keysser*. Zijn hoofdgedachte was: Trek met het evangelie het heidendom binnen. Hij was van mening, dat niet de zendelingen de nieuwe zeden en gewoonten moesten afkondigen en opleggen, maar dat de christenen zelf deze moesten opbouwen. „Door deze gedachte heeft ook *Prof. Dr. Kraemer* zich sterk laten leiden in de raadgevende taak, die hij vervuld heeft voor de jonge kerk op Bali.” („Gods werk gaat door,” pag. 140.)

21. De *Sandwich-eil.* zijn vanuit Amerika gekerstend. Zie aant. 14, vert. no. 48.

22. Over de *Fidji-eil.* zie vert. 48.

23. Over het zendingswerk op de *Tongga-eil.* vonden we een interessant artikel in „De Heerbaan”, 1954, no. 6. We mogen de toestand niet te romantisch kleuren. In dit

artikel lezen we over een zendeling op Tongga, dat „hij zich afscheidde, met een inheemse vrouw trouwde en op een peil ging leven, dat zelfs de Tongga-bevolking laag noemde.”(!)

24. „Het vele bidden der eerste zendingen werd als een magische rite gezien en het geven van orders aan de goden.” (Kamma-Van Dijk).

25. „Voor de komst van een Europees zendeling waren er 2000 christenen in Samoa” (als boven). In 1835 ging zendeling *Turner* er heen.

26. Onder de christenen in de Stille Zuidzee is een *sterke drang naar zelfonderhoud*. Zij onderhielden hun eigen gemeentelven, ja zelfs stuurden zij geld naar Londen voor de herbouw van kerken na de tweede wereldoorlog.

27. De zendingen in de Stille Zuidzee hadden een strijd op *twee fronten* te voeren: 1e tegen de heidense machten der inheemsen, 2e tegen de gewetenloze uitbuiting der blanken. Eens werden op het eiland Tanna (John Paton) 4 mazelpatienten afgezet, omdat er „teveel mensen waren.” Dit kostte aan 1/4 deel der bevolking het leven. Ook de Rooms en hebben het de Protestantse zending zeer moeilijk gemaakt.

28. In de tweede wereldoorlog verloren 115 zendingen in de Stille Zuidzee het leven, velen door de *Japanners*. Die zeiden: „Jezus is dood”!

29. De gangbare taal tussen blanken en inheemsen in deze streken is het *pidgen-engels*.

30. In het Zuidzee-gebied wonen „een milliard gekleurden” (mevr. Van Asch Van Wijck). Er is dringend behoefte aan goede lectuur. Er zijn bijbelvertalingen in meer dan 40 verschillende talen in dit gebied bewerkt.

47. MENIGMAAL IN DOODSGEVAAR

JOHN GIBSON PATON, DE APOSTEL DER NIEUWE HEBRIDEN:
1824—1907

Gez. 110 : 3.

„Indien ik maar leven en sterven kan in dienst van de Heer Jezus, maakt het voor mij volstrekt geen verschil of ik door kannibalen of door wormen word opgegeten.”
John G. Paton.

Onder de kannibalen van de Stille Zuidzee.

Wat zeggen we zo'n zin gemakkelijk als we rustig in onze bank zitten of in een gemakkelijke stoel in een veilig huis! Maar niemand heeft het verschrikkelijke hiervan misschien ooit zo ervaren als de man, die in vier jaar tijd meer dan vijftigmaal een dreigend opgeheven knots op zich gericht zag, welke met één slag een einde aan zijn jonge leven kon maken en die wist dat zijn lichaam dan aan stukken gehakt, gekookt en opgegeten zou worden door . . . mensen.

En toch . . . toch heeft hij dat vier jaar lang volgehouden, dwars door alle moordplannen en -aanslagen van de wilden heen. Waarom? Uit zuivere liefde voor de Here Jezus en voor de kannibalen, die niets van zijn liefde begrepen. Door het geloof en door zijn grote liefde! Deze man was *John Paton* (spr. uit Pééten) en van hem willen we nu vertellen.

Hij werd geboren in een dorpje in Zuid-Schotland.¹) Zijn vader had een kousenweverij. John was de eerste in het gezin. Er zouden nog tien broertjes en zusjes volgen.

Toen John geboren werd, spraken vader en moeder Paton de wens uit, dat hij eens zendeling zou worden. En voortaan zouden ze dagelijks daarom bidden. Zo werd John van zijn geboorte af aan de Heer gewijd. En . . . de Heer heeft hun gebed verhoord. John heeft er later zelf in een dik boek, waarin hij zijn leven beschrijft, heel mooi over verteld.

Tot zijn twaalfde jaar ging John naar school. En toen . . . toen moest hij vader helpen in de kousenweverij. Want vader Paton was niet rijk en het gezin werd groot. Er waren heel wat mondjes te vullen.

John weefde kousen. Maar hij deed meer. In de ogenblikken, die hij vrij had, studeerde hij. Want . . . hij wou dominee worden.

Eens kwam er een officier met enige soldaten in het dorp. Hij moest het gebied rondom het dorp opmeten. John mocht hem daarbij helpen en verdiende er wat mee. De officier zag al gauw, dat hij een pientere jongen was.

¹ Weer een Schot dus! We denken aan Mackay, Livingstone, Mary Slessor e.a.

„Zeg, John,” zei hij, „jij mag op mijn kosten, helemaal gratis, gaan studeren voor officier.”

John zag hem een beetje ongelovig aan.

„Ja, ik meen het,” zei de officier, „maar op één voorwaarde.”

„En die is?” vroeg John.

„Dat je, als je officier bent, zeven jaar in dienst blijft.”

En wat antwoordde John? „Meneer de officier,” zei hij, „dan kan ik helaas van uw aanbod geen gebruik maken.”

Verwonderd vroeg de officier: „Waarom niet?”

„Omdat ik in dienst ben van een andere Heer en die kan me elk ogenblik roepen.”

„Een andere heer? Wie is dat dan?” vroeg de officier.

„Dat is God,” zei John eenvoudig.

De officier, een ongelovig man, werd boos. „Smeer 'em dan maar met-een,” zei hij. En John was zijn baantje en zijn verdienste kwijt.

Een poosje later werd er een jonge man gevraagd voor hulp in de grote gemeente van Glasgow. Kijk, dacht John, dat zou ik nu graag willen worden. Wie weet word ik er geen dominee.

Hij sprak er met vader over en die zei: „Ga maar John, je weet, we hebben er altijd voor gebeden, dat je in dienst van de Heer mocht komen.”

Zo ging John naar Glasgow. Hij behoefde niet meer voor het gezin te werken. De broers die op hem volgden, deden al met vader mee.

John in Glasgow, de grote stad, waar veel fabrieksarbeiders en -arbeidsters waren, ook zoveel dronkenschap en andere slechte dingen. Juist onder die ruwe mannen en vrouwen, die niet meer naar de kerk gingen, die vloekten, dronken en stalen, ging John werken in dienst van de Heer.

In 't begin had hij het er heel erg moeilijk. Het ruwe volk lachte hem uit. Het bespotte hem. Maar de Heer vond dit nodig voor hem, want hier leerde hij geduld en volharding. Geduld om evenals de Here Jezus iedere bespottung te dragen en volharding om niet weg te lopen uit die ruwe achterbuurten, maar vol te houden, ook al werd hij met stenen gegooid.

Hij begon zijn werk met bijbellezen en vertellen en zingen op een hooizolder. Uit nieuwsgierigheid kwamen een paar mannen en vrouwen, ook wat jongens en meisjes luisteren. Hij vertelde van de Here Jezus en deed dit zo mooi, dat ze terugkwamen.

Er waren er, die de vergadering op de hooizolder in de war wilden sturen. Ze lachten en schreeuwden en vloekten. Ze kwamen dronken op de hooizolder. Dit alles deed John pijn, maar met groot geduld ging hij verder. Ze dreigden hem tegen de planken te slaan, maar John glimlachte. Hij was een Schot. Hij was niet bang en werkte hier immers in dienst van de Heer? Temidden van dit moeilijke en soms gevaarlijke werk kon hij ook nog studeren in de godgeleerdheid en in de medicijnen. Zo werkte hij tien jaar lang in de achterbuurten van Glasgow. En toen — hij was al ruim dertig jaar — toen kwam het ogenblik, waarnaar hij eigenlijk zijn hele leven had verlangd...

De kerk van Schotland wilde iemand als zendeling naar de Nieuwe Hebriden in de Stille Zuidzee sturen. Het moest iemand zijn die een groot geloof en dus ook een grote moed had. Want de Nieuwe Hebri-

den . . . als de mensen die naam hoorden liep hun een rilling over de rug. De Nieuwe Hebriden, brr, daar woonden menseneters van het ergste soort. Daar was John Williams vermoord en opgegeten, daar was zendeling Turner ternauwernood aan de dood ontsnapt. Hij had het er zeven maanden uitgehouden en als hij toen niet gevlucht was . . . Daar waren enkele zendelingen uit Samoa geweest. Zij waren aan de koorts gestorven. De Nieuwe Hebriden. . . brr!

John Paton had dit alles gehoord. En hij zei: „Ik ga als zendeling naar de Nieuwe Hebriden.” En Mary, de jonge vrouw, met wie hij pas getrouwd was, zei: „Ik ga ook mee.” Ze durfden, John en Mary. Ja, maar ze wisten: „Er gaat nog Iemand mee.” En Die had gezegd: „Zie, Ik ben met u, altijd, tot aan het einde der wereld.”

Na een lange reis met een zeilschip kwamen ze aan op *Tanna*, het meest gevreesde eiland van allemaal. John en Mary bouwden een hutje voor zich en hun zoontje, dat intussen geboren was. Dicht bij hun hutje was een beek, die heerlijk helder water verschaftte.

Al dadelijk bleek op wat voor een eiland John en Mary terecht gekomen waren. Op een avond kwam de jongen, die ze als kok hadden meegebracht naar John toe. Hij zei: „Missi,” — zo noemden de wilden de zendeling —, „ik kan vanavond geen thee zetten.”

„En waarom niet?” vroeg John.

„De hele beek is rood. De mensen hebben er hun vijanden geslacht om ze op te eten. En het bloed in de beek laten lopen.”

John en Mary huiverden. Toch was dit slechts een voorproefje van wat ze verder beleven zouden op *Tanna*.

In 't begin waren de wilden niet vijandig tegen de zendeling. Ze vonden hem wel een wonderlijke man, omdat hij nooit gewapend was. Ze vonden het ook wel interessant dat hij zo graag hun taal wilde leren. En . . . hij had wel vijftig kisten bij zich, waar allerlei fijne dingen in zaten: lappen gekleurd katoen, messen, bijlen en grote vishaken. Als ze antwoord gaven op zijn vragen of als ze iets voor hem deden, dan kregen ze zo'n mooi mes of zo'n bijl. En dat vonden ze prettig.

Maar de zendeling moest zich niet met hun zaken bemoeien. En dat deed hij, zo gauw hij hun taal een beetje kende.

De Tannezen leefden feitelijk altijd in oorlog met elkaar. En mensen-vlees vonden ze een lekkernij. De mannen en jongens hadden eigenlijk niets anders te doen dan te vechten. En als er gevochten werd, dan vielen er doden en die werden opgegeten.

Zodra John hoorde, dat er weer ergens gevochten werd, ging hij er heen en probeerde de oorlog te voorkomen. Hij zei, dat de Grote Heer van de eilanden dit niet wilde en dat Hij hen straffen zou, als ze er niet mee ophielden. De Tannezen, en vooral hun tovenaars, wilden hiervan niet horen en werden boos op hem. Vooral Miaki, het machtige opperhoofd, dat altijd ruzie zocht. Hij kon al spoedig de zendeling niet uitstaan en zocht hem te doden.

John Paton was nog maar vier maanden op *Tanna*, toen een vreselijke slag hem trof. Mary en de kleine Peter werden ziek. Ze kregen koorts en binnen enkele dagen stierven ze beiden. John en Mary woonden aan de kust en daar heerst bijna altijd malaria. Hadden ze geweten,

dat het wonen hogerop beter was, dan zou het misschien niet gebeurd zijn. Maar nu . . . John was haast ontroostbaar. Nu was hij alleen temidden van een vijandige, mensenetende bevolking.

Alleen? Neen toch niet. Er was troost. Hij wist, dat de Heiland gezegd had: „Zie, ik ben met u, altijd,” en toen Mary stierf, had ze gezegd: „John, ik ga je vooruit naar de Heer.”

En nu volgden voor John vier jaren van onafgebroken strijd, van voortdurend doodsgevaar. Miaki had het erop gezet John te verdrijven of te doden. Hij mocht niet op het eiland blijven.

Het was een verademing voor John als er een schip het eiland aan deed. Dan kon hij weer met blanken spreken. Dan durfden de wrede wilden hem niets doen.

Maar eens . . . eens kwam er weer een schip. De kapitein ervan was een gewetenloze schurk. Hij vond, dat alle inboorlingen op het eiland moesten sterven. En het beste middel daartoe was om ze ziek te maken.

Hij had vier mannen aan boord, die de mazelen hadden. Die wilde hij afzetten op het eiland. Dan zouden de inboorlingen ook mazelen krijgen en . . . eraan sterven, want ze hadden geen enkel middel er tegen en ze hadden nooit mazelen gehad.

John smeekte hem het niet te doen. Hij wees hem op het duivelse van dit plan. Maar de kapitein lachte erom. En hij deed het. De volgende dag ging hij weg.

Al spoedig kregen de inboorlingen mazelen. Ze stierven bij honderden. Hele dorpen werden ontvolkt. En John kon er niets tegen doen. Hij had geen medicijnen voor de arme lijdens.

En wie kreeg de schuld? De blanke man, John. Miaki, die niet aan de ziekte stierf, ruide de wilden die overbleven tegen hem op. En nu stond het vast: De blanke man moest gedood en opgegeten worden.

De wilden sluipen om zijn huis; ze zwaaien hun knotsen. Enkelen hebben geweren van blanke handelaars gekregen in ruil voor slaven, kokosnoten en bananen. Ze schieten ermee naar John's huis, dwars door de houten wanden.

Ze proberen John weg te lokken in een hinderlaag en hem van achteren aan te vallen. Zijn honden, waarvoor zij bang zijn, redden hem. Ze schreeuwen rondom zijn huis, zodat hij niet slapen kan.

Eens als hij op een bospad loopt, springt een wilde op hem af. Hoog zwaait de vreselijke knots boven Johns hoofd . . . Maar John weet de knots te grijpen, het wapen schiet rakelings langs hem af. Onbevreesd keert John zich naar de wilde. Hij spreekt hem aan. Hij vraagt of hij hem ooit kwaad gedaan heeft. En zegt, dat de Grote Heer der blanken hem zal straffen om deze daad. Beschaamd druipt de wilde af.

Zo gaat het haast elke dag. Vijftigmaal is John in onmiddellijk levensgevaar. En weet je wat het merkwaardige is? John is nooit bang. Hij heeft eens gezegd: Het is mij om het even, of ik door de wilden of door de wormen opgegeten word.

Soms wordt zijn leven ook gered door de inboorlingen zelf. Een stamhoofd, Nauar geheten, waarschuwt hem enkele malen als Miaki weer een moordaanslag beraamt.

John blijft niet in zijn huis zitten. Onbevreesd gaat hij de dorpen der wilden in en spreekt tot hen van Jezus, die dit moorden niet wil. Onbevreesd verschijnt hij in hun vergadering, als ze weer een oorlog beramen. En steeds houdt hij hun voor, dat God de moordenaars zal straffen.

Maar Miaki, het grote opperhoofd, is vastbesloten.

Op zekere dag laat hij de heg rondom de tuin van Johns huis in brand steken. Nu is John verloren. De vlammen zullen bij zijn huis komen en dat ook verteren. En als John uit het huis vlucht? Dan staan honderden wilden met hun knotsen gereed. En dan . . . Nu blijft er voor John maar één ding over: het gebed. En als zo vaak, wordt ook nu zijn gebed verhoord. Op wondere wijze.

Plotseling komt er een donkere bui opzetten. Een geweldige regen plenst neer. Een orkaan steekt op. De vlammen kunnen Johns huis niet bereiken en doven uit door de tropische regen. John is weer gered, voor de zoveelste maal, en de wilden druipen af. Miaki knarsetandt . . . mislukt . . .

Een schip komt in de baai van Tanna. De kapitein zegt: „Meneer Paton, ga met mij mee. Hier wordt u zeker vermoord en opgegeten. Met de wilden is toch niets te beginnen.”

„Dit laatste weet God alleen,” antwoordt John. „Hij heeft mij hier gebracht als zijn zendeling. Eerst wanneer Hij het goed vindt, dat ik ga, dan ga ik.”

Het schip vaart weg. John blijft. En Miaki smeedt zijn plannen. John wijst hem op zijn daden en zegt dat Gods straf niet uitblijven kan.

Honend zegt Miaki: „Op Erromanga is missi Williams gedood en opgegeten. De mannen van Erromanga zijn niet gestraft. Onlangs zijn missi Gordon en zijn vrouw daar gedood en opgegeten. De mannen van Erromanga zijn niet gestraft. Wij zullen ook u doden en opeten en niet gestraft worden.”

Er komt een oorlogsschip in de baai van Tanna. De commandant hoort van de moordplannen der wilden. „Ik zal u helpen,” zegt hij tegen John, „ik zal een paar dorpen plat schieten, dan zullen ze hun moordplannen wel opgeven.”

„Doe dat niet, commandant,” zegt John, „Jezus wil dat niet. Hij wil niet dat er bloed vergoten wordt.”

De commandant haalt de schouders op. Maar hij zal toch iets doen voor John. Hij nodigt de opperhoofden, ook Miaki, uit op zijn schip te komen. En als ze daar zijn, laat hij enkele kanonnen afschieten. De kogels raken enkele palmen op het strand, die krakend neerstorten. „Zo zal ik al jullie dorpen plat schieten,” zegt hij, „als je missi Paton kwaad durft te doen.”

De wilden schrikken en beloven beterschap. Maar het oorlogsschip gaat weg en ze zijn het gauw vergeten. En Miaki smeedt zijn moordplannen.

Weer brandt de heg rondom het huis van John. En nu is het vuur niet meer te stuiten.

„Nu vindt God goed, dat ik mijn leven niet langer waag,” zegt John en hij vlucht. Hij vlucht in een kastanjeboom en blijft er urenlang zitten. De wilden zoeken hem, maar vinden hem niet. Ze roven zijn huis leeg, voor zover dat nog mogelijk is, en John kan niets redden dan zijn

bijbel en enkele bijbelgedeelten, die hij in het Tannees heeft vertaald. Als ze hem niet vinden, trekken de wilden weg. John sluipt naar de kust. Hij vindt een prauw en steekt ermee in zee. Maar een storm noodzaakt hem terug te keren. Hij wil naar de zuidpunt van het eiland, waar ook een zendingspost is. Maar dan moet hij door het gebied van de meest moordzuchtige Tannezen. Hij gaat. De wilden omringen hem. Telkens als er één te dicht bij komt, blijft hij staan om hem toe te spreken. Hij weet dat een wilde altijd van achteren aanvalt. Maar dat kan toch niet lang meer duren.

Het wordt donker in het bos. Nu is het dubbel gevaarlijk. John wil naar het strand, daar is het terrein open en het gevaar minder groot. Maar om op het strand te komen, moet hij zich van een steile rots laten glijden. En hij weet niet of er aan de voet van de rots water is en hij zal verdrinken. Hij waagt het met God. Hij gaat op zijn rug liggen, sluit de ogen en dan... pijlsnel glijdt hij naar beneden. Dan... hij komt op het zand, ongedeerd.

Halfverhongerd, volkomen uitgeput, bereikt hij de zendingspost op de zuidpunt van het eiland. Enkele dagen heeft hij rust. Dan weet Miaki ook hier door te dringen.

Ook hier gaat de zendingspost in vlammen op...

En dan... als er geen uitkomst meer schijnt te zijn, als John en zijn mede-zendeling hier onder de wrede knotsen dreigen te vallen, dan verschijnt aan de horizon een schip. Het zeilt naar de baai. De wilden trekken terug. En John gaat aan boord...

Zo verlaat hij Tanna, het eiland, waar hij vier jaar geleden met zoveel hoop is heengegaan. Hij heeft er niemand mogen dopen.

Heeft John dan toch verloren? Neen, wie in Gods koninkrijk werkt, verliest het nooit, zelfs al zou hij het leven erbij verliezen...!

John gaat naar Australië, waar hij de bijbel vertaalt in het Tannees. Hij predikt er onder de inboorlingen en die luisteren naar hem.

Hij gaat naar Schotland om er zendingen te werven voor de Nieuwe Hebriden. En om er geld te verzamelen voor een zendingsschip. Hij vindt er een andere vrouw, Margaretha, en samen gaan ze naar de Nieuwe Hebriden terug. Hij wordt nu zendeling op een eiland dicht bij Tanna. Ook daar zijn kannibalen en kindermoordenaars. Maar daar zijn de wilden niet zo bloeddorstig. Hij werkt er jaren lang en mag zien, dat de heidenen daar zich bekeren tot de Here Jezus. Dan worden er geen mensen meer vermoord en opgegeten; dan worden er geen kleine kinderen meer geworgd. Hij sticht er een kerk en mag er de heidenen dopen.

John Paton, de held van Tanna. Eens komt een opperhoofd van Tanna hem vragen of hij weer terug wil komen. Hij bezoekt Tanna ook enkele keren, maar andere zendingen zetten daar het werk voort, dat hij is begonnen.

Of liever, ze zetten Gods werk op Tanna voort. Wat God begint, kan niet verbroken worden, ook niet door Miaki.

En nu? Nu zijn er geen menseneters meer op Tanna en geen kindermoordenaars. De Tannezen zijn christenen geworden.

En John?

Op 83-jarige leeftijd is hij gestorven als president van de kerk van Australië. Zijn zoon, Frank, zette zijn arbeid voort... in Gods Naam.

AANTEKENINGEN:

1. Het eiland in de Nieuwe Hebriden, waar John en Margaretha later werkten heet *Aniwa*. Hier vond het bekende voorval plaats van *Namakei* en de put. Het eiland had lang van droogte te lijden. Toen besloot Paton een put te graven. Het opperhoofd *Namakei* zei toen hij begon: „Zo is het met allen, die gek worden. Niemand kan hen uit het hoofd praten, wat ze van plan zijn. Bewaakt *Missi* goed!” Op 12 meter diepte kwam er water. Het bleek zoet te zijn. De inboorlingen noemden het: „regen van *Jehova*” en de volgende zondag hield *Namakei* zelf een preek over het water in de put. Hij riep uit: „Zoiets hebben de goden van *Aniwa* nooit voor ons gedaan. Van deze dag af geloof ik alles wat *Missi* ons van deze God vertelt. Voortaan ben ik een volgeling van *Jehova* God!” *Namakei* was daarbij gekleed in een hemd en een vrouwenonderrok!
- De indruk van deze preek was geweldig. De inboorlingen brachten hun afgoden bij Paton, die ze verbrandde, begroef of in zee wierp. De macht van het heidendom op *Aniwa* was gebroken.
2. *Paton's* tweede vrouw *Margaretha Whitecross* kon mooi orgelspelen en zingen. Daar luisterden de inboorlingen graag naar. Hieruit blijkt dat Paton ook een orgel had op *Aniwa*. Zijn eerste vrouw *Mary* had op *Tanna* een piano.
3. Toen *Paton* naar *Tanna* ging was hij 33 jaar. Het schip, waarmee hij reisde, heette „*Clutha*”. In 1842 kwamen er de eerste zendelingen, o.a. *Turner*. Deze moest na zeven maanden vluchten vanwege de moordlust der *Tannezen*. Toen gingen er inheemse onderwijzers van *Samoa* heen. Ook die moesten vluchten. Een gedee'te van hen stierf aan de koorts.
4. In *Glasgow* stichtte *Paton* ook een geheelonthoudersvereniging.
5. Het eiland *Tanna* is vulkanisch. Er komen drie vulkanen voor, waarvan één altijd werkt. Ook wordt het geteisterd door aardbevingen en plotselinge, hevige orkanen. Het klimaat is vochtig. De temperatuur schommelt tussen 60° en 90° F. Bomen: kokospalm, broodboom, banaan, kastanje. Het sandelhout, waar de kooplieden vroeger zo verzot op waren — om de geur — is er haast niet meer. Er zijn suikerriet, katoen- en koffieplantages. Dieren: varken, hond, rat, hagedissen, slangen, duiven, kalkoenen. Belangrijk is de walvisvangst.
- „De inboorlingen zijn feitelijk geheel naakt. Zij zijn kannibalen van de ergste soort, zonder literatuur, bijna zonder godsdienst, behalve het vereren van voorvaderen, bomen, stenen e.d. Sommigen hebben lang, golvend haar, gevlochten in wel 700 afzonderlijke, stijve vlechten op één enkel hoofd, waarvoor men vijf jaar nodig heeft, om het geheel in orde te brengen. Ze zijn gewapend met bogen, pijlen, strijdbijlen, knotsen, speren en kawas (een soort discus, een werpsteen). Er heerst veelwijdverij en kindermoord; ouders worden gedood, wanneer zij oud en hulpbehoevend worden. Ook de weduwen worden vermoord om hun echtgenoten te vergezellen naar de geestenwereld.” (Citaat uit: John G. Paton, Amst. 1890).
6. De *Tannezen* beschilderden hun gelaat: rood, zwart of wit. Sommigen de ene wang zwart, de andere rood; anderen het voorhoofd wit, de kin blauw. In een kokende bron werden de lijken gekookt.
7. *Paton's* eerste vrouw heette *Mary Ann Robson*. Zij bracht in minder dan drie maanden tijd een klas van acht vrouwen bijeen, die zij onderwees.
8. De vrouw op *Tanna* was „de vertrapte slavin van de man.” Als een opperhoofd ziek was offerden de *Tannezen* drie vrouwen voor zijn herstel.
9. De *Tannezen* waren aarts-dieven.
10. Als een vrede op *Tanna* vier weken duurde, was dit „ongewoon lang.”
11. We moeten niet menen, dat het werk van *Paton* op *Tanna* zonder vrucht was. Hij stichtte aanvankelijk een kerkje en hield godsdienstoefeningen, waaraan soms 40 personen deelnamen. Toch was hij „geen uur zeker van zijn leven.” Het hout voor de kerk betaalde hij met 50 broeken (in *Glasgow* gemaakt op een Bijbelklas) en 130 el laken.
12. *Paton* had ook een soort drukpers, waar hij kleine boekjes op drukte in het *Tannees*.
13. Toen *Paton* van *Tanna* verdreven was, kochten blanke kapiteins zijn geroofde goederen van de *Tannezen*. Echter niet om die aan *Paton* terug te geven!
14. Een dorpshef, dat *Paton* al dadelijk gunstig gezind was, was *Kowia*. Hij paste hem op als hij ziek was en verdedigde hem waar en wanneer hij kon. Ook hij stierf aan de mazelen.
15. *Paton* noemt *Aniwa* „het toekomstig toneel van zijn vele smarten, maar van

groter zegeningen. Op Tanna heeft hij toch een kind gedoopt, maar het was geen Tannees kind.

16. Onmiddellijk na de moord der *Erromangers* op zendeling *Gordon* en zijn vrouw zetten handelaars in sandelhout enkele *Erromangers* in de nacht op Tanna aan land. Zij stookten de Tannezen op om ook Paton te vermoorden. De blanke handelaars zijn de grootste hinderpalen voor de doorwerking van de zending geweest. De Tannezen riepen: „Ere aan de *Erromangers*!“ En de *Erromangers* werden voor deze moorden niet gestraft. Paton wilde het ook niet.

16. Het salaris van *Paton* bedroeg f 1440 per jaar.

17. De lieden van *Aniwa* waren niet zo slecht als die van Tanna, „want,“ zeiden zij, „wij eten de beenderen niet op!“

18. In 1869 werden de eerste 12 inboorlingen van *Aniwa* gedoopt en vierden zij het heilig Avondmaal. Paton werkte er tot 1884. Toen ging hij weer naar Schotland (1884—1885). Hij zamelde er ruim 100.000 gulden in voor een nieuw zendingsschip. Daarna werd hij president van de *Presbyteriaanse kerk van Australië*. Hij stierf er te *Victoria*. Zijn zoon Frank werkte later op Tanna.

19. De reis van John Paton van Melbourne naar Tanna, een reis van 14 dagen kostte f 1260. Hij had toen 50 koffers bij zich.

20. Over John Paton en zijn werk is zeer veel te vertellen. Hij schreef een zeer uitvoerig verhaal van zijn werk als zendeling: „John G. Paton, zendeling op de Nieuwe Hebriden,“ uitgegeven door zijn broer. In het Nederlands verschenen te Amsterdam bij Dusseau, z.j., maar tussen 1890 en 1900. Het telt bijna 600 pag. en geeft stof tot vele vertellingen. Het is boeiend geschreven en geeft een goede kijk op de moeilijkheden der eerste zendelingen in de *Stille Zuidzee*. Wat in deze aantekeningen tussen aanhalingstekens staat, zijn citaten uit dit werk. Voor de toestand nu zie men: „Gods werk gaat door,“ blz. 132-146, Amst. 1952.

48. MEN WIST NIET, WAARVOOR HIJ DEUGDE

JOHN HUNT, DE APOSTEL DER FIDJI-EILANDEN: 1812—1848

Gez. 132.

„Ik ben vast besloten, mij ter wille van hen te verteren, tot op de dag, dat God en zijn kerk mij van hier wegroepen.“

John Hunt

Er gaat iets wonderlijks gebeuren op Viwa, een der Fidzi-eilanden in de Stille Zuidzee.

Een nog jonge vrouw trekt haar mooiste kleren aan. Zij zoekt haar mooiste armbanden, haar mooiste voetringen. Zij maakt prachtige vlechten in haar lange, golvende, donkere haar. Zij sprenkelt heerlijk reukwerk op die glanzende vlechten. En als ze eindelijk klaar is, dan ziet ze er uit als een bruid.

Er zal wel een grote blijheid wonen in haar hart. Ze zal wel een bruid zijn en straks komt haar bruidegom en dan...

Maar — en dat is het wonderlijke — er is geen blijheid in haar ogen. In die ogen, de grote, donkere, is iets van weemoed, van droefheid, van angst. En er is geen lied in haar hart, geen lied van vreugde.

Is ze dan niet blij, Vanita?

Nee, want er is iets heel ergs gebeurd. Zwaar gewond is haar man teruggekeerd uit de oorlog. Hij is getroffen door een pijl in zijn borst. De mannen van het dorp hebben hem naar huis gedragen. De medicijnman heeft alles gedaan om hem in het leven te behouden. Hij was een dappere, jonge krijger. Maar 't hielp niet en twee dagen later is hij gestorven.

En nu... nu zal hij begraven worden. Daarom is er geen lied van vreugde in Vanita's hart. Daarom is er de weemoed in haar mooie, donkere ogen. Vanita is zeer bedroefd.

Maar waarom maakt ze zich dan zo mooi? Waarom die prachtige kleren, die fraaie ringen om haar polsen en enkels? Waarom dat heerlijke reukwerk? En waarom... die angst in haar ogen?

Er wordt een graf gegraven, even buiten het dorp, een graf voor Vanita's man, de dappere, jonge krijger. Een graf, veel te groot voor hem alleen. Waarom?

Enkele krijgers, vrienden van haar man, treden haar woning binnen. Ze zijn tot de tanden gewapend.

„Kom,“ zeggen ze, als Vanita klaar is. Ze voeren haar mee naar het grote graf, even buiten het dorp. Ze gaat gewillig mee, Vanita. Ze weet wat er gaat gebeuren. Ze weet het vreselijke, dat komen gaat. Maar ze tracht niet te vluchten. Waarom ook? Als ze het deed, zou een knots zwaaien boven haar hoofd. Die knots zou haar met één slag

doden en haar lichaam zou in stukken gehakt worden en . . . gebraden en . . . opgegeten. En ieder zou haar naam noemen met afschuw.

Nu is Vanita bij het graf gekomen. Ze knielt neer. Een der krijgers geeft haar een koord. Ze maakt er een lus van en legt het koord om haar hals. Ze huivert . . .

Dan treedt de medicijnman achter haar. Hij neemt de lus en draait die langzaam om . . .

Nu zal Vanita geworgd worden. Nu zal ze haar man gaan vergezellen op zijn lange reis naar de geestenwereld. Zo wil het Ndengei, de god van Viwa.

Vanita voelt het koord reeds nippen om haar keel. Een ontzaglijke angst grijpt haar aan . . .

Dan opeens, gebeurt er iets wonderlijks. Een forse, blanke man staat met één sprong naast de medicijnman. Hij grijpt het worpkoord uit zijn handen. Vanita voelt, dat haar keel bevrijd wordt. Ze haalt diep adem. Dan klinkt opeens, diep als een rollende donder, de stem van de blanke man: „Houd op! De Heer van duizend eilanden wil niet dat deze vrouw wordt geworgd. Hij wil niet, dat één van zijn kinderen wordt vermoord. Hij wil dat zij leven!”

De medicijnman is zo verrast, dat hij geen hand uitsteekt om het koord te grijpen. Maar de krijgers rondom het graf mompelen. Knotsen gaan omhoog, speren worden gevelde. Maar geen knots daalt neer op de moedige blanke man, geen speer doorboort hem.

De blanke man ziet hen aan. Er brandt een vuur in zijn ogen. Hij spreekt tot hen en zijn woorden zijn pijlen . . .

Dan . . . „Sta op,” zegt hij tegen Vanita. „Je zult niet geworgd worden. Ga mee.”

Met Vanita treedt hij uit de kring der krijgers. Niemand, die hen deert. Ze hebben een heilige eerbied voor de forse, jonge blanke. Ze hebben ontzag voor zijn moed.

Als ze enige tijd gelopen hebben, vraagt de blanke man aan Vanita: „Waarom wilde je sterven? Je bent nog zo jong.”

„Ik moest mijn man vergezellen, heer, op zijn verre reis naar de geestenwereld. Zo wil het Ndengei, onze god.”

„Maar mijn God wil het niet,” zegt de blanke man, „je zult leven.”

„Ik zal niet leven, heer. De krijgers van ons dorp zullen komen en mij doden,” fluistert Vanita en weer huivert ze.

„Ik zal je beschermen,” zegt de blanke man. En hij brengt haar naar zijn huis. Een jonge, blanke vrouw ontvangt haar daar.

„Pas goed op haar, Hanna,” zegt de blanke man tegen de blanke vrouw. „Ze zullen komen om haar weg te voeren. Ze mag voorlopig niet alleen zijn.”

„Arme ziel. Wat ben je mooi en jong,” zegt de blanke vrouw. „Je mag bij mij blijven. Dan gebeurt je niets.”

Vanita, het is of ze ontwaakt uit een benauwde droom. En nu is er opeens een overgrote blijheid in haar grote, donkere ogen. Geen tranen kunnen die blijheid wegnemen. De blanke heer heeft haar leven gered.

De blanke heer, *John Hunt*, de forse, dertigjarige Engelsman, die later de Apostel der Fidji-eilanden genoemd zal worden. Laten we iets over hem en zijn werk vertellen.

Hij is geboren in een dorpje bij Lincoln, ten oosten van Sheffield. Zijn ouders waren zo arm, dat hij op zijn tiende jaar al boerenknecht moest worden. Maar een goeie boerenknecht was hij niet. Hij was er te tener voor. Bovendien was hij bang van aard. Als er een onweer opkwam, als hij woeste honden hoorde blaffen, als hij alleen in donker over een stille landweg moest gaan — brr, spoken en toverheksen! — dan viel hij op zijn knieën en smeekte God om bescherming. Dat hadden vader en moeder hem geleerd. En dan durfde hij weer. Nee, voor boerenknecht was hij niet geschikt. Maar waarvoor dan? Waarvoor deugde hij eigenlijk? Vader en moeder wisten het niet. Niemand wist het.

Niemand?

Toen hij zestien jaar was, werd hij heel erg ziek.

„Hij gaat dood,” zei iedereen. „Hij is zo’n zwakke jongen.”

Maar John ging niet dood. Hij herstelde. ‘t Was een wonder!

Ja, een wonder van God. Want toen hij beter was, bleek, dat hij een ernstige jongen geworden was. Hij ging naar de kerk, hij bad veel alleen. En toch . . . toch was hij niet echt blij. Totdat de dominee eens heel ernstig met hem bad. En toen . . . toen wist hij opeens, dat ook hij een kind van Jezus was. Een golf van blijdschap stroomde zijn hart binnen. En die blijdschap zou nooit meer geheel uit hem weggaan. ‘t Werd feest in zijn ziel!

En nu . . . nu kwam er een verlangen in hem, om die blijdschap aan anderen te zeggen. Het verlangen groeide. Het zei: „John, je moet zendeling worden.”

John is zendeling geworden. Op kosten van de dominee mocht hij studeren.

Hij hoefde geen boerenknecht meer te zijn, maar studeerde ijverig. Hij wist immers, waarvoor hij studeerde.

Op een koude februarimorgen van het jaar 1838 ging hij naar het zendingshuis van de kerk, waartoe hij behoorde. De zendingsvereniging vroeg om een jonge man, die naar de Fidji-eilanden wilde gaan, om de twee zendelingen, die daar al waren, te helpen. John deed een soort examen, slaagde en de heren van de zendingsvereniging zeiden: „John Hunt, wij willen u naar de Fidji-eilanden zenden. Maar ge zult er een moeilijke taak hebben. De inboorlingen zijn menseneters, zij worgen hun vrouwen, zij doden hun zieken en grijsaards, zij offeren mensen door hen levend te begraven; ‘t zijn blinde, blinde heidenen.” „Ik ben niet bang,” antwoordde John, „want ik ga met God. Ik wil leven en sterven in zijn dienst.”

Een paar weken later trouwde hij met *Hanna Summers*, het meisje met wie hij reeds verloofd was en in april gingen ze samen aan boord van een zeilschip, dat hen naar Sydney in Australië zou brengen. Vijf maanden duurde de reis. In Sydney ontmoetten zij John Williams, de apostel der Zuidzee, de man, die het volgend jaar door de kannibalen van Erromanga gedood en opgegeten zou worden.

Begin januari van het jaar 1839 kwamen ze te Rewa op een der Fidji-eilanden aan. John Hunt was 26 jaar.

De inboorlingen der Fidji-eilanden waren echte kannibalen. Zij waren verzot op mensenvlees, wat eigenlijk nooit op de tafel van hun opper-

hoofd mocht ontbreken. Eerbied voor het leven kenden zij niet. Als er een huis gebouwd werd, bonden zij aan de vier hoeken een slaaf aan een paal. Gelijk met de paal ging de slaaf in de grond en zo werd hij levend begraven. Oude mensen, die niet meer voor zichzelf konden zorgen, werden gedood, evenals zij die ongeneeslijk ziek waren. Wat er met een vrouw gebeurde als haar man stierf, weten we reeds. Als een opperhoofd onverwachts hoog bezoek kreeg en er was geen mensenvlees in voorraad, dan zond hij de overste der vissers naar een eiland dichtbij om van daar een vrouw of een kind te halen, om dit toe te bereiden. We begrijpen, dat zulke daden telkens aanleiding gaven tot oorlog.

Onder zulke mensen kwamen John en Hanna. Aan zulke mensen moesten zij het evangelie prediken. Zij moesten hun vertellen, dat Jehovah dit doden en eten van mensen niet wilde. Zij moesten hun liefde leren voor elkander en liefde tot God. Het leek een dwaasheid. Maar het was het niet. Want weet je wat het wonderlijke is? Nergens op de wereld heeft het evangelie in korte tijd zulke veroveringen gemaakt, als juist onder de kannibalen van de Stille Zuidzee. Dit is Gods wonder. Echter, nergens ook zijn zoveel zendelingen in Jezus' dienst op wrede wijze vermoord. Dit laatste was meestal niet de schuld van de kannibalen, die diep in hun hart eerbied hadden voor de blanke „Missi's", maar de schuld van gewetenloze blanke handelaars.

Zodra John Hunt op Rewa, een der Fidji-eilanden, aankwam, begon hij met de studie van de taal der inboorlingen. Hij deugt eigenlijk nergens voor, hebben de mensen van zijn dorp vroeger gezegd, maar . . . in zes weken sprak hij de taal der inboorlingen. Ze waren er verbaasd over. Vele inboorlingen kwamen naar hem luisteren.

Maar dit was niet naar de zin van satan. Hij stookte de broer van de koning op, zodat deze zwoer de christenen te vernietigen. Op een nacht liet hij door een bende van 500 man alle huizen der christenen uitplunderen. Wie zich verzette werd neergeslagen. Maar weinigen verzetten zich, want Hunt had hun geleerd deze vijandschap om Jezus' wil te verdragen. En dat zij dit deden, was een wonder.

John deed echter meer. Hij ging naar de koning om hem te verzoeken zijn broer deze boze daden te verbieden. En de koning, hoewel hijzelf geen christen was, verbood het.

Toen hij zeven maanden op Rewa was, begon hij aan de vertaling van het Nieuwe Testament, dat later op de zendingsdrukkerij op hetzelfde eiland werd gedrukt.

Toen moest hij naar een ander eiland en daar heeft hij met Hanna drie zeer moeilijke jaren doorgebracht. Het was het eiland Taviuni met de hoofdstad Somosomo. Zij gingen niet alleen. Een zendeling-arts voer met hen mee.

De 70-jarige koning van het eiland bood hun een oud vervallen huis zonder deuren en zonder kamers aan. Ook vensters waren er niet. Daar moesten ze zelf maar voor zorgen. En toen ze deuren en vensters gemaakt hadden, mochten ze die nooit sluiten. Steeds stonden de inboorlingen op de drempel en voor de vensters, om alles te zien, wat er gebeurde. Als Hunt hun vroeg om hen een ogenblik met rust te laten, lachten zij hem uit.

Zijn pasgeboren zoontje werd ernstig ziek en zou spoedig sterven.

Met tranen in de ogen smeekte Hanna de inboorlingen weg te gaan, maar haar tranen bewogen hen niet.

De jongste zoon van de koning verdronk op zee. Vlak bij het huis van John en Hanna werden zijn vrouwen geworgd. John kon het niet verhinderen. Een andere zoon van de koning drong het huis binnen en sleepte John en Hanna naar buiten om zijn knots te halen, die hij daar had laten liggen. Zijn bedoeling was duidelijk. Maar God verhinderde, dat John en Hanna werden gedood en opgegeten.

Vlak bij hun huis werd mensenvlees gebraden en gegeten. Hanna wilde de vensters sluiten om het niet te zien. Maar de wilden dreigden het huis in brand te steken als zij het deed.

Op een nacht hoorden zij vreselijke kreten rondom hun huis. Een grote menigte wilden had het omsingeld. In het maanlicht zagen zij de vreselijk beschildeerde gezichten, zagen zij hoe de knotsen en strijdbijlen tegen hen werden opgeheven. Zou nu hun laatste uur slaan? Zij vielen op de knieën en smeekten God om hun behoud. Zo biddend wilden zij sterven, als het de wil des Heren was.

Maar het was Gods wil niet, dat zij vallen zouden onder de handen der moordenaars. Opeens werd het wonderlijk stil om het huis. Toen zij opstonden en naar buiten keken, was er geen wilde meer te zien.

Een kapitein van de Amerikaanse marine bezocht hun eiland. Hij zag hun lijden en zei: „Ga met mij mee. Jullie zult hier gedood worden en opgegeten.

Maar John en Hanna weigerden. „God heeft ons hier geplaatst,” antwoordden ze, „we blijven hier om zijn evangelie te verkondigen, totdat . . .”

Ja, totdat . . . !

Een broer van de koning werd ernstig ziek. Hij riep de medicijnman, maar die kon hem niet genezen. „Vraag het aan de Missi-dokter,” zei de koning. De zendeling-arts gaf hem geneesmiddelen en . . . de zieke genas.

Toen gloorde de dageraad voor het evangelie in Somosomo. Verscheidene inboorlingen wilden christen worden. Zij luisterden naar John. Hij wist te beletten, dat weduwen geworgd werden en krijgsgevangenen gedood en opgegeten. En als er een nieuwe boot van stapel liep of een nieuw huis werd gebouwd, werden er geen mensenoffers meer gebracht.

Drie jaar bleven John en Hanna op het eiland Taviuni. Toen gingen ze naar een ander eiland.

Hier waren reeds christenen en was ook de vijandschap niet zo groot. John begon met hier een opleidingsschool voor inheemse jonge christenen te stichten. Hij schreef voor hen een „kleine Catechismus” en een aantal preken. Hij kreeg een boot en kon nu ook de andere eilanden gaan bezoeken. Hij wist oorlogen tussen de verschillende stammen te voorkomen. Hij bouwde een ziekenhuisje en hield godsdienstoefeningen. O nee, het waren niet zulke stille, rustige kerkdiensten als bij ons, maar de inboorlingen luisterden naar hem. Hij leerde hen mooie liederen zingen in hun eigen taal en op een kerstmorgen zongen ze kerstliederen op straat.

En toen Verani, een zeer gevreesde krijger, op Goede Vrijdag van het jaar 1845, belijdenis aflegde van zijn geloof en gedoopt werd . . . En

toen Vatéa, de jonge vrouw van de koning, christin werd . . . toen brak het evangelie baan. Op een grote bijeenkomst sprak een oude christen een ontroerend gebed. De gehele schare knielde en het leek alsof Gods Geest zweefde over de gebogen hoofden.¹⁾

Overal werden nu zulke bijeenkomsten gehouden en overal werd het Te Deum: „Wij loven U, o God, wij prijzen Uwe Naam,” gezongen. God deed wonderen. Hij wendde een oorlog af. „Wij zijn niet opgewassen tegen de God der christenen,” zeiden de aanvallers, die onverrichterzake naar hun schepen terugkeerden en wegvoeren.

En John Hunt? Aan het einde van dit rijkgezegende jaar schreef hij in zijn dagboek: „Dit is het gelukkigste en vruchtbaarste jaar van mijn leven geweest.”

De eerste 1000 exemplaren van zijn Nieuwe Testament in de taal der inboorlingen waren in enkele weken uitverkocht. De volgende druk telde 5000 exemplaren.

John werkte van 's morgens vroeg tot 's avonds laat. Hij bezocht vele eilanden en Verani, de eens gevreesde krijger en mensenslachter deed dienst als loods. Hij stuurde het zendingsschip, de „John Wesley”, tussen de vele, vaak onzichtbare koraalriffen door en over gevaarlijke zandbanken.

Zo arbeidde John Hunt, vol blijdschap, totdat . . .

Het is in het jaar 1848.

Een nog jonge man, hij is pas 36 jaar, ligt op zijn sterfbed, ergens op één der Fidji-eilanden, ver weg in de Stille Zuidzee.

Het is John Hunt. Nee, geen strijdbijl of knots van een woeste inboorling heeft hem getroffen. Geen speer van een man, die begerig is naar zijn vlees, heeft hem doorboord.

Een ingewandziekte, de gevreesde dysenterie, heeft hem op het ziekbed geworpen. Dokter Lyth, de zendeling-arts, zijn trouwe vriend en mede-strijder, staat machteloos. Zijn medicijnen baten niet.

De inboorlingen houden bidstonden en smeken om zijn herstel.

„Heer,” smeekt Verani, „wij weten, dat wij zeer slecht zijn, maar spaar toch uw knecht, missi Hunt. Als er iemand sterven moet, neem mij dan, neem er tien van ons, maar spaar missi Hunt, opdat hij ons Christus verkondige.” Verani's gebed wordt niet verhoord.

De christen-inboorlingen schreien bij zijn bed. „Ween niet, mijn broeders,” zegt John, „mijn werk hier op aarde is geëindigd. Ik nader de haven. De afreis is heerlijk. Niets hier beneden houdt mij terug, zelfs niet mijn lieve vrouw en kinderen. Door Jezus Christus heb ik mij met ziel en lichaam aan God overgegeven. Hij doe naar zijn wil.”

Zijn laatste gebed is: „Heer! zegen Fidji, red Fidji! Gij weet hoe mijn hart Fidji heeft liefgehad!”

En met de woorden, fluisterend gesproken: „Halleluja, geloofd zij de Here Jezus, Hij is mijn hoop, mijn blijdschap,” gaat hij in in de vreugde zijns Heren.

„Heer, troost mijn arme hart,” snikt Hanna, als John is heengegaan. De volgende dag dragen John's leerlingen zijn lichaam naar het kerkhof, waar reeds drie van zijn kinderen rusten.

¹ Ds. Eggink in „John Hunt”, Lichtstralen 1954, 2.

Wij begrijpen Gods wegen niet.

Hoeveel had John nog kunnen doen in zijn Koninkrijk, als hij langer geleefd had. God heeft het niet gewild.

Maar John's werk op de Fidji-eilanden werd voortgezet.

En nu? Van de 135.000 inboorlingen op de Fidji-eilanden zijn er 112.000 christen.

Dat is Gods werk op de Fidji-eilanden.

Want... zijn zendelingen mogen wegvallen, maar zijn werk gaat door. En daar gaat het om...!

AANTEKENINGEN:

1. De naam van *John Hunt* zijn we, voor zover we ons herinneren, nog niet tegengekomen in de Nederlandse zendingsliteratuur. Voor bijzonderheden uit zijn arbeid zijn we aangewezen op Engelse en Franse bronnen en die nog wel van oude datum (1860—1866). Ds. Eggink noemt er enkele in „John Hunt“, Lichtstralen, 1954, no. 2. *Latourette* noemt hem slechts even (Vol. V, page 221). Toch is zijn invloed in zijn korte zendingsperiode zeer groot geweest. Acht jaar na zijn dood waren er al 4000 inboorlingen gedoopt en 30.000 die dooponderricht ontvingen (*Latourette*, V, 222).

2. De *Fidjiërs* waren fors gebouwd. Zij hadden een eigen cultuur, waren goede landbouwers en bouwden betere huizen en boten dan de andere inboorlingen van de Zuidzee. Hun godsdienst bestond uit voorouderverering en de verering van afgoden, die spraken door middel van priesters.

3. In 1830 zette *John Williams* twee onderwijzers uit Tahiti op de eilanden af. Hun invloed was gering. Bovendien had hij erin toegestemd de *Fidji-eilanden* over te laten aan de Wesleyanen. In 1835 gingen twee Engelse methodistische zendelingen naar Lakemba.

4. Het bekendste opperhoofd op de Fidji-eilanden was *Thakombau*, die over het grootste deel der eilanden heerste. Jarenlang heeft John Hunt geworsteld om zijn bekering. Op zijn sterfbed zei Hunt: „Zeg de koning, dat ik hem lief heb. Ik smEEK hem zijn vaak herhaalde belofte aan mij niet te vergeten, dat hij christen wilde worden.“

Zes jaar later werd hij christen, na een strijd tussen de christenen en de niet-christenen, die hij verloor. Hij voerde toen de niet-christenen aan.

Toen Hunt overleden was, kwam *Thakombau* aan zijn doodsbéd en bleef daar lange tijd, diep bewogen, staan.

5. *John Hunt* organiseerde de zending op de Fidji-eilanden.

6. Het gehele leven van Hunt „werd gekenmerkt door een dorst naar heiligheid, naar volkomenheid“ (Eggink).

7. De totale bevolking van de Fidji-eilanden (293.764 in 1954) bestaat uit drie groepen: *Fidjiërs*, *Indiërs* (sinds 1875 ingevoerd) en 5500 Europeanen. Er zijn 22.000 rooms-katholieken.

8. Het *Wesleyaanse zendingsgenootschap* werd gesticht in 1814. Het had een opleidingsinstituut te Hoxton bij Londen. Daar is ook John Hunt opgeleid.

9. De *Fidji-archipel* bestaat uit 250 koraal- en vulkanische eilanden, waarvan er 80 bewoond zijn. In Hunts tijd waren er ± 170.000 inwoners. Het klimaat is er heerlijk en de plantengroei weelderig. De maatschappij was in zes klassen verdeeld: 1. de koningen; 2. de hoofden der grotere eilanden; 3. de hoofden der steden en de priesters; 4. de uitblinkende krijgers en de oversten der timmerlieden en der vissers; 5. het gewone volk en 6. de buitgemaakte slaven. De *Fidjiërs* waren zeer emotioneel, ja, volkomen onbeheerst. Zij hadden grote eerbied voor de blanken, waren meesters in het liegen en verraderlijk van aard. Zij bouwden oorlogsbotten, die bijna 300 man konden bevatten. Zij waren kunstzinnig en hielden vooral van muziek.

10. In 1842 werd *Hunt* inspecteur van de zending op de Fidji-eilanden.

11. In 1844 werden op Viwa 10 volwassenen gedoopt. Onder hen was *Vatéa*, de vrouw van het hoofd van Viwa. Zij was 24, hij 64 jaar. Bij haar doop kreeg zij de naam Lydia. Haar invloed op de kerstening der *Fidjiërs* is zeer groot geweest. Zij stierf in 1855.

12. Ook de invloed van de bekering van *Verani*, de „weergaloze krijgsman“, is

zeer groot geweest. Hij werd gelijk met Vatéa gedoopt, verloor Thakombau's vriendschap, zond al zijn vrouwen op één na weg en rustte twee maanden na zijn bekering een groot oorlogsschip uit tot vredesschip. Bij zijn doop kreeg hij de naam Elia. Hij vergezelde Hunt op al diens inspectie-reizen. Na Hunts dood werd hij door inboorlingen vermoord. Er zijn verscheidene gebeden van hem bewaard.

13. *Hunt* ontwierp ook een „Uiteenzetting van de christelijke godsdienst” in 41 hoofdstukken, waarvan hij er zelf 29 schreef. Na zijn dood werd het werk door anderen voltooid en in 5000 exx. uitgegeven.

14. Reeds in 1820 drongen Amerikaanse zendelingen op de *Sandwich-eilanden (Hawai)* door. In 1788 werden ze door *Cook* ontdekt. Ook daar heersten kindermoord, kannibalisme, polygamie en slavernij der vrouw in hun ergste vormen. De voornaamste godin was *Pele*. Zij woonde in een krater en men offerde mensen door hen in de kokende krater neer te storten.

Een jonge inboorling, *Oboekia*, werd opgeleid tot zending in Noord-Amerika. Hij stierf voor hij gereed was om uitgezonden te worden.

De apostel der Sandwich-eilanden is *Hiram Bingham*. In 1820 landde hij met een geneesheer, twee onderwijzers, een boekdrukker en een landbouwer met hun vrouwen op Hawai. Daar was de weg voor het evangelie reeds gebaad door blanke kapiteins en matrozen. Een soort grammatica en een woordenboek der Hawai-taal was reeds ontworpen door *Oboekia* en die bewezen goede diensten. De Hawai-taal telt 15 letters. De eerste dopelinge was de moeder van de koning. *Binnen 5 jaar was de hele regering der eilandengroep gekerstend*. Een geweldig réveil ontstond te *Helo* op Hawai door ds. *Coan*. In 1839 zaten eens op een zondag 2400 inboorlingen aan het heilig Avondmaal. Toen ds. *Coan* in 1870 *Helo* verliet, had hij persoonlijk ± 12.000 mensen gedoopt. In 1839 was de hele bijbel in de Hawai-taal overgezet. Er werd een opleidingsschool voor inlandse onderwijzers gesticht en een school voor hoger onderwijs.

In 1863 trok de *American Board* zich van de Hawai-eilanden terug. Zij waren geen zendingsveld meer, maar zelf zendende kerk geworden. Zij zond zendelingen uit naar de *Markiezen-eilanden*.

15. Zeer belangrijk voor de zending in de *Stille Zuidzee* is de rol die door de koningen en hoofden is gespeeld. We denken aan koning *Pomare* van *Tahiti*; aan koning *George I* van *Tongga*, die 63 jaar regeerde en als het ware zijn volk tot Christus bracht; aan koning *Thakombau* van de *Fidji-eilanden*, de wreedaard, die na zijn doop nog 29 jaar regeerde tot zegen voor zijn volk; aan koningin *Keopulani* van *Hawai*, die de moed had de afgoden weg te werpen nog voor de zendelingen kwamen; aan *Vatéa* en *Verani*, waarvan we hier boven vertelden. Op de *Carolinen* was het een koningsdochter, die evangeliste werd.

16. In de *Stille Zuidzee* zijn bijbelvertalingen in meer dan 40 verschillende talen bewerkt.

17. De man, die zeer intensief gewerkt heeft aan de kerstening van *Australië* en *Nieuw-Zeeland* is *Samuel Marsden*, een predikant, die van 1793—1838 in deze gebieden arbeide. Hij verkondigde het evangelie onder de gedeporteerden, onder de inboorlingen, de zgn. *Aboriginese* en later onder de *Maori's* op *Nieuw-Zeeland*. Onder de *Aboriginese* werkten ook de *Herrnhutters* en ook *John Paton*.

In 1810 zond de C.M.S. (Church Missionary Society) zendelingen naar *Nieuw-Zeeland*. Na aanvankelijk veel teleurstellingen ontstond er een christen-gemeente. Toen kwamen wapenen en drank onder de *Maori's*. De blanke kolonisten namen de beste stukken land in bezit en dat leidde weer tot bloedige onlusten (1840 en 1860). Toch waren omstreeks 1900 praktisch alle *Maori's* gekerstend.

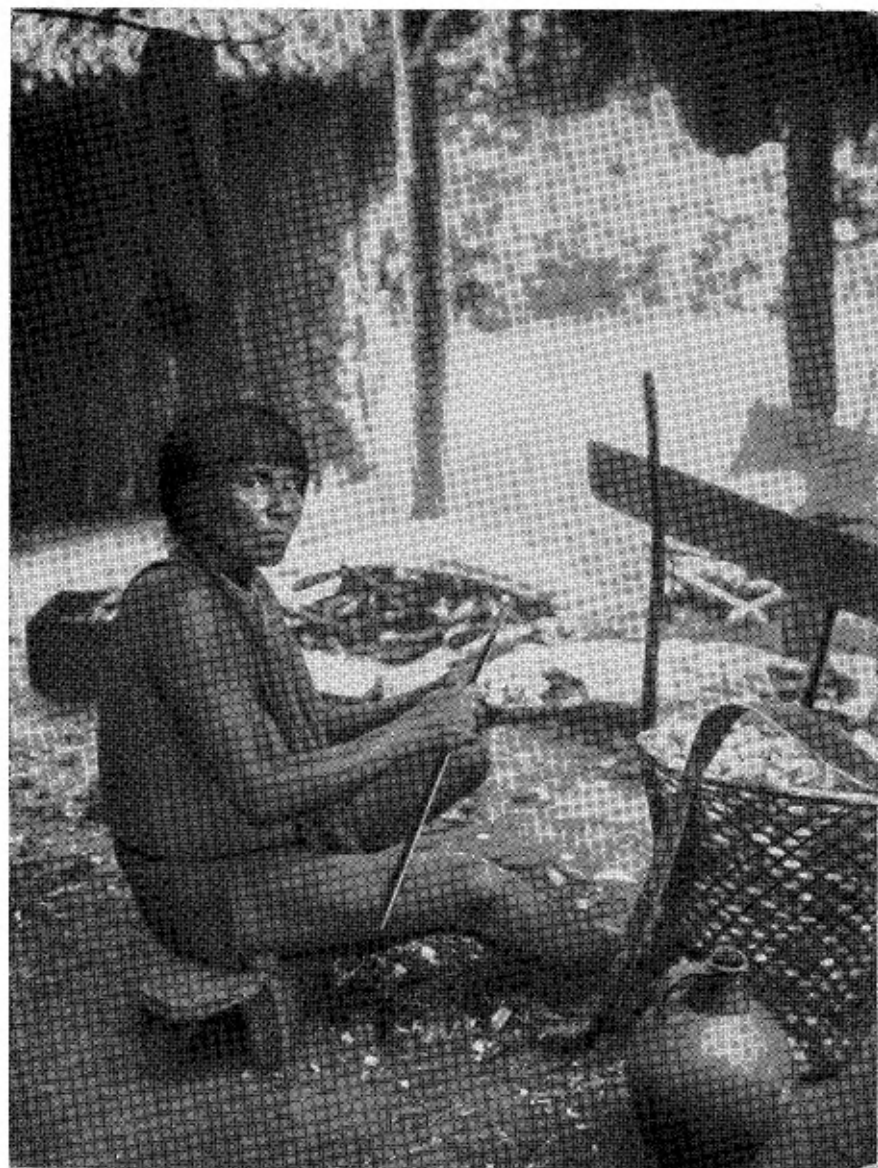
De Anglicaanse bisschop van *Nieuw-Zeeland*, *Selwyn* (1842—± 1860), heeft veel gedaan voor de zending op de *Zuidzee-eilanden*.

De *Maori's* waren knappe tatouërders. Zij bewerkten het lichaam van het middel tot de knieën; bij de mannen werd het gehele gelaat getatouëerd, bij de vrouwen alleen de lippen en de kin. De tatouage duurde maanden, soms jaren en was zeer pijnlijk.

De voornaamste god der *Maori's* was *Rehua*, de heer van de liefderijke goedheid. Voorts vereerden zij een maangodin.

De eerste blanke die de *Maori's* ontmoette was *Abel Tasman* (1642). Daarbij werden twee Hollandse matrozen door de *Maori's* opgegeten (Moordenaarsbaai).

Zie verder over het werk van *Marsden*: *Latourette*, Vol. V, page 142/43 en 178/79. Over de *Maori's* vonden we een oriënterend artikel in „*De Vacature*” van 25 januari 1957, Zutfen.

INDIAANSE VROUW AAN HET BEREIDEN VAN DE MAALTIJD IN SURINAME
Arch. Zendingsgen. der Ev. Broedergemeente, Zeist

49. SURINAME, HET „KERKHOF DER ZENDING”

DE ZENDING ONDER DE INDIANEN

Lied: Kinderen van één Vader ..

De kleine Broedergemeente deed in
20 jaar meer dan de hele Protes-
tantse Christenheid in twee eeuwen
deed.

Prof. Kraemer.¹⁾

Het is drukkend en stil in het oerwoud aan de Corantijn in Suriname. Het water van de brede rivier stroomt onhoorbaar naar het noorden. De diepe bas der brulapen zwijgt; geen slang sist; geen jaguar laat zich horen; de kaaimannen in het water liggen als versuft door de hitte; de kolibrie's vergeten te twitteren.

In een hutje ergens in de wildernis zit een blanke man. Hij heeft zojuist zijn eenvoudig maal gegeten. Nu kijkt hij dromerig naar buiten. Hij ziet de machtige woudreuzen, die hun kruin hoog dragen naar het licht. Hij ziet het struikgewas, dat de voeten der reuzen omhelst. Hij ziet de lianen, die om de stammen slingeren tot boven in de boomkruinen en daar hun heerlijke bloemenpracht ontvouwen: rood en blauw en geel. Hij ziet de prachtige vlinders, dronken van honing, dartelen van bloem tot bloem. Hij ruikt de veelgeurige adem van het oerwoud. De ogen van de blanke man worden zwaar. Hij verzinkt in gepeins.

Hoe lang is hij nu al hier in de wildernis? Bijna twee jaar en heel alleen. Nee, niet alleen. Zendeling *Dehne*, hij weet zich verbonden met de honderden broeders en zusters, die over de hele wereld zijn uitgezwermd als zendboden van Christus, het Lam. Hij ziet hen leven, kort leven, en sterven in de ijsholen van Groenland, in de prairiën van Noord-Amerika, in het moordend klimaat van Afrika; hij ziet hen wegwijnen in walgelijke gevangenissholen in volslagen eenzaamheid op St. Thomas in West-Indië; hij ziet hen temidden van kannibalen, dagelijks in doodsgevaar als hijzelf. Een vreselijk gezicht? Ja en neen. Want hij weet, dat zij dit alles blijmoedig dragen terwille van het Lam, dat overwonnen heeft, gespijkerd aan een kruis.

Plotseling schrikt hij op uit zijn gepeins. Hij hoort het geluid van vele stemmen. Hij opent de ogen en ziet een aantal korjalen komen. Ze schuiven op de oever dicht bij zijn hut. En uit de korjalen springen een aantal Indianen, tien, twintig, veertig, nog meer. Ze zijn tot de tanden gewapend met hakmessen, bogen, pijlen en tomahawks. Hun bijna naakte lichamen zijn rood en zwart en blauw geschilderd. Het zijn

¹ Warneck („Abriss", S. 67) zegt het zo: „Die kleine Brüdergemeinde hatte in zwei Jahrzehnten mehr Missionen ins Leben gerufen, als die gesamte Protestantismus in zwei Jahrhunderten."

Caraïben, de meest vechtlustigen en moordzuchtigen der Indianen van Suriname.

Zending Dehne weet het. En hij weet welk lot hem te wachten staat. Zal nu ook voor hem het einde komen?

Hij staat op. Hij gaat naar buiten. Hij gaat hen tegemoet. Hoe durft hij?! Zij omringen hem en heffen een krijgsgeschreeuw aan, dat de middagstilte scheurt en weg-echoot in het oerwoud . . .

Omringd door de wilden, uit wier ogen de moordlust flikkert, blijft hij staan. Hij wenkt met zijn hand en — wonderlijk — zij worden stil. Dan zegt hij:

„Weest welkom, mijn broeders, wat voert u hierheen?”

„Wie heeft u toegestaan hier te bouwen en te wonen?” vraagt de aanvoerder der bende.

„De gouverneur,” antwoordt de zending rustig.

„Waarom bent u in ons land gekomen?”

„Ik heb broeders aan de overzijde van de zee. Zij hebben gehoord, dat in dit land Indianen wonen, die hun Schepper niet kennen. Door liefde gedrongen hebben zij mij hierheen gezonden, om met u te spreken.”

„Bent u een Spanjaard?”

„Neen.”

„Dan een Fransman?”

„Neen.”

„Wat dan? Een Hollander?”

„Ik kom wel uit Holland, maar ik woon nog veel verder weg. Maar wat doet dat ter zake? Ik ben een van de broeders, die u liefhebben en aan de overzijde van de zee wonen.”

„Hebt u niet gehoord, dat de Indianen u willen doodslaan?”

„Jawel, maar ik geloof dat niet. Ik zie onder u mannen, die reeds bij mij geweest zijn en die weten dat ik u liefheb.”

Het gesprek stokt even. De Indianen praten met elkaar. Dan zegt de aanvoerder: „Gij hebt gelijk. En ze zeggen, dat u een ander christen bent dan de overige blanken.”

„Nu, als gij weet, dat ik u liefheb, hoe zoudt u mij dan kunnen doodslaan?”

Onverstoorbaar kijkt Dehne de Indianen aan. Hij heeft gezien, dat zij de opgeheven hakmessen en tomahawks hebben laten zakken. Hij weet reeds, dat zij hem niet doden zullen. Maar hij laat niets merken van zijn innerlijke vreugde daarover. Hij vraagt ook niet, waarom ze hem wilden doodslaan. Hij weet het wel: een of andere gewetenloze blanke heeft hen bestolen, misschien broeders van hen doodgeschooten. Hij wacht maar op het antwoord van de aanvoerder. En in zijn hart is een gebed.

Het antwoord is een verrassing. Opeens klaart het grijsgezicht van de aanvoerder op. „U hebt gelijk,” zegt hij en . . . hij lacht. Dan geeft hij de Indianen een wenk. Ze gaan naar hun korjalen. Alleen hijzelf blijft bij de zending. Hij spreekt lang met hem. Tenslotte vraagt de zending hem wat levensmiddelen. Hij geeft ze en belooft bij het afscheid hem vaak te komen opzoeken.

Geplas van pagaaien. Korjalen verwijderen zich. De middagstilte keert weer in het oerwoud. Zending Dehne is niet doodgeslagen en verslonden door de Indianen.

En toch... ze is zo moeilijk, deze zending. De Indianen leven zeer verspreid in het oerwoud en op de savannen. Hun dorpen zijn maar klein. Ze tellen 6 tot 8 gezinnen. Als Dehne er komt en de mannen zijn op jacht, dan vluchten de vrouwen en de kinderen gillend in het bos. De tovenaars zijn machtig en de gevaren zijn vele.

Eens op een avond, als Dehne wil gaan slapen in zijn hangmat, valt er van de daklat zijner hut een grote slang op hem neer. Een beet van die slang kan hem binnen enkele uren doen sterven. Er zijn veel gifslangen in Suriname. Maar de slang bijt hem niet. Hij slingert zich enkele malen om zijn hals en hoofd en nijpt zich samen om hem te wurgen. Zijn keel wordt dichtgesnoerd. Zijn adem wordt moeilijk, al moeilijker. Dan herinnert hij zich opeens wat de Heiland gezegd heeft: „In mijn Naam zullen die in Mij geloven slangen opnemen” (Marcus 16 : 18). Hij rukt de slang van zijn hals en slingert hem weg met zo'n kracht, dat hij een stuk vel van zijn gezicht mee aftrekt. Hij weet niet waarheen hij de slang slingert in het donker. Maar — hij legt zich gerust te slapen in zijn hangmat.

Gevaren? Enkele nachten achtereenvolgend brult een jaguar vlak bij zijn hut. Hij steekt een vuur aan om het roofdier af te schrikken. Maar, af en toe gaat het vuur uit. Toch wordt hij niet door het roofdier verscheurd. Zo worstelt hij moedig, volkomen eenzaam, twee jaar lang in de wildernis om de ziel van de Indianen. En hij is niet de enige. Ook op andere plaatsen wordt deze stille strijd gevoerd, nu — het is in 1757, dus ruim tweehonderd jaar geleden — al bijna 20 jaar.

Het begon in 1738.

De graaf Von Zinzendorf, de stichter van de gemeente der *Herrnhutters*, had Dehne, zijn secretaris, gevraagd naar de Indianen in Guyana te gaan. Dehne had gaarne toegestemd; niet omdat hij zo graag weg wilde van de graaf, maar omdat hij aan de heidenen vertellen wilde van de liefde van zijn Heiland.

Met nog enige broeders stichtte hij de zendingspost *Pilgerhut* in het tegenwoordige *Brits-Guyana*. Zij zochten de nederzettingen der Indianen op. Hoe moeilijk waren die tochten! Met het kapmes moesten zij zich een weg banen door het dichte struikgewas. Zij moesten over krekens en rivieren trekken, over boomstammen, of zwemmend met bundels rijshout om boven water te blijven. Pas op voor de krokodillen! Overdag was de hitte ondraaglijk. 's Nachts was het koud en vaak moesten ze langdurige, tropische regens en hevige onweersbuien verduren. Gifslangen kropen door het hoge gras en jaguars slopen rond hun hutje. Des nachts zogen vampiers en muskieten hun bloed, zodat ze niet konden slapen.

En toch... ze gaven het niet op, al werd pas acht jaar nadat de zendingspost *Pilgerhut* gesticht was, de eersteling der Indianen gedoopt — een oude vrouw, Hanna.

Nu kwamen er meer Indianen en een jaar later waren er al veertig gedoopt. In deze tijd ook kwam er een taalgeleerde, die al spoedig enkele bijbelgedeelten in het Indiaans¹⁾ vertaalde. Als hij niet schreef of de Indianen onderwees, werkte hij hard op het veld. Slechts tien jaar mocht hij er werken, toen sleepte de koorts hem ten grave.

¹ Schumann en het „Indiaans” was Arowakkisch.

Maar Gods werk onder de Indianen ging door. Al spoedig was er een Indiaan — hij kreeg bij de doop de naam Jefta — die meeding om het evangelie te verkondigen.

De broeders hielden liefdemaaltijden, zoals de eerste christenen deden; het voedsel bestond dan uit cassavebrood en zoute vis.

Drieëntwintig jaar heeft de zendingspost Pilgerhut bestaan. In die tijd werden 386 Indianen gedoopt. In die tijd ook is het gebeurd dat een groep van elf Indianen een weg van 600 km aflegden om het evangelie te horen. Wel een lange tocht voor een kerkgang! Ook kwam een oude tovenaars naar Pilgerhut om te vertellen dat de toverij voor hem geen waarde meer had. Hij wilde de Heiland leren kennen.

Het lijkt wel vreemd, maar de meeste tegenstand had de zending der broeders te verduren van hen, die hun blanke broeders moesten zijn. De soldaten van het Fort Nassau overvielen de dorpen der christen-Indianen en roofden soms hun gehele oogst.

Het einde van Pilgerhut kwam in 1763, toen het door woeste Bosnegers, die de Indianen haatten, werd verwoest. De zendelingen konden op tijd vluchten, maar Pilgerhut werd niet meer opgebouwd.

In deze tijd bestond reeds de post *Saron* aan de Saramacca. Echter, ook deze post werd door de Bosnegers overvallen en met de grond gelijk gemaakt.

Maar Gods werk onder de Indianen in Suriname ging door. Nieuwe posten werden gesticht, nieuwe offers — ook van mensenlevens — werden gebracht. Er werden scholen gesticht; zieken werden geholpen en vaak genezen.

Totdat . . . in het begin van de negentiende eeuw aan het werk onder de Indianen een einde kwam. De tegenwerking der blanken, de vijandschap tussen Bosnegers en Indianen, de vele ziekten en sterfgevallen onder de zendelingen, zij allen hebben er toe meegewerkt.

Toch is ook deze arbeid — evenals iedere arbeid in Gods Koninkrijk — niet tevergeefs geweest.

En nu? In *Brits-Guyana*, dat aan *Suriname* grenst, wonen nog vele christen-Indianen, nakomelingen van hen, die tweehonderd jaar geleden door de Herrnhutters tot de Here Jezus zijn gebracht. En ook in Suriname zelf worden ze nog gevonden.

Toch zijn er in de oerwouden van Zuid-Suriname nog vele Indianen, die nog nooit van de Here Jezus hebben gehoord. Wanneer zal aan hen het evangelie worden verkondigd? Straks, als het vliegtuig zijn diensten aan de zending zal gaan bewijzen?

AANTEKENINGEN:

1. Over de zending der *Herrnhutters* hebben we ook reeds het een en ander verteld in ons werk: *De Strijdende Kerk*. Zie deel V, pag. 37 v.v. (Gron. 1950).

2. Schier de gehele christelijke wereld werd door de *Herrnhutters* in beweging gezet. Toen de gemeente te Herrnhut 10 jaar oud was en slechts enkele honderden leden telde, droeg God haar de taak der *wereldzending* op. Tot 32 verschillende volken heeft zij haar zendboden uitgezonden. Haar gemeenten onder de heidenen tellen nu ongeveer 200.000 zielen; haar zondagsscholen worden bezocht door ongeveer 50.000 kinderen. Meer dan 3000 zendelingen en tal van diaconessen en andere dienaren en dienaressen der *Broedergemeente* hebben overal in de wereld gewerkt onder de diepst gezonken volkeren. Zij gingen uit „zonder buidel of male“, vaak

zonder iets te weten van het volk, waarheen ze gezonden werden. Zij waagden het louter en alleen met Jezus Christus, het „Lam, dat overwonnen heeft”.

De Broedergemeente is de baanbreker voor de nieuwere heidenzending geworden. De Broeders gingen naar Amerika, Afrika en Azië in een tijd, toen deze werelddelen bijna ontoegankelijk waren, onvermoeid strijdend om een enkele ziel (prof. Kraemer). „De geschiedenis der Broedergemeente is één aangrijpende zendingsgeschiedenis” (ds. Th. Delleman in: „Kerken in Nederland”, Aalten 1946).

Op 21 augustus 1732 worden de eerste Herrnhutter-zendingen: Leonard Dober en David Nitschmann naar St. Thomas, een der Westindische eilanden, gezonden. „Dit is de geboortedag der Herrnhutter zending” („Hoe de eerste Herrnhutter zendingen gingen en arbeidden”, Zeist 1932). Als reisgeld krijzen ze een door Zinzen-dorf geschonken dukaat, ruim f 5,—. Zij brengen er enkele vreselijke jaren door.

In 1733 gaan drie Broeders naar de Eskimo's op Groenland. In hetzelfde jaar drie anderen naar de Laplanders in Noord-Scandinavië. In 1734 naar de Indianen in Noord-Amerika en in 1735 naar Suriname. De man, die hiervoor de onderhandelingen voerde met de Westindische Compagnie, is Spangenberg. De eerste zendingen ondervonden vooral ook tegenstand van de zijde der blanken, omdat zij weigerden de burgereed af te leggen en „de wapenen te gebruiken om mensen te doden”.

3. De Caraïben waren kannibalen. Op hun tochten voerden zij gedroogd mensenvlees mee.

4. De Bosnegers waren op de Indianen gebeten, omdat deze laatsten op verzoek der blanken gevluchte negers opspoorden en terugbrachten naar de plantages, waarvoor zij een beloning van 50 tot 100 gulden kregen.

5. Wie meer over de gewoonten der Indianen in Suriname wil weten, leze o.a. in „Ons Suriname”, Den Haag z.j., pag. 47 v.v., waarin tal van interessante bijzonderheden voorkomen. Ook „De Zending in Oost en West”, dl. II, Hoenderloo z.j., geeft een goed overzicht.

6. De thans bereikbare Indianen in Suriname zijn voor een groot gedeelte rooms-katholiek.

7. Theophilus Salomo Schumann was de zoon van een Lutherse predikant in Midden-Duitsland. Hij werkte aan verschillende piëtistische scholen. Hij huwde met Anna Maria Sonntag. Haar vader was in een Roomse gevangenis in Bohemen na 17-jarige gevangenschap gestorven.

Na drie maanden in Pilgerhut geweest te zijn (1749), kon hij de Arowakken reeds in hun taal toespreken. Hij stierf in oktober 1760 te Pilgerhut.

8. De polygamie der Indianen was een moeilijke kwestie. Hierover schrijft Schumann in 1754: „Wij hebben van het begin af tot alle Indianen, die de Heiland ons toezond, gezegd, dat het Diens wil en bedoeling was, dat zij zich zouden conformeren aan zijn eerste scheppingsplan, toen Hij één man en één vrouw had geschapen. Als de man echter reeds 2 of 3 vrouwen had, eer hij van de Heiland hoorde en zich persoonlijk tot Hem geroepen voelde, hebben we gemeend, geen opdracht ontvangen te hebben om in dezen iets te forceren.” Na de doop werd het nemen van een tweede vrouw als terugkeer tot het heidendom beschouwd.

9. Een man, die 37 jaar in dienst der Indianen-zending werkte, was J. J. Fischer. Hij stierf in 1795. Hij deed ook veel aan de organisatie van het onderwijs.

10. Dehne was kleermaker, bakker en horlogemaker.

11. In het jaar 1738 zendt de Kerkeraad van Amsterdam een „herderlijke en vaderlijke brief” rond, om de Protestanten in Nederland en de koloniën te waarschuwen voor de Herrnhutters als „schadelijke dwaalleraars, die ketterijen verkondigen”. Deze herderlijke brief heeft het begin van de Herrnhutter zending op Ceylon en in Zuid-Afrika (Schmidt) in de kiem gesmoord en het werk in Suriname zeer bemoeilijkt („De Zending in Oost en West”, II, bl. 258). De gedoopte Hottentotten in Zuid-Afrika werden door de Synode van Zuid-Holland weer tot heidenen verklaard, omdat zij niet in een kerk, maar in de rivier gedoopt waren en zonder tegenwoordigheid van ouderlingen (Legêne: „Van strijd en overwinning”, Zeist, pag. 21).

12. Een bekende zinspreuk der Broedergemeente is: „De gehele aarde is onze werkkring; wij zijn burgers van het heelal.”

13. Ds. Landwehr zegt: „Tot op de huidige dag is de zendingsijver der Herrnhutters beschemend voor anderen” (Handb. der Kerkgesch.).

14. Voor meerdere gegevens over de zending onder de Indianen leze men ook: „Van Bosnegers en roodhuiden” door P. M. Legêne († 1956), Den Haag 1932, pag. 55 v.v.

15. Suriname is genoemd: „het kerkhof der zendingen” en „het Dodenland”.

HEIDENSE BOSNEGERVROUW IN SURINAME

Arch. Zendingsgen, der Ev. Broedergemeente, Zeist

50. GODS WONDER IN SURINAME

JOHANNES KING, DE ZWARTE PROFEET UIT HET
OERWOUD: 1825—1898

Gez. 300.
E.G. 56.

„Ons staan vast tot nog toe (nl. in het geloof) als het God de Heer gelieft, schoon ons zeer gedrukt wordt van all, en komen ons slagen en kappen, as ons bij de Heiland leert, en Boek verbranden en Doop Honde-doop noemen en Broeders Beesten, en neger moet niet zalig worden en gedoopt neger is Brandhout in de hell.“
(Uit een brief van een neger)

De zon is weggezonden achter het oerwoud.

Zacht ruisend over rotsen zoekt het water van de Saramacca zijn weg. In een der hutten aan de oever ligt een nog jonge neger. Hij is ernstig ziek. Hij zal niet lang meer leven. Een wissi-man¹) heeft vergif in het water van zijn drinkkruid gedaan, zonder dat hij het wist. Toen is hij gaan kwijnen, langzaam weg gaan teren. En nu . . . nee, hij kan niet lang meer leven. Geen toverdokter heeft hem beter kunnen maken.

De schemering komt en door die schemering . . .

O, wat mooi!

Een man komt naar hem toe. Zijn gestalte blinkt als de zon. Die man neemt hem op en draagt hem, zoals een moeder haar kind draagt. Hij draagt hem omhoog. Hoog boven de rivier zweven ze, hoger, over de machtige reuzen van het oerwoud, nog hoger dan de roodgekleurde wolken; al maar hoger, totdat ze komen aan een enge poort.

De man draagt hem door de poort en dan . . . dan is de zieke neger — maar hij voelt zich helemaal niet ziek meer — dan is hij in een wondermooie tuin. Daar groeien prachtige, veelkleurige bloemen; daar staan bomen, beladen met heerlijke vruchten. En daar zijn mensen, heel veel mensen, ontelbaar veel mensen. Ze dragen lange, witte, slepende gewaden. Hun lichamen zijn doorschijnend als kristal en ze spelen op mooie instrumenten.

Hoor, ze zingen! Blij ruist hun lied door de wijde tuin. Ze zingen de blijheid van hun hart uit om de heerlijkheid van de tuin, waarin ze eeuwig leven mogen en om de liefde van God, die hen hier heeft gebracht.

En in de wijde tuin zijn engelen, duizenden engelen; zij rijden op vurige paarden en ze zijn als sterren, die schitteren. En boven de tuin is de hemel en die glanst als blinkend goud. En het is er zo licht, alsof er vele zonnen schijnen.

¹ gifmoordenaar.

De man, die hem uit de hut gedragen heeft naar deze wondermooie tuin, neemt hem bij de hand. „Kom maar,” zegt hij en samen gaan ze naar een prachtige boom. Daar bij de boom staat een andere man. Hij is wit als witte wol. Zijn lichaam straalt als een spiegel, zijn ogen lichten als sterren, zijn handen glanzen als zuiver goud.

Hoor, de man spreekt — en zijn stem is als een zachte orgeltoon. Hij zegt: „King, weet je waar je nu bent?”

„Neen, Heer,” stamelt King.

„Dit is het paradijs,” zegt de man. „Als een mens van de aarde hier naar toe komt, keert hij nooit meer daarheen terug. Maar jij moet wel terugkeren. Ik wil, dat je aan de mensen gaat vertellen, wat je hier gezien hebt. Toen Ik op aarde was, om de mensen te verlossen heb Ik tot mijn discipelen gezegd: „Ik ga heen naar het hemels Paradijs, om plaats te bereiden voor allen, die in Mij geloven willen. Hier is die plaats, King, en als je straks op de aarde teruggekeerd bent, dan moet je aan allen gaan zeggen: Ik heb die plaats gezien en het is zo mooi, zo mooi, veel mooier dan ik het in woorden zeggen kan.”

Dan neemt de engel hem weer bij de hand en dan brengt hij hem bij een vreselijke plaats. Daar ziet hij mensen met vurige kettingen om de hals — o, het is zo vreselijk, dat het koude zweet over zijn lichaam loopt. Hij beeft zo, dat hij haast niet kan blijven staan. Dan vraagt de engel: „King, zou je hier één dag willen blijven?”

„Och Heer, neen, neen,” stamelt hij.

„En deze mensen moeten hier eeuwig blijven,” zegt de engel.

King krimpt ineen van ontzetting. Het is of hij wegzinkt . . .

Maar dan . . . dan is hij opeens wakker. Dan is hij weer in zijn schamele hut in het oerwoud. Maar dat is wonderlijk! Hij voelt zich niet meer ziek. Hij is niet meer krachteloos en verlamd. Hij is weer jong en sterk en . . . en hij staat op en loopt naar buiten, waar de morgen gloort. Het juicht in hem. Hij is gezond!

Was het een droom? Nee, hij heeft iets van het Paradijs gezien, als eenmaal Paulus. Hij heeft de hemelmuziek gehoord. Hij heeft ook iets van de hel gezien.

En nu moet hij hiervan gaan vertellen. Hij móet! Zo wordt King, de Bosneger, zendeling. En velen zal hij tot Jezus brengen!

Wie is deze King, aan wie de Here Jezus dat grote voorrecht gaf?

In 1825¹⁾ werd hij geboren in een heel groot gezin. Hij was het twaalfde kind. Hij groeide op als alle andere negerkinderen. Hij vocht met de andere jongens, hij schoot met pijl en boog, zwom in de Saramaccarivier. Hij loerde op het wild in het woud en klom behendig tot in de hoogste bomen.

Toch was zijn jeugd niet blij. Want wel behoefde hij niet als slaaf op een plantage te werken, evenmin als zijn vader, zijn moeder, zijn broers en zusters, maar zij waren slaven van boze geesten, van tovenaars en gifmengers, die het altijd op hun leven hadden gemunt. Vaak moesten ze vluchten voor vijandige stammen, die sterker waren dan zij. Zo zwierven ze van de ene plaats naar de andere, totdat . . . moeder ernstig ziek werd. Een boze man had vergif in haar eten gedaan. Het

¹ of 1830, dat is niet bekend. Een burgerlijke of kerkelijke stand hielden de Bosnegers er niet op na.

vergif werkte in haar keel. Ze kon niet meer eten. Ze zocht hulp bij wonderdokters en tovenaars, maar tevergeefs. Toen brachten ze haar naar *Paramaribo*, waar een blanke dokter haar genas.

Nu durfden zij niet meer naar hun stam terug te gaan. Ergens aan de Saramacca stichten ze een nieuw dorp: *Maripa-stoon*. En daar bleven ze wonen. Daar was het, dat ook King vergiftigd werd. Maar dat was zijn eigen schuld. Hij had de vrouw van een andere neger zich tot vrouw genomen. Uit wraak had die neger een *wissi-man*, een gifmenger, te hulp geroepen. Toen was King ernstig ziek geworden. En toen hij dacht, dat hij sterven zou, toen was dat wondere hemelse gezicht gekomen . . .

En nu . . . ?

Wie eenmaal zag, wat King heeft gezien, die móet getuigen. O nee, dit is geen gemakkelijke weg. Ook King heeft het ervaren. Hij gaat getuigen, maar hij wordt overladen met spot en hoon. Was hij niet de wildste van die hele gruwelijke bende daar in *Maripa-stoon*? En nu is hij opeens zacht als een lam. Het bestaat niet. Hij is een *winti-man*, iemand die van een boze geest is bezeten. Zo zegt men.

Maar King houdt vol. En hij strijdt niet alleen. Telkens ziet hij weer in droomgezichten de hemelse heerlijkheid en de helse pijn. Hij ziet engelen, die op en neer klimmen tussen het Paradijs en zijn armoedige hut. En hij verlangt zo spoedig mogelijk naar de heerlijke hemel te mogen gaan, voorgoed. Maar dat is Gods wil niet.

Op zekere nacht komt weer een engel tot hem en die neemt hem mee naar het Paradijs. Daar komt een andere engel met gloeiende zalf om hem te zalven tot profeet. „Och, Heer, brand mij niet met dat vuur!” roept hij uit, maar de engel antwoordt: „Wees niet bang, King, ik doe je geen pijn.”

Driemaal wordt hij nu gezalfd. Dan neemt de engel hem mee naar een rivier, die door het Paradijs stroomt. Hij moet zich driemaal daarin wassen en dan . . . dan weet hij dat de Here Jezus hem tot profeet en leraar van zijn volk gezalfd heeft. Dan zegt de engel hem ook dat hij naar de Broedergemeente in *Paramaribo* moet gaan en zich daar moet laten dopen.

Het is in het jaar 1857.

Een jonge Bosneger meldt zich bij de zendelingen der Broedergemeente in *Paramaribo*.

„Hoe heet je?” vragen de Broeders, „en wat wil je?”

„Mijn naam is King en ik wil dooponderricht ontvangen. De Here Jezus heeft mij gezegd, dat ik me hier moet laten dopen.”

Er is verwondering op het gezicht der Broeders.

„Waar kom je vandaan?” vragen ze. Ze herinneren zich niet hem ooit gezien te hebben.

„Ik kom van *Maripa-stoon* aan de Boven-Saramacca.”

„Maar wie heeft je dan van de Here Jezus verteld?”

„Niemand heeft mij van Hem verteld,” antwoordt King, „maar Hij heeft het mijzelf gezegd.” En dan vertelt hij van zijn heerlijke droomgezichten.

De verwondering der Broeders groeit. Het wordt verbazing. Aan deze

eenvoudige Bosneger heeft de Here zich geopenbaard, terwijl hem nog nooit door een zendeling het evangelie is verkondigd! En tenslotte zeggen ze: „King, je zult dooponderricht ontvangen, maar dan moet je minstens een half jaar hier blijven.”

„Goed,” zegt King. „Ik ga naar Maripa-stoon terug, haal mijn vrouw en kinderen en we zullen gedoopt worden.”

King vertrekt. Hij belooft binnen enkele maanden terug te komen. Maar . . . de maanden verstrijken en King keert niet terug. De maanden worden jaren. Zou hij gestorven zijn in het oerwoud? Zou hij . . . een bedrieger zijn?

Nee, King was geen bedrieger. Maar hij had een A-B-C-boek van de zendingen meegekregen — want hij kon lezen noch schrijven — en een Nieuwe Testament in het Negerengels. Spoedig had hij lezen geleerd en nu was het Nieuwe Testament hem een bron van grote vreugde geworden. Hij las het aan de andere negers voor en zei hun dat zij de afgoden weg moesten doen en niet meer in de wissel- en winti-manen moesten geloven. God zegende hem in die prediking.

Kort na elkaar had hij weer twee droomgezichten. In het ene zag hij de engel des Lichts met de duivel vechten om Maripa-stoon. Het was een vreselijke strijd, maar de engel des Lichts overwon. In het andere gezicht gaf de Heer hem de opdracht in Maripa-stoon een kerk te bouwen.

Met een man, die van een boze geest was bezeten, maar op Kings gebed was genezen, ging hij in alle hutten van Maripa-stoon, haalde er alle afgoden uit, laadde ze in een korjaal en liet alles verzinken in het midden van de rivier. Niemand durfde zich verzetten. Er brandde een heilig vuur in King en toen de negers zagen dat geen onheil hem trof, zeiden ze: „We geloven niet meer in geesten. We geloven in de Here Jezus, die King gezien heeft.” En vol geestdrift hielpen ze King bij het bouwen van een kerk. Zo stichtte de Here Jezus zich midden in het oerwoud van Suriname een gemeente, zonder dat er één zendeling aan te pas gekomen was. Maar dat wisten de Broeders in Paramaribo niet. En nog was King niet gedoopt . . .

Zo zijn enkele jaren voorbij gegaan.

Dan . . . het is in oktober van het jaar 1860.

Een wonderlijke optocht van zo goed als naakte negers trekt Paramaribo binnen.

Ze gaan naar het huis der zendingen van de Broedergemeente. Voorop gaat een nog jonge, sterke neger. Hij draagt het hoofd fier rechtop. In zijn ogen brandt een heilig vuur.

„Hier ben ik weer,” zegt hij tegen de Broeders, „en ik breng mijn gemeente mee. Zo wil het de Here Jezus.”

De zendingen zijn zeer verbaasd. Dan maakt een grote vreugde zich van hen meester en alle negers ontvangen dooponderricht. Ruim een half jaar later wordt King met zijn gemeente gedoopt.

„Nu wil ik gaarne naar huis naar de Here Jezus gaan,” zegt King, die zich bij de doop de naam Johannes gekozen heeft. Maar dat is de wil des Heren niet. De Heer heeft nog veel voor hem te doen op aarde. En ook hij moet door lijden tot de heerlijkheid komen.

Johannes King: de Bosland-zending. Streng, maar rechtvaardig leidt

hij zijn gemeente. Maar hij doet meer. Als eenmaal de apostel Paulus maakt hij lange reizen. Teruggekeerd van een van deze reizen komt Kalkoen, het opperhoofd van de stam der Aukaners naar Maripa-stoon. Als de gemeente gezongen en gebeden heeft, staat hij op, loopt naar het midden van de kerk, waar een pilaar is met een kruis eraan bevestigd. Hij gaat met zijn rug tegen de pilaar zitten en bidt: „O Heer, ik ben opperhoofd, maar ik ben niets. Gij hebt mij geroepen, om uw knecht te zijn. Onze afgoderij, onze obia's (amuletten) en onze toverij hebben gemaakt dat wij U de rug hebben toegekeerd, maar . . .” Dan keert hij zich om met het gezicht naar de pilaar, valt op de knieën, strekt zijn beide armen uit naar het kruis en bidt verder: „Och, Here, zoals ik hier omkeer, zo keer ik nu mijn gezicht naar U toe, om U te dienen. Ik bid U, mijn Heer, vergeef mij al het kwade, dat ik gedaan heb en houd mij vast, opdat ik U niet weer verlies . . .”

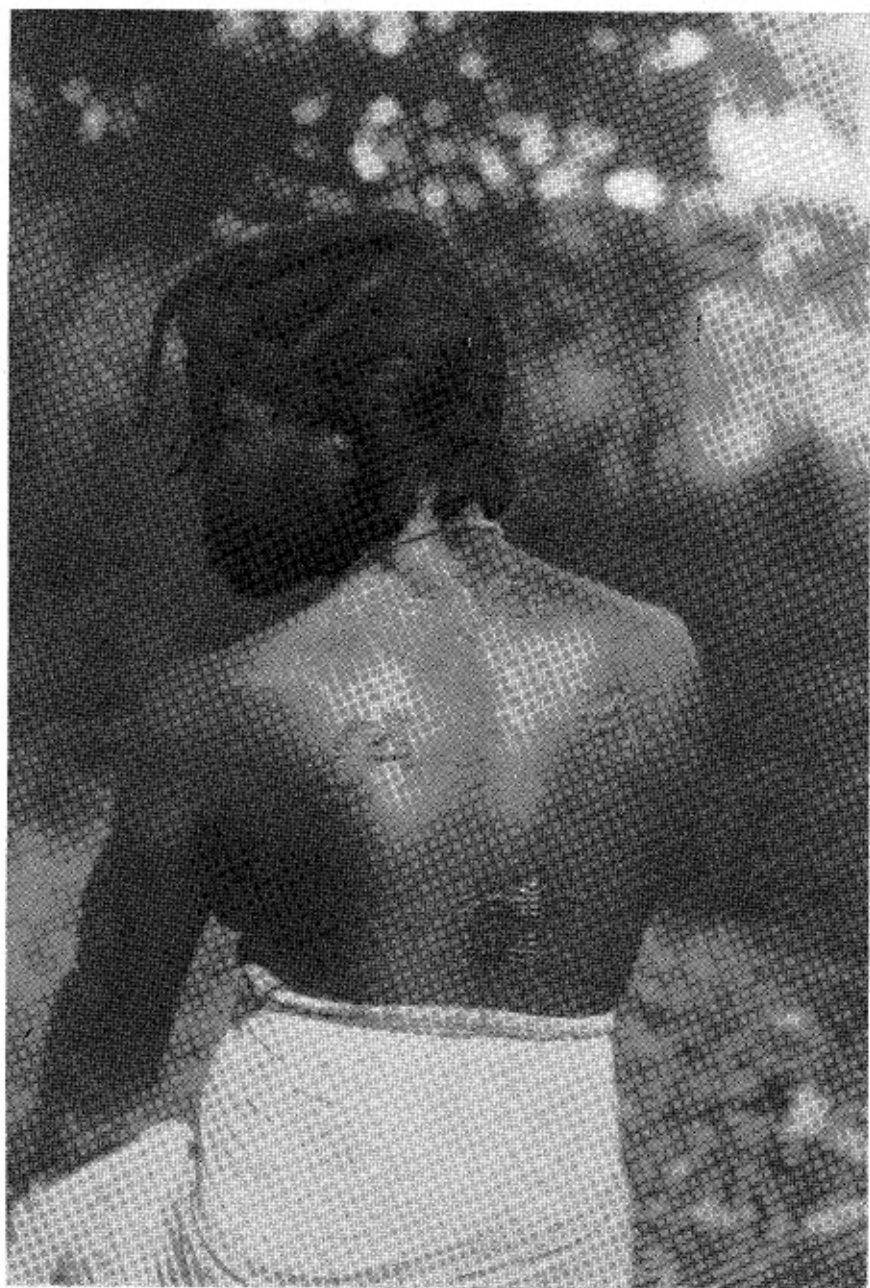
De gemeente van Maripa-stoon is diep ontroerd. Het opperhoofd der Aukaners is christen geworden. Hij is het eerste opperhoofd van een gehele stam, die zich bekeert. Hij zendt Johannes King en diens oudste broer Noach, die ook reeds christen werd, naar de dorpen der Aukaners, om allen te zeggen dat hij christen geworden is en dat zij dit ook moeten doen. Vele Aukaners nemen het evangelie aan.

Johannes King: de Bosland-zendeling. Een van de dorpen, diep in het oerwoud heeft vreselijk te lijden van de droogte. King smeekt de Here Jezus om regen. En God geeft regen, overvloedig.

In een ander dorp heeft hij vele negers bijeengeroepen. Hij spreekt tot hen over wat God van hen wil. Dan neemt hij een bijl, hakt voor de ogen der woedende tovenaars enkele bomen om en wel zo, dat zij juist op de hutten vallen, waarin de afgodsbeelden staan. De hutten worden vernield, de afgodsbeelden ook. De priesters willen hem vermoorden, maar hun plan mislukt. En ook hier komen mensen tot bekering.

King brengt het evangelie aan de *Marowijne* en de *Cottica*; de tovenaars hitsen het volk tegen hem op, maar geen enkele moordaanslag gelukt. Hij roeit urenlang in de brandende hitte, lijdt honger en dorst, omdat de mensen hem geen eten willen geven of zelf niets hebben om te geven. Hij is herhaaldelijk ziek en dreigt te bezwijken van uitputting. Soms ligt hij dagenlang bewusteloos, zwevend tussen leven en dood, maar hij herstelt weer en trekt verder, want het gehele Bosland van Suriname moet de Blijde Boodschap horen. En nooit vraagt hij enige vergoeding voor zijn arbeid.

Johannes King, de zendeling: hij weet wat lijden om Christus' wil is. Maar het diepst wordt dit lijden, als zijn oudste broer, het dorpshef Noach, weer in het heidendom terugvalt en hem uit Maripa-stoon verbant. Dan bidt hij: „O, mijn God! Wilde tijgers hebben mij omringd en sperren hun muil open om mij te verslinden. Maripa-stoon! Maripa-stoon! Gij waart in Gods boek ingeschreven als een heilig oord, maar nu heeft granman Noach een moordenaarskuil van u gemaakt! Mijn hart is vol smart en verdriet vanwege het moorden van Noach, dat nu daar plaats vindt. O, mijn God, als de arme schapen nu verloren gaan, dan kan ik het niet helpen.”

GETATOUEEERDE BOSNEGERVROUW IN SURINAME

Arch. Zendingsgen. der Ev. Broedergemeente, Zeist

De Here antwoordt: Noach komt tot berouw en sterft spoedig daarop. Dan keert King weer naar Maripa-stoon terug. Hij wordt zelfs benoemd tot opperhoofd, maar verzoekt reeds enige weken later om daarvan ontheven te worden.

Weer gaat hij op reis. Gods zegen gaat met hem mee en velen wijst hij de weg tot het eeuwige leven. Onvermoeid werkt hij door, predikt, vermaant en getuigt, totdat . . . zijn lichaamskrachten zijn opgeteerd. Hij is dan al ruim 70 jaar.

In oktober van het jaar 1898 sluit hij de moede ogen, om ze op te slaan in het Paradijs, dat hij zo vaak in zijn droomgezichten aanschouwde. Maar nu voorgoed.

Johannes King, de zwarte Profeet uit het Bosland, hoeft niet meer terug te keren naar de aarde. Hij heeft zijn taak, Gods wil, volbracht . . . !

En nu? Nog wachten vele Bosnegers in de ban van wissimannen, wintimannen en boze geesten om van die ban verlost te worden door het vrijmakende, vredegevende, blijdschap schenkende evangelie van Jezus Christus . . .

AANTEKENINGEN:

1. In deze vertelling gaat het over de *Bosnegers* in *Suriname*. Het zijn de neger-slaven die het oerwoud zijn ingevlucht. Zij vormden daar al spoedig stammen, die het de blanken op de plantages lastig maakten. Nergens ter wereld zijn de slaven op de plantages zo wreed behandeld als in Suriname. Dit blijkt wel uit het feit, dat bij de emancipatie in 1863 slechts een kwart deel van de ingevoerde slaven nog in leven was („Ons Suriname“, bl. 83 v.v.). Legèze zegt hierover (in: „Van strijd en overwinning“, Zeist 1958):

„Er was geen overheid, die deze mensen in bescherming nam. Voor hen gold geen andere wet dan die de eigenaren zelf maakten. Opdat zij zich niet zouden verbeelden mensen te zijn, was het huwelijk verboden. Zij werden gedwongen om te leven als de dieren. Overtredingen van de op iedere plaats geldende voorschriften werden meestal onmenselijk zwaar gestraft, zodat de straf in geen verhouding stond tot de overtreding. De gewone alledaagse straf was de knoet op de naakte rug. Daar waren ze zo aan gewend, dat zij dat nauwelijks meer telden.

Erger was het om naakt aan een boom vastgebonden, door muskieten, mieren en andere insecten gepijnigd te worden, totdat zij half krankzinnig werden.

De geschiedenis vermeldt echter ook andere straffen, die zo barbaars zijn, dat men zich nauwelijks kan voorstellen, hoe mensen, die zich christenen noemden, tot zulke handelingen in staat waren. Men hing ze op aan een duim, totdat ze dood waren, ook wel eens boven een smeulend vuur, terwijl men ze nog met gloeiende ijzers afgrijselijk pijnigde; men hakte hun handen en voeten af, sneed vrouwen de borsten af of verbrandde de ongelukkigen levend.

De kinderen waren natuurlijk geen eigendom der ouders, maar der plantage. Ook werd als straf aan moeders toegepast, om haar kinderen naar een andere plantage te verkopen.

Vanzelfsprekend werd nergens aan enig ander onderwijs aan de slaven of hun kinderen gedacht, dan hoe hen tot de grootste arbeidsprestatie aan te zetten. Ook werden nergens voor hen godsdienstoefeningen gehouden. Zij waren immers vervloekte schepsels. Geen wonder, dat velen trachtten te vluchten. Maar als ze gegrepen werden?! Hoofden, handen en scalpen van ongelukkigen „versierden“ de gevels van de plantagegebouwen. In het oerwoud loerde de dood op hen in de vorm van slangen, wild gedierte, honger, verraderlijke ziekten, vergiftige planten en vruchten, dodelijke dampen uit de moerassen, demonische machten, toverpriesters, pifmoordenaars (wissimannen) en Indianen. Maar het zwaard van deze laatsten eerde zich ten slotte tegen henzelf, want toen de Bosnegers machtig genoeg gewor-

den waren, roeiden zij de Indianen uit. Reeds in 1760 werden de Bosnegers autonoom, wat de Indianen nooit zijn geworden. Zo waren de toestanden, toen de zendelingen der *Broedergemeente* in Suriname kwamen."

In 1735 landden er de eerste Broeders. De plantage-eigenaars lieten hen niet op de plantages toe (op een enkele uitzondering na). Er werd zelfs een wet aangenomen, die aan zendelingen verbood met slaven over godsdienstige dingen te spreken.

Een zeer gunstige uitzondering was gouverneur Crommelin; hij was een vriend der zending. Daardoor kwamen in 1765 weer drie zendelingen. Een van hen is *Christoph Kersten*, die de oprichter werd van de grote zendingsfirma *C. Kersten en Co.*, die van enorme betekenis voor de zending is geweest.

De eerste negerslaaf die gedoopt werd was *Christiaan Cupido* (1776).

In 1778 werd de eerste kerk voor negers in Suriname gebouwd op de plaats waar nu de Grote Stadskerk der *Broedergemeente* staat in *Paramaribo*. De Hervormde predikanten der stad probeerden dit werk onmogelijk te maken, maar hun actie mislukte. De zending zegevierde ten slotte en in 1863, het jaar van de vrijwording der slaven, waren er reeds 18.830 gedoopten en 8600 doopkandidaten.

De eerste zendeling, die de arbeid onder de *Bosnegers* begon, was br. *Dehne*, die we reeds uit de vorige vertelling kennen. Reeds de eerste maanden vielen er slachtoffers. Suriname werd een „dodenland“.

In 1848 werd de eerste gemeente onder de Bosnegers gesticht, nl. *Ganzeë* (deze gemeente telt nu 1000 leden). Toen volgden *Koffiekamp* (weduwe *Hartmann*) en vele andere. Aan de Boven Suriname liggen nu 7 zendingsposten, aan de Saramacca 6. De laatste aanwinst is het prachtige *Prinses Juliana zendingshospitaal* te *Kabel*. *Er is groot gebrek aan zendingsarbeiders!*

2. De *Creolen-kerk*: Voor de vrijgeworden slaven (1863) werden overal zendingsposten, scholen en kerken gesticht. Het N.T., de psalmen en delen uit het O.T. werden vertaald. Er ontstond een gezangboek, een catechismus en een Lijdensgeschiedenis van Jezus. Voorts een preekboek met een preek voor iedere zondag en een dagtekstenboek der *Broedergemeente*. De zending opende werkplaatsen en winkels en gaf op de scholen les in het Hollands.

Omstreeks 1900 begon men bewust te streven naar de vorming van een inheemse kerk onder inheemse leiding. Er werd een theologische school geopend in *Paramaribo* voor inheemsen en een kerkconferentie ingesteld (voorloper van een synode). Rome begon een geweldige actie om de *Broedergemeente* overhoop te lopen. Met schier onuitputtelijke middelen voert zij een strijd op leven en dood met de *Broedergemeente*. Hierover verder in de volgende vertelling.

3. *Johannes King* is vóór zijn bekering wel in aanraking geweest met Europeanen. Zie over hem uitvoeriger: „*Johannes King, der Buschland-prophet*“, *Missionsbuchhandlung Herrnhut*, 1927, en *Legène*: „De zwarte profeet uit het oerwoud“, *Zeist* z.j.

4. *Koffiekamp* werd op 29 oktober 1955 bezocht door H.M. Koningin *Juliana* en Z.K.H. *Prins Bernhard*. Men leze hierover: „De Suriname-zending“ (zendingsblad der *Broedergemeente*) van december 1955.

5. Naar *Joh. King* is genoemd het *Johannes King-hospitaal* op *Stoelmanseiland*.

6. De zendingswerkzaamheid der *Broedergemeente* in Suriname omvat momenteel:

- a. zending onder Indianen, Boslandcreolen, Hindostanen, Javanen en Chinezen;
- b. Creoolse, Hindostaanse en Javaanse kindertehuizen;
- c. jeugdcentrum en internaten te *Paramaribo*;
- d. onderwijs aan 16.000 kinderen in stad, district en bosland;
- e. het *Prinses Juliana-hospitaal* te *Kabel* (a. d. *Suriname-rivier*);
- f. het *Johannes King-hospitaal* op het *Stoelmanseiland* (bij de samenvloeiing van de *Lawa* en de *Tapanahoni*).

7. In 1842 stichtte *Rome* een apostolisch vicariaat in Suriname (*Latourette*).

8. De gangbare taal onder de Bosnegers is het *Neger-Engels*, een ratjetoe van *Engels*, *Hollands*, *Frans*, *Duits*, *Hebreeuws*, *Portugees* en *Afrikaanse dialecten*.

9. Een *wissi-man* is niet alleen een gifmoordenaar. Hij werkt ook met andere geheimzinnige krachten.

10. De eerste zendelingen in Suriname waren allen handwerkslieden.

11. De neger-englische uitdrukking voor *Herrnhutters* is *Arnitri*.

12. De man, die zeer veel over Suriname in een prettig leesbare vorm heeft gepubliceerd, is zend. *P. M. Legène* († 1956). Men leze van hem o.a. „*Suriname, land mijner dromen*“, „*Tani, het godenkind*“, „*De gebroken tomahawk*“, „*Van Boschnegers en Roodhuiden*“ e.a., *Den Haag*. Een zeer oriënterend werk over de zending der *Broedergemeente* in Suriname is: *Staal en Steinberg*: „*Ons Suriname*“, *Den Haag*, 1933, 352 pag.

Over het medische werk vertelt dr. De Groot in: „Dokter in het oerwoud”, Den Haag. In „Zij gingen vooraan” door Rijnders en Wiersinga, Amst. 1955, vonden we een goede vertelling over het internaatwerk, nl. „Missie Swietsi”, pag. 100 v.v.

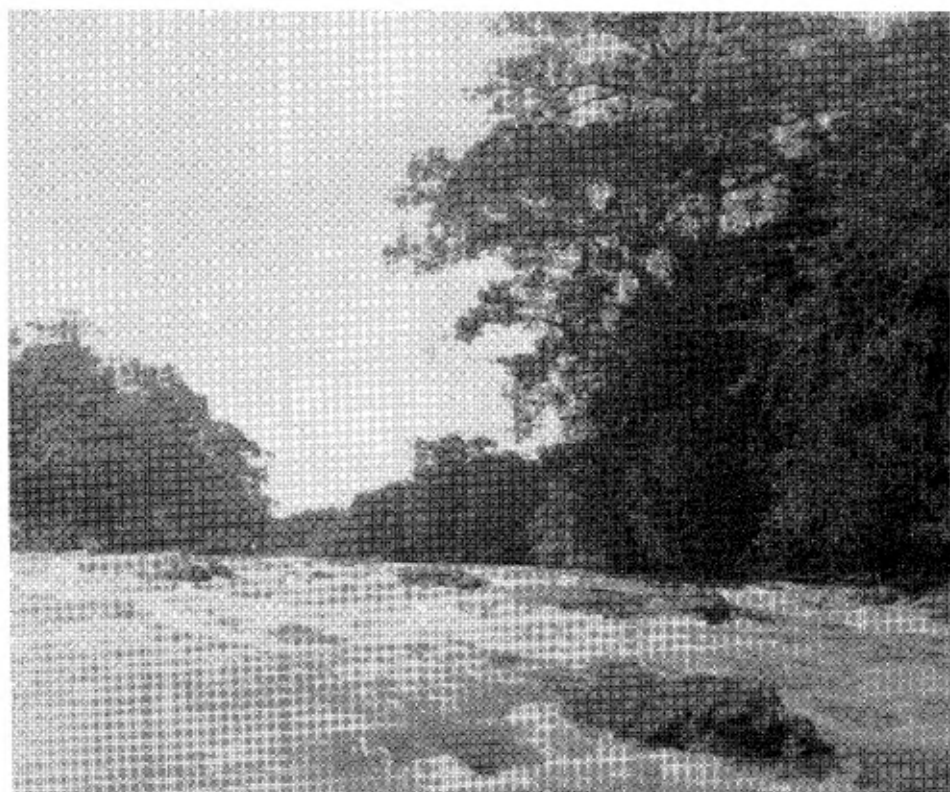
13. Over het zendingswerk der *Broedergemeente* zegt mevr. Van Asch van Wyck („Gods werk gaat door”, pag. 25): „Vóór 1800 waren Herrnhutters al werkzaam of werkzaam geweest in *Rusland* en *India*, op de *Nicobaren*, *Ceylon* en de *West-indische eilanden*, in *Suriname*, de *Goudkust* en *Zuid-Afrika*, onder de *Laplanders*, in *Groenland* en *Labrador*; en de geest der *Broedergemeente* werkte bevruchtend in menig land, want *Wesley* onderging te Herrnhut een beslissende invloed, *Carey* leerde door de *Moravische broeders* het zendingsbevel verstaan en in de Scandinavische landen gaven aanrakingen met de *Broedergemeente* de stoot tot sterke opwekkingsbewegingen. Bij de diverse zendingsterreinen ontmoeten we de *Moravische broeders* telkens.”

En even later spreekt zij over „de geheel enige betekenis van de *Broedergemeente* voor het zendingsleven der Protestantse kerken, lang vóór het opkomen van de machtige zendingsgolf der 19e eeuw, maar ook gedurende de tijd, dat deze golf naar haar hoogtepunt opliep.”

En op pag. 219: „Wat hier (d.i. op enige *Deense eilanden*, *Suriname* en *Br. Guyana*) door zendingen geleden en verdragen is, is voor ons niet meer in te denken. De diepste eerbied moet ons vervullen voor deze mensen (*Dober*, *Nitschmann* e.a.), die ook onder de zwaarste omstandigheden niet van opgeven wilden weten en enkel om nieuwe hulpkrachten vroegen.” En deze bleven komen!

14. In de *Guyanagebieden* werd de emancipatie in 1863 als een dankdag voor God gevierd en was van onlusten en wraaknemingen bijna geen sprake. Gevolg van de zendingsarbeid. Op *Haiti* (Frans) gaf het bericht van de bevrijding aanleiding tot een opstand, waarbij 2000 blanken en 10.000 negers als slachtoffers vielen en 1000 plantages werden verwoest.

15. Wie uitgebreider literatuuropgave over de *Broedergemeente* wenst, zie Latourette, dl. IV, en Warneck: „Abriss”, o.a. S. 68. Over het werk in *Br. Guyana* geeft de „Eagle Omnibus, number six” een interessante vertelling op page 125 v.v., nl. over *William Brett*. (Engels).

DE GRANDAM-WATERVALLen IN SURINAME

Arch. Zendingsgenootschap der Evangelische Broedergemeente te Zeist

51. EEN VAN LIEFDE BRANDEND HART

NITI PAWIRO: DE PIONIER VAN DE ZENDING ONDER
DE JAVANEN IN SURINAME: 1870—1914

Gezang 280 : 5.

„Ik geef mij over met lichaam en ziel aan
Hem, in leven en sterven.” Niti Pawiro.

Gods uur.

Pratend en rokend zitten santri¹⁾ Niti Pawiro en een vriend in een donkere koeliekamer op de suikerplantage Hazard aan de Nickerie. Het is zaterdagmiddag, de arbeid is gedaan. Niti zit op de slaapbriks, de benen onder zich gekruist; Hatta, zijn vriend, uit beleefdheid wat lager, op een petroleumkist. Tussen hen in staat de zwarte koffie en de tabak om de sigaretten te rollen. Een heel gewoon moment. En toch . . . nee, niet gewoon. Want dit uur is Gods uur.

Hatta scheurt een blad uit een boek, neemt wat tabak en rolt een sigaret.

„Nog geen verlangen om naar Java terug te keren, oudere broeder?” vraagt hij aan Niti.

„Nee,” antwoordt deze, „waarom zou ik? Ik verdien genoeg hier en Tjokro, mijn vrouw, is goed voor me. Maar? Wat is dat voor een boek, dat je voor sigarettenpapier gebruikt? Ik zie Javaanse letters. En . . . zoveel Javaanse boeken hebben we hier niet.”

„Oudere broeder,” zegt Hatta, „dit boek is alleen maar goed voor sigarettenpapier. Het is een gevaarlijk boek. Het is het boek van de christenen,²⁾ dat we in Amsterdam kregen op doorreis hierheen, tien jaar geleden. Je weet, dat de meesten van ons het in 't water gooiden, zo gauw we van de kade los waren. Ik heb het bewaard. Ik dacht: je weet nooit, waarvoor je het kunt gebruiken.”

Niti kijkt zijn vriend aan.

„Ik zou het toch wel eens in willen zien,” zegt hij. „Het zal mij zoveel kwaad niet doen. Je weet, ik ben santri.”

„Santri of niet, maar het is een gevaarlijk boek. Er staan platen in van de profeet Jezus. Welk een kwade invloed kan er uitgaan van de geest dier platen. Je moet het zelf weten, oudere broeder, maar ik ben bang dat Tjokro er net zo over denkt als ik.”

„Geef maar,” zegt Niti glimlachend en een poosje later gaat hij met het gescheurde boek naar huis. Dit was Gods uur.

Tjokro schrikt hevig als ze het boek ziet. „Ik durf niet in huis te blijven met dit boek,” klaagt ze. „We zullen ziekte en ongeluk krijgen. Doe het weg, Niti. Verbrand het.”

¹ Een santri is een islamietische voorganger.

² Bedoeld is de *Kitab Gambar*, een boek met plaatjes en 104 vertellingen uit het Oude en Nieuwe Testament.

Maar Niti verbrandt het boek niet. En Tjokro gaat toch ook de deur niet uit. Elke avond neemt Niti het boek en hij leest, leest hardop. Hij begint van het boek te houden. Enkele weken later moet hij naar het ziekenhuis in Nieuw-Nickerie. Hij neemt het boek mee in een witte doek en legt het onder zijn hoofdkussen. Als hij rechtop mag zitten, leest hij verder in het boek. Er staan ook zulke wondermooie dingen in.

Op zekere dag bezoeken een paar broeders van de negergemeente der Herrnhutters het ziekenhuis. Ze komen ook bij het bed van Niti. Ze verwachten niet veel van het bezoek bij hem. Hij is immers een islamiet. En nog wel een santri, een voorganger. Toch willen, nee, moeten ze met hem over Jezus praten.

Maar dan verwonderen ze zich. Deze islamiet draait het hoofd niet om in vijandschap tegen Jezus. Integendeel. Hij kent de bijbel, hij weet er veel van. En er is een grote blijheid in de broeders als ze horen dat hij er nog meer van wil weten.

„We zullen de blanke zendeling sturen,” zeggen ze. „Die weet er veel meer van dan wij.”

De blanke zendeling komt en hij praat lang met Niti.

En dan . . . als Niti genezen is, dan komt de dag dat Niti Pawiro over de drempel van een kerkgebouw stapt. Hij is de eerste volwassen Javaan in de West, die dit doet.

Het is een moedige daad. Laten we dit vooral niet gewoon vinden.

Want Niti wordt erom bespot. Hij wordt erom gemeden. Pas op, zelfs de schaduw van die man brengt ongeluk aan. Het vuur in de hel wordt al voor hem gestookt. Zijn landgenoten worden zijn vijanden.

Op een avond, als hij weer naar de kerk geweest is, wachten zij hem op met knuppels en hakmessen. Ze zullen hem, de christen-hond!

Maar Niti is niet bang. Hij gaat naar hen toe en zegt: „Jullie kunnen doen wat je wilt, maar je brengt mij niet van de weg des heils af.”

En — wonderlijk — de kerels vallen hem niet aan. Ze doen hem niets. Ongemoeid kan hij naar huis gaan. Want God heeft zijn bedoeling met Niti. En die bedoeling is niet, dat hij vallen zal onder moordenaars. Gods uur.

Er komt een dag — het is Kerstmis van het jaar 1908 — dat Niti Pawiro als eerste Javaanse christen in Suriname gedoopt wordt in de Naam des Vaders en des Zoons en des heiligen Geestes. Voortaan leeft Jezus Christus, of, zoals hij zegt: Goesti Jesoes Kristoes, in hem! Gods uur! En Niti krijgt een nieuwe naam: Jozua, Verlosser. Door hem heeft God velen van zijn volk verlost. Dat was Gods bedoeling met hem.

Niti Pawiro. Als contract-koelie is hij naar Suriname gekomen. Toen de negerslaven vrij werden in 1863 verlieten velen de plantages, waar zij zoveel geleden hadden. De plantages lagen weldra verlaten. Het oerwoud nam ze in bezit. Eerst bracht de regering er Chinezen heen, maar die bleken ongeschikt. Daarna arbeiders uit India, totdat de Engelse regering het werven van deze „contract-koelies” verbood. Toen viel het oog op het dichtbevolkte Java.

Vele Javanen tekenden een contract, waarbij ze verplicht waren vijf

jaar in Suriname te werken. Dan konden ze kiezen tussen kosteloze terugbrenging naar Java of blijven in Suriname als vrije arbeiders. In dit laatste geval kregen ze gratis een stuk grond en f 500,— om er een huisje op te bouwen. Velen bleven in Suriname. Onder hen was Niti Pawiro, de tengere santri.

Hij groeide op in de schoenmakerswerkplaats van zijn vader. Toen hij tien jaar was ging hij naar de pasentren, de islamietische priesterschool. Hij moest verschillende spreken uit de *koran* leren en de gebeden in het Arabisch opzeggen. Dat hij er niets van begreep, hinderde niet. Hij werd een getrouw islamiet en hield nauwkeurig vier van de vijf voorgeschreven plichten nl. het uitspreken van de geloofsbelijdenis, de dagelijkse gebeden, het vasten en het geven van aalmoezen bij. De vijfde plicht, de bedevaart naar Mekka, kon hij niet maken, omdat hij er geen geld voor had.

Hij was nu santri en moest voor zichzelf gaan zorgen. Hij begon als djongos (huisbediende), was een tijdlang tramconducteur in Djakarta en tenslotte mandoer op een koffie-onderneming. Daar kwam iemand tot hem, die hem overhaalde een contract te tekenen voor vijf jaar dienst in Suriname. Hij kreeg handgeld en zou gratis met vrouw en kind naar Suriname gebracht worden.

Maar ... vrouw en kind wilden niet mee. Geen nood. Voor 50 cent verklaarde een islamietische priester het huwelijk ontbonden en ... Niti ging alleen. Op de boot leerde hij Tjokro kennen, waarmee hij zijn hele verdere leven gelukkig getrouwd geweest is.

Op de plantage waar hij kwam, werkte hij overdag met het hak- of snoeimess en des avonds ... dan deed Niti, wat ook de meeste andere Javanen deden: hij ging dobbelen. Soms won hij iets, maar meestal verloor hij.

Zo bracht hij zijn vijf contract-jaren door. Toen ze om waren, keerde hij niet naar Java terug, maar bleef als vrije arbeider in Suriname.

Toen kwam Gods uur. Het boek, het versmade boek, dat in Amsterdam was uitgedeeld, deed zijn werk. Niti Pawiro werd christen, de eerste Javaanse christen in Suriname. En toen ... ?

Het is eerste Kerstdag van het jaar 1910.

Te *Leliëndaal* aan de Commewijne is de kleine gemeente bijeen. Er is een kerstboom, er is een tafel met kleine geschenken; er is kerstvreugde.

In het kleine lokaal — een kerk is er nog niet — zijn ook: Niti Pawiro en elf van zijn volgelingen. Voor hen is het een heel bijzonder kerstfeest want ... Niti's volgelingen zullen straks gedoopt worden. En voor hen zal het wel heel bijzonder gelden: Vrede op aarde in mensen van Gods welbehagen.

Uit het duistere kampongleven op de plantages heeft Niti als Gods ster hen getrokken naar de kribbe van Bethlehem. Wat — naar de mens gesproken — de blanke zendeling niet vermocht, heeft Niti, de Javaan, tot stand gebracht.

Toen de blanke zendeling moedeloos dreigde te worden, omdat de Javaanse arbeiders met een bijgelovige vrees voor hem vervuld waren; toen zij hem ontweken; toen zij rijstkorrels strooiden op de voetstappen, die hij achterliet en het kistje, waarop hij gezeten had, af-

spoelden en in de zon zetten; toen een moeder zei: liever laat ik mijn kind sterven dan het aan onreine christenen toe te vertrouwen, toen ging Niti naar de plantages en de Javanen luisterden naar hem. Hij was immers een van hen.

Geen hitte, geen tropische regen kon hem weerhouden te gaan spreken over zijn Heiland. Hij *moest spreken*, hij moest „het Boek openen” voor zijn landgenoten. Eerst bespotten zij hem — het deerde hem niet. Maar langzamerhand kwamen er enigen, die luisterden, die moesten luisteren. Want een heilig vuur brandde in zijn donkere ogen, een heilig vuur brandde in zijn blijde hart.

Hij bezocht de plantages aan de Nickerie, de Suriname, de Commewijne, de Saramacca, overal waar landgenoten van hem waren. Soms alleen, soms met de blanke zendeling.

Dan werden tijd en uur vergeten. Want Niti en zijn blanke broeder streken immers de heilige strijd voor het Evangelie.

Soms, ja, soms was het heel moeilijk. Niti was astma-patient. Soms had hij het heel benauwd in de kleine ruimten vol prikkelende rook om de muskieten te verdrijven. Dan kon hij niet meer spreken. Dan werd hij in een korjaal naar de zendingspost gebracht, kreeg medicijnen en moest rust houden. Maar nauwelijks was de benauwdheid voorbij of Niti ging weer uit om „het Boek te openen”.

En nu . . . Kerstmis.

In het kleine lokaal, dat als kerk dienst doet, staat Niti, een schaal met water, het doopbekken, in de handen. Naast hem staat zijn blanke broeder en voor hem . . . één voor één knielen ze, de elf volgelingen van Niti. En de blanke broeder sprenkelt water op hun hoofden en hij spreekt: „Ik doop u in de Naam des Vaders en des Zoons en des heiligen Geestes”. Er is vreugde, feestvreugde, kerstvreugde in Niti's hart. Want Jezus is geboren, ook voor de Javanen, ook voor de islamietische contractarbeiders in Suriname.

Het kerstfeest is voorbij. En goeroe Niti Pawiro gaat weer uit om het Evangelie te verkondigen. Hij gaat naar de melaatsen op Groot-Chatillon en Bethesda; hij gaat naar de gevangenen in fort Nieuw-Amsterdam; hij gaat naar de zieken in het militaire hospitaal van Paramaribo; hij gaat . . . ; onvermoeid gaat hij naar schier alle plantages aan de Commewijne, de Suriname, de Saramacca en de Nickerie. Zijn lichaam is zwak. Astma en malaria slopen zijn krachten. Slechts vier jaar mag hij zo zijn Heiland dienen, maar zijn leven is als een vlammenbundel, waaruit een hel licht straalt . . .

En dan . . .

In het ziekenhuis te Nieuw-Nickerie ligt een tengere Javaan. Zijn wangen zijn ingevallen; zijn kracht is verteerd. Als eens Calvijn, de grote hervormer, heeft hij zijn geslachte hart de Heer aangeboden. Nu kan dit hart niet meer. Niti Pawiro, Gods goeroe, gaat sterven.

Zijn blanke broeder staat bij zijn bed. Tjokro, zijn vrouw, die hij op de grote reis van Java naar Suriname leerde kennen, zit aan het voeten-einde. Haar ziel is bedroefd. Alleen zal zij achterblijven, kinderen heeft zij niet.

De blanke zendeling buigt zich over Niti heen.

„Mijn broeder, kun je je geheel aan Jezus toevertrouwen?”

Een glimlach gaat over het gelaat van de stervende. Zacht zegt hij: „Ik geef mij over aan Hem, met lichaam en ziel, in leven en in sterven.”

„Kan ik nog iets voor je doen, broeder Niti?”¹⁾

„Nee, pandita, maar u moet mij beloven, dat goeroe Moekurin, mijn opvolger wordt. U kunt het werk niet alleen af. En . . . u hebt een Javaan als tussenpersoon nodig.”

Nog eenmaal bidden ze samen.

Dan komen Gods engelen om de ziel van Niti Pawiro, Gods dienaar, te dragen naar het eeuwige vaderland . . .

De volgende dag reeds wordt zijn lichaam begraven onder de ruisende palmen van het kerkhof der Herrnhutters. Aan zijn graf staan negers en Javanen, Brits-Indiërs en Europeanen. En over dit graf ruisen de woorden: „Een van liefde brandend hart, een gezegend werktuig in de hand van de Meester leggen we hier ter ruste.”

En wie nu het Herrnhutter kerkhof te Nieuw-Nickerie bezoekt, vindt daar op een kruis het opschrift: „Wel, gij goede en getrouwe dienstknecht, over weinig zijt gij getrouw geweest, over veel zal Ik u zetten. Ga in in de vreugde uws Heren.”

Niti Pawiro, de pionier van de zending onder de Javanen in Suriname, ook zijn werk is niet tevergeefs geweest.

Gods uur sloeg, toen zijn boek als sigarettenpapier werd gebruikt.

Nu zijn er zeven Javaanse gemeenten in Suriname.

Om daarvoor de grondslag te leggen heeft de Here Niti Pawiro, de Javaanse contract-arbeider willen gebruiken.

¹ Met de naam Jozua, zijn doopnaam, is Niti nooit aangesproken.

AANTEKENINGEN:

1. In deze derde en laatste vertelling over Gods werk in *Suriname* gaat het over de arbeid onder de Javaanse *contract-koelies*. Het werk onder hen en onder de *Hindoestanies* is moeilijk. Het evangelie moet hier optornen tegen het Hindoeïsme en de Islam. De man, die vooral onder de *Hindoestanies* gewerkt heeft, is zendeling P. M. Legène, Deen van geboorte, die zeer veel voor de zending der Broedergemeente heeft gedaan in woord, maar ook in geschrift. De blanke zendeling in bovenstaande vertelling is broeder H. M. Bielke, later praeses der Suriname-zending. Hij schreef een levensschets over *Niti Pawiro*, uitgegeven te Zeist.

2. Er bevinden zich nu in *Suriname* ongeveer 6.000 *Hindoestanies*, ongeveer 40.000 Javanen en 2500 Chinezen. Samen ongeveer de helft der bevolking.

3. Aan de Commewyne zijn twee kindertehuizen voor Javaanse en Britsindische kinderen geopend, nl. te *Alkmaar* en te *Leliëndaal*. Samen ongeveer 125 kinderen. Daar zijn ook scholen, die door ongeveer 400 Javaanse en Britsindische kinderen worden bezocht. Zie voor het bezoek aan deze tehuizen door H.M. de Koningin in 1955: „De Suriname-zending”, december 1955 en januari 1956.

4. „Onder de Javanen is het geen zeldzaamheid, dat, wie overgaat tot het Christendom, daar zwaar voor moet boeten. Zijn huis wordt geruïneerd, zijn inboedel gestolen; hijzelf wordt uit het dorpsverband gestoten” (Legène).

5. „In het toekomstig beleid van Suriname gaan wellicht de *Hindoestanies* een leidende rol spelen. De Javanen blijven meer op de achtergrond als stille, vlijtige landbouwers.” Dit schrijft Legène in „Van strijd en overwinning”, Zeist 1948. Maar Staal en Steinberg schrijven in „Ons Suriname”, Den Haag z.j., bl. 329: „Suriname zal in de toekomst naar alle waarschijnlijkheid een land worden met een *overwegend Javaanse* bevolking. Het lot van Suriname hangt ten dele af van de vraag, of het nu of in de eerstvolgende jaren mogelijk zal zijn, de Christianisering dezer duizenden immigranten op afdoende wijze aan te vatten.” Een woord om ons op te bezinnen!

6. „Gaaf men op een zondag door *Paramaribo* van kerk tot kerk (de Broedergemeente heeft er in deze stad alleen al zeven en een paar kapellen), dan hoort men het Woord Gods verkondigen in het Nederlands, het Surinaams, Hindoestaans, Javaans en Chinees" („Van strijd en overwinning", Zeist 1948).
7. De *leprozerie Nieuw-Bethesda* wordt beheerd door de Broedergemeente, de Hervormden en de Luthers.
8. In 1950 waren in Suriname 11.000 Hervormden, 6000 Ev.-Luthers, 39.000 R.K., 40.000 Herrnhutters, 1000 Israëlieten, 63.000 Islamieten, 39.000 Hindoes. In 1957 rond 60.000 Protestanten (World Christian Handbook, 1957).
9. De Broedergemeente streeft naar „de vorming van één onverdeelde kerk in *Suriname*, met één synode, waarin alle groepen naar verhouding zitting en stemrecht hebben; met één kerkbestuur, dat de leiding van heel de arbeid in en buiten de kerk op zich neemt". Er is nu „geconstitueerd een zelfstandige provincie der Broederuniteit in overgangsstadium". In deze kerk en zending werken samen de Broedergemeente, de Hervormde, Gereformeerde en Lutherse kerken en de Vrij Evangelische gemeenten. Het is dus een oecumenische zending. De vorm van het kerkelijk leven is die van de Broedergemeente.
- „Behalve de zeven kerken der Broedergemeente, telt *Paramaribo* een Ned. Hervormde en een Luthers vrijzinnige kerk, verschillende R.K. kerken, het Leger des Heils, Baptisten, Holiness pilgrims, Zevendedags-adventisten, Methodisten en mischien nog andere. *Paramaribo* geeft alleszins de indruk zeer godsdienstig te zijn. Ja, zelfs zijn er Hindoe-tempels en Mohammedaanse moskeeën" (Legêne in „*Suriname, land mijner dromen*", pag. 21, 4e dr. Den Haag z.j.).
10. Er zijn vier Broederuniteiten:
 - a. die van Amerika: zending in Nicaragua, Alaska en Californië (Indianen);
 - b. die van Engeland: zending in Labrador, Himalaya, Jerusalem, Brits West-Indië, Uniamwesi en Nyassa;
 - c. die van Duitsland: Kaffers, Hottentotten, Suriname;
 - d. die van Nederland: Suriname.
11. Op de zendingsvelden der Broedergemeente waren in 1957: 1000 gemeenten met 207.000 gedoopten. Zie: Jubileumno. van „De Suriname-zending", maart 1957.
12. Zie over *Niti Pawiro* ook: „Ons Suriname", Den Haag z.j., bl. 308 v.v.
13. Het kinderruis te *Leliëndaal* is aan de Broedergemeente geschonken door de zendingsfirma C. Kersten en Co. in 1918.
14. Over de offers aan mensenevens in Suriname door de Broedergemeente zie „Ons Suriname", Den Haag z.j., bl. 331.
- Het bestek van dit werk laat helaas geen verdere uitwerking toe.
15. Mr. A. van Traa geeft in „*Suriname 1900—1940*", Deventer 1946, ook een kort overzicht van de „Openbare gezondheid, armenzorg en eredienst", bl. 32 v.v., alsmede van het onderwijs, bl. 19 v.v. In dit werk een aantal foto's.
16. Voor *Suriname* tot 1800: zie *Latourette*, Vol. III, page 236 en 237. Na 1800: *Latourette*, Vol. V, p. 66 en 67.
17. In Boissevain: „De Zending in Oost en West", Hoenderloo z.j., zie men over de zending onder Hindoestanen en Javanen, dl. II, bl. 274 v.v.

E. DE NIEUWE TIJD: 1918 TOT HEDEN

Una sancta ecclesia ad aeternam manet.

52. EEN STRALEND KLEINOOD IN DE KROON VAN CHRISTUS

DR. SADHU SUNDAR SINGH: 1889—1929

Lied: „Een pelgrim ben ik hier op aard“.

„Ik ben zo gelukkig, zo blij dat ik mag
lijden voor mijn Meester.“

Sundar Singh.

„Wat doe je, Sundar?“

„Ik verbrand de bijbel der vreemdelingen. Zij willen een christen van mij maken. Maar dat wil ik nooit zijn, nooit!“

Opgewonden scheurt *Sundar, de leeuw*¹), een jongen van vijftien jaar, op de binnenplaats van een huis in Rampur de bijbel in stukken. Hij heeft die gekregen van de mannen op de zendingsschool. Maar hij, die behoort tot de krijgshaftige stam der *Sikhs*, de dapperste soldaten van *India*, hij wil geen christen worden. Dan wordt hij laf. Dan kan hij later niet meer vechten. En woest scheurt hij het boek van de vreemdelingen in stukken en werpt het in het vuur, dat op de binnenplaats brandt.

„Maar, mijn jongen,“ zegt zijn vader, een schatrijk landedelman, „dit is toch dwaasheid. De bijbel is een goed boek en de vreemdelingen zijn vriendelijke mensen, al is hun godsdienst niet de onze.“

„Zij willen dat ik de geschiedenis van hun Jezus lees,“ antwoordt Sundar, „maar ik wil niet. Onze Sikh-godsdienst is de mooiste in de hele wereld. En de oudste.“

„Je moet zo niet praten, mijn jongen. Deze Jezus was een groot Leraar. En . . . je moeder had veel vriendinnen onder de vrouwen der vreemdelingen. Ze zou erg bedroefd zijn, als ze je dit zag doen . . .“

Opeens kijkt Sundar zijn vader aan. Er komen tranen in zijn ogen en . . .

„Moeder,“ snikt hij, „moeder was een heilige. Vader, het is zo donker in mijn hart. Wat moet ik doen? Moeder, o als moeder nog maar leefde . . .“

„Bid om licht, mijn jongen.“

„Dat heb ik gedaan, vader. Maar God is ver weg. Hij is te hoog om naar mij te luisteren. Ik weet niet meer, wat ik doen moet.“

Dan, opeens, zegt hij: „Vader, ik sluit mij drie dagen op in mijn kamer. Als ik dan nog geen licht en vrede gevonden heb, dan gooi ik me voor de trein; dan is alles uit!“

Nog vóór zijn vader antwoorden kan, rent hij weg. Hij sluit zich op in zijn kamer.

¹ Singh betekent: leeuw.

Dan, op de derde dag gebeurt het wonder, het mooie, blijde wonder. Terwijl hij bidt, smeekt tot de God der vreemdelingen, dan . . . dan is er opeens een groot licht in zijn kamer. En in dat licht komt een schone gestalte naar hem toe. Hij weet opeens wie het is, die hem verschijnt. Het is de Heer, Jezus Christus. Sundar sluit de ogen. Hij voelt een zachte hand op zijn hoofd. En hij hoort een stem, die zegt: „Sundar, hoe lang wil je Mij vervolgen? Ik ben gekomen om je te redden. Je bad om licht en vrede. Ik geef ze je, voor altijd.”

Die stem . . . nooit heeft een stem zo tot hem gesproken. Een machtige vreugde vaart door hem heen. Weg is het donker uit zijn hart. Hij opent de ogen. De Heiland is heengegaan.

Sundar springt op. Hij juicht, met tranen in de ogen. Nu heeft hij het: het licht, de vrede. Jezus zelf was bij hem, is in hem, voor eeuwig!

Hij opent de deur, rent naar zijn vader, zijn broers. Zijn ogen gloeien, op zijn gelaat glanst een vreugde zoals zij nooit hebben gezien. Hij vertelt hun het heerlijk visioen. De broers springen op. „Hij is gek,” zeggen ze.

Maar zijn vader zegt zacht vermanend: „Mijn jongen, dit kun je niet menen. Je bent koortsig en droomde. Ga wat rusten en deze dwaasheid zal voorbijgaan.”

„Ik ben niet gek,” zegt Sundar, „en ik heb niet gedroomd. Ik was gek, omdat ik vocht tegen de Here Jezus. Ik dacht, dat ik God moest zoeken, maar Hij zocht mij.”

„Wees stil,” zegt zijn vader en zijn stem klinkt streng. „Ga naar je kamer en laat u niets meer erover horen.”

„Vader, ik wil u in alles gehoorzamen, maar hierin niet. Ik zal, ik móet blijven spreken over Jezus, voortaan, altijd . . .”

Altijd? Ja! Want wie eenmaal Gods beminde werd, moet van zijn liefde getuigen.

Maar nu wordt het heel moeilijk voor Sundar. De broers worden woedend en verstoten hem. De familie wil niet meer te maken hebben met zo'n afvallige. En Sundars vader? Hij tracht hem te overreden. Hij smeekt hem. Hij dreigt hem. Maar als smeking noch dreiging helpt, dan zegt hij: „Ga mijn huis uit en kom er nooit meer in! Je bent mijn zoon niet meer!”

Sundar gaat. Hij wil naar het zendingshuis. Maar . . . onderweg wordt hij ziek, heel erg ziek. De broers hebben vergif in zijn eten gedaan. Hij moet sterven, als een hond! Doodziek sleept hij zich voort. „O Heer, laat me niet sterven,” smeekt hij. „Ik moet nog zoveel voor U doen.”

Op de drempel van het zendingshuis valt hij neer, bewusteloos. De zendelingen dragen hem naar binnen. Ze begrijpen wat er gebeurd is. Ze bidden om zijn herstel. Ze geven hem geneesmiddelen. En God verhoort hun gebed. Sundar sterft niet. Het is een wonder!

Als hij hersteld is en gedoopt — hij is dan zestien jaar — dan zeggen de zendelingen: „Blijf bij ons, Sundar, en verkondig het evangelie.”

„Nee,” zegt Sundar, „ik ga door de landen als een Sadhu, een pelgrim, een pelgrim voor Jezus.” En hij verlaat het zendingshuis.

Hij trekt het lange, gele pelgrimskleed aan. Hij neemt geen geld mee en geen eten. Hij heeft slechts sandalen aan de blote voeten. Zoals de Here Jezus eenmaal door Palestina ging, zo wil hij gaan, zonder geld, zonder eten, zonder een vaste woning, waar hij telkens terug kan

keren, zonder familie, zonder vrienden; slechts zijn Nieuwe Testament heeft hij bij zich en . . . zijn grote Vriend, die hem verscheen, de Heiland.

Hij gaat naar *Rampur*, zijn vaderstad. Op de hoeken der straten predikt hij. Maar niemand in *Rampur* verleent hem onderdak. Hij is het grote, gevaarlijke leven ingegaan. Maar hij vreest geen gevaren.

Hij verlaat zijn vaderstad, trekt langs de grote rivieren van *India* stroomopwaarts. Hij waagt het, de grens over te trekken naar *Afganistan*.

Daar is geen enkele prediker zijn leven zeker. Want de volksstammen daar, meest woeste rovers, hebben gezworen, dat niemand in hun land de Here Jezus prediken mag, dat niemand christen mag worden. En wie het toch doet, die wordt gedood.

Dagelijks is Sundars leven in gevaar. Maar de Heiland bewaart hem. Hij wordt niet gedood. Hij keert weer in *India* terug.

Dan reist hij naar *Tibet*, het land, waar het evangelie niet gepredikt mag worden. Blootsvoets trekt hij over een pas in het Himalajagebergte: een pas van 5000 meter hoogte, dwars door ijs en sneeuw. In een dorp in *Tibet* wordt met stenen naar hem gegooid. Een steen treft zijn wang. Het bloed stroomt uit de wond. Sundar glimlacht. De vijanden begrijpen dit niet. Ze gooien niet meer. Is hij misschien toch een heilig man, denken ze. Maar niemand verleent hem onderdak.

Hij verlaat het dorp en vindt een hol, waar hij zich neerlegt. Als hij 's morgens wakker wordt . . . ligt een grote luipaard naast hem. Het dier heeft hem niet gedood, zelfs geen kwaad gedaan.

Eens ligt hij op de knieën onder een rots, verzonken in gebed. Een zwarte panter sluipt naar hem toe. Hij merkt het niet. Het roofdier besnuffelt hem. Nu zal het hem grijpen met zijn sterke klauw. Nu . . . maar het dier doet hem niets. Het gaat naast hem liggen, als om hem te beschermen. Enige dorpsbewoners zien het wonder. Ze durven niet dichterbij te komen. Maar als de Sadhu later in hun dorp komt, luisteren ze naar hem.

Eens slaapt hij in een vervallen hut. Biddend is hij in slaap gevallen. Als hij wakker wordt, ziet hij dat een van de gevaarlijkste slangen tegen hem aan ligt. Eén beet van het ondiep en Sundar zou gestorven zijn. Maar het dier doet hem niets.

Het reizen is vol gevaren. In *Nepal*, ten noorden van *India*, wordt hij door vier rovers overvallen. Een der rovers plant zijn dolk op Sundars borst. De Sadhu buigt het hoofd, sluit de ogen. Nu zal hij sterven. De punt van de dolk zal doorstoten naar zijn hart. Maar het gebeurt niet. Slechts zijn slaapmatje wordt hem afgenomen. Dat is naast zijn Nieuwe Testament het enige, wat hij bezit.

De rovers trekken af. Even later keert een van hen terug. Weer denkt de Sadhu, dat nu zijn laatste uur geslagen is. Maar neen, de rover doodt hem niet. „Ga mee,” zegt hij slechts tegen hem en Sundar volgt. De rover brengt hem naar een groot hol. En wat de Sadhu daar ziet, doet hem huiveren van ontzetting. In het hol liggen doodsbeenderen en lijken, die in ontbinding zijn. Een vreselijke lucht slaat hem tegen. De rover wijst er op en dan . . . dan gebeurt er een wonder.

„Sadhu,” zegt hij, „dat zijn de lichamen van de mensen, die ik heb vermoord. Zou er voor een misdadiger als ik nog redding zijn?”

Een geweldige vreugde springt op in Sundar. En met een ingehouden jubel zegt hij: „Jazeker, ook voor jou is er redding. Toen Jezus Christus aan het kruis genageld was, hing hij tussen twee moordenaars, als jij. Een van die moordenaars bad om behoud en hij werd behouden, omdat hij geloofde. Zo kan ook jij behouden worden, als je gelooft.” De tranen lopen over de wangen van de ruige rover, als ze samen bidden bij de lijken van de verslagenen. En als het gebed geëindigd is, dan is de rover geen rover meer. Hij wordt christen. En zingend gaat de Sadhu zijn weg.

Gevaren? De Sadhu telt ze niet. De pest breekt uit, de vreselijke ziekte, die de mensen de zwarte dood noemen. Iedere week sterven 50.000 mensen. De ziekte is zeer besmettelijk, maar de Sadhu verpleegt maandenlang de pestlijders in Lahore. Hij staat hen bij in hun sterven en spreekt tot hen van de Here Jezus. Het vermoeit hem zeer, maar hij wordt zelf niet ziek. Een wonder!

Als de epidemie voorbij is, gaat hij weer op reis. Hij is nu twintig jaar. In Afganistan wil een troep fanatieke islamieten hem doden. Hij is in een soort herberg vol ongedierte, een eenzame plaats, waar niemand de nacht durft door te brengen. Immers, wie het waagt, wordt onherroepelijk ziek.

De volgende morgen komen de islamieten om hem te doden. Ze zien de Sadhu zitten bij een vuurtje, dat hij gemaakt heeft om zijn kleren te drogen. Dan werpt de aanvoerder van de troep zich voor hem op de grond en zegt: „Wij zijn eigenlijk gekomen om je te doden. Maar op deze plaats is het niet mogelijk één nacht door te brengen, zonder ziek te worden. Je bent niet ziek geworden, dus je bent een lieveling van Allah. Kom mee naar ons dorp, heilige man en vertel ons, waarom je niet ziek geworden bent.”

Sundar gaat nu mee. Hij blijft een week lang bij hen en predikt Jezus Christus, de Heiland, de God van grenzenloze liefde.

Zingend vervolgt hij zijn weg. Dicht bij een ander dorp gaat hij op een boomstam zitten en zingt een christelijk lied. Enige dorpelingen komen naar hem toe. Even luisteren ze. Dan springt een van hen op hem af en geeft hem zulk een slag, dat hij valt en het gezicht en de handen verwondt.

Zonder een woord te zeggen staat Sundar Singh, de „leeuw”, op. Hij verbindt zijn handen en bidt voor zijn vijanden, terwijl het bloed van zijn voorhoofd drupt. De woestelingen staan ontzet. Niemand raakt hem meer aan als hij hun spreekt over de liefde van Jezus. En de man, die hem de slag gegeven heeft, wordt een christen.

Zingend en predikend vervolgt hij zijn weg. Hij ontvangt het bevel niet meer te prediken. Maar hij doet het toch en wordt in de gevangenis geworpen. Dag en nacht is hij samen met rovers en moordenaars. Hij predikt hun het evangelie en velen geloven in Jezus Christus.

Dan wordt hij naar het marktplein gebracht om daar zijn straf te ontvangen. Zijn pelgrimskleed wordt hem van het lijf gerukt. Zijn handen en voeten worden gebonden. Men zet bloedzuigers op zijn lichaam, die hem het bloed uitzuigen. Een grote menigte staat honend om hem heen. Hij vraagt om een druppel water, maar niemand geeft hem die. Dwars door zijn pijnen heen, verkondigt hij Gods Woord.

De gehele volgende nacht blijft hij zo liggen. De andere morgen zal

hij wel dood zijn. Zo denkt men. Maar hij leeft nog en op zijn gezicht is een oneindige vrede. Dit treft de mensen zo, dat zij hem losmaken. Met grote moeite kan hij wegkruipen. Tenslotte nemen enige goedhartige mensen hem op. Zij verplegen hem tot zijn krachten weerkeren.

Zingend en predikend vervolgt hij zijn weg. In een stad wordt hij door een woedende volksmenigte voor de opperpriester gebracht. Hij wordt ter dood veroordeeld. Op twee manieren kan de doodstraf voltrokken worden. Hij kan in de verse huid van een os genaaid worden en dan in de brandende zon gelegd, waarbij de huid zal krimpen en het slachtoffer zal stikken; of men kan hem in een diepe put werpen, waar hij dan van honger en dorst zal sterven.

Sundar wordt veroordeeld tot de laatste straf. Men werpt hem in een diepe put, waarvan de bodem bezaaid is met doodsbeenderen. De put wordt gesloten met een deksel en dit wordt op slot gedaan. Daar zal hij sterven, een vreselijke dood. De lucht in de put is verstikkend.

Twee volle dagen en nachten blijft hij in de put, steeds in gebed. Maar het kan niet lang meer duren. De derde nacht zal hij sterven.

Maar in die derde nacht . . . Hoor . . . voetstappen. Een sleutel wordt in een slot gestoken en omgedraaid. Het deksel van de put wordt opgelicht. En door het donker zegt een stem: „Grijp het touw en houd het goed vast.”

Sundar vindt het touw dat neergelaten wordt. Met zijn laatste krachten houdt hij het vast. Hij wordt omhooggetrokken . . . Als een hemelse gave haalt hij de frisse lucht in zijn longen. Dan valt hij neer en verzinkt in gebed. Intussen wordt de put weer gesloten en het deksel op slot gedaan.

Wie hem verlost heeft, weet Sundar niet. Hij heeft het nooit geweten. Was het een engel?

Hij gaat weer naar de stad. En weer predikt hij. En weer wordt hij gevangen genomen en voor de lamah, de opperpriester gebracht. Deze is woedend. Iemand moet de sleutel gestolen hebben en de Sadhu bevrijd.

Hij beveelt de sleutel te zoeken. Men vindt hem ook . . . aan zijn sleutelbos. Dan is de lamah zo ontzet, dat hij Sundar beveelt de stad te verlaten, opdat de sterke God van deze pelgrim geen onheil over de stad zal brengen. Maar ook in deze stad heeft God zijn kinderen gevonden door het woord van de Sadhu.

Zingend en predikend gaat Sundar weer zijn weg.

Hij wordt bekend in het ganse, geweldige land, dat *India* heet. En . . . ver daarbuiten. Hij reist naar *Ceylon*, naar *Birma*.

Hij wordt uitgenodigd om naar Engeland te komen. Hij predikt in de grote kathedralen van Europa en Amerika. Steeds in het eenvoudige, gele pelgrimskleed en met sandalen aan de voeten. Niets heeft hij bij zich dan zijn Nieuwe Testament. Duizenden en duizenden horen vol ontroering zijn eenvoudige oproep tot bekering.

Dan gaat hij weer naar zijn vaderland terug.

Dan wil hij weer naar Tibet, de grote duistere hoogvlakte, waar de dood op hem loerde.

En dan . . . dan wordt opeens zijn pelgrimsleven afgebroken.

Waar? Niemand weet het. Is hij van uitputting neergezegen in de

eeuwige sneeuw op een der hoge passen van de Himalaja en heeft de eeuwige sneeuw zijn stervend lichaam toegedekt? Is hij gevallen in een diepe afgrond? Niemand weet het. Is de wankelende brug, waarover hij ging, boven een woeste stroom, ingestort? Heeft een wild dier hem verscheurd? Hebben rovers hem vermoord? Of is hij toch gestorven op bevel van woedende lamahs in een krimpemde dierenhuid in de felle zon?

Niemand weet het...

Maar niemand ook weet, hoe velen er door zijn woord tot Jezus gekomen zijn. Dat is opgetekend in Gods boek. En Sadhu Sundar Singh, de man die door duizend gevaren heen zijn eigen leven nooit telde, als hij maar vertellen kon van de liefde van zijn Heiland, zou de Here Jezus hem niet laten lezen in dat Boek?

De eeuwigheid zal het verklaren... ook aan Sundar Singh, de pelgrim om Jezus' wil...

AANTEKENINGEN:

1. „De geschiedenis van het volk van India is in wezen geen wereld- en oorlogsgeschiedenis, maar godsdienstgeschiedenis" („Sundar Singh, der Pilger", Stuttgart 1922, S. 4).

2. Een *Sadhu* is een Hindu-pelgrim, die van zijn jeugd af van tempel tot tempel trekt, onbekommerd om het dagelijks brood. Hij streeft naar zelfverlossing. Hij staat in een reuk van heiligheid en heeft ook toegang tot de vrouwenverblijven.

3. De stichter van de gemeenschap der *Sikh's*, waartoe Sundar behoorde, is *Nanak*, ± 1500. (*Sikh* betekent discipel.) Het werden felle krijgslieden. Er zijn er een paar miljoen in India. In *Amritsar* (= vijver der onsterfelijkheid) staat hun gouden tempel. Zij hebben ook een heilig boek: het „oer-boek".

4. *Sundar's* vader was een grootgrondbezitter. Sundar was zijn jongste zoon. Reeds van zijn jeugd af wilde hij *Sadhu* worden. Zijn moeder, een hoogbegaafde vrouw met een fijn-besnaarde ziel, had hem dit verlangen ingegoten.

5. Het zendingshuis in *Rampur* was van de *Amerikaanse presbyterianen*. Daar is Sundar op school geweest.

6. Als *Hindu* zag Sundar er geen zonde in zich voor de trein te werpen.

7. Voor *Sundar* gedoopt werd, bracht een rijke oom hem in een schatkelder. Hij toonde hem alle schatten en zei hem, dat hij dit alles mocht hebben, als hij zijn geloof in Christus opgaf. Sundar weigerde.

8. Op 3 september 1905 wordt *Sundar* te Simla gedoopt. Hij is dan 16 jaar en meerderjarig. Drie en dertig dagen na de doop trekt hij het safraangele kleed van de *Sadhu* aan.

In 1906 gaat hij naar *Tibet*, waar hij ernstig ziek wordt.

In 1907 naar een melaatsenkolonie als verpleger. Daarna studeert hij twee jaar in een Engels seminarie in Lahore. Hij wordt er tot priester gewijd, maar wil *Sadhu* blijven.

Aan de grenzen van Tibet verblijft hij vaak bij de *Herrnhutters*, die daar drie zendingsposten hebben.

In 1908 wil hij naar het heilige land. Deze reis gaat niet door.

In 1912 naar Brits Columbia, waar 4000 *Sikhs* als houthakkers werken. Ook hierheen gaat hij niet, omdat hij geen permit krijgt.

Eens wil hij als de Here Jezus 40 dagen vasten. Hij volbrengt dit niet. Houthakkers ontdekken hem. Hij is totaal uitgeput. Als hij in gemeenschap is met de Here Jezus, in het gebed, verdwijnt het gevoel van moeheid, honger en dorst geheel.

In 1918 bezoekt hij de *Thomas-christenen* in Zuid-India (32.000 toehoorders) en Ceylon. Dan Burma, Achter-Indië, China en Japan.

In 1919 doopt hij zijn vader!

In 1920 reist hij naar Engeland en Amerika. Waar hij spreekt, kunnen de kerken de scharen niet bevatten. Een toehoorder, die tegenover hem zit, beschrijft hem aldus:

„Zijn huid is licht gebruind. In het mooi gevormde gelaat vallen de schitterende zwarte ogen op. Zijn haar is glanzend zwart evenals zijn baard.”

Op het laatst van zijn leven is hij aan één oog blind. Zo gaat hij toch weer over de hoge passen naar Tibet. . . . om niet meer terug te keren.

9. De zending in Tibet is zeer moeilijk. Ook *Peter Rijnhart*, een Rotterdammer, heeft er het leven verloren. Zie over hem vertelling 27. In het begin der 18e eeuw is er een bloeiende R.K. missie geweest, die echter geheel is uitgeroeid.

10. In 1956 bezocht een Tibetaans christen West-Europa. Hij zei, dat hij wilde, dat hij zijn eigen landslieden iets kon ingieten van de „rusteloze dadendrang” van de westerse mens en de Europeanen een zweem van de Aziatische zielerust. Daarmede zouden beide werelddelen geholpen zijn, zo meent hij. Het leven in Europa maakte op hem de indruk, vergeleken met de rust die van de bergen in zijn Tibetaans vaderland stroomt, als van „één chaos”.

11. Latourette (Vol. VI, p. 196) zegt van *Sundar Singh*: „Hij was een markant mysticus en maakte een diepe indruk op velen van zijn geslacht.” En Jkvr. Van Asch van Wyck („Gods werk gaat door”, pag. 67): „Hij is een sprekend voorbeeld van het feit, dat God degenen, die Hij tot een bijzondere taak roept, ook langs zeer persoonlijke wegen voert en een directe innerlijke roeping geeft. Sundar Singh is niet door de zending tot Christus gebracht. Hij heeft de zending gezocht, toen God hem door een persoonlijke stem had geroepen. Hij vormde de grootste tegenstelling, die men zich denken kan met het activiteits-christendom, dat alleen vraagt naar hetgeen men tot stand heeft gebracht. Diep was hij onder de indruk van het materialisme en de godloosheid van het zgn. christelijke Westen en aangrijpend was zijn waarschuwing tot de westerse christenen, dat zij zich voor veel goede en nuttige dingen beijerden, maar het „Ene Nodige” verwaarloosden.

12. Voor een uitvoeriger vertelling over *Sadhu Sundar Singh* leze men o.a.: „Sundar Singh, der Pilger”, Stuttgart 1922, en „Eagle Omnibus”, number one, Londen 1949, alsmede zijn eigen werk: „Waarheid en godsdienst”, Rott. 1924. In 1958 verscheen bij het Zendingsbureau Oegstgeest: „De man, die verdween, de levensgeschiedenis vol avontuur van dr. Sadhu Sundar Sing” door C. Swaan-Koopman.

13. In „Godsdiensten der wereld” I (Amst. 1948) vindt men uitvoerige lectuur over *Brahmanisme*, *Boeddhisme* en *Hinduïsme*.

In „Lichtstralen”, no. 2, 1955, Den Haag, schreef Gramberg een korte studie over „Het Boeddhisme in deze tijd”, terwijl in de Zendingsreeks van Kok, Kampen, ds. Mulder schreef over „India's kerk in stormwind” (1947).

De literatuurlijst zou met vele no's aan te vullen zijn. Men zie ook de werken van *Stanley Jones*.

14. Het aantal Islamieten wordt geschat op 349 miljoen; Boeddhisten 150 miljoen; Hindoes 320 miljoen; Confucionisten 300 miljoen; Shintoïsten 34 miljoen; Taoïsten 30 miljoen; Animisten 100 miljoen.

(Gegevens ontleend aan „World Christian Handboek” van 1957).

53. DE GROTE, WITTE MOEDER

MARY MITCHELL SLESSOR: 1848—1915

Gez. 180 : 1, 2 en 7.

E.G. 54 : 1, 2 en 3.

„O grote, witte moeder, kom toch en
woon onder ons; wij willen Godsman-
nen worden.” Een Afrikaan.

Door het eindeloze oerwoud van Afrika gaat een kleine, wonderlijke stoet. Voorop een jongen van elf jaar. In zijn donkere ogen is bangheid. Zijn zwarte lijf glimt van de regen. Op zijn hoofd draagt hij een kist. Daarin is thee en suiker en brood.

O, hij is zo moe, zo onzegbaar moe . . . Zijn voeten glijden in de zwarte modder. Het pad tussen de hoge, zwijgende stammen is doorweekt.

Achter hem loopt schreiend een jongen van acht jaar. In zijn zwarte handen draagt hij een ketel en wat pannen.

Een meisje van vijf jaar en een jongetje van drie volgen hen.

En dan . . . de „witte moeder” . . . Wat wil deze blanke vrouw met de vier negerkinderen hier in het grote, dreigende, regendoorweekte woud?

„Witte moeder, ik ben zo moe,” klaagt het meisje.

„Nog even hoor, dan zijn we in het dorp. Dan kunnen we rusten en eten,” zegt de blanke vrouw. Maar haar stem is mat. Ook in haar is de moeheid groot. En de baby, die ze draagt, drukt zo zwaar op haar schouder.

Wat wil ze, *Mary Slessor*, de witte moeder uit het verre land, hier in het dreigende woud? En waarom trekt ze met de negerkinderen al weken lang door het oerwoud langs paden, slechts door negers en wilde dieren betreden? En waarom bleef ze niet in haar land, ver over de zee?

In 1848 is ze geboren in Aberdeen, *Mary Slessor*, die later de *blanke koningin van Okoyong* genoemd zal worden. Haar vader was een schoenmaker, die het weinige geld dat hij verdiende, besteedde aan de drank. Daardoor was er altijd armoede in het gezin van zes kinderen. Al vroeg moest Mary mee gaan verdienen. Op haar elfde jaar ging ze met moeder naar een textielfabriek. De werkdagen waren lang, de nachten van rust kort.

En toch . . . Mary was een gezond, blozend en fris meisje, dat nooit klaagde over vermoeidheid. Zo kwam het, dat zij al spoedig, bij al haar andere werk een zondagsschoolklasje leidde. Geen gemakkelijk

werk. Haar leerlingen waren kleine woestelingen uit de achterbuurten.

Eén gedachte was er, die haar altijd bezig hield: ze wilde zendeling worden. Ze bad, of God haar daartoe de weg wilde wijzen. En God wees haar de weg.

Toen Mary 25 jaar was — ze behoefde nu niet meer voor het gezin te zorgen — drong het bericht tot Schotland door, dat *Livingstone*, de grote zendeling en ontdekkingsreiziger van Midden-Afrika, gestorven was.

Nu moet ik gaan, zei Mary tot zichzelf. Ze sprak erover met moeder, de zachte, lieve vrouw, die haar altijd op het heerlijke van het zendingswerk gewezen had.

„Doe wat God je ingeeft, Mary,” zei moeder, „maar bedenk wel, dat je een leven vol gevaren tegemoet gaat.”

„Gevaren, moeder? Die tellen niet, als Jezus bij me is,” is haar diepgelovig antwoord.

Ze meldt zich aan bij het zendingscomité van de Schotse kerk en enkele jaren later wordt ze uitgezonden als zendingsonderwijzeres naar Calabar in *Nigeria*.

Het klinkt zo gewoon: zendingsonderwijzeres. Maar . . . o nee, Mary komt niet in een prettig klasje in een mooie school met zindelijke, prettige kinderen. Er is helemaal geen school. En de kinderen? Het zijn kinderen van slaven, die nog nooit van Gods Woord hebben gehoord.

De Afrikanen van Nigeria zijn zeer bijgelovig. Onder hen heerst de bloedwraak, zij brengen mensenoffers, zij eten mensenvlees. Ze leven in voortdurende angst voor ontelbare boze geesten en . . . voor de *fetischmannen*, de geheimzinnige tovenaars.

Mary kan niet met hen spreken, want ze kent hun taal niet. Ze doet er drie jaar over, eer ze kan proberen de verhalen uit de bijbel in hun taal te vertellen. Ze woont in een armelijke hut en eet het voedsel der Afrikanen: bananen, yamswortels¹⁾ en vis. Ze leeft het leven der Afrikanen in een zeer ongezonde streek en krijgt zo hevig malaria, dat ze voor herstel van gezondheid naar Schotland moet.

Nauwelijks echter is ze weer op krachten gekomen, of ze gaat terug. Nu naar een plaats verder het binnenland in. Ze verzamelt kinderen om zich heen, speelt met hen en vertelt verhalen uit de bijbel. Ook komen al spoedig mannen en vrouwen naar haar toe, om haar raad te vragen. Ze krijgen ontzag voor haar moed en de grote liefde, waarmee zij hen behandelt en geven haar de ere naam „Ma”, moeder. Dat zal haar ere naam onder de Afrikanen blijven tot haar dood toe.

Er heerst onder de inboorlingen een vreselijke gewoonte. Als er tweelingen geboren worden, dan moeten die sterven. Want tweelingen brengen ongeluk, ziekten en dood. Mary is diep bewogen met het lot dezer kindertjes, die ergens in het bos worden neergelegd en door wilde dieren worden verslonden.

Als zij hoort, dat er ergens in een dorp tweelingen geboren zijn, dan gaat zij er dadelijk in haar kano op uit, om ze te zoeken. Soms vindt ze hen nog levend en dan probeert zij hen in 't leven te behouden, wat

¹ Knolvormige, zetmeelrijke wortels van een slingerplant.

helaas lang niet altijd gelukt. Op zulke tochten spreekt zij met de inboorlingen over het Evangelie en geeft zij hun medicijnen. Merkwaardig is, dat de inboorlingen, die toch kannibalen zijn, haar geen kwaad doen.

En toch . . . de tochten over de brede rivieren in haar wankel kano zijn vol gevaren. Het wemelt er van krokodillen, nijlpaarden en waterslangen. Plotseling kunnen heftige stormen opsteken. Haar kano kan lek stoten op onzichtbare stenen in de rivier. Langs de dichtbegroeide oevers kunnen zich inboorlingen verschuilen en hun giftige pijlen op haar afschieten. Het is verschrikkelijk heet op de rivieren, waar de zon, de felle tropische zon, door geen bladertak getemperd wordt; er zijn dichte zwermen muskieten die venijnig steken. En steken van muskieten betekent malaria en malaria is hevige, afmattende koorts.

En als zij dan, afgemat en rillend van de koorts, in een negerdorp komt, dan is er geen vriendelijk huis en zacht bed, dat haar wacht. Dan kan ze in één der vuile inboorlingenhutten kruipen, waar een vreselijke lucht hangt en . . . waar altijd het gevaar dreigt, dat ze vermoord wordt. En toch . . . toch gaat ze, steeds weer.

Als een neger-koning diep uit het oerwoud enige mannen zendt om haar te vragen naar zijn dorp te komen, dan aarzelt ze geen ogenblik. Ze gaat en vertelt er van de Here Jezus. Op de terugweg overvalt haar een hevige storm. Ternauwernood weet ze met haar kano de oever te bereiken. Maar de volgende dag is ze zo ziek, dat het schijnt of ze sterven zal. Ze sterft niet, maar weer moet ze naar Schotland om herstel van krachten. Een klein meisje, dat ze in het bos gevonden en verpleegd heeft, neemt ze mee.

Niet lang blijft ze in Schotland. Als ze terugkeert wil ze naar de wilden en menseneters van *Okoyong*, de meest woeste stammen in Zuid-Nigeria. Ieder raadt het haar af. De neger-koning, die haar nog niet lang geleden vroeg om in zijn dorp te komen, zegt: „O, blanke moeder, wij zullen u nooit terugzien. De mannen van *Okoyong* zullen u vermoorden.” Maar Mary gaat! Welk een moed! Een blanke vrouw alleen!

Mary gaat. Ze neemt enige negerkinderen mee. Het wordt een moeilijke tocht, die we aan het begin van deze vertelling hebben beschreven. Ze komt in het voornaamste dorp der menseneters, Ekenge, en de hoofdman Edem is zo verbaasd, dat een blanke vrouw alleen en ongewapend het gewaagd heeft, in zijn dorp te komen, dat hij Mary niet laat doden en opeten. Hij staat haar zelfs toe een schooltje te stichten. En ook ouderen komen tot haar. Maar het leven onder de menseneters is vol gevaar.

De hoofdman van het dorp in de buurt wordt ernstig ziek. De tovenaars zeggen, dat hij sterven zal. En reeds worden een aantal slaven en kinderen gevangen genomen. Die zullen moeten sterven als de hoofdman sterft.

Mary hoort ervan en besluit er heen te gaan om de slaven en kinderen te redden. Edem waarschuwt haar het niet te doen. Mary let er niet op en gaat.

Ze komt bij de hoofdman en vraagt of zij hem beter mag maken. Ze verpleegt hem zorgvuldig, dagen lang en smeekt de Here Jezus om zijn behoud.

De Heer verhoort haar gebed. De hoofdman geneest en de slaven en kinderen zijn gered.

De zoon van Edem, het opperhoofd, wordt door een vallende boom getroffen en sterft. Edem overvalt een naburig dorp, maakt vele gevangenen en . . . die zullen nu moeten sterven als wraak voor de dood van zijn zoon.

„Ma” probeert de slachtoffers te redden. Ze smeekt Edem hen vrij te laten, maar hij snauwt haar af.

Dan doet ze een daad van grenzenloze moed. Ze gaat naar de slachtoffers, die aan bomen gebonden zijn en laat hen ontsnappen. Nu zal ze zelf sterven, want er moet bloed vloeien. Zo wil het de adat der negers. Er vloeit ook bloed, maar niet dat van Mary. Haar God beschermt haar en . . . in plaats van de gevangenen en haarzelf, vloeit het bloed van een koe . . . Het is de eerste maal dat er in Okoyong iemand begraven wordt, zonder dat er een mensenoffer wordt gebracht!

Twee groepen strijders staan op het punt een oorlog te beginnen! Mary hoort ervan en gaat terstond op weg om te trachten bloedvergieten te voorkomen. Ze komt op het toneel van de strijd. Reeds staan de strijdenden tegenover elkaar. De strijd kan elk ogenblik beginnen en dan zal er bloed vloeien.

Ze spreekt met een der opperhoofden, maar die zegt tegen haar: „Een oorlog te voorkomen is geen vrouwenzaak!”

„Jullie rekenen met een vrouw, maar je denkt er niet aan, dat er een God is, die zij dient!” roept ze de krijgers toe. Dan gaat ze midden tussen de twee partijen staan en zegt: „Jullie moeten je niet als kinderen gedragen. De eerste pijl, die afgeschoten wordt, zal „Ma” treffen. En dan . . . ?”

Er wordt een pijl afgeschoten. Rakelings snort hij langs haar heen. Moedig blijft ze staan en . . . het is de enige pijl, die afgeschoten wordt. Ma heeft de oorlog voorkomen, maar het scheelde niet veel, of het kostte haar het leven.

Toch was Mary niet steeds op het oorlogspad. Meestal was ze in Ekenge, het dorp van Edem, waar ze kookte met de vrouwen, de kinderen waste en kamde, de zieken verpleegde en . . . aan allen het Evangelie verkondigde.

Mary's leven is strijd, altijd weer strijd. Maar eenmaal is die strijd wel heel moeilijk geweest. Dat was, toen een zendeling haar ten huwelijk vroeg en zij moest weigeren, omdat zij meende Okoyong niet te mogen verlaten. Zo heeft ze dit deel van haar levensgeluk ten offer gebracht voor haar arbeid onder de Afrikanen van Okoyong. Mary, de grote, moedige vrouw, zal altijd alleen blijven. Om Jezus' wil!

In de loop der jaren verzamelt Mary een aantal kinderen om zich heen, die zij onderwijst, verpleegt en verzorgt. Sommigen van hen zijn tweelingen, die zij uit de muilen der wilde dieren heeft gered. Het bericht van haar moedige liefdedaden in het oerwoud van Nigeria dringt door tot in Schotland. De zondagsschoolkinderen daar verzamelen zo-

veel geld, dat „Ma" er een kleine stoomboot voor kan kopen. Nu hoeft ze niet meer met haar kano over de grote rivieren. De negers noemen het schip de „rookboot" en waar de „rookboot" komt, organiseren zij feesten, want „Ma" brengt allerlei mooie dingen voor hen mee in haar „rookboot": lappen katoen, prentenboeken, potloden, spiegeltjes, kralen en . . . poppen. Maar als Mary bemerkt, dat de inboorlingen de poppen als de afgoden der blanken beschouwen, is het hiermee gedaan.

Op zekere dag verhuist Edem met zijn hele dorp naar een andere streek, omdat die vruchtbaarder is. Mary verhuist mee met haar pleegkinderen, maar moet haar intrek nemen in een ellendige hut, waarin het wemelt van ratten, schorpioenen, duizendpoten, kevers en giftige insecten. Toch komen ook hier de inboorlingen tot haar met hun moeilijkheden en twistzaken en kan zij ook hier het Evangelie verkondigen.

Nu breekt er een bijzonder zware tijd voor haar aan. Een besmettelijke ziekte teistert de gehele streek. Duizenden inboorlingen sterven. Geneesmiddelen hebben ze niet. Mary kan hen slechts verplegen en hun lijden verzachten. Ze gaat van dorp tot dorp, trotseert alle gevaren en werkt dag en nacht.

Ook Edem, het opperhoofd van Ekenge, wordt ziek en sterft. En nu . . . ? Zullen er weer onschuldigen worden vermoord? Neen. Zelf timmert Mary een doodkist voor hem en als een christen wordt hij begraven. Er vloeit geen bloed; er is geen drinkgelag.

Als de ziekte afneemt, is Mary aan het eind van haar krachten. De uitputting brengt haar aan de rand van het graf. En weer moet ze naar Schotland om herstel. Het is de laatste maal. Haar moeder vindt ze er niet meer — haar vader was al gestorven vóór ze de eerste maal naar Afrika ging — ook verscheidenen van haar vrienden zijn gestorven.

Ze houdt lezingen, verzamelt geld, wekt jonge mannen op om zendeling te worden. En dan . . . dan verlangt haar hart weer naar donker Afrika.

Zo begint de laatste periode van haar arbeid als zendelinge in Okoyong, een periode van zeventien jaar. Ver van de beschaving leeft ze alleen onder de kannibalen. Ze onderwijst de kinderen, moet eindeloze „palavers" houden om twisten bij te leggen, verpleegt en geneest zieken, vertelt van de Here Jezus, reist weer in een kano over de rivieren vol gevaren, — haar „rookboot" had het niet lang uitgehouden —, bezoekt onbekende, moordlustige stammen en wordt telkens wonderlijk bewaard. Vrees kent ze niet! Het gaat haar immers om de Here Jezus! Ze wordt om haar liefde en geloofsmoed zo geacht, dat men haar de blanke koningin van Okoyong noemt. In alle moeilijke zaken komen de inboorlingen van heinde en ver de „blanke Moeder" om raad vragen.

De inboorlingen bouwen een huis en een kerk voor haar, een kerk van het hout van een grote, heilige boom. Telkens weer komen inboorlingen haar vragen of zij een blanke leraar of een blanke Ma wil sturen. Het Evangelie dringt door in het gehele gebied van Okoyong.

KERK VAN DE BELGISCHE MAATSCHAPPIJ DER PROTESTANTSE MISSIE
TE REMERA (RUANDA—URUNDI)

Arch. Belgische Ambassade

Vele negers willen Godsmannen worden. Zij sticht een ziekenhuis en een herstellingsoord voor uitgeputte zendelingen.

Geen drinkgelagen worden meer gehouden in Okoyong, geen pasgeboren tweelingen meer voor de wilde dieren geworpen, geen mensenoffers meer gebracht, geen boze geesten en toverpriesters meer gevreesd.

Dan, na een arbeid van veertig jaar in Gods Koninkrijk, komt ook voor haar het ogenblik, dat de Heiland haar wenkt.

Veertig jaren eenzame, moedige arbeid in het oerwoud.

De grote, blanke Moeder is oud geworden.

Het lichaam, dat zo vaak geteisterd is door koorts, is bedekt met pijnlijke zweren. Maar ze wil de arbeid, die haar altijd zo lief was, niet opgeven.

Begin 1915, het jaar, waarin de volken elkaar ten dode toe bestrijden, overvalt haar weer een hevige koorts.

En dan, op 13 januari, geeft Mary's lichaam de weerstand op. Ze heeft genoeg gestreden en geleden in dienst van haar Heiland. Nu mag ze ingaan in de rust, die het einde is van alle strijd, de eeuwige rust in het Vaderhuis.

Dof seinen de trommels, die zo vaak in de oerwouden haar komst hebben aangekondigd, het bericht, dat „Ma” is heengegaan, om nooit weer te keren.

„Adiaha makara! Adahia makara!” roepen wenend de Afrikanen, die gekomen zijn om Ma nog eenmaal te zien. „Onze moeder is dood! Wat moeten wij nu doen?”

Maar als het afgestreden lichaam van Mary Slessor neerzinkt in het graf, is er een stokoude negerin, die zegt: „Weent niet, prijst God, de Bron van zoveel zegen!” Zo zou ook „Ma” het hebben gewild.

En enkele dagen later verschijnt er een bericht, zwart omlijst, in de krant van de regering in Nigeria, dat luidt:

„Met innig leedwezen heeft Zijne Excellentie, de Gouverneur-Generaal, mededeling te doen van de dood te Itu op 13 januari, van Miss Mary Mitchell Slessor. Veertig jaar (slechts onderbroken door enkele korte bezoeken aan Engeland) heeft zij gearbeid onder de bevolking van Zuid-Nigeria.

Door haar enthousiasme, haar zelfopoffering en karaktergrootheid heeft zij de toewijding geoogst van duizenden inboorlingen, onder wie zij arbeidde, en de liefde en achting van alle Europeanen, onverschillig hun stand of godsdienst, met wie zij in aanraking kwam.

Zij is gestorven, gelijk zij gewenst heeft, op het toneel van haar arbeid, maar haar nagedachtenis zal lang blijven leven in de harten harer vrienden in Nigeria, inboorlingen zowel als Europeanen.”

Zo heeft ze gearbeid, Mary Slessor, de blanke koningin van Okoyong. En ook haar arbeid was niet te vergeefs . . . !

AANTEKENINGEN:

1. Let er op, dat ook *Mary Slessor* een Schotse was. Zij behoorde tot de *Schotse presbyteriaanse kerk*. Toen zij na drie jaar studie de Efik-taal, de taal der negers, onder de knie had, zeiden deze: „O, wonderbare blanke vrouw! Gij zijt wel geboren onder een vreemd volk, maar gij zijt gezegend met een Efik-mond!”
2. Tijdens haar eerste bezoek aan Schotland werd haar eerste pleegkind in de kerk te Dundee gedoopt.
3. De inboorlingen noemden het christendom de „Jezus-weg”.
4. Toen *Mary Slessor* vijftien jaar gewerkt had in *Okoyong*, kon zij de eerste Avondmaalsbediening houden. Na het uitdelen van brood en wijn zong het volk Ps. 103 : 3 en 4 in de taal van *Okoyong*.
5. De Engelse regering vroeg *Mary* de regeringsfunctie te aanvaarden van „rechter in het land van *Okoyong*”. Zij aanvaardde die functie, maar bleef vóór alles zendeling. Zij wilde geen salaris aannemen. Haar titel was: „vice-voorzitter van het inboorlingengerecht”.
6. Toen een opperhoofd in *Okoyong* stierf, werden op zijn graf tien kinderen geslacht.
7. Op het eind van haar leven leerde *Mary* nog fietsen, maar dit beviel haar niet. Ze kreeg toen een rolstoel. Een welgestelde dame bood haar een rustkuur aan in een der beste hotels van Las Palmas op de Canarische eilanden. Ze ging er heen, maar was weer spoedig in *Okoyong* terug.
8. Behalve last van de koorts had *Mary* vooral in het begin last van . . . heimwee. Geen wonder! Laten we ook haar niet idealiseren! Eens, toen zij het oerwoud in trok, be kroop haar zulk een gevoel van hulpeloosheid en vrees, dat zij haar lippen niet kon bewegen tot een gebed. Zij kon slechts opzien naar de hemel en het woord „Vader” stamelen. Toen ging ze!
- Soms waren haar voeten zo gewond, dat zij in geen zes weken schoenen kon dragen.
9. Hoe vreselijk de toestanden in *Okoyong* waren, blijkt wel uit wat *Mary* zelf getuigde: „Als mijn Heiland mij niet aan alle zijden bewaard had, had ik er mijn verstand bij verloren.”
10. Aan de moordpartijen bij het overlijden van stamhoofden is ten slotte mede een eind gemaakt door een strafexpeditie van de Engelse regering.
11. Uit erkentelijkheid voor haar werk bood de regering haar het *Malthezer kruis* aan. Het was aan de vier hoeken versierd met een leeuw en werd door vrouwen op de linkerschouder gedragen.
12. *Mary Slessor* is op het kerkhof van *Duketown* begraven. Wie meer over haar wil weten, leze de „Zendingsgedenkschriften” van de Schotse Kerk en „Lichtstralen”, 1920, no. 6; P. H. Muller: „*Mary Slessor*”, uitg. Bijbelkioskver. A’dam; W. P. Livingstone: „*Mary Slessor of Calabar*”, Londen 1916; McEvory: „*Mary Slessor*”, Londen z.j.
- Scott Latourette zegt van haar: „Een van de merkwaardigste vrouwen in de zending was *Mary Slessor*” (Vol. V, p. 440).
- En Jkvr. Van Asch van Wyck (in „Gods werk gaat door”, pag. 191): „Van nature een schuchtere, angstige vrouw ontwikkelde zij een onvergelijkelijke onbevreesdheid en moed, zodra zij zich wist te staan in de dienst van haar God.”
- In *Nigeria* zijn nu ongeveer 1.400.000 christenen, ongeveer 1200 zendingsarbeiders met ongeveer 15.000 Afrikaanse medewerkers, waaronder ongeveer 600 predikanten.
13. Over andere grote vrouwen in de zending: *Miss Chakko*, *Dokter Ida*, *Ramabai* en *Trotter* hopen we later nog eens te kunnen vertellen. Zie: „Wegenbouwers”, Oegstgeest, en „Vijf wegen voor Azië”, Oec. Jeugdraad, Utrecht.
- Over de „Medische zending in een nieuwe situatie” vonden we een interessant artikel in „De Heerbaan”, januari-februari 1954, p. 23 v.v.

ALBERT SCHWEITZER OP 80-JARIGE LEEFTIJD

54. DE MAN, „DIE ZICH WEGWIERP AAN DE WILDEN IN TROPISCH AFRIKA”

DR. ALBERT SCHWEITZER: 1875—HEDEN

Gez. 265 : 1, 4 en 5

„Slechts hij, die zijn voornemen niet als iets buitengewoons, maar als iets vanzelfsprekends beschouwt en die niet denkt aan heldhaftigheid, doch slechts een plicht erkent, die hij zich in een bezonken enthousiasme stelde, bezit de geschiktheid een geestelijk avonturier te zijn, zoals de wereld ze nodig heeft.”

Dr. Alb. Schweitzer.

In *Frans Aequatoriaal Afrika*.

Verloren in het oerwoud, aan de rivier de *Ogowé*, staat een armelijk ziekenhuis. Of nee, het woord „huis” is een veel te mooi woord, want het hele hospitaal bestaat uit een kippenhok en een paar bouwvallige schuurtjes.

En toch . . . dit is een ziekenhuis en er is een echte dokter.

De dokter, witte broek, wit overhemd en een tropenhelm op, staat wat te vertimmeren aan het kippenhok. Een zwarte man komt naar hem toe. Hij loopt onzeker, alsof hij erg moe is, of ziek.

Bij de dokter gekomen, wijst hij naar zijn hals. Daar zijn enkele kleine wondjes, die opgezwollen zijn. Dokter Schweitzer kijkt lang naar de wondjes.

„Vreemd,” zegt hij tegen Jozef, zijn zwarte bediende en tolk, „ik dacht eerst aan de beet van een luipaard, maar . . . het is de beet van een mens.”

„Een luipaardmens, dokter,” zegt Jozef, „kijk, hier zijn wonden van nagels.”

„Een luipaardmens? Wat is dat?”

„Een mens, die vast gelooft, dat hij een luipaard is en die andere mensen doodt als een luipaard door hen in de hals te bijten,” antwoordt Jozef. „Uit het bloed van iemand die vermoord is, maakt men in een menselijke schedel een toverdrank. Van die toverdrank doet men iets in het drinken van een ander, zonder dat die het weet. Dan gelooft die ander, dat hij een luipaard geworden is. Hij doet nagels van luipaarden of stukjes ijzer aan zijn vingers en tenen en gaat sluipen als een luipaard. Dan bespringt hij andere mensen en bijt hen in de hals.”

De dokter kijkt weer naar de wondjes. „Ja, het zijn beten van een mens,” zegt hij.

„Wij mannen der Pahuins zeggen, dat de beet van een luipaard erg is,” herneemt Jozef; „de beet van een gifslang is erger, die van een aap nog erger, maar het ergst is die van een mens.”

„Dan gaan we direct de wonden reinigen, Jozef,” zegt dokter Schweitzer. „De man heeft nu al koorts. En ondertussen mag jij me nog iets meer van de luipaardmensen vertellen . . .”

In het dorpje Günsbach in de Elzasz, zo heerlijk beschut tussen de bergen, staat een kleine kerk met een parmantig spits torentje er op. In die kleine kerk staat een mooi orgel en dat orgel wordt bespeeld door een organist van . . . negen jaar. De tenen van de jongen, Albert heet hij en hij is de zoon van dominee Schweitzer, kunnen net bij het pedaal, maar hij speelt en hij begeleidt het gezang der gemeente als een volleerd organist.

„Hoe was het, vader?” vraagt Albert als de kerkdienst afgelopen is.

„’t Was aardig, mijn jongen en . . . als je hard studeert kun je een beroemd organist worden.”

Alberts ogen schitteren. Vader was niet gewoon hem te prijzen. Vader speelde zelf ook mooi en van zijn vijfde jaar af had Albert al les van hem gehad.

Dominee Schweitzer heeft gelijk gekregen. Toen Albert dertig jaar was, was hij werkelijk een beroemd organist.

Maar hard studeren? Ja, wel op het orgel, maar op school . . . nee, op school voelde hij niet veel voor hard studeren. Vechten met de jongens van het dorp, dat kon hij. Hij was een flinke, gezonde sterke kerel en stond zijn man.

Maar hard studeren? Nee . . . totdat een van zijn leraars hem dromerig en lui noemde. En toen zei hij tot zichzelf: Lui? Dat zal niet meer van me gezegd worden, nooit! En toen ging hij studeren. En juist in de vakken die hij het vervelendst vond, studeerde hij het hardst. Zo was Albert.

En toen hij dertig jaar was, was hij niet alleen beroemd als *musicus*, maar ook als *godgeleerde* en *wijsgeer* en had hij over de godgeleerdheid en de wijsbegeerte al dikke boeken geschreven en was hij *doctor* en . . . *professor*!

Waarom ik al tweemaal gezegd heb: „toen hij dertig was”? Wel, toen kwam er een grote verandering in zijn leven, een verandering, die hij zelf wilde.

Je moet namelijk weten, dat Albert, al was hij dan een gezonde, flinke kerel, die graag een robbertje vocht, reeds van jongs af een grote liefde had voor al wat leefde en leed. En toen hij een jonge man was geworden, deed hij deze gelofte: „Tot mijn dertigste jaar wil ik mij geheel wijden aan de muziekunst en aan de studie. En dan, dan ga ik de lijdende mensen helpen.” Hoe? Dat wist hij toen nog niet, maar dat liet hij aan God over. Die zou hem de weg wel wijzen.

De weg? Op zijn dertigste jaar zit professor doctor Albert Schweitzer op zijn kamer in Straatsburg. Hij denkt aan zijn gelofte, jaren geleden gedaan. Die moet hij nu waar maken. Maar hoe?

Er wordt op de deur geklopt. Zijn hospita — prof. Schweitzer is nog niet getrouwd — brengt hem een maandblaadje van het *Parijse zendingsgenootschap*, een blaadje, dat vrienden in Parijs hem geregeld sturen. Eerst legt hij het naast zich neer en wil verder studeren. Dan neemt hij het toch op en kijkt het even in. En dan . . . dan leest hij:

„In de Franse Kongo zijn dringend mensen nodig. De kerk heeft mensen nodig, die op de roep van de Here Jezus eenvoudig antwoorden: Heer, ik ben gereed.”

Prof. Schweitzer legt het blaadje neer. Hij staart voor zich uit. Dan . . . opeens, nu weet hij het! Dit is het! Dit is Gods weg!

Hij meldt zich aan bij het Parijse zendingsgenootschap en zegt: „Ik wil naar de Kongo gaan als zendeling.” Maar de heren van het zendingsgenootschap zeggen: „De Kongo heeft het meest behoefte aan een arts, een dokter, om de vreselijke ziekten der Afrikanen te genezen.” Daar stond prof. Albert Schweitzer. Hij was een beroemd godgeleerde, een beroemd wijsgeer, een beroemd musicus, die vooral de werken van Bach prachtig kon spelen, maar . . . hij was geen arts.

Dan voor arts gaan studeren, een studie van zeven jaar. Denk je even in wat dat voor prof. Schweitzer geweest is. Hij werd weer student en zat weer op de college-banken. Hij moest weer examens doen. Hij moest . . . maar na zeven jaar wás hij arts. En toen . . . toen ging hij zijn gelofte vervullen.

Hij trouwde met *Helene Breslau*, een domineesdochter, die nu voor verpleegster ging leren, bedelde geld bij kennissen en vrienden, gaf orgelconcerten en toen hij genoeg geld bij elkaar had, kocht hij medicijnen en instrumenten, om een ziekenhuisje te beginnen. Samen met zijn vrouw ging hij naar *Lambarene* aan de rivier de Ogowé, diep in het oerwoud van *Frans Aequatoriaal Afrika*. En daar stichtte hij zijn ziekenhuisje. Ik heb je al verteld, hoe het er uitzag. Maar nu kon hij, zoals hij het zelf zegt, „iets doen om de ontzaglijke schuld te boeten, die de blanken zich op de hals hadden gehaald door hun drankhandel en slavenroof.”

Welnu, dit boeten heeft hij zijn hele, lange leven gedaan en doet hij nu nog. En hij is al meer dan tachtig jaar!

Het begin? Een kippenhok in het oerwoud. Zijn kennissen en vrienden, zijn familieleden hadden hem een dwaas genoemd. Hij, de beroemde professor ging zich begraven daar in het oerwoud, waar in een gebied, dat zeven keer zo groot is als de provincie Utrecht, 15.000 Afrikanen in de ellendigste toestand haast als dieren leefden. Nee, het was dwaasheid. Prof. Schweitzer zou wel gauw terugkomen, als hij ooit terugkwam! Als hijzelf niet spoedig stierf aan de beruchte koortsen van tropisch Afrika, of aan de vreselijke slaapziekte of de dysenterie (een ziekte van de ingewanden) of bedekt werd met zweren, zoals veel Afrikanen hadden, framboesia noemen ze deze ziekte.

En dan . . . prof. Schweitzer had geen enkele hulp om een ziekenhuis te bouwen. Hoe kon hij dat nu alleen? En hij had er immers geen verstand van ook! Daar moest je architect voor zijn en timmerman en metselaar en loodgieter en . . . nee, 't was dwaasheid. En wat te doen als er krankzinnigen gebracht werden? Waar moest hij die laten?

En verder . . . er was geen enkele goede weg in *Lambarene*. Alle vervoer moest in prauwen gebeuren over de rivier, waar ook nog stroomversnellingen waren en nijlpaarden en krokodillen en slangen. En dat alles voor die paar negers! Op iedere vierkante kilometer woonden er twee. 't Was dwaasheid!

En eten? Al het eten moest aangevoerd worden. Het oerwoud leverde

niets eetbaars!¹) Er moest maïs geteeld worden (pas op voor de wilde varkens, die houden daar ook van!); er moesten bananenbomen worden gepoot — en de apen waren verzot op bananen!; er moesten maniokwortels gekweekt worden; er moesten kippen worden gehouden — een ziekenhuis kon toch niet zonder eieren; maar de negers, die met hun hele familie kwamen om genezen te worden, kookten hun eigen potje en een kippetje in zo'n potje was best lekker!; er moest melk zijn in een ziekenhuis, maar koeien waren er niet, wel geiten; er moest toch een plekje zijn, waar dokter Schweitzer een patient kon opereren en waar zo'n patient droog lag als de hevige tropische regens neerplensden — er waren twee regentijden, die samen meer dan een half jaar duurden.

Er moest een plekje zijn, waar dokter Schweitzer zijn medicijnen en instrumenten droog kon houden; en er moest hout zijn, om een schuur te timmeren — hout genoeg in het oerwoud, denk je. Jawel, maar de meeste bomen waren ongeschikt en wie kapte en zaagde ze? De negers? Nee, die deden het niet.

En er moest bamboe zijn voor de wanden der schuren — ik noem het nog steeds geen huizen, dat merk je wel — en die bamboe groeide in moerassen ver weg en daar kon je alleen met hoog water komen en wie haalde het?

En er moesten dakpannen komen, gevlochten dakpannen — die waren schaars — en er moest petroleum zijn voor de lampen en allerlei soort gereedschap en . . . nu ja, winkels waren er niet. En er moest rijst aangevoerd worden — die groeit daar niet en als een periode van droogte kwam, dan kwam er hongersnood en o wee, als er een besmettelijke ziekte uitbrak . . .

Ik zou best zo nog door kunnen gaan, maar jullie kunt nu zelf het lijstje van moeilijkheden wel langer maken en je kunt ook begrijpen, dat iedereen prof. Schweitzer een dwaas vond.

En nu heb ik nog niets gezegd van de grote vijanden van de dokter: de *fetischmannen*! Dat waren de tovenaars, de medicijnmannen van de stam. Die wilden niet, dat de mensen naar de dokter gingen om genezen te worden. Ja, weet je wie ze wel lieten gaan? De mensen, waarvan ze wisten, dat ze ongeneeslijk ziek waren. Want die wilden zij niet helpen en dan zouden er bij de blanke dokter veel sterfgevallen zijn en dan konden zij zeggen: „Zie je wel, die blanke dokter kan de mensen ook niet genezen.”

Een andere vijand was de angst van de negers om alleen door de dokter geholpen te worden en alleen in het ziekenhuis te blijven. Ze namen dus hun familieleden mee en die hele familie: mannen, vrouwen en kinderen moest door de dokter gevoed worden. En alles gratis, want betalen was er niet bij. Geld hadden ze trouwens niet. De dokter vroeg later als betaling: een poosje werken voor hem of een aantal dakpannen. Maar dat werken was er naar en die dakpannen, die na een paar jaar verrot waren . . . ! Daarom timmerde de dokter zelf maar: hij was werkelijk behalve musicus, godgeleerde, wijsgeer en arts, ook architect en timmerman.

¹ Wij denken wel vaak het tegengestelde, maar Schweitzer schrijft zelf, dat een Afrikaan zonder voedsel bij zich in het oerwoud aan de hongerdood is prijsgegeven

Was hij dan geen dwaas, prof. Schweitzer? Nee, want hij had een gelofte gedaan! En . . . hij vertelde de Afrikanen, die bij hem kwamen om te genezen van de Here Jezus. Hij was vóór alles dokter, ja, maar iets van de zendeling is toch altijd in hem gebleven. Hij leerde hen psalmen en gezangen zingen en hij vertelde hun van Jezus' grote liefde ook voor Afrikanen, hoe diep ze gezonken zijn. Hij doopte ze zelf niet. Dat liet hij over aan de zendeling, die niet ver van hem op een zendingspost woonde. Bij hem stond op de voorgrond: een Christendom van de daad. En daarop wees hij de negers telkens weer.

Was prof. Schweitzer een dwaas? Ja, zeg je, als je alleen maar kijkt naar wat hij in de beschaafde wereld had kunnen worden: de meest beroemde musicus, de grootste kenner van Bach — dat is hij! —, een groot en beroemd godgeleerde, een groot en beroemd wijsgeer, — weet je, dat prof. Schweitzer drie doctorstitels heeft?!

Nee, zeg je, als je denkt aan zijn gelofte en aan wat hij, dwars door alle moeilijkheden heen heeft tot stand gebracht.

En toch . . . Het leek erop, of de vrienden, die zeiden dat hij wel gauw terug zou komen, gelijk kregen. Zie je wel! Prof. Schweitzer kwam gauw terug. Maar dat was niet zijn schuld. En ook niet de schuld van de Afrikanen en hun afschuwelijke ziekten.

Nee . . . nog maar een jaar werkte hij in Lambarene, toen . . . de eerste wereldoorlog uitbrak. Prof. Schweitzer was een Duitser en hij werkte op Frans gebied. En Frankrijk en Duitsland waren met elkaar in oorlog en dus kon prof. Schweitzer niet verder de zieke Afrikanen genezen. Hij werd gevangen genomen en geïnterneerd. Wat zal dat een zware slag voor hem geweest zijn!

Hij werd naar een kamp in de Pyreneeën gebracht. En daar zat hij nu, ver van zijn geliefde werk in Afrika. Niemand die hem daar kon vervangen. Het verdriet knaagde aan zijn leven.

De oorlog ging voorbij, maar prof. Schweitzer ging niet naar Afrika terug. Hadden zijn vrienden gelijk? Was het dwaas geweest? Hij had veel geld nodig gehad, om zijn werk in Lambarene te beginnen en voort te zetten. Nu had hij niets meer. Erger nog: hij had schulden gemaakt voor zijn prachtige werk van liefde. En hoe moesten die schulden betaald worden? Hij was diep verdrietig. En zag geen uitweg. Totdat . . .

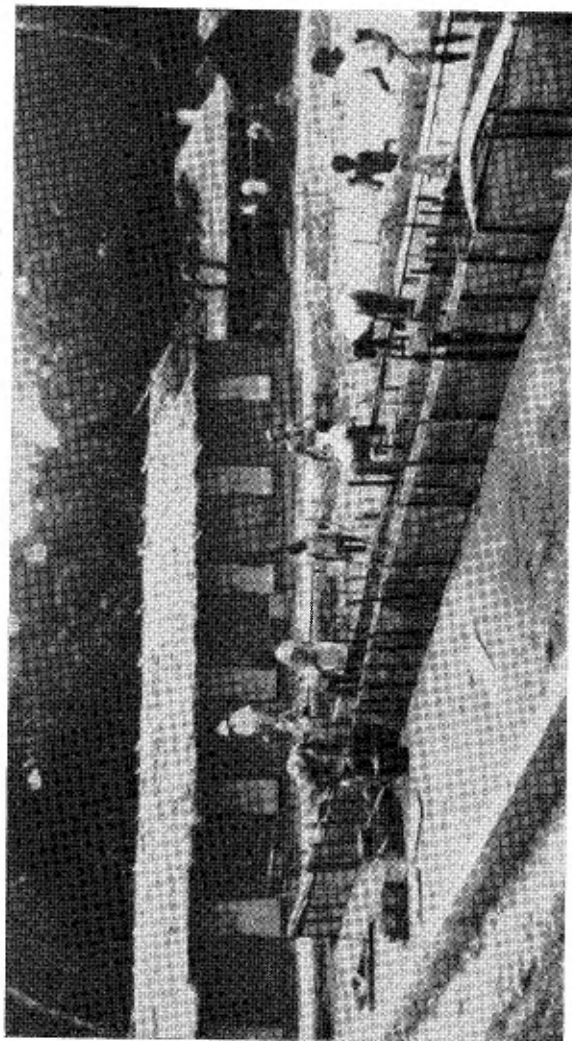
Het hoofd van de kerk in Zweden was een beroemd man. *Nathan Söderblom* heette hij. Die nodigde prof. Schweitzer uit naar Zweden te komen. En daar, na een gesprek met Söderblom, werd prof. Schweitzer genezen van zijn verdriet.

„Ga twee dingen doen,” zei Nathan Söderblom, „ga orgelconcerten geven en ga een boek schrijven over je werk in Afrika. En van de opbrengst kun je de schulden betalen.”

Dat deed prof. Schweitzer. Hij gaf orgelconcerten en hij schreef een boek, dat in verscheidene talen werd vertaald en dat bij ons „Aan de zoom van het oerwoud” heet.

En toen . . . toen veerde hij weer op. Toen kon hij zijn schulden betalen en hij verdiende zoveel, dat hij weer terug kon naar Lambarene.

Bijna tien jaar was hij weg geweest, maar nu ging hij er weer heen met . . . een Hollandse zeeboot onder een Hollandse kapitein.

WASDAG IN LAMBARENE. OP DE ACHTERGROND ALBERT SCHWEITZER

Maar, o, wat was het treurig gesteld in Lambarene. Van al zijn werk was praktisch niets meer over. Zijn ziekenhuisje was ingestort; zijn tuin was overwoekerd door het oerwoud. Zou hij weer beginnen?

Ja, hij begon weer en van alle kanten kwamen ze weer, de zieken. Ze waren zo blij dat de grote, blanke dokter er weer was. Hij genas de zieken weer en hij bouwde, de ene barak na de andere. Hij was weer arts en architect en timmerman en . . . het ging weer voorspoedig, totdat . . . toen kwam er een tweede slag voor hem.

Er brak een besmettelijke ziekte uit, zo hevig, dat zijn werk weer te gronde dreigde te gaan. Hij kon de lijdens aan de ziekte niet in een aparte barak opnemen. De een besmette de ander en . . . en niemand durfde haast meer naar zijn ziekenhuis te komen. 't Was om wanhopig te worden.

Maar prof. Schweitzer werd niet wanhopig. Hij werkte, hij vocht door met taaie volharding en ook deze slag kwam hij tenslotte te boven.

Nu ging zijn werk voorspoediger. Er begon geld te komen uit Europa, uit Amerika, waar men bewondering kreeg voor zijn dapper werk onder de Afrikanen. Van tijd tot tijd ging hij zelf naar Europa om concerten te geven en lezingen te houden en zo geld te verdienen voor zijn werk. Er werden verenigingen gesticht om geld voor hem in te zamelen. Ook in ons land ontstond zo'n vereniging.

En prof. Schweitzer ploeterde voort aan de zoom van het oerwoud.

Hij kreeg hulp van enkele dokters en verpleegsters en de Afrikanen noemde hem „de grote dokter”.

Zo heeft hij gewerkt van 1913 af tot nu toe. Zijn ziekenhuis werd een dorp van barakken, waarin de verschillende zieken een plaats vinden. Hij heeft een prachtige tuin aangelegd en boomgaarden.

En nu . . . nu is hij misschien wel de beroemdste man van de hele wereld. Ieder weet, wie prof. Schweitzer is en wat hij gedaan heeft in stoere, taaie volharding. En wie zal zeggen, hoeveel Afrikanen hij tot eeuwige zegen geweest is!

Ieder jaar worden er vijfduizend zieken behandeld in het ziekenhuis, waarvan prof. Schweitzer, hoewel al meer dan tachtig jaar, nog steeds de leider is. Tweehonderd melaatsen worden er verpleegd.

Over het werk, het heldhaftige werk van prof. Schweitzer, zou ik nog veel, heel veel kunnen vertellen. Ik zou er een dik boek over kunnen schrijven, maar dat hoeft niet. Er zijn over hem en zijn werk al veel boeken geschreven en een van die boeken — al is het er maar één — moet je later vast eens lezen.

Alleen dit wil ik nog zeggen: het werk van prof. Schweitzer heeft navolging gevonden. Want . . . in Frans Equatoriaal Afrika, het gebied, waarin ook Lambarene ligt, zijn nu vijf hospitalen, waarvan één met duizend bedden; drie ambulances trekken door het oerwoud van dorp tot dorp; er zijn 92 plaatselijke ziekenzaaltjes; 117 apotheken, 28 melaatsenkolonies. Er werken 25 neger-dokters en 1374 neger-verplegers en -verpleegsters.¹⁾

Eens, nu bijna zestig jaar geleden, noemde men een geleerd man een

¹ Gegevens ontleend aan Johan Winkler: „Naar het land van Brazza en Albert Schweitzer”, Den Haag 1951.

dwaas, omdat hij roem en eer opgaf, om zich te gaan begraven in het oerwoud. Nu is hij beroemd over de gehele wereld. Uit alle delen van de wereld komen mensen om zijn werk in Lambarene te zien. Niemand minder dan de beroemde Churchill heeft hem een „genie van de menselijkheid” genoemd.

En toch . . . nee, ook hier gaat het weer niet om de mens. Dat weet niemand beter dan prof. Albert Schweitzer zelf. Tenslotte ging het er ook bij hem om, in de hulp aan de lijdende Afrikanen God te dienen. Uit liefde . . . !

AANTEKENINGEN.

1. *Albert Schweitzer* is langzamerhand een legendarische figuur geworden. De lectruur over hem en zijn werk is zo omvangrijk, dat er boekdelen mee te vullen zijn. Tot in de hoogste en geleerdste kringen wordt hij algemeen erkend om zijn menslievende arbeid. *Albert Einstein* noemt hem „de enige positieve persoonlijkheid in onze tragische eeuw”. Alhoewel zijn werk meer op medisch gebied ligt, menen we toch dat een vertelling over hem in dit werk niet mag ontbreken. We weten wel, dat hij zichzelf „vrijzinnig” noemt en dat hij kritisch staat tegenover Jezus Christus als Gods Zoon. Dit is ook de reden, waarom het Parijse zendingsgenootschap hem niet als zendeling wilde uitzenden. Zelf zegt hij ervan (in: „Uit mijn leven en denken”, Haarlem 1949), dat dit genootschap hem ten slotte als arts wilde accepteren, mits hij op het gebied van de godsdienst „zo stom als een karper” zou zijn. Hij deed dit, totdat de zendelingen in Afrika zelf hem vroegen toespraken te houden tot de negers. Zie hierover uitvoeriger bovengenoemd werk, pag. 115 v.v. en aant. 24.

2. Even voor 9 uur wordt er zondagsmorgens een klok geluid voor de godsdienstoefening. Schweitzer kreeg deze klok van vrienden uit Colmar. De negers noemen hem „de stem van God”. Tot voor kort leidde Schw. de dienst zelf. Hij sprak in het Frans. Twee tolken vertaalden het gesprokene. „Schw. stelde zich ten doel in elke samenkomst de kern van het evangelie naar voren te brengen, opdat zij, die maar één keer zo’n dienst bijwonen, de boodschap in hun dorp, vaak diep in het oerwoud, kunnen doorgeven. De voorbereiding voor zo’n dienst kostte hem een zaterdagmiddag of -avond. Hem . . . de theoloog in hart en nieren, voor . . . de negers!” (Oberman-Oberman: „Dr. Alb. Schweitzer”, Den Haag, 1954).

3. De staf van Schw. bestaat uit 3 artsen en 3 verpleegsters, waaronder ook Hollandse.

4. Schw. werkt van ’s morgens 6 uur tot ’s nachts 1 à 2 uur. Hij heeft altijd met heel weinig slaap toe gekund.

5. Schw. ontving de Nobel-prijs voor de vrede in 1954. Toen zijn neef, de jonge dokter Guy Schweitzer, het hem meedeelde en hem feliciteerde, zei Schw.: „Heeft de poes jongen gekregen?” Zo leeft hij mee met zijn dieren. Zijn zinspreuk is: „Eerbied voor al wat leeft.”

6. Het ziekenhuis van Schw. telt momenteel $\pm$ 50 barakken.

7. Als soldaat droeg Schw. een Grieks N.T. in zijn ransel.

8. In *Gabon*, waarin Lamberene ligt, groeit zeer veel fijn hout. Men telt er meer dan 100 fijne houtsoorten, waarvan er $\pm$ 30 voor de handel in aanmerking komen. Het klimaat is er zeer ongezond. De meeste ambtenaren, die er werken, leven na hun pensionering (47 jaar) nog slechts enkele jaren. (Rolf Italiaander: „In het land van Albert Schweitzer”, Rotterdam z.j. (1955?), pag. 11). Uit ditzelfde interessante werk met mooie foto’s nog enkele citaten: „De Ogowé is 850 km lang. Het is een brede, modderbruine stroom met miljarden gevaarlijke bacteriën en talloze stroomversnellingen.”

Dicht bij Schweitzers ziekenhuis liggen de katholieke en de protestantse missie. De laatste is het eerst gesticht, door Amerikanen. Ze kan, evenals het ziekenhuis, slechts over het water bereikt worden.

Schweitzers personeel werkt zonder salaris. Slechts de uit- en thuisreis worden betaald.

De zieken komen zelden alleen. De hele familie brengen ze mee: verscheidene vrouwen, de kinderen, soms zelfs de ouders en schoonouders en andere verwanten.

9. Italiaander (zie boven) tekent Schw. aldus: „De man met de wilde manen en de draderige snorrebaard — beide bijna geheel wit —, de man met de zeer moede, maar ook goedgeluimde ogen. Een mengeling van Nietzsche en Clemenceau. Ondanks zijn hoge leeftijd (hij is nu: 1958, 83 jaar) gaat hij kaarsrecht. Zijn verschoten, vaak herstelde linnen broek slobbert om hem heen. Van zijn twee jassen is de een 40 jaar, de andere 25. Hij heeft een eetlust als een jongen, die de hele dag op het voetbalveld zit. Hij is de enige prominente figuur van onze tijd, over wie reeds bij zijn leven een film en een toneelstuk geschreven zijn: „Middernacht, dr. Schweitzer!”

10. Om 8 uur wordt in *Lambarene* ontbeten, om 12 uur warm gegeten, om 7 uur 's avonds is de laatste maaltijd. Na het avondeten wordt er een kleine godsdienst-oefening gehouden. Schweitzer leest uit de bijbel en spreekt het Onze Vader. Vooraf en na afloop wordt een kerkelijk lied gezongen.

11. De kamer van Schw. is zeer eenvoudig. Een bed, een wastafel, een paar bijzettafeltjes, een schrijfbureau en een paar planken vormen het meubilair. Hijzelf zit op een kruk en ook de gasten krijgen niets anders aangeboden. De gehele kamer is ongeveer 20 m². Naast de kamer, in een kleine ruimte, staat zijn tropenorgel. Daar slaapt ook een antilope. Zijn lievelingskat, die op zijn bureau ligt, heet Pensy. Des nachts slaapt het wilde varken Thekla voor zijn deur. De chimpansee Fiffi slaapt dikwijls in zijn kamer, evenals het chimpansee-paartje: Romeo en Julia. Tot de huisdieren behoort ook een pelikaan, evenals de jachthond Tsjü-tsjü.

12. Het gebied van *Lambarene* is zeer rijk aan dieren. Men vindt er olifanten, nijlpaarden, krokodillen, apen, luipaarden, buffels, chimpansee's, gorilla's, bavianen, stekelvarkens, reigers en slangen (pythons).

13. Schw. heeft ook veel fruit gekweekt: sinaasappels, citroenen, ananas en bananen. Deze laatste zijn vier maal zo groot als bij ons. Ze worden gekookt of geroosterd.

14. Schw. houdt niet van de moderne techniek. Een schrijfmachine gebruikt hij niet. Twee motorboten, die hij ten geschenke kreeg, evenmin. (Dit schrijft Rolf Italiaander. Maar in „Opnieuw naar Lambarene” schrijft Schw. dat hij wel een motorboot gebruikt.) Hij kreeg een dynamo, die het gehele ziekenhuis van stroom kon voorzien, maar gebruikt nog steeds de petroleumlamp. Er is ook geen waterleiding.

15. Het begraven van doden is een moeilijkheid. De Afrikanen willen het niet doen. Dat is taboe.

16. Over de *polygamie* zegt Schw.: „Als men tegen de polygamie optreedt, dan brengt men het hele bestel van de zwarte maatschappij tot instorten. We hebben daartoe slechts het recht, als we tegelijkertijd in staat zijn een nieuwe sociale orde te scheppen. Monogamie is een ideaal van het Christendom. Het moet de christen voorbehouden blijven. Het zou een fout zijn dit ideaal met behulp van een wet voor de negers, die een geheel andere ontwikkeling hebben dan wij, te willen afdwingen. De polygamie van de primitieven heeft ook niets met onzedelijkheid te maken.”

17. „We moeten het heidendom niet romantiseren en ontzien, we moeten er resoluut tegen ingaan, want het heeft afgedaan. *Animisme* en *fetichisme* zijn oud geworden, ze zijn ontaard en gedegradeerd, formalistisch en corrupt. De Afrikanen hebben het Christendom nodig. Het is a.h.w. „historisch” voorbeschikt om Afrika's godsdienst te worden. Het evangelie bevrijdt eindelijk, na eeuwen en eeuwen, de autochthone bevolking van haar angst. In de beschaafde delen van de A.E.F. (Frans Equatoriaal Afrika) is reeds een derde deel der bevolking christen-gedoopt. De negers zijn protestanten-in-de-dop, ze zijn op het „woord” ingesteld, want ze houden van diepgaande discussies. In doorsnee is er tussen de Europeaan en de neger nog een beschavingsverschil van zeven eeuwen” (citaat uit: Joh. Winkler: „Naar het land van Brazza en Alb. Schweitzer”, Den Haag, 1951).

18. *Lambarene* heeft al een vliegveldje en het wordt een belangrijk petroleum-gebied.

19. Als theoloog is Schw. het meest bekend geworden door zijn: „Geschichte der Leben Jesu-Forschung” (1913). Als filosoof door zijn: „Die Religionsphilosophie Kants” (1899). Als musicus door zijn werken over Bach en de orgelbouwkunst. Als zendeling-arts o.a. door zijn werken: „Aan de zoom van het oerwoud”, „Opnieuw naar Lambarene” e.a. Interessant is zijn werk: „Uit mijn leven en denken”, Haarlem, 2e dr., 1949.

20. Er is uiteraard zeer veel over Schw. geschreven. Wie interessante vertelstof wenst, neme bijv.: Rolf Italiaander: „In het land van Albert Schweitzer”, Rott. z.j.

(1955?); Joh. Winkler: „Naar het land van Brazza en Albert Schweitzer", Den Haag 1951; Oberman-Oberman: „Dr. Albert Schweitzer", Den Haag z.j., vermoedelijk 1953. of een vertelling in „Eagle Omnibus", no. 5.

21. Zijn Parijse Bach-vrienden schonken Schw. een piano-met-orgelpedaal.

22. Vooral de *kindersterfte* is groot in de Afrikaanse jungle: 60 procent in sommige dorpen.

23. Schw. was ook wel eens wanhopig. In „Opnieuw naar Lambarene" schrijft hij (pag. 195): „Op zekere dag laat ik mij in de consultatiekamer op een stoel vallen en steun: Wat ben ik toch een domkop, dat ik de dokter van zulke wilden geworden ben." Waarop zijn zwarte bediende zegt: „Ja, op aarde bent u een grote domkop, maar niet in de hemel."

24. Betreffende de goddelijkheid van Christus zegt Schw. („Uit mijn leven en denken", pag. 56): „Het geeft velen ergernis, dat de historische Jezus aan dwaling onderhevig was, daar immers het bovennatuurlijke Godsrijk niet aanbrak, ofschoon hij de verschijning ervan in de naaste toekomst predikte.

Wat kunnen wij doen tegen de woorden, die duidelijk in de evangeliën staan? Is het wel in de geest van Jezus, als we ze door de meest gewaagde spitsvondigheden met het dogma zijner absolute en universele onfeilbaarheid in overeenstemming trachten te brengen? Zelf maakte hij nooit aanspraak op alwetendheid. Evenals hij de jongeling, die hem aansprak met „goede Meester", erop wees, dat slechts God goed is, zo zou hij ook hun tegemoet treden, die hem een goddelijke onfeilbaarheid zouden willen toekennen. Aangrijpend in de historische Jezus is zijn onderworpenheid aan God. Daarin staat hij groter voor ons dan de Christuspersoonlijkheid van het dogma, dat om der wille van de Griekse metafysica alwetend en onfeilbaar voorgesteld wordt."

25. Schw. constateert, dat de „wilden gemakkelijker de autoriteit van een blanke vrouw dan van een blanke man erkennen". We denken hier aan Mary Slessor (vorige vertelling).

26. We zouden deze reeks aantekeningen gemakkelijk met vele kunnen uitbreiden. We willen eindigen met de uitspraak van Rolf Italiaander („In het land van Albert Schweitzer", Rott. z.j., bl. 7): „Als een mens een zekere graad van beroemdheid bereikt heeft, maken zijn tijdgenoten graag een oppermens van hem. Ranken van legenden overwoekeren zijn figuur. Reeds bij zijn leven is hij een gedenkteken, dat men nauwelijks meer kan onderscheiden door de wild woekerende klimop. Zo vergaat het Albert Schweitzer al haast twintig jaar. Hij heeft zelf geen schuld aan deze mythe. Hij is niet slechts een van onze grote zedenmeesters, maar tevens een van onze grote realisten en rationalisten; hij heeft zeer vaste grond onder de voeten."

BISSCHOP AZARIAH

55. IEDERE CHRISTEN EEN GETUIGE VAN CHRISTUS!

BISSCHOP AZARIAH¹), DE EERSTE ANGLICAANSE
BISSCHOP DIE INDIËR IS: 1874—1945

Lied: Heer, ik hoor van rijke zegen . . .

„Ik ben een gedoopt christen; wee mij
als ik het evangelie niet verkondig.”
Bisschop Azariah

„Je gaat je krachten verspillen aan mensen, die nauwelijks mensen genoemd kunnen worden.”

Dat zeggen vrienden tot ds. *Samuel Azariah Vedanayagam*, als zij horen dat hij van plan is naar de paria's van *Dornakal* te gaan om hun het evangelie te verkondigen.

En . . . het lijkt er inderdaad erg veel op, dat zij gelijk hebben ook. Want die paria's van *Dornakal*, die kastelozen, zijn dieven en moordenaars, die in ellendige, vuile hutten wonen, die vee vergiftigen om de huiden machtig te worden; die leven van afval en zich voeden met de lijken van gestorven beesten; die vechten en drinken; die bovendien in een zeer afgelegen, woeste streek wonen, waar de tijgers ieder ogenblik je leven bedreigen, als de mensen het niet doen.

Nee, zulke paria's, dat zijn de laatsten aan wie je het evangelie van Christus gaat verkondigen. Je komt er niet levend vandaan! Bovendien, stel je voor, dat er een paar van die paria's naar de prediking zouden luisteren, dan nog zou geen enkele Indiër met hen samen in de kerk willen zitten, laat staan het heilig Avondmaal gebruiken.

Maar ds. *Azariah* trekt zich van al die goedbedoelde raadgevingen en waarschuwingen van zijn vrienden niets aan. „Het is Gods opdracht; ik hoorde zijn stem.” Hij gaat naar die paria's, die nauwelijks mensen zijn en . . . zijn prediking heeft succes ook, een heel groot succes zelfs. O nee, dat ging maar niet vanzelf. Hij had moed, durf, doorzettingsvermogen en . . . hij werd de man, die de ogen van de blanke zendelingen heeft geopend voor een heel nieuwe koers in de zendingsmethode aan het begin van de 20e eeuw. En daarvan vooral wilde ik jullie nu gaan vertellen.

Samuel Azariah Vedanayagam — wat een moeilijke naam hè, bijna niet uit te spreken, maar *Azariah* was ook geen Europeaan, hij was een rasechte Indiër — werd geboren in 1874. Zijn vader was dominee en zijn moeder een oprechte christin. Toen hij geboren werd zei zijn moeder: We noemen hem *Samuel*, d.w.z. van de Here gebeden. Hij kreeg er

¹ Spr. uit: *Azaráie*.

nog de naam Azariah bij, dat betekent: de Heer helpt. Dit laatste heeft hij zijn hele leven ondervonden.

Zijn familie was arm. Van afkomst behoorde hij eigenlijk ook tot de paria's. Zijn familieleden verzamelden palmwijn uit hoge kokospalmen. Maar zijn vader en moeder besloten, dat hij zou studeren. Zijn vader moest hij al heel vroeg missen en zijn moeder was erg streng. Daar zal ik je eens een voorbeeld van geven.

Toen Samuel — hij werd later Azariah genoemd, hoe dat kwam vertel ik je straks — op de zendingsschool was, had hij met andere jongens kattenkwaad uitgehaald. De vrouw van de zendeling was boos en liet de ondeugende jongens bij zich komen.

„Wat zegt de bijbel over booswichten?” vroeg ze met strenge stem.

Een van de ondeugden antwoordde: „Heden zult gij met mij in het paradijs zijn.”

Dat vond de zendelingsvrouw zo erg, dat de jongens allemaal hun hand moesten ophouden; dan kregen ze daarop een klap met een stok. Toen ze bij de kleine Samuel kwam, zei ze: „Nee, jij krijgt geen klap; jij bent nog te klein; maar ik zal je ondeugd aan je moeder vertellen.” En wat zei de kleine Samuel toen: „O nee, doet u dat alstublieft niet; slaat u mij liever; mijn moeder zal me vast veel harder slaan.”

Nu moeten jullie niet denken, dat zijn moeder alleen maar sloeg. Ze deed ook nog iets anders. Later zei Samuel: „Al mijn kennis van de bijbel en al mijn liefde voor Gods Woord heb ik alleen aan mijn moeder te danken.” Dat is toch wel heel iets anders!

Van de zendingsschool ging Samuel naar de hogeschool te Madras.

„Hoe is je naam?” vroeg de professor.

„Samuel Azariah Vedanayagam.”

De professor fronste de wenkbrauwen. Toen zei hij: „Samuels hebben we hier al genoeg. Die naam van je vader kunnen we niet uitspreken. We noemen je Azariah.” En zo werd Samuel dus voortaan Azariah genoemd. En onder deze naam is hij bekend geworden.

Azariah studeerde vlijtig, maar aan het eind van de studie kwam er een heel erge teleurstelling voor hem. Op de dag van het examen was hij zo ziek, dat hij geen examen kon doen. Nou, denk je, dan deed hij later examen, toen hij weer beter was. Maar . . . ja, dat is vreemd, maar dat kon niet meer. En zo verliet Azariah de hogeschool zonder examen en dus ook . . . zonder titel.

Dat was echt een teleurstelling!

En toch . . . later, veel later heeft hij een titel gekregen, zonder dat hij er examen voor behoefde te doen. Toen was hij zo beroemd, dat de beroemde universiteit van Cambridge in Engeland hem tot . . . ere-doctor benoemde.

Azariah heeft niet lang getreurd om de gemiste titel. Hij kreeg een mooie betrekking. Hij werd secretaris van de wereldvereniging van christen-jongemannen. Nu kon hij veel reizen.

Hij reisde door India, naar China, naar Japan, soms ook met de man, die wereldberoemd geworden is, nl. *John Mott*. Deze had eigenlijk maar één doel in zijn leven: de christenen over de hele wereld met elkaar in aanraking te brengen.

Op één van die reizen kwam hij ook op Ceylon, het prachtige eiland ten zuiden van India. Daar ontmoette hij een kleine groep christenen,

die zozeer bezielde waren met de zendingsgeest, dat ze zelf zendelingen uitzonden en daarvoor grote offers brachten. En die zendelingen waren geen blanken uit het westen, zoals tot nu toe steeds gebeurde, maar bewoners van Ceylon zelf: Aziaten dus! Dit trof Azariah zo, dat hij dacht: „Waarom moeten toch altijd blanken uit Europa zending zijn. Dat kunnen wij toch ook! Iedere christen moet een getuige van Christus zijn!

Een plan maken is voor Azariah een plan uitvoeren. Hij gaat naar zijn geboortestreek in Zuid-India terug, sticht er een zendingsvereniging en die moet zendelingen uitzenden: *Indiase zendelingen*. Dat was iets geheel nieuws!

Hij vindt een zendingsterrein in *Hyderabad*, ten noorden van zijn geboortestreek. Daar wonen miljoenen paria's in een allerellendigste toestand. Op een samenkomst in Madras roept hij christen-studenten op om daar het evangelie te gaan verkondigen. Hij ziet dat enkele studenten lachend met elkaar fluisteren. Dan zegt hij opeens, midden in zijn rede: „Ik weet waarom jullie lachen. Je denkt: waarom gaat hij zelf niet? Welnu, ik ga zelf."

Azariahs woord wordt zijn daad. Zijn vrienden begrijpen er niets van. Hij, de man, die reeds bekendheid verworven had, ver buiten de grenzen van India, hij „gaat zich begraven onder de paria's, die nauwelijks mensen genoemd kunnen worden," in een woeste, onherbergzame streek.

Hij vindt een leegstaande bierbrouwerij in *Dornakal*. Daar trekt hij met zijn gezin heen, nadat hij bevestigd is tot dominee. Hij reist de dorpen der paria's rond, verblijft in hun armelijke lemen hutten; hij deelt hun leven van ontbering; hij is paria onder de paria's, om hun te kunnen vertellen van de Here Jezus. En . . . de paria's, de verworpenen, het uitschot van de maatschappij, de dieven, vechters, drinkers en moordenaars luisteren . . . Totdat . . .

Te *Edinburg* in Schotland wordt in het jaar 1910 een grote vergadering gehouden. Daar komen zendelingen bijeen uit alle delen van de wereld, allemaal blanke zendelingen, wel 1300. Allemaal blanke . . . ? Nee, er zijn enkele gekleurden bij, maar die enkelen zinken in het niet bij de anderen. Ja, maar onder die enkelen is er één, die van zich zal doen spreken. Die een is . . . ds. Azariah. Want, de voorzitter der grote vergadering, dr. John Mott, heeft gevraagd of hij spreken wil. En hij spreekt, ds. Azariah. Hij zegt dingen, die nog nooit gezegd zijn op een vergadering van zendelingen. Hij spreekt recht op de man af. Hij zegt, dat het niet meer gebeuren mag, dat een jonge, blanke zending de hand niet wil drukken van een gekleurde zending. Dat het niet meer gebeuren mag, dat blanke zendelingen de inheemse nooit op hun maaltijd nodigen en hun nooit vragen in hun huis te komen. Hij geeft nog veel meer voorbeelden, waaruit blijkt, dat de blanke zendelingen de gekleurde als hun minderen beschouwen. Hij zegt, dat dit veranderen moet en . . . heel snel.

Velen van de 1300 blanke zendelingen op de vergadering ergeren zich aan zijn woorden. Wat verbeeldde die man zich wel? Maar anderen, onder wie ook de voorzitter, dr. John Mott, zeiden: „Hij heeft gelijk. Er mag geen verschil zijn. In de dienst van de Here Jezus zijn allen gelijk, Oosterlingen en Westerlingen."

Ds. Azariah heeft gesproken, rustig, maar met klem. Als de vergadering afgelopen is, gaat hij naar zijn paria's in Dornakal terug. Maar zijn woorden zijn niet tevergeefs geweest.

Twee jaar later is er in de kathedraal van *Madras* een plechtige dienst. In deze dienst wordt ds. Azariah gewijd tot bisschop van Dornakal. Hij is de *eerste Oosterling, die bisschop van de Anglicaanse kerk* wordt. Dan zijn er — en hij heeft er nog maar twee jaar gewerkt! — al 8000 gedoopte christenen onder de paria's! En tien jaar later zijn er 90.000! En weer tien jaar later 270.000!

Hoe dat kon? Tén eerste werd het gebied, waarover hij bisschop was, een diocees noemen we dat, vergroot. Ten tweede gingen de paria's niet één voor één over tot het Christendom, maar groepsgewijze. En ten derde . . . ja, ten derde zegende de Here Jezus zijn arbeid, die hij met zoveel tact, wijsheid, moed en zelfopoffering deed. En dan te weten, dat een blanke zendeling tegen hem zei, toen hij tot bisschop gewijd was: „Ik hoop, dat je niet al te veel schade zult toebrengen aan de kerk!” Ds. Azariah had gelijk op de vergadering in Edinburg!

Zendeling Azariah, hij kent de paria's en zij vertrouwen hem. Hij heeft zo zijn eigen methode bij het zendingswerk. Als hij de gemeenten bezoekt, laat hij alle gedoopten de hand op hun eigen hoofd leggen, zoals hij bij de doop zijn hand op hun hoofd heeft gelegd en dan laat hij hen zeggen: „Ik ben een gedoopt christen; wee mij als ik het evangelie niet verkondig.” Zo wordt iedere gedoopte zelf zendeling. Zoals het ook moet zijn in Christus' kerk!

Hij sticht een opleidingsschool voor zendingen in Dornakal. Zijn vrouw leidt vrouwen op tot predikantsvrouw en tot evangelisten. Hij stelt geregelde samenkomsten in voor gebed en bijbelonderzoek. Er zijn gemeenten waar dit iedere dag gebeurt. In de kerkjes, die hij overal sticht, zijn geen banken, zoals bij ons; men zit op de grond, zoals men dit gewend is; hij leert de christenen liederen zingen op Indiase wijzen. De hele eredienst richt hij op Indiase wijze in.

Hoewel bisschop, is hij uiterst eenvoudig gekleed. Hij draagt slechts een wit kleed met een paarse ceintuur en op de borst een kruis.

Maar . . . wie nu in Dornakal komt ziet daar een prachtige, stralend witte kerk met twee fraaie torens en daartussen een machtig kruis. Een kerk op Indiase wijze gebouwd. Toen deze kerk werd ingewijd in 1939 namen er 2000 mensen deel aan het heilig Avondmaal, daar waar 30 jaar tevoren de armzaligste paria's van India woonden.

Zo werkt bisschop Azariah aan de opbouw en de uitbouw van zijn eigen gemeenten. Maar hij doet meer.

Op alle grote conferenties van zendingen is hij tegenwoordig en . . . is hij een zeer geziene figuur. Op de conferenties van Oxford en Edinburg in 1937 legt hij mede de grondslag voor de *Wereldraad van Kerken*. Hij is een onvermoeid strijder voor de eenheid van allen, die in de Here Jezus als hun Heiland en Zaligmaker geloven.

Dan, in 1938, is er een hoogtepunt in zijn leven. Dan komen in *Tambaram*, in zijn gebied, de zendingen van over de hele wereld samen. En op die conferentie zijn niet 1 pct. zoals in 1910 in Edinburg, maar 50 pct. van alle zendingen Oosterlingen. Hoe moet toen zijn hart van

vreugde geklopt hebben! Wat hij moedig begon in 1910 in Edinburg wordt in 1938 in Tambaram werkelijkheid. Nu zijn de Oosterse en Westerse zendelingen elkaars gelijken. Nu zijn de oude kerken in het Westen en de jonge kerken in het Oosten en in Afrika elkaars gelijken. Ds. Azariah, de zending van de paria's in Dornakal, heeft gelijk gekregen.

En na deze conferentie gaat hij weer terug naar zijn gemeenten rond Dornakal. Daar is hij weer de eenvoudige zending.

Het is nieuwjaarsdag van het jaar 1945.

Over de gehele wereld woedt de vreselijke, tweede wereldoorlog. Steden en dorpen, hele landstreken zijn verwoest. Miljoenen mensen zijn gesneuveld of gedood door verschrikkelijke bombardementen. Vele zendelingen hebben hun arbeidsveld moeten verlaten. Velen zuchten in gevangenkampen.

Ergens in Zuid-India, in Dornakal, ligt een man op zijn sterfbed.

Zeventig jaar is hij en hij is vergrijsd in de dienst van zijn Heiland. Met Kerstmis is hij naar een afgelegen dorp geweest, om daar van zijn Heer te getuigen, een vermoeiende reis, grotendeels te voet.

Als hij weer thuis komt, heeft hij koorts. En enkele dagen later, als het nieuwe jaar, het jaar der bevrijding, zijn intrede doet, neemt de Heer hem op in zijn heerlijkheid. Een dag later wordt hij begraven in de schaduwen van zijn kerk in Dornakal. De gemeente zingt geen treurzang, maar: „Wees gegroet, gij eersteling der dagen, morgen der verrijzenis.”

Samuel Azariah Vedanayagam, dominee, bisschop Azariah, zijn hele leven is een leven van geloof geweest. Hij verwachtte uitbreiding van Christus' kerk, van het persoonlijk getuigenis der gelovigen. Christen-zijn is getuige-zijn. Hij wilde niet, dat gaven in de kerk ingezameld werden; ze moesten aangeboden worden. Zijn hoofddoel was: gelijkheid voor alle zendelingen, zowel Oosterse als Westerse. Hij ijverde voor Indiase zendingsgenootschappen en Indiase gebruiken in de eredienst. En bovenal voor de eenheid der kerk in zijn land. Twee jaar na zijn dood werd de *Verenigde Kerk van Zuid-India* gesticht, een eenheid, waarvoor hij dertig jaar had geworsteld, gewanhoopt en gehoopt.

Zijn arbeid is rijk gezegend door zijn Heer, voor Wie hij alles over had.

AANTEKENINGEN:

1. Jkvr. Van Asch van Wijck noemt het vraagstuk der gelijkstelling van Oost en West, dat Azariah in 1910 te Edinburg aan de orde stelde, „het vraagstuk, dat vooral in het midden der 20e eeuw het meest brandende probleem in de ontwikkeling van de zendingsarbeid zou worden” („Wegenbouwers; Bissch. Azariah”, bl. 3).
2. Azariah's collega als secretaris van de Y.M.C.A. in India was Sherwood Eddy. Tussen hen ontstond een hechte vriendschap.
3. De leuze van *John Mott* was: de bekering der wereld in deze generatie.
4. Azariah trouwde met *Anbu Mariammal Samuel*, een medestudente in Madras. Zij heeft haar man steeds bijgestaan en geïnspireerd in zijn werk. Zij schonk hem

- 6 kinderen: 4 zoons en 2 dochters (die de veelzeggende namen Grace en Mercy droegen). Een der dochters werd later Azariah's secretaresse.
5. Op kerstdag 1906 werd te *Serampore* bij Calcutta in de kamer waar *Carey* (zie vert. 25) had gewerkt, het *Nationale Zendingsgenootschap van India* opgericht. Azariah werd secretaris. In 1929 werd hij voorzitter.
6. In 1907 werd Azariah vice-president van de *Wereldfederatie van christen-studenten*.
7. In december 1909 werd hij tot priester der *Anglicaanse kerk* geordend; in januari 1910 ging hij met zijn gezin naar *Dornakal*.
8. In een gesprek, dat aan een doopbediening voorafging, vroeg Azariah aan een vrouwtje, wat er nodig was voor de innerlijke reiniging van haar kind. Het antwoord was: wonderolie!
9. De gemeenten van Azariah bestonden niet enkel uit paria's. Ook Hindoes uit de hogere kasten vroegen om de doop, omdat zij zagen wat het christen-zijn van de kastelozen maakte.
10. „*Evangelisatie*,” zei Azariah, „is niet de taak van de buitenlanders en ook niet van daarvoor aangestelde krachten. Het is de taak der gemeenteleden zelf.” Geloofs-kracht en karakter betekenden voor hem meer dan vooropleiding of theologische kennis. Zelfstandigheid achtte hij een eerste voorwaarde voor de mogelijkheid van groei ener gemeente.
11. In een Goede Vrijdagsdienst werden drie uur lang meditatie over het lijden van Christus door de gemeente gezongen. „Er kwam a.h.w. een uitbarsting van lied en spel in de christelijke eredienst. Zelfs drama, dans en lyrische poëzie vonden daarin plaats” (Jkvr. Van Asch van Wyck).
12. Eens stelde Azariah zich in verbinding met dr. Ambedkar, de leider der kaste-lozen. Deze wilde hen losmaken van de hindoe-godsdienst en hen bij een andere godsdienst voegen. Azariah vroeg hem of dat de christelijke godsdienst mocht zijn. Waarop Ambedkar vroeg: „Zal mijn beweging dan één zijn in het godsdienstig leven? Azariah moest met grote spijt „neen” antwoorden.
13. Azariah zei eens: „Verdeeldheid van de kerk moge in het Westen alleen maar een oorzaak van zwakheid zijn, in niet-christelijke landen is het een zonde en schandē. Het is een zaak van leven en dood voor deze (jonge) kerken.” Bij al zijn streven was hij echter eerst christen, dan Indiër.
14. Over de conferentie van *Tambaram* zie o.a. ds. A. Pos: „Het licht van Tam-baram”, Kampen.
15. Een der grootste feestdagen in Azariah's gemeenten was een *oogstdienst*, waar-bij de leden rijst en soms een levend kalf gaven. Bij huwelijks-sluiting in de kerk werden geen ringen gewisseld, maar handhaafde hij het ceremonieel gebruik van de bruidssluier.
16. In 1920 schonk de universiteit van Cambridge hem het ere-doctoraat.
17. Zijn leven lang stond Azariah om 5 uur op. Hij wijdde dan eerst een uur aan bijbelstudie. Hij schreef veel commentaren op bijbelboeken in het Engels, het Tamil en Teloe-goe (Indiase talen).
18. „Zoals de hindoe-predikers hun oude, heilige verhalen en liederen voordragen, niet in een logische preek, maar dramatisch en levendig, zodat men urenlang zou kunnen luisteren, zo tracht Azariah zijn mensen te bereiken” („Vijf wegen naar Azië”, uitg. Oecum. Jeugdraad).
19. In Azariah's kerken staat een offerbus voor degenen, die geld hebben, maar daarnaast een mand voor hen, die een handvol rijst, een ei of enkele vruchten kunnen geven.
20. Latourette zegt van Azariah: „Hij bleek buitengewoon geschikt en paarde administratieve gaven aan godsdienstig inzicht en deemoed” (Vol. VI, p. 140).
21. Over de massa-overgangen tot het Christendom in India zie „Gods werk gaat door”, pag. 59, Amst. '52.

56. EEN „PILAAK VAN DE GODSDIENST“

IMAD ED DIN, DE „KAFIR“: 1830—1903¹⁾

Gez. 53

E.G. 38.

Het is in de paasweek van het jaar 1854.

In *Agra*, een stad ten zuiden van Delhi in India, vindt een openbare vergadering plaats. Er wordt een twistgesprek gehouden tussen enige islamietische geleerden en enige zendelingen. De punten waarover gedisputeerd wordt, zijn:

- 1e. de bijbel is vervalst en door de koran afgeschaft;
- 2e. Christus Jezus is niet Gods Zoon;
- 3e. Mohammed is door God gezonden en de koran is door God ingegeven.

Een grote menigte woont het dispuut bij, maar men komt niet ver.

De grote zending onder de islamieten in India, dr. *Pfander*, vraagt de islamietische geleerden hun bewering dat de bijbel vervalst is, te bewijzen. Dat kunnen ze niet. Wel trachten ze hem op allerlei zijwegen te lokken door vragen te stellen, die met dit punt niets te maken hebben, maar *Pfander* blijft bij zijn eis: ze moeten hun bewering bewijzen. En zo blijft het twistgesprek al in het eerste punt steken.

Tot hen, die aan het dispuut deelnemen, behoren twee jonge islamietische geleerden, nl. *Imad ed din* en zijn vriend *Safdar Ali*. *Imad* is prediker in de grote koninklijke moskee te *Agra*, prediker tegen het Christendom en zijn vriend is leraar.

Over *Imad ed din* wil ik jullie iets meer vertellen, want hij is niet lang daarna christen geworden en van zeer grote betekenis voor de zending onder de islamieten in India. Eerst bestreed hij de christenen, maar later vooral in prachtige, overtuigende boeken de islamieten.

In 1830 is hij geboren uit een oud adellijk geslacht in een stad niet ver van Delhi. Hij was de vierde en jongste zoon van het gezin en werd met zijn drie broers streng islamietisch opgevoed. Zijn vader was een geleerde en ook *Imad* ging zich wijden aan de studie. Hij werd op jeugdige leeftijd al „*mulwie*“, d.i. islamietisch godsdienstleraar. Hij wilde een „pilaar van de godsdienst“, de islamietische godsdienst worden.

Op zijn zestiende jaar ging hij naar de hogeschool te *Agra* en studeerde vlijtig in verschillende talen, godgeleerdheid en wijsbegeerte. Zijn grote begeerte was God te leren kennen en vrede te vinden voor zijn hart. Daartoe studeerde hij ijverig, vaak soms halve nachten, in de koran en in de werken, die daarvoor geschreven zijn.

¹ Deze vertelling is voor oudere kinderen. *Imad ed din* betekent: pijler van de godsdienst; *kafir* betekent ongelovige.

Zijn vrije tijd bracht hij het liefst door bij *fakirs*, dat zijn boetelingen en heiligen. Hij zag hoe fakirs de hele dag naakt en zonder beschutting in de brandende zon zaten, verzonken in godsdienstige overpeinzingen; hij zag hoe zij zolang de armen omhoog gestrekt hielden tot de bloedsomloop ophield en de armen volkomen dood waren; hij zag hoe zij zolang de handen tot vuisten gebald hadden, tot de vingernagels in het vlees groeiden; hoe zij urenlang aan de tak van een boom hingen, met het hoofd naar beneden; hoe zij op één been op een zuil stonden, dagen en nachten lang en hoe zij op een plank met spijkers lagen. Wie dit deden moesten wel zeer vrome mensen zijn en zij moesten toch de vrede voor hun hart wel gevonden hebben!

Imad zocht vrome en geleerde mannen op, om met hen te spreken. Hij zat in diep gepeins op de graven van heiligen en bezocht beroemde heilige moskeeën.

En toch . . . toch was er soms, diep in zijn hart, de twijfel. Op de hogeschool gingen ook christelijke jongelui en met hen disputeerde hij. Werd hier reeds het eerste zaad gestrooid, dat straks ontkiemen zou? Hij trachtte de twijfel weg te dringen uit zijn hart, maar het lukte niet. Hij sprak erover met zijn vriend Safdar Ali, die een nog vuriger islamiet was dan hij. En samen gingen zij naar een beroemd geleerde om erover te spreken. Heel voorzichtig bracht hij zijn bezwaren naar voren. Vooral één zin uit de koran verontrustte hem erg. Daar stond: „Ieder sterveling moet onvermijdelijk eens naar de hel gaan. God kan niet anders dan alle mensen eenmaal naar de hel sturen. Daarna kan Hij begenadigen, wie Hij wil.”

De geleerde trachtte niet eens zijn bezwaren te weerleggen. Hij werd woedend en stortte een aantal vloekspreuken uit de koran over hem uit.

En de twijfel en de onrust bleven knagen in zijn ziel.

Hij bleef zoeken naar vrede voor zijn hart (moeten we niet denken aan Luther?) Hij zocht het nu bij de *Sufisten*, de aanhangers van een islamietische geheimleer. Volgens hen moest hij afstand doen van alle vreugden van het leven. Hij moest vasten en zichzelf pijnigen. Hij moest hele nachten wakend doorbrengen en lezen in de koran. Hij moest urenlang met gesloten ogen zitten en nadenken over de Naam van God. Hij moest bedevaarten ondernemen naar de graven van heiligen om daar geheime openbaringen te ontvangen. Hij moest fakirs en *hadji's* bezoeken, die in droomtoestand of dronken waren, om van hen de goddelijke woorden te ontvangen. Hij moest vijfmaal daags en driemaal 's nachts bidden en talloze malen de spreuk herhalen: „Allah is God en Mohammed is zijn profeet.”

Hij deed het alles, maar het hielp hem niets. Wel kwam hij hierdoor bij de mensen in een roep van heiligheid. Hij werd gevraagd om prediker te worden in de koninklijke moskee van Agra. Hij nam het aan en drie jaar lang bestreed hij de christenen, vooral de beroemde zending dr. Pfander, die een boek in het Arabisch had geschreven, getiteld: „De weegschaal der waarheid”, waarin hij het Christendom en de Islam met elkaar vergeleek.

Maar ook door dit prediken verkreeg Imad niet de vrede voor zijn ziel. Die spreuk uit de koran over de hel kwelde hem aldoor. Het einde was dus de hel en hoe vond men de verzoening met God? Nergens in

de koran stond immers, dat Mohammed die verzoening teweeg zou brengen!

Toen kwam in Agra het dispuut, waarmee we deze vertelling begonnen.

Kort daarna hield Imad er mee op in de moskee te prediken. Hij wilde nu als fakir door het land trekken. Hij trok grove, met rode oker besmeerde kleren aan, waste en kamde zich niet meer, nam niets anders mee dan een boekje van de Sufisten en legde zo 4000 kilometer af.

Hij reisde naar een kleine rivier, die van onder een berg vandaan kwam. Daar was een heilige plaats. Daar zou hij boete doen. In die heilige rivier moest hij zich wassen en dan twaalf dagen lang in een ongenaaid kleed in een bepaalde houding zitten. Dertigmaal daags moest hij met luider stem een bepaald gebed bidden. Hij mocht geen spijzen gebruiken met zout erin; hij mocht slechts een weinig gerstebrood eten, dat hij zelf had gebakken op een vuurtje van zelfgehakt hout. Hij mocht geen menselijk wezen aanraken en met niemand spreken. Hij schreef Gods Naam 125.000 maal op een papier. Ieder woord knipte hij met een schaar af, rolde het in een stukje deeg en wierp het in het water als voer voor de vissen.

Hij deed het alles en toen hij het volbracht had, was hij zo zwak geworden, dat een windstoot hem omver blazen kon.

De bewoners van een stad in de buurt verklaarden hem heilig en vroegen hem in hun stad te komen prediken. Hij deed het en predikte uit de koran op de straten, in de moskee en in de huizen. Maar . . . nog had hij de vrede voor zijn ziel niet gevonden.

Hij ging naar Agra terug, ontgoocheld, ontnuchterd. Hij kwam nu zo ver dat hij niets meer geloofde, ook de Islam niet meer. En toch . . . hij voelde zich nu eerst recht eenzaam, hulpeloos en ongelukkig. Hij dacht, dat hij ziek was, ging naar bekwame doktoren. Die schreven hem medicijnen voor. Maar ze baatten niet. Het verlangen naar vrede, naar rust bleef knagen in zijn ziel.

Toen kwam hij in gesprek met een oude, Engelse zendeling. Hij zei hem, dat in geen enkele godsdienst de waarheid was. Waarop de zendeling vroeg: „Hebt u ook de christelijke godsdienst ernstig onderzocht?” Daarop moest Imad eerlijk antwoorden, dat hij nooit in de bijbel had gelezen. De zendeling gaf hem een Nieuwe Testament. Daarin ging hij nu ernstig lezen. Dat was het begin!

In deze tijd hoorde hij dat zijn vriend, de vurige islamiet Safdar Ali, christen geworden was. Hoe was dat mogelijk? Nu was hij het spoor geheel bijster.

Hij las het Nieuwe Testament en kwam aan de Bergrede: Matth. 5, 6 en 7. Daarin las hij de woorden van Jezus: „Hebt uw vijanden lief.” Dat was iets geheel nieuws voor hem. De koran zei: Haat uw vijanden. Maar dit was veel mooier, veel hoger! Hier was niets van het blinde noodlot (kismet) van de koran. Hier las hij van een Vader, die voor zijn kinderen zorgde; hier las hij heel iets anders over vasten, aalmoezen geven en bidden. En toen hij de Bergrede gelezen had, wist hij dat de leer van Christus ver uitging boven de Islam.

Hij zocht zendingen op, om zich door hen te laten onderrichten en vóór een jaar om was, stond zijn besluit vast om even als zijn vriend christen te worden.

Hij deelde dit aan zijn islamietische kennissen mee. Die vervloekten hem als een afvallige.

De vorst van een kleine staat ten noorden van Delhi liet hem weten, dat hij hem het hoofd zou afslaan, als hij ooit in zijn gebied kwam. Imad antwoordde hem, dat hij daardoor eerder in de hemel zou zijn. Men trachtte herhaaldelijk hem te doden, maar alle aanslagen mislukten en in het jaar 1866 — hij was toen 36 jaar — liet hij zich dopen! Nu had hij de vrede des harten gevonden. Het werd feest in zijn ziel, want zijn Heiland kwam in! Zijn angst verdween, zijn gezondheid keerde terug.

Nu was hij een „kafir”, een ongelovige geworden. Zijn vrienden meden hem alsof hij een melaatse was. Alleen een van zijn broers en zijn hoogbejaarde vader schreven hem soms nog. Ook zij maakten hem verwijten, maar hij schreef hun terug, dat hij voor hen zou blijven bidden, opdat ook zij gelukkig zouden worden als hij.

En — o wonder! — dit gebeurde.

Twee jaar later werden zijn negenennegentigjarige vader en zijn broer met zijn vrouw gedoopt!

Hij liet zich opleiden tot predikant en meer dan dertig jaar heeft hij de gemeente van *Amritsar* — bij Lahore — trouw gediend als herder en leraar. Hij werd een vurig en uiterst bekwaam prediker, juist omdat hij de koran door en door kende.

Hij werd een bekwaam schrijver. Hij schreef een „Onderzoek naar het geloof”; hij schreef zijn eigen levensgeschiedenis; hij schreef een „Geschiedenis van Mohammed”, die zeer grote indruk maakte. Hij vertaalde de koran in het Hindustaans, wat niet mocht volgens Mohammed, want slechts het Arabisch is de heilige taal.¹) Hij schreef nog veel meer en wie zal zeggen voor hoever van zijn vroegere geloofsgenoten hij tot eeuwige zegen is geweest.

Zijn geschriften wekten de woede van fanatieke islamieten op, maar hij werkte rustig door.

Totdat . . de Heer hem, op 73-jarige leeftijd, opnam in Zijn heerlijkheid.

Imad ed din: pijler der godsdienst. Hij is het geworden . . . !

¹ Dit schrijft Paul Richter in „Bannerträger”, 4e dl., Stuttgart 1908.

AANTEKENINGEN:

1. In bovenstaande vertelling hebben we de levensbeschrijving van Imad gevolgd, zoals hij die zelf heeft gegeven. Ook de letterlijke aanhalingen zijn van hem zelf.
2. „De moderne protestantse zending onder de *Mohammedanen* begint met de Franciscusgestalte van *Henry Martijn* († 1812), een diep-gelovige en een fijn geleerde. Hij behoorde tot het legertje bijbelvertalers, dat de grote *William Carey* in de aanvang der 19e eeuw mobiliseerde en dirigeerde. Als zodanig vertaalde Martijn het N.T. in het Hindustani en had hij het toezicht op en de leiding van de vertaling in het Arabisch en Perzisch. Hij werd de pionier der moderne zending onder de *Mohammedanen*. In deze beginperiode stonden als middelen tot geestelijke benadering *bijbelvertaling* en *dispuut* op de voorgrond. Men verwachtte van rechtstreekse kennismaking met de bijbel een rechtstreekse vergelijking van de christelijke waarheid met de mohammedaanse leer, dat er ernstig aandacht geschonken zou worden aan het Christendom.

Vooral *Gottlieb Pfander* (1803—1865) was de nobele en bekwame vertegenwoordiger hiervan. Hij stamde uit gegoede kringen in een klein Württembergs stadje en groeide op onder die kringen van Württembergse christenen, wier godsdienstig leven gekenmerkt is door warmte, eenvoud, degelijkheid en zendingsliefde. Hij wilde zending worden en werd daarom opgeleid in *Bazel*. In 1825 ging de 22-jarige jongeman als zending uit naar *Armenië* om daar, in eventuele aansluiting aan de *Armeense kerk*, het evangelie onder de mohammedanen te verkondigen. Dit was het begin van een moedig en toegewijd zendingsleven. Van 1825—1837 strooide hij het evangelie uit in *Armenië*, *Mesopotamië* en *Perzië*.

In 1837 ging hij naar *India*, waar hij in dienst der *Church Missionary Society* trad. Hij werkte voornamelijk in *Agra* en *Pesjavar*, 20 jaar lang. De gezondheid van zijn vrouw dwong hem in 1857 het zendingsveld te verlaten en een nieuwe zendingsloopbaan in *Konstantinopel* te beginnen. Daar arbeide hij van 1858—1865, toen de Turkse regering de uitoefening van zendingswerkzaamheid verbood.

Pfander leefde en werkte in een tijd, toen een zending in de ontoegankelijke en door Europese machten nog vrijwel genegeerde mohammedaanse wereld moederziel alleen en volkomen onbeschermd stond. Spreken over het evangelie was toen op zichzelf een daad van moed, die steeds onverwachte en bedenkelijke gevolgen kon hebben. Pfander heeft dit een heel leven volgehouden. Hij heeft zelfs menigmaal bescherming der wereldlijke overheid versmaad. Hij was de man van de beroemd geworden godsdienstige twistgesprekken, welke hij met de mohammedaanse schriftgeleerden van *Delhi* en *Agra* hield. Het beroemdste twistgesprek was dat van *Agra* in 1854. Hij werd daar uitgedaagd door een jong schriftgeleerde *Rahmat Ullah*, die reeds enige boeken tegen het Christendom geschreven had. Het dispuut duurde twee dagen. Drie mohammedaanse schriftgeleerden gingen erdoor tot het Christendom over. Imad ed din is de bekendste en invloedrijkste.

Pfander schreef o.a. „Weegschaal der waarheid“, „Sleutel der geheimenissen“ en „Weg des levens“.

In de geschiedenis der zending onder de mohammedanen staat het tijdperk van Pfander en zijn navolgers bekend onder de naam: *The Great Moslem Controversy*. Het was stevige, geharnaste apologetiek en polemiek.

Om over zending onder mohammedanen goed te oordelen, moet men zelf eens een aantal jaren de strijd gevoerd hebben met deze weerbarstige kolos. Later ging de zending er toe over scholen te stichten. Vooral de Amerikaanse zending deed dit. Ook stichtte zij ziekenhuizen en weeshuizen.

In de christelijke kerk bestaat zeer sterk de neiging om zich aan het probleem van de *Islam* te onttrekken, nl. uit vrees, uit onkunde en uit heimelijk ongeloof. Zending in „het huis van de *Islam*“ is een natuurlijke en vanzelfsprekende taak der christenheid, nu en in de toekomst.“

(Citaten uit: „De *Islam* als godsdienstig en als zendingsprobleem“ door prof. dr. *H. Kraemer*, Den Haag, 1938.)

3. De „Weegschaal der waarheid“ is in zes talen van islamietische landen vertaald en lange tijd het klassieke apologetische geschrift tegenover de *Islam* gebleven.

4. Een der beroemdste zendelingen onder de *moslims* van de latere tijd is dr. *Samuel Zwemer*. Vooral door zijn activiteit voor een drukkerij, de „*Nijl-drukkerij*“, is hij bekend geworden. Hij behoorde tot de *Dutch Reformed Church* en was oorspronkelijk zending in *Arabië*. „Hij was het, die de zendingswereld het eerst wees op de schandelijke verwaarlozing van het islamietisch gebied. Hij was de ziel van de eerste speciale conferentie over *Islam-zending*, in 1906 in *Caïro* gehouden, later gevolgd door *Lucknow* (1911) en *Jeruzalem* (1924). Hij was de stuwkracht bij het werk van de „*Nijldrukkerij*“ en gaf o.a. de stoot tot een kwartaaluitgave: „De *Moslimse wereld*“ (Jkvr. Van Asch van Wijck: „*Gods werk gaat door*“, Amst. 1952, pag. 153). Hij reisde door de hele islamietische wereld, wakte in Europa en Amerika belangstelling voor de zending onder de *moslims* en leidde zendelingen op, 1912 (*Latourette*, VI, p. 61, *Warneck*, S. 367).

Voor een overzicht der zending in de islamietische wereld, zie „*Gods werk gaat door*“, pag. 147 v.v.

5. Een bekend zendingsarts in *Arabië* is dr. *Paul Harrison* (1883—heden). Hij was medisch student aan de *John Hopkins-universiteit* te *Baltimore*, waar dr. *Zwemer* kwam spreken. Harrison was onder zijn gehoor en hij besloot naar *Arabië* te gaan, vooral ook door een brief, die *Zwemer* hem zond. In die brief stond o.a.:

„*Arabië* is het moeilijkste zendingsveld, dat er is, om de volgende redenen:

1. Het klimaat is bijna ondraaglijk. 100° Fahrenheit in de schaduw is iets gewoons. De Britse consul rapporteerde 120° F. te middernacht. Het blijft de hele nacht warm, en de hitte duurt maanden.
 2. Arabisch is mijns inziens de moeilijkste taal. Maar je moet die leren, want Engels is onbruikbaar, behalve bij enkele mensen in de havensteden.
 3. Je hoeft er niet op te rekenen, zolang je leeft, ook maar één bekeerling tot het Christendom te maken. De Arabier is een moslim en voor zover een mens erover oordelen kan, is hij volkomen ontoegankelijk voor de christelijke boodschap. Zijn hart is zo hard als ijzer, waar het zijn godsdienst betreft. Het enige wat je doen kunt is dienen en liefhebben, en God zorgt voor de resultaten.
 4. Onze zending heeft geen geld. Wij worden door geen enkele kerkorganisatie gesteund. Wij moeten onze gelden zelf bijeen brengen.
 5. Nieuwe zendelingen moeten beloven de eerste vijf jaren niet te trouwen. Voorlopig is het leven in Arabië te primitief voor vrouwen en kinderen. Laat me weten wat je beslist."
- "Ik ben je man," antwoordde Harrison.

Uit: „Woestijndokter“, serie „Wegenbouwers“, uitg. Oegstgeest.

6. Een levensbeschrijving van *Zwemer* vindt men in: J. Christie Wilson: „Apostle to Islam“, Grand Rapids, 1952.

7. Wie in kort bestek meer wil weten over de zending onder de *Islam* leze behalve het reeds genoemde werk van prof. *Kraemer*, nog: dr. D. S. Attema: „Enkele hoofdmomenten uit de Mohammedaanse gedachten omtrent het Christendom“, inaugurele rede aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, 1956, uitg. Kok, Kampen; dr. D. S. Attema: „Moderne stromingen in de Islam“, Lichtstralen 1953, no. 1; dr. F. L. Bakker: „Jezus en de Islam“, Lichtstralen, 1955, no. 4, Den Haag, en „De Heerbaan“, 1957, no. 1: „Iets over het Godsgetuigenis in de Koran“, door J. M. S. Baljon.

In een eventueel later werk hopen we uitvoeriger over de zending onder de *Islam* te kunnen vertellen.

57. DE AFRIKAANSE ADELAAR

DR. JAMES AGGREY: 1875—1927

Gez. 10.

E.G. 32.

„Op de Goudkust stond mijn wieg:
God zegene dat land. En mijn moeder
was enkel opoffering voor mij: de
Hemel moge het haar vergelden. Maar
nu behoor ik aan de 200 miljoen negers
en tot allen, die aan hen verwant zijn.
Ik strijd voor hen, opdat er *meer een-*
dracht moge komen tussen hen en de
blanken en tussen de blanken en hen,
opdat Afrika zich door de neger in
dienst zal kunnen stellen van *de gehele*
mensheid.”

Aggrey.

Hoor, de trommels spreken!

Hun stem rijst, daalt, onbestemd ver weg, dan dichterbij, nu langzaam, dan gehaast, nu dof, dan scherp en dringend.

De trommels spreken! Wat zeggen ze?

Het dorp *Anamabu* aan de Goudkust ontwaakt. Door het grasdak van de ronde, lemen hutten kringelt rook. De vrouw in de hut is haar dagelijks werk begonnen. Een oude man hoest. Een moeder lacht en praat tegen haar baby. Een hond blaft en schapen en geiten schuren tegen de lemen wanden der hutten. In een moeras dicht bij het dorp kwaken kikkers.

Dan . . . de trommels spreken! De stemmen in de hutten verstommen. Kalabassen kletteren op de vloer. Zelfs de dieren luisteren. Mens en dier luistert en . . . schrikt. De trommen zeggen: De *Ashantis* komen! De *Ashantis*, de roofzuchtige, felle krijgers, onlangs door de Engelsen verslagen, zijn weer op het oorlogspad. Zij gaan zich wreken en hun weg leidt door het dorp *Anamabu*. Wat zullen zij doen?

Een man scherpt zijn zwaard op een grote steen. Een ander grijpt zijn oude geweer. Jongens branden een scherpe punt aan hun speer, grijpen hun boog en pijlen. De *Ashantis* zullen hen niet ongewapend vinden!

Een man treedt uit een hut. Hij groet de andere mannen van het dorp. Zij groeten hem eerbiedig terug, want hij is na de koning de voornaamste man van het dorp. Hij is de „spreker”, die de woorden van de koning moet overbrengen; hij is de middelaar tussen de koning en het volk.

Hoor, hij zegt: „Mannen der *Fanti*, of er oorlog is of vrede, als de

goden ons nieuw leven hebben gegeven, dan moeten we dat welkom heten, zoals onze voorvaderen dat eeuwenlang hebben gedaan."

De mannen begrijpen hun „spreker". Ze weten dat acht dagen geleden hem een zoon is geboren. Ze scharen zich in een grote kring en wachten . . .

Daar komt een kleine stoet van vrouwen. Een van hen — haar gezicht straalt — draagt een baby op de rug.

De „spreker" neemt de baby in zijn armen, houdt hem hoog, zodat allen hem kunnen zien, dan zegt hij het eeuwen-oude gebed der *Afrikanen*:

Moge de zegen der goden op hem rusten,

Moge de goede wind der goden op hem waaïen."

De „spreker" vraagt rum en water, sprenkelt enige druppels op de lippen van de baby en zegt dan: „Als het ja is, zeg dan ja, als het neen is, zeg dan neen. Mijn zoon, je naam zal zijn: Emman Kodwo Mensa Otsiwadu Humamfunsam Kwegyir Aggrey."

Temidden van een groep zingende vrouwen brengt moeder Abna Andua haar kleine Kodwo Aggrey naar haar hut terug.

De trommels spreken niet meer . . .

De Ashantis komen niet.

Er is vreugde in het dorp, de ganse nacht door, vreugde, zang en dans. De kleine Aggrey is een gelukskind. Er zal iets groots uit hem worden, zeggen de mannen van de stam der Fanti.

Er is iets groots uit hem geworden, maar niet zoals de mannen der Fanti meenden. God heeft zijn bedoeling met dit kind . . .

Het is drieëntwintig jaar later.

Een schip ligt klaar aan de Goudkust om naar Amerika te zeilen.

Aan de reling van het schip staat een slanke, jonge Afrikaan. Hij laat zijn blik gaan over zijn geboorteland, dat hij voor enige jaren gaat verlaten. Er is weemoed in zijn hart en . . . verlangen. Weemoed omdat hij het land gaat verlaten dat hem zo lief is: Afrika, *zijn* Afrika. Verlangen, omdat hij gaat naar het grote land, waar hij veel zal kunnen leren, het land, waarvan hij zoveel heeft gehoord.

Aggrey, hij denkt terug aan zijn jeugd.

Acht jaar was hij, toen hij voor 't eerst met vader mee mocht naar de vergadering der mannen en toen hij vaders gouden staf mocht dragen. Nog hoort hij, hoe moeder toen tot hem zei: „Kwensa" — zo noemde moeder hem altijd — „leer zo goed je kunt, maar wat je ook leert, vergeet dat nooit: Een Aggrey houdt altijd zijn woord."

Een jaar later ging hij naar school. Hij leerde vlijtig, hij leerde zeer goed, zodat zendeling Kemp hem in huis nam. Hij zou onderwijzer worden.

Hij werd onderwijzer en toen hij zestien jaar was, gaf de zendeling hem de leiding van een schooltje, diep in het oerwoud. Hij was toen geen heiden meer, maar een christen. Op een van de samenkomsten der christenen had hij zich geheel aan Jezus gegeven. Hij is Hem gevolgd zijn hele leven door. Want een Aggrey hield zijn woord.

Het was een wondere tocht, dwars door het oerwoud naar het schooltje, een tocht van twee dagen. Des nachts sliepen ze in een dorpskerkje, zendeling Kemp, die hem vergezelde, in de preekstoel en

Aggrey, die bij zijn doop de naam James had gekregen, in een bank. Het schooltje was een grote lemen hut. De wanden waren vuil en er hingen enkele kaarten en platen vol vlekken. Het bord was stuk en de kast kon niet gesloten worden, omdat de deuren uit de hengsels hingen.

Dat was Aggrey's schooltje, zijn school. Maar een week later was het anders. Het bord was weer heel en de kast kon weer dicht. De wanden waren niet vuil meer en de kaarten en platen waren gereinigd. Ze hadden hem trouw geholpen, de jongens en meisjes, die hij les zou geven.

Ze vonden hem een fijne meester, de jongens en meisjes, de kinderen van het oerwoud. Hij kon vertellen, wondermooi vertellen en hij zong veel met hen. Afrikanen zingen graag en mooi!

De zaterdag was een hoogtijdag. Dan kwam Abonyiwa, zijn zuster en zij bracht van alles voor hem mee. Ze bleef het weekeinde bij hem en ook zij zong met de kinderen de mooie liederen der christenen; ook zij was een christin.

Niet lang bleef Aggrey in het schooltje in het oerwoud, nog geen jaar. Toen werd hij benoemd tot bovenmeester van een school in de stad.

Hij werkte hard; hij studeerde; hij las veel; hij las alle boeken, die hij krijgen kon. En de jongens en meisjes hielden veel, heel veel van hun bovenmeester, die, ja wel eens streng kon zijn, maar die toch hun grote kameraad was.

Zo gingen zes jaar voorbij. En toen...

Een zendeling uit Amerika was naar de Goudkust gekomen. Hij zocht jonge mannen, die naar Amerika wilden gaan, om daar te studeren. Dan zouden ze later als zendeling naar Afrika terug komen. Hij vroeg of Aggrey mee wilde gaan. Hij had gehoord dat Aggrey zo goed studeren kon. Maar Aggrey weigerde. Neen, hij wilde in Afrika blijven, in zijn Afrika.

En toch... Diep in hem was het verlangen geboren. Hij wilde zo graag studeren en waar kon hij dat beter doen dan in Amerika?

Het verlangen groeide en toen enige tijd later de zendeling hem weer vroeg, toen zei hij: ja. Maar zijn Afrika zou hij niet vergeten, nooit! En over enige jaren zou hij terugkeren, als zendeling.

Zo staat Aggrey, de jonge, slanke Afrikaan nu aan de reling van het zeilschip, dat hem naar Amerika brengen zal, het grote, onbekende land van zijn verlangen, het land van belofte.

Amerika, het land van belofte?

In het begin valt het hem bitter tegen. De tegenstelling tussen blank en zwart is in Amerika veel groter dan in zijn geboorteland. Bovendien was hij daar de gevierde man tegen wie ieder opzag. En hier is hij een verachte „nigger”, en nog wel een uit Afrika. Zelfs de Amerikaanse negers zien op hem neer. Hij mocht niet met blanken samen reizen. Hij mocht niet in een wijk van blanken wonen. Als hij in een schouwburg per ongeluk plaats nam in een gedeelte dat voor blanken was gereserveerd, dan zou hij een vreselijke dood sterven. Er waren zelfs kerken, waar hij niet komen mocht, omdat zijn huidskleur zwart was. Hij mocht alleen binnenkomen door de bediendendeur. Men sprak

hem nooit aan met „mijnheer”, zelfs al zou hij dominee of dokter worden. Hij werd steeds aangesproken met zijn voornaam of met „nikker”. Op zekere dag komt hij langs een huis, waarvoor een stapel meubels ligt. De huiseigenaar weet niet, hoe hij ze binnen moet krijgen. Maar hij ziet een neger aankomen en . . . „Hé, nikker, pak eens aan, dit zaakje moet naar binnen!” roept hij Aggrey toe.

En wat doet Aggrey? Zonder een woord te zeggen, trekt hij zijn jasje uit en sjouwt twee uur lang tot alle meubels naar binnen gebracht zijn.

„Nou nikker, wat moet je daarvoor hebben?” vraagt de eigenaar.

„Niets, dank u wel, het was mij een genoegen u te helpen,” antwoordt Aggrey.

Amerika, het land van belofte? Ja toch, trots alle vernederingen, die hij daar moet ondergaan. Want daar wordt hij gevormd tot wat hij later zijn zal: *de tolk tussen blank en zwart!* Hij leert alle vernederingen, zelfs de bitterste, verdragen met een glimlach. De glimlach wordt zijn machtigste wapen.

Hij gaat studeren aan het neger-college in Salisbury in de staat Noord-Carolina, een der zuidelijke staten van Noord-Amerika, *Livingstone-college* heet deze school, naar de zoon van David Livingstone, de man die de deuren van donker Afrika opende. Hij kan zijn studie niet betalen van het geld dat hij heeft en moet er dus bijverdienen.

Hij vraagt werk op een drukkerij, omdat hij reeds in Afrika enigszins op de hoogte was van het drukkersvak.

„Wij hebben hier geen werk, dat je kunt doen,” is het antwoord.

„Maar ik wil alles doen,” zegt Aggrey.

Dan mag hij het allervuilste werk doen, dat er te doen is, het „duivels-werk”, d.w.z. hij mag de oude handdrukmachines van inkt voorzien.

Hij doet het drie weken. Dan krijgt hij beter werk. Hij mag drukproeven corrigeren en ook artikelen schrijven voor een dagblad.

En intussen studeert hij, drie jaar lang. Dan slaagt hij voor het examen en krijgt meteen de gouden medalje voor de Engelse taal.

Nu zal hij terug moeten naar de Goudkust zoals hij beloofd heeft. Toch gaat hij niet terug. Hij voelt, dat hij nog niet klaar is. Hij wordt leraar aan het Livingstone-college. Hij blijft het zeventien jaar. En studeert intussen door. Hij leert Grieks, Latijn, Hebreeuws, Frans, Spaans en zelfs Japans! Hij studeert godgeleerdheid, opvoedkunde en zielkunde. Hij wil alles leren!

In deze tijd ontmoet hij een man, die van beslissende invloed is geweest op zijn leven. Het is dr. Jones, professor aan de universiteit in Washington.

Aggrey wordt nu bevestigd als dominee en zendeling. Hij preekt in verscheidene negergemeenten. Hij krijgt zelf twee gemeenten om die te dienen. En hij dient ze met de volle overgave van zijn hart. Hij helpt hun zelfs hun huizen te verbeteren, beter zaad en betere landbouwmethoden te gebruiken en de veestapel te vernieuwen.

Vijf jaar lang doet hij dit werk en zijn gemeenteleden dragen hem op de handen. En in al deze jaren wordt hij van de „eigenwijze, schitterende kerel”, zoals men hem eens genoemd heeft, een ootmoedig man, die om Christus' wil iedere grievende belediging met een kwinkslag en een lach kan beantwoorden.

En Afrika? Is hij Afrika, *zijn* Afrika vergeten?

Neen, nu is de tijd gekomen, dat God hem aan Afrika wil teruggeven. Er is een vereniging in Amerika, die gaarne de opvoeding en het onderwijs der Afrikanen wil bevorderen. Deze vereniging wil enkele bekwame mannen naar Afrika sturen, om te zien hoe zij dit het best kan doen. Onder die mannen is prof. Jones van de universiteit van Washington, en onder hen is ook . . . Aggrey. Hij is de enige niet-blanke! En dit zal hij zelfs op de boot naar Afrika ervaren. Niemand op de boot wil nl. hut of tafel met hem delen. Aggrey voelt wel het grievende hiervan, maar . . . hij glimlacht, als steeds bij zulke beledigingen.

„Ik heb de beste reis van allemaal,” zegt hij lachend. „Terwijl de anderen opeengepakt zitten in hun hut en aan tafel, heb ik een hut voor mij alleen en een tafel en zelfs een bediende. Ik reis als een vorst!”

En dan . . .

Hoor, de trommels spreken!

De Afrikanen van de Goudkust luisteren. Wat zeggen de trommels? Is het een blijde boodschap of een bange?

Hoor, de trommels zeggen: „Aggrey, de grote zoon der Fanti is eindelijk uit Amerika teruggekomen. Hij is geland in *Accra*!”

Een grote menigte is samengestroomd om hem te begroeten. En onder de luide toejuichingen van de menigte gaat hij eerst naar Anamabu, zijn geboortedorp.

Die avond is er een diner bij de Engelse gouverneur van de Goudkust, een diner, waarop ook Aggrey is uitgenodigd. Het diner gaat beginnen, maar . . . Aggrey is er niet. De gouverneur begrijpt er niets van. Durfde hij niet te komen, omdat hij een Afrikaan is onder al de blanken, die genodigd zijn? Vreest hij voor nieuwe beledigingen omdat zijn huidskleur zwart is? Niemand die het weet.

Dan, als de maaltijd al bijna ten einde is, staat Aggrey opeens in de deur van de zaal, bedremmeld, beschaamd. Hij durft niet verder gaan. En . . . als de gouverneur hem wenkt, zegt hij verlegen: „Ik moest toch eerst mijn moeder zien?” Zo is Aggrey, niet zijn huidskleur, nee, zijn moeder, aan wie hij zoveel te danken heeft. En de gouverneur neemt het hem niet kwalijk.

De commissie, waartoe Aggrey behoort, reist ook door Anamabu. En dan . . . dan is Aggrey weer opeens zoek. Een uur laat hij de commissie wachten. Dan komt hij te voorschijn in een prachtig gewaad. De mannen der Fanti hebben hem tot hun „spreker” gemaakt, hun tolk en bemiddelaar, als opvolger van zijn vader. De blanke mannen begrijpen de diepere betekenis: *Aggrey* is hun tolk, hun *bemiddelaar tussen blank en zwart*. Hij wordt de grote verdediger van de samenwerking tussen blanken en Afrikanen.

Overal waar hij komt met de commissie houdt hij redevoeringen om de samenwerking te bevorderen. „Mijn volk van Afrika,” roept hij uit, „wij zijn naar Gods beeld geschapen. Men heeft ons doen geloven, dat wij maar hoenders zijn en wij dachten dat zelf ook. Maar *wij zijn adellaren*. Slaat uw vleugels uit en vliegt. Doet weg alles wat de vlucht

belemmert: uw sloomheid, uw bezit van veel vrouwen, uw angst voor geesten."

En tot de blanken zegt hij: „Geeft ons niet op, ook als wij niet dadelijk vliegen kunnen. *Wij zijn adelaren* en wij zullen weer vliegen. Geeft ons slechts de tijd en hebt geduld met ons!"

De commissie bereist niet alleen Afrika's westkust; ze gaat ook naar Zuid-Afrika. Hier is de tegenstelling tussen blank en zwart groter dan ergens anders. Hier spreekt Aggrey meer dan 150 maal in enkele maanden. Ook hier ervaart hij weer het pijnlijke van de tegenstelling. In een stad wordt de burgemeester uitgenodigd op een vergadering te komen, waar Aggrey zal spreken. Hij komt, maar zegt: „Het spijt me wel, maar ik kan slechts enkele ogenblikken blijven." Aggrey begrijpt wat de blanke burgemeester bedoelt. Maar onverstoorbaar, met zijn beminnelijke glimlach als altijd bij beledigingen, begint hij zijn betoog. En dit is zo boeiend, dat twee uur later . . . de burgemeester er nog zit en stil naar hem luistert.

De tegenstelling! Op zekere dag moet hij op een bepaald uur bij de gouverneur zijn. Hij stapt op de tram om op tijd te komen. Maar . . . hij wordt uit de tram gezet, omdat hij een neger is. Aggrey glimlacht en neemt een taxi. „Jammer voor de commissie," zegt hij, „ik had er voor een kwartje kunnen komen en nu kost het haar een rijksdaalder." In Zuid-Afrika willen de Afrikanen, dat hij professor wordt aan een neger-universiteit. Aggrey weigert. Hij heeft immers een ander ideaal.

Hij reist met de commissie naar Amerika terug. Daar spreekt hij 500 maal, om de samenwerking tussen blank en zwart te bevorderen.

Dan gaat hij voor de tweede maal naar Afrika terug, nu naar de Oostkust. Ook hier ondervindt hij, wat het betekent een zwarte huidskleur te hebben. Eens komt hij terug van een diner bij de gouverneur van één der koloniën. En dan . . . dan ziet hij dat al zijn bagage op het trottoir voor zijn hotel staat. De hotelhouder, een Griek, wil de neger, die door de gouverneur ontvangen wordt, niet in zijn hotel hebben. En Aggrey . . . glimlacht. Zo is Aggrey!

Hij reist weer naar de Goudkust en nu komt het ogenblik, dat hij de kroon kan zetten op zijn werk. Al lang heeft Aggrey ervan gedroomd een school te stichten voor de Afrikanen, waar zij onderwijs kunnen ontvangen, van het allereerste begin, de fröbelschool, tot en met de universiteit toe.

Wonderlijk, de gouverneur, bij wiens diner hij te laat kwam, heeft dezelfde plannen. Deze school zal geen staatsschool zijn; de zending zal haar beheren, maar de gouverneur wil geld beschikbaar stellen om haar te stichten.

Nu kan Aggrey's droom werkelijkheid worden. Nu kan hij een school stichten voor zijn volk, een school, waarop het Evangelie van Jezus Christus verkondigd wordt. Want Aggrey is niet alleen onderwijsman, hij is vóór alles zendeling in hart en nieren.

In *Achimota*, in een verlaten streek — wie sticht daar een school, zou je zeggen — verrijst een onderwijsstad, waar de Afrikanen kunnen worden opgeleid van kleuter af, tot doctor in de wetenschap toe. En niet alleen voor jongens, ook voor meisjes.

Hij reist door alle dorpen der Afrikanen tot diep in het oerwoud, om

overal belangstelling te wekken voor deze school. Hij ontmoet veel tegenstand bij zijn eigen volksgenoten, maar allengs begint men hem te begrijpen. Willen de Afrikanen straks leiding kunnen geven in hun eigen land, dan moeten ze gestudeerd hebben, zoals hij heeft gedaan. Het ogenblik, waarop de school zal worden geopend, breekt aan. Er is grote spanning in Aggrey's hart. Hoeveel van zijn volksgenoten zullen komen, om de opening bij te wonen? Enkele tientallen? Een paar honderd misschien?

Dan, als het ogenblik daar is, wijkt de spanning in Aggrey's hart om plaats te maken voor een overweldigende blijdschap. Het zijn er niet enige tientallen, niet een paar honderd, maar . . . 2000 mensen verdringen zich in de grote zaal en . . . nog 4000 staan er buiten. Aggrey's werk is niet tevergeefs geweest. Zijn Afrikanen hebben hem begrepen.

Als er aan het eind van de plechtigheid een foto gemaakt zal worden, staat Aggrey heel bescheiden achteraan. De gouverneur ziet het. Dat mag niet. „Kom hier, bescheiden kerel!” roept hij, „kom hier, voor-aan!”

Aggrey moet komen. Hij moet vooraan staan op de foto. De gouverneur, de blanke, gaat naast hem staan en legt zijn hand op Aggrey's schouder. Zo wordt de foto gemaakt. Wat is er toen omgegaan in Aggrey's hart? Was dit niet zijn ideaal: tolk, bemiddelaar te zijn tussen blank en zwart?!

En dan — maar dit begrijpen we niet. Gods wegen zijn onbegrijpelijk en wie zal vragen: „Heer, waarom doet U dit?”

Als de school te Achimota, het grote werk van Aggrey, op gang is, gaat hij voor enkele maanden naar Amerika, om zijn studie aan de Columbia-universiteit te New-York te voltooien. Dan zal hij zich geheel kunnen geven aan zijn ideaal.

Maar voor hij zijn studie daar heeft kunnen voltooien, wordt hij ziek, heel erg ziek. Men brengt hem naar een ziekenhuis in New York. Maar nauwelijks is hij daar aangekomen, of hij sterft. God neemt hem tot Zich.

Aggrey is tweeënvijftig jaar geworden. Het is 27 juli van het jaar 1927.

Weer spreken de trommels op Afrika's Goudkust.

Ze spreken een droeve taal.

Ze zeggen dat Aggrey, de grote zoon van het volk der Fanti er niet meer is. Er is droefheid onder de Afrikanen aan de Goudkust; er is droefheid in Engeland en Amerika. Zijn taak als tolk tussen blank en zwart scheen nog lang niet volbracht. Maar God beschikte het anders. Er worden rouwdiensten gehouden in Londen en in New York. Er wordt ook een rouwdienst gehouden in de grote zaal van de school te Achimota.

En de Engelse gouverneur, die Aggrey's plannen mee hielp verwezenlijken, en die als Aggrey sterft, niet meer aan de Goudkust is, schrijft: „Niemand heeft in de laatste honderd jaar zó het blanke en zwarte ras verstaan en tot elkander gebracht, als Aggrey. Zijn levensdoel was allerwege nieuwe begrippen en onderlinge waardering te wekken en te verbreiden. Anderen zullen nu zijn werk overnemen. Moge Aggrey's

voorbeeld hen daarbij aansporen en mogen er vele Aggrey's opstaan in het grote werelddeel Afrika.

Goede vriend, rust in vrede. Gij hebt de bodem toebereid, waarover Afrika thans voorwaarts gaat."

Aggrey, hij was een mens als andere mensen. Ook hij had zijn fouten en gebreken. We zouden er verscheidene kunnen noemen. Maar dit staat vast: hij was een oprecht kind van God, dwars door alle tekortkomingen heen en God heeft hem willen gebruiken om blank en zwart nader tot elkaar te brengen en zijn Evangelie van *liefde tot Hem en tot de naaste* te verkondigen. Daartoe maakte Hij van Aggrey de
Afrikaanse adelaar!

AANTEKENINGEN:

1. Op de Goudkust werkte de *Methodistische zending*.
2. Op 23-jarige leeftijd werd Aggrey hoofd van de Centrale Zendingsschool, de kweekschool voor onderwijzers op de Goudkust.
3. Op 29-jarige leeftijd ontmoette Aggrey Rosa Douglass, een Amerikaanse negerin uit de beste negerfamilies. Jkvr. Van Asch van Wijck schrijft hierover (in „Tolk tussen blank en zwart": Wegenbouwers): „Wanneer hij haar op een studentensamenkomst (ds. Gramberg zegt: „Op een bruiloft") ontmoet, gevoelt hij dadelijk dat dit de ware vrouw voor hem zou zijn en met de kinderlijke openhartigheid en vrijmoedigheid, die hem kenmerkt, gaat hij onmiddellijk naar haar toe, om haar dit te zeggen. Daar zij elkaar nog in het geheel niet kennen, is zij hier alleen maar door onthutst en denkt er niet aan er op in te gaan. Maar er komen meer gelegenheden elkander te zien, zij hoort hem enige malen spreken en een jaar later zijn zij getrouwd. De aanpassing in het huwelijk kost Aggrey wel veel moeite. Het is merkwaardig, dat deze man, die de vriendelijkheid en de hulpvaardigheid zelve was en zeer progressief in zijn denken, juist op dit punt nog blijkt vast te zitten in oude opvattingen. De gelijkwaardigheid en kameraadschap van man en vrouw in het huwelijk kan hij niet maar zo vanzelfsprekend aanvaarden. Zijn vrouw daarentegen is door en door Amerikaans in haar beschouwing van de huwelijksverhouding en denkt er niet aan de dienstmaagd van haar man te zijn. Na een periode van moeite en wrijving zijn deze twee toch geheel naar elkaar toe gegroeid. Het is een zeer gelukkig huwelijk geworden, waaruit een drietal kinderen zijn geboren" (ds. Gramberg zegt: vier).
4. Dr. Jesse Jones was „een der blanke Amerikanen, die hun leven geheel inzetten om de schuld der blanken aan de negers te boeten en de nood, die daardoor is ontstaan, te lenigen" (Jkvr. Van Asch van Wijck).
5. De vereniging die dr. Jones en Aggrey o.a. uitzond naar Afrika is de *Phelps-Stokes Foundation*.
6. Het ideaal van Aggrey was: coöperatie. Een liefekoosd beeld, dat hij vaak gebruikte, was dat van een klavier met witte en zwarte toetsen. Ze zijn beiden nodig in harmonie.
7. Aggrey bereidde zich zelden voor op een redevoering. Hij hield geen zwaar betoog, maar boeide van het eerste ogenblik af door zijn stralende persoonlijkheid en ontwapenende vriendelijkheid.
8. De Engelse gouverneur, die Aggrey steunde, was Sir Gordon Guggisberg.
9. De eerste directeur van de onderwijsstad in Achimota is dr. J. G. Fraser. Hij had reeds jaren van toegewijde arbeid in het zendingsonderwijs te Kandy op Ceylon achter de rug. Hij stelde de volgende voorwaarden: 1e. de school moet beginnen met heel jonge kinderen; 2e. hij moet geheel de vrije hand hebben bij de inrichting van het godsdienstonderwijs; 3e. leraars, die negers zijn, moeten op voet van volkomen gelijkheid behandeld worden met hun blanke collega's; 4. hij moet vrij zijn in de keuze van zijn medewerkers. Deze school is dus geheel een zedingsaangelegenheid.
10. Aggrey was geen voorstander van samensmelting der rassen. Ook moest hij niets hebben van de leuze: „Afrika voor de Afrikanen".

11. Hij heeft zijn vrouw naar de Goudkust laten komen. Maar zij aardde er niet. Na enkele maanden liet hij haar weer vertrekken. Een offer! Terwijl zij weer in Amerika was, werd zijn jongste zoon geboren (16 jaar na het tweede kind). Aggrey brengt een fles water mee uit dezelfde bron, waaruit het water genomen was voor zijn doop. Daarmee werd het kind gedoopt.

12. Aggrey stierf aan meningitis. Men heeft van hem gezegd dat hij ijdel was, onzakelijk en dat hij niet hield van regelmaat en punctualiteit. Beter is misschien te zeggen dat hij kinderlijk was. Hij was geen theoloog. „Voor een examen in de theologie aan een Nederlandse universiteit zou hij zeker zijn gezakt” (Jkvr. Van Asch van Wijck). Maar hij was een overtuigd christen en hechte grote waarde aan pastorale arbeid. „Hij was als bezeten van de gedachte, dat alleen het evangelie van Jezus Christus redding kon brengen aan zijn volk en hij heeft er alles voor over gehad om deze gedachte ook onder zijn volk levend te maken” (als boven). Schoon getuigenis! Ds. Gramberg zegt: „Laat ons dankbaar erkennen, dat Aggrey op onnavolgbare wijze een discipel van Christus geweest is.”

En nu? „De kloof tussen blank en zwart gaapt hoe langer hoe wijder en dieper. Achimota is uitgegroeid tot een uiterst belangrijk centrum van opleiding. Het heeft navolging gevonden in Nigeria, in Sierra Leone en Uganda” (als boven).

13. Dr. Walter Oettli meent, dat Aggrey de eigenlijke kern van het evangelie niet gegrepen heeft, dat hij zonde en genade niet in hun diepte heeft gevat en dat hij de betekenis van de rechtvaardiging door het geloof en haar geweldige betekenis niet heeft verstaan. Voorts dat hij te weinig waarde toekent aan de noodzakelijkheid van bekering, van innerlijke omzetting, van levensvernieuwing door de heilige Geest. Toch zegt hij op een andere plaats, dat Aggrey „diep wortelde in het evangelie en vervuld was van liefde tot zijn Heer.” (Oettli: „Drei berühmte Afrikaner” (Harris, Khama, Aggrey), Stuttgart und Basel, 1931.)

14. Aggrey's vader was opperste kyame („spreker”) en kapitein in het leger. Zijn moeder was een prinses, de dochter van een bekend hoofdman der Fantis. Door zijn moeder was Aggrey verkiesbaar tot hoofd in vijf verschillende stammen. Zijn vader had 21 kinderen uit drie huwelijken.

15. Aggrey werkte mee aan de uitgave van het N.T. en een liederenboek in de Fanti-taal en aan een Fanti-grammatica. Hij was ook secretaris van een zondags-schoolbond. De school waarvan hij hoofd was, had wel 400 leerlingen. Hij werkte toen ook als journalist. In Amerika haalde hij tweemaal het doctorsdiploma, in de filosofie en de theologie.

16. De meeste negers in Amerika zijn baptisten en methodisten geworden.

17. Zie over het negervraagstuk in Amerika: Gramberg: „Aggrey en het negervraagstuk in Afrika en Amerika”, Den Haag z.j.

18. Van één haven in de Niger-delta werden in totaal 3.200.000 negers geëxporteerd.

19. Tot aan zijn dood heeft Aggrey vast geloofd, dat hij onkwetsbaar was, omdat zijn vader hem indertijd daarvoor een medicijn had gegeven.

20. „Iedere neger is van nature een redenaar. Hij is door en door muzikaal. Instinctief kent hij de harmonische akkoorden; ritme is een deel van zijn wezen. Bovenal is hij een uiterst gevoelig mens. Hij is goedlachs en door en door godsdienstig. Maar... hij heeft een zwakke wil, is kruiperig en opdringerig” (Ds. Gramberg, als boven).

20a. Over de profeet Harris en Koning Khama hopen we nog eens afzonderlijk te vertellen.

21. In Amerika bekleedde Aggrey o.a. ook de functie van assistent-professor in de Engelse literatuur, sociologie en economie; hij was instructeur in Grieks en exegese en lector in christelijke sociologie en economie aan Hood Theological Seminary. Voorts was hij penningmeester van het Livingstone-college en van de atletische club; hij leidde godsdienst oefeningen, richtte een orkestje op, zat in het bestuur van de zondagsschool en hield avondtoespraken. Hij was een groot kenner van Shakespeare en had een ijzersterk geheugen. En hij was het ook die de grote *Methodist Episcopal Church* in Amerika de ogen opende voor de grote verantwoordelijkheid, die zij tegenover Afrika bezat. Hij was mede-lid van de Amerikaanse Zendingsraad.

22. *Achimota* betekent: „Zeg deze naam niet verder.” Daar gingen nl. de ontsnapte negerslaven uit de slaventijd heen. Daar werden zij niet gezocht, omdat men meende dat daar geen mens kon leven.

23. Aggrey werd geen president van Achimota, omdat hij daarvoor de administratieve gaven miste. Wel vice-president en docent. De Prins van Wales gaf zijn naam

aan het Instituut. Het begon met 80 leerlingen. Er zijn nu meer dan 50 moderne schoolgebouwen en internaten voor meer dan 500 leerlingen.

24. Over de „nieuwe tijd” op de Goudkust en onze zendingstaak leze men „Anibue” door dr. Karl Hartenstein, Direktor der Bazeler Zending, uitg. De Pauw, Culemborg, 1933. Voorts: Th. B. W. G. Gramberg: „Aggrey en het negervraagstuk in Afrika en Amerika”, Den Haag z.j., die ook een literatuuropgave geeft. En: „Eagle Omnibus”, no. 6, page 155 v.v., London, 1949.

25. Van 28 december 1957—8 januari 1958 is in *Ghana*, de republiek waarin Achimota ligt, een belangrijke *zendingsconferentie* van de *Internationale Zendingstraad* gehouden. Daar waren 38 landen officieel vertegenwoordigd. Aantal deelnemers ongeveer 150. Ze kwamen uit alle delen der wereld. Zelfs was er de Grieks-orthodoxe bisschop van Malta. Voorzitter: dr. *John Mackay*. Thema: „De christelijke zending op dit uur”. Er was een voorstel tot volledige samensmelting (integratie) van Internationale Zendingstraad en *Wereldraad van Kerken* (I.M.C. en W.C.C.). Het was een zoeken naar „nieuwe wegen van gehoorzaamheid”. Zie over deze conferentie: mr. S. C. Graaf van Randwyck en dr. J. Blauw: „Naar nieuwe wegen van gehoorzaamheid”, Den Haag, 1958.

Op deze conferentie werd gesproken over de snelle ontwikkeling der zending, het groeiend kerkbesef, het probleem van de zegen, de vragen van het Westen en het Oosten, de opleving en hervorming der oude religies (Buddhisme, Hinduïsme, Islam, het grote gevaar van *syncretisme* voor de jongere kerken in het Oosten, de houding tegenover de zgn. „geloofszendingen”, de opleiding van predikanten voor jongere kerken (Amerika alleen brengt hiervoor 4 miljoen dollar bijeen en dekt 73 procent van de begroting van de I.M.C.) en de voortgaande studie.

Andere *Internationale zendingconferenties*: *Edinburgh* 1910, *Jeruzalem* 1928, *Tambaram* 1938 (dr. *Kraemer* en bisschop *Azariah*), *Whitby* 1947, *Bangkok* 1949 (Oost-Azië-conferentie), *Willingen* 1952, *Prapat* 1957 (Oost-Azië-conferentie).

De stimulerende figuur tot en op verschillende conferenties was dr. *John R. Mott* (1865—1955), de reizende secretaris van de I.M.C., die meer dan 2 miljoen mijlen aflegde en die door zijn levensbeschrijver: *Basil Mathews*: wereldburger wordt genoemd.

In een vervolg op dit werk hopen we over de zendingconferenties en een figuur als dr. John R. Mott uitvoeriger te kunnen vertellen. Men leze over hem: *Basil Mathews*: „John R. Mott, World Citizen”, London 1934, en „De Heerbaan”, maart—april 1955, artikel „John R. Mott” door dr. C. W. Th. Baron van Boetzelaer van Asperen en Dubbeldam.

58. „GERED OM TE REDDEN.”¹⁾

DR. WILLIAM BOOTH, DE STICHTER VAN HET
LEGER DES HEILS: 1829—1912

Ps. 72 : 2

„Zoekt zielen en... zoekt de
slechtste.” Booth

Het is avond, de achtste mei van het jaar 1887.

In een bed van roze wolkendotjes is de zon weggezonden, diep in 't westen. De wind, de bolle lentewind, is meegegaan.

Roerloos staan de bomen langs de grachten van Amsterdam. Het frisse, jonge, glanzende groen beweegt zich niet.

Een enkele vogel fluit nog een liedje voor het slapen gaan. Een andere vogel, ver weg, antwoordt. Dan zwijgen ze...

Zacht daalt het donker deze vredige lente-avond.

Vredig?

Nee, niet overal in Amsterdam is het vredig.

Hoor, in een kleine zaal in de Gerard Doustraat klinkt ruw gelach, gejoel, gevloek.

„Gooi ze eruit!” krijst een stem. „Wat moeten die vreemde snoeshanen hier?!”

Waarom? Ja, een beetje vreemd zien ze er ook wel uit, die drie mannen in hun rode trui en die drie vrouwen met hun wonderlijke hoed, daar op het podium.

Maar wat willen ze dan? En waarom wil men hen uit de zaal smijten? Beledigen ze dan iemand?

Kijk, een van de mannen vouwt de handen tot gebed. Hij bidt hardop, maar zijn woorden gaan verloren in het tumult.

Eén der andere mannen neemt zijn viool. Hij speelt, hij zingt: „Grijp toch de kansen door God u gegeven...!” Maar zijn lied gaat verloren in het tumult van de woestelingen en dronkaards in de zaal.

Is er dan geen politie, die de orde kan herstellen? Ja, er is één agent, maar hij schijnt het met de woestelingen eens te zijn. Want hij maant hen niet tot kalmte. Integendeel, hij lacht en spot met hen mee.²⁾

Dan, midden in het lawaai, staat één der vrouwen op. Het is een grijze dame.³⁾ In haar ogen is een zachte blijheid. Op haar gelaat een milde glimlach. Vreemd is dat.

Kijk, ze gaat vooraan op het podium staan, vlak vóór die kerels op de voorste rij, die een jeneverfles in de hand hebben. Ze durft, de oude, grijze dame. Hoor, ze begint te zingen:

¹⁾ Dit schreef Booth onder zijn handtekening in het album van Koningin Victoria. Het is zijn levensprogram.

²⁾ Deze politie-man is één der eerste bekeerlingen in Amsterdam geworden.

³⁾ Mevr. Schoch, de moeder van de bekende *Celestine Olifant-Schoch*.

't Was voor mij, dat Jezus stierf
aan het Kruis op Golgotha . . ."

En . . . wonder . . . het rumoer verstomt. En als zij het lied gezongen heeft, dan blijft het stil. Dan kan een der mannen spreken, spreken van zijn Heiland, die hem verlost. Dan kan hij vragen, wie ook door de Here Jezus gered wil worden. En dan . . . dan komen er zes naar voren. En ze knielen . . .

Zo eindigt de avond, die zo rumoerig begon daar in de Gerard Doustraat.

Het is enkele jaren later op een koude winterdag. Fijne sneeuw stuift, voortgejaagd door een felle noordooster, door de straten van Londen. Twee armoedig geklede jonge vrouwen stappen in de tram. De conducteur ziet hen. Hij kijkt naar hun versleten kleding. Dan zegt hij: „Gaan jullie maar bovenop zitten."

De vrouwen begrijpen hem. Boven op. Dat is in de kou. Voor hen is geen plaats *in* de tram. Wel voor de beter geklede mensen.

De vrouwen gaan. Ze trekken hun wollen doek wat dichter om zich heen. Ze huiveren . . . Zo rijden ze door de felle kou, tot ze komen in het oosteinde van Londen, in de achterbuurten, de slums, de broeiesten van ellende en onzedelijkheid, waar de speel- en opiumholen zijn, de kroegen en jeneverpaleizen; de slums, waar de moedeloze, verbitterde vrouwen wonen en de ruwe mannen; en de kinderen, ziekelijke, ondervoede, in lompen geklede wezens; en de arme, eenzame, vergeten oudjes, die vaak niets anders hebben dan korstjes oudbakken brood in thee geweekt, thee die getrokken is van door anderen afgedankte theeblaren; de slums, waar schreeuwen, vloeken en verwensingen de lucht dag en nacht vervullen; waar vechtpartijen onder mannen en vrouwen aan de orde van de dag zijn.¹⁾

Hoe durven ze daar heen te gaan, de twee jonge vrouwen: *Evangeline Booth* en haar vriendin? Hoe durven ze daar een paar kamers te huren en daar als de armsten der armen te wonen? Het is de liefde tot Christus en de liefde tot de naaste, die hen drijft. Zij hebben zichzelf aangeboden aan Eva's vader, *William Booth*, de man, die maar één harts-tocht kende: oorlog te voeren tegen de duivel en zijn rijk en zo zielen te redden voor Jezus. En die daartoe een organisatie stichtte, die over de hele wereld verbreid werd: het *Leger des Heils*: een zendingsleger zonder weerga.

Eva en haar vriendin worden spoedig gevolgd door andere liefdezusters. Ze krijgen de naam van: *de engelen met de witte schorten*. En geen der ruwe kerels en ruwe vrouwen doet hen leed.

Maar laten we eerst iets vertellen over Eva's vader.

Hij werd geboren in een dorpje bij Nottingham en kreeg de naam *William Booth*. Zijn vader was een verarmde spijkerfabrikant, een sombere man, die nooit naar de kerk ging. Door de zorg en de armoede was zijn moeder haast nooit vrolijk. En ze had ook geen tijd om op de kleine William te letten.

¹ Uit: Célestine Olifant-Schoch: „Het beste voor het hoogste", Utrecht 1933.

Zo zwierf hij al vroeg op de straat en daar was hij haantje de voorste onder zijn makkers. Hij was verzot op avonturen, was driftig en had een onbuigzame wil.

Eens spraken een heer en een dame hem op straat aan. „Je lijkt zo veel op onze enige jongen, die gestorven is,” zei de dame. „Wil je eens bij ons thuis komen?”

Willie deed het graag. Vanaf dit ogenblik kwam hij vaak in het mooie huis, waar de dame altijd iets lekkers voor hem had.

De dame en heer waren *Methodisten*. Ze namen hem dikwijls mee naar hun kapel.

Toen hij dertien jaar was, kwam hij bij een pandjesbaas als bediende. Hij moest er werken van 's morgens vroeg tot 's avonds acht uur. Vaak kreeg hij te weinig eten. Hij was in die tijd een lange, magere, bleke jongen met ravenzwart haar en schitterende ogen. En hij had maar één doel: vooruit te komen in de wereld.

Toen hij zestien jaar was, kwam hij tot de keuze tussen God en de duivel, zoals hij het zelf noemt. Het was een besliste keuze vóór God. Het was William ernst en het is hem heel zijn leven ernst gebleven.

In Nottingham, de stad waar hij werkte, was een oude bedelvrouw. De jongens plaagden haar altijd. Een huis had zij niet. Des nachts sliep zij in de open lucht. Hij was zo bewogen met haar lot, dat hij samen met een vriend geld verzamelde, een woning voor haar huurde en voor haar zorgde. Dit zou men kunnen noemen: het begin van het *Leger des Heils*, hoewel de stichting daarvan nog in verre toekomst lag.

Met zijn vriend begon hij samenkomsten in de open lucht te houden. Hij wilde zielen gaan redden voor Christus. Het begin was heel moeilijk, net zoals we dit verteld hebben in het begin van dit verhaal in Amsterdam. Maar hij hield vol. Er brandde een heilig vuur in hem, een vuur, dat niet meer geblust kon worden. Spoedig waren er enkele mannen en vrouwen uit de achterbuurten, die graag naar hem luisterden.

Nu wilde hij hen mee naar de kerk nemen. En op een zondag deed hij het. Aan het hoofd van een troep havelozen kwam hij de kerk binnen. Maar . . . dat ging toch zo maar niet! De zeer fatsoenlijke en deftig-geklede kerkgangers weken opzij, maar William bracht zijn „schorre-morrie” midden in de kerk in de beste banken.

Toen echter de dienst afgelopen was, moest hij bij het kerkbestuur komen en daar werd hem meegedeeld, dat hij met zijn achterbuurt-publiek wel in de kerk mocht komen, maar . . . door de achterdeur en hij moest met hen op de achterste banken zitten. William zei niets, maar dacht zoveel te meer.

Hij had het erg moeilijk in deze jaren. Zijn familie werkte hem tegen, de kerk werkte hem tegen en van niemand kreeg hij ooit een woord van aanmoediging. En toch . . . hij zette door. Wie eenmaal Gods vuur in zich voelt branden, die moet Gods getuige zijn.

Kort daarop ging hij naar Londen en ook hier begon hij te prediken in de achterbuurten en ook hier luisterden de havelozen en berooiden, de dronkaards, dieven en dieveggen, de slechte vrouwen en de bedelaars naar hem.

In de kerk der Methodisten ontstond een scheuring, die hem diep ver

driet deed. Hij verlangde uit Londen weg te komen. Toen ontmoette hij een schoenfabrikant, die hem overhaalde predikant te worden van een groep mensen, die ervoor ijverden, om hen die in grote zonden leefden, te bekeren. Hij kreeg 12 gulden in de week en gaf zijn baantje — hij was ook hier bediende in een pandjeshuis, een bank van lening — op. Om drie redenen noemde hij de dag, waarop hij tot dit besluit kwam, merkwaardig: 1e. omdat het Goede Vrijdag was, 2e. omdat hij juist jarig was en 3e. omdat hij op die dag een meisje ontmoette — *Catharina Mumford* — dat later zijn vrouw werd, zijn toegewijde helpster en mede-strijdster tot haar dood toe. Zij wordt genoemd: *één der merkwaardigste vrouwen*, die ooit geleefd hebben.

Van dit ogenblik af ontwikkelt William Booth een geweldige werkracht. Als jongeman van 23 jaar, predikt hij iedere dag, soms tweemaal. Hij ontziet zijn zwakke gezondheid — hij heeft een maagkwaal — niet en overal treden mensen naar voren om knielend schuldbelijdenis te doen en te bidden. In grote zielespanning knielt Booth bij hen neer en bidt voor hen tot zij vrede vinden voor hun hart.

Het wordt een drukke tijd, zo druk, dat hij, als hij op zekere dag de datum boven een brief schrijft, tot de ontdekking komt, dat hij jarig is. Overal, tot ver buiten Londen, houdt hij opwekkingsbijeenkomsten. Hij strijdt tegen satan; hij strijdt om de zielen der mensen van de rand van het eeuwig verderf weg te rukken. Van hen, die na zijn prediking om genade smeken, eist hij een volkomen nieuw leven. Hij kan niet kalm neerzien op een wereld die verloren gaat. Hij kan geen zonde zien, zonder erop af te vliegen, geen ellende, zonder te willen helpen. Hij bezoekt dronkaards in hun huizen, hij preekt op straat, hij spreekt overal en tegen iedereen over de Here Jezus als de Redder van zondaren.

Totdat . . . de kerk vindt, dat hij veel te hard van stapel loopt en hij moet beloven geen opwekkingssamenkomsten meer te houden. Maar dat kunnen William en Catharina, met wie hij intussen getrouwd is, niet beloven. Dan komt het tot een breuk met de kerk. Jammer!

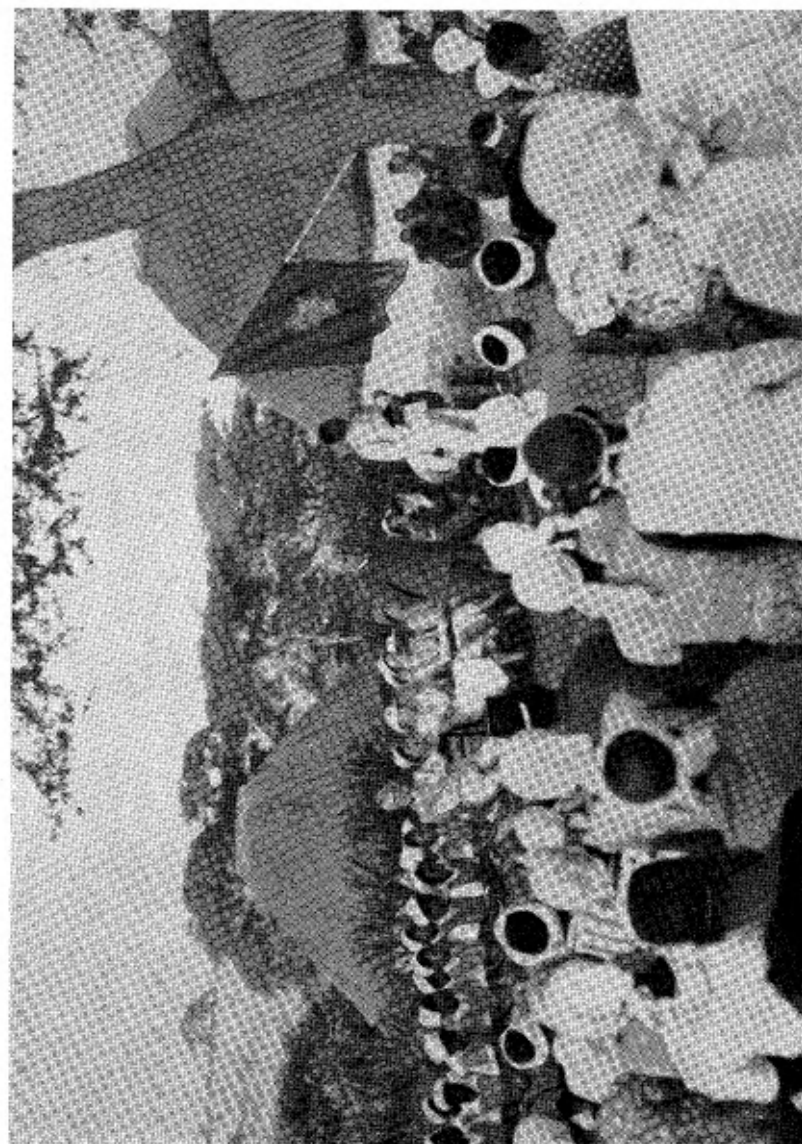
Maar nu heeft hij opeens ook geen inkomsten meer. En nu komt de armoede in het gezin van William en Catharina.

En toch . . . hun werk, Gods werk door hen, gaat door. Als de kerkgebouwen hun verboden worden, zullen ze in andere gebouwen gaan prediken, in schouwburgen en danszalen als het moet. Ze stichten een vereniging: „De Christelijke Zending”. En God zorgt voor hen. Enige rijke vrienden ondersteunen hen. Ze schrijven boeken en kleinere geschriften, die ook wat geld opbrengen en zo behoeven ze niet direct honger te lijden. Een rijke Australiër biedt William 120.000 gulden aan om een groot gebouw te stichten, maar dan moet hij de opperleiding hebben over het werk van William en Catharina.

Ze kijken elkaar aan. 120.000 gulden. Wat een som! Maar die opperleiding? Neen, ze durven het aan te weigeren. Ze gaan er niet op in. Laten we niet denken, dat deze weigering hun gemakkelijk gevallen is.

Zo staan ze weer alleen. Tien jaar lang vechten ze tegen armoede, teleurstelling, in moeite en lijden, maar ze houden vol.

Dan komt het jaar 1878, het beslissende jaar in de arbeid van Booth. Gesteund door zijn oudste zoon *Bramwell* zet hij nu de vereniging

COLONEL THOMPSON SPREEKT DE LEPRAPATIËNTEN TOE IN HET
HOSPITAAL TE CHIKANKATA (NOORD-RHODESIA)

Arch. Leger des Hells

„De Christelijke Zending” om in het *Leger des Heils*. Zijn doel is en blijft: de wereld en de kerk wakker schudden. Dan zal het Christendom zijn triomftocht beginnen. Het bloed van Christus en het vuur van de Heilige Geest moeten in elk hoekje van de wereld gebracht worden. Hoewel eigenlijk met tegenzin neemt Booth de titel „generaal” aan, de evangelisten worden „kapitein” en allen nemen de uniform aan.

Gelijk hiermee groeit de tegenstand. Volksoproeren, aanvallen van woeste menigten zijn aan de orde van de dag. Met stenen worden de heilssoldaten gegooid, met knuppels geslagen. Booth is menigmaal in groot gevaar. En de politie? Die is meestal op de hand van het gepeupel. In de kerken waarschuwt men tegen het Leger.

Maar Booth en zijn soldaten zetten door. Van Engeland gaat het naar Amerika, naar Australië, naar de andere landen van Europa, naar Azië, naar Afrika. En altijd begint het zijn arbeid onder heftige tegenstand. Hoe het in ons land begon vertelden we reeds. Het Leger werd hier vaak een „leger des duivels” genoemd. In Nijverdal worden de stoelen, de banken, de lampen en de ruiten stukgeslagen voor de bidstond kan beginnen. In Beverwijk wordt de zaal verwoest; de heilssoldaten moeten vluchten, de kapitein klimt in een pereboom. Het publiek staat er joelend onder. Hij moet er blijven zitten, tot het publiek eindelijk weggaat. In Ierseke laat men een zwerm kevers in de zaal los, die de mensen verdrijven. Dan wordt alles in de zaal kort en klein geslagen. Het zijn maar enkele voorbeelden.

Maar dwars door alle tegenstand gaat het leger voorwaarts. Niet alleen met prediken, ook met het lenigen van stoffelijke noden. Reddingshuizen worden gesticht. Daar kunnen zwervers gratis onderdak verkrijgen en voedsel. Ook geestelijk voedsel, ja, dat vooral. Want het Leger des Heils is een *zendingsleger*. Men tracht de zwervers ook werk te verschaffen, in timmerwinkels bijvoorbeeld. Vrouwen en meisjes, die het slechte pad zijn opgegaan, worden opgezocht en teruggebracht, vaak tot Jezus gebracht. Men sticht tehuizen voor verwaarloosde en misdadige jongens en meisjes, voor kinderen, die niet thuis opgevoed kunnen worden, voor ouden van dagen en invaliden.

Zo groeit het eenvoudige werk van William Booth en Catharina uit tot een *wereldorganisatie*.

Als er één zendingswerk is, dat God gezegend heeft, dan is het dit. De duivel „raasde” om het werk te verhinderen. Het lukte niet. God laat zijn werk, dat Hij door eenvoudige mensen begint, nooit in de steek. De eeuwigheid zal verklaren voor hoevele duizenden, ja miljoenen het werk van het Heilsleger tot zegen is geweest.

De dichter Guido Gezelle dichtte eens: „Het leven is geen vrede alhier, geen wapenstilstand vragen; het leven is . . . de Kruisbanier tot in Gods handen dragen.

William Booth en Catharina Mumford, de „moeder van het Leger”, en hun kinderen en het gehele Leger des Heils hebben deze woorden in vervulling gebracht.

Bloed en vuur: het bloed van het Kruis en het vuur van de Heilige Geest, zij zijn het die de wereld overwinnen, halleluja!

Drieëntachtig jaar is hij geworden, dr. William Booth. Toen werd hij

bevorderd tot heerlijkheid. In de nacht, toen hij stierf, sliepen duizenden zwervers in de toevluchten van het Leger, dat hij heeft gesticht. Duizenden vrouwen, door hem van de totale ondergang gered, baden voor hem en zijn tehuizen. In ieder werelddeel was een leger van mensen, die diep bedroefd elkaar vertelden, dat hun vader, die hen had opgezocht en van onvergetelijke ellende had gered, nu heenging naar een andere wereld.

„Zoekt zielen en zoekt de slechtste,” dat heeft hij zijn soldaten geleerd. Ze hebben het gedaan en zij gaan nog altijd voort het te doen. En nu?¹⁾ We slaan het Jaarboek 1958 op en zien daar dat het Leger des Heils in 86 landen werkt en dat in 103 talen het evangelie wordt verkondigd; dat het Leger rond 17.000 korpsen telt en ruim 2000 sociale inrichtingen; dat het aantal officieren 27.000 bedraagt en het aantal tijdschriften 136, die samen een oplaag hebben van 2.014.038; dat in één jaar (1956) in de 263 tehuizen voor daklozen onderdak werd verleend aan bijna 10 miljoen personen en dat er 16 miljoen gratis maaltijden werden verstrekt; dat het Leger werk verschafte aan meer dan 51.000 mensen; dat het meer dan 100 hospitalen en klinieken heeft, waarin in één jaar bijna 1 miljoen patienten worden verpleegd; dat het 8 melaatsenkolonies en 6 blindeninstituten telt en bijna 200 tehuizen voor kinderen; voorts 22 hotels en 17 restaurants en dat er in één jaar meer dan 200.000 gevangenen werden bezocht en aan 2½ miljoen mensen barmhartigheid werd bewezen. En nu heb ik nog lang niet alle arbeid van het Leger des Heils genoemd. En . . . op al deze plaatsen en aan al deze mensen wordt dagelijks het evangelie verkondigd. Het werk dat William Booth en Catharina Mumford in alle eenvoudigheid in de achterbuurten van Londen begonnen, is door hun Heer rijk, zeer rijk gezegend.

Het Leger des Heils is een *wereldorganisatie* geworden!

¹ De cijfers, die hier volgen, gelden voor het jaar 1956. Ze zijn ontleend aan The Salvation Army Year-book 1958.

AANTEKENINGEN:

1. Dr. William Booth noemde zijn werk eerst de „Oost-Londense Zending”, later de „Christelijke Zending”; in 1878 werd het Salvation Army.
2. In 1889 telde het Leger des Heils in de gehele wereld al 3242 korpsen, 8008 officieren; in Nederland toen al 31 korpsen en 70 officieren. Dat was twee jaar na de stichting. Nu zijn er o.a. 666 officieren, 38 sociale instellingen, 13 reclasseringsbureaus; er is een evangelisatieboot *Febe* en een rusthuis te Velp.
3. De „leger-parel” in ons land is de landkolonie „De Grote Batelaar” te Lunteren. Hier hebben duizenden ontspoorde weer het beginpunt van een nieuw bestaan gevonden.
4. Het Leger heeft ook zondagsscholen en doet aan padvinderij. In Amstelveen werd op 22 januari 1933 door Prinses Juliana een nieuwe *Kweekschool* tot opleiding van officieren geopend.
5. In 1905 ontving Booth het ereburgerschap van de stad Londen. In 1907 verleende de universiteit van Oxford hem de doctorsgraad honoris causa. Zijn meest beroemde boek is: „In Darkest England, and the Way Out” (1890).
6. In 1855 huwde Booth met Catharina Mumford (1829—1890). Zij was een zeer begaafd jong meisje, dat reeds op 12-jarige leeftijd artikelen over geheelonthouding in de bladen geplaatst kreeg. Zij was onderlegd in theologische vraagstukken, kerkgeschiedenis enz. Zij was een vrouw van innige vroomheid en grote moederlijke

bewogenheid. Zij schonk de generaal acht kinderen. Van haar is o.a. het bekende lied: „Grijp toch de kansen door God u gegeven.” Zie over haar ook: Celestine Oliphant-Schoch: „Het beste voor het hoogste”, Utrecht 1933.

7. *Evangeline Booth* werd geboren op eerste kerstdag 1865 en stierf in juli 1950 (te Harsdale, New York). Zij was de vierde generaal van het Leger: 1934—1939.

8. De leerstellingen van het Leger, die de oude generaal zijn soldaten in een catechismus gaf, zijn in het algemeen rechtzinnig. Er wordt geleerd, dat Christus voor allen stierf en niet alleen voor de uitverkorenen, dat het dogma der verkiezing en verdoemenis strijdt met Gods liefde en een dodelijke invloed zou hebben op alle pogingen tot redding van zielen. De catechismus rept niet van kerk, priesters, sacramenten en feestdagen. Booth was tegen „gemengde huwelijken”. De organen zijn in ons land o.a.: De Strijdkreet, De Jonge Kampvechter (jeugdblad), Heils- en strijdzangen, Legerklanken, Ons Tijdschrift (reclassering), Ons Contact (voor jeugdwerkers).

9. In de bezettingstijd heeft het Leger het zeer moeilijk gehad. Zie hierover: Spaan: „De vreedzame strijd”, Den Haag, 1947.

10. Van 1890 af dateren Booth's bekende wereldreizen, waarbij hij in persoon de arbeid van het L.d.H. in al de vijf werelddelen in ogenschouw nam.

11. Iedere heilssoldaat is geheelonthouder en rookt niet.

12. Het Internationaal Hoofdkwartier van het L.d.H. is in Londen. Het hoofdkwartier in Nederland is gevestigd aan de Prins Hendrikkade te Amsterdam.

13. Een *korps* is een evangelisatie-afdeling van het L.d.H., bestaande uit (doorgaans) 2 officieren (gesalarieerd) en een aantal plaatselijke officieren en soldaten, die zonder enige vergoeding hun vrije tijd ter beschikking van het Leger stellen. Zij dragen overvloedig bij tot de instandhouding der organisatie en betalen hun eigen uniform. De organisatie der korpsen is, evenals die van alle andere onderdelen van de arbeid, zorgvuldig bij reglement geregeld.

De muziekkorpsen en zangbrigades gebruiken uitsluitend muziek, die door heilsoldaten is gecomponeerd of gearrangeerd en door het Muziekdepartement van het Leger is uitgegeven. Het Leger vervaardigt voor zijn 50.000 muzikanten zelf de instrumenten in zijn fabriek te St. Albans (Engeland) en bezit een aantal van de beste fanfare-korpsen ter wereld.

Soldaat van het Leger wordt men door ondertekening der Krijgsartikelen (beginsel-verklaring). Het Handboek der Leerstellingen geeft hiervan een uitvoerige uiteenzetting.

De sacramenten kan het Leger niet bedienen, omdat het geen kerk is; het belet niemand om er gebruik van te maken.

Wie uitvoeriger wenst ingelicht te worden, neme het Jaarboek van het L.d.H.

14. In deel V van ons werk: „De Strijdende Kerk”, Jan Haan, Groningen, 1951, vindt men ook een vertelling over het L.d.H., pag. 269 v.v.

15. Een dokter zei eens tegen Booth: „Als je het waagt predikant te worden, dan ben je in een jaar op.” Hij is het toch geworden en meer dan dat. En... hij werd 83 jaar.

16. In 1855 wordt Booth geordend predikant bij het Nieuw Verband der Methodisten. Zeven jaar later verbrak hij dit Verband.

17. Hoe het „militaire” karakter van het L.d.H. ontstond is uitvoerig beschreven in „Veldtocht der Liefde” door Begbie, Leiden 1930.

18. De generaal heeft nooit een penny uit de legerkas ontvangen. Nooit heeft hij enig salaris of honorarium genoten. Hij leefde van de opbrengst van zijn boeken en van particulieren inkomsten, b.v. betalende logee's. Zelfs van De Strijdkreet heeft hij nooit een shilling honorarium ontvangen, hoewel dit een van de meest winstgevendende bladen der wereld werd. Ook weigerde hij pertinent alle advertenties.

19. Alle acht kinderen van Booth zijn in het Leger gegaan. Zijn zoon Bramwell volgde hem op als generaal.

20. Het *Calvinisme* trok Booth niet aan. Hij heeft het in zijn diepe betekenis niet verstaan. Hij was niet theologisch gevormd. Zijn opleiding is eenzijdig geweest. Theoretiseren en dogmatiseren deed hij niet. Zijn houding was: Ga heen en voer wat uit. Aan bijbelkritiek en tekstkritiek deed hij niet. Duivel, hel en verdoemenis waren geweldige realiteiten voor hem. Hij stond nooit vijandig tegenover de kerk. Hij was een autocraat in hart en nieren.

Zie over de houding van Booth ten opzichte van de sacramenten o.a. ook de artikelenreeks van Van de Hoven van Genderen in „Woord en Geest” van oktober—december 1930.

59 HET „ZWIJGENDE MILJARD" KRIJGT EEN STEM

DR. FRANK C. LAUBACH: 1886—HEDEN

Gez. 88

E.G. 31

„De Assepoester der zending (het leatuurwerk) moet tot Prinses worden.”

Miss Ruth Ure

„Geen andere actie kan zó diep penetreren, zó moedig getuigen, zo onweerstaanbaar beïnvloeden als de gedrukte bladzij.”

Watson.

„Het beste middel om de duivel van onwetendheid en dwaling uit te werpen is Luther's inktpot.”

Prof. Sam. Zwemer.

De Assepoester der zending!

Dertig jaar geleden!

Op een heuvel achter zijn huisje zit zendeling *Laubach*. De zon is weggezonden achter de bergen in het westen. Vanuit het dal voor hem kruipt het donker van de nacht snel omhoog.

Zendeling *Laubach* kijkt in het donkere dal. Daar wonen de *Moro's*, de meest gevreesde en de krijgshaftigste van alle stammen op de Filippijnen. Zijn *Moro's*! Want hij is hun zendeling. In opdracht van zijn Heiland moet hij hun het evangelie van de Redder der wereld brengen.

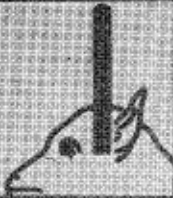
Maar hoe? Hij woont nu al geruime tijd hier en hij heeft nog niet over de Here Jezus kunnen spreken. En toch weet hij zeker, dat God hem hierheen gezonden heeft.

Lang zit hij op de heuvel en moedeloos staart hij in het donkere dal. Het lijkt wel of zijn leven één grote mislukking geworden is. Niets is er immers terecht gekomen van al zijn prachtige plannen. Hij weet, dat zijn opdracht moeilijk is. De *Moro's* zijn moslims en de zending onder de islamieten is heel moeilijk, maar . . .

Dan opeens is het, of God hem de weg wijst. Zijn hele lichaam begint te trillen en het schijnt hem toe, dat God zelf tegen hem spreekt. „Mijn kind,” zeggen zijn lippen, „je werk is mislukt, omdat je de *Moro's* niet werkelijk liefhebt. In je hart voel je je meer dan deze onbeschaafde mannen en vrouwen, alleen omdat je blanke bent. Als je kunt vergeten, dat je Amerikaan bent en je alleen voor ogen houdt hoezeer Ik hen bemin, dan zullen ze naar je woorden luisteren.”

Nu, opeens, weet hij het. En . . .

Als hij hen met zijn woord niet kan bereiken, waarom zou hij het dan niet proberen met zijn pen? Hij vindt een der *Moro's*, een man, die twee moorden op zijn geweten heeft, bereid hem hun taal te leren. Zijn

		nlak la	la ka ja nga
		ma	ma la ka ja
		na	na ma a ka
		papa pa	pa na ma la
		sa	sa pa na ma
		tawôlô ta	ta sa pa na
		vak va	va ta sa pa

EEN LEESPLANK IN ÉÉN DER AFRIKAANSE TALEN

leermeester noemt hem de namen van verschillende voorwerpen en Laubach schrijft de klanken op. Hij ontdekt dat de Moro-taal maar weinig klanken heeft: slechts vier klinkers: a, i, o en oe, en twaalf medeklinkers. Zo maakt hij een woordenlijst.

En dan . . . dan komt hij tot de ontdekking, die hem wereldberoemd zal maken en die miljoenen tot grote zegen zal zijn.

Hij ontdekt drie woorden, waarin alle medeklinkers staan en als enige klinker de a. Het zijn de woorden: Malabanga, de naam van een stad in de provincie; Karataša, het Moro-woord voor papier; en Paganada, d.i. leren.

Hij zet deze drie woorden op een karton, de lettergrepen uit elkaar. Zo:

ma la ba nga

ka ra ta sa

pa ga na da

Met deze lettergrepen kun je weer andere woorden maken. Bijvoorbeeld: mama = man, mala = groot, banga = een eiland. Zo kun je een massa woorden maken, die je binnen enkele minuten kunt lezen.

En als je er met de a geen meer kunt vinden, dan doe je het met de i, de o en de oe. Dus milibingi, molobongo en moeloebongoe.

De Moro's vinden het een leuk spelletje. Ze slaan elkaar uitgelaten op de schouders, voeren wilde dansen uit en het duurt niet lang of velen, niet alleen kinderen, maar ook groten, komen om het spelletje te spelen en zo . . . lezen te leren. En Laubach zelf . . . speelt even enthousiast mee.

Hij laat een krant — nou ja, een krantje van een bladzij, maar alle begin is moeilijk — drukken. Dat noemt hij „Lanao vooruit“. Lanao heet het gebied, waar de Moro's wonen. In die krant schrijft hij allerlei nieuws, dat de Moro's graag lezen. Bijvoorbeeld: wat de president gezegd heeft, wat je moet doen, als je door een cobra — een erg giftige slang — gebeten bent; hoe je het kunt voorkomen, dat er zoveel babies sterven — van iedere honderd babies stierven er vijftig in Lanao —; hoe je betere rijst kunt kweken, enz. Op de achterkant van de krant laat hij telkens een bekende heldenzang van de Moro's drukken. Dat vinden ze helemaal prachtig, want ze zingen graag, de Moro's, en zeker over de heldendaden van hun vechtlustige voorvaderen.

Ze willen zo graag leren lezen, dat ze hem haast geen tijd gunnen om te eten of een brief aan zijn vrouw te schrijven. Op een keer schrijft hij aan haar: „Ik heb deze brief een uurtje moeten onderbreken. Er kwam een half dozijn Moro's op bezoek, die een hele reis gemaakt hadden. Ze zeiden dat ze maar een uur tijd hadden en in dat uur lezen wilden leren. Ik heb toen een van hen er uit gepikt, de anderen moesten maar luisteren. En je kunt me geloven of niet, maar toen ze vertrokken, kon die man drie bladzijden van onze krant lezen. Binnen een uur!“

Alle Moro's willen leren lezen, tot zelfs de boeven toe.

Eens komt er een beruchte boef bij Laubach. „Wil je me lezen leren?“ vraagt hij. „Natuurlijk,“ antwoordt de zendeling en de les begint meteen.

Laubach bemerkt al gauw, dat deze boef heel goed kan leren. „Wil je meehelpen en zelf ook les gaan geven?“ vraagt Laubach.

„Wat? Ik?“ stamelt de boef. „Die eer is te groot. Jij bent de beste

vriend, die ik in de wereld heb. Zeg maar, wat ik voor je kan doen. Heb je een vijand in Lanao? Zeg maar op, dan zal ik hem even voor je uit de weg ruimen."

„Nee," lacht Laubach, „ik heb hier geen vijanden. Maar jij bent mijn beste vriend, als je aan anderen lezen gaat leren." En de boef doet het. Zo gaat de ene Moro aan de andere lezen leren. Er komt een grote vraag naar kartons, waarop de drie woorden — sleutelwoorden noemt Laubach die — in lettergrepen staan. Wij zouden die kartons leesplankjes noemen. Maar voor die leesplankjes en voor het andere drukwerk is geld nodig, veel geld. En als de zendeling juist flink op dreef raakt, is het geld op. Laubach heeft al betaalde onderwijzers aangesteld en dan . . . dan komt het moment, dat hij ze niet meer betalen kan. Hij roept ze bij elkaar en zegt: „'t Is jammer, maar ik kan jullie geen salaris meer geven. We zullen het werk moeten staken." Dat hoort één van de opperhoofden, een forse gespieerde kerel, die dertien vrouwen heeft en honderden mensen heeft gedood. „Wat!" zegt hij, „dit mooie werk staken?! Dat zal niet gebeuren! Ieder die heeft leren lezen, moet het aan anderen leren. En wie het niet doet . . . die spiets ik dood met mijn speer!"

Dit is taal, die de Moro's — het zijn immers geboren vechtersbazen — verstaan. En zo gebeurt het. En deze woorden brengen zendeling Laubach op de idee, welke sindsdien de wereld heeft veroverd: „Iedereen leert het één!"

Intussen is Laubach niet vergeten, dat hij zendeling is. Nu schrijft hij een eenvoudig leesboek: „De geschiedenis van Jezus." En deze „papieren zendeling" wordt door de Moro's gelezen en herlezen.

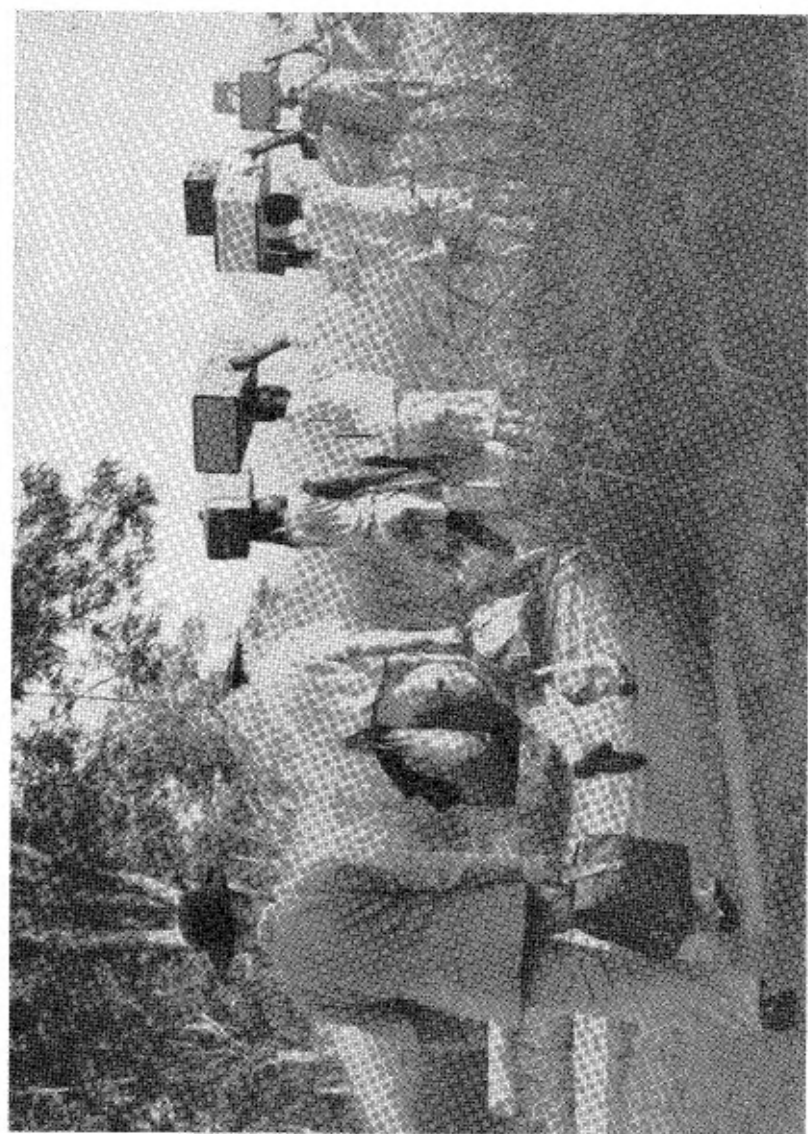
Het werk gaat voort. Binnen een paar weken zijn de leesplankjes klaar voor negen andere talen op de Filippijnen. Laubach leidt honderdvijftig jongelui op, om hierin les te geven. Sommigen van hen gaan naar een eiland, waar enkel melaatsen wonen. Het zijn er 6000 en ook die kunnen weldra zelf de Blijde Boodschap lezen.

Twee en een half jaar nadat zendeling Laubach begonnen is, kan reeds een vierde deel van alle Moro's lezen. Dat zijn er 125.000. Voor al deze mensen moeten er leesplankjes zijn. Er moeten leesboekjes geschreven worden. Want ze moeten kunnen blijven lezen. Binnen vijf jaar zijn er zo leesplankjes in 21 talen. Eenentwintig volken zijn gaan lezen. Enorm is het werk, dat Laubach moet verzetten. Maar nu hij eenmaal begonnen is, moet hij voort.

In 1935 zal hij met verlof naar Amerika gaan. Maar in het buitenland heeft men van zijn lees-methode gehoord. En hij krijgt uitnodigingen om naar Singapore te komen en Ceylon, naar India en Palestina, Turkije en Egypte.

Een grote groep Moro's doet hem uitgeleide als hij op reis gaat. „Wij hebben zoveel aan u te danken," zeggen ze, „we willen u afstaan aan andere delen van de wereld."

En de hoogste moslim-sultan van de Filippijnen zegt: „Wij zullen voor u bidden, dat u de zegen van Allah moogt ontvangen op uw reis om de wereld, tot heil van minder bevoorrechte naties." Denk je in: dit zegt een islamiet tegen een christen-zendeling! Dan omhelst en kust men de beminde leraar en belooft hem in alle moskeeën voor zijn reis en zijn werk te zullen bidden.

LAUBACH OP EEN VOETREIS MET DRAGERS

Het begin van Laubachs wereldreis is teleurstellend.

Hij gaat naar India en ontmoet er de bekende volksleider *Gandhi*. Maar Gandhi voelt niet veel voor Laubachs plannen. Hij zegt: „India leeft onder de druk van een onbeschrijflijke armoede. Wat wij nodig hebben is voedsel, geen boeken.”

Laubach kijkt hem verbaasd aan. Dan waagt hij het op te merken: „Maar een mens kan toch bij brood alleen niet leven?” Hij weet, dat Gandhi, hoewel deze Hindoe is, toch de woorden van de Here Jezus heel goed kent.

Maar Gandhi antwoordt: „Ik ben in Engeland geweest en in Afrika. Ik heb veel gereisd en ik heb de lectuur gezien, die men in het Westen overal te koop aanbiedt. Het is voor India beter niet te kunnen lezen, dan opengelegd te worden voor deze stroom van zonde en vuilnis.”

Is het niet om diep beschaamd te zijn?

En toch . . . Laubach is zendeling. Hij wil India openleggen voor Gods Woord. En hij doet het. En als de oorlog uitbreekt in 1940 hebben reeds 40.000.000 mensen in India lezen geleerd door Laubachs leesplankjes. Van India gaat hij naar Egypte. En hier wacht hem geen teleurstelling. Integendeel. Op het vliegveld van Caïro wachten veertig zendelingen hem op, om met hem samen zo gauw mogelijk sleutelwoorden te vinden voor de verschillende dialecten in Egypte en leeslesjes samen te stellen. Ze voeren zelfs een ploegenstelsel in en lossen elkaar af, om zo spoedig mogelijk met dit voorbereidende werk klaar te zijn!

Van Caïro gaat hij naar Jeruzalem, naar Beyruth en Istanbul. Overal wordt hij met geestdrift ontvangen. Overal zijn er mensen, die met hem sleutelwoorden zoeken voor de verschillende talen en leesplankjes samenstellen en leesboekjes. En steeds blijft hij de zendeling, want het gaat er hem tenslotte om, dat de mensen de Blijde Boodschap van de Here Jezus zelf kunnen lezen.

Tenslotte komt hij toch in Amerika terecht. Maar van verlof is niet veel sprake. Door de oorlog kan hij niet terug naar de Filippijnen. Dan gaat hij werken in Zuid-Amerika, waar ook zoveel analfabeten wonen. En ook hier is men vol geestdrift voor zijn werk.

Aardig is wat men in Mexico doet. Daar kondigt de regering o.a. af: „Elke gevangene, die lezen kan en het aan een mede-gevangene leert, krijgt vermindering van straf.”

Ook in China wordt Laubachs methode met vreugde begroet. Wie daar lezen geleerd heeft, verzamelt mensen om zich heen, om het hun te leren. Is er geen schoolgebouw? Geen bezwaar. Een smalle steeg is de school en de muur van een huis is het schoolbord of de leesplank.

In 1951 gaat Laubach naar *Indonesië*. Daar werkt prof. dr. J. Verkuyyl, als secretaris van het *christelijk lectuurcomité*, de *lectuurdienst*, om er zoveel mogelijk christelijke lectuur te laten drukken en te laten verspreiden. Ook daar maakt men dankbaar gebruik van de methode-Laubach.

Zo gaat nu de golf van leesplankjes en leeslesjes de gehele wereld over. De papieren zendeling is op mars. Het „zwijgende miljard”, de meer dan 1000.000.000 mensen, die niet lezen of schrijven kunnen, krijgen een stem. Aan de grote zendingsconferentie te Tambaram in India in 1938 schrijft Laubach: „Het ergste is nog niet, dat ze niet kunnen lezen, het ergste is, dat ze geen stem hebben. Deze miljoenen men-

sen, bijna tweederde van alle aardbewoners, zijn de zwijgende slaven hongerig, in lompen gekleed, achtervolgd door angst voor hun medemensen, zowel als voor hun afgoden."

En wat zal er gebeuren als deze miljoenen een stem krijgen? Wat zullen ze dan lezen? Slechte lectuur, communistische lectuur, waarmee de wereld wordt overstroomd? Of... het evangelie van Jezus Christus?

Hier ligt een geheel nieuwe taak voor de kerk van Christus.

Dr. Laubach heeft de kerk op die taak gewezen. Hij bereisde reeds bijna 100 landen om in meer dan 250 talen de mensen lezen te leren en om zo zielen te winnen voor Jezus Christus.

Het is een wereldwijde taak en wie zal zeggen, hoeveel zielen door dit werk gewonnen werden en nog worden voor de Heiland?

AANTEKENINGEN:

1. Dr. *Frank Charles Laubach*, de zoon van een tandarts uit Benton, werd in 1915 door de Amerikaanse *Nationale Christen Raad* als zendeling naar Manilla gezonden. Eerst na 15 jaar kreeg hij toestemming om zich te vestigen in de provincie *Lanao*, waar een half miljoen *Moro's* wonen, fanatieke moslims en vechtjassen.

Van de eerste dag af, toen Magelhaen in 1520 de *Filippijnen* bezocht, hadden de *Moro's* tegen iedere westerling gevochten; daarom kreeg hij eerst na 15 jaar de toestemming. In 1915 kwam hij met zijn jonge vrouw, Effa Seely, aan in Manilla, waar hij een theologische opleidingsschool stichtte en zelf leraar werd. Hij kreeg tenslotte toestemming om alleen naar de *Moro's* te gaan, dus zonder zijn gezin.

2. In een artikel in „*The International Review of Missions*“, april 1936, vertelt Laubach, dat een Amerikaanse luitenant met zijn vrouw zijn school in *Lanao* bezocht en aanbod 2000 leesplankjes — of leesplanken, het waren nl. wandkaarten — in Manilla te laten drukken. Voordien maakten Laubach en zijn helpers ze zelf. De eerste leesboekjes telden 12 pagina's; het waren tevens schrijfboekjes. Hij gaf ook beloningen, nl. spelden, aan wie lezen konden, gele diploma's aan gezinnen, waarvan alle leden lezen en schrijven konden en tinnen rode en gele insignes (sterren), om aan de huizen te bevestigen. Bovendien maakte hij een grote „thermometer“, die aangaf hoeveel personen in een maand lezen geleerd hadden. Ook vrijwillige onderwijzers kregen een diploma. In iedere stad van de provincie *Lanao* organiseerde hij werkgroepen.

De *Moro's* waren nog in hun „Homerische periode“. Vandaar dat Laubach hun heldenliederen in zijn eerste krant drukte. Hij liet ook traktaten drukken met verhalen uit het O.T. en het evangelie van Lucas. De leider van een werkgroep werd gesalarieerd.

Laubach organiseerde ook werkgroepen in de scholen. Hij zocht contact met de *Nationale Vrouwen Clubs*, die hem enthousiast hielpen. In 1934 trainde hij op verzoek van de president van de universiteit 60 studenten en in 1935 werd een „*Nationale Lees- en Schrijf Raad*“ gesticht op verzoek van de gouverneur.

In bladen uit alle delen van de wereld verschenen artikelen over zijn werk en in korte tijd ontving hij 400 verzoeken om literatuur en een persoonlijk bezoek.

„Ik heb geleerd,“ schrijft hij dan, „iedere nieuwe taak, hoe formidabel ook, aan te pakken, niet vragende of ik ze kan volbrengen, maar alleen of er grote behoefte bestaat.“ Typisch is, dat juist de moslims hem telkens zo behulpzaam zijn.

In 1931 waren er in India 325 miljoen *analfabeten*. Daar toonde de bekende dr. *Stanley Jones* levendige interesse in zijn methode.

Een Arabische sheik zei: „Als mijn onderdanen lezen leren, zal ik mijn prestige verliezen, want ik ben nu de enige man hier, die het kan.“ Maar hij gaf ten slotte zijn onderdanen toch toestemming het te leren.

Vaak wist Laubach niet, hoe hij aan het geld voor het werk en voor al zijn reizen moest komen. „Maar,“ zei hij, „wat God gedaan wil hebben, zal gefinancierd worden.“

3. Hier volgt een vertelling uit Laubach's „Story of Jesus“, dat uit 12 deeltjes bestaat. Ze is uit deeltje 2.

Jesus stops a storm

On another day as Jesus and his disciples stood together by the lake, the Master said to them: "Let us go over to the other side of the lake."

So they got into a boat and sailed out of the bay together toward the other side of the lake. They were sailing together with other boats that were also sailing across the lake. After they left the bay Jesus went to sleep. As they were sailing across the lake, Jesus was sleeping at the end of the boat. Then a storm came up on the lake. It was a very bad storm and the boat began to be filled with water. The disciples in the boat were afraid. They were afraid of the storm because it was filling the boat with water. They went to Jesus who was sleeping through the storm and spoke to him.

"Master, Master," they said, "help us or we will die, because the boat is filling up with water."

Jesus stood up and spoke to the storm. He told the storm to be still. Then everything became still. The storm became still; the lake became still.

Jesus turned to his disciples and said: "Why were you afraid? You do not have faith."

From that time, his disciples had faith that Jesus could do anything. He could even order the storm to be still.

We geven deze vertelling in het Engels. Bij vertaling gaat veel van de eigenaardige bekoring ervan verloren.

4. De pionier van de lectuurverspreiding in *Indonesia* is ds. *Aart Merckelijn* (1878—1933). Het begon in 1914, toen Merckelijn een Javaans evangelisatieblad ging uitgeven: „Op zoek naar geluk.“ Oplaat: 1000 exx. Op de verspreiding volgde huisbezoek. Spoedig kreeg het blad de naam: „Zoeken naar heil“ en werd de oplaat opgevoerd tot 90.000 exx. per maand. Hiermede begon in Midden-Java de worsteling met de *Islam*. Nu begon men ook met de verkoop van bijbels, bijbelgedeelten en andere christelijke lectuur aan de huizen en in kiosken op de pasars.

Kort voor de oorlog werd het fundament gelegd voor de *Lectuurdienst* in *Indonesia*. Door de oorlog kon dit werk geen voortgang hebben.

In oktober 1946 werd te *Djakarta* opgericht de „Noodlectuurcommissie van Kerk en Zending“, samengesteld uit vertegenwoordigers van Indonesische kerken. Sinds 1950 heet zij *Christelijke Lectuurdienst*. Leider: dr. (nu prof.) *J. Verkuyl*, die nu secretaris is. Kantoor: Kwitang 22, *Djakarta*.

Doel: 1e. de produktie van christelijke lectuur in de Bahasa *Indonesia* bevorderen; 2e. het uitgeven van christelijke lectuur; 3e. de distributie van christelijke lectuur. In verschillende streken van *Indonesia* zijn regionale lectuurdiensten.

De Lectuurdienst produceert momenteel:

1. Werken voor het onderwijs in bijbelkennis (Serie A).
2. Commentaren (Serie B).
3. Boekjes over geloofsleer, o.a. Catechismus, Kort Begrip (Serie C).
4. Uitgaven over christelijke ethiek: huwelijk, gezin etc. (Serie D).
5. Publikaties over het gebedsleven (Serie E).
6. Materiaal voor bijbelkringen en jeugdclubs (Serie F).
7. Kerk- en zendingsgeschiedenis (Serie G).
8. Publikaties over de Wereldraad van Kerken en de Raad van Kerken in *Indonesia* (Serie H).
9. Bundels preekschetsen (Serie I).
10. Geestelijke liederen (Serie J).
11. Boeken over christelijk geloof en sociaal-economische vraagstukken (Serie K).
12. Dagboeken (Serie L).
13. Zondagsschoolmateriaal (Serie M).
14. Een Indonesische christelijke kalender (Serie N).
15. Kerstboekjes (Serie O).
16. Evangelisatielectuur (Serie P).
17. Werken over de *Islam* (Serie Q).

De Lectuurdienst — B.P.K. = *Badan Penerbit Kristen* — beschikt over een eigen uitgeverij.

De lectuurvoorziening is zeer urgent. Het is een integraal deel van de taak der kerken. Er gaat een stroom van on-christelijke en anti-christelijke lectuur door de wereld. In 1946 werd vanuit Australië iedere maand een vliegtuig vol communistische lectuur in de Bahasa Indonesia aangevoerd. (Hoe zal het nu zijn?) Ook is er grote moslimse activiteit in dezen. Voorts is er een stroom van humanistische lectuur. En. . . pornografische lectuur. Er zijn havenplaatsen, waar 75 procent van de verkrijgbare lectuur pornografie is (dr. Verkuyt). En. . . volgens dr. Laubach groeide het aantal analfabeten alleen in Azië van 1923—1943 met 100 miljoen. Waar de deuren voor de zendelingen dichtgaan, blijven ze voor de „papierzen zending" open. „Als Kerk en Zending de roeping tot literatuurvoorziening verwaarlozen, verwaarlozen ze een van de meest elementaire taken, die God aan Kerk en Zending heeft opgelegd" (dr. Verkuyt in „De Heerbaan"). En dr. Laubach zegt: „Het probleem van de miljoenen analfabeten op deze planeet is zo groot, en de landen die hulp nodig hebben zijn zo achter, dat niets minder dan een machtige wereldorganisatie tot het leren van lezen en schrijven de situatie het hoofd kan bieden." (Int. Rev. of Miss., april 1936).

5. Wie meer over de „Laubach-methode" wil lezen, neme zijn boek: „Teaching the world to read", New York, 1947.

6. *Laubach* studeerde voor dominee. In 1914 was die studie voltooid. „Een tijd lang wijdde hij zich toen aan sociaal werk onder de paupers in de achterbuurten van New York en deed daar in overvloed stof op voor het schrijven van een sociologisch proefschrift, dat de merkwaardige titel kreeg: „De sociale waarde van de kroeg in New York" " (Vrij Nederland, 25 augustus 1956).

7. *Laubach*, de kleine, ruim 70-jarige Amerikaan, schreef in 1945: „De meest geschonden mensen op deze planeet, de naaktste, de meest uitgehongerde, de ellendigste mensen, gevangenen naar geest en ziel, dat zijn de analfabeten. Zij leven voortdurend in angst voor de beter ontwikkelde mensen in deze wereld en vrezen de demonen in het hiernamaals. Analfabetisme gaat hand in hand met honger en het sterven aan vreselijke ziekten." Nu nog zwerft hij elk jaar zes maanden rusteloos door de wereld met zijn vrouw Effa en zijn zoon Robert. Een goed geoefend team trekt met hem mee, waarvan een tolk, een taalgeleerde, administratief personeel en. . . een tekenaar deel uitmaken. Op de leeskaarten staat nl. vóór ieder woord een tekening, waarin een letter verwerkt is, zoals b.v. in onze taal voor de „o" een olifant met zijn slurf in de vorm van een „o" zou staan.

60. ELSE ¹⁾

Ps. 105

Ik ga je vertellen van Else, het Joodse meisje, dat de Here Jezus vond. O nee, het is helemaal geen sprookje. Ze heeft veel moeten lijden, Else. Maar het is toch allemaal echt gebeurd.

Else woonde in een heel mooi huis in het zuiden van Duitsland. Haar vader was dokter en genas vele zieken. Vader was erg knap, zeiden de mensen. Else hield veel van hem. En vader . . . hield veel van Else, zijn enige dochter.

Vader was niet alleen een knappe dokter, hij was ook een gelovig Israëliet. Trouw ging hij naar de synagoge en trouw hield hij de israëlietische feestdagen en de gebruiken, die daar bij hoorden.

Ook moeder deed dit en zo ging Else al vroeg met vader en moeder mee naar de synagoge en vierde zij mee de grote israëlietische feesten: het Poerimfeest, Pasen, Pinksteren, het Nieuwjaarsfeest, het Loofhuttenfeest en het feest van de Vreugde der Wet.

Hoe ouder Else werd, hoe meer zij ging nadenken over deze feesten. En — maar dat was vreemd — op de duur kon zij er niet echt meer aan meedoen. Een stem, diep in haar hart, zei dat er nog iets anders moest zijn, iets beters. En er groeide een verlangen in haar naar dat andere, dat betere. Ze schrok er zelf een beetje van, maar die stem van het verlangen wilde niet meer zwijgen.

Kwam dat misschien door Erna, het dienstmeisje, waarmee Else dikwijls sprak? Else wist, dat Erna een christin was, dat ze trouw naar de kerk ging en naar de meisjesclub.

Op een keer zei Else tegen Erna: „Wil je me eens iets vertellen van jullie geloof en van die club, waar je 's zondagsavonds altijd heen gaat?”

Erna keek haar verwonderd aan, maar ze deed wat Else vroeg en de volgende dag bracht zij een bijbel voor Else mee.

„Hier,” zei ze, „nu kun je zelf alles lezen over ons geloof.”

Else nam de bijbel mee naar haar kamer. Iedere avond vóór ze ging slapen, las ze er in.

O nee, ze begreep lang niet alles wat er in stond. Telkens vroeg ze aan Erna over de dingen, die zij niet begreep. Erna kon haar niet op alle vragen antwoord geven en daarom zei ze: „Weet je wat je moet doen? Je moet eens naar onze dominee gaan. Die zal je wel antwoord geven.” Dat deed Else. Op een donkere avond ging ze naar de dominee. De dominee luisterde stil naar haar. Hij hoorde de stem van het verlangen in Else's hart.

„Ga ernstig studeren in het Nieuwe Testament, mijn kind,” zei hij.

¹ Men leze vóór deze vertelling eerst de aantekeningen 5, 9 en 10.

„Dan gaat de Here Jezus tot je spreken en dan zal je verlangen vervuld worden.”

Else deed wat de dominee zei. Ze las het Nieuwe Testament zin voor zin. Ze ging vaker naar de dominee en sprak lang met hem. En — wonderlijk was dat — 't was net of de Here Jezus, die vader en moeder de „valse messias” noemden, tegen haar ging spreken. 't Was of zij zijn zachte hand op haar hoofd voelde en of Hij tegen haar zei: „Geloof maar in Mij, Else, dan word je mijn kind en dan zal je verlangen naar het andere, het betere, worden vervuld.”

En er kwam een grote blijheid in Else, want ze ging geloven wat de Here Jezus zei. Maar toen . . . toen begon ook haar lijden.

Hoe ze het ontdekten, vader en moeder, of van wie ze het hoorden, wist Else niet, maar op zekere dag zei vader tegen haar: „Geloof jij aan deze Jezus, deze valse Messias?”

Else schrok hevig. Ze hoorde de dreiging in vaders stem. Ze werd bleek. Nu kwam het. Nu moest ze zeggen: ja of neen. Ze wist het: ja betekende, dat vader heel boos zou worden, wie weet wat hij haar zou doen; maar neen betekende, dat ze de Here Jezus, in wie ze geloofde, verried, net als Petrus gedaan had. Haar stem beefde wel een beetje, maar toch zei ze moedig: „Ja, vader.”

Toen kwam het. Else zag in vaders ogen een vuur, dat zij er nog nooit in gezien had. En toen kwamen de woorden, die haar bijna verpletterden: „Dan ben je mijn kind niet meer.” Ieder woord klonk als een hamerslag.

Een ogenblik was het stil. Toen zei vader, maar nu iets kalmer: „Ben je werkelijk in staat dit geloof aan de valse messias boven de liefde van je ouders te stellen?”

Toen kon Else spreken. „Vader, ik ben bereid alles voor u op te offeren, maar het geloof, dat Jezus de Messias is, kan ik niet opgeven.”

„Dan . . . dan kun je hier niet langer blijven!” riep vader, en woedend ging hij de kamer uit.

Voor 't eerst in haar jonge leven voelde Else zich vreselijk bedroefd en eenzaam. Aan wie kon ze haar grote verdriet klagen? Aan vader kon niet meer. Aan moeder? Maar die zou ook zeggen, dat zij haar geloof moest opgeven. Toen herinnerde ze zich de woorden van de Heiland: „Wie vader of moeder liefheeft boven Mij, is Mijs niet waardig.”

Toen viel ze op de knieën en bad: „O Here Jezus, geef dat ik U waardig mag blijven. Geef dat ik standvastig mag blijven.”

Toen voelde ze zich niet zo eenzaam meer.

Else, ze wist dat nu haar lijden begonnen was. Ze wist dat ze nu door familie en vrienden verstoten zou worden.

Vader stuurde haar naar een kweekschool voor onderwijzeressen in een andere stad. Hij zocht een pension voor haar uit bij twee dames, die haar zeer zorgvuldig moesten bewaken, opdat zij niet in aanraking met christenen zou komen, nog minder een kerkdienst zou bijwonen. En . . . zij moest kennis maken met de joodse families in de stad.

Het duurde niet lang, of Else kreeg van een voorname joodse familie een uitnodiging voor een bal. Zij meende, dat zij als christin daar niet heen mocht gaan. Ze ging naar de familie, die haar de uitnodiging gestuurd had, om daarvoor te bedanken en te zeggen, dat zij niet

komen kon. Daar ontmoette zij een meisje, Amanda, die ook een christin was en om dezelfde reden daar kwam. Zij sloot vriendschap met Amanda, een vriendschap, die sindsdien niet meer verbroken is. Amanda bracht haar in aanraking met andere christenen in de stad en nam haar ook mee naar evangelisatiesamenkomsten, die in de week gehouden werden. De dames, die haar moesten bewaken, bemerkten het niet.

Intussen studeerde Else ijverig door om zo spoedig mogelijk onderwijzeres te worden. Dan zou ze zelfstandig zijn en voor zichzelf kunnen zorgen.

Echter, eer het zover was ...

Op 15 en 16 september vieren de Israëlieten het Nieuwjaarsfeest. Ook bij Else thuis werd dit met veel plechtigheden gevierd. Else moest thuiskomen om het grote feest mee te vieren. Zij ging naar huis, ging zelfs met haar ouders mee naar de synagoge, maar toen zij weer naar de kweekschool zou gaan, zei moeder tegen haar: „Else, vader wil dat je weer komt op de Grote Verzoendag (24 september) en dat je met ons vast. Hij zal dit dan beschouwen als een teken, dat je weer terugkeert tot het geloof der vaderen. En dan is alle leed geleden.”

„Moeder,” antwoordde Else, „ik zal komen op de Grote Verzoendag; ik zal zelfs met u vasten, maar dit zal geen teken zijn van mijn terugkeer. Ik zal mijn Heiland niet verloochenen.”

Boze woorden van moeder, een boze brief van vader, die haar een afvallige van het geloof der vaderen noemde en Else leed zozeer, dat ze tenslotte ziek werd van verdriet ...

Het is in de maand mei van het jaar 1911.

De lente gaat over de landen. De natuur heeft haar feestkleed aangedaan. Overal is blijheid. Vogels jubelen hun vreugdelied; bijen dansen hun vreugdedans, bomen dragen hun bruiloftskleed.

Door dit grote feest ging een meisje naar huis, ziek van verdriet, naar het huis, waar nieuw verdriet haar wachtte. Want van nu aan werd haar alle vrijheid ontnomen. Telkens sprak vader met haar, dreigde haar, smeekte haar weer terug te keren, maar altijd weer antwoordde zij: „Vader, ik wil alles voor u doen, maar mijn Heiland verloochenen zal ik nooit.”

Toen vader zag, dat al zijn woorden, zijn bedreigingen en zijn smeken tevergeefs waren, bedacht hij een ander plan. Hij wilde, dat Else zou trouwen met een joodse man, dan zou ze haar geloof wel opgeven.

Eerst weigerde ze standvastig, maar tenslotte kon ze geen weerstand meer bieden.

Gaf Else de strijd op? En zou de Here Jezus haar in de steek laten?

Twee jaren gingen voorbij, twee jaren van strijd. Toen brak de eerste wereldoorlog uit. Else's man, van wie ze veel hield, moest naar het front. Else bleef alleen achter met een dochttertje. Vurig bad zij voor het behoud van haar man. En haar gebed werd verhoord. Na vier jaar kwam hij terug. Toen werd Else ziek, heel erg ziek. Zo ziek, dat de dokters zeiden: er is geen genezing meer.

Toen haar man haar in het ziekenhuis kwam bezoeken — was het de laatste keer? — vroeg hij, of zij misschien nog een wens had. Een wens? Ja, die had Else, al jaren lang. Eens had ze die wens uitge-

sproken, maar haar man had niet gewild, dat hij vervuld werd. En nu? Met zachte stem zei Else: „Je weet, wat mijn grootste wens is.” Een zwakke hoop gloorde in haar, lichtte op in haar donkere ogen. Haar man begreep haar. Hij wist, dat zij zo graag gedoopt wilde worden. Zou hij nu toestemming geven? Zou nu, op de grens van leven en dood, haar diepste verlangen vervuld worden?

Een ogenblik zweeg hij. Toen, aarzelend, zei hij: „Nu, doe het dan maar. Maar ikzelf wil en mag het niet merken.”

Een heilige vreugde doorbeefde Else. Als ze sterven ging, dan was het niet als een ongedoopte. Dadelijk zond zij bericht aan de dominee, die haar zo vaak had getroost en gesterkt en op de dag, dat de zomer overging in de herfst, op 21 september van het jaar 1920 werd zij in het ziekenhuis gedoopt in de naam des Vaders, des Zoons en des heiligen Geestes. Twee dagen later vierde zij met de dominee en enkele broeders en zusters in het ziekenhuis het heilig Avondmaal.

Nu was haar diepste verlangen vervuld. Nu kon zij rustig sterven. Niets kon haar meer scheiden van haar Heiland. Die zijn werk in haar begonnen, niet in de steek gelaten had. Zij was opgenomen in zijn verbond, met Hem had zij genoten de hemelse spijs en drank. Nu waren haar vrede en vreugde volkomen. Nu was het volkomen feest in haar ziel. Nu was ook haar aardse lijden voorbij. Zo dacht Else.

Maar . . . Else stierf niet. Vanaf het grote ogenblik van geluk ging het beter met haar. De doktoren waren verbaasd. Een wonder! Else herstelde en het duurde niet lang of zij kon het ziekenhuis verlaten. Na een tijd van rust in het zonnige zuiden, waarin haar krachten geheel terugkeerden, kon ze terug naar haar huis.

Hier kwam het leed opnieuw over haar. Jezus wilde, dat zij nu zijn getuige zou zijn. En zij werd het. Zij trachtte haar vroegere geloofsgenoten ervan te overtuigen, dat Jezus Christus niet een valse, maar de enige, echte Messias is. Zij haalde zich de haat vooral van haar enige schoonzuster op de hals. Zij verdroeg die felle haat en toen haar schoonzuster ziek werd, verpleegde zij haar met de ganse liefde van haar gelovig hart. Dit verbaasde haar schoonzuster zozeer, dat zij tenslotte vroeg om haar uit de bijbel voor te lezen . . .

En nu?

Jaren zijn voorbij gegaan, jaren van lijden en strijd, jaren ook van ziekte; haar lichaam bleef zwak.

Er kwamen Jodenvervolgingen in Duitsland. Duizenden Joden werden naar de gaskamers gevoerd, op wrede wijze omgebracht. De Heer heeft niet gewild, dat zij noch haar man die marteldood stierven.

Nu woont zij in Zuid-Frankrijk als een trouwe getuige van haar Heiland Jezus Christus. En velen komen bij haar om met haar te spreken over de enige troost die er is in leven en in sterven.

Else, door veel leed heen is zij een getuige van Christus geworden.

AANTEKENINGEN:

1. De stof voor bovenstaande vertelling is ontleend aan „Christuszeugen aus Israel” van Fritz Majer-Leonhard, Stuttgart 1955. Wie meer stof hierover wenst, raadplege dit werkje en „Wandlungen im Judentum” van Gerhard Jasper, Stuttgart 1954.

2. Volgens het „Institut of Jewish Affairs” in New York zijn door de Jodenver-

volgingen in Duitsland en de door Duitsland bezette landen tezamen 6.098.000 Joden vermoord.

3. In 1954 bedroeg het aantal *Joden* over de gehele wereld 11.627.450; in Europa 3.425.150 (opgave Jewish Yearbook 1954); in Israël 1.463.000 (dat is 12,8 procent) Uitvoeriger opgaven in „Wandlungen im Judentum“.

4. Over de aanpak van de evangelieverkondiging onder de Joden in de U.S.A., waar ruim de helft van alle Joden wonen, lezen men: „Quarterly News Sheet of the Christian Approach to the Jews“, juni 1956, Londen.

5. „Cijfers (over de resultaten van de *evangelisatie onder de Joden*)“, schrijft ds. B. D. Smeenk, geref. miss. pred. hiervoor in ons land, „zijn moeilijk te geven. Er zijn in de laatste jaren vrij velen uit het Joodse volk tot Christus gekomen. Uit hen zijn enkelen predikant of evangelist(e) geworden.“ (Uit een brief van maart 1958.)

6. „De honger naar de levende God wordt vooral ook in de kringen der jongeren sterker en sterker. Deze honger kan niet verzadigd worden vanuit de Talmoad, wel echter vanuit de bijbel. Zijn verspreiding, zij het niet klakkeloos en niet in elke vorm, is dan ook één van de belangrijkste diensten, die wij als christenen aan Israël's jeugd bewijzen kunnen“ (ds. B. D. Smeenk).

7. Het voornaamste werk dezer evangelisatie is leatuurverspreiding en daarna huisbezoek. Voorts het werk onder Joodse kinderen in clubverband. Via dit werk komt men dan in persoonlijk contact met de ouders. Deze arbeid is moeilijk. Tot het Christendom overgaan is in Joodse ogen soms een misdaad. Er ontstaat een scheur in de zozeer geëerde familieband. Een gedoopte Jood wordt soms een „afvallige, een verrader“ genoemd. Hij kan worden ontferd en dood verklaard. Men kan rouw over hem bedrijven als over een dode. Er is bij de Joden een heilig respect voor de ouders. Dit belet vaak de overgang. „Ik ben als Jood geboren en wil als Jood sterven.“

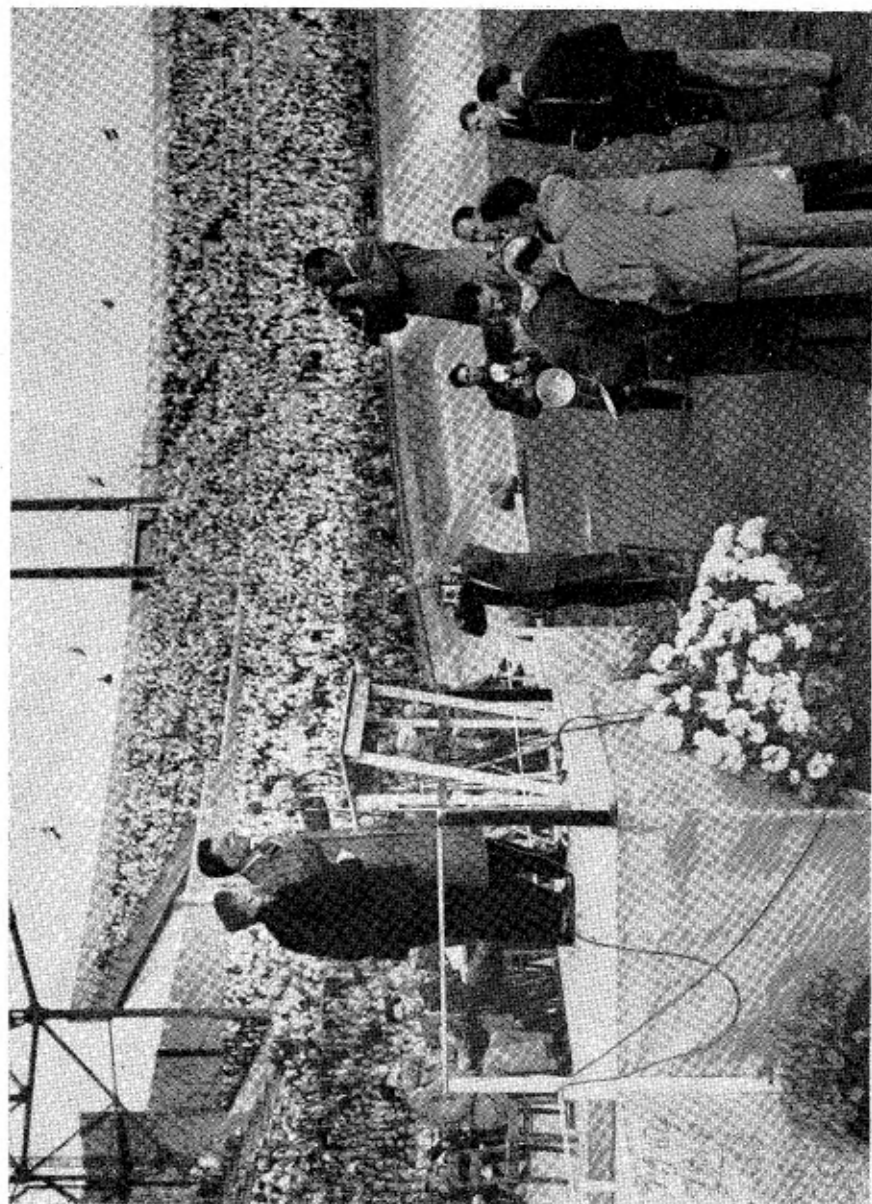
8. In Israël werkt de Schotse Kerk met zegen. Zij heeft christelijke scholen en internaten en een hospitaal in Tiberias. Er is een „joint-committee“, waarin behalve de Church of Scotland ook de Ned. Herv. Kerk en de Geref. Kerken vertegenwoordigd zijn. Er is een „Interkerkelijke Contact-commissie Israël“.

Momenteel is 3 procent van de bevolking van Jeruzalem (bijna 2 miljoen) christen. 9. „Het Joodse volk“, zegt ds. B. D. Smeenk, „heeft overal veel geleden, ook in de gebieden van de Islam. Maar de vervolging is ongetwijfeld het zwaarst geweest in de zgn. christelijke landen. Dat weet bijna ieder in Israël heel goed. Voor het besef van tal van mensen daar is Christendom en anti-semitisme identiek. De christelijke kerk heeft zelf de meeste schuld.“ En toch... „het evangelie is zijn loop begonnen in Israël. Er zijn plaatsen met huisgemeenten, die zich „Vrienden van Jezus“ noemen. Er zijn jongeren, die alles verliezen: familie, mogelijkheid tot verder studeren en een vriendenkring ter wille van de uitnemendheid der kennis van Christus, hun Heer. Sommigen van hen trachten weer te emigreren. Toch hopen we ernstig, dat velen van hen kracht zullen vragen het uit te houden. Want zo alleen kan een werkelijk Israëlsche-Christelijke Kerk groeien en in het land geworteld worden. De Roomse kerk gaat citrus-tuinen exploiteren om de door het geloof ontwortelden op te vangen en ook de Baptistenvolgen een dergelijke lijn. Alle Protestantse groepen zullen zich echter moeten verenigen, wil men werkelijk slagen.“

10. Ds. J. H. Grolle, de pred.-secretaris van de Herv. Raad voor de verhouding van Kerk en Israël, deelde ons mee, dat men „voor kinderen niet anders kan doen dan hen objectief in te lichten over Joods godsdienstig leven en aldus enige liefde voor dit volk bij hen te wekken. Men zou er voor hen de nadruk op moeten leggen, dat Jezus tot dit volk behoort, dat christenen pas door met dit volk in geestelijke gemeenschap te treden de levende God kunnen leren kennen (ingelijfd, zegt de bijbel), dat de christenheid in de loop der eeuwen zo gezondigd heeft ten aanzien van dit volk, dat grote bescheidenheid ons past. ...“

Ds. B. D. Smeenk, geref. miss. pred., zegt hiervan: „Wij hebben grote schuld tegenover het Joodse volk, maar de opdracht blijft. Waarachtig zendingswerk is een dienst in ootmoed. Ons werk is en blijft: evangelieverkondiging, een getuigen van Christus, Die ook Israël niet kent.“

Men betrachte dus grote voorzichtigheid met het weergeven van bovenstaande vertelling. Alle anti-semitisme zij ons vreemd. Ze kan slechts verteld worden uit liefde tot het Joodse volk. Voor bepaalde groepen kinderen of in bepaalde situaties zal het wellicht nodig zijn ze weg te laten! Het was dan ook met enige aarzeling, dat we bovenstaande vertelling in dit werk opnamen. En toch....

BILLY GRAHAM SPREEKT IN HET OLYMPISCH STADION TE AMSTERDAM
Arch. La Rivière en Voorhoeve, Zwolle

61. DE WONDERE KRUISTOCHT VAN ÉÉN MAN

DR. WILLIAM FRANKLIN GRAHAM: 1918—HEDEN

Lied: „Jezus, Dien mijn ziel bemint . . .”

„Ik ben maar een gewone prediker; ik heb niet eens behoorlijk gestudeerd; ik heb geen visioenen en geen dromen; maar ik heb een stem gehoord, die mij riep en ik vertrouw in alles op God.” Billy Graham.

(Billy Graham is) „een van Gods grote geschenken aan het tegenwoordige geslacht.”
John A. Mackay, bestuurslid van de Presb. Church in Amerika.

Avond, een heerlijke voorzomer-avond in 1954. *22 Juni*
Gisteren heeft de zomer de tere groei van de lente overgenomen om die tot veelkleurige bloei en veelsoortige vrucht te brengen.

Het stralende, juichende licht van de dag is overgegaan in het milde licht van de avond. Het rumoer van de dag verstilt.

Het grote Olympisch stadion in Amsterdam is gevuld met 45.000 mensen. Van overal zijn ze gekomen, uit de stad, maar ook uit verre omtrek, per trein en met bussen. Het moet wel een heel bijzondere wedstrijd zijn, die hier vanavond gespeeld wordt. Want het stadion is immers het worstelperk, de plaats der wedstrijden!

Een bijzondere wedstrijd, ja, dat is het. Want het gaat er vanavond niet om, wie de sterkste spieren heeft, of wie het vlugst en behendigst is. Nee, het gaat om heel iets anders.

Kijk, daar aan één kant van de arena, op een heel groot podium, staan honderden mensen bijeen. En nu . . . hoor, ze zingen. Het is geen wilde zang van strijd. Het is een gebed. Hoor, we kennen het lied: „Jezus, Dien mijn ziel bemint . . .”

De duizenden, opeengepakt op de tribunes, nemen het lied over. Ze gaan meezingen. Het hele stadion zingt! Maar dit is nog nooit gebeurd. En wat nog wonderlijker is! Met dit lied is de wedstrijd begonnen: de wedstrijd tussen Jezus en de duivel, de wedstrijd, die niet gaat om een erekrans, maar om de zielen der mensen, de zielen van velen hier in het grote stadion.

Bijna driekwartier zingen de duizenden . . .

Dan wordt het opeens stil.

Een lange, rijzige man in de kracht van zijn leven, komt op het podium. Hij gaat voor de microfoon staan en begint te spreken. Luidsprekers dragen zijn woord uit tot op de verste plaatsen van het stadion. Velen verstaan niet wat hij zegt. Hij spreekt een vreemde taal; hij spreekt Engels, maar dat is niet erg. Naast hem staat een tolk en die vertaalt vlug en precies iedere zin.

Ze luisteren, de duizenden, in stille aandacht, als de man — *Billy Graham* noemt men hem — aan het eind van een toespraak de mensen vraagt zich geheel aan de Here Jezus te geven, om nu de beslissende keus te doen: vóór of tegen Jezus. Telkens herhaalt hij deze vraag, dringender, ernstiger: „Wie staat aan de kant van God? Wie wil zijn leven aan Christus geven? Wie zal Christus kiezen? Wie zal Christus volgen? Over enkele ogenblikken zal ik u vragen te gaan staan, waar gij ook zijt in deze grote arena. En dan zal ik u vragen rustig hier voor dit podium te gaan staan, hier op dit pad. En door dat komen zult u rustig en eerbiedig en stil zeggen: „Ik kom tot Jezus; van dit ogenblik af zal ik Hem volgen . . .”

Kijk, daar staat iemand op, daar nog iemand; en ginds en . . . één, twee, vier, tien, twintig, honderd, honderden! En ze gaan allemaal naar het podium, waar Billy Graham staat. Ze willen allemaal, voor het eerst of weer opnieuw kiezen voor Jezus.

Hoor, Billy Graham nodigt verder: „Iedereen van u, tot wie God spreekt, vraag ik hier te komen. Als u met vrienden, met familie is: zij zullen wel even wachten. Wij zullen u maar een kort poosje ophouden. Ik doe het verzoek, dat op dit ogenblik niet één mens het stadion zal verlaten. Kom nu, staat op, waar ge ook zijt, ieder die Christus wil aannemen, die Hem wil vertrouwen als zijn Heiland, die alles wat ge bezit aan Hem geven wilt.

Nu vraag ik u allemaal of ge naar hier wilt komen. Komt hier op dit pad. En in dit komen geeft ge uw leven aan Jezus. Dan gaat ge Hem vragen uw zonden te vergeven. Kom, wil nu vlug uw plaats verlaten: mannen, vrouwen, jongens en meisjes, terwijl de rest rustig zit en bidt.

Nu wil ik ieder christen verzoeken te bidden. Bid, zoals u nog nooit gebeden hebt, terwijl vele mensen zullen komen. Als God tot u spreekt, kom dan. Laat dit ogenblik niet voorbijgaan zonder dat u komt. Het komt misschien nooit meer, nooit meer precies zo. God heeft u gekozen voor zijn Koninkrijk. O kom, en schaar u bij de velen, die hier naderen. Er is nog tijd genoeg. Kom nu. . .”

Zo nodigt Billy Graham de duizenden om tot Jezus te komen. Velen zijn vroeger al tot Jezus gekomen. Ze blijven rustig zitten en bidden. Velen durven of willen nog niet komen. Maar tot de honderden, die nu gekomen zijn, zegt hij: „U wilt dat Jezus uw Heer, uw Redder, uw Meester zal zijn? U wilt, dat Hij al uw zonden zal vergeven? U wilt weten, dat u naar de hemel gaat, als u gaat sterven? U wilt Jezus aannemen als uw Zaligmaker? Dan moet u berouw hebben over uw zonden. De heilige Geest is vanavond hier om u daarin te helpen. God heeft u lief met een eeuwige liefde. Hij heeft zijn Zoon gezonden om voor u aan het kruis te sterven. Iedereen, die vanavond bereid is, zijn zonden te erkennen, bereid is Jezus te volgen, steek uw hand op. Nu vraag ik u het hoofd te buigen, want wij gaan bidden. Bidt u allen hardop met mij mee.”

Dan bidt de grote kruisvaarder een ontroerend gebed voor allen, die gekomen zijn. Dan vermaant hij hun vier dingen te doen: „Allereerst,” zegt hij, „moet u *iedere dag uw bijbel lezen*. Lees de bijbel en onderzoek hem, leer hem uit het hoofd. U krijgt kaartjes met teksten erop, die u uit het hoofd moet leren. Ten tweede moet u *bidden*. God zal op

uw gebed antwoorden. U bent nu zijn kind. Hij vergeeft uw zonden. U bent op weg naar de hemel. Hij wil u helpen. Hij hoort uw gebed. Het derde wat u moet doen, is *getuigen van Christus*. Als u Jezus liet hebt, wilt u er iedereen van vertellen. Vertel het dan! En het vierde is: *Ga naar de kerk*. U gaat, omdat God het vraagt. En dan gaat u God aanbidden. Wees er ook! Vanavond is er een begin. Dit is de start. Nu moet u in Christus volharden. Vlak bij u in de buurt staat een raadgever of raadgeefster. Zij hebben een kaart, die u moet invullen. Dan zullen wij u gaarne wat lectuur sturen, welke u helpen zal in uw leven als christen. U ontvangt een klein boekje en teksten ..."

Zo zijn er in die avond, die heerlijke, stille voorzomeravond, honderden in het stadion, die vóór Jezus kiezen. Dit is de grote wedstrijd tussen Jezus en de duivel.

Billy Graham, de grote kruisvaarder, heeft gesproken. Jezus, Gods eigen Zoon, heeft gesproken. En voor honderden heeft Jezus de wedstrijd, de wondere, stille wedstrijd gewonnen door Billy Graham, zijn dienaar.

Wie is deze Billy Graham?

Op 7 november van het jaar 1918, vlak voordat de eerste, grote wereldoorlog eindigde, is hij geboren in het zuiden van de Verenigde Staten van Amerika. Op 17-jarige leeftijd heeft hij gekozen voor de Here Jezus op dezelfde wijze, waarop hij nu de mensen vraagt voor de Heiland te kiezen.

Drie jaar later wordt hij zelf evangelist. Hij studeert aan een bijbelschool en aan de universiteit. Daar ontmoet hij een mede-studente, *Ruth Bell*, de dochter van een zendeling-arts in China. Hij trouwt met haar en gaat wonen dicht bij zijn geboorteplaats. Hun huwelijk wordt gezegend met vier kinderen: drie meisjes en een jongen.

Hij wordt dominee in een plaats dicht bij Chicago en houdt iedere week een praatje voor de radio, dat hij „Liederen in de nacht” noemt. Hij wordt daarin bijgestaan door een beroemd zanger, die nu nog overal met hem meegaat: *George Shea*.

In 1945 wordt hij vice-voorzitter van de grote beweging „*Youth for Christ*” (= de jeugd voor Christus) en dan gaat hij optreden in grote bijeenkomsten voor jongens en meisjes in de Verenigde Staten en in Canada; later ook in Europa.

Drie jaar later wordt hij president van een bijbelschool en krijgt hij een eigen zendstation. Miljoenen luisteren dan al naar zijn woord.

In 1949 treedt hij op in Los Angeles in een circustent. In 8 weken spreekt hij in 72 bijeenkomsten. Dicht bij Los Angeles ligt Hollywood, de filmstad. Daar wil men een filmheld van hem maken. Hij krijgt prachtige aanbiedingen, maar hij weigert. Geen filmheld wil hij zijn, maar een eenvoudig getuige voor de Here Jezus. De bijeenkomsten in Los Angeles worden door 350.000 mensen bezocht.

In 1950 treedt hij op in Boston. Daar spreekt hij op één avond tot 16.000 mensen, waarvan er 1500 tot Christus komen. In 18 dagen tijd worden de bijeenkomsten daar door meer dan 100.000 mensen bezocht. Voor deze bijeenkomsten is anderhalf jaar in de kerken en op vergaderingen en in de huizen gebeden.

In hetzelfde jaar treedt hij op in Columbia, waar op één avond 40.000 mensen tegelijk naar hem luisteren en 2.000 vóór Christus kiezen.

In Pittsburg spreekt hij in de grote hal van een wapenfabriek. Hier werken 450 kerken met hem samen en zijn er 6000 mensen die de beslissende keuze doen.

In Texas spreekt hij voor meer dan 500.000 mensen. Op één avond in het grote stadion voor 75.000 mensen tegelijk. Het is de grootste evangelisatiesamenkomst, die er ooit in Amerika is gehouden. Een uitgever daar biedt hem een verplaatsbare, aluminium tent aan, die 25.000 mensen kan bevatten, als hij een jaar in Texas blijft. Hij moet het aanbod afslaan, want hij moet verder. Ook anderen moeten gered worden voor Christus.

Als de oorlog in Korea woedt, gaat hij daarheen. Per dag legt hij 1600 km door de lucht af. En de kerstdagen van het jaar 1952 viert hij daar met de soldaten aan het front en spreekt hij tot hen onder het bulderen der kanonnen.

Weer teruggekeerd in Amerika houdt hij iedere zondagmiddag een toespraak voor de radio, die door 450 stations uitgezonden wordt en waar naar schatting 18 miljoen mensen naar luisteren over de hele wereld.

Hij treedt op voor de televisie en 100 verschillende kranten nemen iedere week zijn rubriek: „Mijn antwoord” op. Zelfs laat hij evangelisatiefilms vervaardigen. Zo kunnen de mensen in de bioscoop zelfs de Blijde Boodschap horen, en zien Gods wondere werk in de bekering van zondaren.

In 1954 organiseert hij een geweldige evangelisatie-actie in Londen. Ook daar komen in een grote arena avond aan avond duizenden naar hem luisteren, evenals in New York, waar in 16 weken tijds twee miljoen mensen zijn woord horen.

Zo trekt hij de wereld door, de moderne kruisvaarder, overal de mensen opwekkend voor de Heiland te kiezen. Hij sticht geen eigen kerk, maar vraagt de mensen naar de kerk te gaan. En onder dit alles blijft hij het eenvoudige kind van God, dat slechts de eer zoekt van zijn grote Koning, Jezus Christus.

Niemand kan zeggen hoevelen hij tot eeuwige zegen is. Niemand hoeft dit ook te zeggen. God weet het, dat is genoeg. Billy Graham is de zaaier, die zaait overal en met alle middelen der moderne techniek. Hij weet die middelen in dienst te stellen van de Heiland en de eeuwigheid zal openbaren hoeveel vrucht de Here op zijn arbeid reeds heeft gegeven en nog geeft. Want ook bij hem, evenals bij iedere zending en getuige, gaat het niet om hemzelf, maar slechts om de Heiland der wereld, die ook nu nog voortgaat mensen te rukken uit de klauwen van de duivel.

AANTEKENINGEN:

1. Aan het *Wheaton College* in de staat Illinois behaalde *Billy Graham* een graad in de anthropologie. Later kreeg hij verscheidene ere-doctoraten.
2. De vader van *Ruth Bell* was een groot deel van zijn leven als medicus werkzaam voor de Zuidelijke *Presbyteriaanse Kerk* in China. Zij is er geboren en ging op haar 18e jaar naar Amerika.

3. Toen *Hollywood* van B.G. een filmheld wilde maken, zei hij: „Ik heb hen uitgelachen. Voor geen miljoen per maand zou ik me daarvoor lenen. Ik wens geen deel te hebben aan de vleespotten van Hollywood, dat meer dan iets anders heeft bijgedragen tot de morele verzwakking van de V.S.”

4. We moeten er wel oog voor hebben, dat de cijfers niet de enige maatstaf zijn ter beoordeling van de zegen op B.G.'s werk.

5. „B.G. is een geweldig prediker, die gewoonlijk spreekt met een vaart, waaraan men wennen moet. Voortdurend staat hij in lichterlaaie. Iemand, die zijn adembenemend enthousiasme voor het eerst verneemt, krijgt een schok. Graham doet denken aan een oudtestamentisch profeet, die Gods oordeel verkondigt over de zonden en de mensen tot boete en bekering oproept. Wie deze zeldzaam vurige redenaar ontmoet, wordt verrast door de rust, die van hem uitgaat. Een rijzige, sympathieke jonge man met brede schouders, blauwe ogen en golvend blond haar” („Leven zonder vrees”, bl. 15 en 16, Den Haag 1954).

6. Men heeft B.G. gezien als de opvolger van *Moody*. „Moody's mantel ligt op zijn schouders.”

7. Enige uitspraken van B.G.:

„De christen vindt in de bijbel al wat hij moet weten; het ware Christendom verloochent geen enkel onderdeel van de bijbel en voegt er niets aan toe. Volgens Gods bedoeling is de bijbel reeds lang het meest verspreide boek. De inhoud van de bijbel is in één woord: Christus. Altijd gaat het over de geschiedenis van Gods verlossing door Jezus Christus. Als u de heilige Schrift leest zonder de verlossing op te merken, hebt u haar boodschap en bedoeling over het hoofd gezien. Gods openbaring in Christus vindt u op elke bladzij.”

„Werken is bidden en bidden is werken, arbeiden voor de troon der genade. Het behaagt God, die ons zegenen kan zonder gebed, dit te doen op het gebed.” (Daarom ter voorbereiding van de meetings: persoonlijk gebed, gebedskringen en bidstonden, lang van tevoren.)

„Ik wil samenwerken met de kerken, evangeliseren voor de kerken en naar de kerk toe. Ik wil geen sekte of iets dergelijks stichten, al heb ik het predikambt ontvangen bij de Baptisten. Mijn taak is: het brengen van de mensen tot Jezus en . . . tot Christus' kerk. Niet het massale werk, maar het *individuele* werk is het grootste. De kerk moet er op uit. Het zwaartepunt ligt in huisbezoek en zielszorg. Wij dienen het tonicum van het evangelie toe. De kerk moet verder voeden. Zij is immers de moeder der gelovigen. In de kerk gaat het dikwijls kil toe. De mensen verlangen naar warmte. Van een predikant alleen wordt vaak te veel verwacht. De *gemeente* behoort het grote werk te doen. Vorm geen nieuwe organisatie; er zijn er meer dan genoeg. Streef naar waarachtige geestelijke eenheid.”

„Als gevolg van deze grote kruistocht (in Londen, 1954) zijn wij er meer dan ooit van overtuigd dat in het atoomtijdperk Jezus Christus het enige antwoord is op al onze problemen.”

„De huidige evangelisatie in Amerika heeft, Gode zij dank, haar middelpunt daar, waar het behoort te zijn: in de kerk.”

„Wij verspillen veel tijd om gereed te komen met de vraag, hoe we beginnen zullen. Er wordt te weinig *gedaan*.”

„Wij hebben de vreze Gods verloren. Wij zijn vergeten, dat zijn reine ogen het kwaad niet kunnen verdragen.”

„Dat hebben wij nodig: praktisch, levend christendom van elke dag. Ik bid niet om religieus vertoon of gevoelsexplosies. Daar heb ik genoeg van gezien, dat voos bleek en snel verdween.”

„De evangelisatie-methode, waaraan tegenwoordig grote behoefte bestaat is: disputeren, gesprekken voeren. Vragen behandelen en samenspreken — dat is evangelisatie. Zo deed Paulus het (Hand. 20 : 7). Ik vind praten belangrijk. Ik vind, dat ieder lid der kerk moet kunnen praten, nl. over Jezus. En . . . alle evangelisatie is vruchteloos, tenzij zij door de kerk gedragen wordt.”

„Aandoenlijkheid alleen heeft geen innerlijke waarde. Wie louter door gevoel gedreven een beslissing neemt, is er erger aan toe dan tevoren.”

„Voor iedere campagne houden wij, een half jaar lang, cursussen voor individuele werkers of raadgevers. Iedere kerk roept uit haar midden mensen op en organiseert haar nazorg van straks. De kerk wijst haar eigen werkers aan, maar wij leiden hen op. Er is om zo te zeggen niet meer dan vijf procent van onze inspanning nodig om iemand voor Christus te winnen, maar het vergt vijf en negentig procent om hem vast te houden. Wij houden alles bij en zijn in staat u te vertellen, waar ieder van

de mensen, die de beslissende keus hebben gedaan, blijft. Ons kaartsysteem vermeldt de hele geestelijke bearbeiding, van de eerste avond af."

"De predikant zou er misschien goed aan doen, als hij eens op de preekstoel sloeg, voor de gemeente en voor zichzelf."

"Ik werk graag samen met mensen van allerlei theologische richting, mits zij Jezus Christus willen verheerlijken."

"Wij gaan naar geen enkele stad meer, of het moet uitgaan van de kerk."

"Wij behartigen de financiële zaken nooit zelf. Wij hebben nooit geld in handen; dat hebben de plaatselijke kerken. Wel eisen wij, dat er rekening en verantwoording wordt gedaan."

"Ik heb te dikwijls beleefd, dat een dienst bedorven werd door allerlei gebedel."

"In Greensboro, N.-Carolina, kwam ongeveer 14 procent van alle inwoners tot een Christus-belijdenis."

"Het vorig jaar (1953) was het kerkbezoek in Amerika groter dan het naar verhouding ooit geweest is. Onze bijbelscholen zijn overvol."

"Het *communisme* legt beslag op de geesten; het beweegt zich, met inspanning van al zijn duistere en boosaardige krachten, in elke richting. Het kan alleen tot staan gebracht worden door een geestelijke macht: het heerlijke licht van het evangelie van Christus."

"Ik heb ontdekt, dat in de gehele wereld de oogst rijp is. De wereld beleeft een oogsttijd. Dit is de grootste kans van de geschiedenis."

(Citaten uit: "Leven zonder vrees", Den Haag, 1954.)

8. B.G. is in de Presbyteriaanse Kerk geboren en getogen.

9. De naaste medewerkers van B.G. zijn:

- a. *Cliff Barrows*, de songleader of dirigent.
- b. *George Shea*, de zanger.
- c. *Grady Wilson*, B.G.'s collega, eventueel vervanger.
- d. *Jerry Beavan*, de man van het secretariaat.

10. Uit B.G.'s dagboek: Over een tocht door India: "In India wordt het communisme voor het merendeel gevonden onder de studenten en intellectuelen. Waarom? Een groot deel van het *communisme* wordt aangetroffen in de streken waar het *Christendom* het sterkst is, omdat daar over het algemeen de meeste mensen wonen die kunnen lezen en schrijven; zij zijn voldoende ontwikkeld om ontevreden te zijn met hun levensloop, maar niet genoeg om zich op te werken tot iets hogers. Ook zijn zij teleurgesteld door de vrijzinnigheid in een groot deel van het Christendom. Verder hebben zij weinige christenen gezien die leefden zoals zij behoren te doen. Dus bleef er voor hen geen andere toevlucht over dan het communisme."

11. Tijdens de evangelisatie-campagne in New York (1957) namen bijna 90.000 mensen hun beslissing vóór Christus. In kringen van de New Yorkse "high society", die anders afwijzend of onverschillig staan tegenover het kerkelijk leven, zijn verschillende bijbelkringen opgericht.

12. Er zijn meer *opwekkingsbewegingen* geweest. We noemen slechts die van *Moody* en *Sankey* in de vorige eeuw en die van *Billy Sunday* in het begin dezer eeuw. Billy Graham zegt van de laatste: "Zijn samenkomsten zijn fel geheveld. Mijs inziens ten onrechte. Billy Sunday was een dynamische persoonlijkheid, die door God werd gebruikt om een gezegende invloed uit te oefenen in geheel Amerika. Overal waar ik kom, tref ik duizenden mannen en vrouwen aan — ook vele leidende personen in het kerkelijke leven — die hun Heiland gevonden hebben door middel van de prediking van deze voormalige beroeps-honkbalspeler."

13. Voor de meeting in het Stadion te Amsterdam werd er in een reeks wekelijkse bidstonden "heel simpel maar vurig gebeden om gunstig weer. En het was verrukkelijk weer de 22e juni" (ds. T. B. van Houten).

14. Ook in het Feijenoord-stadion te Rotterdam is B.G. geweest en ook dit was geheel gevuld.

15. Een geweldige groei van het Protestantisme is te constateren in *Brazilië*. "Daar bouwt men alle vier dagen een kerk," zegt de algemeen secretaris van het *Braziliaans Bijbelgenootschap*. "Ik heb deze zomer 35.000 km gereisd voor de zaak van de bijbel. Ik heb een reis gemaakt die 45 dagen duurde en ik heb veel nieuwe, overweldigende indrukken gekregen en veel werk verzet."

Ik woonde in Zuid-Brazilië de beide wereldvergaderingen bij van de Conferentie en de Raad van de Algemene Bijbelbond. Via Amerika, de Antillen, Venezuela en Noord-Brazilië ging ik naar Zuid-Brazilië en overal was het: lezingen, studie- en documentatie-bezoeken, vertalings- en uitgave-kwesties. Overal de bijbel.

Eenmaal in de vijf jaar wordt er een wereldvergadering gehouden van de bijbel-

genootschappen. Deze keer was die in San Paulo en Rio de Janeiro, twee uiterst moderne steden met elk meer dan drie miljoen inwoners.

Ik zag overal christenen, die met een bijbel of een evangelie in de hand colporteerden of evangeliseerden in de open lucht. Overal zag ik kerken in aanbouw. Men kan het zich wel indenken: jaarlijks worden er in Brazilië 3,5 miljoen uitgaven verspreid onder een bevolking van 58 miljoen inwoners. Er zijn drie — ja, drie — colporteurs in vaste dienst bij het Braziliaanse Bijbel Genootschap, maar in het „Bijbelhuis” in de rua Buenos-Aires van Rio de Janeiro zijn 40 mensen bijna dag en nacht bezig pakketten bijbels en evangeliën te verzenden naar alle uithoeken van het land. Bij gebrek aan bijbels stapelen de orders zich vaak op, omdat niet aan de vraag voldaan kan worden. Haast elke christen is daar tegelijkertijd vrijwillig colporteur, ijverig verspreider van het „Goede Nieuws”. Zou men gedacht hebben, dat in Brazilië, waar zoveel predikanten en zendelingen van uitputting zijn gestorven tijdens hun vruchteloze reis, in dat land waar de spot werd gedreven met de evangelische christenen, waar ze onverbiddeijk werden verloochend door hun omgeving, ja zelfs vervolgd; zou men gedacht hebben dat op dit ogenblik in datzelfde land alle vier dagen een kerk wordt gebouwd en dat de bijbelverspreiding een zesde van de wereldproduktie aan bijbels nodig heeft?

Ik heb een landarbeider gezien, die na gedane dagtaak zijn koffer met bijbels aan de rand van het trottoir zette, en die zonder salaris of beloning een vijftigtal evangeliën, een dozijn bijbels en twintig Nieuwe Testamenten verkocht in een paar uur. Ik heb ook een paar christenen gefotografeerd die stonden te preken op een openbaar plein, terwijl ze evangeliën uitdeelden. Ergens op een boulevard stond een tent waarop evangelisatiebijeenkomsten stonden vermeld onder het opschrift „Brazilië voor Christus”. Ik heb vooral veel bijbelklassen gezien, die elke zondagmorgen bijeenkwamen in de bijgebouwen der kerken. Die bijbelklassen werden bezocht door haast alle leden van zo'n gemeente, en vonden voor of na de kerkdienst plaats.

Ik heb geprekeet in de kleine presbyteriaanse kerk, die door vrijwilligers was gebouwd, zodat de gemeente het beschikbare geld kon besteden aan het werk van haar vijf zendelingen, die langs de Orinoco-rivier werkten.

Ik heb in één woord de bijbel gezien, de geopende bijbel, waarin werd gelezen, waarnaar werd geluisterd, en die verspreid werd met armenvol door de 2,5 miljoen christenen die op het ogenblik het strijdbare deel uitmaken van de evangelische kerken en posten.

En mijn indruk was, dat Brazilië het continent van morgen is, omdat het op dit ogenblik het land is, waar het evangelie wordt verkondigd.”

(Het bovenstaande ontleen we aan „De Kruisbanier” van 15 maart 1958.)

16. Er bestaan plannen om in Europa te komen tot oprichting van een *radiozender*, die zal zorgen voor de internationale uitzending van de evangelieboodschap in vele talen, ook in het Nederlands.

Het „Zeeuws Dagblad” bericht hieromtrent:

„Er is nl. een zekere mr. Harold Broekhoven (Amerikaan van Hollandse afkomst), die een bezoek aan Europa heeft gebracht voor zijn radiostation „The Voice of the Andes” in Quito (Ecuador), dat werkt onder auspiciën van de World Radio Missionary Fellowship (Wereld Radio Zendingsgenootschap).

Deze mr. Van Broekhoven, die zeer veel ervaring heeft in de evangelieverbreiding per radio, heeft aan het Nederlandse Billy Grahamcomité verzocht om zijn pogingen — in Europa te komen tot oprichting van een radiozender, gewijd aan de verbreiding van het evangelie — te steunen. Het Nederlandse comité, waarin vertegenwoordigers van alle orthodoxe kerkgenootschappen zitting hebben, heeft zich daartoe bereid verklaard.

Het Amerikaanse station zendt 24 uur per dag uit in negen talen. Brieven uit 85 landen vertelden van de ontvangst en de zegen van deze programma's. De uitzendingen beogen alleen het brengen van de boodschap van Gods Woord aan ontelbare duizenden en hebben geen enkel politiek, commercieel of financieel doel.

Naast vele bekende figuren op christelijk gebied in Amerika (o.w. dr. Billy Graham) hebben ook tientallen leidinggevende christenen — hoogleraren, predikanten, zakenmensen e.a. — in 22 Westeuropese landen zich hier volkomen achter geplaatst.

Het Nederlandse Billy Graham-comité heeft in ons land het initiatief genomen om deze plannen aan de christenen hier bekend te maken.”

17. Zie over de zending in Equador: Elliot: „Vijf kruisen in de jungle”, Baarn 1958.

62. DE RUITER OP HET WITTE PAARD

BIJBELVERSPREIDING

Psalm 67 : 2

„Want zoals de regen en de sneeuw van de hemel neerdaalt en daarheen niet weerkeert, maar doorvochtigt eerst de aarde en maakt haar vruchtbaar en doet haar uitspruiten en geeft zaad aan de zaaier en brood aan de eter . . . alzo zal mijn Woord, dat uit mijn mond uitgaat, ook zijn: het zal niet ledig tot Mij wederkeren, maar het zal doen al wat Mij behaagt en volbrengen, waartoe Ik het zend.“ Jes. 55 : 10—11.

En nu ga ik jullie tot slot een verhaal vertellen, dat wel een sprookje lijkt, maar het is toch werkelijk zo gebeurd, al is het dan heel lang geleden. Het is het verhaal van een klein meisje, dat een wonderlijk verlangen had. Luister maar.

Er was eens een klein meisje. Ze heette *Mary Jones* en woonde in een huisje ergens in Wales, in Engeland. Vader was wolwever en hij moest heel hard werken, om voor moeder en Mary de kost te verdienen.

Vader had niet veel tijd om zich met Mary bezig te houden. Maar er was één dag in de week, dat hij dit wel kon doen. Dat was de zondag. Dan werkte vader niet.

De zondag was altijd een feestdag voor Mary. Want dan . . . ging vader vertellen. En vader kón mooi vertellen, nou!

En weet je wat hij dan vertelde? Dan vertelde hij de mooie verhalen uit de bijbel. Vader wist een heleboel verhalen. Hij vertelde van Abram en Izak, hoe Abram zijn zoon Izak moest offeren op de berg Moria — gelukkig hoefde het niet, want op het laatste ogenblik kwam er een engel uit de hemel en die riep: „Abram, doe je zoon geen kwaad, nu zie Ik dat je alles voor Mij over hebt, zelfs je enige zoon!“ Jullie kent deze geschiedenis wel.

Vader vertelde van Jacob — hij heette zelf ook Jacob — en van Jozef, van Mozes en van de Here Jezus, hoe Hij geboren werd in Bethlehems stal, hoe Hij overal door het land ging om te prediken en de zieken beter te maken, hoe Hij leed en stierf op Golgotha en op de paasmorgen weer opstond uit het graf, hoe Hij naar de hemel voer en hoe op Pinksteren de Heilige Geest werd uitgestort in de discipelen en hoe die discipelen toen allemaal zendeling werden.

Mary luisterde stil naar de prachtige verhalen en ze vergat alles om zich heen. Ze vergat haar pop en het kleine poesje en de geit en de kippen, alles!

En terwijl ze zo luisterde, kwam er een wonder verlangen in haar. Ze

dacht . . . o, wat zou ik graag zelf al die mooie verhalen willen lezen! Ja, maar ze kon niet lezen en . . . vader en moeder hadden geen bijbel, want die was erg duur en vader was arm. Nee, dat verlangen zou wel nooit vervuld worden. Of? Misschien toch?

Als Mary 's avonds voor haar bedje knielde op haar stille kamertje op zolder, dan bad ze altijd: „Heer, ik wil zo graag die mooie verhalen uit uw Woord zelf lezen, maar ik kan niet lezen en we hebben geen bijbel en . . . en wil U geven dat het toch kan?” Zou de Heer dit gebed verhoren? Mary geloofde het vast. Maar hoe? Nee, dat wist ze niet.

Een paar jaar gingen voorbij.

Toen, op zekere dag, zei vader opeens tegen haar: „Mary, wil je lezen leren en schrijven?”

Mary schrok. Meende vader dat nou? Ja, hij méende het. Ze zag het in zijn ogen; nee, vader hield haar niet voor de mal. Hij meende het. Hij wist immers ook wel wat Mary zo graag wilde.

„O, ja vader, heel graag, dat weet u wel. Maar . . . maar dat kan toch niet. Er is hier toch geen school en . . .”, aarzelde Mary.

„Nee, hier is geen school. Maar in het dorp Abergynolwyn — brr! wat een moeilijke naam, hè? — daar wordt een school geopend en . . . wil je daarheen?”

„O, graag vader,” juichte Mary.

„Maar je moet iedere dag een uur lopen, weet je dat wel?” zei vader.

„Dat geeft niet, vader, ik kan immers heel goed lopen, maar . . . maar kunt u dat betalen?”

„Maak daar maar geen zorgen over, hoor, jij mag lezen leren,” zei vader.

„Lief vaders,” zei Mary en ze vloog hem om de hals en gaf hem een zoen dat het klapte.

„Nou, nou,” zei vader, „'t is goed, hoor. Je bent onze lieve meid.”

Toen ging hij weer naar zijn weefgetouw.

Die avond, toen Mary weer voor haar bed knielde, zei ze: „Lieve Heer, ik dank U, dat U het eerste stukje van mijn gebed hebt verhoord. Wilt U nu ook het tweede verhoren? O, ik wil zo graag een bijbel hebben.” Zie je, dat wonderlijke verlangen in haar was gebleven. Misschien werd ook dit vervuld! Wie weet!

En toen ze stil in bed lag en keek naar dat heldere sterretje, dat zo vriendelijk knipoogde tegen haar door het dakraampje, toen wist ze het opeens. Natuurlijk, dat zou ze gaan doen! Ze zou gaan sparen, net zo lang, tot ze genoeg geld had om zelf een bijbel te kopen. Ze zou kousen gaan stoppen voor de burens, ze zou hout gaan sprokkelen, ze zou — o, als dat eens mocht van vader en moeder — ze zou een paar kuikentjes vragen en als die groot werden zou ze eieren krijgen en die gaan verkopen en, o ja, het zou heel lang duren eer ze zoveel bij elkaar gespaard had, dat ze zelf een bijbel kon kopen, maar ze zou het doen. En met een blijde glimlach op haar blozend gezichtje sliep ze eindelijk in. Ja, ze zou het doen! Vast!

Ja, het duurde heel lang. Mary stopte kousen voor de burens en kreeg een dubbeltje. Ze sprokkelde hout en kreeg een stuiver. Ze kreeg twee kuikentjes, die ze trouw verzorgde. Het werden twee kippen, geluk-

kig, er was geen haantje bij, en ze verkocht de eieren voor een paar centen, en die stuiver en dat dubbeltje — wat een schat was dat! — die legde ze in een doosje op haar zolderkamertje. Zes jaar lang duurde het en toen — ze was toen al zestien jaar en al lang niet meer op school — toen had ze twintig gulden bij elkaar.

En toen zei ze tegen vader: „Vader, ik heb twintig gulden gespaard. Nu ga ik naar de dominee in de stad en ik ga een bijbel kopen. Mag het?”

„Natuurlijk,” zei vader, „maar het is een heel eind naar de stad! Het is veertig kilometer.”

„Dat geeft niet, vader, morgen ga ik,” zei Mary blij.

Het is een mooie morgen, midden in de zomer.

De vogels zijn al vroeg wakker en zingen hun hoogste lied. De bijen zijn uit hun korven gekropen en dansen in de eerste zonnestralen. Dan vliegen ze haastig weg naar de bloemen, om honing en stuifmeel te halen.

Door de vroege morgen loopt een meisje van zestien jaar. Ze loopt op blote voeten. In een zak op haar rug zitten haar schoenen. Die zal ze straks aantrekken als ze in de stad komt. Hier op de slechte weg zouden haar schoenen te hard slijten en haar voeten kunnen er tegen. Ze is immers gewend op blote voeten te lopen.

Ze is blij, Mary, ze zingt van blijheid. Nu, eindelijk, na zes jaar, zal haar verlangen, haar wondere verlangen worden vervuld. Straks zal ze een eigen bijbel hebben en dan . . .

Ze loopt de hele dag, maar ze voelt niet dat ze moe wordt. 't Is, of ze naar een groot feest gaat en . . . dat is ook eigenlijk zo.

Ze komt in de stad — reeds is de zon weggezonden achter de bergen in het westen. Ze trekt haar schoenen aan en spoedig heeft ze het huis van de dominee gevonden. Bevend belt ze aan. Nu zal het grote ogenblik komen. Nu . . .

De deur gaat open. Een dame kijkt haar nieuwsgierig aan. Ze ziet direct, dat dit geen meisje uit de stad is. Ze ziet ook, dat ze vermoeid is.

„Wie ben je en wat kom je doen?” vraagt de dame vriendelijk.

„Ik ben Mary Jones en kom om een bijbel te kopen, mevrouw,” zegt Mary zacht.

„Om een bijbel te kopen?” vraagt de dame verwonderd. Het gebeurde niet iedere dag, dat een meisje aan de deur kwam met zulk een boodschap.

„Waar kom je vandaan?”

„Van Llanfihangel-y-pennant, mevrouw,” antwoordt Mary.

„Wat? Helemaal van Llanfihangel?”

„Ja, mevrouw.”

„Hoe ben je hierheen gekomen?”

„Lopen, mevrouw.”

„Kom binnen, Mary,” en mevrouw gaat haar voor naar de studeerkamer van de dominee.

„Ga hier zitten, kind,” zegt mevrouw en Mary zinkt in een heerlijk zachte stoel. O, nu voelt ze pas, hoe moe ze is. Maar nee, daar niet aan

denken, nee. Ze heeft toch het doel van haar reis bereikt? Het wondere verlangen zal nu toch worden vervuld? En haar gebed worden verhoord?

De dame gaat weg. Mary kijkt de kamer rond. O, o, wat een boeken. De dominee moet wel een vreselijk geleerde man zijn.

Mary heeft niet lang tijd om daarover te denken.

De deur gaat open en een deftige heer treedt binnen. Hij loopt op haar toe, steekt de hand uit en zegt:

„Dag, Mary Jones. En vertel me eens, wat je eigenlijk wilt?”

„Ik kom om een bijbel te kopen, dominee,” zegt Mary schuchter.

„Kom je daarvoor helemaal van Llanfihangel-y-pennant?” — Brr, alweer zo'n moeilijk woord!

„Ja, dominee.”

„Nou, maar dat is toch heel jammer, Mary, maar...” De dominee maakt zijn zin niet af. Hij ziet, hoe er opeens een groot verdriet gekomen is in Mary's ogen. Hij ziet, hoe het bloed wegtrekt uit haar gezicht. Haar lippen beginnen te beven. Dan opeens, valt ze in de stoel terug. Ze bonst met haar hoofd op de leuning en snikt, snikt...

Dominee legt zijn hand op haar hoofd. „Maar kind, is het dan zó erg, dat ik op 't ogenblik geen bijbel voor je heb?”

Met tranen in de ogen kijkt Mary hem aan. „Ik... ik heb er zes jaar voor gespaard, dominee... En nou... nou heb ik het geld en... en...”

„Wat zeg je? Zes jaar er voor gespaard? En nou veertig kilometer er voor gelopen? Wou je dan zo graag zelf een bijbel hebben?”

„Ja, dominee, en nou is alles voor niets geweest. Ik heb er iedere dag om gebeden. Ik heb er lezen voor geleerd. Ik heb...”

Ontroerd kijkt dominee haar aan. Dan zegt hij: „Hoor 'es, Mary, je mag zo niet naar huis gaan. Ik heb inderdaad nog één bijbel, die heb ik aan een vriend beloofd. Maar jij krijgt hem, hoor. Iemand, die zes jaar om een bijbel gebeden heeft, die er zes jaar voor gespaard heeft, die krijgt hem. God heeft je gebed verhoord, mijn kind.” En hij legt een prachtige, fonkelnieuwe bijbel op Mary's schoot.

En nu... snel wist Mary de tranen uit haar ogen. Weg is opeens alle verdriet. Het juicht ineens in Mary: nu heb ik een bijbel, mijn bijbel. En ze streelt het dikke boek als een kostbaar kleinood. Nu, eindelijk, na zes jaar, nu heeft ze een bijbel, haar bijbel. Nu is haar gebed verhoord, nu is haar verlangen vervuld, nu kan ze vol blijdschap de lange weg terug gaan.

Ze drukt het boek aan haar hart en stamelt: „Dank u wel, dominee. Dank u wel. En... hier is het geld.” Ze maakt het zakje open, dat om haar hals hangt en telt dominee twintig gulden voor. Een geweldige som. Een bedrag, dat in onze dagen zeker tien maal zo hoog zou zijn. „Hoho,” zegt dominee lachend, „hoho, je geeft te veel.” Hij neemt het zakje en doet er weer vijf gulden in terug.

Verrast kijkt Mary hem aan. „Maar de bijbel kost toch twintig gulden, dominee?” vraagt ze.

„Ja, eigenlijk wel, kind, maar de vijf gulden zijn voor jou, omdat je er zo lang om gebeden en zo lang voor gespaard hebt.”

Met een blijde schittering in haar ogen, zegt Mary: „Dank u wel, dominee, de vijf gulden zijn voor vader en moeder.”

„'t Is goed, lief kind. Maar zeg es, waar ga je nou vannacht slapen? Heb je familie of kennissen hier in de stad?"

„Nee, dominee, ik ga maar weer terug. Ik ben helemaal niet moe."

„Je bent wel moe, Mary, en je mag vannacht hier blijven slapen," zegt dominee.

Die nacht slaapt Mary in een heerlijk bed, nadat ze zo lang in haar bijbel heeft zitten lezen, totdat de kaars bij haar bed helemaal opgebrand is.

Die nacht zit dominee Charles — zo heet hij — lang op zijn studeerkamer. Hij moet almaar denken aan dat meisje, dat nu naast zijn kamer slaapt. Het meisje, dat zes jaar lang om een bijbel heeft gebeden en dat er zes jaar voor heeft gespaard: cent voor cent, stuiver voor stuiver, dubbeltje voor dubbeltje. Dat mag niet langer, zegt hij tegen zichzelf. Er moeten meer bijbels komen, ze moeten zo goedkoop worden, dat zelfs de armsten ze kunnen kopen. Is het niet treurig, dat zo weinig mensen Gods Woord kunnen lezen? Dat moet anders worden. En terwijl Mary Jones inslaapt met grote blijheid in haar hart, omdat ze nu eindelijk haar eigen bijbel heeft, maakt ds. Charles zijn plan, een prachtig plan...

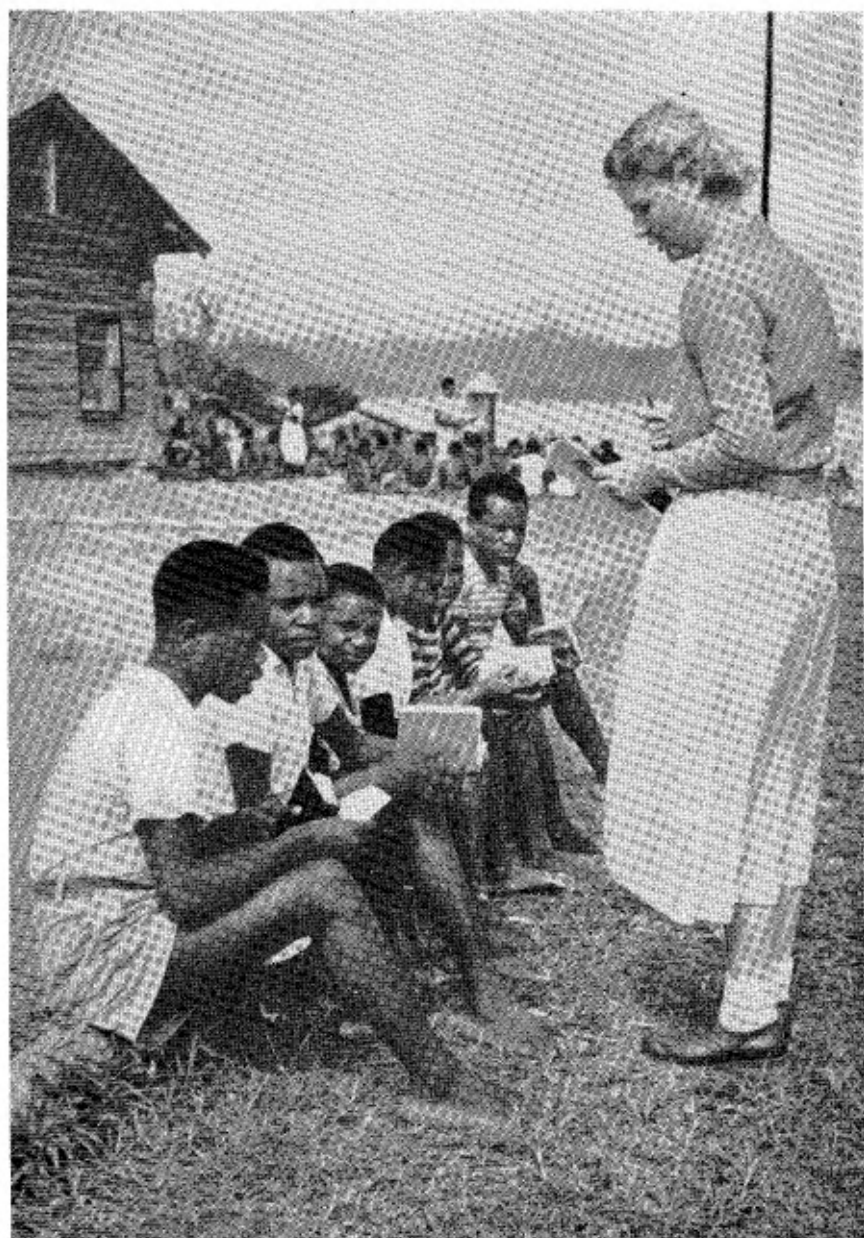
En als Mary de volgende morgen, weer op blote voeten, de bijbel, háár bijbel in de zak bij haar schoenen op de rug, de lange weg naar huis terug loopt, zit ds. Charles al achter zijn bureau en is hij begonnen aan de uitvoering van zijn plan: ieder moet een bijbel kunnen kopen voor weinig geld, of, als hij geen geld heeft, een bijbel kunnen krijgen....

Vier jaar later — in 1804 — is het plan van ds. Charles werkelijkheid geworden. Toen is in Londen opgericht het Brits en Buitenlands Bijbelgenootschap. Dat heeft nu al meer dan 150 jaar bestaan en in die 150 jaar heeft het miljoenen bijbels, niet alleen in Wales, maar over heel Engeland, ja, over de hele wereld verspreid.

En nu zul je zeggen: maar wat heeft dat nu met de zending te maken? Dan zeg ik: dat heeft er alles mee te maken. De zendelingen willen aan alle mensen vertellen van de Here Jezus, Gods Zoon, Die in de wereld gekomen is om alle mensen, die in Hem willen geloven, zalig te maken. Dat kun je lezen in de bijbel. Ja, natuurlijk, er zijn een massa boeken, waarin je over de Here Jezus kunt lezen. Maar die boeken hadden nooit geschreven kunnen worden, als de bijbel er niet geweest was.

Tien jaar, nadat in Engeland het Brits Bijbelgenootschap was opgericht, werd hier in Nederland, in Amsterdam, het Nederlands Bijbelgenootschap opgericht. En dit heeft duizenden en duizenden bijbels verspreid, vooral in Indonesia en in Suriname en de Antillen.

Ik zou je daarover nog heel veel kunnen vertellen. Ik zou je zelfs kunnen vertellen, dat je er zelf aan mee kunt werken, want de bijbels van het Nederlands Bijbelgenootschap worden door de jeugd verspreid. Als je daar meer van wilt weten, moet je maar eens vragen aan vader of moeder, aan meneer of de juf op school, aan de dominee of aan het Nederlands Bijbelgenootschap, Herengracht, Amsterdam, zelf.

LES IN BIJBELSE GESCHIEDENIS IN AFRIKA

Arch. Ned. Bijbelgen. A'dam

Wist je ook, dat er in bijna iedere plaats van Nederland iemand is, die de bijbels van het N.B.G. verspreidt?

Wist je, dat nu ook blinden de bijbel kunnen lezen en . . . kunnen horen? Want de bijbel is ook op gramfoonplaten opgenomen.

Wist je, dat er zelfs rijdende bijbelhuizen zijn? Dat zijn grote auto's, waar de bijbels in liggen uitgestald en waar je de bijbels ook kunt kopen.

En wist je ook — maar dat is een wonder — dat de bijbel of gedeelten ervan nu al in 1100 verschillende talen zijn vertaald? Maar dat . . . de bijbel nog steeds *niet* vertaald is in vele talen? Dus dat nog lang niet alle mensen de bijbel kunnen lezen?

En vraag je wel eens aan de Here Jezus, of Hij er voor zorgen wil, dat de bijbel in alle talen vertaald wordt? Dit gebed zal verhoord worden, net als het gebed van Mary Jones, het kleine meisje uit Wales.

Zo zou ik nog even door kunnen gaan. Ik zou je nog kunnen vertellen van de miljoenen guldens, die dit alles heeft gekost en van de wonderlijke wijze waarop de Heer gezorgd heeft, dat deze miljoenen er kwamen.

Maar nee, ik wil nog iets anders vertellen.

Ik hoop . . . dat je nog eens in Londen komt.

Nee, nou moet je niet zeggen: daar kom ik toch nooit. Dat zei ik vroeger, toen ik zo oud was als jullie, ook.

Als je later eens in Londen komt, dan vraag je daar eens naar het gebouw van het Brits en Buitenlands Bijbelgenootschap. Het is een heel groot gebouw, van vijf verdiepingen hoog. En in dat gebouw . . . ga je kijken naar de bijbel van Mary Jones, de bijbel die ze kreeg, of liever kocht van haar spaarcenten, van ds. Charles. Ja, heus, die bijbel ligt daar nog. En weet je, wat je leest als je die bijbel openslaat:

Dan lees je:

Mary Jones werd geboren 16 december 1784. Ik kocht dit boek, toen ik zestien jaar was. Ik ben de dochter van Jacob Jones en Mary Jones, zijn vrouw. De Here geve mij genade. Amen.

Mary Jones.

Aan Hem de ware eer van deze bijbel, gekocht in het jaar 1800. Zestien jaar oud.

Dit heeft ze zelf geschreven. Kun je begrijpen, dat deze bijbel daar heel zorgvuldig bewaard wordt?

Mary Jones, het arme meisje uit Wales, dat door haar liefde voor Gods Woord de stoot gegeven heeft tot de verspreiding van miljoenen bijbels in nu reeds meer dan duizend talen, zij stierf op 28 december in het jaar 1866. Ze is 82 jaar oud geworden.

De bijbel moet naar alle landen,
voor alle volken te verstaan,
tot blanke, bruin' en zwarte handen
zich in verbazing vouwen gaan . . .

A ANTEKENINGEN:

1. Wie voor een vertelling over de *bijbelverspreiding* uitgebreider lectuur wenst vrage dit aan bij het *Nederlands Bijbelgenootschap*, Herengracht, Amsterdam.
Een aardig boekje hierover is: „Mary Jones, het meisje, dat zo verlangde“, door A. Norel-Straatsma, uitg. Comité voor Jeugd en School, Amsterdam, Herengracht 366
Veel bijzonderheden geeft ook: „Op sterke wiken“ door dr. J. Blauw, uitg. van het N.B.G. A'dam 1957, waaraan wij de volgende aantekeningen ontleen.
2. Het N.B.G. werd opgericht op 29 juni 1814 in de consistorie van de Engelse kerk op het Begijnhof te Amsterdam. Hiermee was het zesde land op het Europese continent gewonnen.
3. Artikel 1 van de „Wet“ van het N.B.G. luidt: „De verspreiding van de *bijbel* in zijn geheel of in gedeelten zonder aantekening of uitlegging, zowel binnen Nederland als daarbuiten.
4. In het begin verspreidde het N.B.G. de bijbels gratis. Maar vele van deze bijbels kwamen terecht op een oude boekenkraam op de markt of in de Bank van Lening. In 1832 schafte men de gratis uitreiking af.
5. In 1955 werden in ons land verspreid: 104.312 bijbels; 20.042 N.T. en 79.097 bijbel-gedeelten. Totaal: 203.451. De omzet bedroeg in 1957: f 730.000.
6. In 1629 werd één der evangeliën in het Maleis vertaald (dus nog vóór de *Statenvertaling*). In 1825 waren er 7.000 bijbels in het Maleis gedrukt, verzorgd door zend. *Brückner*. In 1854 was de Javaanse vertaling voltooid. Het Maleis is de eerste niet-Europese taal geweest, waarin een evangelie uit missionaire overwegingen is vertaald. De vertaling in de Toba-Batakse taal is voor het *Rijnse zendingsgenootschap* aanleiding geweest om Batakland als zendingsterrein te kiezen. Tussen 1820 en 1840 werd steun verleend aan een r.-k. professor, die een nieuwe vertaling onder de Duitse rooms-katholieken verspreidde.
7. Op het eeuwfeest van het N.B.G. kon worden bekend gemaakt, dat er in totaal ongeveer 3¾ miljoen bijbels, gedeelten van bijbels en bijbelse leesboeken waren verspreid. Daarvan gingen ongeveer 300.000 exx. naar *Indonesië*.
8. Op 7 november 1942 kwam een Duits politie-officier het Bijbelhuis binnen en verklaarde, dat het N.B.G. werd opgeheven, het bezit geconfiscieerd en al het personeel werd ontslagen. Reeds drie maanden later werd het N.B.G. in eer hersteld en werden de eigendommen, behalve wat was weggeroofd, teruggegeven. Dit kwam door de storm van verontwaardiging, die er in ons volk opstak. Nooit eerder in de geschiedenis heeft het N.B.G. zulk een verrassende toename van contribuanten gekend als juist na deze korte periode van opheffing. Eind 1958 was het aantal contribuanten ruim 165.000. In 1964 (150 jaar!) hoopt men aan de 200.000 te zijn.
9. In 1666 liet de Nederlandse gezant in *Turkije* de bijbel vertalen door Ali Bey. De eerste Portugese bijbel werd gedrukt in Amsterdam. Willem Konijn vertaalde voor het eerst één der evangeliën in de taal van *Ceylon*. Een Hollander vertaalde voor het eerst het Onze Vader in een Indiase taal (het *Urdu*). In de laatste anderhalve eeuw zorgde het N.B.G. voor meer dan 40 vertalingen voor Indonesië. Er zijn alleen in Indonesië tweehonderd verschillende talen.
10. Voor blinde kinderen is de hele kinderbijbel van Van de Hulst in braille-schrift verschenen.
11. „De voortgang van het Evangelie zou onnoemelijk vertraagd zijn, wanneer het gevleugelde woord niet in de eigen taal aan vele volkeren de grote werken Gods had verkondigd“ (dr. J. Blauw).
12. In 1955 waren de ontvangsten van het N.B.G. gestegen tot f 300.000,—.
13. In 1951 kwam de *nieuwe vertaling* van de bijbel gereed. Van december 1951—januari 1956 werden er niet minder dan 493.909 bijbels in nieuwe vertaling geplaatst. En daarnaast ruim 450.000 Nieuwe Testamenten.
14. Aan de vertaling van de bijbel in een zgn. *zendingstaal*, d.w.z. een taal, die alleen maar gesproken wordt, gaat het samenstellen van een alfabet voor die taal, een woordenboek en een grammatica vooraf. Dit is meestal het werk van één man. Deze vertaalarbeid is zendingswerk van de eerste rang, pionierswerk. Men stuit op grote moeilijkheden. Bijv. hoe moet men de naam „God“ vertalen in een taal, waar men alleen vele goden kent? Hoe vertaalt men het woord „zonde“ voor een volk, dat dit begrip niet kent? En woorden als „heilig“ en „genadig“?
15. Veertig jaar lang heeft het N.B.G. in Indonesië een zendingsconsulaat in stand gehouden, een centrale vertegenwoordiging van alle zendingsinstanties bij de overheid. In 1946 werd dit overgedragen aan de *Ned. Zendingsraad*. In 1953 weer voor

het grootste deel aan de *Indonesische kerken*. Voor de toenadering der kerken, voor het leggen en bewaren van „oecumenische contacten“, is het N.B.G. jarenlang een hecht steunpunt geweest. Een zeer groot deel van het werk van de huidige Ned. Zendingsraad is vrucht en voortzetting van het pionierswerk, dat het N.B.G. heeft verricht.

16. In 1946 werd gedurende een conferentie in Elfinsward te Hayward Heath, Engeland, de federatie gevormd, welke als naam draagt: *United Bible Societies (U.B.S.) - de Verenigde Bijbelgenootschappen*. Daarbij zijn nu aangesloten de volgende Bijbelgenootschappen:

Amerikaans Bijbelgenootschap, New York.

Oostenrijks Bijbelgenootschap, Wenen.

Belgisch Bijbelgenootschap, Brussel.

Bijbelgenootschap van India en Ceylon, Bangalore.

Braziliaans Bijbelgenootschap, Rio de Janeiro.

Brits en Buitenlands Bijbelgenootschap, Londen, Sydney, Toronto, Wellington.

Deens Bijbelgenootschap, Roskilde.

Fins Bijbelgenootschap, Turko-Abo.

Frans Bijbelgenootschap, Parijs.

Iers Bijbelgenootschap (Hibernian Bible Society), Dublin.

IJslands Bijbelgenootschap, Reykjavik.

Indonesisch Bijbelgenootschap, Djakarta.

Japans Bijbelgenootschap, Tokio.

Koreaans Bijbelgenootschap, Seoul.

Nationaal Bijbelgenootschap van Schotland, Edinburgh.

Nederlands Bijbelgenootschap, Amsterdam.

Noors Bijbelgenootschap, Oslo.

Zweeds Bijbelgenootschap, Stockholm.

Zwitser Bijbelgenootschap, Bassersdorf.

Ver. van Evang. Bijbelgenootschappen in Duitsland, Wuppertal-Barmen.

17. Het *Amerikaans Bijbelgenootschap* zond in 1945 aan het N.B.G. 18 km linnen, 1000 kg lijn, 2900 meter gaas en ruim 2056 km garen; bovendien 100.000 evangeliën, schrijfmachines, bureaumateriaal en een auto. Om de drie jaar wordt een conferentie van de U.B.S. gehouden; een driemaandelijks bulletin geeft nieuws uit de gehele wereld betreffende bijbelvoorziening en -vertaling.

18. Thans is de gehele bijbel in 210 talen vertaald; in 270 talen bestaat een complete vertaling van het N.T.; in 629 talen zijn een of meer evangeliën of andere bijbelgedeelten vertaald. Begin dec. '58 was de bijbel of waren gedeelten ervan in 1110 van de 2500 talen vertaald. („De Spiegel“, 13 dec. '58). De expeditieafdeling van het N.B.G. is verhuisd naar Haarlem. Het hoofdkantoor bleef in Amsterdam.

19. Tenslotte: „Al dit werk, hoe omvangrijk ook, hoe breed opgezet, en met hoeveel liefde ook gedragen en verricht, het is tenslotte niet veel meer dan — noodzakelijk, maar bescheiden — vóórwerk. Waar het werk van het Bijbelgenootschap eindigt, daar begint pas het werk van het Woord zelf, en van de Geest, die het Woord vergezelt en levend maakt. Daarover uit te weiden zou menselijke overmoed zijn, illegale overschrijding van de ons gestelde perken. Het enige, dat men hier doen kan, is gelovig verwachten en hoopvol zingen“ (dr. J. Blauw).

AANTAL CHRISTENEN IN DE HELE WERELD

(Gegevens ontleend aan World Christian Handbook van 1957, London, World Dominion Press.)

De getallen zijn hier en daar afgerond. Een juiste opgave is niet te geven.

WERELDBEVOLKING ± 2.700 miljoen
AANTAL CHRISTENEN ± 850 miljoen

Orthodoxen	170 miljoen	Anglicanen	40 miljoen
Luthersen	70 miljoen	Congregationalisten	5 miljoen
Presbyterianen en Gereformeerden	40 miljoen	Kopten	10 miljoen
Baptisten	30 miljoen	Andere protestanten	50 miljoen
Methodisten	35 miljoen	Rooms-Katholieken	400 miljoen

AANTAL PROTESTANTEN IN EUROPA

België	23.740	Italië	104.520
Bulgarije	28.697	Luxemburg	2.503
Cyprus	140	Nederland	4.161.986
Tsjechoslowakije	1.910.148	Noorwegen	3.221.610
Denemarken	4.185.252	Polen	280.425
Finland	4.207.956	Portugal	12.411
Frankrijk	706.895	Roemenië	1.201.045
Duitsland	42.856.038	Spanje	25.365
Groot-Brittannië	20.091.218	Zweden	7.083.148
Griekenland	7.516.443	Zwitserland	2.751.874
Groenland	26.171	Oostenrijk	419.656
Hongarije	2.438.209	U.S.S.R.	6.165.000
IJsland	150.764	Joegoslavië	174.190
Ierland	971.933		

AANTAL PROTESTANTEN BUITEN EUROPA

Azië

Arabië	157	Japan	266.652
Brits-Borneo	51.187	Jordanië	5.802
Birma	506.132	Korea	844.377
Ceylon	97.248	Malakka	50.112
China	936.037	Ned. Nieuw-Guinea	103.000
Frans Indo-China	45.000	Pakistan	272.166
Hongkong	55.237	Philippijnen	3.721.019
India	5.999.561	Syrië en Libanon	42.719
Indonesië	2.973.200	Formosa	155.294
Iran	9.005	Thailand	26.730
Irak	1.629	Turkije	157
Israël	1.536		

Afrika

Algiers	1.291	Mozambique	66.735
Angola	189.620	Nigeria	1.370.689
Belgisch Kongo	1.179.569	Noord-Rhodesia	419.588
Brits Kameroen	81.478	Nyassaland	557.338
Brits Togoland	48.000	Sierra Leone	54.875
Egypte	107.875	Somaliland	300
Ethiopië en Eritrea	122.955	Zuid-Afrika	4.394.041
Fr. Eq. Afrika	187.075	Zuidwest-Afrika	95.112
Frans Marokko	884	Zuid-Rhodesia	258.313
Frans West-Afrika	462.584	Spaans en Port. W. Afrika	5.388
Gambia	1.801	Spaans Marokko	100
Ghana	435.500	St. Helena	4.300
Kenya	610.561	Sudan	36.805
Liberia	63.327	Taganyika	575.158
Libië	53	Tanger	150
Madagascar	841.376	Tunesië	210
Mauritius	10.327	Uganda	443.735

Amerika

Canada	7.219.582	Frans Guyana	75
U.S.A.	60.070.420	Frans West-Indië	7.633
Argentinië	364.369	Guatemala	142.465
Bahama-eilanden	41.580	Haïti	313.279
Bermuda	19.000	Honduras	22.221
Bolivia	29.373	Jamaïca	653.742
Brazilië	5.000.000	Mexico	910.951
Brits Guyana	151.504	Ned. Antillen en Curaçao	5.392
Brits Honduras	27.186	Nicaragua	37.666
Britse Antillen	310.528	Panama	47.722
Chili	370.428	Paraguay	22.839
Columbia	45.405	Peru	72.789
Costa Rica	10.992	Porto Rico	147.411
Cuba	215.732	Suriname	60.213
Dominicaanse republiek	22.528	Trinidad	222.457
Ecuador	4.888	Uruguay	10.459
San Salvador	29.198	Venezuela	17.766
Falkland eilanden	3.000	Maagdeneilanden	15.149

Australië

Australië	8.041.780	Fidji-eilanden	135.000
Nieuw Zeeland	1.433.423	(Micronesië)	183.859
Nw. Zeeland (Maori's)	115.676	(Polynesië)	262.290
(Melanesië)	461.399	Samoa-eilanden	80.000
Nieuw Guinea	± 350.000	Tonga-eilanden	40.000
Salomonseilanden	53.000	Hawai-eilanden	76.000
Nieuwe Hebriden	55.000		

JODEN

Europa	3.461.450	Australië	58.013
Azië	1.753.296	Amerika	6.063.362
Afrika	600.750		

REGISTER

A

Abeokuta 318
 Abessinië 38 v.v.
 Abineno, dr. J. L. Ch. 140
 Aborigenese 358
 Abt Augustinus 64
 Accra 428
 Achimota 321, 429
 Adalbert 73, 105
 Adat 253
 Adgild II 72
 Adriaanse, L. 208
 Adriani, dr. N. 245, 247
 Adventisten 188
 Aeq. Afrika (Fr.) 315, 321, 401
 Afganistan 387, 388
 Africa, Church of Central 321
 Afrika 392 v.v.
 Afrika, Noord 111
 Afrika, Oost 321
 Afrika, West 316 v.v.
 Afrika, Zuid 364, 429
 Afrikaanse Adelaar 424
 Afrikanen 293, 327 v.v., 393 v.v.
 Agra 418
 Aggrey, dr. James 424 v.v.
 Aken 83
 Aksoem 41
 Alarik 53
 Alaska 381
 Albanië 37
 Alcuinus 73, 87
 Alexander de Grote 13
 Alexandr. school 30 v.v.
 Alfeus 20
 Alfieren 237 v.v.
 Alkmaar 380
 Allen, H. A. 186
 Allgau 68
 Alphen, J. J. van 257
 Amandus 74
 Ambedkar, dr. 417
 Ambon 134, 139, 141, 163
 Ambonezen 266
 American Board 163, 168, 201, 358, 432, 448
 Amerik. Bijbelgen. 472
 Amiens 56
 Amritsar 390, 421
 Amsterdam 434, 457
 Anaifabeten 448, 450
 Anaifabetisme 450
 Anbu, M. S. 416

Anchieta 129
 Andel, dr. van 209
 Andreas 20, 224
 Anglicanen 473
 Animisme 247, 409
 Animisten 391
 Aniwa 349
 Anna 103, 196 v.v.
 Ansgar 89, 96 v.v.
 Antingh, mr. 208
 Antinghse gem. 209
 Antillen, Grote 129
 Antiochie 36
 Antonius 42
 Apolo 322
 Apologeten 16
 Apostolische gem. 209
 Apoteose 16
 Appenzeller, H. 187
 Arabië 422
 Arabieren 293
 Arianen 53, 54
 Arianisme 32
 Armenië 33 v.v., 422
 Arnitri 373
 Arowakken 364
 Arowakkisch 362
 Ashantis 424
 Assissi, Fr. van 109, 113
 Athanasius 41
 Athene 16
 Attila 52, 58
 Augsburg 59, 101
 Augustinus 31, 42
 Augustijnen 134
 Aukners 370
 Australie 281, 348, 358, 450
 Auxentius 53
 Aya Sophia 103
 Azariah, S. V. 412 v.v.
 Aziatische kerken 232
 Azle 36, 111
 Azteken 129

B

Baäl 15
 Baden Penerbit Kristen 449
 Baëta 321
 Bakker, dr. F. L. 209, 218

Bakker, ds. W. 209
 Baldaeus 140
 Balen, J. A. van 268
 Bale Wyata 217
 Bali 217
 Baliem Vallei 268
 Balige 231
 Balten 105, 106
 Baltische landen 105
 Bamberg, Otto van 100
 Banda 141
 Bandjermasin 225
 Bangkok 433
 Bangor 63, 64, 71
 Bantam 209
 Bantoe-kerken 288 v.v.
 Baptisten 121, 160, 461, 473
 Baptisten zendingsver. 160, 163
 Bare-e-taal 246
 Barnabas 20
 Barnstein, J. H. 225
 Barotse 321
 Barrows, Cliff 462
 Bartholomeus 20
 Bartholomea de las Casas 129
 Basilius 53, 103
 Batakkerk 232
 Batakland 225 v.v.
 Bataks 229 v.v.
 Batavia 139
 Batelaar, de Grote 440
 Batoe-eilanden 233
 Baviaanskloof 288
 Bavinck, dr. J. H. 163, 209, 302
 Bazel 422
 Bazeler zending 163, 225, 321, 422
 Beatus 59
 Beavan, Jerry 462
 Becker, J. F. 225
 Beetsjuanen 292
 Beieren 68
 Bell, Ruth 459
 Bergrede 420
 Bernlef 87 v.v.
 Bervoets, dr. H. 218
 Bethelsdorp 286
 Bethesda 276, 277, 379
 Bethesda, Nieuw 381
 Bethlehem (Nrd.-Am.) 154, 155
 Beverwijk 439
 Biak 268
 Bieger, Ph. 205
 Bielke, H. M. 380

Bingham, Hiram	358	Californie	156	Corantijn	360
Bink G. L.	268	Calvinisme	441	Cortez	129
Birka	98	Calvijn	114, 131, 379	Cottica	370
Birma	174, 196 v.v., 339	Cambridge-seven	329	Coxinga	137
Bisschopsheim	82, 84	Cameron, James	311	Creolenkerk	373
Bjelbog	100	Canada	122	Crocus	101
Björn	98	Candidius, G.	140	Crowther, Sam. Adjai	313
Blantyre	291	Canton	165	Cu-chulainn	63
Boeddah	135, 170	Caraißen	361	Cupido, Chr.	373
Boeddhisten	391	Carey, W.	157, 159 v.v., 374, 417, 421	Cuzco	129
Boeddhisme	135, 174	Carmichaël, Amy	330	Cybele	14
Boeren	282 v.v., 294 v.v.	Carolina, Noord	427	Cyprianus	32
Bohemen	100	Carolinen	358	Cyrellus	100, 101
Bojaren	103	Carson, Suze	172	Czernibog	100
Bolaang Mongodow	240, 249	Ceica-boom	129		
Bonaven	61	Celebes	247		
Bondowoso	218	Celebes, Midden	242, 249		
Bonifatius	75 v. v.	Celebes, Noord	236		
Boorne	72	Celebes, Zuidoost	249		
Booth, Bramwell	437 v.v.	Celebes, Zuidwest	249		
Booth, Evangeline	435 v.v.	Ceylon	133, 139, 140, 364, 389, 413, 431, 445, 471		
Booth, dr. William	325, 434 v.v.	Chakko, Miss	399		
Boris	100	Chalmers, James	341	Dahomey	321
Borneo	219 v.v.	Charles, ds.	468	Dajakkerk	224, 225
Bosnegers	363 v.v.	Chauner, Mary	334	Dajaks	219 v.v.
Boston	116, 459	Chibcha's	129	Dalai-lama	174
Boxeropstand	169	China	114, 133, 134, 135, 165 v.v., 447, 323 v.v.	Damascus	24
Bougle	111	China Inl. Mission	168, 169, 329	Danckaert, S.	141
Bout, D. C. A.	266, 268	Chinese kerk	218	Danu	64
Brabant	71	Chinezen	137, 323 v.v.	David	63
Braille-schrift (bijbel in -)	471	Chosen (Korea)	187	David, Christiaan	149
Brainerd, David	130	Chr. Geref. kerken	208, 249	Deens-Hallese zending	163, 288
Bramanisme	135, 163	Chrisostomus	36, 53	Dehne, L. Chr.	360 v.v.
Braziliaans Bijbelgen.	462	Chr. leetuurcomité	447	Delhi	418
Brazilië	129, 130, 462 v.v.	Chr. leetuurdienst	449	Denen	72, 97
Bregenz	67	Chr. Zending, de	437	Denemarken	47, 88, 147
Bremen	87, 99	Christenen	473	Denniger, L. E.	233
Breslau, Hélène	403	Christianisatie	233	Depok	208
Bretagne	58	Christina	36, 53	Deventer	86
Brett, W.	374	Chur	59	Diana	28
Brigantia	63	Church Miss. Society	321, 358, 422	Diaspora	54
Br. en Buitenl. Bijbelgen.	163, 468	Clemens (Willibrord)	71	Djakarta	205, 378, 449
Brits Guyana	362	Clemens	30	Djapara	218
Britten	63	Clotilde	73	Djokja (Jogja)	204, 275, 277
Broedergemeente (Zie ook onder Herrnhutters)	148, 149, 154, 155, 163, 321, 360 v.v.	Clovis (Clodovech)	73	Dnjepr	103
Broederuniteiten	351	Cluny	113	Dober, L.	163, 364
Brückner, G.	471	Cocidius	63	Dokkum	87
Brunhilde	66	Codex argenteus	53	Doleantie	274
Bruyn, C. de	257	Coelbaat	64	Dominicanen	114
Bulgarije	100, 103	Coen, J. Pzn.	140	Donaulanden	100
Butler dr. Fanny	191	Coillard	321	Donderlegioen	59
Bijbel	464 v.v.	Colenbrander, ds. J. F.	258	Donner, ds. J. H.	208
Bijbelgenootschappen	472	Columba	63, 65	Doopkieren	100
Bijbelverspreiding	464 v.v.	Columbanus	63	Doopsgezinde zending	218
		Communisme	182, 462	Doorenslaer, D. van	130
		Confucianisme	135, 167, 169	Dordtse synode	139
		Confucianisten	391	Dornakal	412
		Confucius	134, 135, 167	Dorpat	105
		Congo, Belgische	330 v.v.	Douglass, Rosa	431
		Congregationalisten	473	Drankhandel	321
		Constantinopel		Drente	87
		(zie ook met K)	422	Druiden	63
		Contractkoelies	380	Duff, Alexander	163
		Cook	160, 333, 358	Duff-christians	163
		Cooke, Miss	163	Duitse ridders	105
		Coolen, C. L.	207, 213 v.v., 217	Duitse zending	155, 341
				Duitsland, Noord	100
				Duketown	399
				Dutch Ref. Church	182, 422
				Dijk, dr. K. van	209

C

(Zie ook onder K)

Dijk, T. van 256
Dzjengis Khan 114

E

Ebbo van Reims 97
Echternach 73, 87
Ecuador 463
Edda 45
Eddy, Sherwood 416
Edessa 36
Edinburg 187, 414, 433
Eduard, J. 130
Efeze 27
Efraim de Syriër 36
Egede, Hans 145 v.v.
Egede, Paul 148, 149
Eginhard 93
Egypte 114, 445 v.v.
Eligius 73
Eliot, John 115
Elsass 402
Emde, Joh. 208, 214 v.v., 217, 240

Engelmond 73
Engelse kerken 64, 160
Engelse O.I.C. 160, 166
Ephorus 231
Epicureïsme 13
Epifanie 16
Eremita 59
Erfurt 235
Eric de Rode 146
Erromanga 338 v.v., 350
Eskimo's 146 v.v.
Esser, I. 257
Esser, dr. J. P. 209, 218
Estland 105
Eton-college 324
Eusebius 30, 36
Evangelisatie 417
Evangelisch Chr. Kerk 266, 269
Ewaldussen, de 73, 88
Ewe-kerk 321
Ewha-college 187
Ezana 41

F

Faith missions 330, 433
Fakdr 419
Fanti 424
Fenicië 36
Fetischisme 409
Fetischmannen 393, 404
Fidji-eilanden 351 v.v.
Filippi 25
Filippus 20

Filippijnen 134, 442 v.v.
Finland 105
Finnen 105
Finse zendingsgen. 163
Fischer, J. J. 364
Formosa 137 v.v.
Fortane 75
Fosite 69 v.v.
Franciscanen 109, 134
Francke, Aug. Herm. 155
Franken 49
Frankrijk 55 v.v., 58, 66, 122
Frans Zwits. Geref. 322
Fraser, dr. J. G. 431
Freetown 314
Freya 46, 47
Fridolinus 68
Friesland 78, 87, 88
Friezen 49, 70 v.v.
Fruentius 38
Fulda 79, 83

G

Gabon 408
Gaika 283 v.v.
Gallen, St. 68
Galliërs 55 v.v.
Gallio 28
Gallus 63, 67, 68
Ghandi 135, 447
Ganze 373
Gardiner, Allen 130
Gautama, Siddharta 135
Geelvink baai 262
Geilana 68
Geismar 77
Geiss 63 v.v.
Geissler, J. G. 268
Geloofszendingen 169
Geloofszendingen 330, 433
Genadendal 288
Genua 109
Georgië 37
Gerard 101
Geref. Kerken 249
Geref. Kerken, vrijgem. 258

Gereformeerden 473
Geref. zendingsbond 249
Germanen 45 v.v.
Germanus 57 v.v.
Gewin, ds. 257
Geysa 101
Ghana 433
Glastra, M. 268
Gnadenhut 156
Gnostiek 30, 32
Goa 131 v.v.
Goar, St. 74
Godsd. tractaatgen. 163
Godsoordeel 257
Gordon 347
Gorm de oude 99
Gorontalo 248

Goten 49, 50 v.v.
Goudkust 321, 374, 427 v.v.
Gouweloos, M. J. 249
Gozbert 68
Graham, Billy 188, 457 v.v.
Graubünden 59
Great Moslim Contr., the 422
Gregorius, abt 77, 79, 85 v.v., 88, 89
Gregorius de grote 42, 64
Gregorius Illuminator 37
Grieken 103
Grieks 13, 16
Groenland 145 v.v.
Groot, Hugo de 141
Grote Ontwaken, het 162
Günsbach 402
Gutbrod, Karolina 230
Gützlaff, K. F. A. 169, 186, 291
Guyana 162, 362, 374

H

Haakon 99
Hadji 419
Haiti 374
Halle 155
Hambroek, Ant. 137 v.v.
Hamburg 98
Harald 97 v.v.
Hardeland, A. 225
Harder, Christine 232
Harder, Elfride 232
Harris 321, 341, 432
Harrison, dr. Paul 422
Harthoorn, S. E. 216
Haru Yokosuka 179
Hasselt Jr., F. J. F. van 260 v.v.
Hasselt, J. L. van 268
Hasseltine, Anna 201
Haven, Jens 156
Hawai 358
Hebriden, Nieuwe 341, 343 v.v.

Hedwig 105
Heiligeloo 72
Heksenproces 249, 262
Hel 46
Helena 104
Helgoland 69, 89
Heliand 94
Hellenisme 13
Hendrik de Vogelaar 99
Herrnhutters 147, 149, 150, 151, 154, 155, 156, 162, 174, 288, 358, 362 v.v., 390
Hessen 76 v.v.
Heurnius, J. 141
Heutsz, Van 255
Hi 63
Hieronimus 53
Hilarion 42, 104

Hildegard	82
Hindoeïsme	135
Hindoes	390, 391
Hindustanies	380
Hira	42
Hofman	248
Hofmeister, E. E.	225
Holenklooster	104
Hollandia	269
Hollywood	459, 461
Hongaren	100
Hongarije	100, 235
Honoratius	74
Hooiberg samenkomst	201
Hoornbeek, J.	141
Horic	99
Hottentotten	279 v.v., 364
Hova's	311
Hunnen	52, 58
Hunt, John	351 v.v.
Huri-woud	328
Hurons	122 v.v.
Huta Dame	230
Hyderabad	414
Hyppolites	32

I

Iconografie	28
Ida, dokter	399
Ierland	64
Ierseke	439
Ilmoë	216
Imad ed din	418 v.v.
Incarnatie	16
Inca's	129
Independenten	330
India 131, 135, 160 v.v., 323, 385 v.v., 412 v.v., 418 v.v., 422, 448, 462	
Indianen	115 v.v., 155, 360 v.v.
Indianenoorlog	118
Indonesia 137 v.v., 447, 471	
Indonesische kerken	209, 240, 472
Initiatie	121
Institut of Jewish Affairs	454
Interk. contactcomm. v. Israël	455
Intern. Zendingsraad (I.M.C.)	188, 433
Inti	129
Ireneus	32
Irian	268
Irmin	90, 92
Irminsûl	46, 92
Irokezen	155
Iro-schotse kerk	64
Isis	14
Islam	113, 418 v.v.
Islamiëten 113, 418 v.v., 391	
Islam zending	422
Israëliische Chr. kerk	455

Israëliische feesten	451 v.v.
Ituri-woud	332
Ivoorkust	321
Iwan	102

J

Jaenicke, Joh.	163, 236, 321
Jansz., P.	218
Jansz., P. A.	218
Japan	133, 135, 176 v.v.
Japanners	258, 266, 342
Jappen	265
Jaroslaw	104
Javaanse kerk	209
Java-comité	217
Javanen	204, 376
Javanisme	208, 217
Jellesma, J. E.	215
Jemen	42
Jeruzalem	422, 433, 447
Jezuïeten	128
Joden	94, 100, 451 v.v., 455, 474
Jodendom	15, 451 v.v.
Joden, evangelisatie onder de	455
Jodenvervolgung	454
Joh. King-hospitaal	373
Joguës	122 v.v.
Johannes	20
John Hopkins-univers.	422
Jona	63
Jones, David	303 v.v.
Jones, dr. Jesse	427
Jones, Mary	464 v.v.
Jones, dr. Stanley	391, 448
Judson, Adoniram	196 v.v.
Judson-college	201
Juliaan de Afvallige	55 v.v.
Junius, ds. R.	140
Jutland	97

K

(Zie ook onder C)

Kaapkolonie	283 v.v.
Kaapstad	282 v.v.
Kabel	373
Kaffers	288, 292
Kafiar, P.	268
Kafir	418
Kagawa, T.	175 v.v.
Kaiserswörth	88
Kam, J. G.	217, 240
Kamma, F. C.	268
Kandy	431
Kannibalisme	79, 94, 327 v.v., 334 v.v., 354 v.v.

Karel de Grote	82, 90 v.v.
Karel Martel	72, 77
Karens	201
Karma	135
Karobataks	233
Kasjmir	190 v.v.
Keltische tijd	63
Kelt. zendingen	79
Kemp, Joh. Th. van der	279 v.v.

Kenya	322
Kerkorganisatie	59
Kerkslavisch	101
Kersten, Chr.	373
Kersten en Co., C.	373
Keucheniuschool	208, 277
Keulen	79
Keysser, Chr.	341
Khama	432
Khubilai Khan	114
Kiew	102
Kikuya's	322
Kiliaan	68
Kim, dr. Helen	187
Kinderhuwelijik	135
Kindermoord	343 v.v., 358
Kindersterfte	410
King, Joh.	366 v.v.
Kitab Gambar	376
Kleinaziatische school	32
Kleurlingen	289
Kobe	177
Koffiekamp	373
Koinè	13
Kongo	321, 323 v.v.
Kon. Godsbeeweging	180
Konstantinopel	103, 422
Konstanz	68
Konijn, W.	471
Kopten	473
Koran 109 v.v., 378, 418 v.v.	
Korea	135, 185 v.v., 460
Korinthe	14
Korwars	263, 268
Kosmas	42
Ko Tha Buy	202
Kraemer, dr. H.	113, 181, 341, 422
Krakau	101, 105
Kruistochten	113
Kruyt, dr. A. C.	242 v.v., 248
Kruyt, H. C.	233
Kruyt, J.	215, 248
Kruyt-Moulijn, J. H.	247
Krijger, ds. L. P.	258
Kuruman	292
Kuyper Sr., dr. A.	208, 274, 301
Kijne, J.	268

L

Labrador	156, 374
Lagos	313

Lahore 388, 390, 421
 Lambarene 403
 Lanao 444 v.v.
 Lao si momo 233
 Lappen 105, 364
 Latourette, Scott,
 in vele aantekeningen
 Latijn 16
 Laubach, dr. Frank, C.
 442 v.v.
 Laud 115
 Lawrence, Suze 316
 Laws, R. 321
 Lebak 209
 Lebuinus 79, 86
 Lech 101
 Lechveld 101
 Lektuurdienst 447
 Leeskaarten 442 v.v.
 Légène, P. M. 148, 373, 380
 Leger des Heils 174, 188,
 218, 325, 434 v.v.
 Leipziger Mission 321
 Le Jolle, mevr. 218
 Leliëndaal 378 v.v.
 Leprozerie 268, 381
 Letland 105
 Lett, A. 233
 Leydekker, M. 139
 Leyre 99
 Libanon 36
 Liberia 321
 Libië 114
 Libussa 101
 Liegnitz 114
 Limburg 71, 74
 Linden, dr. J. van der 208
 Lioba 77, 81 v.v.
 Lion Cachet, F. 207
 Lissabon 131
 Litauen 105
 Livingstone, dr. D. 291 v.v.
 Livingstone-college 427
 Livingstone, Mary
 293, 297, 301
 Livingstonia 321
 Llanfihangel-y-pennant
 466
 Loanda 295
 Lod. de Vrome 97
 Loewoek 249
 Lofoten 148
 Londen 430, 435, 470
 London Miss. Society
 162, 240, 333, 341
 Louisiana 128
 Lovedale 289
 Loyola, Ign. de 131
 Lucius 59
 Lucknow 422
 Ludger 79, 87 v.v.
 Ludmilla 100
 Lullisten 113, 114
 Lullus, Raymond 108 v.v.
 Lupus 58
 Luther 59, 113, 114
 Lutheranisme 321
 Luthersen 473
 Lutherse zending 233
 Lijfand 105
 Lyman, H. 230
 Lystra 22 v.v.

M

Mabotsa 292
 Mackay, Alex. 322
 Mackay, dr. John 433, 457
 Madagaskar 303 v.v.
 Madras 198, 326, 413, 415
 Madurezen 217
 Magnus 68
 Mahony 156
 Makassar 249, 261
 Makalolo's 294
 Malagassi 311
 Malakka 133
 Malang 217
 Mallorca 108
 Man 63
 Mandsjoerije 186
 Manilla 134, 448
 Manitou 117, 151
 Manokwari 261, 269
 Mansinam 268
 Manu 135
 Manuel de Ortega 129
 Maori's 358
 Marapoe's 257
 Marcellinus 89
 Marcomannen 59
 Marcus 20
 Marcus Aurelius 59
 Margaretha 105
 Maria 42
 Maripa-stoon 368
 Markiezen eilanden 358
 Marko 100
 Marokko 114
 Marowijne 370
 Marsden, Sam. 358
 Marshman 163
 Mart. van Tours 55 v.v.
 Martijn, Henry
 113, 130, 163, 421
 Mathews, Basil 433
 Mattheus 20
 Matthias 20
 Mau-Mau-beweging 322
 Maung Naw 198
 Maya's 129
 Mayflower 115
 Mayhew-familie 121
 Mazdaznan 37
 Mazdeïsme 37
 Medicijnman 121
 Medische zending
 195, 271 v.v., 276
 Megapolensis 126, 130
 Meinhard 105
 Melanesië 341
 Melolo 257
 Menado 136
 Mensenoffers 79, 102, 171,
 335, 354
 Mentawai-eilanden 233
 Merkelijn, ds. A. 209, 449
 Mesopotamië 36, 422
 Messiasbeweging 268
 Mesters 268
 Methodisten
 162, 322, 436, 473
 Methodistische kerk
 162, 432
 Methodistische zending 431

Methodius 100
 Mexico 129, 447
 Middelburg 208, 257
 Midden-Java 204, 449
 Midgaard 46
 Miesrob 37
 Milli 268
 Milne, W. 168
 Minahassa 235 v.v., 249
 Minahassische kerk 241
 Mississippi 128
 Mitra 14, 37
 Modjowarno 215, 248
 Moffat, Mary 293
 Moffat, dr. R. 291
 Mohammed
 110 v.v., 418 v.v.
 Mohammedanen 421
 Mohawks 122 v.v.
 Mohikanen 151 v.v.
 Molukken 133, 140, 241,
 258, 260
 Mongolenstorm 114
 Monoteïsme 15
 Montezuma II 129
 Moody, D. L. 329, 461, 462
 Moravië 100
 Moravische broeders
 154, 162, 374
 (zie ook Herrnhutters en
 Broedergemeente)
 Moren 113
 Moro's 442 v.v.
 Morrison Educ. Soc. 168
 Morrison, R. 165 v.v.
 Moslims 32, 107,
 108 v.v., 422
 Mott, dr. John R.
 188, 326, 413, 433
 Mozambique 132, 322
 Mozes 42
 Mulwie 418
 Mumford, Anna 115
 Mumford, Cath 437
 Munson, Sam. 230
 Murmerwoude 78, 87
 Mysteriën 16
 Mystes 16

N

Namakei 349
 Nat. Chr. Raad (Amerika)
 448
 Nat. Lees- en schrijfraad
 448
 Nat. Zendingsgen. v. India
 417
 Ned. Bijbelgen. 468, 471
 Ned. Geref. zendingsver.
 205, 257, 274
 Ned. Zendinggen.
 163, 233, 243, 288
 Ned. Zendingsraad 471
 Ned. Zendingsvereniging
 209, 249

Neef, A. de 266
 Negerengels 369, 373
 Negeriaven 424 v.v.
 Negervraagstuk 424 v.v.
 Nepal 387
 Nero 18 v.v.
 Nestoriaanse christenen 37, 114, 134
 Nestorianen 134
 Nevius 188
 Newman, Eliz. Mary 190 v.v.
 New York 152, 154, 430, 462
 Ngelmoe 208, 212, 216
 Ngoro 212 v.v.
 Nias 233
 Nickerie 376
 Nieuw Amsterdam 126, 379
 Nieuw Engeland 115, 121
 Nieuw Guinea 260 v.v., 266, 341
 Nieuwe Vertaling 471
 Nieuw Zeeland 341, 358
 Niger 316, 432
 Nigeria 321, 393
 Nigeria-zuid 394
 Niger-zending 320
 Ninian 63
 Nirwana 135
 Nisima 182
 Nitschmann, David 163, 364
 Nobili, Robert de 134
 Noemfoor 263
 Nommensen, L. I. 227 v.v.
 Noordafrikaanse school 32
 Noord-Amerika 154
 Noord-Rhodesia 321
 Noormannen 97, 105 v.v.
 Noorse zendingsgen. 163
 Noorwegen 148
 Nooy, H. W. de 239
 Norfolk 341
 Nornen 46
 Northumberland 71, 87, 168
 Nowgorod 104
 Noyon 73
 Nunia 33
 Nuthcelle 76
 Nyassaland 302, 321
 Nyassameer 293
 Nijldrukkerij 422

O

Oboekia 358
 Odin 46 v.v.
 Oecumenische zending 381
 Oejji 297
 Oelassers 141
 Oerd 46
 Ogowé 401 v.v.
 Okoyong 392
 Olaf 99

Olaf Trygvason 99
 Oldenburg 100
 Olga 102
 Oliphant-Schoch, Cel. 434
 Olympisch stadion 457 v.v.
 Onderwijs 276
 Onvlee, dr. L. 256
 Oost-Afrika 321
 Oostazië-conferentie 433
 Oostindische Comp. 137 v.v., 288
 Oostjavaanse kerk 217
 Oost-Londense zending 440
 Opiumschiiven 329
 Opon 321
 Origenes 30 v.v.
 Orthodoxen 473
 Otmar 68
 Ottow, C. W. 268
 Oxford 440

P

Paderborn 93, 94
 Pagode 196
 Pajeti 253
 Palestina 111, 447
 Pali 201
 Pamplona 93
 Pantenus 29 v.v.
 Papa i Woente 243
 Papelha 336
 Papoea 268
 Paraguay 129
 Paramaribo 368
 Parelvisers 132 v.v.
 Paria's 414 v.v.
 Parijse zendingsgen. 402
 Paton, John G. 343 v.v.
 Patrick 61 v.v.
 Patteson, John 341
 Paulus 13 v.v.
 Pawiro, Niti 376 v.v.
 Pea Radja 233
 Peking 114, 134
 Pelagia 36
 Pelgrimvaders 115
 Pendolo 246
 Pennings, A. A. 209
 Père Marquette 128
 Peroen 102
 Peru 129
 Perzië 14, 37, 163, 422
 Pesjavar 422
 Petronella-hospitaal 276
 Petrus 18
 Pfander, dr. G. 113, 418, 422
 Phelps Stokes Foundation 431
 Philips, mevr. 205
 Picten 58, 63
 Pieter van Gent 129
 Piëtisme 149, 155
 Pilgerhut 362

Pippijn de korte 79, 88
 Pippijn II 73
 Pirmin 68
 Pisa 113
 Pizarro 129
 Plato 30
 Plutarchus 31
 Plütschau 163
 Poerwodadi 218
 Poerworedjo 204, 205, 274
 Poitiers 72
 Pokahontas 130
 Polen 100
 Polygamie 321, 358, 364, 409
 Polinesiërs 334
 Pomare 340, 358
 Pommeren 100
 Pontamiëna 31
 Pontas 232
 Poona 195
 Portugal 132, 471
 Portugezen 133, 311, 314
 Pos, W. 209, 257
 Posso 242
 Praag 101
 Prapat 232, 433
 Presbyterianen 390, 473
 Pr. Juliana zendingshosp. 373
 Protestanten 473 v.v.
 Pruisen 105
 Ptolem. II Phil. 54
 Punjab 163
 Puriteinen 115
 Pygmeeën 322, 328
 Pyong-Yang 187

Q

Quakers 311

R

Raalte, A. C. van 248
 Radama 303 v.v.
 Radbod 69
 Radegast 100
 Radiozender 463
 Rafavy 303 v.v.
 Rahmat Ullah 422
 Raiatea 334
 Ramabal, Pandita 195, 399
 Rampur 385 v.v.
 Rân 46
 Ranavalona 303 v.v.
 Rangoon 196
 Rarotonga 336 v.v.
 Ras, Geertruide 145 v.v.

Ratoe's 257
 Rauch, Henry 151 v.v.
 Ravenna 58
 Reformatie 105
 Renkum 205, 257
 Renselaerswijk 126
 Reims 90
 Rhode Island 121
 Ricci 134
 Riedel, Joh. Fr. 235 v.v.
 Rio de Janeiro 259, 463
 Robson, Mary A. 349
 Rome 18 v.v., 373
 Romeinse imperium 13
 Roodhuiden 118 v.v., 122 v.v.
 Rooms Katholieken 473
 Roon 268
 Ross, J. 186
 Rott, F. 225
 Rotterdam 236, 280
 Roxbury 116
 Ruanda 322
 Ruatoka 269
 Rudersdorf 233
 Rudolf II 53
 Rügen 100
 Rullmann, ds. J. A. C. 209
 Rupert 68
 Russen 102 v.v.
 Rijnhart, Peter 170, 391
 Rijnse zendingsgen. 225, 471

S

Sabas 50 v.v.
 Sadhu Sundar Singh 385 v.v.
 Sadrach-christenen 205
 Safdar Ali 418
 Saksen 47, 86 v.v.
 Salatiga-zending 218
 Salona 101
 Salv. Army Yearbook 440
 Samland 105
 Samoa 338, 341, 342
 Samosir 233
 Sandwich-eilanden 341, 358
 Sangi- en Talaud-eil. 249
 Sankey, I. D. 329, 462
 San Paulo 463
 Santa Cruz-eilanden 341
 Santri 376
 Saracenen 72, 110
 Saramacca 363, 366
 Saron 363
 Sassanieden 42
 Savoenezen 252 v.v.
 Saxnót 90
 Scharten, Elize 174
 Scheppingsmythe (Germanen) 49
 Scheurer, dr. J. G. 209, 271 v.v.

Schmidt, Georg 288, 364
 Schotland 63, 163, 392
 Schotse Livingstonia-zending 301
 Schotse zending 163, 168, 289, 455
 Schotse zendingsver. 130, 162
 Schumann, Th. S. 362, 364
 Schwartz, J. G. 236
 Schweitzer, dr. Alb. 321, 401 v.v.
 Scoten 63
 Scott Latourette 73 e.a. pl.
 Seely, Effa 448
 Sekeletu 294
 Selwyn, bisschop 341, 358
 Seoul 186
 Septuaginta 54
 Serampore 161, 162, 201, 417
 Serampore-trio 163
 Sergius II 71
 Servatius 74
 Sesjéle 301
 Severinus 74
 Severus 59
 Shea, George 459
 Shinkawa 177 v.v.
 Shintoïsme 135, 185
 Shintoïsten 391
 Shwe Dagon-pagode 202
 Sierra Leone 316, 321
 Sikhs 135, 385, 390
 Simon Zelotes 20
 Simonie 79
 Singh, dr. Sundar 385 v.v.
 Sipoholon 233
 Sjamanen 121, 185
 Slaven 100, 101, 104, 106, 293 v.v.
 Slavenhandel 293 v.v., 313 v.v.
 Slessor, Mary M. 321, 392 v.v.
 Slotemaker de Bruïne, mej. C. 217
 Söderblom, Nathan 405
 Soekarno 232
 Soemba 251 v.v.
 Soembanezen 257
 Soendanese kerk 209
 Soerabaja 214 v.v.
 Sokotra 132
 Solo 274
 Somosomo 354
 Sorong 268, 269
 Srinagar 191
 Stanley 297 v.v., 322
 Stefanus 100, 105
 Stettin 100
 Steur, Pa van der 218
 Stewart, Priscilla 325
 Stoelmanseiland 373
 Stoïcisme 13
 Story of Jesus 449
 Straatsburg 402
 Studd, Ch. T. 323 v.v.
 Sturm 79
 Sueven 72
 Sufisten 419
 Sulthert 88

Sulis 63
 Summers, Hanna 353
 Sunday, Billy 462
 Sung, dr. John 218
 Suriname 360 v.v.
 Susteren 71
 Sven 100
 Swahili 321
 Swantiwit 100, 104
 Switbert 73
 Symeon 37, 42
 Syncretisme 433
 Syrië 36, 114

T

Tagore 135
 Tahiti 160, 334, 341, 358
 Tambaram 415, 433, 447
 Tamil 417
 Tanamal, Laurens 260 v.v.
 Tanganyika 298, 321
 Tanna 345 v.v.
 Taoïsme 135
 Taoïsten 391
 Tarsen 22
 Tasman, Abel 358
 Taviuni 354
 Taylor, J. Hudson 168, 329
 Teffer, M. 257
 Telugu 417
 Tendeloo, H. J. 241
 Ten Haaf 266
 Tentena 248
 Ternate 140
 Tertullianus 32
 Texas 460
 Thakombau 357
 Theodoor 102
 Theodorik 66
 Theodosius de Grote 42
 Theofilus 42
 Thomas 20
 Thomas-christenen 21, 390
 Thomas, St. 163, 360
 Thor 46 v.v.
 Thorabita 105
 Thorwald 100
 Thüringen 68, 75 v.v.
 Tiberias 455
 Tibet 134, 170 v.v., 387 v.v., 391
 Timor 257, 258
 Timotheus 20
 Toba-meer 231
 Togoland 321
 Tokio 180
 Tondano 236
 Tongeren 74
 Tongga-eilanden 341, 358
 Tomohon 241
 Toradja's 242 v.v.
 Tosari, Paulus 211 v.v.
 Tranquebar 155, 163
 Travancore 133

Tripolis	114
Tromp, H. Ph.	225
Trotter, Lillias	399
Troyes	58
Tschoop	151 v.v.
Tsjernebog	104
Tsjech	101
Tsjoenking	323
Tunis	109 v.v.
Turkye	445, 471
Turner	342
Tuuk, N. van der	233

U

Uemura, ds.	182
Uganda	322
U Kyaw Than	135
Ufflas	50 v.v.
Underwood, L. H.	186
United Bible Soc.	472
Universiteitszending	302
Upsala	53
Urdu	471
Utrechtse zendingsver.	268, 273

V

Vakthang I	37
Valens	54
Vandalen	32
Vanita	351
Vatea	356
Vedisme	135
Venerabilis, Petrus	113
Verani	355
Verbeck, Guido	182
Ver. Bijbelgenootschappen	472
Ver. kerk van Zuid-India	416
Verkuyt, dr. J.	447, 449
Vermeer, A.	208
Via Appia	15, 18
Vicelin	100
Victoria-watervallen	295
Vletra	129
Vienne	113
Vilmar	94
Virginie	130
Vishnu	135
Viwa	351
Voorkeltische tijd	63
Vossius	53
Vrienden van Jezus	180, 455
Vrij Evang. gemeenten	233, 381

Vulfran	74
Vuurland	130
W	
Waik	101
Walaesus, Ant.	139
Walcheren	72
Wales	63, 464
Walfred	100
Walhall	46
Walküren	46
Walpurga	77, 84
Ward	163
Warneck, Gustav	163 e.a. pl.
W.C.C.	433
Weduwenverbranding	135, 162
Weltz, Just. von	162
Wenden	100
Werden	93
Wereldbevolking	473
Wereldfed. v. Chr. stud.	417
Wereldoorlog II	342
Wereldraad van kerken	415, 433
Wereldwijde evangelisatie kruistocht	328
Werenfrid	73
Wesley, John	162, 374
Wesleyaans zendingsgen.	357
Wesseldijk, Joh. W.	249
West-Goten	53
West-Indië	129
Westminster Abdij	300
Whitby	433
Whitecross, Mary	349
Whitefield, George	162
Wielenga, D. K.	251 v.v.
Wigbert	74
Wight	63
Wigmodië	87
Wilfrid	74
Wilhelm, J.	204 v.v.
Wilken, N. P.	241
Willehad	87, 97
Williams, Roger	121
Williams, John	333 v.v.
Williamson	156
Willibald	77, 84
Willibrord	69 v.v.
Willingen	433
Wilson, Grady	462
Wiltburg	71
Winfried	75 v.v.
Wintman	368
Wissiman	366 v.v.
Wittekind (Widukind)	87, 90 v.v.
Witteveen, ds.	233
Wladimir	102
Wodan	48, 72
Wollin	100
World Chr. Handbook	381, 473

World Radio Missionary Fellowship	463
Wulfran	74
Wunnibald	84

X

Xaverius, Franciscus	131 v.v.
----------------------	----------

Y

Yggdrasil	46, 92
Y.M.C.A.	188, 416
Youth for Christ	459
Ysland	64, 100
Yun Chi Ho	186
Y.W.C.A.	188

Z

Zambesi	294
Zanzibar	302, 321
Zeelandia	137
Zeisberger, David	155
Zenana-zending	195
Zendelingenschool, de eerste	29
Zendeling-werklieden	311
Zendingsblad (eerste)	155
Zendingscentrum	164
Zendingsconferenties, Intern.	433
Zendingseeuw	140, 160
Zendingsfeest	53, 266
Zendingsgenootschappen	121, 163
Zendingslied (eerste)	155
Zendingstaal	471
Ziegenbalg, B.	163
Ziekentroosters	139, 141
Zimmer, G.	225
Zinzendorf, Nic. Graf von	149, 155, 362
Zoroaster	37
Zuid-Afrika	282 v.v.
Zuidema	208
Zuidzee, Stille	160, 162,
	333 v.v., 343 v.v.
Zürich	67, 68
Zwaardridders	105
Zweden	97
Zweedse zendingsgenootschap	163
Zwemer, dr. Sam.	113, 422
Zwingli, Ulrich	114
Zwitserland	59, 66, 67, 68

INHOUD

I.	Voorwoord Dr. J. H. Bavinck	7
II.	Ten Geleide	9
III.	Indeling der zendingsgeschiedenis	10
A. <i>De periode van de spontane verbreiding: tot $\pm$ 500</i>		
	Inleiding	13
1.	Zendeling zijn is verdrukking lijden	
	De eerste zendelingen	18
2.	De grootste zendeling, die ooit geleefd heeft: Paulus	22
3.	De eerste wetenschappelijke opleiding tot zendeling	
	De school van Pantenus: $\pm$ 150— $\pm$ 200	29
4.	Een Armenisch meisje wordt zendelinge	
	Nunia, de slavin: $\pm$ 300	33
5.	„Zij werden slaven van de Koning!"	
	Frumentius, de apostel der Abessiniërs: $\pm$ 300	38
B. <i>Het christelijk rijk en zijn expansie: $\pm$ 500—$\pm$ 1650</i>		
6.	De eredienst der Germanen	45
7.	Van een Wolfje, dat woeste wolven tot lammeren maakt	
	Ulfilas, de apostel der Goten: 311—388	50
8.	Een officier, die zendeling wordt	
	Martinus van Tours: 316—397	55
9.	Een zendeling met een trom	
	Patrick, de apostel van Ierland: 389—461	61
10.	Moeder, laat me gaan!	
	Columba, Gallus e. a.: $\pm$ 600	65
11.	Een zachtmoedig zendeling tegenover „de grimmige leeuw uit het noorden"	
	Willibrord, de „apostel der Nederlanden": 658—739	69

12.	De grootste zendeling van West-Europa Bonifatius: 680—754	75
13.	Lioba, Bonifatius' zuster in Christus: $\pm$ 740 De vrouw in de achterhoede	81
14.	Wegbereiders voor de zending onder de Saksen Gregorius, Lebruïnus, Willehad, Ludger: $\pm$ 750	85
15.	Een zendeling met het zwaard Karel de Grote, de schepper ener nieuwe wereld: 742—814	90
16.	Gods speer stoot door Ansgar, de apostel van het noorden: 801—865	96
17.	Hoe de Russen christenen werden Grootvorst Wladimir: $\pm$ 1000	102
18.	Raymund Lullus, de ridder, die zendeling werd: 1232-1315 De zending onder de moslims	108
19.	John Eliot en Anna Mumford De eerste zending onder de Indianen: $\pm$ 1650	115
20.	Een roomse zendeling onder de Indianen Joguès: $\pm$ 1640	122
21.	De zendeling met de bel Franciscus Xaverius: 1505—1551	131
22.	De Oud-Hollandse zending in de Indiën: $\pm$ 1650 Hambroek, Heurnius, Junius, Candidius e. a.	137

C. *De periode van het zich terugtrekken op het korte front:*
 $\pm$ 1650— $\pm$ 1800

23.	Een stoer pionier op een ijzig eiland Hans Egede, de apostel van Groenland: 1686—1758	145
24.	Zending onder een stervend volk Henry Rauch en David Zeisberger: $\pm$ 1750	151

D. *De periode van het tasten naar een nieuwe totalitaire visie:*
De Zendingseeuw: $\pm$ 1800— $\pm$ 1918

25.	Van een „miserabele ijveraar”, die de vader der nieuwere zending werd William Carey: 1761—1834	159
26.	De man met het ijzeren hoofd en de stalen zenuwen Robert Morrison, de apostel van China: 1782—1834	165

27.	Naar het dak van de wereld Peter Rijnhart, de apostel van Tibet: ± 1900	170
28.	„Liefde is dé wet van het leven” Dr. Toyohiko Kagawa: 1888—heden	175
29.	Korea, kort maar krachtig: 1777—heden	185
30.	De Florence Nightingale van Kasjmir Elisabeth Mary Newman: 1855—1932	190
31.	Naar het land van de witte olifant Adoniram Judson, de apostel van Birma: 1788—1850	196
32.	Grote kansen, maar . . Zending Wilhelm van Midden-Java: ± 1885	204
33.	Van een groot dobbelaar, die . . pandita werd Paulus Tosari: 1813—1881	211
34.	Hoe Dingang en Irit tot Jezus kwamen De zending op Borneo	219
35.	„De meest geliefde man in Batakland” Ludwig Ingwer Nommensen: 1834—1918	227
36.	De zegegang van het evangelie in de Minahassa Johann Friedrich Riedel: 1798—1860	235
37.	De dienaar der Toradja's Dr. Albert C. Kruyt: 1869—1949	242
38.	De wildernis gaat bloeien D. K. Wielenga, de pionier van Soemba: 1880—1942	251
39.	Er is geen andere weg . . Het werk van goeroe Tanamal op Nieuw-Guinea: ± 1890—heden	260
40.	Dokter Tulung: de dokter, die (altijd) helpt Dr. J. G. Schreuer: de pionier van de medische zending: 1864—1928	271
41.	Jinkhanna Joh. Theodorus van der Kemp: de vader der Hottentotten 1748—1811	279
42.	„Voor Christus waag ik alles!” Dr. David Livingstone: 1813—1874	291
43.	De martelaarskerk van Madagaskar David Jones: ± 1790—1840	303
44.	De eerste Afrikaanse bisschop Samuël Adjai Crowther: ± 1809—1891	313
45.	Een merkwaardig zendeling Charles T. Studd: de pionier van de Kongo: 1860—1931	323
46.	De held van honderd eilanden John Williams, de apostel der Zuidzee: 1796—1839	333

47.	Menigmaal in doodsgevaar John Gibson Paton, de apostel der Nieuwe Hebriden: 1824—1907	343
48.	Men wist niet, waarvoor hij deugde John Hunt, de apostel der Fidji-eilanden: 1812—1848	351
49.	Suriname, het „kerkhof der zending” De zending onder de Indianen	360
50.	Gods wonder in Suriname Joh. King, de zwarte profeet uit het oerwoud: 1825—1898	366
51.	Een van liefde brandend hart Niti Pawiro, de pionier der zending onder de Javanen in Suriname: 1870—1914	376

E. *De Nieuwe Tijd: 1918—heden*

52.	Een stralend kleinood in de kroon van Christus Dr. Sadhu Sundar Singh: 1889—1929	385
53.	De grote, witte Moeder.. Mary Mitchell Slessor: 1848—1915	392
54.	De man, „die zich wegwierp aan de wilden in tropisch Afrika” — Dr. Albert Schweitzer: 1875—heden	401
55.	Iedere christen een getuige van Christus Bisschop Azariah, de eerste Anglikaanse bisschop, die Indiër is: 1874—1945	412
56.	Een „pilaar van de godsdienst” Imad ed din, de „Kafir”: 1830—1903	418
57.	De Afrikaanse Adelaar Dr. James Aggrey: 1875—1927	424
58.	„Gered om te redden” Dr. William Booth, de stichter van het Leger des Heils: 1829—1912	434
59.	Het „zwijgende miljard” krijgt een stem Dr. Frank C. Laubach: 1886—heden	442
60.	Else	451
61.	De wondere kruistocht van één man Dr. William Franklin Graham: 1918—heden	457
62.	De Ruiter op het Witte Paard Bijbelverspreiding	464
	Aantal christenen in de hele wereld	473
	Register	475
	Inhoud	483